

akademisyen ihraçları

Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri

Türkiye İnsan Hakları Vakfı

AKADEMİSYEN İHRAÇLARI

Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri

Araştırma Koordinatörü

Lülüfer KÖRÜKMEZ

Hazırlayanlar

Cansu AKBAŞ DEMİREL

Feride AKSU TANIK

Nermin BİTER

Aslı DAVAS

Lülüfer KÖRÜKMEZ

Hanifi KURT

Güldem ÖZATAĞAN

Zeynep ÖZEN BARKOT

Nilgün TOKER KILINÇ

İzmir, Kasım 2019

Akademisyen İhraçları
Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 127

ISBN: 978-605-9880-22-0

TİHV AKADEMİ

Cansu AKBAŞ DEMİREL

Feride AKSU TANIK

Nermin BİTER

Aslı DAVAS

Lülüfer KÖRÜKMEZ

Hanifi KURT

Zerrin KURTOĞLU ŞAHİN

Güldem ÖZATAĞAN

Zeynep ÖZEN BARKOT

Serdar TEKİN

Nilgün TOKER KILINÇ

Zeynep VAROL

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

Mithatpaşa Cad. 49/11 Kızılay 06420 Ankara

Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

<http://www.tihv.org.tr>

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş,
hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur.
Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı Resmi Gazete'de
yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

SIGRID RAUSING TRUST

Bu yayın Avrupa Birliği ve Sigrid Rausing Trust'ın maddi desteği ile Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Türkiye İnsan Hakları Vakfı sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği ve Sigrid Rausing Trust'ın görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

SUNUŞ

Bu rapor, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın "Zor Koşullar Altında İnsan Hakları Aktörleri olarak Akademisyenlerin Desteklenmesi" projesinde yürüttüğü araştırmaların sonuçlarına dayanıyor. Ancak bu çalışmayı proje sürecinde kendiliğinden ortaya çıkan TİHV Akademi'nin kolektif bir çalışması olarak tanımlamak daha doğru: 2017 yılında, "Bu suça Ortak Olmayacağız!" isimli bildiriye imza atmış oldukları gerekçesiyle üniversitelerdeki görevlerinden ihraç edilen, ama kendi mağduriyetlerine kapanmayı reddeden ve ihraçların yol açtığı adalet sorununun peşine düşen İzmir'deki bir grup akademisyen tarafından TİHV bünyesinde yapılandırılan bu oluşum, insan hakları perspektifiyle inşa edilen alternatif bir akademinin izini sürüyor. TİHV Akademi, akademik bilgi üretimi ve paylaşımının, haklara dayalı, hiyerarşik olmayan, katılımcılığa izin veren tarzlarını araştırırken, bunu sivil toplumdan ve aktivizmden ayrı düşünmüyor Bilakis, bu oluşumun amacı, akademisyen kimliğini yeniden tartışmaya açarak onu aktivizm ile buluşturabilmek. Bu kimlik, ne tek başına akademik ne de aktivizme vurgu yapıyor; bir yandan insan hakları literatüründeki tartışmalara entegre olmanın ve alanı farklı kavramlar sunarak teorik açıdan beslemenin peşi sıra ilerliyor, diğer yandan hak savunuculuğu perspektifine ve metodolojisine yönelik yeni bir model oluşturmayı hedefliyor. Felsefe, siyaset bilim, sosyoloji, halk sağlığı, biyoloji, şehir ve bölge planlama, gazetecilik ve sinema gibi farklı disiplinlerden gelen 12 muhrec akademisyenin "akademi her yerde" şiarıyla oluşturdukları TİHV Akademi, "aktivist-akademisyen" kimliğinin her şeyden önce paylaşılan dünyaya karşı duyulan kolektif sorumluluktan geçtiği düşüncesinde ortaklaşıyor.

Dolayısıyla bu rapor, tam da böylesi bir sorumluluğu yerine getirmenin bir parçası olarak; 2015 yılında 310 sivilin hayatını kaybettiği sokağa çıkma yasaklarıyla başlayan, Barış Bildirisinin kamuoyuyla paylaşılmasının ardından, karalama

ve tehditlerle devam eden ve OHAL sonrasında ihraçlara varan politik şiddet ve baskı ortamının hafızasını oluşturmayı; hem bu sürecin akademiye yarattığı tahribatı anlamayı hem de bu dönemde akademisyenlerin karşılaştığı hak ihlallerini, ekonomik, sosyal ve akademik kayıpları ve bunların yarattığı travmatik etkileri tespit etmeyi amaçlıyor. Birbirini tamamlayan iki farklı çalışma olarak da okunabilecek raporun ilk cildi Serdar Tekin tarafından kaleme alınan "Üniversitenin Olağanüstü Hâli: Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme". Bu rapor, OHAL dönemindeki akademiye yönelik yasal düzenlemeleri, üniversitelerin kendi pratiklerini ve en temelde akademik ortamı şekillendiren siyasi rejimdeki dönüşümü tarihsel-analitik bir çerçevenin içinde değerlendiriyor ve bütünsel bir okuma yapabilmeye olanağı yaratarak literatüre katkıda bulunuyor.

Raporun karma metodun kullanıldığı saha çalışmasının bulgularına dayalı olan "Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar, Travma ve Güçlenme Süreçleri" isimli ikinci cildi ise, OHAL KHK'larıyla ihraç edilmenin hukuki, sosyal ve ekonomik sonuçlarına odaklanıyor. Lülüfer Körükmez'in araştırma koordinatörü, Aslı Davas, Cansu Akbaş Demirel, Feride Aksu Tanık, Güldem Özatağan, Hanifi Kurt, Nermin Biter, Nilgün Toker Kılınç, Serdar Tekin, Zerrin Kurtoğlu Şahin, Zeynep Özen Barkot ve Zeynep Varol'un araştırmacı olarak yer aldığı saha çalışması, ihracın neden olduğu hak ihlallerini, ekonomik, akademik ve sosyal kayıpları, bunların travmatik etkilerini ve bu etkilerle başa çıkma yöntemlerini belgelemeyi hedefliyor. Yine Aslı Davas, Cansu Akbaş Demirel, Feride Aksu Tanık, Güldem Özatağan, Hanifi Kurt, Lülüfer Körükmez, Nermin Biter, Nilgün Toker Kılınç ve Zeynep Özen Barkot'un ortak kaleme aldıkları bu raporun, ihraç edilmiş akademisyenlerin haklarını geri almak için yürütecekleri hukuki mücadelede önemli bir başvuru kaynağı olacağı; bununla birlikte yaşananların

hafızasına yönelik bir kayıt olarak gelecekteki olası toplumsal yüzleşme süreçleri için bir referans noktası sunacağı düşünülüyor.

Öte yandan her iki çalışmada da ismini anmadan geçemeyeceğimiz, her zaman desteklerini hissettiğimiz sevgili akademisyen arkadaşlarımız ve insan hakları aktivisti dostlarımız bulunuyor. Saha araştırması için düzenlenen uzman panelinde sorularımızı hiç yorulmaksızın cevaplayan ve bize yeni perspektifler sunan -alfabetik sırasıyla- Aydın Arı, Ayşe Devrim Başterzi, Burcu Şentürk, Füsun Üstel, Halis Ulaş, Işıl Vahip, Melek Göregenli, Mümtaz Peker, Nesrin Baray, Neşe Direk, Pınar Önen ve Türkcan Baykal'a teşekkürü borç biliyoruz. Benzer şekilde hem verilerini bizimle paylaşarak çalışmamıza destek veren hem de ihlallerin görünür kılınmasına çabalayan BAK-Dayanışmaya, bant çözümlmelerini yapan akademisyen arkadaşlarımıza müteşekkirimiz. Bu

süreçte her derdimize koşan, başta Metin Bakkalcı olmak üzere insan hakları mücadelesindeki tüm dostlarımıza, sevgili avukatlarımıza ve bizimle her zaman dayanışma içinde olan arkadaşlarımıza sonsuz teşekkürler. Elbette saha kapsamında görüştüğümüz ihraç edilmiş akademisyenler araştırmaya katılarak deneyimlerini bizimle paylaşmasaydı, bu çalışma ortaya çıkamayacaktı, kendilerine içtenlikle teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Devlet tarafından yan yana getirilmiş üç harf ve rakamın insan hayatını nasıl kökten bir şekilde değiştirebileceğine, ama bunun ötesinde insan haklarını savunmanın bu süreci atlattaktaki onarıcı etkisine delil olabilecek bu çalışma, salt araştırmmanın sonuçlarını değil, aynı zamanda dayanışmanın, kolektif üretimin ve her şeyden önemlisi barışı savunmaktaki ısrarın ürünü olarak okunmayı talep ediyor.

Zeynep ÖZEN BARKOT

Proje Koordinatörü

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER VE TABLOLAR.....	1
KISALTMALAR.....	4
EXECUTIVE SUMMARY	5
GİRİŞ.....	21
YÖNTEM VE GEREKÇE.....	27
OHAL KHK'LERİYLE İHRAÇ EDİLEN AKADEMİSYENLERİN UĞRADIKLARI HAK İHLALLERİ	33
Baskı ve Cezalandırma Araçları Olarak OHAL KHK'leri	33
OHAL KHK'leri ile İhraç Edilmenin Hukuki Sonuçları ve Neden Olduğu Hak İhlalleri:	
Genel Durum	34
Saha Araştırması Verilerinde Hak İhlalleri	37
A. İhraç Edilen Barış İçin Akademisyenler	37
Yaşama Hakkı, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin, Masumiyet Karinesinin, Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali: Akademisyenlerin Hedef Gösterilmesi, Tehdit Edilmesi ve Saldırıya Uğraması	37
a. Hedef Gösterilme.....	37
b. Tehdide Maruz Kalma.....	39
c. Saldırıları	41
Çalışma Hakkı ve Adil Gelir Hakkı.....	42
Sosyal Güvenlik Hakkı.....	44
Mülkiyet Hakkı	44
Eğitim Hakkı	45
Örgütlenme Hakkı.....	47
Alıkonulma: Gözaltı ve Tutukluluk Koşulları.....	47
Yakınlara İlişkin Hak Kayıpları ve İhlalleri	49
B. İmza Dışındaki Nedenlerle İhraç Edilen Akademisyenlerin Yaşadıkları Hak İhlalleri.....	50
Yaşama Hakkı, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin, Masumiyet Karinesinin, Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali: Hedef Gösterilme, Tehdit Edilme ve Saldırıları	51
Çalışma Hakkı ve Adil Gelir Hakkı.....	52
Sosyal Güvenlik Hakkı.....	53
Mülkiyet Hakkı	55
Eğitim Hakkı	56
Alıkonulma: Gözaltı ve Tutukluluk Koşulları.....	58

Yakınlara İlişkin Hak Kayıpları ve İhlalleri	63
KAYIPLAR VE TRAVMA	67
Politik Şiddet ve Travma	67
A. İhraç Edilen Bu Suça Ortak Olmayacağız! Bildirisi İmzacılarının Yaşadığı Hak İhlallerinin Neden Olduğu Kayıplar ve Etkileri	72
Ekonomik Kayıplar ve Etkileri	72
a. İş kaybı.....	72
b. İş Arama Süreçleri ve Etkileri.....	77
c. Çalışma Koşulları ve Güvencesizlik.....	78
d. İş Kurma Girişimi.....	80
e. Taşınma	80
f. Değerlendirme	83
Hak İhlallerinin Neden Olduğu Akademik Kayıplar	83
Akademik Engellemeler	84
Engellemelerden Kayıplara	91
Hak İhlallerinin Neden Olduğu Sosyal Kayıplar	93
a. Taşınma	93
b. Sosyal İlişkiler	95
c. Kimlik Kaybı.....	101
d. Değer Kaybı.....	103
e. Güvenlik ve Gelecek Algısı	105
Hak İhlallerinin Neden Olduğu Sağlık Etkileri ve Kayıplar.....	108
Sağlık Sorunları.....	111
Doktor Tarafından Tanı Konulan Hastalıklar	112
Sağlık Hizmet Kullanımı.....	116
Sağlık Güvencesi	118
B. İmza Dışı Gerekçelerle İhraç Edilen Akademisyenlerin Yaşadığı Hak İhlallerinin Neden Olduğu Kayıplar ve Etkileri	119
Ekonomik Kayıplar	119
İşsizlik, İş Arama, İşe Başvurma Süreçleri ve Etkileri	120
Yapılan İşler, Çalışma Koşulları ve Etkileri.....	121
Gelir Düzeyindeki Değişim ve Etkileri	124
Hak İhlallerinin Neden Olduğu Akademik Kayıplar	125
Akademik Engellemeler	127
Engellemelerden Kayıplara	135
Sosyal Kayıplar	137
Taşınma	138
Aile ve Sosyal İlişkilerin Değişimi	140
İhracın Yakın Sosyal İlişkilerdeki Olumsuz Etkileri	144
Damgalanma	146

Kimlik ve Değer Kaybı	148
Gelecek Algısı ve Aidiyet Duygusu	149
Hak İhlallerinin Neden Olduğu Sağlık Etkileri ve Kayıplar	151
Eş ve Çocuklardaki Ruhsal Sorunlar	158
Psikosomatik ya da Fiziksel Rahatsızlıklar	158
HAK İHLALLERİ, KAYIPLAR VE TRAVMAYLA BAŞ ETME SÜREÇLERİ	161
Travmanın Onarımı	161
A. İhraç Edilen Barış Akademisyenlerinin Hak İhlalleri, Kayıplar ve Travmayla	
Baş Etme Süreçleri	163
Zorluklar Karşısında Bir Arada Durma İradesi	163
Yeni Sosyal Ağlar, Sosyal Ağların Genişlemesi, Sosyal Çevrenin Değişmesi	164
Değer Verilen, Bağlılık Geliştirilen Sosyal İlişkiler	165
Dayanışma	166
Aidiyet Duygusunun Yeniden İnşası	166
Kurumlara İlişkin Güven Duygusu	171
Değerlendirme	172
Akademisyen Olma İddiasını Sürdürme	172
“İnadına Yazmak”	174
Yaşananları Belgeleme, Gelecek Nesillere Aktarma	174
Akademi İçinde Yer Alma İmkkanı Yaratan Ortamların Önemi	175
Akademisyen Kimliğini Kolektif Olarak Sürdürme Çabası	175
Değerlendirme: Mağduriyet Söyleminden Özneleşmeye	177
B. İmza Dışı Gerekçelerle İhraç Edilen Akademisyenlerin Hak İhlalleri, Kayıplar ve	
Travmayla Başetme Süreçleri	178
İhraç Sürecinin Etkileri	178
Geleneksel Dayanışma Ağları	179
Kurumsal Dayanışma ve Destek Pratikleri	181
“Mağdurun Yanında Durmak”: Acıyı Paylaşmaktan Destek ve Yardımlaşmaya	183
Yeni Sosyal Ağlar, Sosyal Ağların Genişlemesi, Sosyal Çevrenin Değişmesi	187
“Diğerleri” ile “Karşılaşma”	187
Empati, Zihinsel Dönüşüm ve “Diğeri”nden Öğrenme	188
“Destek ve Yardımlaşma”dan “Hak Temelli Dayanışma ve Mücadele”ye	190
Güçlenme	193
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	197
KAYNAKLAR	203
EKLER	207

ŞEKİLLER VE TABLOLAR

Şekil 1	Anket Katılımcılarının Cinsiyet Dağılımı	29
Şekil 2	Anket Katılımcılarının Yaş Dağılımı.....	30
Şekil 3	Anket Katılımcılarının Alan Dağılımı	30
Şekil 4	Anket Katılımcılarının Unvan Dağılımı	30
Şekil 5	Mülakat Katılımcılarının Cinsiyet Dağılımı- Barış İçin Akademisyenler.....	30
Şekil 6	Mülakat Katılımcılarının Cinsiyet Dağılımı- İmza Dışı Sebeplerle İhraç Edilen Akademisyenler	30
Şekil 7	Mülakat Katılımcılarının Bilimsel Alan Dağılımı- Barış İçin Akademisyenler	31
Şekil 8	Mülakat Katılımcılarının Bilimsel Alan Dağılımı- İmza Dışı Sebeplerle İhraç Edilen Akademisyenler	31
Şekil 9	Mülakat Katılımcılarının Unvan Dağılımı- Barış İçin Akademisyenler	31
Şekil 10	Mülakat Katılımcılarının Unvan Dağılımı- İmza Dışı Sebeplerle İhraç Edilen Akademisyenler	31
Şekil 11	İşsizlik, Borç, Maddi Kayıp ve Geçim Derdi Temalarının Birlikte Konuşulduğu Temalar.....	74
Şekil 12	İhracın Beraberinde Getirdiği, Ekonomik Kayıplar, Bunalımlar, Kimlik Kırılmaları ve Gelecek Kaygısı Temaları.....	76
Şekil 13	Akademisyenlerin İhraç Sonrasında ve Görüşmenin Yapıldığı Dönemde Çalışma Durumları.....	78
Şekil 14	İhraç Sonrasında Yoğunlukla Yapılan İşler	79
Şekil 15	Çalışma Koşullarının Birlikte İfade Edildiği Temalar	81
Şekil 16	İş ve Çalışmayla İlgili Olarak Aynı Anda Konuşulan Temalar	82
Şekil 17	Çalışma Koşullarının Birlikte İfade Edilen Duygular	82
Şekil 18	İhraç Öncesi ve Sonrasında Akademik Görevlendirmeler ile İlgili Hak İhlalleri/Kayıplar ...	86
Şekil 19	Akademik Kayıpların En Sık Birlikte Konuşulduğu Temalar	92
Şekil 20	İhraç Öncesinde ve Sonrasında Akademik Çalışma Yapma Konusunda Değişim	94
Şekil 21	Taşınma Nedenleri.....	94
Şekil 22	Aile ve Arkadaşlarla Sosyal İlişkilerin Değişimi.....	96
Şekil 23	Ebeveyn ve Kardeşlerle İlişkiler	97
Şekil 24	İş Arkadaşlarıyla İlişkili İfade Edilen Duygular.....	99
Şekil 25	İş Arkadaşlarıyla Sosyal İlişkilerin Değişimi	100
Şekil 26	İhraç Sonrasında İş Arkadaşlarıyla Görüşme Sıklığı.....	101
Şekil 27	Görüşülen Akademisyenlerin Değer Kaybı Algıları.....	104

Şekil 28	Dışlanmaya Birlikte Konuşulan Temalar	106
Şekil 29	Ayrımcılığa Uğrama Tehditler ve Güvenlik Algısı	107
Şekil 30	Yurt Dışına Gitme Düşüncesi	108
Şekil 31	Şiddet, Kayıplar, Travma ve Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Arasındaki İlişki	109
Şekil 32	Mülakatlarda Saptanan Ruhsal Hastalıklarla İlişkili Temalar	114
Şekil 33	Kaygı ve Korku Temalarının En Az Beş Kez Eş Zamanlı Konuşulması	115
Şekil 34	Sağlık Gereksinimi, Sağlık Hizmet Talebi, Tanı ve Tedavi Süreçleri	117
Şekil 35	İşsizlikle Beraber Konuşulan Temalar	121
Şekil 36	KHK ile İhraç Edilmiş Olmak Sebebiyle İşe Alınmama ile Birlikte Konuşulan Temalar	121
Şekil 37	İhraç Sonrası Yapılan İşler ve Çalışma Koşullarının Birlikte Konuşulduğu Olumsuz Temalar	123
Şekil 38	Geçim Derdi, İşsizlik ve Hane Gelirinin Hiç Kalmaması ile Birlikte Konuşulan Tema ve Duygular	124
Şekil 39	Akademik Engellemeler – İmza Dışı Sebeplerle İhraç Edilen Akademisyenler	126
Şekil 40	İdari Soruşturmalardaki Usülsüzlüklerle İlişkilendirilen Kişi ve Kurumlar	129
Şekil 41	İdari Soruşturmalarda İlişkilendirilen Temalar	130
Şekil 42	Akademik Kayıplarla İlişkili İfade Edilen Temalar	136
Şekil 43	Sosyal Kayıpların Birlikte Konuşulduğu Temalar	138
Şekil 44	Taşınma Süreci	139
Şekil 45	Taşınmanın Birlikte Konuşulduğu Temalar	139
Şekil 46	Ebeveynler, Kardeşler, Eşler ve Çocukların Birlikte Konuşulduğu Temalar	142
Şekil 47	Dışlanmanın Birlikte Konuşulduğu Temalar	144
Şekil 48	Muhreçlikle İlgili Yoğunluklu Olarak Konuşulan Temalar	146
Şekil 49	Umut ile İlişkilendirilen Temalar	150
Şekil 50	Umutlu / Umutsuz Olma ile Kesişen Temalar	150
Şekil 51	Akademisyenlerin Yurt Dışına Çıkma İstekleri	151
Şekil 52	Gözaltı ve Hapsedilme Süreçlerinin Birlikte Dile Getirildiği Temalar	154
Şekil 53	İhraç Edilen Kişi ve Gruplarla Görüşme	164
Şekil 54	Akademisyenlerin Görüştükleri Kişilerle İlişkilerini Tanımlayan Unsurlar	165
Şekil 55	Yeni Sosyal Ağ'la Birlikte İfade Edilen Temalar	166
Şekil 56	Dayanışma Amaçlı İletişimin İçeriği	167
Şekil 57	İhraç Sonrası Ekonomik Destekten Faydalanma	168
Şekil 58	Ekonomik Destek Kaynakları	168
Şekil 59	İş Arama ve Kurma Süreçlerinde Sağlanan Destek	169
Şekil 60	Hukuki Destek Alınan Kaynaklar	169
Şekil 61	İhraç Edildikten Sonra, İş veya Grupların Desteğini Hissetme	170
Şekil 62	İhraç Edilen Barış Akademisyenlerinin Örgütlülük Durumları	170

Şekil 63	Üyesi Olunan Örgütlerin İmza Süreci ve İhraç Sonrası Destekleri	171
Şekil 64	İmza Süreci ve İhraç Sonrası Destek Veren Örgütlere İlişkin Değerlendirme	172
Şekil 65	İhraç Edilen Barış Akademisyenlerinin Akademik Birikime İlişkin Değerlendirmeleri.....	173
Şekil 66	İhraç Öncesinde ve Sonrasında Akademik Çalışma Yapma Konusunda Değişim	173
Şekil 67	Akademik Engelleme ve Olumsuz Duyguların Birlikte Konuşulması	178
Şekil 68	Aktörler ve Destek	179
Şekil 69	Dayanışmanın Birlikte Konuşulduğu Konular	186
Şekil 70	“Yeni Sosyal Ağlar”ın Birlikte Konuşulduğu Temalar	187
Şekil 71	Zihinsel Dönüşümün Birlikte Konuşulduğu Temalar	190
Şekil 72	Güçlenmenin Birlikte Konuşulduğu Konular	194
Tablo 1	Hedef Gösterme ve Hedef Gösterme Amacıyla Kişisel Bilgilerin Paylaşıldığı Mecralar	38
Tablo 2	İhraç Sebebiyle İlişkili Olarak Yazılı ve/veya Sözlü Tehdide Maruz Kalanlar	39
Tablo 3	İhraç Sebebiyle İlişkili Olarak Saldırıya Maruz Kalanlar	41
Tablo 4	İhraç Edildiği Dönemde Örgün Lisans/Lisansüstü Programa Kayıtlı Olanlar	45
Tablo 5	Yakınların Maruz Kaldığı Hak Kayıpları/İhlalleri.....	50
Tablo 6	Akademisyenlerin Yaptıkları İşlerin Sınıflandırılması	79
Tablo 7	Ekonomik Nedenlerle Taşınma	83
Tablo 8	Zulüm ve Travma Sonrası Genel Adaptasyon ve Gelişim Modeli	110

KISALTMALAR

AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BES	Bireysel Emeklilik Fonu
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi,
KHK	Kanun hükmünde Kararname
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
OHAL	Olağanüstü Hâl
ÖYP	Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel Araştırmalar Kurumu
GBT	Genel Bilgi Toplama
YKS	Yükseköğretim Kurumları Sınavı
BİMER	Başbakanlık İletişim Merkezi
TSSB	Travma Sonrası Stres Bozukluğu

ACADEMIC PURGE IN TURKEY

■ Human Rights Violations, Losses, and Empowerment of Academics

1. Introduction

This study aims to investigate juridical, economic, social and traumatic impacts of human right violations against those academics who were dismissed from universities by emergency decrees issued after the declaration of State of Emergency in Turkey on July 20, 2016.

The research questions are as follows:

1. What is the scope of human rights violations individually experienced by dismissed academics?
2. What are the traumatic effects of human rights violations, threats and oppressive practices on those academics?
3. What sort of remedial methods have the academics developed to cope with these traumatic effects?

The research firstly focuses on identifying human rights violations on the basis of definitions offered in the Universal Declaration of Human Rights, the United Nations Covenant on Civil and Political Rights, the United Nations Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, and the European Convention of Human Rights. The diagnostic framework covers a variety of violations suffered by dismissed academics and their families, paying special attention to violations of the right to life, right to liberty and security of person, presumption of innocence, right to protection of privacy, right to work, right to equal pay, right to social security, right to retirement, right to property, right to education, right to assembly and organization, as well as those violations which may be observed during detention or arrest.

The research, secondly, seeks to determine the losses resulting from these violations. "Trauma" is

used as the key concept to explain the cycle of violation and loss. In conceptualizing the traumatic process caused by political violence, the research draws on the literature pertaining to social, collective, cultural, complex and ongoing trauma. The losses examined in the scope of the research are classified as "economic", "academic", "social" and "health related".

The research finally investigates how the dismissed academics cope with the traumas caused by the human rights violations and consequent losses. In this context, the research also aims to identify the role of individual factors, collectivity and, of course, political processes in handling traumatic effects. Taking these factors into consideration, it is meant to understand how traditional solidarity networks and forms, institutional solidarity and support practices, social networks and changing social environment played a role in the resilience of dismissed academics and the reconstruction of their feeling of belonging.

2. Research Method

The research has been conducted using a mixed method. Surveys were used in order to collect extensive and exhaustive data, while interviews were carried out for a deeper analysis of the data collected.

The research has been designed on the basis of the distinction between two groups of dismissed academics: (1) those who were affiliated with Academics for Peace, i.e. the signatories of the Peace Petition, and (2) those who were dismissed for other reasons. The rationale behind this distinction is that the reason for the dismissal of Academics for Peace -even though not officially declared- was that they overtly signed the petition and went through the same procedure of dismissal.

The research was originally designed as a cross-sectional one to represent 6081 academics dismissed by emergency decrees. However, in the first few months of the fieldwork which started in August 2018, significant limitations were faced in reaching the target sample size. These difficulties included contacting dismissed academics other than Academics for Peace and the high number of refusals by those who were managed to be contacted to participate in the surveys and/or interviews. Many of the academics contacted were not able or willing to participate in surveys or interviews due to the ongoing lawsuits and other hardships in their daily lives, notably including feelings of anxiety and the “desire to become invisible”.

Therefore, the survey was carried out exclusively with Academics for Peace. 248 out of 398 dismissed signatories participated the survey, and 244 of those questionnaires were included in the analysis.¹ Thus, the sample of dismissed Academics for Peace were represented by 61.3 percent.² Apart from the representation rate, the distribution of the participants in terms of gender, academic title and scientific background was aimed to conform with the universe of the research. A total of 93 academics were interviewed during the research. 50 of them were dismissed for having signed the Peace Petition, while 43 were dismissed for other reasons.³ The distribution of participants in terms of gender, academic title and scientific background was taken into consideration in the former group, but not in the latter. Sampling the latter group, snowball technique was used. The fieldwork was carried out in an eleven-month period between August 2018 and July 2019.

3. Dismissal by Emergency Decree as a Gross Violation of Human Rights

During the State of Emergency, 125,678⁴ people were dismissed from the public sector in general. 6081 of them were academics dismissed from various universities. Within the framework of this study, dismissal by an emergency decree is considered to be a “gross violation of human rights”. This requires some clarification.

The term “gross violation” is often used interchangeably with “serious violation” in international human rights documents and guides. It should be noted, however, that there is no well-established consensus on the scope and content of the term. Nonetheless, it is a recurring expression in international human rights documents, which alludes to the fact that it responds to a certain need. The usage of the term obviously covers two major domains of human rights, namely (1) civil and political rights, as well as (2) social and economic rights, while at the same time referring to a broadened conception of human dignity.⁵

The advocates of the term often refer to the Vienna Declaration of 1993. “[G]ross and systematic violations,” according to the wording of the Declaration, “include, as well as torture and cruel, inhuman and degrading treatment or punishment, summary and arbitrary executions, disappearances, arbitrary detentions, all forms of racism, racial discrimination and apartheid, foreign occupation and alien domination, xenophobia, poverty, hunger and other denials of economic, social and cultural rights, religious intolerance, terrorism,

- 1 The total number of signatories of Peace Petition who were dismissed from their jobs by State of Emergency decrees is 406. Eight of them used to work either in institutios other than universities or as administrative staff at universities, so they were excluded from the research universe. One uncompleted questionnaire and three questionnaires completed during the pilot study were not included in the analysis.
- 2 The representation rate rises to 66 percent, should those dismissed academics who took part in the research team or advised them in the preparation process are excluded from the research universe. Also, the fact that a significant number of academics moved abroad should be taken into consideration.
- 3 All but two interviews were voice recorded and analyzed through the software package MAXQDA. As two of the academics did not allow voice recording, their interviews were not included in the analysis to avoid inconsistencies. Therefore, the total number of analyzed interviews is 91.
- 4 The official number released by the State of Emergency Commission as of January 2, 2020 <https://ohalkomisyonu.tcgb.gov.tr/>.
- 5 For a detailed discussion, see Takhmina Karimova, *What amounts to ‘a serious violation of international human rights law’?* (Geneva: Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, 2014).

discrimination against women and lack of the rule of law.”⁶

Taking our cue from the Vienna Declaration, we argue that dismissal by emergency decree constitutes a gross violation of human rights, first of all, because it abrogates the *rule of law* and denies the *right to fair trial*. To use the wording of the Declaration, it is a kind of “summary and arbitrary execution” given that accusation and punishment are imposed simultaneously and without trial, thereby abolishing the *presumption of innocence*.

Secondly, those who have been dismissed this way have been partially stripped of their *legal personhood* as well as a good many of their social, political and economic rights, including the right to work, right to education, right to political participation, and right to health care. All this amounts to a fundamental damage in one’s status as an equal citizen before the law, and therefore may be appropriately called a form of *civil death*.

Thirdly, dismissal by emergency decree constitutes a gross violation of human rights insofar as it led to *social stigmatization* and *systematic discrimination*. Dismissals were grounded on the uncorroborated accusation that the dismissed had been “linked to terrorist organizations,” which paved the way for discriminatory formal and informal practices in both social and institutional interactions. Stigmatization through state-sponsored public discourse created a highly hostile social and institutional environment, in which attitudes such as feeling reluctant to send one’s children to the same school with those of the dismissed turned out to be widespread. Accordingly, the dismissed were forced to hide themselves, become socially invisible, and to form enclosed circles with similar others.

The final aspect of why dismissal by emergency decree constitutes a gross violation of human rights has to do with *political violence*. In many cases, the dismissed persons were treated as enemies of the state, and subjected to arbitrary detention and imprisonment, torture and inhuman treatment. The fact that some of them went “missing” and later turned out to be illegally detained for months

reveal the extent of political violence against the dismissed. Combined with stigmatizing and discriminatory statements of political authorities, such instances of political violence indicate that the dismissed have been gravely dehumanized by state actors.

In most cases dismissal by emergency decree was the first or “original” violation, which in turn paved the way for subsequent violations. The next section, presents the findings of the field research concerning the human rights violations against dismissed academics.

4. Research Findings on the Violations of Rights

The Official Gazette published in supplementary lists of the emergency decrees the full names and institutional affiliations of all dismissed personnel, including the academics. This alone constitutes a violation of the presumption of innocence and the right of privacy as prescribed, respectively, in Articles 11 and 12 of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR).

The field research demonstrates that the signatories of the Academics for Peace petition were exposed to a variety of violations beginning in January 2016, i.e., just after the announcement of the petition, whereas other dismissed academics came to face severe violations beginning with the State of Emergency in July 2016.

4.1. Violations of the right to life, liberty and security of person (including the presumption of innocence and personal privacy): Targetings, threats and attacks against academics

Targetings, threats and attacks against the academics constitute a direct violation of UDHR Article 3, which states that “everyone has the right to life, liberty and the security of person.”

Participants of the survey reported that information regarding their dismissal were disclosed publicly and with the intent of targeting in diverse media such as national and local news sites, social media, the Official Gazette and the supplemen-

6 Vienna Declaration and Programme of Action, adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June, 1993, §30: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>.

tary lists of the emergency decrees. 84.8% of the participants stated that their personal information was disclosed in one or more venues with the intention of targeting. Academics, especially those in small towns, were targeted through the disclosure of their workplace and further threatened. Electronic media with 72.95% is the leading media for targeting, followed by social media with a rate of 61%. The target pointers mentioned by participants include “Prime Minister”, “President”, “government authorities”, “ministers”, “AKP MPs”, “mayors”, “governors”, “local politicians from AKP and MHP”, “journalists”, “Sedat Peker” and “some faculty members”. Participants also stated that university student councils, other student bodies and ultra-nationalist student groups made targeting statements against them both on Facebook and through flyers distributed on campus.

Academics dismissed for other reasons were targeted as well. They were exposed to threats and attacks, both verbally and physically. Violations took place, reportedly, in “social media”, “national media”, “news agencies”; the perpetrators include “columnists”, “the President”, “AKP-MHP coalition”, “police”, “Sedat Peker” and their own family members. Such violations are at times *generic* in the sense that they address everyone dismissed through emergency decrees, while at times they are *specifically* directed to academics themselves and their families in person.

55.3% of survey participants stated that they received a threat either verbally or in writing from at least one of the following sources: other individuals, groups, institutions. The threats were received via (1) national and local media, (2) online venues such as social media and e-mails “containing insults, swears, verbal abuse and threats”, (3) written messages with a similar content left to one’s home or office, and (4) face to face interactions. The leading threat is Sedat Peker’s public statement against Academics for Peace: “We will shower in your blood”. 31 participants of the survey mentioned it as a direct threat. Threats by groups are reported to come from ultra-nationalist “Grey Wolves”, their student organizations at universities, student councils, and AKP’s youth organization. As for the institutions, the pro-government union of teachers (Eğitim-Bir-Sen),

universities and pro-government newspapers are reported as major threat sources.

21 participants affiliated with Academics for Peace reported that they were physically attacked for a reason related to their dismissal.

4.2. Violations of the right to work and right to equal pay

The first two clauses of UDHR Article 23 state that (1) “everyone has the right to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work and to protection against unemployment,” and that (2) “everyone, without any discrimination, has the right to equal pay for equal work”. Both clauses were severely violated in the case of dismissed academics. Dismissal by emergency decree involves an indefinite ban from public duty for life. Besides, the preclusion of the right to work exceeds the public sector, extending into private employment as well. Upon their dismissal, many academics applied for alternative jobs in the private sector, but were not hired due to special codes in their social security records, which intimidated possible employers. Some had to work informally, without job security and with significantly lower wages than they would have received had they been formally hired.

36.9% of the survey participants reported that they were unemployed at the time. Should the retired academics among them be extracted, the unemployment rate turns out to be 23.8%. 60.2% of the participants stated that they were not hired due to social security records showing their having been dismissed by emergency decree. An additional 12.6% stated to have experienced difficulties in getting a job for the same reason. Since the political discourse stigmatizes the dismissed persons as “linked to terrorist organizations”, they are de facto considered to be “objectionable” by employers.

Apart from de facto preventions, there are also official ones. Among them is the cancellation of professional licenses by various authorities. 18 participants stated that their professional license or certificate had been cancelled. These include lawyer license, mediator license, certificate of workplace physician, certificate of occupational safety specialist trainer, and planning competency document for city planners.

During the interviews, academics dismissed for reasons other than the Peace Petition, too, expressed to have similar difficulties, complained about severe effects of stigmatization in the job market, and their being prevented to practice various professions through the cancellation of their licenses.

4.3. Violations of the right to social security

According to UDHR Article 22, “everyone, as a member of society, has the right to social security”. 44.6% participants of the survey worked without any social security at the time of the research. Dismissed academics accepted precarious work primarily because they did not have any other income or financial support. Also frequently mentioned was the fact that employers were afraid of oppression and governmental sanctions for having hired someone dismissed by decree, and therefore agreed to employ dismissed academics only informally, i.e., without registering with the social security system.

Another aspect of social security is the right to retirement. In some cases, dismissed academics who qualified for retirement reported that they were not paid full pension, or the procedures dragged much slower than those who were not dismissed.

4.4. Violations of the right to property

UDHR Article 17 states that “no one shall be arbitrarily deprived of his property”. However, among those who participated the research, some reported that they could not sell their real estate due to injunction, that they could not have access to their own bank accounts, and that their credit cards were cancelled. In some cases, the banks in which their salary had been deposited, recalled the previously paid salary promotion.

4.5. Violations of the right to education

The right to education is provided by Article 20 of the UDHR, and Article 13 of the International Covenant on Economic Social and Cultural Rights.

20.1% of the survey participants who had been enrolled in an academic program reported that they did not continue the program at the time of the research. In the case of graduate students

among the Academics for Peace, the prominent reasons for withdrawal had to do with the unlawful practices of universities after the release of the Peace Petition, the problems they had with their academic advisors, and economic difficulties resulting from their dismissal.

Primary reasons for advisor changes are ideological discrepancy in some cases, while in others the advisors’ fear due to the crackdown on Academics for Peace. Some graduate students expressed that their advisors had “abandoned” them, that they had to change their advisor and their thesis subject, and consequently could not complete their dissertation under such circumstances. Secondly, some graduate students reported that they had problems because their advisors themselves were dismissed.

Among the academics who were dismissed for reasons other than the petition, oft cited problems regarding graduate studies include the following: abdication of thesis juries, being expelled from the graduate program, coercive freezing of studentship, advisors’ insufficient support due to ideological discrepancy, and withdrawal because of imprisonment.

4.6. Violations of the right to assembly and organization

Organizations of different sorts (including associations, foundations and cooperatives) are reported to face bureaucratic obstacles in their establishment, had the board of founders included dismissed academics. Nearly 30% of survey participants indicated that they had been involved in the establishment of a new association, foundation or cooperative; and 80% of them reported that they had faced some sort of bureaucratic or legal problem during the establishment phase.

4.7. Detained and imprisoned academics

Following the announcement of the State of Emergency many academics, along with others from various professions, were taken into custody and arrested. Within the scope of this research, it is observed that detention is common especially among academics dismissed for other reasons than the Peace Petition, and the violations they suffered vary widely from the right to legal counselling to access to medical care.

Of the Peace Petitioners, 35 were taken into custody for reasons which they think are related to their dismissal. Three of them expressed that they were arrested for the same reason. Detention practices vary widely depending on one's city or university, and this fact alone demonstrates the arbitrariness of these practices. In total 16 academics from Kocaeli, Van, Erzurum, Ankara and Bolu stated that they were taken into custody right after the release of the Petition, and remained in custody 6 to 24 hours. Detention periods of other signatory academics taken into custody vary from one to twelve days. The problems they faced during detention include the following:

- “isolation” (2 people),
- “overcrowded conditions” (7 people),
- “insufficient number of beds” (5 people),
- “lack of suitable food for conditions like sickness, age or pregnancy” (5 people),
- “less than three meals a day” (4 people),
- “lack of clean drinking water” (2 people),
- “unclean toilet and/or shower space” (7 people),
- “lack of a canteen for provisioning food and hygiene material, or that the prices are too expensive” (3 people),
- “lighting problems such as lack of natural daylight, inadequate lighting or keeping the lights on continuously” (7 people),
- “ventilation problems such as no yard time or improper ventilation inside” (9 people),
- “improper housing temperatures, too hot or too cold” (4 people),
- “medical care problems such as no health personnel, ignored examination requests, no privacy in medical care” (4 people),
- “inadequate access to relatives/friends, prevention of regular visits and correspondance” (3 people),
- “inadequate legal counseling, prevention of meeting a lawyer or denying privacy in the meeting, recording the meetings and the correspondance” (2 people).

During the interviews, academics dismissed for reasons other than the Peace Petition also reported similar violations and problems concerning their detention and imprisonment conditions. The following points are raised by the participants:

- negligence to express the reason for detention,
- undue house and car search without the owner or lawyer present,
- entering the house by breaking the door unjustifiably,
- seizure of all electronic devices without providing digital copies
- arrest warrants in violation of the right to fair trial,
- not informing the relatives of the detainee,
- prevention of access to a lawyer,
- being forced to testify without a lawyer,
- testifying under pressure,
- meeting lawyers only for a short while and not privately,
- the arbitrariness of imprisonment duration (varies from 3 and 19 months),
- isolation,
- overcrowded wards (23 people residing in a ward for seven),
- custody in places designed for other purposes such as gymnasiums or seminar halls,
- strip search,
- insufficient and unhygienic supply of food and drinking water,
- no access to clean toilets or bathing,
- ventilation problems,
- insufficient and inadequate access to medical care (in contrast to the provisions of the Istanbul Protocol),
- psychological violence,
- inability to access resources required for defense (blocking access to one's own file).

4.8. Violation or loss of rights involving relatives and family members

Violations against dismissed academics extend to their relatives and family members as well. This is an indication of the fact that those dismissed by emergency decrees are considered to be and discriminated as a “special group”, which is a direct violation of the prohibition on discrimination as prescribed in UDHR Article 2.

41.4% of the survey participants have at least one relative who incurred at least one loss or violation of rights. Primary loss in this category is the confiscation of passports with a rate of 79.8%. Also 15 participants reported that their relatives were not employed or assigned due to the fact that they were related to a dismissed academic, and 5 participants reported a relative who lost his/her job for the same reason.

Similarly, academics dismissed for reasons other than the Peace Petition also reported that the passports of their spouses were confiscated or their spouses were banned to travel abroad, that their relatives were dismissed because of their own dismissal in the first place, and that their relatives were denied employment in the public sector for the same reason.

5. Research Findings on Loss and Trauma

Political violence leads to human rights violations, and this inevitably leads to losses on the parts of the abused. However, these are not only material and economic losses which may be deemed recoverable, but they are also social, cultural and psychological losses. Especially stigmatization and exclusionary practices constitute a structural kind of violence that discredit and marginalize the victims, while at the same time depriving them of means of self-expression and representation. These practices demonstrate that mending the losses can only be constructed societally. But when political and social actors, most importantly government agencies neglect to take restorative steps and slip into a “none of my business” position about the losses, or worse, tend to maintain the state of violation, losses lead to new violations, or at least lay the ground for further abuses. Hence a spiral-like process spreading over

a wide domain of interactions, a process in which violations lead to new losses, and the losses trigger new violations. It is crucial to realize various ways in which this vicious cycle bears on those who are caught up in it, effecting them both individually and collectively, both as a matter of identity and as a matter of social standing.

This section aims to make visible the trauma of dismissed academics. Such visibility matters not only because the social recognition of loss as such is the first step in overcoming trauma, but also because it contributes to the pursuit of justice, which is essential, particularly from the standpoint of human rights, to the collective recovery of politically inflicted harms. In what follows, the losses of dismissed academics are categorized under four topics: (1) economic, (2) academic, (3) social, and (4) health related losses, respectively.

5.1. Economic losses and their effects

The first and most direct manifestation of economic loss experienced by dismissed academics is the loss of income. The survey with dismissed petitioners reveals that 88.5% of the participants had no or very poor income upon dismissal. In response to interview questions about their economic situation, both the petitioners and those dismissed for other reasons mainly mentioned unemployment, debt, financial loss, and the hardships of making a living. Economic loss is described primarily in terms of the “struggle to survive”. Many of them stated that they had difficulties even in meeting daily needs, including nutrition and housing, and that they reduced their priorities to a very basic level.

As a direct consequence of stigmatization and having become “objectionable”, the dismissed academics have also severe problems in their job search. Having been “dismissed by decree” seems to have a twofold effect as a label. The first is that persons abstain from making job applications, thinking that they will not get the job because they are dismissed by decree. Nearly one third of the petitioners (29%) reported in the survey that they abstained from applying a job. The second effect is that they are indeed denied jobs because they are dismissed by decree. 44.9% of the petitioners reported that they had no return to their job applications, were denied work, or that they had

trouble getting a job for reasons related to their dismissal. Similarly, those dismissed for other reasons mostly reported that it is a “tag”, and that they are denied work because of that.

Academics who could find jobs, on the other hand, appear to be forced to work precariously, with low wages, and in harsh working conditions. Many dismissed academics are also compelled to do more than one job to earn enough income for their living. Of the petitioners taking the survey, 29% seem to work in more than one job. Only 40.9% of them are employed in a full time job, whereas 38.3% do piecework. Dismissed academics are usually employed in jobs with no relation to their academic expertise and way under their qualifications. Adapting to economic hardships in order to cope with them constitutes a sort of labor on its own, a precarized labor that is based on necessity rather than choice, and severely exposed to exploitation.

5.2. Academic losses

One of the most important rights violations caused by dismissals is the right to develop oneself materially and morally. The condition in which an academic can realize oneself as an academic is having the opportunity to produce, disseminate and share knowledge; that is, having access to education and research, which are the constituents of the academy. While executive decrees have prohibited working in the public sector, employment in private universities has been effectively yet illegally banned via YÖK (The Council of Higher Education). Therefore dismissals from universities have taken away the conditions of self-realization. Hence for the 6081 dismissed academics, one can talk about a heavy attack on their existence, identity, and their opportunities to reproduce both scientific knowledge and themselves. On the other hand, proscribing academics from education and research undertaken in universities of Turkey and excluding them from spaces and mediums of knowledge production, dissemination and discussion as a whole also constitute a violation of academic freedom. This is because beyond having restrained academics from employment opportu-

nities, dismissals by executive decrees have also abolished academics' right to participate freely in academic circles and to undertake academic activities on the basis of academic merit and principles.

Academic repression is observed to occur widely among dismissed academics to cover all the academic activities. These practices of oppression and intimidation can be separated into two as from within the university, and from institutions outside the university. In the case of Academics for Peace, academic repression started with the announcement of the Petition, and hence its enunciation as “crime” by political entities. This implied for Academics for Peace that academic oppression against them started before the dismissals.

Academic repression against Academics for Peace has not only been the result of the practices of university administrations, but also of the practices of other academics as a result of their “stigmatization”, “criminalization”, and enunciation as “prejudicial”. Academic repression resulting from the practices of university administrations involved cancellation of academic assignments, removal from boards and commissions, cancellation of courses, administrative investigations, removal from posts, denial of positions and appointments, cancellation of contracts, cancellation of projects, cancellation of associate professorship applications, and cancellation of consultancies. Repression as performed by other academics who disregarded academic principles included their removal from academic activities and publications, withdrawal from postgraduate thesis supervision/thesis steering and defence committee membership, and/or abolishing academic supports as required by this position.

In addition, TÜBİTAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey) sent out a notice to all journals indexed by ULAKBİM and to those using its hosting services, urging the removal of dismissed academics from editorial boards and publishing lists and the cancellation of their referee positions.⁷ Many academic journals reorganized their publication policies accordingly. Thus, dismissed academics have been excluded

⁷ ULAKBİM is the national academic index of Turkey. For academic assignments and promotions (especially with regards to associate professorships), it is required to have published in journals indexed by ULAKBİM.

from the academic field through the practices of academic administrations and colleagues who disregarded academic principles and merit.

One of the main constituents of academic life is the participation in scientific activities where academics follow developments in their fields and share their own work and opinions. Hence, for academics exclusion from academic activities such as congresses, panels and conferences is in effect a repression against the execution of their professions.

These academic repressions starting before, and gaining rate by the dismissals, deprived the academics of their capacity to realize themselves, and their access to resources. It is observed that having lost connection with the university, academics have faced major difficulties in continuing their scientific research. Of those participating the survey, 63.8% reported having difficulty in accessing resources for academic work. Academic resources include, on the one hand printed publications and databases, and on the other hand field specific resources as required by different disciplines. For example, in basic sciences laboratories, in clinical medicine access to patients, in arts being able to practice on a regular basis have been considered crucial for the field. Preventing academics from carrying out their academic activities in universities have not only deprived them of material resources, but also largely limited the possibilities for producing scientific knowledge interactively and collectively.

It was not only dismissed academics but also their students who experienced losses caused by academic repression, the most basic indicator of which is the cancellation of postgraduate thesis supervisions. These repressions have hindered the academics' relationships with their students and their labor in this field has been confiscated. These practices have also had negative effects on students. These are one of the pillars of academy and the expertise of academic advisors in the subject and methodology of a thesis is essential. It is understood that such academic concerns have been ignored when appointing new supervisors to the students of the dismissed academics. Academics who have been subject to oppression, repression and exclusion before and after their dismissal

expressed a significant loss in their motivation for participation into academic activities, if not for academic activity itself, due in particular to the socio-political atmosphere, the conditions in which the activities took place and their thoughts and attitudes towards higher education institutions.

5.3. Social Losses

Being the most visible manifestation of an atmosphere of political violence and fear during the period of State of Emergency, dismissals by emergency decrees have also caused social losses. The practices of criminalization, stigmatization and exclusion, and violations of human rights have unavoidably deteriorated and broken interpersonal and social relationships. Social participation and social existence of persons through meaningful relationships based on trust and collectivity have been seriously damaged after the dismissals. For this reason, deterioration in social relationships caused by stigmatization and exclusion are considered social losses.

The academics interviewed in the research mentioned exclusion and stigmatization when talking about loss of identity and value. Social identities represent subjects in social life and relate them to other identities. Moreover, each identity serves as a reference point in social life for "a person's perception, imagination and ideas of who they are" since each identity, without having a meaning of its own, is built within an ethos with norms, principles, expectations that form its content. In other words, social identities influence a person's conceptual framework and play an important role in maintaining mental and psychological coherence. The spread of the exclusionary discourse of the government which targeted academics by a variety of actors has been accompanied by the exclusion of the dismissed from the category of socially acceptable according to the norms of society and their stigmatization through socially unacceptable labels such as terrorist, dark, *müstemleke aydınları* (colonist intellectuals) which might have stimulated a perception of being seen as a threat. Stigmatization denotes a sharp disagreement between the assumed and the actual social identity of a person and it means re-categorization of the person out of the category

s/he is assumed to belong to (Goffman, 2018). For the dismissed academics loss of identity does not only mean losing a socially acceptable label but also being re-labeled by the government and the actors/mechanisms reinforcing it with derogatory, socially unacceptable attributes. Here, the loss of identity not only leads to loss of the academic position, but also the existential disregard of the targeted and his/her efface from the symbolic system. Therefore, the loss of identity may develop in the form of detachment from or suspension of the coordinates (e.g., perceptions of the past, present and future) that have so far guided the dismissed academics and given them stability as well as mental and psychological coherence. Although the majority of the dismissed academics expressed that they were supported by their parents, spouses and children, exclusion and stigmatization mechanisms affected even their family relationships, which are assumed to be the most basic in a person's life. Those who expressed that they weren't supported by their families linked this to the differences between their own political views and positions and those of their families'. Some of the academics stated, on the other hand, that they were criminalized and stigmatized particularly by their families. In some cases, disagreement reached the point of disconnection with the family, creating a frustration and a feeling of distance.

In some other cases, hiding the dismissal experience is used either by the academics or their families both as a way of coping with losses or preventing possible losses from being stigmatized.

The social relations in which the practice of exclusion is most experienced are those with colleagues and the academic environment. The survey reveals that 52.8% of the dismissed Academics for Peace are excluded by their co-workers at the university and 50.8% by their fellow colleagues. Furthermore, throughout the process that started with signing the Peace Petition and continued with the dismissals, 75.4% of academics stated that at least one of their colleagues did not want to be seen with them, 46.6% stated that their colleagues were uncomfortable with their old/new photos and shares on their social media, and 76.6% stated that their friends expressed their indifference to the process. Similar results are observed in interviews with academics who were dismissed for the

reasons other than signing the Petition. They stated that the co-workers and colleagues with whom they had close relationships suddenly cut off the whole relationship. The dismissed academics describe their colleagues' practice of exclusion as a kind of withdrawal, invisibilization, and non-recognition process. Many of the participants in the interviews explained their colleagues' distancing from them and their ignorant behavior with a conformist tendency in academy and society in general, and related this to the environment of political pressure.

Exclusion and loss of identity are accompanied by feelings and thoughts about worthlessness. It should be kept in mind that the dismissal itself is a stigmatization. When read along with loss of identity dismissal is an attempt to exclude someone from the symbolic universe and the common sphere of meaning: "Not being recognised" means being excluded from this sphere and being deprived of rights. This counts as direct violence when lack of an addressee is considered and as symbolic violence in terms of its social, cultural and psychological consequences. According to the survey data, 13.6% of academics expressed that they felt unworthy in the eyes of their families, 16.0% in the eyes of their close circles, 38.3% that of their university co-workers, 40.3% that of their fellow colleagues and 64.9% in the eyes of the general public. The loss of identity and self-worth also deteriorates relations with the country and the society.

All of the Academics for Peace interviewed think that they are blacklisted by the government and that they do not feel protected under the law in Turkey. 97.1% of them think that they do not feel safe in general; 93.0% think that are discriminated in Turkey; 92.6% that they will be subjected to intimidation or oppression even if they return to work; 91.3% think that there are prejudices against them; 83.6% that they are considered a public threat; and 42.8% think they will never be revalued by the society. It is observed in the interviews that tagging, stigmatization and discrimination go hand in hand with feelings of being continuously under threat, concerns for life safety, fear and psychological preparation for the worst.

The dismissed academics think that the discrimination they have suffered has weakened social ties and eroded trust, which bear the risk of increasing polarization. The loss of confidence in the society and state also goes hand in hand with the damage in the sense of belonging. The damage in the sense of belonging becomes more evident when the data on the ideas of the academics about going/living abroad are examined. The dismissed signatories who want to go abroad or who are indecisive in this regard constitute almost half of the sample. The data collected through interviews reveal that those who want to go abroad constitute ten times more than those who say they do not. The desire to go abroad was also discussed with themes “to refrain from being hopeful, despair, uncertainty, pessimism about the legal process, desire to continue academic studies, expectation of normalization”. Similarly, 31 of the 41 academics who were dismissed for other reasons stated that they wanted to move abroad. This desire has been expressed mostly along with the hope for a safe future for themselves and their children, and to continue academic studies.

5.4. Effects on Health

Experiences such as the prevention of access to economic, social and cultural resources and the restriction of freedom as a result of political violence and of direct exposure to it, have traumatic effects by damaging the individual's close ties with their work, social and cultural environment. These effects can lead to both physical and mental health problems at the individual level if not intervened. When discussing individual health outcomes trauma should be treated as a sociopolitical event, a psychophysiological process, a physical and emotional experience and considered as an important theme for explaining individual and social pain. An important reason for this is that interventions for clinical diagnoses alone provide very limited benefits to healing processes, especially of mental health problems, unless political violence is terminated or well functioning justice and restoration mechanisms are ensured (Smeulders ve Grünfeld, 2011). One thing to note here is that health problems and social trauma continue to reproduce each other in a cyclical, but not linear way (Silove, 2007). For example, a person who is depressed due to the trauma caused by the loss of the right to

work goes under the risk of not being able to find a job due to depression after a while, if appropriate treatment is not given. The breaking of this cycle can be achieved both through social interventions as part of functioning mechanisms of justice and restoration and by providing access to appropriate health services.

In the survey conducted within the scope of this research, questions were asked about the physical and mental health problems experienced after dismissal. The results reveal that about half of the Academics for Peace surveyed believe that the dismissal process has affected their physical health, even if now healed; while two-thirds of them suffer from mental health problems. The most commonly reported mental health problems are sleep problems (62.8%), concentration and attention difficulties (61.9%), affective withdrawal or collapse (58.3%), quick-temper (49.0%); physical health problems with a psychosomatic origin such as palpitations (23.1%), shortness of breath (17.4%), chest pain (11.6%), and high blood pressure (9.5%).

Of the academics surveyed, 47.4% were diagnosed with depression, 31.0% with anxiety disorders, 20.7% with post-traumatic stress disorders, 12.1% with musculoskeletal diseases and 9.5% were diagnosed with hypertension. The incidence of depression in the whole sample is 22.5%; anxiety disorder 14.8%; PTSD (post traumatic stress disorder) 9.8%; musculoskeletal diseases are 5.7% and hypertension is 4.5%. The incidence of any mental illness is 64.4%, 30.3% in the whole sample while the incidence of any physical disease is 44.4% among those admitted to health institutions and 20.9% in the whole sample.

The incidence of depression among academics is similar to that observed among the victims of torture and ill-treatment, while the incidence of PTSD is found to be lower. However, one in three people have been diagnosed with anxiety disorder. As can be seen, the incidence of diseases diagnosed by doctors is at the levels seen in victims of mass trauma, torture and ill-treatment, which is at a much higher level than the same age group in Turkish society. The high incidence of health problems may be explained with the perpetual trauma and possibility of being exposed to a new and unexpected form of violence.

In interviews with academics dismissed for other reasons, no systematic questions were asked about health problems. On the other hand, negative emotions such as tension/stress, anxiety, anger, shock, feeling of burnout, shame, low motivation and difficulty in concentrating have been expressed in the interviews. Psychiatric disorders also expressed in interviews are depression, panic attacks and anxiety disorders. Again, health problems such as anxiety-related sleep disorders, palpitations, weight gain and weight loss in prison are reported complaints.

6. Coping with Rights Violations, Losses and their Effects

As can be seen, the human rights violations imposed both upon the Academics for Peace and academics dismissed for other reasons embody stigmatization and exclusion. Having been exposed to violence, suffered from traumatic effects and experienced serious losses thereof, the dismissed academics have had to develop effective strategies and solutions to cope with enduring uncertainty, to react to the sudden changes that have affected their lives and to prevent the detrimental effects of systematic oppression, threats and rights violations they have been subject to.

6.1. Subjectification

To cope with the human rights violations, losses and their traumatic effects, the dismissed Academics for Peace have rejected a passive acceptance of the developments that have detrimentally affected their lives and refused the position of “being victimized”. On the contrary, they have taken a proactive stance and enacted a process of subject formation by standing against and resisting to the oppression, human rights violations, losses and standing next to each other in their struggle for presence.

6.2. Persistence to Claim Justice and Rights

Central to the Academics for Peace’s struggle for presence as part of the process of subjectification has been their persistence to claim peace, justice and human rights. In other words, instead of demanding a compensation of their losses, they claimed for justice and restoration of their rights. Hence, subjectification requires placing justice

and human rights as the focal point of concern rather than alluding to one’s own aggrievement.

6.3. Solidarity

Standing against and resisting to the oppression, relentless criminalisation and marginalisation, injustices, unlawful practices and human rights violations and repair the resulting breakdown required the Academics for Peace to stand next to each other on the basis of solidarity, from which a collective identity has emerged among a diverse group of academics who were far from being in any kind of unity before. Having not known each other before or having been acquainted with each other only in the context of a professional relationships, the collective identity the Academics for Peace have enacted enabled them to overcome their differences and practice a collective form of action in their struggle.

6.4. Organization

Academics for Peace have established a network of solidarity based on politically and intellectually driven voluntary labour that involved commitment and persistence which rendered possible following the judicial processes of the signatories who have been tried and supporting them during trials at the Çağlayan Court, forming a communication network with lawyers to share legal advice, sharing information and experiences among each other, making the trials and different processes visible in media and bringing them into the public agenda.

The Academics for Peace’s struggle has also involved maintaining their scholarly presence outside mainstream higher education institutions. Findings reveal that they have addressed this need by holding on to the idea that academic activities cannot be restrained to mainstream higher education institutions and putting a collective effort in developing alternative spaces to pursue their academic activities, one of the prominent examples of which have been “solidarity academies”. This struggle for scholarly presence has been one of the strong pillars of empowerment.

6.5. Actors Strengthening and Spreading Solidarity

Standing next to each other on the basis of

solidarity, from which a collective identity has emerged prevented the dismissed Academics for Peace to experience a destructive exclusion practice. Findings reveal that this was facilitated by an enlarged network that involved not only the signatory Academics for Peace who were not dismissed but also persons and institutions within a larger circle who have been part and parcel of the process in different ways. Thanks to such an enlarged network of solidarity, the dismissed academics have been able to become an actor of their own empowerment. As Agmon stated, Academics for Peace have been at the centre of a creative and resilient solidarity based on “reciprocal support and solidarity” given by other activists, professionals, artists, friends and family members (2019:10). This solidarity has been expanded by professional groups who declared their support to the Academics for Peace through public announcements and petitions or who signed the Peace Petition and informed themselves to the police, by printed /electronic press, particularly Bianet; by institutions such as Education and Science Workers’ Union (Eğitim-Sen), Health Workers’ Union (SES), Labour and Democracy Powers and by international non-governmental organizations.

Findings reveal that these networks of solidarity have also embraced some of the academics dismissed for other reasons, major factors being past experiences of political struggle, organisation and inter-relationships.

6.6. Solidarity and Organized Struggle is Learned through Confrontation

On the other hand, the interviews conducted in the framework of this research reveal that “solidarity” is perceived in different ways by some of the academics who were dismissed for other reasons. Narratives of these academics with different social and political backgrounds indicate that they have embraced the position of “being victimized” and perceived solidarity as “solidarity with the victimized”, where reciprocal support and help practices stand centre stage.

State violence and human rights violations and losses have also precipitated confrontation between the academics dismissed for other reasons and “others”, i.e. other people who differ in politi-

cal view, belief and ethnic identity. This confrontation has led the former to find themselves in the same position as the stigmatized, the othered and the discriminated and to come to understand their suffering. It has also precipitated a rupture and a cognitive transformation on the side of the academics dismissed for other reasons, with regards to their understandings and interpretations of the community which they have positioned close to themselves on the basis of their beliefs.

This confrontation has also made room for closer relationships with “the others”, who the academics dismissed for other reasons have long othered and distanced themselves. The confrontation and interaction of these academics with “the others” have enabled them to notice not only the “aggravement” of “the others” but also their own “social withdrawal” and to take part in a new kind of solidarity and struggle that reflect the pursuit of rights and justice, which they learned through cooperation and solidarity practices. The Confederation of Public Labourers’ Unions (KESK) and the Human Rights Association (İHD) have been the institutions that initiated and spread solidarity and struggle based on rights and justice, which opened a new realm for academics dismissed for other reasons to maintain their academic presence in new ways and to make sense of the traumatic process they have been going through.

6.7. Empowerment Requires Solidarity, Organization and Persistence

As can be seen, the dismissed academics have put much effort in a struggle to repair the breakdown caused by intensifying oppression, criminalisation and marginalisation and reconstruct their future by standing next to each other. This process unique to dismissed academics reveals that this struggle requires solidarity, organization and persistence. The struggle the dismissed academics have found themselves in has not been one for the compensation of their losses and restoration of their aggravement but one for the establishment of rights and justice. This demand has subjectivated and empowered the dismissed academics.

7. Conclusion

This research focused on the dismissal of academics by Emergency Decree Laws during the

State of Emergency and documented the rights violations, losses and their traumatic effects on dismissed academics as well as their coping and empowerment strategies. One of the main findings of this research is that this process is characterised by the practices of criminalization and stigmatization, which are intertwined with human rights violations, obstruction and discrimination.

Although the manner in which dismissals were executed by Decree Laws led to violations of rights per se, the findings regarding the post-dismissal period reveal that the political atmosphere and the politicians' statements prompted an ongoing cycle of rights violations and losses for the dismissed academics. Rights violations span a broad spectrum in terms of basic human rights and rights regulated by international conventions. The stigmatizing discourses and practices, which started before the dismissals, continue to create repressions and losses for the dismissed academics even after the end of the state of emergency. These repressions and losses have led to social and psychological breaks, ruptures and transformations on dismissed individuals as well as their families and relatives. At this point, it is necessary to underline several points indicated by the research findings.

Violation of the Rule of Law and Legal Security

The findings of this study indicate that legal security, one of the basic requirements of the rule of law, has been violated in Turkey.

A close inspection of the State of Emergency decrees and especially of the dismissals executed with these decrees, indicates that the material basis for the dismissal of public officials are not predictable and specified. Although such ambiguous and unspecified expressions as "having connections with the terrorist organization" or "threatening national security" were presented as grounds for the dismissal of individuals from public office, in many cases which actions of those dismissed individuals were taken into consideration were not specified. In addition, such equally vague reasons were given as signing a declaration, sending their children to certain schools and / or depositing money in some banks for those who were dismissed on specific grounds.

The state of unpredictability and uncertainty manifested itself in the post-dismissal period and even after the State of Emergency. While the executive's use of authority have come to be unlimited, discretionary power has become an arbitrary practice in many cases. Thus, the legal supervision of the decree laws has become impossible, and the means of objection to the procedures taken by the decree law have been blocked. The State of Emergency Commission, which was proposed as a means of objection mechanism in the later periods of the State of Emergency, does not serve as an effective objection mechanism.

The violations and obstructions reported in this study are the kind of violations that require immediate compensation in terms of the individuals exposed to them and the launching of justice and repair processes. It is clear, in terms of both individual and societal implications and consequences, that reporting dismissals by decree laws during the State of Emergency should not be limited to merely documenting violations and obstructions. A rights-based reading of the effects of the reported violations on people's processes of survival and self-actualization and the reasons for the disappearance of the means of these processes is imperative. This type of reading is important to shed light on the process, dispel the fog caused by the diversity and prevalence of violations and rebuild a sociality. Because only this kind of reading based on the principles of truth and justice can reveal the sources and consequences of the violations and the foundations of a new sociality that will prevent these violations from recurring.

Rights Violations and Losses

Losses caused by violations of rights mean restricting the possibilities and capacities of people to "exist" and "act" as individuals and social beings. The "civil death" discourse and subsequent practices, which have become widespread with dismissals by decrees and thereafter, cannot be evaluated only with regards to the inequality dynamics. It also means depriving the dismissed individuals of life sources, and dis severing them from their chosen and meaningful social participation. In addition, preventing individuals from using their professional and intellectual skills in a manner that ignores the individuals' efforts to

establish their own identity can be seen as a serious violation, which is something synonymous with identity destruction or even anonymization. As we attempted to reveal in the report, the social and economic consequences of this de-identification has been the conversion of the person into an unqualified workforce. Ultimately, being dismissed by a decree law means the destruction of social existence for these people, in other words, their removal from being a social entity.

The findings of the study reveal that there is the predominant feeling both among the dismissed Academics for Peace and the academics dismissed for reasons other than signing the peace declaration, namely that they are not seen as equal citizens in Turkey, that they are exposed to stigmatization and profiling and that they and their families will not be able to establish a safe and equal life here as long as current conditions continue. The dismissed academics also frequently expressed their desire and need to go abroad in order to continue their lives and / or academic careers. In addition to the fact that the idea of a sociality on the basis of trust and equality disappeared, the conviction has become prevalent that the hope of realizing this can only be achieved through the change of political conditions, which shows the importance of introducing compensation and recuperation procedures in the upcoming period for the reconstruction of socialization in Turkey.

Standing Next to Each Other, Resistance and Empowerment

In a political environment dominated by profound unpredictability, academics, like most people living in Turkey, are also adversely affected and driven into desperation and helplessness. Within this framework, it is important to understand the academics' coping and empowerment strategies. Of course, the strategies in question are not homogeneous and continuous; they vary depending on individuals and change over time. As observed in the face of all other shocks and adverse events, the case of dismissed academics too involves a process that includes ruptures and retreats.

The findings of this study reveal that dismissed Academics for Peace and other academics dismissed for other reasons also exhibited significant differences besides overlappings and intersections.

Common to both groups is the solidarity created at different levels under difficult conditions. However, there are differences in the content, components and patterns of solidarity.

Looking at the case of the Academics for Peace, it is seen that the political solidarity has started to be woven simultaneously with the incrimination of the signatories from the first day of the announcement of the peace declaration. Political solidarity involves individuals consciously gathering around a purpose against a certain type of injustice, oppression, social sensitivity (*hassasiyet*) and tyranny and responding to the situation in question (Scholz, 2018, p. 51). The main element that has brought academics together has been their insistence on resisting oppression, injustice, non-legal practices and the accusations of actors, especially of the political power, actively involved in violations. This persistence has become both the tool and the aim of solidarity (Bayertz, 1999). A “we”, a “collectivity” has emerged by weaving discourse and action together.

This collectivity has interlaced the solidarity with the individuals and institutions that have supported and carried the signing action beyond the signatures, such as the families and relatives of the signatory academics, national and international support signatures, labor and democracy forces, national and international academic institutions and media outlets. In addition, since the outset of dismissals by decree laws, solidarity has been cemented by Solidarity Academies with their “persistence in maintaining their scholarly presence”.

Academics dismissed for reasons other than signing the peace petition also differ in their empowerment strategies as a group that is highly heterogeneous in terms of the procedures and forms of dismissal. The differences in coping and empowerment strategies spring from individuals' diverse social and political backgrounds.

It can be said that approximately six thousand academics that were dismissed due to non-signature reasons did not show any signs of collectivity before the dismissals, and the only thing this group shared after the dismissal was the dismissal itself. It is therefore understandable that a “we” and a strong and inclusive collective agency did

not emerge among these academics, unlike the one among the Academics for Peace. However, it is observed that the dismissal process has displaced stereotypes and prejudices, which in a sociological sense set the ground for the internal-external group distinction, at least for the academics interviewed in this study. In other words, dismissed academics that define themselves particularly as conservative started to form a new ground of solidarity in the process that resulted from the practices of criminalization, stigmatization and exclusion from the “acceptable” category. This ground –both as words and actions– enabled the interlacing of solidarity by means of distrusting the dominant language that stigmatized these people as culpable and objectionable as well as realizing the suffering and pain created by this very language.

This solidarity, expressed in terms of “social solidarity” and “supporting the victim”, has not

been realized in the form of direct political intervention and resistance; however, it harbors the hope of a new sociality. It can be said that meeting different people in the post-dismissal period and showing solidarity with them albeit in the form of helping each other indicates, at least in terms of moral obligations, a sociality including also those who are different. Ultimately, the mental transformation expressed by many academics who were dismissed for reasons other than signing the petition and who defined themselves as conservative attest to this fact.

These agencies, which also enable those who have been dismissed for different reasons to know each other and to establish new partnerships, are important in terms of both expanding the grounds of resistance and empowerment and carrying the possibility of a new coexistence with reference to a common principle of justice among differences.

GİRİŞ

Bu araştırma, 20 Temmuz 2016'da Olağanüstü Hâl (OHAL) ilan edilmesiyle başlayan süreçte, Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) yoluyla üniversitelerden ihraç edilen akademisyenlerin uğradıkları hak ihlallerini, bu ihlallerin hukuksal, ekonomik, sosyal sonuçlarını ve sağlık etkilerini konu almaktadır.

Araştırma öncelikle akademisyenlerin yaşadıkları hak ihlallerinin belirlenmesine odaklanmıştır. Araştırma ekibi bu amaçla İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB), Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) belgelerini temel almıştır. Bu kapsamda, yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin korunması, masumiyet karinesinden yararlanma, özel hayatın gizliliğinin korunması, çalışma hakkı, adil gelir hakkı, sosyal güvenlik hakkı, emeklilik hakkı, mülkiyet hakkı, eğitim hakkı, örgütlenme hakkı, gözetim ve tutukluluk süreçlerinde ihraç edilen akademisyenlerin ve yakınlarının deneyimlediği hak ihlallerini kapsayan bir çerçeve oluşturulmuştur.

Araştırmanın ikinci kısmında hak ihlallerinin neden olduğu kayıplar belirlenmiştir ve ihlal ve kayıp döngüsünü anlamak için travma kavramı temel alınmıştır. Bu bağlamda politik şiddetin yol açtığı travmatik süreç, toplumsal travma, kolektif travma, kültürel travma, kompleks travma, süregiden travma ile ilgili literatürden yararlanılarak kavramsallaştırılmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan kayıplar ise ekonomik, akademik, sosyal alanlarda ve sağlık alanında yaşanan kayıplar olarak sınıflandırılmıştır.

Üçüncü başlık ise ihraç edilen akademisyenlerin hak ihlalleri, kayıplar ve bunların yol açtığı travmatik süreçle nasıl baş ettiklerinin belirlenmesine ilişkindir. Bu bağlamda travmanın iyileşmesinde kolektifin, zorluklar karşısında bir arada durma iradesinin rolünün ne olduğunun belirlen-

mesi amaçlanmıştır. Ne tür kurumsal dayanışma ve destek pratiklerinin yaşama geçirildiğini; yeni sosyal ağların oluşmasının, sosyal ağların gelişmesinin, sosyal çevrenin değişmesinin ihraç edilen akademisyenlerin dayanıklılıklarının oluşmasında ve aidiyet duygularının yeniden inşasındaki rolünün ne olduğunu saptamak önem kazanmıştır. İhraç edilen akademisyenlerin akademisyen olma iddiasını, akademisyen kimliğini kolektif olarak gerçekleştirme çabasını sürdürüp sürdürmedikleri değerlendirilmiştir.

Araştırmacıların araştırma sürecinde yaptıkları gözlemler, kendileriyle paylaşılan travmatik deneyimler, edindikleri izlenimler, araştırmadan elde edilen verilerin analizi, Kanun Hükmünde Kararnamelerle kamudan ihraç işlemlerinin ağır insan hakları ihlali kavramı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir.

Ağır insan hakları ihlali, ulusal ve uluslararası belgeler ve kılavuz metinlerde, sistematik, sıklıkla ciddi ve yaygın hak ihlalleri terimleriyle yer değiştirilerek kullanılan, kapsamı ve içeriği hakkında tam bir uzlaşmanın olmadığını söylemek zorunda olduğumuz bir terimdir. Tanımına dair belirsizliklerin olması, bu kapsama giren hak ihlallerinin giderilmesi konusunda yerel ve uluslararası mekanizmaların harekete geçmesi/geçirilmesi bakımından ciddi güçlükler doğurduğundan, insan hakları savunucuları, uzun zamandır bu terimin kapsamı ve içeriğini açık kılma çabasındadırlar. Gerçekleşen kimi ihlallerin kaynağı, etkisi ve sonucunu göstererek, belli ihlal tarzlarının niteliksel olarak ağır insan hakları ihlali kapsamına sokulması gerektiği konusunda yaygın bir araştırma ve tartışma mevcuttur. Savunuculuk bakımından, bu tartışmaya katılarak terimin kapsamına dair bir belirlenim sağlamaya çalışmanın yolu, gerçekleşen bir ihlalin niteliğini açığa vuracak bir analiz eşliğinde söz konusu ihlalin, neden "ağır ihlal" olarak kabul edilmesi gerektiğini haklı çıkaracak Uluslararası İnsan Hakları Hukuku bakış açısına dayanan kanıtlar ortaya koymaktır.

“Ağır İnsan Hakları İhlali” Kavramının Tanımlanması

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku mekanizmalarının ihtiyaç duyduğu terim olarak Ağır İnsan Hakları İhlalleri teriminin kapsamına dair tam bir uzlaşma olmasa da terimin iki hak kategorisiyle ilgili bir kapsama sahip olduğu açıktır: sivil ve politik haklar ile sosyo-ekonomik haklar. Zira insanlık onurunun çiğnenmesi yasağının, insan yaşamının insanca yaşam olarak tarif edilmeye başlandığı, insan hakları rejiminin savaş ve şiddetin farklı tezahürleriyle mücadele etmenin zeminini tesis etmeye yönelmek durumunda kaldığı tarihsel dönemde, hak ihlallerine ilişkin yeni birtakım tanımlamalara ihtiyaç duyulmuştur. Bir yandan kimliklerin hak taleplerinin yükselişi ve bu hak taleplerine yönelik şiddetin ağırlaşması, öte yandan da insanca yaşam koşullarının, yaşama hakkı kavramının bileşeni hâline gelmeye başladığı bir hak bakış açısının ortaya çıkmasının insan hakları rejimini zorlamasıyla, ağır, ciddi insan hakları ihlalleri terimi, insanlık onuru kavramının içeriğinin genişlemesinde ifadesini bulmuştur. Bu nedenle, 1993'te Birleşmiş Milletler Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda hem sivil ve politik haklar hem de sosyal ve ekonomik haklar bakımından ağır insan hakları ihlalleri tarif edilmiş (Dünya İnsan Hakları Konferansı, 1993: paragraf 30) ve Birleşmiş Milletler tarafından yürürlüğe konan Temel İlkeler ve Kılavuzlar'da (2005) “ağır insan hakları ihlalleri” terimi belli tür ihlallerin niteliğine işaret etmek için kullanılmıştır. Görüldüğü gibi ağır insan hakları ihlallerine ilişkin tanımlar, bağlayıcılığı olmayan daha çok kılavuz niteliği taşıyan, tamamlayıcı, yumuşak hukuk belgelerinden çıkarsanmaktadır.

Aslında bu terimin içeriği ve kapsamını açık kılma bakımından savunucuların gösterdiği çabaların amacı, yerel ve uluslararası mekanizmalar ve normatif yapılarda bu kapsama girebilecek ihlaller konusunda var olan uyumsuzluğu gidermektir.¹ Terimin kapsamına dair savunucuların temel referansı olan 1993 Viyana Bildirgesi'ne göre,

“Ağır ve ciddi ihlaller, işkence, zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve cezayı; acele ve keyfi infazları; kişilerin kaybedilmesini; keyfi gözetim altına almaları; her biçimi ile ırkçılığı; ırksal ayrımcılığı ve apartheid'i; yabancı istilasını ve tahakkümü; yabancı düşmanlığını; yoksulluğu; açlığı ve ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların diğer yadsınımlarını; dinsel hoşgörüsüzlüğü; terörizmi; kadınlara karşı ayrımcılık yapılmasını ve hukukun üstünlüğünü/hukuk devletinin yokluğunu kapsar (Dünya İnsan Hakları Konferansı, 1993: paragraf 30).”²

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku çerçevesinde bu konuda yayınlanmış tüm diğer belgelerde olduğu gibi bu belgede de açıktır ki, ağır insan hakları teriminin tanımı, ihlallerin ağırlığını değerlendirecek kural koyucu bir ölçütten çok, betimleyici niteliktedir. Yine de Viyana Bildirgesi, bir hak ihlalinin hangi bakımlardan ağır insan hakları ihlali olarak tanınması gerektiğine dair meşru bir zemin oluşturduğundan, insan hakları savunucularının esas çabası, bu ihlallere ilişkin kural koyucu ve bağlayıcı bir hukukun oluşturulmasına yöneliktir ve bu konuda ortaya konulan her tartışma söz konusu çabaya bir katkı niteliği taşıyacaktır.

Bir Ağır İnsan Hakları İhlali Olarak KHK ile İhraç

20 Temmuz 2016'da ilan edilen Olağanüstü Hâl (OHAL) sonrasında çıkartılmaya başlanan Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK), hak ihlallerinin önemli araçlarından birine dönüşmüştür. “[G]enel, soyut ve kişilik dışı kurallar içermeyen, kişiselleştirilmiş cezalandırma niteliğinde olan ve bu nedenle yargı yetkisinin devri niteliği taşıyan KHK'ler” (İHOP, 2018) ile gerçekleştirilen kamu görevinden ihraç edilmelerin hem niteliksel hem de niceliksel analizi, ihraçla birlikte yaşanan hak ihlalleri içinden hangilerinin ağır insan hakları ihlali kapsamında düşünülmesi gereken ihlaller olduğunu gösterecektir.

1 Bu konudaki çabaların en önemlilerinden birisi için bkz. Karimova, C. (2014). What Amounts To “A Serious Violation of International Human Rights Law?”: An Analysis of Practice and Expert Opinion for the Purpose of 2013 Arms Trade Treaty, Academy Briefing No.6, Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights 12 (Geneva Academy).

2 Bildirgenin Türkçesi için bkz. *Temel Belgelerde İnsan Hakları*, Der. Semih Gemalmaz, İHD yayınları, 1996.

Akademisyen ihraçları da dahil olmak üzere tüm kamudan ihraçlar, öncelikle bizzat gerçekleşme tarzı bakımından ağır insan hakları ihlali olarak okunmalıdır; çünkü Viyana Bildirgesi'ne göre, hukukun üstünlüğü ilkesine uygun bir yargılamanın olmayışı bakımından adil yargılama hakkının ihlali, ağır insan hakları ihlalidir. KHK'ler ile ihraçlar, ihraç gerekçesi (KHK'lerde ifade edilmemiş olsa da) doğrudan bir suçlama olduğu için ve yargılamaksızın "acele ve keyfi infaz" niteliği taşıması nedeniyle, ağır ihlal statüsündedir. Çünkü ihraçlar hem bir suçlama hem de bir ceza pratiği olarak icra edilmiştir. Üstelik suçun açık ilanı ve hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı, masumiyet karinesini gözetilen bir yargılama dolayımı olmaksızın, doğrudan ve süresi belli olmayan bir cezalandırma pratiğidir.

Bir tür yargısız infaz niteliği taşıyan bu cezalandırma pratiği ile ihraç edilenler, birtakım temel sosyal, politik ve ekonomik haklarından soyuldukları için hem ihracın gerçekleşme tarzında hem de cezalandırılma tarzlarında bir hukuksal kişi olmaktan kısmen de olsa çıkarılmışlardır. Bir kişinin eşit hak sahipliği statüsünden çıkartılarak, haklarının elinden alınması olarak tanımlanan "sivil ölüm", kişilerin hukuksal kişi olmaktan çıkarılması hâline karşılık gelmektedir. Bu durum, ihraçlar söz konusu olduğunda temel vatandaşlık haklarından mahrum etme şeklinde işlemiştir: "Kamu hizmetine girme hakkı ve çalışanların özgürce edindikleri bir işle yaşamlarını sağlama hakları"nın (Altıparmak, 2016)³ ihlali; vatandaş olmakla elde edilen en temel hakkın, çalışma hakkının ihlali ile kişilerin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkını icra edebilecekleri koşulların ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşen hak ihlali, kısmi bir vatandaşlıktan çıkarma olarak da okunabilir. Sivil ölüm, gerçekte de eşit vatandaşlık bağından çıkarmaktır.

1993 Viyana Bildirgesi'nde betimlenen ağır insan hakları ihlallerine dayanarak, daha bütüncül ve değerlendirici bir ölçüt niteliği taşıyacak şekilde ağır insan hakları ihlallerini tanımlama çalışmalarında belirtilen, "eğitim, beslenme ve diğer sosyo-ekonomik hakların inkarı" ve "ifade özgür-

lüğü, kamusal hizmetlere ve kamusal faaliyetlere katılma hakkının inkarı" (Karimova, 2014, s. 5) çerçevesinde baktığımızda KHK'ler ile ihraçların yol açtığı ve kişiyi hukuksal kişi, hatta vatandaş olmaktan kısmen çıkararak bu haklardan soyulma hâli ağır insan hakları ihlali kapsamındadır. İhraç edilenlerin kamu hizmetinden men edilmelerinin yanı sıra, kimi uygulamalarda kamudan hizmet alma hakkının, örneğin eğitim hakkının; kamuya katılım hakkının, örneğin belediye başkanı ya da meclis üyesi seçilmelerinin engellenmesi gibi ceza pratikleriyle gerçekleşen çok sayıda ihlal söz konusudur. Bu örneklerden de çıkarsanabileceği gibi, kamu hizmetinden çıkarma cezası, çoğu kez temel sosyal ve politik haklardan da soyulma olarak "keyfi" bir biçimde işletilmiştir. Bu durum hem "keyfi cezalandırma" yasağının hem de kişiyi sosyal ve politik haklardan mahrum etme yasağının ihlali anlamında KHK ihraçlarının ağır insan hakları ihlallerine yol açtığına bir diğer açık göstergesidir.

KHK ihraçları, hem ihracın gerçekleştirilme tarzı bakımından hem de ihraç sonrası ek cezalandırma pratiği bakımından aslında toplum içinde niceliksel olarak ciddi sayıda vatandaşın, vatandaş olmak bakımından sadece statüsünü kısmen ortadan kaldırmakla kalmamış, aynı zamanda "damgalama" pratiğiyle, hem kamunun hem de toplumun geri kalanının ihraç edilenlerle "özel" bir biçimde ilişkilmesini veya hiçbir biçimde ilişkilinmemesini sağlayarak, ihraç edilenlerin sistematik ayrımcılığa uğramasına yol açmıştır. İhraçların dayanağı olarak ilan edilen "terör örgütlerine iltisaklı" olma suçlamasıyla; değersizleştirme, aşağılama, yok sayma şeklindeki toplumsal ve kurumsal pratiklerle yürütülen sistematik ayrımcılık, kişilerin dahil oldukları/dahil ilan edildikleri gruplara özgülenmiş uygulamaların varlığına işaret eder. İhraç edilenlere yönelik bu tür özel uygulamaların, tutum ve davranışların varlığı, söz konusu olanın sistematik bir ayrımcılık olduğunun göstergesidir. Kişilerin çocuklarını, ihraç edilen bir akademisyenin çocuğuyla aynı okula göndermek istememeleri, ihraç edilen akrabalarını yok saymaları gibi çeşitli sosyal tutum ve

3 Makale, akademisyen ihraçlarıyla kişilerin soyulduğu temel hakları, yasayla çelişkilerini de gösterecek bir şekilde tasnif etmektedir.

davranışların yaygınlığı; ihraç edilenlere ilişkin politik söylemlere eşlik eden medya söylemleriyle suçlulaştırıcı damgalama kampanyasıyla güçlendirilen bir sosyal ortamın yaratılmasının sonucudur. Toplumsal ayrımcılık mekanizmalarının hızla devreye girmesine yol açan bu damgalayıcı politikalar aracılığıyla ihraç edilenler kimi zaman saklanmaya, görünmez olmaya kimi zaman da kendi benzerleriyle kapalı çevreler oluşturmaya itilmiştirlerdir.

Toplumsal düzeyde gözlenen bu ayrımcı tutum ve davranışlar, aslında sistematik bir ayrımcılıkla; ihraçlara yönelik “özel” kurumsal uygulamalarla birlikte ele alındığında, Viyana Bildirgesi’yle yasaklanan ve ağır insan hakları ihlali olarak tanımlanan “Apartheid”, sistematik ayrımcılık yasağının ihlali ile karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. İhraç edilenlere, hiçbir yargı kararına ihtiyaç duyulmaksızın pasaport tahdidi konulması (seyahat hakkının ihlali olarak görülebilecek bu uygulama aslında ihraçlara yönelik bir hak kısıtlama tanımı yapılmaksızın haklara sahip olmaktan mahrum etme anlamındadır), sistematik ayrımcılık tanımındaki “bir gruba özel uygulama” niteliğindedir. Toplumun üyelerini herhangi bir tanımlama ile belli bir sınıflamaya tabi tutarak, bu gruba girenlerin toplumun diğer üyelerinin sahip olduğu belli haklardan yoksun bırakılması olarak tanımlayabileceğimiz ve eşitlik ilkesinin kökten inkarı demek olan ayrımcılığın, ihraçlar söz konusu olduğunda “resmi” düzeyde yürürlükte olduğu açıktır.

KHK’ler aracılığıyla ihraç etmenin, kişileri, önce bir gruba ait ilan etme daha sonra da bu gruba yönelik özel uygulamalar yürürlüğe sokma olarak okunabileceğini kabul ettiğimizde, ihracın doğrudan sistematik ayrımcılık ürettiğini söyleyebiliriz. Bu durumda hukukun üstünlüğü ilkesinin ilgasıyla, yasaya aykırı bir biçimde yargı dolayımı olmaksızın gerçekleştirilen bir ceza pratiği olarak ihraç, doğrudan ve kendisi bakımından bir ağır insan hakları ihlalidir. Çünkü hem kişiyi haklardan soyması hem de bu haklardan mahrum etme fiilini özel bir grup tanımıyla gerçekleştirmesi bakımından ağır insan hakları ihlaline yol açmaktadır.

Sistematik ayrımcılık, bir ceza pratiği olarak ihracın taşıdığı belirsizlik durumuyla birleştiğin-

de; ayrımcılığa uğrayan grupların içine sokulduğu “dezavantajlılık” durumunun, ihraç edilenler için de geçerlilik taşımaya başladığını söyleyebiliriz. Bir ceza olarak ihracın süresinin belirsizliği ve ihraç edilenlerin ihraç öncesi sahip oldukları kişilik tanımlarının silikleşmesi/belirsizleştirilmesi ile yaşanan ve ayrımcılığa uğrayan grup ya da kişilerin karşı karşıya kaldıkları dışlama mekanizmalarıyla işleyen bu durum, kişilerin “*gündelik hayatlarını, kendi kimliklerini, kültürlerini, değerlerini, yaşam biçimlerini, politik konumlarını ifşa ederek sürdürmelerini olanaksız kılmaya bile çok güçleştirir*” (Doğanay, 2018, s. 19). O hâlde, ihraç edilenler, ihraçla birlikte işleme sokulan damgalama pratiğiyle bir büyük grup olarak sistematik ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Ayrımcılığa maruz kalanın sadece ihraç edilen kişi olmadığı, ihraç edilenin ailesi ve yakınlarına kadar uzanan “tedbir” uygulamalarının, dışlamaların, damgalamaların da yaşandığı göz önüne alınırsa, sistematik ayrımcılığa uğrayan grubun niceliksel büyüklüğü de açığa çıkacaktır. İhraçlarla beraber yaşanan hak ihlallerinin yaygınlığına işaret eden bu niceliksel büyüklük, aynı zamanda hak ihlallerinin ağırlaşmasına da yol açmıştır.

İhraç edilenlerin hem bireysel olarak hem de içinde buldukları kolektif yapılara yönelik suçlulaştırıcı, damgalayıcı resmi ve gayri-resmi pratiklere maruz bırakılmasının yol açtığı hak ihlalleri ve engellemelerin yanı sıra, görülüyor ki bizzat ihraç edilmenin kendisi ağır bir insan hakları ihlali olarak ele alınabilir.

İhraç edilenlerin ağır insan hakları ihlalleri kapsamına girebilecek ihlallere maruz kalmalarına neden olan bu zalimane tutumu, *politik şiddet* olarak tanımlamalıyız. Muhalif olanın, itiraz edenin, iktidara rakip olanın düşman ilan edilmesi yoluyla bir cezalandırma pratiği olarak işletilen ihraç, politik şiddetin bu kişiler üzerinde ağırlaşmasına da yol açmıştır. İhraç edilenlerin keyfi gözüaltına alınmaları, işkence ve kötü muameleye maruz bırakılmaları, hapsedilmeleri, bazılarının “kaybedilmeleri” politik şiddetin düzeyinin göstergeleridir. Resmi dilde, medya dilinde ve hatta gündelik dilde ihraç edilenlere yönelik, dışlayıcı, insanlıktan çıkarıcı dille de desteklenen bu politik şiddet, düşman ilan edilenlerin aşılanmasına, insanlıktan çıkartılmasına, çoğu zaman yalanlar aracılığıyla suçlulaştırılmasına yol açmıştır. Bu

politik şiddet ortamında, ihraç edilenlerin sürekli bir tehdit ve hatta taciz altında yaşamak zorunda bırakılmalarının en önemli sonucu, yoksunluk, yoksulluk ve güvencesizliktir. Ağır bir belirsizlik hâlinin eşlik ettiği, politik şiddetin daimi nesnesi yapılma hâlinin ihraç edilenleri içine yerleştir-

diği bu ortamı, aslında düşman görülenlerin bir anlamda etrafının çevrildiği bir ortam olarak tanımlayabiliriz. İhracın ne ölçüde ağır bir insan hakları ihlali olduğunun bir göstergesi de bu politik şiddetin daimi nesnesi yapılma hâlidir.

YÖNTEM VE GEREKÇE

Bu araştırma KHK ile ihraçların yarattığı hak ihlallerini ve bu ihlallerin hukuksal, ekonomik ve sosyal etkilerini, üniversitelerden ihraç edilen akademisyenler açısından saptamayı ve görünür kılmayı hedeflemektedir. Türkiye’de 20 Temmuz 2016’da ilan edilen Olağanüstü Hâl ile başlayan ve Kanun Hükmünde Kararnameler aracılığıyla gerçekleştirilen ihraç mekanizması bizatihi hak ihlali olmakla birlikte, bir kısmı ağır olmak üzere çoklu hak ihlallerine yol açmıştır. Bir yandan ihraç edilen kişilerin yasalarla tanımlanan haklarını kullanmaları engellenmiş ya da hakları sınırlandırılmış, öte yandan da özellikle politik aktörlerce KHK ekli listesinde olma hâlinin, “KHK’li” olmanın bir damga hâline getirilmesiyle, hayatın çok geniş bir alanına yayılan yeni ihlalleri doğurmuştur. Örneğin, ihraç edilmiş olmaları sebebiyle mesleki ruhsatları iptal edilenler, kendi uzmanlık alanlarında çalışmaktan mahrum bırakılmıştır. İhraç edilmiş olmak nedeniyle örgün eğitim kurumlarındaki öğrencilikleri sonlandırılanların ise eğitim hakkı ihlal edilmiştir. Ek olarak bu kişiler, kamu sektörü dışında iş bulmaya çalıştıklarında dahi işe alınmadıkları durumlarla karşılaşmışlar ve/veya düşük ücretlerle, güvencesiz, parça başı çalışmaya mahkum edilmişlerdir. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) sisteminde potansiyel işverenlerin işe alma sürecinde görebilecekleri “KHK ile ihraç” işaretleme pratiğinin, tam da kamu dışında çalışmayı engelleme biçiminde işlediği durumlar gözlenmektedir. Bunu takiben, mesleki, sosyal, ekonomik vb. kayıplar gelmiştir. Araştırmacılar tarafından hak ihlallerinin döngüsellığı olarak adlandırılan bu örüntü, bu araştırmanın da temellerinden birini oluşturmaktadır.

Hak ihlallerinin döngüsellığı, kaçınılmaz olarak ihraç edilmiş olmanın yarattığı travmanın etki alanını genişletmektedir. Bireysel düzeyde; ihlaller, yeni ihlaller ve kayıplar biçiminde gerçekleşen döngü, yaygınlık ve oluş biçimi bakımından toplumsal travmanın işaretlerini vermektedir. Bir toplumun toplumsal dokusunu etkileyen geniş

kapsamlı ve olumsuz olaylar neticesinde oluşan gerilim, süregitmekte olan hayatın kırılması, varsayılabillerin altüst oluşu toplumsal travmanın en temel göstergeleridir. Bu anlamıyla KHK ile ihraçların, bireysel düzeydeki travmatik etkilerin yanı sıra beraberinde getirdiği politik şiddet ortamı; toplumun bazı üyelerinin belirli alanlardan men edilmesi, damgalama pratiği ve iktidarın suçlulaştırma dilinin yaygınlaşması, toplumsal dokuyu derinden etkilemektedir. Bu raporun ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, ihraç mekanizması, ihraç edilenler kadar ihraç edilmeyenlerin de kendi hayatlarına dair endişelere yol açarak korku ortamının oluşmasına neden olmuştur. Bir toplumun, toplum olma niteliğini sağlayan ilişkiler, müşterek bir adalet ilkesine sahip olma ve birlikte yaşadıklarının zulüm görmesine, acı çekmesine izin vermeme gibi ortak değerler alanı temelinden sarsılmıştır. Bu tür bir sarsıntıyı açıklamak için başvuracağımız kavram, toplumsal travmadır.

Ayrıca KHK ile ihraçlar, Türkiye’de uzun süredir yaşanan toplumsal ve süregiden travmanın da bir parçası, hatta hakikatin ilan edilemediği, adalete erişimin sağlanamadığı ağır insan hakları ihlalleri örüntüsünün sürdüğüne işaret eden bir parçasıdır. Toplumun üyelerinin, adalet duygusunun incinmesine, dahası bu duyguyu kaybetmelerine yol açan bu süregelen baskı ve travmanın, hakikat apaçık ortaya konulup onaylanmadığı sürece yeni hak ihlallerine ve kayıplara yol açacağı açıktır.

Araştırma Soruları

Bu çalışmada, Kanun Hükmünde Kararnameler yoluyla üniversitelerden ihraç edilen akademisyenlerin uğradığı hak ihlalleri ve bunların hukuksal, ekonomik ve sosyal sonuçları konu edilmektedir. Araştırmanın üç sorusu vardır: 1- Akademisyenlerin bireysel olarak deneyimledikleri insan hakları ihlalleri nelerdir ve bunların kapsamı nedir? 2- Bu ihlallerin ne tür travmatik etkileri olmuştur? 3- İnsan hakları ihlallerine,

baskı ve tehditlere maruz kalan akademisyenler ihlallerin travmatik etkileriyle baş edebilmek için ne tür yöntemler geliştirmiştir?

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma iki araştırma tekniğinin bir arada ve birbirini destekleyici biçimde kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Anketler yaygın ve kapsayıcı veri toplamak, mülakatlar ise elde edilen verinin derinleştirilmesi amacıyla kullanılmıştır.

Nicel Araştırma Deseni ve Örneklem

Kesitsel olarak planlanan bu araştırmada, örneklem, KHK ek listelerinde üniversitelerin akademik kadrolarından ihraç edilmiş 5882⁴ akademisyenden oluşan bir evren üzerinden belirlenmiştir. Örneklem, iki farklı grubu temsil eden ağırlıklandırılmış temsiliyet yöntemiyle oluşturulmuştur. Birinci grup, ihraç edilen Barış Bildirisi imzacısı akademisyenlerden; ikinci grup ise Barış Bildirisi imzacısı olmak dışında sebeplerle ihraç edilmiş akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu ayırımın gerekçesi, Barış İçin Akademisyenlerin ihraç sebebinin, resmi olarak beyan edilmese de açık biçimde Bildiriyi imzalamış olmaları ve ihracın gerçekleşme süreci bakımından da bu akademisyenlerin birçok noktada ortaklaşmalarıdır.

Bununla birlikte, Ağustos 2018'de başlayan saha çalışmasının ilk birkaç ayında, *Bu Suça Ortak Olmayacağız!*⁵ başlığıyla yayınlanan Barış Bildirisini imzalamaları sebebiyle ihraç edilmiş akademisyenler haricinde, çeşitli sebeplerle ihraç edilmiş akademisyenlere ulaşmakta önemli güçlükler yaşanmıştır. İletişim kurulan pek çok akademisyen devam eden davaları, hayatlarında yaşadıkları ekonomik ve sosyal zorluklar, en önemlisi de görünmez olma ve içe kapanmaya neden olan kayguları sebebiyle anket ya da mülakata katılmamışlardır. Üniversitelerden ihraçların yarattığı hak ihlalleri ve travmatik etkilerini anlamayı ve görünür kılmayı hedefleyen bir çalışma için, bu durum elbette önemli bir eksiklik oluşturmaktadır. Bununla birlikte, araştırmaya katılanların tam

anonimliğinin sağlanacağı güvencesine rağmen ihraç edilen kişilerin araştırmaya katılmaktan imtina etmeleri, bu kişilerin doğrudan hissettiği şiddet ve travmatik etkiler için bir göstergelik taşımaktadır. Söz konusu kısıtlılığa rağmen, Türkiye'de son dönemde yaşananların belgelenmesi ve görünür kılınması için araştırma deseninin değiştirilerek gerçekleştirilmesinin önemli olduğu düşüncesiyle yeni bir örneklem modeli oluşturulmuştur. Yukarıda bahsedilen engeller sebebiyle, anket sadece akademik kadrolardan ihraç edilmiş Barış Bildirisi imzacılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma, daha önce de belirtildiği gibi, karma metot tekniğiyle anket ve derinlemesine mülakatlardan oluşmaktadır. Toplamda 100 adet derinlemesine mülakat yapılması; bunların 50'sinin Barış Bildirisi imzacısı ihraç akademisyenlerle, 50'sinin ise diğer sebeplerle ihraç edilmiş akademisyenlerle yapılması planlanmıştır. Anket tekniğinin gerektirdiği kapsayıcılıkta diğer sebeplerle ihraç edilen akademisyenlere ulaşılamamasının bir miktar telafisi olarak, derinlemesine mülakatlara içerik bakımından kapsayıcı, yaygın değil ancak derinlemesine veri elde etme amacıyla söz konusu strateji izlenmiştir.

Araştırma desenine ilişkin yukarıda belirtilen değişikliğin ardından, Barış İçin Akademisyenler arasında gerçekleştirilen anket çalışmasında ana hedef, ihraç edilen akademisyenlerin geldikleri akademik disiplinlerin ve ihraç edildikleri kadroların dağılımı da dikkate alınarak, kapsayıcılığın yüksek tutulması olmuştur. KHK ek listelerinde, ihraç edilen akademisyenlerin kadro ve ihraç edildikleri fakülte/bölüm bilgisi temelinde dağılım saptanmıştır. Akademisyenlerin geldikleri disiplinler oldukça geniş bir alana yayıldığından, EK 1'de gösterildiği üzere dört temel alana ayrılmıştır: 1- Doğa Bilimleri, 2- Toplumsal Bilimler, 3- Uygulamalı Bilimler, 4- Spor/Sanat alanları.

Sonuç olarak araştırma kapsamında gerçekleştirilen ve 60 sorudan oluşan anket, temel olarak üç noktaya odaklanmaktadır: 1- Hak ihlalleri ve

4 Araştırma deseni oluşturulduğu ve örneklemin seçildiği dönemde henüz 701 numaralı KHK yayınlanmamıştı. Bu sebeple, son KHK'de ihraç edilen akademisyenler dahil edilmediğinde ihraç edilen öğretim üyesi sayısı 5882 idi. Ancak 701 numaralı KHK ile birlikte bu sayı 6081'e yükselmiştir.

5 Bu rapor boyunca, *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* bildirisi, Barış Bildirisi ve bildiri; bildirinin imzacıları, Barış İçin Akademisyenler, Barış akademisyenleri, İmzacı Akademisyenler olarak, birbiri yerine geçer biçimde kullanılmıştır.

hukuki süreç, 2- Ekonomik, sosyal ve akademik kayıplar, 3- Akademisyenlerin baş etme ve güçlenme yolları.

Ankete üniversitelerin akademik kadrolarından ihraç edilen 398⁶ kişi arasından 248 akademisyen katılmış, bu anketlerin 244 tanesi analize tabi tutulmuştur⁷. Anket çalışması, Ağustos 2018-Temmuz 2019 tarihleri arasında on bir aylık bir sürede, kendileri de Barış Bildirisi imzacıları olmaları sebebiyle ihraç edilmiş 12 araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Örneklem, ihraç edilen Barış İçin Akademisyenler açısından %61,3⁸ kapsayıcılık oranıyla gerçekleştirilmiştir. İhraç edilmiş Barış İçin Akademisyenlerin bir kısmı yurt dışında yaşamaktadır; bu nedenle yüz yüze yapılan bu saha çalışması kapsamında yurt dışında yaşayan akademisyenlerle görüşme gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır.

Anket verisi, IBM SPSS paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

Nitel Araştırma Deseni ve Örneklem

Derinlemesine mülakatlar, yukarıda bahsedildiği üzere hem ankete katılan Barış İçin Akademisyenlerle hem de diğer sebeplerle ihraç edilen akademisyenlerle yapılmıştır. Mülakatlar Nisan 2019-Temmuz 2019 tarihleri arasında, Barış Bildirisi imzacıları olmaları sebebiyle ihraç edilmiş 11 araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bütün mülakatlar yüz yüze görüşme biçiminde gerçekleştirilmiştir ve mülakatlarda, katılımcıların izniyle ses kaydı alınmıştır. İki görüşmede ses kaydına izin verilmemiştir. Mülakatların yüz yüze yapılması ilkesi gereğince, yurt dışında yaşayan ihraç edilmiş akademisyenler örneklem dışında tutulmuştur.

Yüz yüze yapılan anket ve mülakatlar, birkaç istisna dışında, kamusal mekanlarda ya da ihraç edilmiş akademisyenlerin iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar ayrıca, Türkiye İnsan Hak-

ları Vakfı'nın (TİHV) çeşitli şehirlerde bulunan temsilcilik ofisleri ve ihraç edilmiş akademisyenlerin evlerinde yapılmıştır.

Buna göre 50 imzacı akademisyen ve 43 imza dışı sebeplerle ihraç edilen akademisyenle görüşme yapılmıştır. İmzacı akademisyenlerle mülakatların tamamı analize tabi tutulurken, imza dışı sebeplerle ihraç edilen akademisyenlerden iki görüşme analize tabi tutulmamıştır. Bunun sebebi, bu iki görüşmenin görüşme notları olmakla birlikte ses kaydının olmaması ve diğer tüm analizler mülakat metinlerinin tam dökümü üzerinden yapılırken, bu durumun analizde farklılık yaratacak olmasıdır. Analizler MAXQDA paket programı aracılığıyla üç araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

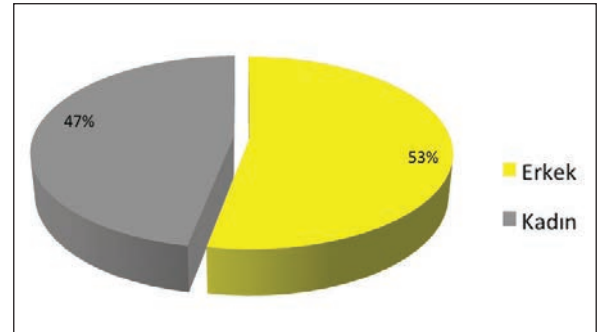
Bu rapor kapsamında, OHAL KHK'leriyle ihraç edilen akademisyenlerle gerçekleştirilen anket ve mülakat bulguları paylaşılacaktır.

Örneklem Tanımlayıcı Özellikleri

Anket Örneklem Dağılımı

Ankete katılan imzacı akademisyenlerin cinsiyet dağılımı aşağıda Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Anket Katılımcılarının Cinsiyet Dağılımı

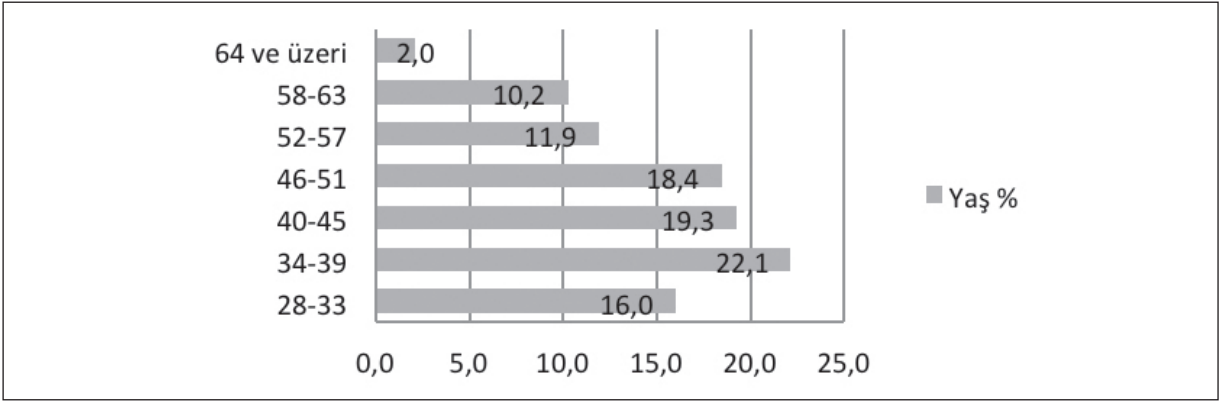
Ankete katılan Barış İçin Akademisyenlerin yaş dağılımı aşağıda Şekil 2'de sunulmuştur.

6 701 numaralı son KHK dahil olmak üzere ihraç edilen Barış Bildirisi imzacılarının toplam sayısı 406'dır. Bunların 8'i üniversite dışı kurumlardan ya da üniversitelerin idari kadrolarından ihraç edilmiştir.

7 Tamamlanmayan bir anket ve pilot çalışma kapsamında yapılan anketler analize tabi tutulmamıştır.

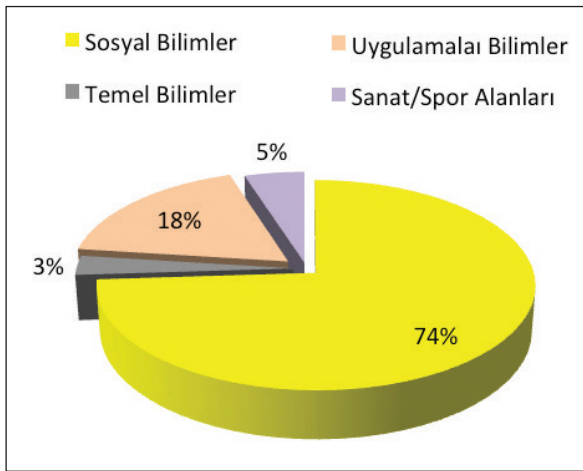
8 İhraç edilmiş Barış İçin Akademisyenlerden olan araştırma ekibi, uzman panelinde destek alınan akademisyenler ve pilot çalışma kapsamında ankete katılanlar, evrenden düşüldüğünde bu oran %66'ya çıkmaktadır. Öte yandan ihraç edilmiş akademisyenlerin önemli bir kısmının da yurt dışına taşındığı göz önüne alınmalıdır.

Şekil 2: Anket Katılımcılarının Yaş Dağılımı

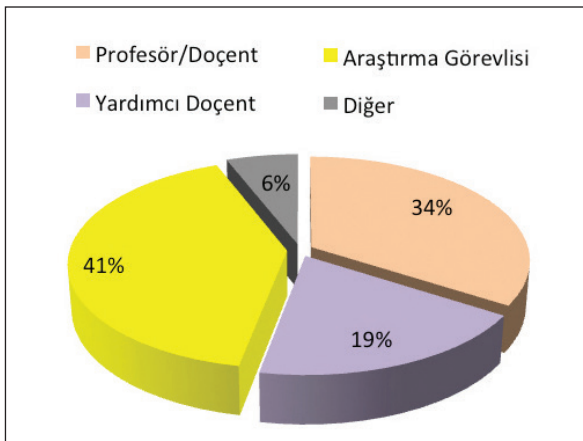
Örneklemin bilimsel alan dağılımı ise Şekil 3'teki gibi gerçekleşmiştir.

Şekil 3: Anket Katılımcılarının Alan Dağılımı

Anket katılımcılarının unvan dağılımı ise Şekil 4'te gösterilmektedir.

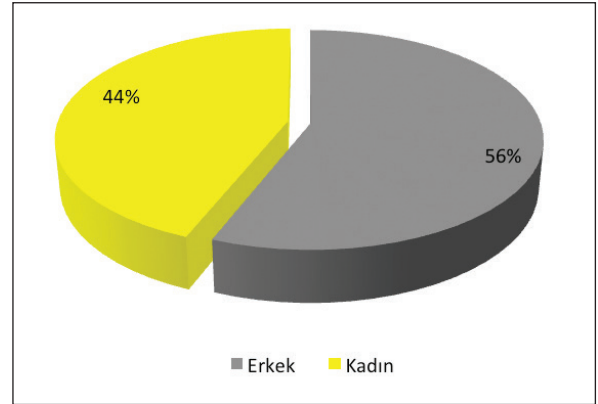
Şekil 4: Anket Katılımcılarının Unvan Dağılımı

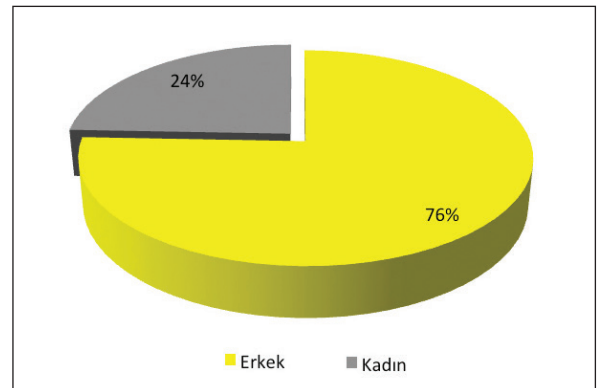
Mülakat Örnekleminin Dağılımı

Derinlemesine mülakat yapılan akademisyenlerin görüşmecisi listesi EK 2'de verilmiştir. Katılımcıların cinsiyet dağılımı ise Şekil 5 ve Şekil 6'da gösterildiği gibidir.

Şekil 5: Mülakat Katılımcılarının Cinsiyet Dağılımı- Barış İçin Akademisyenler

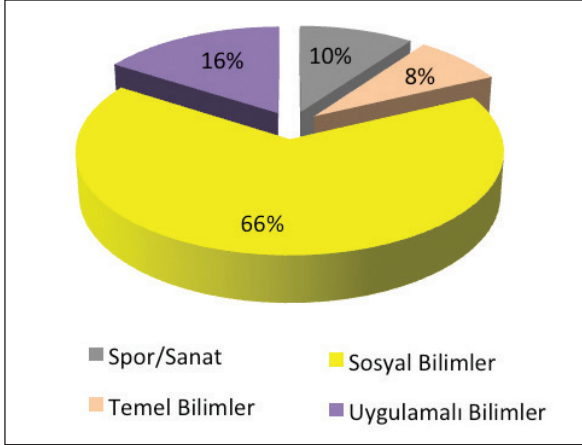

Şekil 6: Mülakat Katılımcılarının Cinsiyet Dağılımı-İmza Dışı Sebeplerle İhraç Edilen Akademisyenler

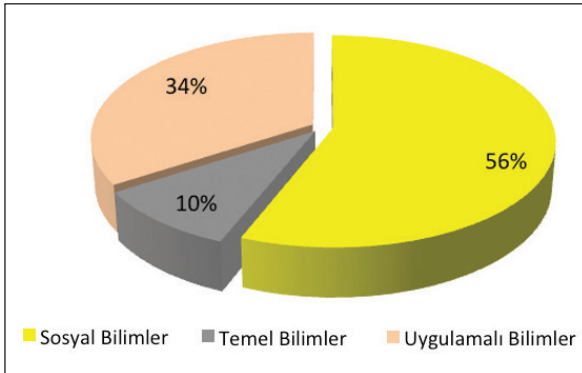

Şekil 7 ve 8'de ise mülakata katılan ihraç edilmiş akademisyenlerin bilimsel alanlarının dağılımını gösterilmektedir.

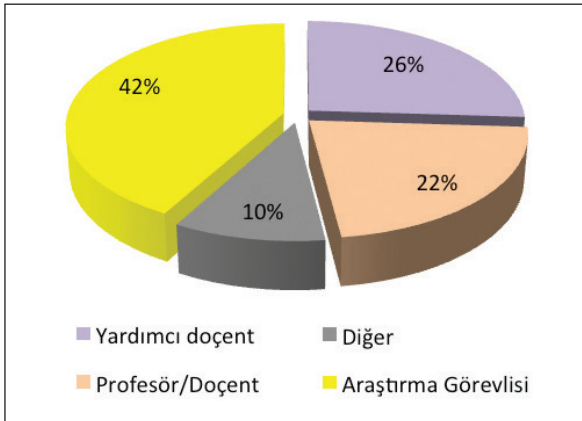
Şekil 7: Mülakat Katılımcılarının Bilimsel Alan Dağılımı- Barış İçin Akademisyenler

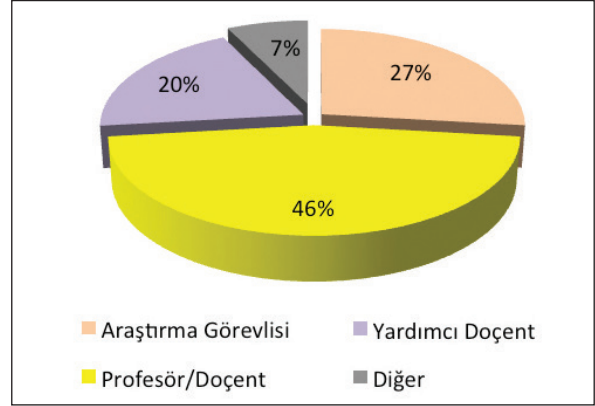
Şekil 8: Mülakat Katılımcılarının Bilimsel Alan Dağılımı- İmza Dışı Sebeplerle İhraç Edilen Akademisyenler

Şekil 9: Mülakat Katılımcılarının Unvan Dağılımı- Barış İçin Akademisyenler

Şekil 10: Mülakat Katılımcılarının Unvan Dağılımı- İmza Dışı Sebeplerle İhraç Edilen Akademisyenler

Araştırmacılar ve Araştırma Süreci

Bu araştırma, *sorunun* oluşturulmasından raporlanmasına dek, *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* başlıklı bildiriye imzalamış olmaları nedeniyle 2017 yılında farklı KHK'lerin ekli listelerine isimlerinin yazılması yoluyla ihraç edilmiş akademisyenlerce gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, araştırmanın, kurgulandığı andan itibaren hem araştırmacılar hem de araştırmaya katılanlar için birçok bakımdan "hassas" konuları içeren bir araştırma olduğu açıktır. Burada bahsedilen hassasiyetin hem katılımcılar hem araştırmacılar için travmatik etkiler bakımından duygusal ve ruhsal boyutları da bulunmaktadır. Öte yandan, KHK ile ihraç, suçlama ve aynı anda cezalandırma mekanizması olmakla birlikte, içinde yüksek oranda belirsizlik barındırmaktadır. İhraç edilenler, etkili olmayan hukuki mekanizmalar dışında ihraca itiraz yolunun bulunmayışı gibi nedenlerle savunma hakkından yoksun kalmaktadır – ki bunun öncesinde, pek çok kişiye ihraç sebepleri dahi beyan edilmemiştir. Bu sebeple de araştırmanın tasarımında, ihraç sebebine ilişkin herhangi bir soru oluşturulmamıştır.

Araştırma sırasında, araştırmaya katılan ihraç edilmiş akademisyenlerin travmatik etkilenmelere açık olmaları ve/veya yeniden travmatize olmaları riski göz önünde bulundurulmuştur. Kendileri de benzer süreçlerden geçmekte olan araştırmacıların da, görüştükları kişilerden dinledikleri ihlaller ve travmatik öyküler sebebiyle olumsuz etkilenmelerinin mümkün olabileceği düşünülmüştür. Söz konusu risklerden, araştırmanın kapsamı nede-

niyle tamamen kaçınmak mümkün olmamakla birlikte, görüşmeler sırasında ankette/mülakatta sorulan sorular nedeniyle ve/veya öncesinde yaşanan süreçlerden dolayı psiko-sosyal desteğe ihtiyacı olan katılımcılar, yaşadıkları illerde gönüllü hizmet veren ruh sağlığı hekimlerine Psiko-sosyal Destek Ağı kapsamında ücretsiz olarak yönlendirilmişlerdir. Benzer biçimde, araştırmacılara da hem bireysel terapi hem de diğer araştırmacılarla birlikte grup terapisi olanağı sağlanmış, olası olumsuz etkilenmelerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sürecinde, araştırmacıların maruz kalınan zor süreç ve bunun tanıklığı sebebiyle zaman zaman ruhsal ve duygusal zorluklar yaşadıkları durumlar olmakla birlikte; kendilerini aynı derece olumlu ve iyi hissettikleri deneyimleri de olmuştur -ki bu da güçlenme duygusunu beraberinde getirmiştir.

Araştırmaya katılanlar için ise yine benzer bir sürecin gerçekleştiği gözlenmiştir. Üzücü ve yaralayıcı deneyimler üzerine konuşmanın zorluğuna rağmen, çok sayıda katılımcı konuşmakta ve tanıklığının/deneyiminin raporlanmasında ısrar etmiştir. Katılımcılara gerek anket gerekse mülakat başlamadan önce, istedikleri takdirde görüşmeyi durdurabilecekleri ve/veya araştırmadan çekilebilecekleri sözlü olarak beyan edilmiş olmakla birlikte, sadece bir anket tamamlanmadan bırakılmıştır. Anket/mülakatların ardından, katılımcılardan bazıları soruların kendileri için de hatırlatıcı olduğunu ve araştırmacının yaşananların belgelenmesine olanak oluşturduğunu belirtirken; bazıları ise bu araştırma yoluyla yaşadıkları hak ihlallerinin ve dolayısıyla kendilerinin görünür kılınmasını önemli bulduklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmacıların bizatihi ihraç edilen Barış İçin Akademisyenlerden olmaları, araştırmacının tasarımından yazımına kadar bütün sürecin özdeşimsel araştırma biçiminde gerçekleşmesini sağlamıştır. Öte yandan, bu araştırmada “araştırmacı-araştırılan” ikiliği ve veri toplamada bu ikilikten kaynaklanabilecek olası sorunlar, her iki grubun da ihraç edilen akademisyenlerden

oluşması nedeniyle görece aşılmıştır. Benzer ihlal ve kayıp süreçlerine maruz kalmak gerek araştırmacılar gerekse de katılımcılar için güven ilişkisini kurmada kolaylaştırıcı olmuştur. Dolayısıyla, araştırmacıların araştırma evrenini oluşturan kişilerle aynı durumda olmaları, araştırma süreci bakımından olumlu etki yaratmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan mülakatların ses kayıtlarının çözümlenmesi, yine kendileri de ihraç edilen akademisyenlerce yapılmıştır. Ses kayıtlarını çözümlen akademisyenlerle, çözümlenmeye başlamadan önce, çözümlenme yöntemi ve etik ilkeleri içeren bir protokol imzalanmıştır. Ayrıca, çözümlenme yapan kişilerin, yazıya geçirdikleri deneyimlerden olumsuz etkilenmeleri durumunda kendilerine psiko-sosyal destek sağlanacağı sözlü ve yazılı olarak beyan edilmiştir. Bu kapsamda psiko-sosyal destek talep eden kimse olmamıştır.

Etik Kurul Belgesi ve İlkeler

Araştırma başlamadan önce, araştırma sorusu, evreni ve anket formunu içeren Etik Kurul başvurusu, Ağustos 2018’de Türkiye İnsan Hakları Vakfı Etik Kuruluna yapılmıştır. Kurul, araştırma deseni ve anket formunu etik açıdan uygun bulduğunu bildirmiştir.

Araştırmaya katılan bütün akademisyenlere, araştırmacının bütün süreçlerinde tam anonimliğin korunacağı bilgisi verilmiş, süreç içerisinde bu ilke gözetilmiştir.

İlerleyen sayfalarda okuyacağınız rapor, ihraç edilmiş gerek araştırmacılar gerekse de katılımcılar için, bir dönemin belgelenmesini ve tanıklığın kaydedilmesini; KHK ile ihracın bireyler ve toplum üzerinde ne tür etkileri olduğunun gösterilmesini hedeflemektedir. Bunlara ek olarak, araştırma ekibi, bu raporun, politik şiddet ve baskı ortamında, belgeleme yoluyla bir direnme ve aynı zamanda müdahale süreci olduğu umudunu taşımaktadır ve güçlenerek ayakta kalma umudunun yeşermesi dileğindedir.

OHAL KHK'LERİYLE İHRAÇ EDİLEN AKADEMİSYENLERİN UĞRADIKLARI HAK İHLALLERİ

■ Baskı ve Cezalandırma Araçları Olarak OHAL KHK'leri

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişiminin ardından, 20 Temmuz'da ülke genelinde Olağanüstü Hâl (OHAL) ilan edilmiştir. OHAL, Bakanlar Kurulunun talebi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) onayı ile üçer aylık periyodlar hâlinde yedi kez uzatılmış ve toplamda iki yıl sürmüştür. Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK), 1971 yılında hukukumuzda girmiş, 1982 Anayasası ile uygulama alanı genişletilmiştir. KHK'ler yasalarla eşit niteliktedirler ve KHK'ler ile yürürlükteki yasaları değiştirmek veya kaldırmak mümkündür; ancak Anayasada doğrudan öngörülmemekle birlikte Anayasa Mahkemesi kararlarına istinaden KHK usulüne sıklıkla başvurulmamalıdır. Aksi hâlde bu "yasama yetkisinin devri" anlamına gelmektedir. Yasama yetkisi ise devredilemez (Sabuncu, 2006, s. 251). KHK'ler olağan dönem KHK'leri olabilecekleri gibi OHAL KHK'leri biçiminde de düzenlenebilmektedirler.

Öte yandan, OHAL KHK'leri ile yürütmenin yasa gücünde düzenleme yapma yetkisine, Anayasanın 15. maddesi ve OHAL ilan edildiğinde yürürlükte olan 121. maddesinin son fıkrası ile konu yönünden ve zaman yönünden bazı sınırlamalar konmuştur. Kısacası, OHAL KHK'leri ile yalnızca OHAL ilan edilen bölgelerde uygulanabilecek, olağanüstü hâlin gerektirdiği konulara ilişkin ve OHAL süresince geçerli olacak düzenlemelerin yapılabilmesi mümkündür. Bununla birlikte Temmuz 2016'dan itibaren ilan edilen KHK'lerin, hukuki sınırlamaların mantığına uygun olmayan biçimde tüm ülke genelinde ve olağanüstü hâl dönemi sona erdikten sonra da geçerli olacak düzenlemeler oldukları görülmektedir (İHOP, 2018, s. 8). Keza konu bakımından da bu karar-

nameler çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Genel bir nitelik göstermeyen KHK'ler, Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) kapsamında lisansüstü eğitime devam eden akademisyenlerin kadro statülerinin değiştirilmesi veya "yolcu ve eşya taşımacılığında kullanılan araçlar için kış lastiği zorunluluğu" gibi çok farklı kapsamlarda ve hatta kişisel nitelikli düzenlemeleri de içermektedir. Kamu görevlilerinin KHK'lere ekli listeler aracılığıyla ihraç edilmesi, bu sınırlamalara aykırılıkların bir başka örneğini oluşturmaktadır (Günday, 2007, s. 31). Bu bağlamda, KHK'lerin belirlenen kullanım amaç ve usullerinin çok ötesinde, Temmuz 2016'dan sonra bir baskı ve cezalandırma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Keza saygın bir uluslararası sivil toplum kuruluşu olan Uluslararası Af Örgütü'nün KHK ile ihraç edilenlere ilişkin 2017 tarihli raporunda bu durum, "*tüm bu ihraçlar[in], kamu sektörünü, yalnızca sahip oldukları pozisyonları devleti sarsabilecek şekilde kullanan bireylerden temizlemeye yönelik bir teşebbüs olmaktan öte, kamu çalışanlarının iktidardaki AK Parti hükümetine sadık olmalarının güvence altına alınmasına yönelik olduğu izlenimini uyandırıyor*" (UAÖ, 2017, s. 8) biçiminde ifade edilmektedir.

KHK'lerin ekli listelerine adı yazılarak kamu görevinden ihraç edilenlerin arasında polis, hakim, savcı, doktor ve öğretmenler gibi pek çok meslek grubundan insanın yanı sıra akademisyenler de bulunmaktadır. OHAL KHK'leri ile ihraç edilmenin hukuki sonuçları ve yaşanan hak ihlallerinin akademisyenler açısından ele alınacağı bu bölümde, öncelikle OHAL KHK'leri ile ihraç edilmenin tüm ihraç edilenler bakımından hukuki sonuçları ve neden olduğu hak ihlalleri belir-

tilecektir. Devamla, saha araştırması bulguları çerçevesinde araştırmanın doğrudan örneklemini oluşturan akademisyenlerin maruz kaldıkları hak ihlallerine yer verilecektir.

OHAL KHK'leri ile ihraç edilen akademisyenlerin uğradıkları hak ihlallerini ele alırken yararlanılan öncelikli hukuki metinler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca ilan edilen 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB), 23 Mart 1976'da yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 3 Ocak 1976'da yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Avrupa Konseyi bünyesinde imzaya açılarak 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. Bu metinlerden İHEB, tavsiye nite-

liğindedir, doğrudan bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte, kabul edildiği tarihte kabulüne olumlu oy veren ülkeler bakımından günümüzde hâlen bir yumuşak hukuk metni olarak kabul görmektedir. Öte yandan Türkiye'nin taraf olduğu BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme BM İnsan Hakları Komitesi nezdinde; yine Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde bağlayıcı nitelikte metindir. Bu nedenle, her ne kadar bu rapor özel olarak OHAL döneminde KHK'lerle ihraç edilen akademisyenlere odaklansa da bu metinler temel insan hakları ihlallerinin saptanması ve değerlendirilmesinde bütün ihraç edilenlerin başvurabileceği metinlerdir.

■ OHAL KHK'leri ile İhraç Edilmenin Hukuki Sonuçları ve Neden Olduğu Hak İhlalleri: Genel Durum

KHK'ler ile ihraç edilmek ihraç edilen tüm kamu görevlileri bakımından bazı ortak hukuki sonuçlar ve hak ihlalleri meydana getirmiştir. Öncelikle ihraç edilen kişiler KHK'lerde yer alan “terör örgütü ile bağlantısı bulunmak” ya da “ulusal güvenliğe tehdit oluşturmak” gibi muğlak ve genel ifadelerin dışında hangi nedenle ihraç edildiklerine ilişkin bilgilendirilmedikleri gibi, ihraçlar, genellikle ihraç edilen kişilerin bilgilendirildiği soruşturmaların sonucunda da gerçekleşmemiştir. Bu nedenle ihraçlara ilişkin objektif bir ölçüt ve bireysel kanıtların varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu bağlamda ihraçların “keyfi, adaletsiz ve/veya siyasi saiklerle” (UAÖ, 2017, s. 4) ve kimi zaman “öç alma, siyasi mensubiyet ve hatta kişisel husumetlerden ötürü” (UAÖ, 2017, s. 10) yapıldığı ifade edilebilmektedir. İhraçların gerçekleştirilme usulüne bakıldığında ihraç edilenlere bireysel olarak ihraç gerekçelerinin ve itiraz edilebilecek delillerin sunulmaması, ihraç edilenlerin ve ailelerinin damgalanmasına neden olmaktadır.

Bu durum, en genel biçimiyle, İHEB 10. maddede “Herkes, haklarının ve yükümlülüklerinin veya kendisine yöneltilen herhangi bir suçlamanın saptanmasında, tam bir eşitlikle davasının bağım-

sız ve tarafsız bir mahkemece adil (düzgün) bir şekilde ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir” biçiminde tarif edilen adil yargılanma hakkının ve İHEB 11/1. maddede ifade edilen masumiyet karinesinin ihlali niteliğindedir. Masumiyet karinesi ilgili maddeye göre, bir suç işlemekten sanık olan herkesin, kendisine gerekli tüm güvencelerin sağlandığı açık bir yargılama ile yasaya göre suçluluğu kanıtlanmadığı sürece suçsuz sayılacağını ifade etmektedir. Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi, AİHS'in 6. maddesi ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 14. maddesince de koruma altına alınmıştır.

Uluslararası Af Örgütü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, AİHS'in 6. maddesinin hukuk yargılamaları bağlamında uygulanmasına ilişkin içtihadına atıf yaparak, adil yargılama hakkının bazı unsurlarına dikkat çekmiştir. Bunlar, “*bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye ya da yargı merciine somut ve etkin bir erişim; kanunun, o kanuna tabi olan kişilerin davranışlarını düzenleyebilmesine olanak verecek derecede bir açıklıkla düzenlenmiş olmasını ifade eden hukuki belirlilik ilkesi; mahkemenin ya da yargı merciinin elindeki belgeleri bildirmesi ve temyiz eden tarafa görüş ve iddialarını sunması için yeterli bir süre vermesi; bir ceza ya da hukuk*

yargılamasında tüm tarafların ileri sürülen tüm deliller ve hazırlanan mütalaalar hakkında bilgi sahibi olmalarını ve bu delil ve mütalaalar hakkında yorumda bulunma fırsatına sahip olma hakkını ifade eden çekişmeli yargılama ilkesi; silahların eşitliği; kararlarda yeterli gerekçelerin olması; bazı koşullarda sözlü duruşma yapılması ve medeni haklara ilişkin uyuşmazlıklarda makul bir süre içinde nihai bir karar verilmesi hakkı” gibi unsurlardır (UAÖ, 2018, s. 29). KHK ile ihraç edilenler bakımından ise bu unsurların herhangi birinin geçerli olmadığı görülmektedir.

Devamla, ihraç edilenler, ihraçlarının ardından itirazlarını sunabilecekleri adli ve idari merciler bulmak konusunda ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Bir itiraz mekanizması oluşturulması için dile getirilen ulusal ve uluslararası eleştirilerin ardından, “[d]oğrudan kanun hükmünde kararname hükümleri ile tesis edilen işlemlere ilişkin başvuruları değerlendirmek ve karara bağlamak üzere kurulacak Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonunun” oluşumuna ilişkin hükümler içeren 685 sayılı KHK, 23 Ocak 2017’de çıkarılmıştır. Ne var ki 29 Nisan 2017 tarihli ve 690 sayılı KHK ile mahkemelere itiraz başvurusu yapılmasının önü tamamen kapanmış; itiraz merci olarak KHK’ler ile tesis edilen işlemlerle ilgili “başvuruları değerlendirmek ve karara bağlamak amacıyla” (İHOP, 2018, s. 14) kurulacak Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonu gösterilmiştir.

Oluşturulma, üyelerinin atanma ve görevden alınma şartları incelediğinde, Komisyon, kurumsal bakımdan bağımsız olmayışı, başvuruları inceleme süresi, ihraçları onayan kararlarda oldukça zayıf delillere atıf yapması gibi nedenlerle, ihraç edilen kamu görevlileri için etkin bir çözüm yolu sunmadığını göstermektedir. Aksine, Komisyonun kurulmasının, ihraç edilenlerin etkili bir hukuk yoluna erişimlerini geciktirdiği belirtilmektedir (UAÖ, 2017, s. 18; UAÖ, 2018, s. 24).

Bu bağlamda, İHEB’in 8. maddesinde, “Herkesin anayasa veya yasa ile kendisine tanınmış olan temel haklarını çiğneyen işlemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler önünde etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır” ifadesiyle açıklanan etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkının ihlali, ihraç edilenlerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle haksız ihraçla-

ra ilişkin tazmin ve onarım süreçleri gecikmekte; yaşanan ihlaller devam etmekte ve bu durum yeni ihlal ve mağduriyetlere sebep olmaktadır. AİHS’in 13. maddesi de etkili hukuk yoluna başvurma hakkını düzenlemektedir. Bu hakkın ihlali aynı zamanda Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 14. ve 15. maddelerine de aykırılık teşkil etmektedir.

KHK ile ihraç edilmenin neden olduğu ihlallerden bir diğeri, İHEB 13/2. maddesinde dile getirilen seyahat özgürlüğünün ihlalidir. İlgili maddede seyahat özgürlüğü, herkesin, “kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve ülkesine geri dönme hakkına sahip” olması biçiminde ifade edilmiştir. Keza Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 12. maddesi de seyahat özgürlüğünü konu almaktadır. Öte yandan KHK’lerle ihraç edilenlerin ve hatta eşlerinin pasaportları 1 Eylül 2016 tarihli ve 673 sayılı KHK’nin 10/2. maddesi uyarınca iptal edilmiş; böylece bu kişilerin yurt dışına yasal yollardan çıkmaları imkansız hâle getirilmiştir. Bu durumda ihraç edilen ve çalışma imkanları büyük ölçüde sınırlandırılan kişilerin, yeni iş olanakları bulmak, eğitim vb. imkan ve amaçlarla yurt dışına çıkamamaları, bu kişilerin yeni hayatlar kurmaları ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmelerinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda, İHEB’in 25. maddesinde açıklanan yaşam standardı hakkının da ihlal edildiğinin altını çizmek gerekmektedir. İhraç edilen kişiler, kendi buldukları ülkede bu hakka erişemedikleri gibi, yaşam standardı hakkına erişimlerini sağlamak üzere başka ülkelere de gidememişlerdir. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 11. maddesi de taraf devletlerin yaşama standardı hakkına ilişkin yükümlülüklerini konu edinmektedir.

Yaşam standardı hakkının bir diğer boyutu, sağlık hakkına erişimdir. İHEB 25/1. maddede belirtildiği üzere, “Herkesin, gerek kendisi gerek ailesi için yiyecek, giyim, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler de dahil olmak üzere, sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya geçim olanaklarından kendi iradesi dışında yoksun bırakacak başka durumlarda güvenliğe hakkı vardır” Yukarıda atıf yapılan Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme de sağlık standardı hakkına Sözleşme’nin 12. maddesinde

yer vermektedir. Öte yandan, ihraç edilen kamu görevlilerinden emekli ol(a)mayanlar, ihraçlarını takip eden 100 günün sonunda SGK tarafından sağlanan sağlık güvencelerini kaybetmişler ve tabi tutuldukları gelir testinde öngörülen primi ödeyemeyeceklerini ispat edemedikleri takdirde, prim ödemek durumunda kalmışlardır.

KHK ile ihraç edilen kamu görevlilerine ilişkin bir diğer hak ihlali, İHEB'in 21. maddesinde, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin de 25. maddesinde ifade edilen katılım hakları bakımından ortaya çıkmıştır. Katılım hakları, bir ayağıyla herkesin “ülkesinin yönetimine katılma hakkı” olduğu, bir diğer ayağıyla ise herkesin “ülkesinin kamu hizmetlerine eşitlikle girme hakkı” bulunduğu düşüncesine dayanmaktadır. Çalışma hakkı başlığı altında detaylarına yer verileceği üzere, KHK'ler ile ihraç edilen kamu görevlilerinin kamu hizmetine girmesi, ömür boyu yasaklanmaktadır. Ayrıca, katılım haklarının bir diğer boyutu olan “ülkesinin yönetimine katılma hakkı” OHAL ilanını izleyen ilk dönemlerde öngörülmeyen ancak 31 Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerle birlikte ortaya çıkan katılım hakkının ihlalinin bir diğer boyutudur. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinin ardından, Yüksek Seçim Kurulu (YSK), KHK'lerle ihraç edilip belediye başkanı seçilenlere mazbata verilmemesini kararlaştırmıştır. Seçilen başkanlara mazbatalarının verilmemesine ek olarak, yerel seçimlerin İstanbul için yenilenmesi kararının ardından 23 Haziran 2019 seçimlerinde KHK ile ihraç edilenlerin oy kullanıp kullanamayacağına ilişkin tartışmaların kendisi de her ne kadar olumsuz sonuçlanmasa da katılım hakkının doğrudan ihlali niteliğindedir.

İHEB 2. maddesinde ayrımcılık yasağı yer almakta ve bu yasak “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bakımdan ayırım gözetilmeksizin bu Bildiride ilan olunan tüm haklardan ve özgürlüklerden yararlanabilir” cümlesiyle ifade edilmektedir. Ayrımcılık yasağı AİHS'in 14. maddesinde, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 2. maddesinde ve 26. maddesinde, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 2. maddesinde koruma altına alınmıştır.

İhraç uygulaması; kimlerin hangi gerekçelerle ihraç edileceğinden, bu nedenle sosyal güvenlik hakkının, sağlık hakkının ve oy kullanma hakkının kullanımına kadar geniş bir yelpazede baştan sona bir ayrımcılık uygulaması olarak karşımıza çıkmakta, bu nedenle ayrımcılık yasağının ihlali önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde hem ihraç edilenler hem de yakınları bakımından bu ayrımcılık uygulamaları damgalanma, dışlanma gibi farklı boyutlarıyla detaylı olarak ele alınacaktır.

Bu Suça Ortak Olmayacağız! başlıklı bildiriye imzası bulunan akademisyenler, düşünceleri nedeniyle ayrımcılığa ve hak ihlallerine maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte Bildirinin herhangi bir suç oluşturmadığı ve hatta Bildiride imzası bulunması nedeniyle hakkında dava açılan akademisyenlerin ifade özgürlüğünün ihlal edildiği, Anayasa Mahkemesi'nin 26 Temmuz 2019 tarihli kararında tespit edilmiştir. Bu nedenle saha araştırmasında herhangi bir sorunun konusu olmakla birlikte Bildiride imzası olması nedeniyle hakkında dava açılan akademisyenlerin, AİHS'in 10. maddesinde, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 19. maddesinde ve İHEB'in 19. maddesinde yer alan ifade özgürlüğünün ihlal edildiğinin altını çizmek gerekmektedir. “Herkesin fikir ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve görüşleri her yoldan aramak, almak ve yaymak özgürlüğünü kapsar” (İHEB 19. Madde).

Yukarıda sayılan hak ihlalleri, bu çalışma bağlamında ancak genel bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, KHK ile ihraç edilenler bakımından, bu çalışmaya konu olmasa da her geçen gün öngörülemeyen yeni alanlarda hak ihlalleri gerçekleşmektedir. Nihai olarak bu durum, sadece KHK ile ihraç edilenler bakımından değil, aynı zamanda toplumun geneli bakımından da insan haklarının gerçekleşebileceği bir toplumsal düzende yaşama hakkının (İHEB Md. 28) ihlali niteliğindedir. Bu noktada “Herkesin, bu Bildiride yer alan hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşmesini sağlayacak toplumsal ve uluslararası bir düzene hakkı vardır” biçiminde ifade edilen hakkın gerçekleşmediğini, koşullar ve diğer hak ihlalleri sürdükçe de gerçekleşme olasılığının bulunmadığını söylemek mümkündür.

■ Saha Araştırması Verilerinde Hak İhlalleri

A. İhraç Edilen Barış İçin Akademisyenler

Bu bölümde OHAL KHK'leri ile ihraç edilen Barış İçin Akademisyenlere odaklanan saha araştırması kapsamında toplanan verilere dayanarak akademisyenlerin bu süreçte yaşadıkları hak ihlalleri ele alınmaktadır. Bu noktada altını çizmek gerekir ki *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* Bildirisinde imzası bulunan akademisyenlere yönelik hak ihlalleri Ocak 2016'da Bildirinin kamuoyuyla paylaşılmasının hemen ardından başlamış, OHAL koşullarının ortaya çıkardığı baskı ortamında ise artarak devam etmiştir. İhlal edilen bu haklardan seyahat özgürlüğü, sağlık hakkına erişim ve ayrımcılık yasağı, "Genel Durum" başlığı altında yukarıda yer almakla birlikte, saha araştırması bağlamında bazı sayılar ve akademisyenlerin ifadeleri doğrultusunda daha detaylı biçimde yeniden ele alınacaktır.

Yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği; masumiyet karinesi; özel hayatın gizliliği; çalışma ve adil gelir hakkı; sosyal güvenlik hakkı; mülkiyet hakkı; eğitim hakkı ve örgütlenme hakkı bu başlıkta yer verilen diğer hak ve özgürlüklerdir. Görüşme yapılan akademisyenlerden bir kısmı bu süreçte gözaltına alınmış veya tutuklanmıştır. Bu kişilerin alıkonulma koşullarına ilişkin ihlaller de akademisyenlerin kendi beyanları doğrultusunda bu bölümde açıklanmıştır. Saha araştırmasında akademisyenlerin yanı sıra yakınlarının yaşadıkları hak kayıpları ve ihlaller de araştırılmıştır.

Yaşama Hakkı, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin, Masumiyet Karinesinin, Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali: Akademisyenlerin Hedef Gösterilmesi, Tehdit Edilmesi ve Saldırıya Uğraması

a. Hedef Gösterilme

İmzacı akademisyenlerin çeşitli mecralarda ve biçimlerde hedef gösterilmeleri, ihraçlarından çok önce, Bildirinin kamuoyuyla paylaşılmasıyla başlamıştır. Aşağıda ayrıntılarıyla ortaya konulacak olan söz konusu hedef göstermelere geçmeden önce, hem yöntem ve failinin önemi, hem de diğer pek çok ihlale sebebiyet veren bir ihlal olması bakımından, doğrudan KHK listelerinin bir hedef

gösterme metni olarak işlediğinin altını çizmek gerekmektedir. KHK ihraç listelerinde, diğer ihraç edilenlerde olduğu gibi, ihraç edilen akademisyenlerin ad ve soyadları, T.C. kimlik numaraları, ihraç edildikleri kurumlar açık biçimde belirtilmiştir. Herhangi bir yargılama sürecinden geçmeden, kendilerini savunma imkanı bulamadan, KHK'lerde yer alan "terör örgütü ile bağlantısı bulunmak", "ulusal güvenliğe tehdit" oluşturmak gibi ifadelerle ihraç edilen akademisyenlerin, kişisel bilgilerinin kamuoyuyla paylaşılması her şeyden önce İHEB 11. maddede ifade edilen masumiyet karinesinin ihlalidir. Yukarıda açıklanan bu maddeye göre suçluluğu kanıtlanmamış akademisyenlerin suçlu kabul edilmemeleri gerekmektedir. Zira pek çok akademisyen ve ihraç edilen kişi bakımından ihraç edildikleri dönemde herhangi bir soruşturma ve kovuşturma dahi bulunmamaktadır.

Hedef gösterilme, tehdit ve saldırılar doğrudan İHEB 3. maddede "*Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır*" biçiminde ifade edilen yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin ihlali niteliğini taşımaktadır. Yaşama hakkı AİHS'in 2. ve 5. maddesinde, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 6. ve 9. maddesinde de güvence altına alınmaktadır. Bu maddelerde öngörülenin aksine Bildirinin açıklanmasını izleyen dönemde, akademisyenlerin kişi güvenliği pek çok biçimde tehdit altına girmiştir. Bu hedef gösterilme hâli, akademisyenlerde, buldukları yerlerden taşınmalarına sebep olacak ölçüde endişe ve güvensizliğe neden olmuştur. Bir akademisyen anket esnasında bu durumu, "*İmza olayı sıcakken, geçici bir süre kendi evimi güvenli bulamayıp başka bir yerde konakladım. İhraç olayından sonra taşındım*" sözleriyle ifade etmiştir.

Nihayetinde görüşme yapılan akademisyenlerin, ihraç edilme sebepleriyle ilişkili olarak kamuya açık bir mecrada ve hedef göstermek amacıyla kişisel bilgilerinin paylaşıldığını ifade ettikleri mecraların içinde Resmi Gazete ve/veya KHK'lerin ekli listeleri de bulunmaktadır. Kamuoyuna açık biçimde paylaşılan bu bilgiler; haber siteleri, ulusal ve yerel düzeyde basılı yayın, kurumlar ve bireylerin iyi veya kötü niyetli her türlü kullanımına açık hâle gelmiştir.

KHK'lerin ekli listeleri ile Resmi Gazetede kişisel bilgileri kamuoyuna açık biçimde ihraç edilmenin bir diğer sakıncası da bu durumun İHEB 12. maddede ifade edilen özel hayatın gizliliği hakkının ihlaline sebep olmasıdır. İlgili maddede göre: “Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna ve haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, onur ve ününe saldırılamaz. Herkesin bu tür karışma ve saldırılara karşı yasal korunma hakkı vardır”. Özel hayatın gizliliği, AİHS'in 8. maddesinde özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı olarak ifade edilmiş, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin ise 17. maddesinde kendisine yer bulmuştur.

KHK ekli listelerine isimleri konularak ihraç edilenlere ilişkin bu özel durum ve bilgi, kendi kontrolleri dışında isteyen herkesin ulaşabileceği bir hâle gelmiştir. İhraç edilen pek çok kişi, ihraç edildiklerine ilişkin haberi, listelerde adlarını gören yakınlarından, arkadaşlarından ve hatta öğrencilerinden almıştır. Ek olarak, herkesin ulaşabildiği KHK listeleriyle ihraç edilmenin bir diğer tarafı da kişilerin özel verilerinin gizliliğinin ihlalidir –ki bu da veri güvenliğinin ihlali anlamına gelmektedir. Paylaşılan bilgiler, ad-soyad ve T.C. kimlik numarası ile pek çok işlemin yapılabildiği günümüzde, dolandırıcılık vb. kötü amaçlarla verinin kullanılabilmesi olasılığını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, bir kez daha KHK listelerinin hem kişisel güvenlik ihlali yarattığı hem de damgalama işlevi gördüğünün altı çizilmelidir. Uluslararası Af Örgütü de bu durumun ihraç edilen kişiler ve aileleri üzerinde ek baskılara neden olduğunu ifade etmektedir (UAÖ, 2017, s. 15).

Anketteki sorulara yanıt veren akademisyenlerden %84,8'i ihraç edilme sebepleriyle ilişkili olarak kamuya açık bir mecrada ve hedef göstermek amacıyla kişisel bilgilerinin paylaşıldığını ifade etmiştir. Akademisyenler özellikle küçük şehirlerde isimleri, çalıştıkları üniversite ve bölümleri zikredilerek hedef gösterilmiş ve devamla tehdit edilmişlerdir. Bu mecraları ise Tablo 1'de görüleceği biçimde ifade etmişlerdir.

Akademisyenlerin hedef gösterildikleri mecraların içinde en üst sırada elektronik medya yer almaktadır. Bildirinin açıklanmasının hemen ardından çeşitli internet siteleri ve online haber sitelerinde Bildiride imzası bulunan akademisyen-

Tablo 1: Hedef Gösterme ve Hedef Gösterme Amacıyla Kişisel Bilgilerin Paylaşıldığı Mecralar*

	Sayı	%
Elektronik medya (İnternet siteleri, online haber portalları)	178	72,95
Sosyal medya (Facebook, Twitter)	149	61,07
Basılı yayın (Ulusal/yerel)	142	58,20
Görsel/İşitsel medya (Radyo/TV)	61	25,00
Basın açıklaması, demeç, vs.	56	22,95
Üniversite web sayfası	40	16,39
Diğer (Açıklayınız)	130	53,28

*Birden fazla yanıtı soru.

lerin isimleri yayınlanmaya başlamıştır. Ad-soyad ve çalıştıkları kurum bilgilerine ek olarak, imzalarının sosyal medya profillerinde kullandıkları fotoğraflar ve internette yer alan diğer fotoğrafları da bu listelere eklenmiştir.

Sosyal medya, akademisyenlerin hedef gösterildikleri bir diğer mecradır. Facebook, Twitter ve çeşitli forumlardan yaygınlaştırılan ve hedef gösteren nitelikteki paylaşım ve haberlerin yanı sıra Ekşi Sözlük'ün de hedef gösterme amacıyla kullanıldığı görüşme yapılan akademisyenler tarafından ifade edilmiştir. Bir akademisyen, anket sorularını cevaplarken “İLEF'te ülkücüler, SBF'deki Perinçekçiler adımızı vererek Ekşi Sözlük'te yazılar yazdılar. 'Mülkiye Arınıyor' başlıkları attılar” derken; bir diğer akademisyen ise doğrudan ismine açılan bir başlık altında kendisini hedef gösteren ifadelerle yer verildiğini belirtmiştir.

Öte yandan, görüşmeler sırasında, Bildirinin kamuya paylaşılmasının hemen ardından, imzası bulunan akademisyenlerin hedef gösterildiği basın açıklamaları ve demeçlerin verildiği belirtilmiştir. Uluslararası Af Örgütü de Bildiride imzası bulunan akademisyenlerin “kamuooyu önünde suçlama, terörist olarak yaftalama ve cezai soruşturmalar ve kovuşturmaların da aralarında yer aldığı hükümet tarafından yürütülen kampanya kapsamında, ihraç edilmek üzere hedef alındıklarına dair kuvvetli emareler bulunduğunu” raporunda açıklamaktadır (UAÖ, 2017, s. 11). Bu açıklamalar ve demeçleri verenleri, birey, grup ve kurum düzeyinde sınıflandırmak mümkündür.

Akademisyenlerin, ankette, bireyler düzeyinde açıklamaların kimler tarafından yapıldığına ilişkin soruya verdikleri yanıtlarda; “Cumhurbaşkanı”, “Başbakan”, “hükümet yetkilileri”, “bakanlar”, “AKP milletvekilleri”, “belediye başkanları”, “valiler”, “AKP’li ve MHP’li yerel siyasetçiler”, “gazeteciler”, “Sedat Peker” ve “bazı öğretim üyeleri” ifadeleri yer almıştır. Bir akademisyen bulunduğu ilçedeki belediye başkanının kendisini bir sempozyumdan çıkarttığını aktarmıştır. Bildiriye karşı olan bazı akademisyenlerin açıklamalarını da akademisyenler, “*Bizi hain ve terörist diye nitelediler*” diyerek hedef gösterme olarak değerlendirmektedir.

Akademisyenler, kendilerinin, rektörlerin açıklamalarında da hedef gösterildiklerini ifade etmişlerdir. Bu açıklamaların ise sosyal medya üzerinden; “Barış imzacıları vatan hainidir” şeklindeki ifadelerle üniversite web sayfaları üzerinden; üniversite yöneticileri tarafından yapılan “Ben bunların kurdelelerini kestim. Vatan haini bunlar.” gibi ifadelerle yerel basına verilen demeçler üzerinden yapıldıklarını ifade etmektedirler. Bir akademisyen, çalıştığı üniversitenin rektörünün bir Cuma namazından sonra kendilerini hedef gösteren konuşmaları içeren bir basın açıklaması yaptığını aktarırken; bir başka akademisyen, rektörlük seçim sürecinde bir rektör adayının, diğer öğretim üyelerini kamusal bir konuşmada, “teröristler” olarak adlandırdığı imzacı akademisyenlerle görüşmemeleri yönünde uyardığını belirtmiştir. Ayrıca üniversite web sayfalarında imzacılara yönelik kınama ve bildiriler de yayınlanmıştır.

Akademisyenler üniversite öğrenci konseylerinin, öğrenci topluluklarının ve üniversitelerdeki ülkücü grupların da Facebook’ta yayımladıkları ve kampüste dağıttıkları broşür ve bildirilerde kendilerini hedef gösteren açıklamalar yaptığını belirtmiştir. Kampüse imzacıların isim ve fotoğraflarının olduğu pankartlar ve posterlerin asılması; kapılara “üniversitede PKK’li hoca istemiyoruz” yazılarının yapıştırılması; aynı üniversitenin yemekhanesinde, iki defa imzacıların “PKK’ye destek veren öğretim üyeleri” olarak ifade edildiği bildirilerin dağıtılması, akademisyenlerin hedef gösterilerek, kişisel güvenliklerinin ihlale uğradığı deneyimlerdir.

Akademisyenler üniversite dışında da ülkücüler ve kendi ifadeleriyle “dinci gruplar”ın hedefi olurken; öğretim üyelerinin oluşturduğu bazı derneklerin ve “Eğitim Bir-Sen gibi bazı sağ sendikaların” kurumsal düzeyde kendilerini hedef alan açıklamalar yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Hedef gösterilen ve güvenliklerinden endişe eden akademisyenler, mekan değiştirmeyi güvenliklerini sağlamanın bir yolu olarak görmüşlerdir. Raporun ilerleyen bölümlerinde görüleceği gibi taşınma sebepleri arasında ekonomik sebepler, bağların kopması gibi nedenler bulunsa da bu bölümde sadece güvenlik endişesiyle ilgili veriler kullanılacaktır. Bu bağlamda taşınma nedenleri sorulan katılımcılardan, %22,6 oranında “aile/yakınlarla yaşamak daha güvenli”; %9,7 oranında “can güvenliğimin tehdit altında olması”; %3,2 oranında “ailemin can güvenliğinin tehdit altında olması” cevapları alınmıştır.

Özellikle kendisinin ve/veya ailesinin can güvenliği sebebiyle taşındığını belirtenlerin büyük çoğunluğu küçük şehirlerde bulunan üniversitelerden ihraç edilen kişilerden oluşmaktadır. KHK listeleri aracılığıyla tüm ülkeye kişisel bilgilerin ilanı bu süreçte kilit rol oynamıştır. Nihayetinde yerel gazetelerde çıkan, “teröristler temizlendi” şeklindeki başlıklar bunun bir göstergesidir.

b. Tehdide Maruz Kalma

Tablo 2: İhraç Sebebiyle İlişkili Olarak Yazılı ve/veya Sözlü Tehdide Maruz Kalanlar

	Sayı	%
Hayır	109	44,7
Evet	135	55,3
Toplam	244	100

Görüşülen 244 imzacı akademisyenden %55,3’ü ihraç sebebiyle ilişkili olduğunu düşündüğü bir nedenle sözlü veya yazılı bir tehdide maruz kaldığını ifade etmiştir. Kendilerinden bu tehdidi açıklamaları istendiğinde, kimi akademisyenlerin doğrudan bireysel tehditleri ifade ettiği, kimilerinin ise tüm imzacı akademisyenlere yönelik tehditleri dile getirdiği görülmektedir. Keza hedef gösterme ve tehdit edilme bu süreçte oldukça iç içe geçmiş iki durumdur ve her ikisi de OHAL KHK’leri ile ihraç edilmeden önce, *Bu Suça*

Ortak Olmayacağız! başlıklı bildirin kamuoyu ile paylaşılmasının ardından akademisyenlerin gündemine girmiştir.

Tehditlerin, kaynağına ve ne şekilde yöneltildiğine bakıldığında en genel ifadeyle şunu söylemek mümkündür: Görüşülen akademisyenler, bireyler, gruplar ve kurumlar düzeyinde; ulusal ve yerel basın yoluyla, e-posta, sosyal medya, online haber vb. siteler gibi internet araçları kullanılarak, ev ve işyerlerine bırakılan notlarla ve yüz yüze tehdit edilmişlerdir. Bu tehditler her defasında tek bir kaynaktan ve tek bir yolla gerçekleşmemiş, pek çok durumda birden fazla kaynaktan ve farklı yollarla yöneltmiştir.

Bu bağlamda birey düzeyinde tehdidi yöneltenler Sedat Peker; dönemin başbakanı, cumhurbaşkanı; akademisyenlerin çalışmakta oldukları üniversitelerin rektörleri, rektör yardımcıları, dekanları, öğretim üyeleri, idari personeli, üniversitedeki güvenlik görevlileri, öğrenciler; ayrıca Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) görevlileri ve polisler olarak ifade edilmiştir. Ek olarak, bir akademisyen mahallesinde alışveriş yaptığı çiçekçi tarafından tehdit edildiğini belirtmiştir. Çok sayıda akademisyen isimli tehditler aldığı cevabını vermiştir. Grup düzeyinde tehditlerin, ülkücüler, akademisyenlerin çalışmakta oldukları üniversitelerdeki ülkücü öğrenciler, aynı üniversitelerin öğrenci konseyleri, iktidar partisinin gençlik örgütü tarafından yöneltildiği belirtilmiştir. Kurumlar düzeyinde ise, medya organları, Eğitim-Bir-Sen ve üniversiteler ifade edilmiştir.

Öte yandan birey düzeyinde ismi anılan kişilerden önemli bir kısmı sahip oldukları temsil kabiliyeti, kurumsal aidiyetleri ve nüfuzları nedeniyle herhangi bir bireyden farklı özellikler taşımaktadırlar.

Akademisyenlerin imzacı akademisyenler grubu içinde yer almaları nedeniyle hissettikleri tehditlerin başında; Sedat Peker'in Bildirinin açıklanmasının ardından "Kanlarında düş alacağız" açıklaması yer almaktadır. Anket uygulanan akademisyenlerden 31'i bu açıklamanın bir tehdit niteliğinde olduğunu ifade ederek, "Bir mafya lideri kanımızda düş alacağını söyledi.", "Sedat Peker tarafından açıkça hedef gösterildik" gibi ifadelerle bu tehdidi dile getirmişlerdir. Yine akademisyenler tarafından tehdit olarak kabul edilen bir

diğer durum ise, dönemin başbakanının ve cumhurbaşkanının özellikle Ocak 2016'da Bildirinin açıklanmasını takip eden günlerde yaptıkları ve Bildiride imzası bulunan akademisyenleri "vatan haini" olarak nitelendiren açıklamalarıdır.

Ankette, bir akademisyen Bildiri yayımlandığında çalıştığı üniversitenin rektörünün "bir aracıyla sözlü olarak imzaların çekilmesi, aksi hâlde kötü şeyler olacağına dair tehdit içeren mesajları" ilettiğini belirtmiştir. Görüşülen başka bir akademisyen, Bildiriden imzasını çekmediği takdirde ihraç edileceği tehdidinin, çalıştığı fakültenin dekanı tarafından kendisine yöneltildiğini belirtmiştir. Dekanları tarafından tehdit edildiğini belirten başka akademisyenler de bulunmaktadır.

Akademisyenler kendi öğrencileri ve tanımadıkları öğrencilerden de tehdit aldıkları cevabını vermişlerdir. Bu bağlamda, hakaret içeren e-posta ve notların yanı sıra; öğrenci gruplarının ve öğrenci konseylerinin imzacı akademisyenlerin üniversiteden atılması yönündeki açıklamaları; öğrencilerin Başbakanlık İletişim Merkezine (BİMER) yaptıkları şikayetler de akademisyenlerin cevaplarında yer verdikleri tehditler arasındadır. Ayrıca, Bildirinin açıklanmasının ardından fakülte kantininde toplanan öğrencilerin "imzalarının fotoğrafları önünde intikam yemini ederek, bu görüntüleri sosyal medyadan (Facebook) paylaşmaları" da anketlerde ifade edilen tehditlerdendir.

Bir akademisyen okuldaki odasının kapısına iktidar partisinin gençlik örgütü tarafından notlar yapıştırıldığını belirtmiştir. Ayrıca akademisyenlerden bir kısmı kapılarının işaretlendiğini, okuldaki masalarının üzerinde ülkü ocakları tarafından bırakılan tehdit mektupları bulduklarını aktarmışlardır. Bir akademisyen ise, ihraç edilmeden önce çalıştığı üniversitede Bildiride imzası bulunan birden fazla akademisyen bulunduğunu ve Bildirinin açıklanmasını izleyen günlerde kampüs girişine yakın bir karayolları levhasına, idam edilmiş şekilde gösterilen ve üstünde "üniversitede vatan haini istemiyoruz" cümlesine benzer bir not bulunan bir cansız mankenin asıldığını ifade etmiştir.

Yine anket esnasında bir akademisyen, tehdit edilmediğini ancak birden fazla kez polis tarafından taciz edildiğini ifade etmiştir. Bunları, Bildirinin imzalanmasının ardından, kampüste ve

kampüs dışında araçla takip edildiği; aynı gün bir yol kontrolü sırasında, kimlik kontrolü yapmadan önce polisin kendisini ismini söyleyerek durdurduğu; diğer yolculardan farklı olarak kendisinin yaklaşık yarım saat üstünün arandığı şeklinde açıklamıştır. Bir başka akademisyen, bir meslektaşının odasına bir MİT görevlisi ile geldiğini ve kendisini emekli olmaya zorladıklarını belirtmiştir.

Akit Gazetesi, Beyaz TV, Sabah Gazetesi Çukurova eki başta olmak üzere, ulusal ve yerel gazete ve TV'lerde ve online sitelerde imzacıların fotoğraflarının yanı sıra tehditkar ifadelerin, "PKK temsilcisi", "ihanet çetesi", "kahpe" ve "İslam düşmanı" gibi hakaret ve suçlamaların yer aldığı; yine ulusal gazetelerde çıkan haber ve yazıların tehdit niteliği taşıdığı akademisyenlerce dile getirilmiştir.

"...şehirden problem şuydu, yerel gazeteler bizi sürekli isimlerimiz, fotoğraflarımızla 'hendekçiler' olarak manşete taşıdılar... Ve onlar da rektörlüğü görevi çağırıyordu. İşte teröristleri, onları istemiyoruz, hendekçileri istemiyoruz diyerek. O size bir şey yaratıyor, yani kente, kentle ilişkide temkinlilik yaratıyor; çünkü artık fotoğrafınızla biliniyorsunuz, isim olarak biliniyorsunuz."
(Katılımcı 16)

E-posta ve sosyal medya akademisyenlerin tehdit edilmesinde kullanılan yollardandır. Akademisyenler; "hakaret, küfür, taciz ve tehdit içeren mesajlar" yoluyla tehdit edildiklerini belirtmişlerdir. Ankette başka bir akademisyen, Twitter hesabından kendisine "sizin de sonunuz böyle olacak mesajıyla birlikte öldürülmüş gerilla fotoğraflarının" gönderildiğini, hesabını önce gizlemek sonra kapatmak zorunda hissettiğini; şikayette bulunmayı düşündüğünü ancak sonuçsuz kalacağı düşüncesiyle şikâyetinde bulunmadığını aktarmıştır.

"Sonra sosyal medyada ciddi linçlere maruz kaldım. Kızıma karşı yapılacak olan tehditlerin şeylerini gördüm Facebook'ta filan. Ben korkuyla bir ay boyunca kızımı kendim okula götürüp getirdim. Okulla ev karşı karşıya. Lojmanda ve kampüste yaşıyorum ben. Kızımın okulu da lojmanın hemen karşısında. Ciddi bir şekilde endişelendim. Hakkımda çok kötü ifadeler kullanıldı. Hem siyasi hem kadınlığıma hem de kimliğime karşı saldırılar

yapıldı." (Katılımcı 38)

Sosyal medya yoluyla gerçekleşen tehditler, kimi zaman anonim (isimsiz) hesaplardan ve doğrudan mesajlar yoluyla yapılırken; kimi zaman öğrenci ve öğretim görevlileri gönderdikleri tehdit mesajlarında, kimliklerini saklama gereği dahi duymamışlar veya kamuya açık biçimde akademisyenleri hedef gösteren paylaşımlarda bulunmaktan çekinmemişlerdir.

İmzacı akademisyenler ihraçlarının ardından tehdit mesajlarına ek olarak, bir de KHK ile ihraç edilmelerinden memnun olduklarını belirten kişilerin mesajlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

c. Saldırıları

Tablo 3: İhraç Sebebiyle İlişkili Olarak Saldırıya Maruz Kalanlar

	Sayı	%
Hayır	223	91,4
Evet	21	8,6
Toplam	244	100

Görüşülen 244 akademisyenden 21'i ihraç sebebiyle ilişkili olduğunu düşündüğü bir nedenle saldırıya uğradığını ifade etmiştir. Saldırıya uğradığını ifade eden akademisyenlerin 10'u erkek 11'i ise kadındır. Akademisyenlerden biri Bildirinin açıklanmasının ardından üniversitedeki odasının basıldığını ve "hem dekanlıktan hem de Emniyetten koruma talebinde bulunmuş olmasına rağmen" bu talebinin reddedildiğini aktarmıştır. Farklı üniversitelerden toplam dokuz akademisyen ise ihraç edilmelerinin ardından odalarını boşaltmak üzere kampüse gittikleri ve buna ilişkin basın açıklamaları yaptıkları sırada saldırıya uğradıklarını ifade etmişlerdir. Bu sırada kimler tarafından saldırıya uğradıkları sorulduğunda, "faşistler", "ülkücüler", "polisler" ve "özel güvenlik" cevapları alınmıştır. "Faşistler", "ülkücüler" cevabını veren akademisyenler bu saldırıların taş, şişe ve sopalarla olduğunu dile getirmişlerdir.

Ayrıca bir akademisyen Bildirinin açıklanmasının ardından başka bir meslektaşının, kendisinin üzerine yürüdüğünü belirtmiş; bir başka akademisyen ise rutin bir Genel Bilgi Toplama

(GBT) kontrolü sırasında polisin sözlü saldırısına maruz kaldığını beyan etmiştir.

Bir kadın akademisyen yaşadıklarını, ankette, “Oda boşaltmaya gittiğimiz gün kampüs kapısında basın açıklaması yaparken bir grubun taş-şişe attığı saldırıya uğradık. Polis oradaydı, saldırı durdu ve tekrar başladı. Bana taş isabet etti; dizimden yaralandım, MR çekildi ve bağ kopması teşhisi kondu” şeklinde aktarmıştır. Farklı şehirdeki bir üniversiteden bir başka kadın akademisyen ise, benzer bir durumda bu defa polis saldırısına uğramalarını ankette, şu biçimde dile getirmiştir: “Okuldaki eşyalarımızı topladıktan sonra polis saldırısına uğradık. Eşyaları sessiz sedasız toplamak istemedik. Veda yapacağımız günü duyurduk, tek tek fakültelerin önünde konuşma yapacaktık. İlk fakülteden sonra TOMA’larla geldiler. Orada polisler saldırdı; ittirdiler ve yere düştüm. O sırada bir polis şefi, ‘bunlardan da hoca mı olur’ dedi... Gözaltı yapacaklardı; öğrenciler alınmasın biz alınalım diye pazarlık ettik. Sonra gözaltı olmadı. Yine fakültelerin önünde konuşma yaptık. Tekrar müdahale olmadı. Dağıldık.”

Mülakatlarda da akademisyenler Bildirinin açıklanmasının ardından veya yine oda boşaltmaları sırasında çeşitli saldırılara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu saldırılar sözlü saldırılardan oda yakma girişimine varıncaya dek geniş bir yelpazede seyretmektedir. Oda yakma girişimini, maruz kalan akademisyen şöyle anlatmaktadır:

“Orada işte yani benim, biz fakültede iki imzacıydık. Odalarımız yan yana. Yani o günden itibaren, o Tayyip Erdoğan’ın meşhur o saraydaki konuşmasından sonra bütün zaten isimlerimiz, fotoğraflarımız falan ülkücü sitelerde, karanlık birtakım yerlerde falan yayımlandı. Tehditler tehditler ben artık bakamıyordum yani şeye. Bizim bu, Tayyip Erdoğan’ın o konuşmayı yaptığı şey, gece, dört öğrenci gelip işte bizim kapıları işaretliyorlar. Ondan sonra birer mektup asıyorlar kapılara, işte size burada yer yok falan filan. Hatta ertesi gün bir kaç öğrenci benzinle gelmişler, bizim odaları yakmak amacıyla. Bunu bana bir öğrencim anlattı, görmüş yani. Yakalım mı yakmayalım mı diye konuşmalarını, ellerinde bidonlar. Yakmaktan vazgeçmiş-

ler. Tabii o ara ben fakülteye gidemedim. Diğer arkadaş da uzun zaman gidemedi. Ben 2 hafta gidemedim, 2 hafta sonra biraz çekinerek de olsa gittim. Bir şey olmadı ama o arada işte bir 3 ay mıydı 1 ay mı bir rapor aldım.” (Katılımcı 2)

Akademisyenlerin bu süreçte yaşadıkları hedef gösterme, tehdit ve saldırılara ilişkin daha pek çok örnek vermek mümkündür. Öte yandan akademisyenlerin yaşadıkları ihlaller bunlarla sınırlı kalmamıştır. Bir sonraki başlıkta çalışma hakkı ve adil gelir hakkına ilişkin ihlallere yer verilmektedir.

Çalışma Hakkı ve Adil Gelir Hakkı

Araştırma kapsamında anket uygulanan 244 akademisyenin, 215’i ihraç edildiği kurumda çalışırken; 12’si ihraç edildiği üniversiteden başka bir kurumda çalışırken ihraç edildiklerini bildirmişlerdir. On bir kişinin ihraç edildiği kurumda önce sözleşmeleri yenilenmemiş; ardından hâlihazırda üniversite ile ilişkileri kesilmiş olmasına rağmen, ilişkileri kesildikten 3-14 ay sonra üniversite akademik personeline ilişkin KHK listelerine isimleri yazılarak ihraç edilmişlerdir. Dört kişi çalıştığı kurumdan emekli olmasına rağmen, emekliliklerinin ardından, emekli oldukları üniversitenin akademik personel ihraç listesine konmuşlardır. Benzer şekilde istifa edenler de yine, istifa ettikleri kurumun ihraç listesine konulmuştur.

ÖYP kapsamında, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 35. maddesine göre, üniversitede çalışan akademisyenler, kadrolarının bulunduğu üniversitelerin dışındaki üniversitelerde lisansüstü öğrenimlerine devam etmekte ve bu süre boyunca öğrenimlerine devam ettikleri üniversitelerde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadırlar. Normal koşullar altında, ancak, lisansüstü öğrenimleri tamamlandığında, bitirdikleri programın öğrenim süresi kadar kadrolarının olduğu üniversitede zorunlu hizmet yapma yükümlülükleri bulunmaktadır. Ne var ki, 674 sayılı KHK’yle yapılan düzenleme neticesinde, ÖYP kapsamındaki araştırma görevlilerinin kadro statüleri değiştirilmiş, zorunlu hizmet yapma yükümlülükleri kaldırılmış ve kadrolarının bulunduğu üniversitelere, bu program kapsamındaki araştırma görevlilerini geri çağırma olanağı tanınmıştır. Bu durum ÖYP kapsamındaki araştırma görevlilerinin iş güven-

cesini ortadan kaldırmıştır. ÖYP kapsamındaki araştırma görevlilerinin hem kadrolarının bulunduğu üniversitelerce hem de geçici olarak görev yaptıkları üniversitelerce ihraç edilebildikleri görülmüştür. Zira anket uygulanan akademisyenlerden, ihraç edildiğinde başka bir kurumda çalıştığını ifade edenlerin tamamı araştırma görevlisi kadrosundaki akademisyenlerdir. Her bir üniversitede, bölümde ve hatta bölüm içinde farklı işleyen süreçler, birçok araştırma görevlisinin, geri dönmelerini zorunlu kılmış; bunun sonucunda lisansüstü eğitimlerinde aksamalara neden olmuştur.

KHK ile ihraç edilmek, kişinin kamu görevinden ömür boyu yasaklanması sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan çalışma konusundaki engellemeler kamu sektöründe çalışmanın yasaklanmasıyla sınırlı kalmamaktadır. 689 sayılı KHK'de yer alan ifadeyle “başka hiçbir işleme gerek kalmaksızın” ihraç işleminin tesis edilmesi, aşağıda ayrıntılandırılacak pek çok hak ihlaline neden olmakla birlikte, ihraç edilen kişilerin, ihraç sonrasında yeni istihdam olanakları bulmasının önünde fiili engeller de oluşturmuştur. İHEB 23/1. maddesinde “*Herkesin çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır*” ifadesiyle çalışma hakkı açıklanmakla birlikte, damgalama ve fişleme pratikleri sebebiyle, söz konusu hakkın ihlal edildiği görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında görüşülen akademisyenlerin, %36,9'u araştırmanın yürütüldüğü dönemde çalışmadıklarını beyan etmişlerdir. Bu orandan emekli olanlar çıkarıldığında, yaklaşık dörtte birinin (%23,8) çalışmadığı görülmektedir. Çalışmama nedenlerine bakıldığında ise fiili ve yasal engeller karşımıza çıkmaktadır. Engellerden biri, ihraç edilen kişilerin SGK hizmet dökümlerinde ihraç edildiklerine ilişkin ibarenin yer almasıdır. Bu durum tek başına bir engel niteliği taşıyor gibi görünse de işe alınacak kişilere ilişkin bu ibare, kendilerine iş vermek üzere olan kişi/firma/kurumlar üzerinde caydırıcı etkiye sahiptir. İnsan onuruna uygun yaşam koşullarını sağlayabilmek adına kişilerin istekleri doğrultusunda çalışma haklarının bulunmasına rağmen, KHK ile ihraç edilmek, ihraç edilen kişilerin kamu sektörü dışında girecekleri işlerde fiili olarak engel teşkil etmektedir. Nihayetinde katılımcılardan %60,2'si,

SGK hizmet dökümünde KHK ile ihraç edildiğinin belirtilmiş olması nedeniyle işe alınmadığını bildirmiştir. Yine, %12,6'sı SGK hizmet dökümünde KHK ile ihraç edildiğinin belirtilmiş olması nedeniyle işe girmekte güçlük çektiğini ifade etmiştir. Siyasi söylem, KHK ile ihraç edilenleri, herhangi bir yargılama süreci olmaksızın terörle “iltisaklı ve irtibatlı” ilan ettiği, bu bağlamda suçlulaştırdığı için, ihraç edilen kişiler, pratikte damgalanmakta, “sakıncalı” ilan edilmektedirler. SGK sistemi aracılığıyla, olası işverenler istihdam edecekleri kişilerin, “damgalı” ve “sakıncalı” olduklarına dair “bilgilendirilmektedirler”. Böylece ihraçlara ilişkin söylem ve pratiklere ek olarak, ağır politik baskı ortamı altında, işverenler KHK ile ihraç edilmiş kişileri istihdam etmekten geri durmaktadırlar.

Kamu dışında çalışmaya getirilen fiili engellemelerin yanı sıra, yasal olarak engellemeler de söz konusudur. Çalışma lisansı ya da mesleki ruhsat iptali yoluyla engelleme bunlardan birisidir. Anket uygulanan akademisyenlerden 18'i çalışma lisansı ya da ruhsatının iptal edildiğini ifade etmiştir. Kamuda yaygın olarak bilinen avukatlık ruhsatının iptaline ek olarak, görüşme formlarında iptal edildiği beyan edilen diğer mesleki ruhsat ve belgeler, işyeri hekimliği sertifikası, iş güvenliği uzmanlığı eğitici belgesi, arabuluculuk belgesi, şehir plancılarının kullandığı plan yapımı yeterlilik belgesidir. Bu durum ihraç edilen kişilerin uzmanlıklarını üniversite veya kamu kurumları dışında da icra etmesini engellemektedir. Bu kişilerden yedisi ruhsat iptaline itiraz edip dava açmış, bunlardan üçü olumlu, biri olumsuz sonuçlanmıştır. Herhangi bir sorun yaşamadan yeni bir iş bulabildiklerini belirtenlerin oranı anket uygulananların içinde sadece %7'dir.

İHEB'te çalışma hakkıyla birlikte adil gelir ve sendika kurma hakkı da aynı maddede ele alınmıştır. İHEB'in 23/2-3. maddesine göre, “*Herkesin, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, eşit iş karşılığında eşit ücrete hakkı vardır*” ve “*Çalışan herkesin kendisine ve ailesine insanlık onuruna yaraşır bir yaşam sağlayan ve gerektiğinde her türlü sosyal koruma yollarıyla da desteklenen adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır*”. Keza çalışma hakkı, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 6. maddesinde, adil ve uygun işte çalışma şartları Sözleşmenin 7. maddesinde korunmaktadır. Kişilerin KHK ile ihraç edilmeleri, kendi seçtikleri

işlerden ömür boyu men edilmelerinin yanı sıra, ihraç edilenlerin yukarıda açıklanan yollarla işsizliğe mahkum edilmesi, bu nedenle adil ve elverişli olmayan ücretlerle çalışarak emek sömürüsüne maruz kalmaları ile kendileri ve aileleri bakımından insan onuruna yaraşır bir yaşamı neredeyse olanaksız kılması nedeniyle, araştırmaya konu akademisyenler için olduğu kadar tüm ihraç edilenler bakımından da çalışma hakkının ciddi biçimde ihlali anlamına gelmektedir.

Sosyal Güvenlik Hakkı

İhraç edilen akademisyenlerin %44,60'ının yeni çalışmaya başladıkları işlerde herhangi bir sosyal güvenceleri olmaksızın çalıştıkları görülmektedir. Görüşme yapılan bir araştırma görevlisi, KHK ile ihraç edilmiş olduğu için kendisini işe almak isteyen kurumun çekindiğini, bu nedenle kendisinin SGK kaydı olmadan, "sigortasız" çalışması koşuluyla işe alındığını ifade etmiştir. İhraç edilen akademisyenlerin bir kısmı başka bir gelirleri veya maddi desteklerinin olmaması, temel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli maddi olanaklara sahip olamamaları gibi koşullar nedeniyle güvencesiz çalışmayı kabul etmiştir; ancak güvencesiz çalışmayacağını belirttiği için iş bulamayan akademisyenler de bulunmaktadır. Keza akademisyenler aynı işte çalışan meslektaşlarından daha düşük statülerde ve daha düşük ücretlerle çalışmaya zorlanmışlardır. Bu durum nitel görüşmelerde yer aldığı gibi uluslararası insan hakları örgütlerince tüm ihraç edilenler için de raporlanmıştır: "İhraç edilen doktorlar ve diğer sağlık çalışanları, tıpkı diğer mesleklerden ihraç edilen kişiler gibi, özel sektörde iş bulma konusunda büyük zorluklar yaşıyorlar ve iş bulabildiklerinde de alabildikleri ücretler daha önceki maaşlarına kıyasla oldukça düşük oluyor" (UAÖ, 2017, s. 14). Bir mülakatta ihraç edilen bir akademisyen bu durumu şöyle aktarmıştır:

"Ben işte birkaç, bir üç ay sonra annem rahatsızlandığı için hemen işe başlayamadım, sonra bir iş buldum. Tabii ki çok kötü koşullarda buluyorsun. Hem maddi olarak kötü koşul hem de benim mesleğim her yerde yapılabilecek bir meslek değil." (Katılımcı 34)

İHEB Madde 22'de sosyal güvenlik hakkı düzenlenmekte ve bu hak, "Herkesin, toplumun bir

üyyesi olarak sosyal güvenliğe hakkı vardır; ayrıca onuru ve kişiliğinin serbestçe gelişmesi için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ulusal çaba ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgüt ve kaynaklarıyla orantılı olarak gerçekleştirilmesine de hakkı vardır" ifadesiyle açıklanmaktadır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 9. maddesinde de sosyal güvenlik hakkına yer verilmektedir. Aşağıda görüleceği üzere, ihraç edilmiş pek çok kişi gibi ihraç edilen Barış Akademisyenleri için de durum olması gerekenden oldukça uzaktır. İhraç sonrası çalışma koşullarına bakıldığında, yeni bir iş bulabilmenin kendisinin, birçok fedakarlık ve zorlu koşulları beraberinde getirdiği görülmekle birlikte, çalışma koşulları başlı başına bir hak ihlalleri raporuna konu olabilecek niteliktedir. Raporun bu kısmında yalnızca söz konusu koşullara ilişkin hak ihlallerine yer verilmesine rağmen, yeni bir iş bulmaya ilişkin bedeller bu raporun ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak ele alınacaktır.

Sosyal güvenlik hakkının bir başka boyutu da, sağlık hizmetlerine erişimin sosyal güvenlik sistemine dahil olmakla mümkün olmasıdır. Anket uygulanan 51 akademisyen sağlık güvencesinin olmadığı dönemler olduğunu belirtmiş, 22 kişi ise araştırmanın devam ettiği dönemde herhangi bir sağlık güvencesi olmadığını dile getirmiştir. Zira ihraç edilmeden önce kamu çalışanlarına kendileri, eşleri ve ailelerini kapsayan sağlık hizmeti sağlanırken, ihraçların ardından bu koşullar yalnızca 100 gün süresince geçerli olmuştur. Bu durum yukarıda da ifade edildiği gibi sağlık hakkına erişim bakımından önemli bir ihlal oluşturmaktadır.

Sosyal güvenlik hakkının önemli unsurlarından bir diğeri de emeklilik hakkıdır. Emeklilik hakkını kazanmış olan akademisyenlerden %42,2'si ikramiye ve tazminatlarını alamadıklarını, %17,8'i ise alsalar da bu sürecin normal işleyişten farklı olarak, KHK ile ihraç edilmiş olmaları sebebiyle uzadığını belirtmişlerdir. Bunların dışında çoğu maaşlarının geç bağlandığını bildirmiştir. Yine ilerleyen bölümlerde detayları verilecek olan emeklilik hakkının ihlalini gösteren bu uygulamalar; bu bağlamda sosyal güvenlik hakkının da ihlali anlamına gelmektedir.

Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet hakkı, İHEB 17/2. maddede "Hiç

kimse keyfi olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılmaz” biçiminde ifade edilmiştir. Söz konusu temel hak düzenlemesine rağmen, on bir akademisyen, ekonomik varlıklarına müdahalenin gerçekleştiği vakalar aktarmıştır. Bu vakalar, gayrimenkullere tedbir konulması, banka hesabının bloke edilmesi, Bireysel Emeklilik Fonuna (BES) el koyma, kredi kartı iptali işlemlerinden oluşmaktadır. Söz konusu uygulamaların, sistematik olmayan, keyfi uygulamalar olduğu görülmektedir. Örneğin hesabı bloke edilen kişilerden biri, hesabının bulunduğu bankaya itirazını sunarken; ihraç edildiği üniversite rektörünün, kendisinin “FETÖ’cü olmadığına” ilişkin beyanını içeren gazete kupürünü de itirazına eklemiş ve bunun sonucunda hesabına erişebilir hâle gelmiştir.

Kredi kartı iptal edilen akademisyenlerden biri, kartı iptal edildiğinde, daha önceden yaptığı fazla ödemenin de kartta kaldığını ve bankanın bu konuda bilgi vermediğini belirtmiştir. Bir başka kişi, kartının iptal edilmesine itiraz ettiğinde “güvenlik gerekçesiyle” kartının iptal edildiğinin kendisine bildirildiğini ifade etmiştir. İtirazlar sonucunda hesaplarına ulaşabilenler, sonrasında, güvenlik duygusunun aşınması sebebiyle, ilgili bankalarla çalışmayı kestiklerini belirtmektedirler. Söz konusu uygulamaların münferit gibi görünmekle birlikte, mülkiyet hakkının ihlali niteliğinde hukuksuz uygulamalar olduklarının altı çizilmelidir.

Eğitim Hakkı

İHEB 26/1. maddesinde eğitim hakkı, “Herkes eğitim görme hakkına sahiptir... Teknik ve mesleki öğretimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim yeteneğe bağlı olarak herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır” ifadesiyle düzenlenmiştir. Eğitim hakkı Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin de 13. maddesinde yer almaktadır. Lisansüstü eğitime devam eden akademisyenler, *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* başlıklı bildirisinin açıklanmasının hemen ardından, doğrudan öğrenci olmalarına bağlı olarak da çeşitli hak ihlallerine maruz kalmışlardır.

Görüşme yapılan 244 kişiden 97’si ihraç edildiğinde örgün bir lisans veya lisansüstü programa kayıtlı olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan, görüşmenin yapıldığı dönemde, ihraç edildiğinde bir programda kayıtlı olduğunu ifade edenlerin

%20,1’i bu programa devam etmediğini belirtmiştir. Lisansüstü eğitime devam etmeyenlerin sebeplerine bakıldığında ise, Barış Bildirisinin kamuoyuyla paylaşımından sonra üniversitelerin hukuksuz uygulamaları, danışmanlarla yaşanan problemler ve ihracı izleyen ekonomik sıkıntılar öne çıkmaktadır.

Tablo 4: İhraç Edildiği Dönemde Örgün Lisans/Lisansüstü Programa Kayıtlı Olanlar

	Sayı	%
Doktora	78	80,4
Lisans	8	8,2
Yüksek lisans	7	7,2
Ön lisans	4	4,1

Bildiriye imza atmış olan ve lisansüstü eğitime devam eden akademisyenlerin, eğitime devam ettikleri üniversitelerin lisansüstü enstitülerinin bir kısmı, Bildiri ve beraberinde destekleyen akademisyenlerin isimleri kamuoyuyla paylaşıldıktan sonra, kendi bünyelerindeki programlara kayıtlı olanların kayıtlarını dondurmuş veya başka herhangi bir idari işlem beklemeksizin programla ve enstitüyle ilişkilerini kesmişlerdir. Bu uygulamalara karşı, akademisyenler, eğitimlerine devam edebilmek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bir kişi bu uygulamaya itiraz için dava açıp bu davayı kazanmış olmasına rağmen, aynı programda daha önce aldığı derslerin tekrarlatıldığını belirtmiştir. Öte yandan, lisansüstü eğitimini başka üniversitelerde tamamlamak üzere farklı programlara geçiş yapanlar da mevcuttur.

Lisansüstü programlara kayıtlı akademisyenlerin, eğitimlerine ve çalışmalarına devam edemelerinin bir diğer nedeni, ders/tez danışmanlarıyla yaşadıkları sıkıntı ve zorluklardır. Sıkıntılarının başında danışman değişikliği gelmektedir. Danışman değişikliğinin ilk nedeni ideolojik farklılık ve imzacı lisansüstü öğrencilerin danışmanlarının, bu süreçteki baskı koşulları nedeniyle yaşadığı korkudur. Lisansüstü öğrencilerden, danışmanının kendisini “bıraktığını”, danışmanını değiştirmek zorunda kaldığını ve bu nedenlerle tez konusunu değiştirmek zorunda kaldığını veya tezini tamamlayamadığını ifade edenler bulunmaktadır.

Anket uygulananlardan lisansüstü eğitimine devam etmekte olan bir akademisyen, bu süreçte Bildiride imzası bulunması nedeniyle danışmanın üç kere değiştiğini ifade etmiş ve mevcut durumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Mevcut danışmanım bölüm dışında bir hoca çünkü bölümden kimse benimle çalışmak istemedi. Ayrıca ilk danışmanım atandıktan 1 ay sonra danışmanlığı bıraktı. İkinci danışman ise birkaç ayda bir konumu değiştirmeye zorladı.”

Danışman değişikliğinin ikinci nedeni ise araştırma kapsamında görüşülen öğrencilerin bir kısmının danışmanlarının kendilerinin de imza vb. nedenlerle ihraç edilmiş olmasıdır.

“Benim akademik danışmanım da ihraç edildi. Yani resmi olarak kayıtlıyım hâlâ doktora programına. Doktorayı da bitirmek de istiyorum açıkçası ama motivasyon bulmakta zorlanıyorum.” (Katılımcı 3)

Bir lisansüstü öğrencisi olan akademisyen bu nedenle tez konusunu da değiştirmek zorunda kaldığını ifade ederken; bir başkası *“Doktora yaptığım yerdeki hocalar ihraç edildi. Fakülte yönetimi de bana sıkıntı yarattı. Kaydımı sildirdim. Başka bölümlere başvurdum ama kabul edilmedim”* şeklinde mevcut durumunu açıklamıştır. Eğitim hakkının ihlaline yol açan tez danışmanlarının varlığına karşın, araştırmaya katılan akademisyenlerden bir kısmı tez danışmanlarının nötr davrandığını, kendisini desteklemek veya engellemek yönünde bir tutum almadığını belirtmiştir. Danışmanlarının kendilerini desteklediğini belirtenler ise azımsanamayacak orandadır. Tez danışmanlarıyla ilgili sürece ek olarak, lisansüstü öğrenciler, tez jürilerinde de değişiklik yapmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Yine ideolojik farklılıklar ve jüride yer alan akademisyenlerin kendilerinin ihraç edilmiş olması, söz konusu zorlayıcı değişikliklerin sebepleridir.

Yüksek lisans ve doktora programlarına devam edebilmek, bu süreçte akademik çalışmalar yapabilmek; tez çalışması için vakit ayırabilmek gerekli mali ve akademik kaynaklara erişim imkanıyla doğrudan ilgilidir. Bildiride imzası bulunan ve ihraç edilen akademisyenler Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) vb. burslarının da kesilmesiyle birlikte, herhangi bir

gelirlerinin kalmadığını ve geçim sıkıntısı/mali zorluklar nedeniyle lisansüstü derslerine veya tezlerine ayıracak vakit bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, pek çok akademisyenin kayıtlı buldukları üniversitenin fakülte ve kampüslerine girişi engellenmiş veya güvenlik nedeniyle imkansız hâle gelmiştir. Alan araştırması gibi tezi tamamlamak için gerekli akademik çalışmalar ve hatta Bildirinin öncesinde başladıkları ve takip edebildikleri başka illerdeki derslerine devam edebilmek için akademisyenlere izin verilmemiştir. Öğrenciler aynı zamanda, yurt dışına çıkış yasağı nedeniyle de alan araştırması, arşiv taraması gibi yöntemleri kullanarak tezleri için gerekli bilgiyi/veriyi toplayamamıştır. Yurt dışına çıkış yasağı, öğrencilerin yurt dışı doktora bitirme bursu gibi yurt dışında yararlanabilecekleri bursları da kullanamamaları sonucunu doğurmuştur.

Yine lisansüstü eğitimine devam eden akademisyenler, tez süreçlerine ilişkin baskı ve yıldırımlara maruz kaldıklarını bildirmişlerdir Söz konusu baskı ve yıldırımlar, tez izlemelerin engellenmesinden lisansüstü eğitimini tamamlamak için ek ve ani koşullar konulmasına kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bir doktora öğrencisi kaydını dondurmak için verdiği dilekçenin işleme konmaması sonucu kaydının silindiğini, üniversiteye başvurduğunda bunun teknik bir sorun olduğu cevabını aldığını belirtmiştir. Bir yüksek lisans öğrencisi ise, tezini bitirmesi için kendisine bir ay süre verildiğini ve tezinin kabul edilmesi için de teziyle aynı isimde bir yayın yapmasının bir ek şart olarak öne sürüldüğünü ifade etmiştir. Kendisiyle aynı durumda bulunan ancak Bildiride imzası bulunmayan diğer ÖYP öğrencilerine ise aynı şekilde davranılmadığını vurgulamıştır. Bir lisansüstü öğrencisi ders sırasında yaşadığı bir baskı örneğini şöyle dile getirmiştir:

“...bu sefer de bana tersi yönde bir mobing uygulamaya başladı. Mesela dersleri sırasında özellikle bir şeylerden bahsedecekse bana yönelip, bütün sınıfın içinde bana yönelip, ‘bak akıllı ol, sen değerli bir öğrencisin, yani böyle şey, başına bir şeyler gelmiş olabilir ama sakın bir daha her şeyle ilişkisini kes, sen otur yaz’ filan diye bana böyle milletin içinde şey yaptı. Hatta ben uyararak zorunda kaldım hocam ben çekiniyorum, niçin böyle yapıyorsunuz?” (Katılımcı 18)

Tüm bu ihlaller lisansüstü programlara henüz başlamış akademisyenlerde belirsizlik ve güvensizliğe neden olmaktadır. Bir akademisyen çok sayıda ihracın olduğu bir üniversitede doktora programına kabul edildiğini ancak rektörün “atma tehlikesinin” kendisinde gerginlik yarattığını ifade etmiştir.

Yukarıda değinildiği üzere akademisyenlerin eğitimlerine devam edememelerinin diğer sebeplerini, ihraç edilmeleri ve/veya burslarının kesilmesi nedeniyle geçimlerini sağlamak için çalışma zorunluluğu ve akademik çalışmalara devam etmek için gereken motivasyonun sağlanamaması; çalıştıkları ve kayıtlarının bulunduğu üniversitenin olduğu şehirlerde kendilerini güvende hissetmemeleri nedeniyle şehirden ayrılmak olarak ifade etmek mümkündür. Ekonomik sıkıntılara bağlı kayıplar, bu çalışmada, doğrudan İHEB bağlamında bir ihlal olarak değerlendirilmemekle birlikte, KHK ile ihracın yarattığı kayıplar kapsamında, ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

Eğitim hakkına ilişkin ihlaller, yalnızca yüksek lisans ve doktora düzeyinde gerçekleşmemiştir. İhraç edilen bir akademisyen, ihracın sonrasında Yükseköğretim Kurumları Sınavına (YKS) girecek bir lisans programı kazandığını; ancak ihraç edilmiş olması nedeniyle kaydının yapılmadığını ifade etmiştir.

Örgütlenme Hakkı

İHEB Madde 20/1’de toplanma ve örgütlenme hakkı, “Herkes barışçı yoldan toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir” biçiminde ifade edildiği gibi, AİHS’in 11. maddesinde ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 22. maddesinde de belirtilmektedir.

Bu bağlamda örgütlenme hakkının, kişilerin KHK ile ihraç edilmeleri nedeniyle kısıtlanması bir hak ihlali niteliğindedir. Öte yandan, dernek, kooperatif kurma süreçlerinde ihraç edilen akademisyenlerin doğrudan kendilerinin kurucu yönetim kurulu içerisinde yer almaları nedeniyle başvurularında zorluklar ve çeşitli bürokratik engellerle karşılaştıkları bilinmektedir. Hâlihazırda bir kooperatifin kuruluşunda yer alan ve görüşme yapılan bir ihraç edilmiş akademisyen başvurularına altı ay boyunca herhangi bir yanıt alamadıklarını ifade etmiştir.

Anketi yanıtlayan 244 akademisyenden yaklaşık %30’u ihraç edildikten sonra herhangi bir dernek, vakıf, kooperatif ve/veya birlik kurma girişiminin içinde olduğunu belirtirken; bu kişilerden %80 ise kuruluş aşamasında kimi bürokratik veya hukuki sorunlarla karşılaştıklarını veya bu sorunlarla karşılaşmamak için bazı hukuki stratejiler izlediklerini ifade etmiştir.

Alıkonulma: Gözaltı ve Tutukluluk Koşulları

Akademisyenlerin alıkonulma koşulları, yaşadıkları sorunlar ve maruz kaldıkları hak ihlalleri Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi-Cezaevi İzleme Kılavuzu’ndan (2008) yararlanılarak ve saha araştırmasının diğer başlıklarında olduğu gibi tamamen araştırmaya konu olan akademisyenlerin öz-değerlendirmelerine dayanılarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda Kılavuza referansla hazırlanan form, görüşme sırasında görüşme yapılan akademisyen tarafından doldurularak kapalı bir zarfta teslim edilmiştir.

Görüşülen 244 kişiden 35’i ihracıyla ilişkili olduğunu düşündüğü bir nedenle gözaltına alınmıştır. Bu süreçte aynı gerekçeyle tutuklandığını ifade eden üç kişi bulunmaktadır. Gözaltı uygulamasının tüm ihraç edilenler veya tüm imzacı akademisyenler bakımından geçerli olmadığı; bu uygulamanın ilden ile farklılık gösterdiği ve keyfi nitelikte olduğu görülmektedir. Öte yandan İHEB 9. maddesinde keyfi tutma yasağı, “Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz ve sürgün edilemez” biçiminde dile getirilmiştir. Bu nedenle aşağıda koşulları ele alınacak olan alıkoyma uygulamaları her şeyden önce keyfi tutma yasağını ihlal niteliğindedir.

Akademisyenlerin alıkonulmaları, gözaltı ve tutuklamalar olarak 2016-2018 yılları arasında farklı dönemlerde gerçekleşmiştir. Gözaltı işleminin gerçekleştirildiği tarihlere ilişkin, imzanın hemen ardından ve OHAL’le birlikte ihraçları izleyen günlerde gerçekleşen gözaltı uygulamaları olarak bir ayırım yapmak mümkündür.

Alıkonulmaların yaşandığı iller Niğde, Diyarbakır, Kocaeli, Erzurum, Yalova, Van, İstanbul, Ankara, Bursa, Şanlıurfa, Erzincan, Bolu ve Muğla’dır. Kocaeli, Van, Erzurum, Ankara, Bolu’dan

toplam 16 akademisyen Bildirinin açıklanmasının hemen ardından gözaltına alındıklarını ve 6 ila 24 saat arasında gözaltında kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu 16 akademisyenden biri alıkonulma nedeninin kendisine açıklanmadığını belirtmiştir. Bildirinin hemen ardından alıkonulan akademisyenlerden üçü, çalıştıkları üniversitelerde iş arkadaşlarının, öğrencilerinin gözü önünde alınmışlardır. Anket uygulanan bir akademisyen Bildirinin hemen ardından, gözaltına alındığında kendisine imza nedeninin sorulduğunu; ancak ifadesinin doğru şekilde kayda geçirilmek istemediğini “*imza nedenimi açıklarken, kadınlar, çocuklar, polisler, askerler, ölmesin diye imza nedenimi açıkladım. Polis, “asker” kelimesini yazmak istemedi.*” şeklinde izah etmiştir.

Bir akademisyen Bildiride imzasının olması nedeniyle geçirdiği adli soruşturma kapsamında ifade vermeye gittiğinde, polisin üst araması yapmak istediğini, avukatının gözaltı olmadığı için üst araması yapılamayacağına ilişkin uyarısı üzerine keyfi olarak alıkonduğunu ve üstünün arandığını ifade etmiştir. Bu akademisyenlerden biri serbest bırakılmasının ardından “sürekli kentte polis takibinde” olduğunu belirtmiştir.

Bildiride imzası bulunan ve gözaltına alınan diğer akademisyenlerin, ihraçlarını takip eden günlerde gözaltına alındığı ve gözaltı sürelerinin bir ile on iki gün arasında değiştiği görülmektedir. Öte yandan, üç akademisyen gözaltına alınırken kelepçe-ters kelepçe uygulandığını; iki akademisyen gözaltına alınırken fiziksel şiddete ve dört akademisyen ise psikolojik şiddete maruz kaldığını bildirmiş, biri bu psikolojik şiddeti “aşğılama” olarak açıklamıştır. Anket uygulanan başka bir akademisyen, psikolojik şiddet olarak tanımlaması da gözaltına alınma sırasında “*medyanın tacizini görevli polisler[in] engellemedi[ğini], uzun bir süre tuvalete gitmek için ofisten çıkamadı[ğini]*”; bir diğer akademisyen ise gözaltına alındıklarında yaşadıklarına ek olarak “*Polis[in], aracında [kendilerine] ‘Ölürüm Türkiyem’ parçasını evden emniyete gidinceye kadar dinletti[ğini]*” vurgulamıştır. İki akademisyen gözaltı boyunca ters kelepçe uygulamasına, bir akademisyen fiziksel şiddete, iki akademisyen ise psikolojik şiddete maruz kaldıklarını beyan etmişlerdir.

Akademisyenlerden beşi gözaltına alınırken gözaltı sebebiyle ilgili bilgilendirilmediğini belirt-

miştir. Akademisyenler gözaltına alındıklarında ve/veya takip eden 24 saat içinde avukatlarıyla görüşebilmiş, bir kişi avukatı olmadığı için üç kişi de avukat istemediği için görüşme yapılmamıştır. Öte yandan bir akademisyen gözaltına alınma sırasında avukatına telefonla ulaşma talebinin reddedildiğini belirtmiştir.

Gözaltında sorun yaşadığını belirten akademisyenlerden; görüşmelerinin kayıt altına alındığını veya izlendiğini, polis eşliğinde görüşme yapmak zorunda kaldığını ve bu nedenle rahat görüşme imkanı olmadığını belirtenler bulunmaktadır. Bir akademisyen, avukatıyla baş başa görüşemediğini, görüşmesinin izlendiğini ve dinlendiğini; bir başka akademisyen avukatıyla görüşmesi esnasında zaman sıkıntısı yaşadığını; bir başkası ise gözaltına alındığında avukatla görüştüğü yerin çok kalabalık olduğunu ve gözaltına alınan pek çok kişinin pek çok avukatla aynı anda görüşmeye çalıştığını belirtmiştir. Başka bir akademisyen ise “*Emniyette avukatla görüştük, savcılıkta yanımızdaydı ama ifadeyi birlikte hazırlayamadık.*” sözleriyle gözaltında avukata erişim durumunu açıklamıştır. Bir başka akademisyen kendi avukatını talep ettiğinde yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Avukatı olan var mı dedi. Benim var dedim... Dedi ki ya bulamayız şimdi onu dedi. Telefon numarası ezberinizde var mı? Mümkün değil, dedim telefonumda var. Açın orada var. Nerden bulacağız telefonunuzu. Yüzlerce binlerce telefon... Ama biliyor yani [avukatı]. Hocam dedi, isterseniz CMK'dan bir avukat getirelim, siz avukatınızı beklemeyin. Biliyorum, işleyişi ben biliyorum. Avukatınızı beklemeyin, işinizi bir an önce bitirelim. Hayır dedim ben avukatımı istiyorum. Avukatım olmadan ifade vermeyeceğim, CMK'dan avukat istemiyorum. Peki, dedi, bekleyeceksiniz. Gece 11 filan zaten. Meğer, avukatım dışarıda bekliyormuş, o anda. Saatlerdir orada bekliyormuş. Söylemişler ifade olacağımı, on-on beş dakika sonra beni çağırdılar. Avukatın geldi, gel dedi.” (Katılımcı 19)

Bir akademisyen gözaltına alınmadan önce yapılan arama sırasında “fiziksel şiddet”e maruz kaldığını belirtirken; akademisyenlerden gözaltına

alınma sırasında “kelepçe-ters kelepçe uygulaması”na (1 kişi) ve “fiziksel şiddet”e maruz kaldığını (2 kişi) ifade edenler de bulunmaktadır.

Gözaltı boyunca akademisyenlerin yaşadıkları sorunlar, “tek başına tutulma (tecrit)” (2 kişi), “ortamın aşırı kalabalık olması” (7 kişi), “kişi sayısı kadar yatak bulunmaması” (5 kişi), “hastalık/yaşlılık/hamilelik vb. koşullara uygun yiyecek olmaması” (5 kişi), “günde 3 öğünden az yemek verilmesi” (4 kişi), “temiz içme suyuna erişimin olmaması” (2 kişi), “temiz tuvalet ve/veya banyo koşulları olmaması” (7 kişi), “hijyenik-temizlik malzemelerinin idarece temin edilmemesi” (7 kişi), “gıda ve hijyen malzemelerini temin edecek kantin olmaması veya kantinde fiyatlarının pahalı olması” (3 kişi), “aydınlatma sorunları (doğal ışık-günüşi olmaması, yetersiz ışıklandırma veya ışığın sürekli açık tutulması)” (7 kişi), “havalandırma sorunları (alikonulma yerinde havalandırmaya çıkamamak; tutulma yerinin yeterince havalandırılmaması)” (9 kişi), “tutulma yeri sıcaklığının çok soğuk veya çok sıcak olması” (4 kişi), “sağlık personeline erişim sorunları (personel bulunmaması, muayene talebinin iletilmemesi, görüşme mahremiyeti bulunmaması vb.)” (4 kişi), “yakınlara erişim sorunları (düzenli ziyaretin, mektuplaşmanın/telefonlaşmanın engellenmesi)” (3 kişi), “avukata erişim sorunları (görüşmenin/ yalnız görüşmenin engellenmesi; yazışmaların, görüşmelerin kayıt altına alınması)” (2 kişi) olarak belirtilmiştir.

Ayrıca ikişer defa gözaltına alınan iki akademisyen, “istenilen kitap-dergilere, güncel gazete veya TV kanallarına erişememe”yi; bir günden uzun gözaltında tutulan bir başka akademisyen ise “alikonulma yerinde sosyal, kültürel, sportif faaliyetlerin bulunmasına rağmen idare tarafından katılıma izin verilmemesi”ni gözaltında kaldıkları süre boyunca yaşadıkları sorunlar olarak beyan etmişlerdir.

Bu süreçte yaşanan bir diğer sorun usule uygun olmayan ev, işyeri ve araç aramalarıdır. 16 akademisyen çalıştıkları üniversitedeki işyerlerinin arandığını bildirmiştir. Bu akademisyenlerden sadece altısı arama sırasında işyerinde olduğunu, üçü de arama esnasında kendilerine bir avukatın eşlik ettiğini ifade etmiştir. Arama esnasında dokuz işyerinde tutanak tutulmuş, dördünde elektronik

cihazların imajı alınmış ve sadece ikisinde imajların kopyası akademisyenlere verilmiştir.

12 akademisyenin evi de aranmıştır. Bu kişilerden ikisi arama sırasında evinde olmadığını belirtmiştir ve sadece altısının arama sırasında yanında avukat bulunmuştur. Arama yapılan evlerin dokuzunda tutanak tutulmuş, dört evde elektronik cihazların kopyası alınmış ve sadece bir akademisyene bu kopya teslim edilmiştir. Görüşülen yedi akademisyen arabasının arandığını belirtmiştir. Bu kişilerden altısı arama sırasında oradayken, sadece ikisi aramanın avukat eşliğinde yapıldığını ve tutanak tutulduğunu ifade etmiştir.

Yakınlara İlişkin Hak Kayıpları ve İhlalleri

KHK ile ihraç edilme yalnızca ihraç edilen kişilerin değil, ihraç edilenlerin yakınlarının da hak kaybı ve hak ihlallerine uğramalarına neden olmuştur. Görüşülen akademisyenlerden %41,4'ünün bir yakını, en az bir hak kaybı/ ihlale maruz kalmıştır. Bu kayıpların başında %79,8 ile pasaporta el konması gelmektedir. Devamlı yakınlarının, kendisinin KHK ile ihraç edilmesi nedeniyle işe alınmadığı/atamasının yapılmadığını ifade eden 15 kişi olmuş; görüşülen akademisyenlerden 5'i ise, bir yakınının işini kaybetmesini aynı şekilde gerekçelendirmiştir. Anket uygulanan bir akademisyen “Yardımcı doçent kadrom verilmedi. Eşime de benden dolayı vermediler. Önce ben işten çıktım. Sonra eşimin sözleşmesini yenilediler. Sonra da KHK ile atıldım.” diyerek eşiyile birlikte yaşadıkları süreci özetlemiştir.

Bu bağlamda, bir akademisyen yurt dışından gelen eşinin havaalanında kendisinin ihraç edilmiş olması nedeniyle gözaltına alındığını, karakolda ifadesinin alınmasının ardından bırakıldığını aktarmıştır. Anket katılımcıları arasında kardeşinin görevden el çektirildiğini, eşine çalıştığı yerde soruşturma açıldığını aktaran akademisyenler bulunurken; bir akademisyen, eşinin doçentlik kadrosuna atanmamasıyla ilgili olarak açık biçimde kendi ihracının gerekçe gösterildiğini; bir başka akademisyen ise avukat olan kardeşine KHK ile ihraç edilmiş bir yakını olduğu gerekçesi ile arabuluculuk belgesinin verilmeyeceğinin açık biçimde belirtildiğini ifade etmiştir. Yine anket katılımcıları arasında, bir akademisyen kendisinin ihraç edilmiş olmasından dolayı, yakınlarından birinin, çalıştığı kurumda hissettiği baskı sebe-

biyle emekliye ayrıldığını belirtirken; bir başka akademisyen, polislik ve hakimlik yapan akrabalarının, kendisini bu ihraç sürecinde desteklemelerine rağmen, kamuda çalışmaları nedeniyle “onlara zarar gelmesin” düşüncesiyle kendisinin bu akrabalarıyla arasına mesafe koyduğunu ifade etmiştir.

Tablo 5: Yakınların Maruz Kaldığı Hak Kayıpları/İhlalleri

	Sayı	%
Herhangi bir hak kaybı yaşamadı	143	58,6
Pasaportuna el konuldu	80	32,8
İşe alınmadı/ataması yapılmadı	15	6,1
İşini kaybetti	5	2,0
Diğer	20	8,2

*Birden fazla yanıtı soru.

KHK'ler ile ihraç edilenlerin yanı sıra aile ve yakınlarının da bir damgalanma politikasıyla hak ihlallerine maruz bırakılmaları, İHEB 2. maddede yer alan ayrımcılık yasağının ihlali niteliğindedir. Zira ayrımcılık yasağı “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bakımdan ayırım gözetilmeksizin bu Bildiride ilan olunan tüm haklardan ve özgürlüklerden yararlanabilir” ifadesiyle açıklanırken, kendisinin suçluluğu ispat edilmemiş kişilerin yakınlarının dahi, bu ispat edilmemiş suçlamalara istinaden hak ihlallerine maruz kalmalarını açıklamak mümkün görünmemektedir.

Raporun bu bölümünde OHAL döneminde KHK ile ihraç edilen akademisyenlerin uğradıkları hak ihlalleri türleri ve ihlallerin yaygınlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anket ve mülakat bulgularına göre, uluslararası ve ulusal hukuk kapsamında, pek çok hak ihlal edilmiştir. Öte yandan her hak ihlali, bir başka hak ihlaline sebep olmaktadır. Bu araştırmaya konu akademisyenler ve yakın çevreleri bakımından, hak ihlallerinin kapsamının genişlemesine işaret eden bu süreci, süregiden bir hak ihlalleri döngüsü olarak ifade etmek mümkündür.

B. İmza Dışındaki Nedenlerle İhraç Edilen Akademisyenlerin Yaşadıkları Hak İhlalleri

Araştırmanın bu bölümünde, yine 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin çizdiği çerçeveden hareketle ve 1953 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1976 tarihli BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile 1976 tarihli BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye atıfla, *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* başlıklı kamuoyunda Barış Bildirisi olarak da bilinen Bildiriye imza atmamak dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin yaşadıkları hak ihlallerine yer verilecektir. Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği gibi, 20 Temmuz 2016'dan itibaren OHAL süresince yayımlanan hiçbir KHK'de ihraç edilen kişilerin ihraç gerekçeleri bireysel olarak yer almamaktadır; ancak Bildiride imzası bulunan akademisyenlerin bir listesine ulaşmak mümkün olduğundan, bu gruptaki akademisyenlerin ihraçları Bildiri ile ilişkilendirilmekte; Bildiride imzası bulunmayan ancak ihraç edilen tüm diğer akademisyenler ise, ihraç gerekçelerine ilişkin kesin bir gerekçe öne sürmek mümkün olmadığından, bu araştırmada “imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenler” olarak anılmaktadır.

“OHAL KHK'leri ile İhraç Edilmenin Hukuki Sonuçları ve Neden Olduğu Hak İhlalleri: Genel Durum” başlıklı bölümde yer alan ve KHK'ler ile ihraç edilen tüm kamu görevlileri bakımından geçerli olduğu ifade edilen hak ihlallerinin, araştırmamızın bu bölümüne konu olan akademisyenler bakımından da geçerli olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Kısacası, OHAL KHK'leriyle kamu görevinden ihraç edilen herkesin ve özel olarak akademisyenlerin; adil yargılanma hakkı (İHEB md. 10), masumiyet karinesi (İHEB md. 11), etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkı (İHEB md. 8), seyahat özgürlüğü (İHEB md. 13), yaşam standardı hakkı (İHEB md. 25), sağlık hakkı (İHEB md. 25/1), insan haklarının gerçekleştirilebileceği bir toplumsal düzende yaşama hakkı (İHEB md. 28) ve katılım hakları (İHEB md. 21) ihlal edilmektedir. İhraç edilenler ve aileleri bakımından karşılaştıkları ve raporda yer alan pek çok uygulama ayrımcılık yasağının (İHEB md. 2) da ihlali anlamına gelmektedir. Öte yandan, hak ihlalleri imza

dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenler bakımından bunlarla da sınırlı kalmamaktadır. Araştırmanın bu bölümü, bu grupta yer alan akademisyenlerle yapılan mülakatlardan elde edilen bulgulara dayanmaktadır.

Yaşama Hakkı, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin, Masumiyet Karinesinin, Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali: Hedef Gösterilme, Tehdit Edilme ve Saldırıları

15 Temmuz darbe girişiminin hemen ardından KHK ekli listelerinde, ihraç edilen herkesin adı ve soyadı, ihraç edildiği kurum ve il bilgileri herkesin erişimine açık biçimde Resmi Gazetede yer almıştır. Başta bu durumun kendisi masumiyet karinesinin (İHEB md. 11) ve özel hayatın gizliliğinin (İHEB md. 12) ihlali anlamına gelmektedir. Burada yer alan bilgiler herkesin erişimine açık olması nedeniyle, ihraç edilenleri, tehditlere ve saldırılara açık hassas bir durumda bırakmaktadır:

“Terör örgütleriyle irtibat, iltisak vs. denildiği için sizi anayasal düzen düşmanı olarak ilan edip gönderiyor.” (Katılımcı 73)

“KHK yayımlandıktan sonra çarşaf çarşaf her yerde çıktı ismimiz. Hani şimdi [kendi adını söyleyerek] diye Google’da arattırıyor sunuz, FETÖcü diye önünüze düşüyor.” (Katılımcı 87)

Akademisyenler KHK ihraçlarıyla birlikte birçok mecralarda, farklı kişiler tarafından hedef gösterilmiş, tehditlere ve hem sözlü hem de fiziksel saldırılara maruz kalmışlardır. Yukarıda belirtildiği gibi ihraçlara ilişkin şeffaf süreçlerin işlememesi ve ihraç edilenlerin bilgilerinin kamusal olarak paylaşılmasına rağmen, ihraç nedenlerine ilişkin bireyler özelinde bir açıklama yapılmamış olması nedeniyle KHK ile ihraç edilen herkes başta “terör örgütü üyesi olmak” ve “vatan haini olmak” üzere, her türlü itham, hakaret, hedef gösterme, tehdit ve saldırıya karşılaşmıştır.

Mülakatlarda bunların kaynakları olarak akademisyenler; sosyal medya, ulusal medya organları, haber ajansları, köşe yazarları, cumhurbaşkanı, AKP-MHP koalisyonu, polis, “suç örgütü lideri” olarak ifade edilen Sedat Peker ve kendi ailelerinin ifade ve eylemlerini aktarmışlardır. Bu ifade ve eylemlerin kimi zaman KHK ile ihraç edilen herkese, kimi zaman ise akademisyenlerin doğrudan

kendilerine ve ailelerine yöneldiği görülmektedir. Bir akademisyen bu durumu mülakatında şöyle aktarmıştır:

“Hakaret kendimle ilgili olmadı aslında. O sürecin hepsi bir hakaret yani. Ekstra-dan hakarete gerek yok yani. Cumhurbaşkanı sabahtan akşama size hakaret ediyor, ‘haşhaşi’ diyor, ‘hain’ diyor, ‘namussuz’ diyor, demediği bir şey yok yani. Bir insanın sokaktaki bir insana ağzına almaması gereken lafları Cumhurbaşkanı sizinle ilgili zaten aralıksız kullanıyor. Sosyal medya da tabii ki. Sosyal medyada tabii ki dolaylı linç yaşıyorsunuz yani.” (Katılımcı 64)

Bir akademisyen ihraç edilmeden önce çalıştığı üniversitedeki dersinde Barış Bildirisine yer vermesi nedeniyle haber ajanslarınca, gazete ve televizyonlarda, manşetlerde ve haberlerde ve “bir-iki köşe yazısı”nda hedef gösterildiğini belirtmiş, “ertesi gün görsel ve yazılı medyada resmi ile birlikte adının” yer aldığını ifade etmiş, yaşadıklarını “basında tehdit” olarak açıklamıştır.

Bu süreçte yapılan hedef gösterme ve tehdit niteliğindeki açıklamalar, İHEB’in 3. maddesinde yer alan yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin de ihlali niteliğindedir. Bu bağlamda bir akademisyenin şu sözlerine dikkat çekmek gerekmektedir:

“Düşün, ben hapisteyim, diyorlar ki ‘FETÖcülerin karıları kızları helaldir.’ Ben bu ülkede niye durayım ki? Bir tane namuslu, şerefli, ahlaklı adam çıkıp demiyor ki, bunu niye söylüyorsunuz?” (Katılımcı 66)

Mülakat sırasında bir akademisyen AKP-MHP koalisyonunun 2019 seçim sürecinde kullandığı dilin, kendisini tehdit ettiğini ve bu tehdit nedeniyle endişe içerisinde olduğunu dile getirmiştir:

“Onun dışında bütün süreçlerde, yaşadığımız bütün o siyasal süreçlerin kendisi, zaman zaman çok tehditkâr bir şeye dayanıyor, bir yere gidiyor. İşte bu seçim öncesi süreçte ve hâlâ devam eden süreçte iktidar blokunun, ittifakın ya da koalisyonun, AKP-MHP koalisyonunun kullandığı dilin kendisi zaten bunun bir şekilde hukuken mağduru olmuş bir insan olarak beni çok daha tehdit ediyor, bu dille birlikte çok

daha tehdit altında hissediyorum kendimi. Hissetmemek de mümkün değil gibi görüyorum çünkü sabahtan akşama kadar 'terörist' olarak deklare edildiğimiz bir yerde gündelik hayatımızda neyle karşılaşacağımızı -bir siyasal figür olun olmayın- gerçekten çok bilemezsiniz çünkü bu çok kontrol edilebilir bir şey değil gibi geliyor bana.” (Katılımcı 54)

Çalışma Hakkı ve Adil Gelir Hakkı

Çalışma hakkı İHEB'in 23. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre, “Herkesin çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır”. KHK ile ihraç edilmek yukarıda ifade edildiği gibi, tüm ihraç edilenlerin kamu hizmetinden ömür boyu yasaklanması sonucunu beraberinde getirmektedir. Kamu hizmetinde görev alamayan akademisyenlerin, ihraçlarının ardından hayatlarını idame ettirebilmek için yeni işlere başvurdukları ancak SGK hizmet dökümlerinde bulunan ihraç edildiklerine ilişkin ibare nedeniyle işe alınmadıkları; kimi zaman yapmak istemedikleri işlerde, düşük ücretli ve güvencesiz olarak çalışmak zorunda kaldıkları görülmektedir – ki adil gelir hakkı da çalışma hakkı bağlamında İHEB 23. maddede yer almaktadır. Akademisyenlerin uzmanlıklarının bulunduğu çeşitli ruhsat ve izne tabii mesleklere ilişkin bu izin ve ruhsatların iptal edilmesi, çalışma hakkı bağlamında karşılaşılan bir başka ihlaldir. Keza kendi işini kurmak isteyen akademisyenler de KHK ile ihraç edilmeleri nedeniyle bazı sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

İhraç edilen akademisyenlerin bir kısmı yoğun iş arama çabalarını vurgulayarak, nitelikleri aradıkları işe uygun olmasına karşın başvurdukları kurumların, bu kişilerin KHK ile ihraç edilmeleri dolayısıyla, kendilerine bir zarar gelebileceğini ifade ederek akademisyenleri işe almayı reddettiklerini belirtmişlerdir.

“İş başvuru platformları üzerinden yaklaşık 1500 iş başvurusunda bulundum. Bunlardan yaklaşık 50 tanesi dönüş yaptı. Yaklaşık 20 tanesi ile de görüşme gerçekleştirdim. Ama ne yazık ki iş konusunda anlaşamadık... Hatta çok ilginçtir, bazı işyerleri 'Sizi burada başlatırsak, bu bir süre sonra

durumunuz anlaşılır ve bize de sıkıntı olur, baskılar gelir.' dedi.” (Katılımcı 57)

“İster istemez aile geçindiriyoruz, paraya ihtiyacımız var. İş aramaya başladık. İş aramak için müracaat ettiğimizde daha önceden bizi ayakta karşılayanlar yüzümüze bile bakmıyordu, ihraç olduğumuz için. [Yaşadığı şehirde] ben iş bulamadım. Başka 4-5 hastaneye başvurmuş olmama rağmen, 'ihraç çalıştırmıyoruz' dedi ihtiyacı olanlar... Dolayısıyla ben yaklaşık 5-6 ay başka bir ilde çalışmak zorunda kaldım.” (Katılımcı 67)

“KHK'lısınız, mesela iki yıldan beri bütün kurumlara CV veriyorum, işte PDR, din kültürü, rehberlik, ne varsa benim yaptığım, danışmanlık yapayım. Gelen yanıt işte 'Hocam siz KHK'lısınız, sizi çalıştıramayız'. Birkaç tane ceza alan kurum olduğu için millet korkuyor.” (Katılımcı 65)

İhraç edilen akademisyenlerin bu konuda yaşadıkları sorunlar, bir işe başlamaları ile de sona ermemektedir. Bir akademisyen, KHK ile ihraç edilen bir kamu görevlisi olarak işe alınması nedeniyle işverenine baskı yapıldığını ve bu nedenle yeniden işini kaybettiğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Sekiz bin lira gibi bir ücrette anlaştık. Ama o bir buçuk ayın sonunda, ciddi de katkılar sağladık, bir gün [işverenin adını söyleyerek] Abi çağırıldı, 'hocam dedi üstümde baskı var, [buldukları ilçe adını söyleyerek] AK Parti İlçe Başkanı ihraç adamı, böyle bir de basında da çıkmışım, nasıl çalıştırırsın?' dedi, 'Benim kızım darbe öncesi [15 Temmuz sonrası OHAL KHK'leri ile kapatılan bir vakıf üniversitesine] gidiyordu. Açığım var, beni mahvederler, çökerler' dedi. 'Kusura bakmayın' dedi.” (Katılımcı 81)

Kendi uzmanlık alanlarında iş bulmakta güçlük çeken akademisyenler, bu raporun ikinci bölümünde ayrıntılarıyla açıklanacağı üzere, çalışmak istemedikleri alanlarda, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır.

Akademisyenler uzmanlık alanlarıyla ilgili yeni işler yapmak üzere izin, ruhsat ve sertifikalar almak için başvurduklarında ve/veya kendi işyerlerini açmak istediklerinde de KHK ile ihraç

edilmeleri nedeniyle yeni sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Çalışma izni veya ruhsat iptali ve/veya bunları almak konusunda çıkarılan engeller, ihraç edilen akademisyenlerin hem alanlarıyla ilgili başka bir işyerinde çalışmalarını hem de kendi alanlarına ilişkin bir iş kurmalarını imkansız hâle getirmiştir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları yapabilmek için bir sertifika almak üzere bir kursa başvuran ihraç edilmiş bir akademisyen hekim, KHK ile ihraç edilmesi nedeniyle yaşadığı ve bu işi yapmasına engel olan sorunu şu sözlerle açıklamıştır:

“... şimdi bu GETAT (Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları) kursları var, Sağlık Bakanlığı onaylı kurs; sertifika almak zorundayız muayenehanede bazı uygulamaları yapabilmek için. En son mesela, başvuru şartları arasına yeni bir madde eklemişler; ‘Kamu personeli olarak çalışmamda sakınca yoktur’ diye belge vermemizi istiyorlar; dolayısıyla sertifika da alamıyoruz”. (Katılımcı 69)

Bir başka akademisyen yine kendi uzmanlık alanına ilişkin bir iş kurma girişimi sırasında karşılaştığı zorlukları mülakatta detaylı olarak anlatmıştır:

“Yani kişisel gelişim eğitimleri veriyordum ben normalde, bilişim eğitimleri falan. Onlara başladık. O evlerden mevlerden en son kalan bir yüz bin liralık bir para vardı. Onu da oraya yatırdım. Sonra işte ruhsata başvuracağız. Ya itfaiye ruhsatı uzuyor, itfaiye gelmiyor. Her gittiğimde kavga dövüş bir şekilde getiriyorum. Herhalde [şehir ismi]’de eşi benzeri yoktur, küçücük sınıfa çift çıkış kapısı istediler. Onu da yaptırдыm, bir daha duvarı kırdırıp. Sonra bir 7-8 aya yakın uğraştırdılar. Milli Eğitim, ben ki bunların hepsini eşimin adına yaptırдыk biz. Ben zaten sıkıntılıyım. Eşimin adına şirket, eşimin adına başvurular falan. İlçe Milli Eğitim Müdürü ‘eşin ihraç olduğu için biz sana onay veremeyiz kızım’ demiş. Bu yüzden de kurumu açamadık, onu da bıraktık.”(Katılımcı 80)

Adil gelir hakkı, İHEB 23/2. maddesinde “Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır” sözleriyle ifade edil-

miştir. Bununla birlikte, farklı biçimlerde hakları ihlal edilen akademisyenler, yeni buldukları işlerde de aynı ihlale maruz kalmaktadırlar. Yukarıda belirtilen nedenlerle hayatlarını idame ettirmekte güçlük çeken ihraç edilen akademisyenler; emek sömürüsüne maruz kalarak nitelikli ucuz işgücü olarak çalışmaya razı olmaktadır.

“Ölü fiyatına, yani hakkınız 5 liraysa size teklif ettikleri 2 lira 3 lira. Ona göre, mecbur kalıyorsunuz tabii.” (Katılımcı 67)

İhraç edilmiş bazı akademisyenlerin ise çalışmalarına rağmen ücretlerini hiç alamadıkları veya eksik alabildikleri görülmektedir. Katılımcı 90, söz konusu sorundan dolayı şehir değiştirdiğini belirtmiştir:

“Ben de [bulunduğu şehirde] bir iş buldum, bir hastanede çalışmaya başladım. Ödemelerde sıkıntı yaşadım bundan dolayı başka bir ile, iş bulmak için [2,5 saat uzaklıkta başka bir şehre] gittim, orada da 6 ay kadar çalıştıktan sonra tekrar [bulunduğu şehre] döndüm, başka bir hastanede iş buldum.” (Katılımcı 90)

Sosyal Güvenlik Hakkı

Sosyal güvence olmaksızın çalışmak zorunda bırakılmak, akademisyenlerin ihraç edilmeleri nedeniyle karşılaştıkları bir başka hak ihlalidir. Çalışma hakkı ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte İHEB 22. maddede “Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır...” biçiminde ayrıca ifade edilmesi nedeniyle sosyal güvenlik hakkı, bu araştırmada da ayrı bir başlıkta ele alınmaktadır.

İhraç edilen akademisyenlerden bazıları, KHK ile ihraç edilen bir kişiyi çalıştırmaktan ötürü bas-
kı ve yaptırımlara maruz kalmaktan endişe eden işverenlerinin, kendilerini istihdam etmeyi ancak herhangi bir SGK kaydı olmaksızın kabul ettiklerini dile getirmektedir. Bununla birlikte işverenler bu durumdan yararlanmakta, böylece nitelikli işgücü sahibi akademisyenleri asgari ücret altında çalıştırma “imkanı” da bulmaktadırlar. Katılımcı 58, sosyal güvencesi olmaksızın çalışmasını ve niteliklerine oranla çalıştığı iş yerinde emeğinin karşılığını alamamasını şöyle ifade etmektedir:

“İlk çalıştığım yer ‘KHK’li mağdurlara sahip çıkıyorum’ gibi gösterip aslında

KHK'lilerin durumundan sonuna kadar faydalanmaya çalışan bir yer oldu. Kendisi henüz resmi olarak başvurmuş, ruhsatını almamış, bir tane bile sigorta girdisi olmamış, aynı zamanda senin de kaliteni bildiği için seni kuruma yönetici olarak atıyor, işte kurumun idari bütün görevlerini sana veriyor, sabah sekiz buçuk akşam sekiz, 1750 TL'ye çalıştığımı biliyorum..." (Katılımcı 58)

Yukarıda ifade edilen, çalışma ve sosyal güvenliğe ilişkin tüm bu ihlaller nedeniyle iş bulma ve iş kurma ümidini kaybeden bazı akademisyenler, kayıtdışı ve sosyal güvence olmaksızın hayatlarını idame ettirecek işler yapmaya çalışmaktadırlar. Yaşamını baklagil satarak sürdürmek zorunda kalan Katılımcı 75, KHK ile ihraç edildiği için zaten iş alamayacağını düşünerek alanıyla ilgili iş kurmaktan vazgeçtiğini belirtmiştir:

"Benim fasulye işi, iş kurma oldu zaten ama mühendis olarak bir iş düşündüm, ama öncelikle bir mühendislik bürosu kurmayı düşündüm fakat iş yoksa olmaz, öncelikle size bir iş gelecek ki yapabilesin. Yoksa büro açmak çok kolay, ben açarım ama iş gelmeyeceği için açmak istemedim. Onun dışında iş sağlığı ve güvenliğini bağımsız olarak yapayım diye düşündüm fakat yine KHK'den dolayı iş verilmeyeceğini düşündüm ona da girmedim." (Katılımcı 75)

Sosyal güvenlik hakkının bir unsurunu da emeklilik hakkı oluşturmaktadır. Emeklilik hakkını kazanmış akademisyenlerin KHK ile ihraç edilmiş olmaları nedeniyle kimi zaman ikramiye ve/veya tazminatlarını alamadıkları, veya bunlara ilişkin süreç ve prosedürlerin KHK ile ihraç edilmeyen bir akademisyene göre daha uzun ve zor ilerlediği görülmektedir. Akademisyenler diğer pek çok hak ihlalinin yanı sıra, emeklilik maaşlarının geç bağlanmasından dolayı da hak ihlal ve kayıplarına maruz kalmaktadırlar.

Kendisi ile mülakat yapılan Katılımcı 53, engelli raporu bulunması nedeniyle, KHK ile ihraç edilmemiş olsa başvurduğu takdirde emekli olabilecek hizmet süresini doldurduğunu; ancak ihracı nedeniyle emeklilik hakkının ihlal edildiğini ve bu süreci mahkemeye taşıdığını belirtmiştir:

"Emeklilik hakkı kazandım şöyle ama şu an emekli değilim hikayesini de anlatayım

onun. Benim yaklaşık, emekli olmak için 25 yıl hani genel olarak bir hizmet gerekiyor. Benim 23,5 yıllık hizmetim var ama engelli olursanız 15 yıl çalışmış olsanız bile emeklilik hak ediyorsunuz. 15 yıl çalışma bile yetiyor ama benim 23,5 yıllık hizmetime rağmen bana emeklilik hakkımı vermediler. Şu an mahkememiz devam ediyor, yaklaşık... Birazcık da geciktirdik. Güya ben. Bir devletin bu kadar yani insafsız, bu kadar vicdansız, bu kadar etik, hak hukuk gaspı yapabileceğini düşünmüyordum yani, bir devletin bu kadar zalim olabileceğini hayatta aklımın köşesinden geçirmedim yani hakkım varsa verilir diye düşündüm. O yüzden herhalde hani başları sıkıştıktır, işler, bürokrasi muhtemelen yavaş ilerliyordur diye işin peşine düşmedim ama sonradan fark ettik ki hayır hakkımızı vermemek için bu numaralar yapılmıştı davamızı açtık fakat yaklaşık 14-15 aydır dava da maalesef sallanıyor yani karar çıksa eminim lehimize çıkacak çünkü benim 23,5 yıllık emeğim var ve de engellilik raporum da var, hakkım yani şu an ama bu zulüm yapılmaya da devam ediliyor sırf bizim gibi insanlara daha fazla kötülük yapmak için başka bir düşüncelerinin olduğunu zannetmiyorum." (Katılımcı 53)

Emeklilik maaşı bağlanan ancak emeklilik ikramiyesinin ödenmediğini belirten akademisyen Katılımcı 84 ise, yaşadıklarını şöyle aktarmıştır:

"Ciddi hukuksuzluk var... Diyor ki hangi kanuna dayandırıyorlar onu bilmiyorum, eğer ben direkt hiçbir özel kurumda çalışmadan, direkt kamu kurumunda çalışıyor olsaymışım emekli ikramiyesi alıyordum. Bir iki yıl özel sektörde çalıştığım için bana emekli ikramiyesi hakkımı vermiyor. Benim ama toplamda 29 yıl 9 ay bir hizmet sürem var. Bunun yirmi yedi yıldan fazlası sadece üniversitede. Diğerlerini hiç sayma. Sadece üniversitedeki geçirdiğim hizmet sürem zaten emekli sandığından emekli ettiriyor." (Katılımcı 84)

Devamla, Katılımcı 84, emekli ikramiyesiyle ilgili bu durumu mahkemeye taşıdığını ve mah-

kemenin ikramiyenin ödenmesine ilişkin kararına rağmen durumun değişmediğini ifade etmektedir:

“...mahkeme karar verdi ikramiyenin ödenmesine. Fakat hâlâ ödenmiş değil. Bana bir telefon numarası verdiler. Arıyorum telefon numarasını aradım birisi çıktı. Durumu anlattım dedi ‘siz KHK’li misiniz?’ Dedim ‘evet’, ‘O zaman siz’ dedi ‘şu numarayı arayacaksınız.’ ...İnanır mısınız belki bir haftadan fazla bu numarayı aradım ben ama ulaşamadım. Tahminim bilerek yapıyorlar. Yani özellikle yapıyorlar bunu. Yani şu anda e-devletten takip ediyorum işte, maaş hazırlandı, onaydan geçti falan ama para yattı mı? Yattıysa hangi bankaya yattı? haberim yok. Hiç haberim yok. Ulaşabileceğim sorabileceğim maalesef bir mercii de yok.” (Katılımcı 84)

Mülkiyet Hakkı

Mülakat yapılan akademisyenlerle ilgili tespit edilen bir diğer hak ihlali ise, ekonomik varlıklarına bir biçimde müdahale edilmiş olmasıdır. Bir kısım akademisyenin gayrimenkullerine tedbir konulurken; bazılarının banka hesapları ve bu hesaplarda bulunan menkullerine erişimleri engellenmiş; kredi kartları iptal edilmiş; hatta maaş aldıkları bankaların verdiği maaş promosyonları bile bankalar tarafından geri istenmiştir. Keyfi olarak yapılan bu uygulamaları İHEB 17/2. maddede “Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılamaz” biçiminde ifade edilen mülkiyet hakkının ihlali biçiminde değerlendirmek mümkündür. Bu çerçevede, ihraç edilen akademisyenler Katılımcı 62 ve Katılımcı 83, evlerine ve araçlarına tedbir konduğunu ve bu tedbirin kaldırılıp kaldırılmadığını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Dairesine tedbir konması nedeniyle, Katılımcı 88 ise, ihracının ortaya çıkardığı olumsuz ekonomik koşullara rağmen, istediği hâlde dairesini satamadığını belirtmiştir.

İhraç edilmeden önce OHAL ilanıyla birlikte açığa alınan bazı akademisyenler, açığa alınmalarıyla birlikte -özellikle maaş alınan bankalar aracılığıyla veya bankalar tarafından- ekonomik varlıklarına müdahale veya tedbir uygulamasıyla karşılaştıklarını beyan etmişlerdir. Bazı akademisyenler, bu durumun üniversite yönetimlerinin bankalara verdiği talimatlar doğrultusunda yaşan-

diğını düşünmektedirler. İhraç edilmeden önce açığa alınan Katılımcı 72, bu konuda yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Hocam parayı çekmeye gittim. Dediler ki ‘veremeyiz’. Dedim ‘niye, benim param’. ‘Ama veremiyoruz’ dediler. E dedim ‘sebebi ne?’. ‘Sebebi yok vermiyoruz’. E dedim ‘benim param’. ‘Hayır, olmaz’ dediler. ‘Bugün gelin yarın gelin’ dediler. Ertesi günü ‘güvenlik soruşturması’ dediler. E dedim ‘ne halt ediyorsanız edin, verin paramı’. Bir hafta sonra gittim, salı gittim, çarşamba gittim, bir dahaki çarşamba gittim hocam ve o zaman benim paramı verdiler.” (Katılımcı 72)

Akademisyenler, bazı bankaların, maaşları kendi bankalarına yatırıldığı için daha önce maaş promosyonu verdikleri ihraç akademisyenlerin hesabından, verdikleri bu promosyon meblağını otomatik kestiklerini, hesabında para olmayanlardan ise bu meblağı talep ettiklerini ifade etmişlerdir:

“[Bir kamu bankasının adını söylüyor] anlaşma yaparken, herkese 2000 lira promosyon yatırıyor. Daha sonra eğer ‘kişi kendi isteği ile istifa ederse geri alınacak, onun dışında geri alınmayacak’ diye bir protokol imzalanmış. Ama ihraç bizim isteğimiz dışında olan bir şey olduğu için almamaları gerekiyor. Onu geri istediler. Hesabında parası olanlardan anında kestiler. Hiç kimsese sormadan. Hesabında parası olmayan benim gibileri de arayıp para istediler. Biz de dedik ki böyle bir şeye imza atmadık. Kim imza attıysa gidip onlardan isteyebilirsiniz. Zamanın rektörü atmuş, buyurun gidin kendilerinden isteyin dedik. Böyle hoş olmayan şeyler oldu.” (Katılımcı 62)

Mülakatlarda, OHAL KHK'leriyle ihraç edilen akademisyenlerin bir kısmı, ihracın hemen sonrasında banka hesaplarına müdahaleler olduğunu belirtmişlerdir. En yaygın olan müdahale, yatan maaşların herhangi bir bildirim yapılmaksızın, hesaplardan çekilmesi olmuştur. Örneğin Katılımcı 71, bu durumu şöyle dile getirmiştir:

“...Onu bile alamadım yani çünkü maillerimiz, kartlarımız, hesabımıza yatan

maaşların geri çekilmesi gibi değişik uygulamalar oldu.” (Katılımcı 71)

Durumu öngörüp önceden maaşlarını çekenler bile, daha sonra ihraç edildikleri kuruma borçlanmamak ve ayrıca icra gibi başka bir dava ile uğraşmamak için, bankaların kendilerinden istediği geri ödemeyi yapmak zorunda kalmışlardır.

“... (geri) aldılar çünkü borç oldu bankada. Eksiyeye düştüler. Yani faize girmemek için ya da davalık olmamak için arkadaşların tamamı parayı yatırdılar.” (Katılımcı 71)

Normal koşullar altında, kamu kurumlarında çalışanlar için önceden yatırılan maaşların, kurumla ilişik kesildiği zaman geriye dönük olarak iadesi istenir. Fakat 29 Ekim 2016 tarihli Resmi Gazetede, 675 sayılı KHK'nin, 10. Maddesi / a bendinde, OHAL KHK'leriyle ihraç edilenler için peşin ödenen aylıkların geri alınmayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, yukarıdaki alıntılarda da dile getirilen söz konusu müdahalelerle, bazı üniversitelerin ve anlaşmalı oldukları bankaların, Resmi Gazetede yayınlanan düzenlemeyi dikkate almayarak, var olan ekonomik ihlal ortamını genişlettiklerini söylemek mümkündür.

Benzer biçimde, ihraç öncesinde tüm üniversite personeli için ödenen maaş promosyonunun banka tarafından hesaptan çekilmesi ya da hesapta yeterli bakiye olmaması durumunda doğrudan hesap sahibinden talep edilerek, ihraç edilen kişilerin borçlandırıldıkları olmuştur. Oysa bu durum, peşin yatırılan maaşların ve ödemelerin geri alınmayacağına dair düzenlemeye aykırılık teşkil etmektedir. Dolayısıyla, bu örnekler OHAL döneminde bankaların kişilere “özel” ve hukuksuz uygulamalarını gösterirken, ihraç edilmiş akademisyenler için ise maruz kalınan ekonomik ihlaller ve maddi kayıplar alanının genişliğine dair bir gösterge olarak not düşülmelidir.

Kimi zaman bankaların yaptıkları müdahaleler, sadece muhreçlerin kendi hesaplarıyla sınırlı kalmayıp; örneğin Katılımcı 61'in “[...] Bankası'na talimatları doğrultusunda hiçbir mal varlığı-muza tedbir konmamasına rağmen eşim oradaki, kendi hesabındaki parayı çekemedi” şeklinde dile getirdiği gibi, aynı bankada hesabı olan diğer aile fertlerine de kişiselleştirilmiş engellemeler olarak yansımıştır. Bankaların yaptıkları bu müdahalele-

re ilişkin, ihraç akademisyenlerin açıklama talepleri ise açık şekilde cevaplandırılmamıştır.

“Gerekçe olarak ‘Veremiyoruz’ dediler. Eşim savcılıktan şey getirdi, ona rağmen yine vermediler. Hatta ben [...]Bankasına yine onlarla ilgili bir yazı yazdım, çok ukalaca cevap verdiler” (Katılımcı 61)

Bankalar tarafından kredi kartlarının bloke edilmesi veya limitlerinin belirgin oranda düşürülmesi, ek hesapların ihracın hemen ardından kapatılması gibi yine kişiselleştirilmiş engellemeler de yaşanmıştır. Herhangi bir açıklama yapılmamakla beraber, bankalardan, “limit düşürülmesinin müşterinin kendi talebi” olduğu şeklinde cevaplar aldıklarını bildirenler de olmuştur:

“Tabii ki. Tedbir kondu. Normalde biz maaşımızı [banka...]’tan alıyorduk. [...] banka] tabii dolayısıyla bize kredi kartı verdi. Kredi kartı limitimiz hakkaten de yüksekti. Şöyle söylüyüm on-on iki bin lira civarı bir limiti vardı o zaman için Hocam açığa alındığımızın üçüncü günü, [.banka] mesaj attı, ‘Talebiniz üzerine kredi kartı limitiniz 1000 liraya indirilmiştir” (Katılımcı 72)

Akademisyenler henüz ihraç edilmedikleri ama açığa alındıkları dönemde bankadaki hesaplarında yer alan mevduatlarının kendilerine belli bir dönem verilmediği de olmuştur.

“...sekiz-on bin dolar gibi bir param vardı hesapta, onu mesela vermediler.” (Katılımcı 72)

Eğitim Hakkı

Eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 26. maddesinde yer almaktadır. Ayrıca Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin de 13. maddesinde güvence altına alınan eğitim hakkı, temel olarak herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğu fikrine dayanmaktadır. İhraç edilen akademisyenler bakımından ise uygulamanın oldukça farklı olduğu görülmektedir.

KHK'ler ile ihraç edilen akademisyenlerin, KHK'lerde bu duruma ilişkin doğrudan bir düzenleme bulunmamasına rağmen, üniversite yönetimlerinin keyfi uygulamaları nedeniyle eği-

tim haklarının ihlal edilebildiği görülmektedir. Diğer pek çok uygulamada olduğu gibi, eğitim hakkına ilişkin uygulama ve bu bağlamdaki ihlaller de üniversiteye ve danışmana göre farklılık göstermektedir.

Eğitim hakkının ihlali sadece ihraçtan sonra değil ihraç öncesinde de gerçekleşmiştir. Katılımcı 54'ün açığa alınmasından sonra tez izleme jürisi görevden çekilmiş ve fiilen bu görevi yapacak kimse olmadığı için tezin tamamlanması engellenmiştir.

“Doktoradan oldum...Bu süreçler yaşandıktan bir süre sonra, ben açıktayken, Tez İzleme Komitesi'nde, bir hoca Sosyoloji bölümünden, birisi dışarıdan iki hoca Tez İzleme Komitesi'nin parçasıydılar; hiçbir gerekçe olmadan Tez İzleme Komitesi'nden çekildiler. Daha doğrusu yasal olarak hiçbir gerekçe bildirmediler ama gayri resmi bildirdikleri gerekçenin bu olduğunu daha sonra anladık. Ve bölümden hiçbir hoca Tez İzleme Komitesi'ne gelmek istemedi... Gerçekten Tez İzleme Komitesi'ne alabileceğimiz kimse yok ve doktora çalışmam fiilen engellendi. Ben hâlâ o çalışmaya dönebilmiş, dönmüş değilim. O zaman bölümden aradığımız, danışman aracılığıyla konuştuğumuz hocaların hiçbirisi Tez İzleme Komitesi'nde yer almak istemediler.” (Katılımcı 54)

Eğitim hakkına ilişkin ihlallerden bir diğeri, ihraç edilen akademisyenin devam etmekte olduğu lisansüstü programdan atılması veya öğrenciliğinin dondurulmasıdır. Tez aşamasında iken, kayıtlı bulunduğu programdan, dönem ortasında devamsızlık nedeniyle atıldığını ifade eden lisansüstü öğrencisi olan bir akademisyen, mülakat sırasında durumunu şöyle anlatmıştır:

“Sonra ben aştan geri döndüm bu sene... Sicilim temiz, temiz kağıdı veriyorum falan. Tekrar başladım, ben şu an yine soruşturma geçirdim, yine atıldım doktoradan. KHK'li olduğum için. İkinci defa hocam.” (Katılımcı 72)

İhraç edildiği dönemde doktora öğrencisi olan Katılımcı 59 ise, “milliyetçi damarları olan bir insandı” sözleriyle tanımladığı tez danışmanının,

kendisinin ihraç sürecinde sessiz kaldığını, öğrenciliği dondurulduğunda da herhangi bir girişimde bulunmadığını belirtmiştir.

“Öğrencilik hakkım 2,5 sene sonra tekrar geri verilince, çok enteresan 2-3 hafta önce bir araya geldik hocayla. 2,5 yıl aradan sonra ilk defa bir araya geldik. Ve ben üniversiteye gelmek istedim, üniversitede görüşmedi mesela, dışarıda görüşelim teklifinde bulundu...Nitekim, dışarıda bir kafeteryada buluştuk hocayla. Muhtemelen görünmek istemedi, benimle birlikte okul içerisinde.” (Katılımcı 59)

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi, tez danışmanlarının ihraç sürecindeki destekleyici olmaktan uzak ve kimi zaman olumsuz tutumları, lisansüstü öğrenimleri devam eden akademisyenlerin öğrenimlerini devam ettirememelerinin bir başka nedeni olmuştur. Tezinde sonuç aşamasına geldiğini ifade eden Katılımcı 58, “danışmanın[ın] ilgisizliği” ve “biraz dışlayıcı tavrı”nı, tezini bitirememeye nedenlerinden biri olarak açıklamakta ve şu sözlerle devam etmektedir:

“...Bitirmiştım, göndermiştım. Düzeltmeler göndermişti. Onları yapmak üzereyken zaten 15 Temmuz darbesi gerçekleşti. Darbenin gerçekleştiği günden sonra bir iki hafta işe gidip geldik. İki haftanın sonunda da açığa alınma bildirisi elimize verilince metni, hocanın ilk tepkisi, ‘senin tezine şu an kimse de gelmek istemez’ diyerek açığı biraz incitici bir tavır ve söz söylemiş oldu. Sonrasında da zaten telafi edici de olmadı. ‘Yardımcı olayım, işte gel bitirmen için destek vereyim’ de demedi.” (Katılımcı 58)

Keza, yaşadığı tutukluluk süreci nedeniyle de Katılımcı 58 öğrenimini devam ettirmekte güçlük çekmiş, ancak cezaevinden çıkmasının ardından kaydını yenileyerek yeniden öğrenim hayatına dönmüştür.

Öte yandan, eğitim hayatına geri dönebilen ve danışmanı ile çalışabilen lisansüstü öğrencilerin kaygıları son bulmamaktadır:

“Hocama gittim, dedim, hocama dedim ‘Bir an önce bitirelim bunu. Otur yaz şunu. Kimsenin de haberi olmadan’. Artık

o kadar yani. Birinin haberi olursa çünkü şikayet ederler.” (Katılımcı 63)

Alıkonulma: Gözaltı ve Tutukluluk Koşulları

OHAL ilanı ile birlikte pek çok farklı meslek grubundan olduğu gibi akademisyenlerden de çok sayıda kişi gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır. Bu araştırma kapsamında özellikle imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlere ilişkin verilerde, alıkonulan akademisyen sayısının oldukça fazla olduğu ve bu alıkonulma süreçlerinde yaşanan ihlallerin de avukata erişimden, sağlık hakkına erişime kadar geniş bir yelpazede seyrettiği görülmektedir.

Alıkonulma koşullarına ilişkin ihlallere geçmeden önce, şehirlere ve üniversiteye göre akademisyenlerin alıkonulması uygulamalarının değiştiğini ve başta bu durumun kendisinin keyfilikini vurgulamak gerekmektedir.

Mülakat yapılan akademisyenlerden bir bölümü, ihraç edilmeden önce üniversitede görev yaparken gözaltı ve/veya tutukluluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerinin önünde odasının arandığını ve gözaltına alındığını ifade eden bir akademisyen, daha sonra salıverilmiş ve ihraç edilinceye dek yaklaşık bir yıl daha çalışmış olmasına rağmen, tüm bu sürede yaşadığı damgalanma sürecini şöyle anlatmıştır:

“Ev aramasından sonra fakültede de oda araması yapıldı. Kitaplar falan. Öyle olunca orada öğrenciler falan görüyor sizi. Girenken ya da çıkarken görüyorlar. Hani birinin görmesi yeterli zaten. Ondan sonra siz meşhur oluyorsunuz... Etiketleniyorsunuz. Ya o kadar öğrencinin içinde o kocaman askeri araçlarla alıp götürülüyorsunuz. Yani bu zaten başlı başına bir yıkım. İşte ben gözaltından sonra bir seneye yakın çalıştım. Odanın önünden kimse geçmiyor. Şimdi kamera falan koydular koridorlara falan. Kimse önünden geçmiyor, selam vermiyor. Sürekli soru soran vatandaşlar ya da akıl danışan ya da yardım alan asistanlar odanın içerisine girmeyi geç, önünden geçmeye korkuyor...” (Katılımcı 70)

Bir başka örnekte ise, farklı şehir ve üniversitelerden iki akademisyen üniversitedeki oda-

larında arama yapılıp yapılmadığını bilmemekle birlikte, bir şekilde üniversitedeki bilgisayarlarına el konulduğunu ifade etmişlerdir.

Bu süreçte ayrıca kimi akademisyenlerin ev ve araçları da usule uygun olmayan şekilde aranmıştır. Bir akademisyen kapısı kırılarak evine girildiğini, ev araması sırasında kendisi veya avukatı orada olmadığı gibi, “dijitalleri, hard disk’i ve hem kendisinin hem de eşinin pasaportuna” el konulduğunu ve sonrasında kapının kilidinin değiştirilerek bırakıldığını beyan etmiştir. Yine evlerinin aranması sırasında tüm elektronik cihazlarına el konulduğunu belirten farklı şehirlerden üç akademisyen, cihazlarına ilişkin kopyaların (imajların) arama sırasında kendilerine verilmediğini de eklemiştir. Katılımcı 55 cihazlarının kopyasının kendi ifadesiyle “aylar sonra” kendisine ulaştırıldığını söylerken, Katılımcı 72 bu durumu şu sözlerle açıklamıştır:

“Hocam biz bunları sonradan öğrendik. Normalde bir dijital materyali sizden alırken onları o an, orda kopyalamaları gerekiyormuş. Hiçbir şekilde hiçbirini yapmadılar. Bizim evde o zaman annem bypass geçirmişti, tabii yıllar önce. Annemin bypass CD’leri dahil, çocukların sünnet kasetleri dahil, evde dijital ne varsa hepsini aldılar. Hiçbir kopya yok, flash bellekler de dahil. Normalde flash belleğin ya da telefonların blok kopyasının alınıp bize teslim edilmesi gerekiyormuş. Hiçbiri yapılmadı. Sadece aldılar ve gittiler.” (Katılımcı 72)

Akademisyenlerden, gözaltına alınırken, gözaltına alınma gerekçelerinin de kendilerine ifade edilmediğini söyleyenler bulunmaktadır. Mülakata katılan bir akademisyen, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yok, ilk beş gün şey vardı o zaman, dosyanın gizliliği. Dosyadan senin de haberin yok neyle suçlandığından. Tahmin ediyorsun ama, dosyanın gizliliği diye bir kavram varmış, artık ne kadar hukuki ise. Beşinci günün akşamı avukat bir isim vermişim ben eşime, onunla görüştük. Süreç o.” (Katılımcı 70)

Bir başka akademisyen ise bu durumu şu sözlerle açıklamıştır:

“Hiçbir bilgi vermiyorlar. Hayır. Sadece alıp oraya... şöyle hatta biz evden ayrılırken dedim ki bu bir gözaltı mı? Söylemediler çünkü. Gözaltıysa bir çantamı hazırlayayım, diş fırçamı alayım yanıma. ‘Yok dediler, sadece emniyete ifade verip geri geleceksiniz’... Zaten gözaltı değil sadece ifade dedikleri için biraz daha rahattık. Sonra arabayla alıp götürdüler. Gözaltı içinde kalacağımız seminer odasına. Ben akademisyen olduğum için böyle amfilere filan çok alışığım. Ben de acaba bizi burada oturtuyorlar da birisi gelip konuşma mı yapacak, diye bekledik. Bir gün bekledik [gülerek anlatıyor], iki gün bekledik sonra gözaltı olduğunu söylediler.” (Katılımcı 62)

Diğer yandan alıkonulan akademisyenler kendilerine ilişkin bilgi ve süreçlere ulaşmakta güçlük çekerken, herhangi bir yargılama veya inceleme olmaksızın, adil yargılama hakkını ihlal edecek biçimde, tutuklama kararlarının alındığını ifade etmektedirler. Katılımcı 72 alıkonulma sırasında yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir:

“Dedim ki kardeşim, cümle aynen şu, dedim ne soracaksanız sorun, nasılsa serbest bırakacağız. Kız dedi ki yoo sen tutuklanacaksınız.” (Katılımcı 72)

Bu durumun dikkat çekici örneklerinden bir diğeri de henüz mahkemeye çıkmadan tutuklandığına ilişkin haberlerini gazetede okuyan Katılımcı 80’in anlattıklarında görülmektedir:

“Daha mahkemeye çıkarken sabah gazetede haber gördük zaten. Hakkımda işte ben, idari görevlerim vardı, üst düzey idari görevlerim vardı üniversitede...Ve şu şu isim şey yapıldı diye, tutuklandı diye haberim çıktı, daha ben mahkemeye çıkmadan önce, ki ertesi gün aklımda benim kararım verildi, sabaha karşı 4’te Mahkememiz kararını verdi; ama bir gün önceden tutuklandığım haberleri gazeteye düşmüştü zaten, bazı yandaş medya gazetelerinde.” (Katılımcı 80)

Gözaltına alınan akademisyenlerin, ailelerine haber vermeleri için izin verilmediği ve yakınlarına erişim sorunları yaşadıkları mülakatlarda dile getirilmiştir. Yine bu süreçte avukata erişim

sorunu da akademisyenlerin karşılaştıkları ciddi bir sorundur:

“‘Hocam’ dedi ‘5 gün’ dedi ‘avukat görüşün bile yok’ dedi. ‘Nasıl yani ya’ dedim. ‘Valla yok’ dediler. ‘Ya’ dedim ‘böyle şey olur mu?’ dedim, polis kendi söyledi bana. ‘Hocam biz de böyleydik, alışsın’ dediler. Onlar bizden önce alınmışlar.” (Katılımcı 81)

Bir akademisyen, avukat eşliğinde ifade alınması gerekliliğinin gözaltına alındığında kolluk tarafından şöyle “aşıldığını” açıklamaktadır:

“Herhalde iki gün sonra filan [avukat] geldi. Ama bu ifade almalarında avukat olması gerekiyor ya... Avukat olması gerektiği için ifadenin adını mülakat koymuşlar, önce mülakat yapıyorlar, sonra en son avukat da geliyor. Öyle yani.” (Katılımcı 82)

Katılımcı 63, gözaltına alındığı gün kendi avukatına erişemediğini, bulunduğu ilin barosunun adli yardım bürosundan yönlendirilen avukatın ise, “Hocam zaten tutuklayacaklar” diyerek kendisi ile ilgilenmediğini, bu nedenle ifadesi sırasında beyanlarının yanlış yazılmış olmasına rağmen bunları değiştirme imkanı bulamadığını ve bu yanlış ifadenin iddianamede de kendisinin karşısına çıktığını belirtmiştir.

Akademisyenlerden, gözaltına alındıkları ve avukata erişimlerinin olmadığı bu ilk günlerde ifadelerinin baskı altında alındığını belirtenler olduğu gibi itirafçılığa zorlandığını açıklayanlar da bulunmaktadır. Katılımcı 83 bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

“...hiçbir şey söylenmeden tutulmamız altı gün zaten bir ihlal. Ondan sonra ara ara sorguya çekilmemiz, onlar da bence tamamen, avukatsız sorgular ihlal. Önümüze kağıtlar atılıp imzalayın denilmesi vesairesi ihlal.” (Katılımcı 83)

Bir başka akademisyen ise konuya dair şunları ifade etmiştir:

“Bak dedi hoca dedi, iki üç tane isim ver dedi. At altına imzayı dedi bunlar FETÖçüdür diye, sonra git dedi. Ya dedim ben dedim elimde kanıt olmadan kime nasıl bir şey diyebilirim dedim. Elinin tersiyle alın bunu aşağıya dedi, bizim gidiş o gidiş. O 5

gün oldu 11 gün. 11 gün nezarete kaldık.”
(Katılımcı 81)

Katılımcı 53 ise şu sözlerle genel baskı hâlini dile getirmiştir:

“Böylece bu durum, bu psikolojik baskı altında kalan birçok insanlar, yani alakası olsun olmasın, sırf bir nezarethaneden kurtulmak için, iki arkasında psikolojik baskının arkasında şu var, eğer itiraf etmezsen hapse gireceksin. Ve altı ay, dokuz ay, bir yıl iddianame de hazırlanmayabilir. İtiraf et, şuradan yürü git. Bu ya fiili olarak söyleniyor ya da hissettiriliyor.” (Katılımcı 53)

İki defa gözaltına alındığını belirten Katılımcı 64 ise bir hafta yalnız tutulduğunu, bu sürede kendisiyle iki defa görüşüldüğünü ve kendisine itirafçı olmak isteyip istemediğinin sorulduğunu belirtmiştir.

Bu süreçte avukata erişebilen akademisyenler ise avukatlarıyla yalnız görüşemediklerini veya ancak kısa sürelerde görüşebildiklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 55 avukatıyla her seferinde ancak yarım saat görüşmesine izin verildiğini; “19 ay içerde kaldım” diyen Katılımcı 82, son birkaç aya kadar tüm görüşmelerinin bir görevlinin nezaretinde gerçekleştiğini ve kayıt altında olduğunu; Katılımcı 72 ise tutuklandıktan 7-8 ay sonrasına dek avukatıyla ancak çift kamera ve bir gardiyanın bulunduğu bir odada görüşebildiğini beyan etmiştir.

Öte yandan bu gözaltı ve tutukluluk gerekçelerinin akademisyenler bakımından hukuki dayanaklarının sağlamlığı da tartışma konusudur. Aşağıdaki sözler çelişiklere vurgu yapan bir akademisyene aittir:

“Sadece altı gün gözaltında kaldım. İddianameyi okudum iddianamede ne yazıyor biliyor musunuz? Açığa alınmasından dolayı hakkında FETÖ şüphesi oluşmuştur yazıyor.” (Katılımcı 84)

“Açığa alındığımız için savcı diyor ki bunlarda herhâlde bir şey var ki açığa alınmışlar, ben bunlar hakkında bir hukuki işlem yapayım. Sonra savcı bizim hakkımızda hukuki işlem yaptıktan sonra, üniversite diyor ki bunlarda bir şey var ki savcı bunlar

hakkında hukuki bir işlem yaptı. Ben bunları ihraç edeyim.” (Katılımcı 62)

Pek çok uygulama gibi akademisyenlerin gözaltı ve tutukluluk süreleri de birbirinden büyük farklılık göstermektedir. İsimsiz bir ihbar üzerine gözaltına alınan Katılımcı 67, yedi gün gözaltında kaldıktan sonra iddianamesinin hazırlandığını ve çıkarıldığı mahkemede “bir dakikalık süren bir mahkeme süreci sonrası” beraat ettiğini ifade ederken; mülakat yapılan akademisyenlerden yedisi, gözaltının ardından 3 ay ile 19 ay arasında değişen tutukluluk süreçlerinin ardından tahliye edildiklerini ifade etmiştir. Ayrıca Katılımcı 53 dosyasının 2,5 senedir açık olmasına rağmen kendisiyle ilgili “herhangi bir iddianame” olmadığını beyan etmiştir. Katılımcı 63, dört ay boyunca cezaevinde kalmasına rağmen, iddianamesinin “erken” yazılmış olması nedeniyle kendini şanslı hissettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte iddianamesini okuduğunda verdiği tepkiyi şu şekilde anlatmaktadır:

“Haaa, iddianame geldi bana. Şimdi iddianame çok ilginç. İddianamede diyor ki üyesi olduğu [Şehir ismi] nokta nokta derneğin işte herhangi bir terör örgütüyle ilişkisinin bulunmadığı, SGK kayıtlarında herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı, banka kayıtlarında herhangi bir şeyinin olmadığı, eşinin herhangi bir şeyinin olmadığı, çocuklarının herhangi bir şeyinin olmadığı, olmadığı, olmadığı, olmadığı yazmışlar. Dedim niye tutuyorsunuz o zaman?” (Katılımcı 63)

Mülakat yapılan bir akademisyen cezaevine girdiğinde bir gün tecritte, tek başına bir hücrede kaldığını şu sözlerle anlatmıştır:

“cezaevine girdiğimde, bir gün tecritte kalıyorsunuz, tek başımıza hücrede kalıyorsunuz. Hoş geldin partisi herhalde” (Katılımcı 63)

Alıkonulma koşullarına ilişkin akademisyenlerin en sık ifade ettikleri ihlal, alıkonuldukları ortamın aşırı kalabalık olmasıdır. Alıkonulan akademisyenlerin neredeyse tamamı buldukları ortamda kişi sayısı kadar yatak bulunmadığını ifade etmiştir. Bu durumu Katılımcı 72, “Normalde teker kişilik odalarımız onlar, biz altışar kişiydik”; Katılımcı 84, “Dört metrelik yerde beş kişi kalıyor” sözleriyle ifade ederken; Katılımcı 81 yedi

kişilik koğuştta 23 kişi kaldıklarını, Katılımcı 80 ise “yaklaşık 45-50 derecelik sıcaklık, içerde duvarların bile terlediği, sırlıklam üstleri[nin] olduğu bir ortamda, 100’ün üstünde insan bir nezarethaned 11 gün” tutulduğunu belirtmiştir. Bir akademisyen alıkonulduğu koşulları açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Hapse girdim ama dört ay ben yerde yat-
tım ya. Yedi yıllık doçentim ben. 51 yaşın-
dayım. Hapse girdiğimde 48’dim, çıktım 50
yaşında. Hani attım içeri, o insan hakları-
nın şartlarını sağla bana bari. Yok, dört ay
yerde yattım. dört ay sonra da ranza geldi.
Allah’ın nimetiymiş ranzada yatmak.”
(Katılımcı 66)

Akademisyenler bazı şehirlerde normal şartlar altında alıkonulma yeri işlevi olmayan kapalı spor salonu, seminer odası gibi yerlerde de gözaltında tutulmuşlardır. Yatak bulunmayan bu yerlerde, gözaltına alınanlar yerde veya sıralarda uyumak zorunda kalmışlardır:

“Yaklaşık 20 kişi bir arada. Zaten kapalı
spor salonunda. Gözaltı yeri bile değildi.
Kapalı spor salonunda, kapalı spor salonu-
nun giriş kısmında erkekler vardı. İçindeki
küçücük bir seminer odası vardı, orada
da bayanlar vardı... Yatak zaten yoktu.
Afedersiniz mezarda yatmış gibi insanlar
yan yana yatarlar ya, 9-10 kişi yan yana
yatarlardık, böyle paralel dizilmiş vaziyette.
Onun dışında sırayla yatarlardık. Yatak zaten
yok, ama sırayla yatılıyordu. Dediğim gibi
sadece uzanacak kadar küçücük bir alan,
onun dışında da amfi sıralar şeklinde, sıra-
larda oturuyorduk.” (Katılımcı 62)

Alıkonulmaya ilişkin ihlaller bu kadarla sınırlı kalmamaktadır. Bir akademisyen mülakatında alıkonulma öncesinde çıplak aramaya maruz kaldığını beyan etmiştir:

“İçeri girerken, bizi böyle bir şey var, üç
tarafı duvar, sadece parmaklık olan bir yere
hepimizi tıktılar. İçerden mahkum boşaltı-
yorlar. Adamlar çıkıyor tek tek. Her çıkan
dalga geçiyor. Bu muymuş lan bunlar mı
terörist. Biri diyor fıstık atalım mı bunlara
diyor, hani maymunuz ya şeyin içinde. Son-
ra, oradan bunlar boşaltılınca bizi bu sefer

fotoğraf için bir odaya aldılar. Oradan da
arama odalarına aldılar. Tamamen anadan
üryan soyuyorlar, tek tek bakıyorlar falan,
otur, kalk. Bir yerine bir şey sıkıştırmasın
diye.” (Katılımcı 81)

Katılımcı 83 alıkonulduğu 5 gün boyunca kendilerine her gün sadece ekmek ve su verildiğini belirtirken, Katılımcı 62 günde sadece 2 öğün yemek verildiğini temiz içme suyuna erişimlerinin ise talep ettikleri takdirde, “kantinden ne zaman gelirse” o zaman mümkün olduğunu belirtmiştir. Bu ve benzeri koşullardan haberdar olan Katılımcı 53 kendisine gözaltında bulunduğu dokuz gün boyunca aynı yemekler verilmiş olmasına rağmen durumunu şöyle anlatmaktadır:

“Bir simit, bir ayran belki bilemiyorum.
Öğlenleyin işte tavuk döner, bir ayran ama
haftanın yedi günü aslında veya dokuz günü
pardon, dokuz gün kaldığım için, dokuz
günü gına geldi ama ona da şükrediyorsu-
nuz çünkü en azından sabahleyin simidiniz
geliyor, öğlenleyin bilmem tavuk döneriniz
geliyor, akşamleyin de işte bir tabldot gali-
ba bir yemek geliyor. Şimdi bizim hâlimizi
diğer mağdurların hikayeleriyle karşılaştırdığımız zaman, yemek yiyemediklerini... bildiğimiz için bizim ortamımız, dediğim gibi bu şartlarda da olsa bir üç öğün yemeğimiz vardı.” (Katılımcı 53)

Temiz tuvalet ve/veya banyo koşulları olmaması akademisyenlerin mülakatlar sırasında dile getirdikleri alıkonulmaya ilişkin ihlallerden bir diğeridir. Mülakatında alıkonulduğu yere ilişkin temizlik koşullarına değinen akademisyenlerden alıkonuldukları yerde sabun olmadığını, suların “düzgün akmadığını”, battaniye ve yerlerin pis olduğunu ifade edenler bulunmaktadır. Kapalı spor salonunda alıkonulduğunu aktaran bir akademisyen karşı karşıya kaldığı koşulları şöyle anlatmıştır:

“...[hijyen] sıfır, sabun yok yani. sabunun olmadığı bir yer. Kirli tuvaletler... iki tuvalet var. 100 küsur ya da 200 küsur erkek var onlar kullanıyorlar. Biz kullanacağımız zaman, onlara engel koyuyorlardı. İşte 9-10 bayanı sıraya koyup bekliyorsunuz. Tuvaletiniz gelirse bekliyorsunuz, başkalarının da sıkışmasını. 5-10 kişiyi sıraya koyup, koyun

gibi, gidip o erkeklerin kullandığı tuvaleti kullandırıp geri getiriyorlardı.” (Katılımcı 62)

Havalandırma sorunları, aşırı kalabalık alıkonulma koşullarında, akademisyenlerin altını çizdikleri bir başka sorundur.

“Havalandırma yani işte mesela sabah kalkıyorsunuz bir aşağıya iniyorsunuz, yukarıya çıktığınızda yukarıya bir şey gibi. Hele kışın. Pencere açamıyorsunuz. Nasıl zehirlenmedik, nasıl hasta olmadık, nasıl ölmedik. Yani orada yaşamak da ayrı bir şey yani.” (Katılımcı 55).

“Yaklaşık bir ay, bir buçuk ay hiç havalandırma şeyimiz yoktu.” (Katılımcı 81)

Alıkonulma yerlerinde akademisyenlerin maruz kaldığı bir başka ihlal sağlık personeline erişim sorunlarıdır. Görüşme mahremiyetinin bulunmaması, buna bağlı olarak gereğince sağlık muayenelerinin yapılmayışı; ayrıca düzenli ilaç kullanımı gerektiren hastalıklarının varlığına rağmen ilaca erişilememesi mülakatlarda bildirilen sorunlardır:

“Havalandırma yok, yani alabildiğine sıcak. Gebeler vardı mesela, sancılananı ambulans götürüyordu. Bayılına 112’yi çağırıyorlardı. 112 ile hastaneye gidiyordu. Her gün biri ayılıp bayılıyordu mesela. Kanseri olanlar vardı, ilaçlarını alamayan vardı” (Katılımcı 81)

Sağlık muayenesini “Sağlık kontrolüne gittik, ayaküstü merhaba dedik çıktık” biçiminde ifade eden Katılımcı 83’ü destekler şekilde Katılımcı 64 de hastaneye kelepçe ile götürüldüğünü, doktorla görüşmesi sırasında kolluğun da bulunduğunu ve herhangi bir muayene olmaksızın doktorun yalnızca kendisine “Var mı bir sorun?” şeklinde sözlü olarak durumunu sorduğunu aktarmıştır. Benzer bir durumda Katılımcı 81, psikolojik şiddet gördüğünün ve içinde bulunduğu psikolojik koşulların, muayene için gelen sağlık görevlisi tarafından muayene formuna yazılması talebinin reddedilmesi üzerine gösterdiği tepkiyi, detaylı biçimde anlatmıştır:

“Her gün bizi adli muayene için gelen kişiler oluyordu. Doktor mudur nedir bil-

miyordum yani. Ama biz nezaretin içindeyiz, parmaklığın arkasından şiddet var mı diye soruyorlar. Biz de yok diyoruz, bir tik atıp gidiyorlar. Devlet için değerimiz bitik. Neyse, bir gün koğuşun dışına çıkardılar bizi nezarete. Bir masa koymuşlar. İki tane doktor önlüğü giymiş kişi var. Merdivenin ağzı polis dolu. Tek sıra hâlinde bize tek tek soruyor şiddet var mı, şiddet var mı? Bana sıra geldi. Şiddet var mı dedi, var dedim. Herkes kafayı kaldırdı. Dedim psikolojik şiddet görüyorum, uyuyamıyorum, nezarete kafamı duvara vuruyorum, duvarı yumrukluyorum. Uyku bozukluğum var, anksiyete bozukluğum var. Lütfen yazar mısınız bunları. Aynen bu ses tonuyla. Dedi ki, arkadaşım dedi, fiziksel şiddet var mı dedi. Ben de tabii, bizim hekim olduğumuzu bilmiyorlar, ben de sakal makal da böyle uzamış artık. Dedim ki kıymetli meslektaşım, sizin de bildiğiniz üzere şiddet sadece fiziksel olmaz. Ben burada psikolojik şiddet görüyorum ve bana bu kumpası kim kurduysa ben bundan yasal olarak hakkımı arayacağım için, çıkınca dava açacağım. Kanıtlarda da olsun istiyorum, lütfen yazar mısın adli muayene formunun üzerine. Elini kaldırdı böyle, herkes de çok biliyor ya yaptı. Şimdi ben de sinirlendim. Elimi masaya vurdum. Yaz lan oraya dedim. İntihar etmek istiyorum, ölüm düşüncem var. Şimdi koğuşa gittiğimde kendimi asacağım. Yazma da görevim dedim babanın oğluydu. Dedim, sen dedim oradaki ikinci maddeyi okudun mu dedim. Ben senin gibi bir sürü öğrenci yetiştirdim. O madde ne diyor biliyor musun? Beni tek kişilik odaya aldın mı? Almadın. Polisleri dışarı çıkardın mı? Çıkarmadın. Kelepçeyi çözdün mü? Çözmedin. Üstümü soydun mu? Soymadın. Belki az önce beni merdivenin altında dövdüler, görünmeyen yerlerimden. Nereden biliyorsun sen benim şiddete uğrayıp uğramadığımı?” (Katılımcı 81)

Kendisiyle mülakat yapılan akademisyenlerden doğrudan fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten olmamakla birlikte, farklı şekillerde psikolojik şiddete maruz kaldığını belirten çok sayıda akademisyen bulunmaktadır. Bir akademisyen

gözaltına alındığında polis aracında kendisine Mehter Marşı dinletildiğini ifade ederken ve bunu “psikolojik taciz” olarak tarif ederken; bir başka akademisyen itirafçılığa zorlanmasını, bir diğeri ispatlanmış herhangi bir suçu olmaksızın “pislik” muamelesi görmesini, mahallede ve çalıştığı binada alıkonulduğunun görülmesini psikolojik şiddet bağlamında ifade etmektedir. Bir başka akademisyen ise, hastaneye götürülürken kendisine kelepçe takılmasını bu çerçevede ifade etmiştir.

Alıkonulmanın kendisinin bir psikolojik şiddet olduğunu ifade eden akademisyenler bulunduğu gibi; psikolojik şiddet görüp görmediğine ilişkin soruyu, alıkonulma nedenine ilişkin kendisine bilgi verilmemesi ile ilişkilendirerek cevaplayan bir akademisyen durumunu şöyle açıklamaktadır:

“İlk başta tabii çok şey yaşamadık. Birkaç kişi içlerinden, ne bileyim, konuşmayın, gezmeyin, şunu yapmayın bunu yapmayın tarzında. Asıl sıkıntı, psikolojik baskı tabii. Ne olacağımız belli değil, bekliyorsunuz, niye gözaltındasınız bilmiyorsunuz.” (Katılımcı 65)

Kimi zaman alıkonulma gerekçeleri açıklanmayan, kimi zaman çok uzun süreler iddianamesi yazılmayan akademisyenlerin karşılaştıkları bir diğer ihlal de savunma için gerekli kaynaklara erişememeleridir. Mülakat yapılan bir akademisyen, avukatı aracılığıyla kendi dosyasına ulaşmak istese de, bu talebinin reddedildiğini belirtmektedir:

“Avukatım dilekçeyle talep etti resmi olarak, işte adli süreç başladı artık dosyamızı verin, biz kendimizi savunalım işte dosyada ne var, neyle suçlanıyoruz, kim hakkımızda ne demiş? Hani ben diyorum ya beni kaç kişiye sormuşlar, belki 50 kişiye sormuşlar bir kişi tek var, tanık olarak, şey o da duydum demiş. O zaman o diğer o bir kişi dışında kaç kişi varsa onların ifadeleri de olması lazım ama vermiyorlar. Yani bu, bunu resmi olarak da talep ettik, adli süreç de var, yine vermediler.” (Katılımcı 90)

Bir başka akademisyen ise, savunmasını hazırlayabilmek için gerekli olan iddianamenin kendisine mahkemeye çıkmadan önce ulaştırılmadığını vurgulamaktadır:

“Normalde 15 gün önceden iddianamenin gönderilmesi gerekiyor. Kiminin bir hafta sonra... Bizim elimize iddianame geçmeden haydi mahkemeye.” (Katılımcı 82)

Yakınlara İlişkin Hak Kayıpları ve İhlalleri

KHK ile ihraç edilmek yalnızca ihraç edilen kişiler bakımından değil, aileleri ve yakın çevreleri bakımından da çeşitli hak kayıplarının ve ihlallerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan, yakınlarının ihraç edilmiş olmaları nedeniyle hak ihlallerine maruz bırakılmak, KHK ile ihraç edilenlerin yakınlarının, özel bir grup olarak ayrımcılığa uğradığını göstermektedir; bu da İHEB'in 2. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağının doğrudan ihlaline işaret etmektedir. Bu ihlallerden ilki KHK ile ihraç edilen kamu görevlilerinde olduğu gibi, eşlerinin de pasaportlarının iptal edilmesi ve yurtdışına çıkmalarının engellenmesidir. Bu bağlamda İHEB 13. maddede açıklanan seyahat özgürlüğünün ihlalinin, yakınlara ilişkin en yaygın olarak görülen hak ihlali olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcı 54, kendisinin KHK ile ihraç edilmesi nedeniyle eşinin pasaportunun iptalini ve yurtdışına çıkamamasını açıklarken, bu olayı aynı zamanda bu süreçte kendini en kötü hissettiği olay olarak tarif etmektedir:

“Mesela eşim hakkında hiçbir soruşturma olmamasına rağmen, bu süreçler onla ilgili hiç başlamamış olmasına rağmen pasaport tahdidine maruz kaldı ve bunu ilk öğrendiğimiz an... Eşim hekim, yurtdışı kongresi için Kıbrıs'a gidecekti. Sağlık Bakanlığı birkaç ay önce çıkış izni vermesine rağmen, ki biz de ona güvenerek onun pasaportu üzerinde hiç tahdit meselesini düşünmüyoruz. Yeşil pasaportu var, pasaport kontrolünden geçerken ‘Pasaportunuzla ilgili bir problem var’ denip polis noktasında alıkonuyor ve yaklaşık birkaç saat gözetim altında bekletiliyor. Benim mesela bu süreçte tek uyuyamadığım gece o gece oldu çünkü çok üzülüm ki hâlâ da beni çok üzen bir şey bu. Hem hiç hazırlıklı değildik böyle bir şeye duygusal olarak, hem de şey gibi hissediyorsunuz; ‘Bu bir kan davası mı?’ diye soruyorsunuz. ‘Ben senden nefret ediyorum ama seninle beraber etrafındaki herkesten

nefret ediyorum' ya da 'Herkesi yok etmek istiyorum' şeyi çok daha kötü hissettiren bir şey... Bir de ben bu süreçte hiç polis noktasında alıkonulmadım, gözetimde bulunmadım. Aslında bu bir yerde kısmi bir gözaltı; resmi olmasa da orada polis noktasında beklemek etmek... Bir de herkes gidiyor, hocaları, şunlar bunlar... Bütün bu insanların arasında... Çok üzüldüğüm bir şeydi. Çünkü onun için daha da yaralayıcı, kırıcı bir şey. Ve bütün bunların gerekçesinin benim ihraç edilmem olması hakikaten çok çok büyük bir üzüntüydü.” (Katılımcı 54)

Bir başka akademisyen Katılımcı 78, kendisinin ihracı nedeniyle kızının pasaportunun iptal edildiğini ve bu nedenle uluslararası bir eğitim etkinliğine katılamadığını belirtmektedir:

“Kızım... şimdi yurtdışına gidecek... Birleşmiş Milletler'deki değişik ülke çocukları bir araya gelip dünya sorunlarını tartışıyorlar, orada MUN (Model United Nations) grubuna işte girdi, bunların yurtdışına gitmesi gerekiyordu iki defa, öyleymiş yani kulübe girdikten sonra... Hollanda'da toplantı oldu. Yani gitmesi mümkün değil. Yani bilmiyor tabii kimse, bizim şeyimizi birçok kişi daha doğrusu konuşmuyoruz yani biz konuşmuyoruz bu şeyi. Arkadaşları bilmiyorlar, öğretmenini bilmiyor, sen niye gitmiyorsun, niye şey yapıyorsun, yani bir şekilde bahane bulduk. Şimdi yine Rusya'da var, oraya da gitmeyince öğretmenini kızdı. Yani sen hani bu toplantılara, önümüzdeki sene kulüpte ilerlemek istiyorsan, kalmak istiyorsan bu toplantılara katılman şart.” (Katılımcı 78)

İkinci olarak, bu mülakatlar sırasında, herhangi bir yakınının kendisi ile beraber ve/veya kendisinin ihraç edilmesi nedeniyle İHEB 9. maddede ifade edilen keyfi tutma yasağına aykırılık oluşturacak biçimde, keyfi olarak gözaltına alındığını ifade eden akademisyenler de bulunmaktadır. Katılımcı 66, kendisinin gözaltına alınması sırasında eşinin de gözaltına alındığını *“Benim hanımı da gözaltına aldılar bir gün, hanım da kaldı bir gün. Ev hanımı kendisi, pasta yapan bir kadın yani. O da beraat etti.”* sözleriyle ifade etmektedir. Katılımcı 62 ise, düzenli ilaç kullanmak zorunda olan ablasının kendisiyle beraber gözaltına alındı-

ğını, gözaltına ek olarak, gözaltına alındığı bu süre boyunca ilaçlarına erişememesi nedeniyle sağlık sorunu da yaşadığını şu sözlerle aktarmaktadır:

“Benim aynı anda yanımda ablam vardı. Onu da aldılar. Ablam ülseratif kolit hastası günde 5-6 tane ilaç kullanmak zorunda büyük abdestinin kanaması başlıyor. Hatta o da dedi ki eğer gözaltıysa ben ilaçlarımı da yanıma alayım. Yok dediler sadece ifade ve ilaçsız bir şekilde direkt gözaltına aldılar. Ve bir hafta 10 gün ilaç kullanamadı.” (Katılımcı 62)

Ayrıca mülakat yapılan akademisyenlerden, yakınlarının çeşitli işlere kabul edilmemelerinin, kendilerinin KHK ile ihraç edilmeleri ile doğrudan ilişkili olduğunu ifade edenler bulunmaktadır. Kardeşinin, KPSS'de iyi bir puan almasına rağmen, mülakatta herhangi bir tercih yapamayacak kadar çok düşük bir puan almasını Katılımcı 71 kendisinin ihracı ile ilişkilendirirken, süreci şöyle anlatmaktadır:

“Şöyle, benim abim de onların sendikasında aktifti, Memur-Sen'de. Onun eğitim kolunda yani. Ve genelde sendika çalışanları bu sınavları yapıyorlar. Abim önceden konuşmuş onlarla 'hocam demişler yani hak ediyorsa onu vereceğiz, emin olabilirsiniz.' Sonra tabii abim bunu, sonucu öğrenince biraz acil, hem moralimiz bozuluyor hem açıyor kızıyor onlara 'siz ne biçim adamlarsınız. Hem böyle diyorsunuz hem böyle yapıyorsunuz'. 'Hocam' diyor 'vallahı billahi biz karar verirken Ankara'dan liste geldi. Listede karşısına yazmışlar; kalacak, kalacak, kalacak, kalacak diye listeler geldi bize. Ve biz bu listelere göre hareket etmek zorunda kaldık.' Ondan dolayı kızcağız yerleşemedi yani.” (Katılımcı 71)

Nihai olarak, mülakat yapılan akademisyenlerden pek çoğu yakınlarının ilerleyen zamanlarda, bugünden öngörülemez şekilde, ayrımcılığa maruz kalacaklarından endişe etmektedirler:

“Mesela çocuk şu anda diyor ki 'ben üniversite kazansam zaten, seni fişlemişler.' Onu düşünüyor gülüyor yani. 'Bir şey olmam mesela ben' diyor mesela. Bunu aşma, ben onu aşmasını sağlayamıyorum mesela.

Diyor ki 'ben niye okuyayım?' diyor, 'niye çalışayım?' diyor yani. 'Yani birileri gelip benim... yarın öbür gün aynı şeyi yapacaklarsa' diyor. Mesela bu düşünceyi atmak çok zor. 'Bir yere atanamayacaksam, bir yere gelemeyeceksem' diyor, 'eğer sen fişlendiy-sen, sen darbeciysen mesela...'" (Katılımcı 65)

Benzer bir kaygıyı Katılımcı 71, yurtdışında yaşamak isteyip istemediğini açıklarken dile getirmektedir:

"Kendi çocuklarım için açıkçası ben Türkiye'de kalmalarını istemiyorum. Niye derse-niz bu süreç ya da bu zihniyet devam ederse hiçbirimizin çocukları, hiçbir şekilde, dev-letin hiçbir kurumuna giremezler. Yani hak ettiklerini alamazlar. Belki de ötekileştirile-bilirler bilemiyoruz yani. O yüzden açıkçası ben hiç istemem burada kalmalarını ama yurtdışı yasağı takipsizlik almamıza rağ-men devam ediyor. Devam ettiği için o da şu anda sadece düşünce aşamasında ama ileride inşallah uygularız." (Katılımcı 71)

Bu bölümde ele alınan tüm bu hak ihlalleri ve hukuki süreçlerin, akademisyenlerin hukuka duydukları güveni sarstığı görülmektedir. Katılımcılardan biri mevcut yargılama süreçlerini şu sözlerle tasvir etmiştir:

"Hukuki anlamda şu andaki yargılama çok afaki bir yargılama. Dedikodularla, mes-netsiz, işte "duyumlarım", işte "hislerim". Tam da ifadeler genelde böyle. Hiçbir somut şeyi olmayan, suç gerektirecek şey olmayan" (Katılımcı 65)

Yine kendi hukuki sürecine ilişkin görüşlerini, bir başka akademisyen şu şekilde açıklamaktadır:

"Ben kendi davam açısından çok hukuk olduğuna inanmıyorum yani. Sadece işin prosedürüne uyacak noktalar imzalanır geçilir, yani geçilir. Yani ben ceza alacağım, alsam bile -ki alma olasılığım çok yüksek görünüyor kendi açımdan- alsam bile bunun hukuk kuralları içerisinde verildi-ğine inanmayacağım zaten." (Katılımcı 83)

Hukuka duyulan güvenin sarsılmasında ihraç-lar ve yargılama süreçlerinin hukuki değil, daha

çok siyasi nitelikli olduğuna dair düşüncelerin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Mülakat yapılan bir akademisyen, danıştığı avukatın, ihraç süreciyle ilgili görüşlerini aktarmıştır:

"Muhtemelen hakkında işte birileri iftira atmış. Sen git işte birilerine hani işte partiye oraya buraya söylersen bir şey olmaz. Beni, hani avukat tutmana da gerek yok aslında ya doğrusu. Ben şey dedim, böyle şeyler yapmak istemiyorum. Bu ülke hani hukuk devleti, böyle bir ülke, aslında ben böyle biliyorum. Biz şeye başvuralım, hani hukuki zeminde hakkımızı arayalım. Bunun üzerine mahkemeye başvurduk ama mahkemeden başvurumuz reddedildi, kabul edilemezlikten reddedildi." (Katılımcı 90)

Bu bağlamda, avukatın, kendisine danışan birine, sorununu hukuk dışındaki mekanizmaları da devreye sokarak çözmeye çalışmasını tavsiye etmesi; avukatlık uygulaması açısından olduğu kadar, sözedilen hukuk-dışı siyasi nitelikli mekanizmaların varlığına işaret etmesi bakımından da hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma ilkeleri gereği endişe vericidir ve bu ihtimalin varlığı bile kendi başına bir ihlal niteliğindedir.

Araştırmanın bu bölümü OHAL sürecinde imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin maruz kaldıkları hak ihlallerine odaklanmakla birlikte, bu ihlallerin OHAL'in kaldırılmasıyla son bulmadığını ve tüm ağırlığıyla devam ettiğini belirtmek gerekmektedir. Öyle ki, araştırma çerçevesinde görüşülen imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen bir akademisyen, yaşadığı hak ihlallerinin ağırlığını açıklarken şöyle ifade etmiştir:

"en son mesela -hâlâ içim içime sığmıyor- işte siyasi haklar, vatandaşlıktan... Yani ilk başından beri aslında vatandaşlıktan çıkartsalar daha mutlu olacağım gibi bir yaklaşım içerisindeyim..." (Katılımcı 60)

İhraç edilen akademisyenlerden pek azı için, ihlalleri ortaya çıkaran bu koşullar ortadan kalkmıştır. Aksine, bu ve benzeri ihlallere yalnızca akademisyenlerin maruz kalmadığı, ihraç edilen 150 binden fazla kamu görevlisi ve aileleri için ihlallerin farklı biçimlerde devam ettiği bilinmek-

tedir. Bu noktada ihraç edilen bir akademisyenin sözleriyle bu bölüme son vermek yerinde olacaktır:

*“hani Olağanüstü Hâl kaldırıldı deniyor
ancak hâlâ Olağanüstü Hâl kanunlarıyla
sorunlarımız devam ediyor.”(Katılımcı 68)*

KAYIPLAR VE TRAVMA

■ Politik Şiddet ve Travma

Politik şiddet, en temelde insan eliyle gerçekleştirilen, politik amaçlar uğruna devletlerin, organize topluluk ya da grupların kendi sınırları dışındaki devletlere, ya da kendi sınırları içinde yaşayan insanlara (büyük oranda sivillere) şiddet uygulamasıdır. Politik şiddet denilince ilk akla gelen, kelimenin Latince kökenindeki kontrolsüz kuvvetin hemen çağrıştırdığı gibi, tehdit altındaki tarafın bedensel ve ruhsal bütünlüğünü yok etmeyi, yaralamayı, ağır hasar vermeyi amaçlayan “doğrudan şiddet”tir: Burada savaşlar, terör saldırıları, faili meçhul cinayetler, işkence, kötü muamele, etnik temizlik, sürgün ve zorla yerinden etme gibi kişileri, toplumsal grupları ya da genel olarak toplumun kendisini kuşatan ölümcül, zarar verme kastının, uygulayıcılarının ve tahribatın belirgin olduğu fiziksel ve psikolojik şiddet söz konusudur. Öte yandan bu tanım, politik şiddetin dinamiklerini tartışan Bosi, Demetriou ve Mathaner’ın (2014) işaret ettiği gibi dar kapsamlıdır. Onlara göre politik şiddetin, kendini yeniden üretmeye müsait bir sistematikliğe sahip (böylelikle hem istisnacılık hem de özcülük perspektifinden ayrılmamıza imkan tanıyan) üç temel özelliği bulunmaktadır: “1. Politik şiddet, yalnızca politik amaç ve kimliklere değil değişen koşullara uygun hâle getirilen geniş bir eylem ve aksiyon repertuarını barındırır. 2. Farklı aktörlerin devreye girdiği (devlet kurumları, devlet dışı organizasyonlar, karşıt görüşlü politik topluluklar, şiddete tanıklık edenler/izleyicileri vs. içeren) bir ilişkisellikler alanına sahiptir. 3. Politik şiddet, politik ihtilafların genişlediği bir süreç yaratır” (Bosi, Demetriou ve Mathaner, 2014, s. 2). Dolayısıyla politik şiddetten kasıt salt fiziksel gücün orantısız ve kontrolsüz kullanımı değil, çoğu zaman ona da eşlik eden yapısal ve kültürel şiddettir. Yapısal şiddet, önyargı, sosyal dışlanma, damgalanma ve ayrımcılık mekanizmalarını içerecek şekilde;

kişiyi bedensel ve ruhsal mahrumiyete terk etme, olanak ve kaynaklardan yoksun bırakma, yavaşça ölüme götürme gibi yöntemlerle verdiği zarar sürece yayılan, kronikleşme riski taşıyan saldırı ve baskı ortamına ilişkindir. Politik şiddetin kültürel yanı ise, şiddete maruz kalanların yaşadıklarının toplum tarafından ne şekilde anlaşılıp yorumlanacağını ve tepki verileceğini belirleyen; bir başka deyişle şiddete maruz kalanların ve kayıplarının görünmez kılındığı, egemen gücün meşrulaştırıldığı temsil sistemlerini içerir. Şiddetin doğrudan, yapısal ve kültürel biçimlerinin çoğu zaman iç içe geçtiği ya da birbirine eklemeli olduğu politik şiddet, doğrudan doğruya insan hakları ihlallerine yol açar. Salmi’nin deyişiyle (akt. Vittorio Buffachi, 2018) şiddetin kendisi, “*en geniş anlamıyla bir insan hakkının ihlalini oluşturan ya da insanın temel bir ihtiyacının karşılanmasını engelleyen önlenemez bir eylem*”dir.

O hâlde politik şiddet insan hakları ihlallerine, ihlaller de ona maruz kalanların haklar bakımından kayıplara uğramasına neden olur; ne var ki bu kayıplar yalnızca doğrudan tazmin edilebilir görülen ekonomik-maddi kayıplar değil, aynı zamanda -yukarıdaki politik şiddet tanımı bağlamını göz önünde bulundurursak- sosyal, kültürel ve ruhsal kayıplardır. Özellikle yapısal bir şiddet türü olarak, şiddete uğramış kişi ya da grupları temsil araçlarından yoksun bırakan, onları itibarsızlaştıran ve ötekileştiren sosyal dışlanma ve damgalanma, kayıpların onarımının toplumsal olarak inşa edilebileceğini gösterir. Öte yandan başta devlet kurumları olmak üzere siyasi ve toplumsal aktörler, kayıplara ilişkin herhangi bir onarıcı adım atmadığında, ihlallerin neden olduğu kayıplara ilişkin bir tür “muhatapsızlık” pozisyonuna kaydıklarında, dahası ihlal koşullarını sürdürme eğilimi gösterdiklerinde, kayıplar

yeni hak ihlallerine neden olur ya da yeni ihlallerin ortaya çıkışına zemin hazırlar. İhlallerin kayıpları, kayıpların da yeni ihlalleri doğurduğu bu süreç, tıpkı Losi ve arkadaşlarının belirttiği gibi, şiddetin ilişkisellikler alanı üzerinden esnek bir şekilde örgütlendiği, geniş bir kapsama yayıldığı bir ihlal ve kayıp döngüsüne yol açabilir.

16 Ağustos 2015-18 Mart 2016 arasında 310 sivilin hayatını kaybettiği, 1 milyon 642 bin kişinin etkilendiği sokağa çıkma yasaklarıyla başlayan ve OHAL sonrasındaki ihraçlarla devam eden politik şiddet ve baskı ortamı, Barış İçin Akademisyenler açısından doğrudan, yapısal ve kültürel şiddetin birbirine eklemlediği bir süreç olarak tam da böylesi bir ihlal ve kayıp döngüsüne neden olmuştur. Sokağa çıkma yasaklarının yaşandığı dönemde devlete kendi yükümlülük ve sorumluluklarını hatırlatan *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* bildirisinin 11 Ocak 2016'da kamuoyuyla paylaşılmasının ardından Barış İçin Akademisyenler, tüm bileşenleriyle politik şiddete maruz kalmışlardır: Gözaltı, idari ve adli soruşturmalarla birlikte, yazılı ve görsel medya aracılığıyla başta siyasi iktidar olmak üzere farklı aktörlerce hedef gösterilmiş; karalama ve hakarete uğramışlar; tehdit ve saldırılarla karşılaşmışlardır. KHK'ler ile gerçekleşen ihraçlar ise, akademisyenlerin yeni hak ihlalleri ve engellemelerle karşılaştıkları, telafisi zor ya da mümkün olmayan kayıplar yaşadıkları ve yaşamaya devam ettikleri bir dönemin kapısını açmıştır. İhraçlarla çalışma ve seyahat hakları ellerinden alınmış olan akademisyenlerin uğradıkları maddi-ekonomik kayıplar tartışılmazdır, ancak uğradıkları kayıpları tanımlamak açısından yetersizdir. Zira şiddetin yapısal ve kültürel biçimleriyle karşılaşan ihraç edilen akademisyenler, sosyal kimliklerine yönelik kayıplarla da karşı karşıyadır: Yapılan bu araştırmada da görülebileceği gibi, o güne kadar kendilerini içinde tanımladıkları ve yaşamlarını üzerinden kurguladıkları akademisyen kimliklerini korumak için büyük bir çaba sarf eden ihraç edilen akademisyenler, bir tür "yasaklı" sıfatıyla dışlanma ve damgalanma pratiklerine de maruz kalmaktadırlar ki, bu söz konusu ihlal ve kayıp döngüsünün en önemli bileşenlerinden biridir. Örneğin artık akademisyen olarak herhangi bir üniversitede çalışmaları imkansız hâle getirilmiş olan akademisyenler, toplumsal olarak damgalandıkları için mevcut baskı ve korku ortamında yeni

bir işe girmekte de zorluk çekmektedirler. Dolayısıyla OHAL sonrasında yaşanan hak ihlallerinin kayıplara, her kaybın da yeni bir ihlale sebep olduğu süreç, aşağıda nedenleri sunulacağı üzere, hem bireysel, hem kolektif hem de toplumsal düzlemde travmatik bir etkiye neden olmuştur. Bu bölümün amacı, ihraç edilmiş akademisyenlerin yaşadığı travmayı kolektif ve toplumsal düzlemde görünür kılmak ve travmayı aşmanın olmazsa olmazı olarak, kayıpları tanımlamaya zemin hazırlamaktır. Zira kayıpların kayıp statüsü kazanması ve tanınması, özellikle insan hakları perspektifinden travmaların onarımı için elzem olan adaletin tesis edilmesine yardımcı olacaktır.

En genel ifadeyle travma kavramı, bireyin, belirli bir grubun ya da toplumun büyük bir kesiminin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü sarsan, şok, üzüntü, korku ve çaresizlik duyguları yaratan durumlar için kullanılmaktadır. Devereux'un klasik tanımına başvurursak, kişilerin zarar verici durumlardan/güçlerden etkilendiği stresten farklı olarak travma, bu durumların/güçlerin etkilerinin tahrip edici sonuçlar doğurmasıdır; yazar gözden kaçırılan noktalardan birinin, travmanın yalnızca stres üreten etkilerin mutlak yoğunluğuyla ele alınması ve baş etme kapasitesinin gözden kaçırılması olduğunu ifade etmektedir (Devereux, 1980, s. 9). Dolayısıyla travmanın ayırt ediciliği, yalnızca olayın yarattığı olumsuz duygular değil, olayın neden olduğu kayıp ve tahribin "baş edilemez" olarak deneyimlenmesidir. Benzer şekilde Neil Thompson da, öznelerin yaşamlarındaki değişimler sonucunda karşılaştıkları kayıplar ile travmatik kaybı birbirinden ayırır. Ona göre öznelerin kendi yaşam öykülerinde beklenmeyen değişimler, bir kriz yaratabilir ve yeni duruma intibak gereksinimi doğurur; "*travmatik kayıplar belirli biçimlerde kriz olarak görülebilir, ama bunun da ötesindedirler; yalnızca baş etme kaynaklarını istila etmeleri açısından değil, aynı zamanda onları yok edebilmeleri bakımından da böyledir.*" (Thompson, 2017, s. 7). Dolayısıyla travmatik kayıplar, öznelerin her zaman başvurdukları kaynakları harekete geçirmekte yetersiz kaldıkları ya da bu kaynakların kendisinin işlevsizleştiği; öznelerin temel varsaydıkları anlamlandırma sistemlerinden öznel cevaplar geliştiremedikleri durumlara dairdir. Duruma adaptasyonu engelleyen travma, bu nedenle varlığımızı yasadığımız ve dünyayı

anlamlandırırken başvurduğumuz ortak referansların, ruhsal dayanakların, en temelde süreklilik ve tutarlılık duygusunun baş edilemez biçimde sarsılmasıdır.

Bu bağlamda, travmatik kayıplar, “kim olduğumuz ve hayatımızın ne üzerine kurulu olduğuna ilişkin kökensel duygumuzu şiddetli bir şekilde kesintiye uğratar.” (Thompson, 2017, s. 7). Travma kendisini bir anlam krizi olarak gösterir, ama burada dikkat edilmesi gereken husus, anlam arayışının özneleri neye sürüklediğidir, bunun riskli bir bölge olduğunu belirten Landsman, kaybın anlamlandırılmasının çoğu zaman özneleri “neden” sorusunda sıkıştırdığını belirtir; travmaya eşlik eden yaygın his “neden ben?” ve “niye benim başıma geldi?” soruları etrafında şekillenir. Böylesi bir arayışın travmanın etkisini çoğaltacağını ileri süren yazara göre, soru “aslında ne oldu ve nasıl gerçekleşti?” eksenine kaydığında onarıcı bir etki ortaya çıkar (Landsman, 2002, s. 15). Travmatik etkinin aşılması için kaybın tanınmasının neden önemli olduğu bir kez daha kendini göstermektedir; zira özne travmatik olayın kendini kısırdığı “neden” sorusundan “kaybın ne olduğu ve bunun nasıl gerçekleştiği” sorusuna geçiş yapabildiğinde bunu aşmanın bir yolunu bulmuş olur. Kaybın tanınması ise, Landsman’ın da işaret ettiği üzere ancak travmatik olay ve onun yarattığı tahrip edici etkinin bir olay örgüsü içine yerleşmesiyle, anlatıya dönüşebilmesiyle ve böylelikle zamansallaşabilmesiyle mümkündür. Bu araştırma da kayıplara ilişkin benzer bir perspektifi barındırmaktadır.

Öte yandan travma, özneler açısından bir “anlam krizi” olarak ortaya çıktığından, bireysel bir travma söz konusu olduğunda dahi bunun toplumsal bir yönü bulunur. Her özne kendisine özgü perspektifle yaşadıklarını değerlendirir ama her perspektif, sosyo-kültürel alanın lensinden geçer; travmatik olayın anlamlandırılması farklı kültürel ve sosyal formasyonların şekillendirdiği anlam çerçevelerinin (ahlaki sistemlerinin, sosyal normların, dilsel, dinsel, etnik, sınıfsal değerlerin vs.) bağlamında gerçekleşir (Thompson, 2017, s. 10) Travma durumunda özneler, kendilerine daha önce istikrar kazandıran ve yaşamsal koordinatlarını tayin eden bu referansların işlevsizleştiği bir noktada kalırlar; ancak bunun nedeni de her zaman bireysel değildir. Zira bu anlam çerçevelerinin, zihinsel şemaların işlerliği, aynı

zamanda yaşanan travmanın ve oradaki kaybın toplumsal olarak tanınmasına da bağlıdır. Travma çalışmalarının duayenlerinden Judith Herman’ın deyişiyle, mağdur kadar tanıklığın kendisi de travma diyalektiğinin meselesidir (1992, s. 1). İnsan eliyle gerçekleştirilmiş travmalar konusunda çalışan Herman’ın bütün metnine yayılan ana fikir; travmanın uğranılan ya da tanık olunan zulmün “konuşulamaz” statüsünde kalmasıyla ilişkili olduğudur. Burada “konuşulamazlık”, travmatik etkinin hemen dile gelmeye müsait olmaması kadar, aslen travmaya maruz kalanlar ve ona tanık olanlar arasındaki diyalogun çoğu zaman kapalı olduğuna gönderimde bulunur:

“Olaylar doğal afetler ya da ‘Tanrı’nın işi’ olduğunda, tanık olanlar kurbana sempati duymaya hazırdır. Fakat travmatik olaylar insan yapısı olduğunda tanık olanlar, kurban ve fail arasındaki çatışmaya yakalanırlar. Bu çatışmada tarafsız kalmak ahlaken mümkün değildir. Seyirci kalanlar taraf tutmaya zorlanır. Failin tarafını tutmak her zaman caziptir... Kurban ise harekete geçme, söz verme ve unutmama talep eder” (Herman, 2019, s. 10).

Bunun gerçekleşemediği; yani kaybın toplumsal olarak tanınıp kabul edilmediği durumlar, yas sürecine geçişi engellemesi açısından bireysel olduğu kadar toplumsal sonuçlara da sahiptir. Freud’un konuyla ilgili hâlen en önemli metinlerinden biri olan *Yas ve Melankoli*’deki (2014) tanımından yola çıkarak yas sürecinin “sevilen nesnenin kaybindan, bir başka sevgi nesnesine geçebilmeye izin veren, ancak zihinsel ve ruhsal ıstırap içeren bir süreç” olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, kaybın kendisi tanındıktan sonra, hiçbir zaman tam olarak anlaşılmasa bile kayıpta “aslen neyin yitirildiğinin” ruhsal mekanizmada yerleşmesine imkan tanıyan yas süreci tıkandığında -zira her kayıp “hatırlanma süreci içinde” toplumsal olarak da inşa edilir-, travmatik etkinin kendisi aşılamaz. Özellikle travmaya maruz kalan toplumsal bir grubun ya da topluluğun ortak kaybının tanınmaması, hem travmanın toplumsal ölçekli bir travmaya dönüşmesine hem de Butler’ın (2013) işaret ettiği bu travmanın sürmesine neden olacak “yas hiyerarşilerinin” kurulmasına yol açar. Yas hiyerarşisi, kimin yasının tutulup tutulmayacağını, dolayısıyla kimin aslında insan sayılıp kimin

sayılmayacağını belirleyen bir değer hiyerarşisidir. Bir kesime kaybın yasını tutma imtiyazının verilip diğerlerinin bu haktan mahrum bırakıldığı bu hiyerarşi, travmanın yok sayılmasını çoğaltacak ve toplumsal ayrımları keskinleştirecek bir etkiye sahiptir.

Bu bağlamda toplumsal travma, doğa felaketleri gibi öznelerde şok, şaşkınlık, çaresizlik ve korku yaratan ani ve beklenmedik olay sonucunda ortaya çıkabildiği gibi, belli bir topluluğa yönelik insan eliyle sistematik olarak uygulanan, o topluluğun sosyal, kültürel, psiko-sosyal ve ekonomik kurucu unsurlarını, bileşenlerini sarsan ve geçmişini ve geleceğini tahakküm altına almayı amaçlayan müdahalelerin sonucunda da ortaya çıkabilir. Wollterstorff'un tanımından ilerlersek, toplumsal travma, insan eliyle gerçekleşen şiddet ya da doğal felaketlerin "toplumun dünyaya uyumlanma, düzen sağlama, kendini besleme ve geliştirme kapasitesindeki yoğun etkisi"dir (Wollterstorff, 2012).

Jeffrey Alexander'a göre, toplumsal travma, aynı zamanda kültürel bir travma olarak ortaya çıkabilir; özellikle travmatik olay, belirli bir kolektifi hedef alıyorsa, travmatik etki yaratan olaya toplumu bir arada tutan anlam sistemlerinden atıfta bulunulamıyorsa, sosyal bir travma, kültürel bir travma özelliği de gösterir. Travmatik olay kolektifin kendi kimlik duygusuna dokunuyorsa, kolektifin öznelerinin kim oldukları, nereden geldikleri ve nereye yol almak istediklerine dair temel bir tehdit olarak algılanıyor –hatta bu yönde temsil edilmesinde uzlaşıyorsa- kültürel bir travmadan bahsedilebilir. Temel/kökensel bir zedelenme iddiası; saygı duyulan kimi değerlerin itibarsızlaştırılması, bunlara yönelik saygısızlık, yıkıcı bir toplumsal süreç hakkında oluşturulan bir anlatı, ruhsal, kurumsal, simgesel olarak yeniden yapılanmayı gerçekleştirilememesi sosyal-kültürel travmanın ayırıcı özellikleridir (Alexander, 2012, s. 16).

Travma, tarihsel olarak belirli toplumsal gruba, etnik-dinsel kimliklere yönelik sistematik olarak uygulanan şiddet ve insan hakları ihlallerinin yaşandığı koşullarda ve giderek katmanlaşan kayıpların sonucunda da ortaya çıkabilir. İnsan hakları literatüründe süregiden toplumsal travma olarak adlandırılan bu süreç, insanın doğrudan

dahli olduğu fiili ya da varsayılan bir tehdidin, sadece şiddete maruz kalan öznelere değil tüm topluma yönelerek süreklilik gösterdiği, toplumsal bağın çözülme riski taşıdığı tahrip edici karmaşık bir süreçtir. Süregiden toplumsal travmada kolektifi oluşturan özneler, sarsıcı olay(lar) karşısında, yaşadıklarını anlam çerçevelerine oturtabilmek ve yeniden içsel bir denge kurmak için elzem olan zaman ve istikrardan yoksundurlar; dahası yaşadıkları ihlal ve kayıpların yeniden tekrar edebileceği bilgisiyle baş başa bırakılmışlardır (Courtois, 2008). Bu durum, öznelerin kolektif olarak kırılabilirliği, kaygıları ve kendilerini kötüye hazırlamaya dönük beklentileriyle ilgilidir. Dahası, süregiden toplumsal travma, devletin kendisinden gelen politik şiddetle ilişkiyise, burada Smith ve Freyd'in geliştirdikleri, kişi ya da grupların içinde yaşadıkları topluma ve kurumlara ilişkin hayal kırıklığı ve güven duygusunda aşınma yaratan ve son derece riskli gördükleri "kurumsal ihanet" kavramıyla da ilişkilidir: Güven duyulan ve güçlü kurumlar, eşitsizlik ve ihlal beklentisi yaratacak şekilde kendilerinden beklenen ve onlarda varsayılan koruma, gözetme ve cevaplandırma eylemlerini gerçekleştirmekte başarısız olduklarında tahrip edici bir etki yaratır; bu fenomen özellikle devlet kaynaklı insan hakları ihlallerinde baskın bir role sahiptir (Smith ve Freyd, 2014, s. 515). Politik şiddetle birlikte gelen süregiden toplumsal travma, devletin vatandaşlık bakımından herkesi eşit görmediği, belirli kimlik biçimlerinin diğerlerine göre makbul sayılmadığı düşüncesine ve en temelde aidiyet duygusunda zedelenmeye yol açar.

Süregiden toplumsal travmayı kompleks travma kavramıyla birlikte düşünen Courtois'e göre, bu süreç etno-kültürel, dinsel, politik ve cinsel azınlıkların, toplumsal olarak dezavantajlı/kırılğan grupların sistematik şiddet ve ihlal durumuna maruz kalmalarıyla ilişkilidir ve bu travmaların ayırt edici özelliklerinden ilki şudur: Bu travmalar zamana yayılmış, süreklilik gösteren ve kümülatif travmalardır (Courtois, 2008). Burada, travmanın kümülatif niteliği özellikle önemlidir; zira kayıp veya acı veren olayın özne ya da kolektif üzerindeki etkisi henüz tanınmamışken, kayıplara yenileri eklenir ve travmatik etki birikerek artar. Başka bir deyişle Herman'ın travmanın iyileşmesi için öncelikli gördüğü "güvenliğin tesis edilmesi, hatırlama ve yas süreçleri ve bunların sonucunda hayatla

yeniden bağ kurma” (Herman, 2019, s. 193) aşamalarının hiçbiri söz konusu değildir. Bu nedenle de travmaların iç içe geçerek ve katmanlaşarak, ayrılamayacağı bir toplumsal yapının ortaya çıkma tehlikesi mevcuttur. Bir bakıma Bergson’un “geçmişin geçmiş üstüne yığılması” (Zara, 2018, s. 302) tanımı, bu durumu tanımlayabilmektedir.

Courtois’ya (2008) göre, süregiden toplumsal travmanın bir diğer özelliği, çoğu zaman kişilerarası olması (yani faileri tespit edilebilir veya bilinir konumdadır), doğrudan şiddet, istismar ve kötü muamelenin ihmal/terk/antipati uygulamalarıyla eşgüdümlü ilerlemesidir. Bir bakıma şiddet ve ihlallere, her türlü dışlama mekanizması ve muhatapsızlığın getirdiği cezasızlık eşlik eder. Süregitmekte olan toplumsal travma söz konusu olduğunda, çoğu zaman travmatik olayın maruz bıraktığı fiziksel ve ruhsal tahribat görmezden gelindiği için, egemen tarafından ihlal ve şiddetin normalleştirilmesi mevcuttur. Bu süreç aynı zamanda travmatize olmuş grupların suçlulaştırılmasına ve toplumsal olarak yeniden travmatizasyona açıktır.

Süregitmekte olan toplumsal travmanın belki de en önemli açmazı, yalnızca travmaya maruz kalan kolektifi değil, genel olarak toplumsallığı donuk bir zaman duygusunda bırakmasıdır. Geçmiş olaylar ve deneyimler, şimdiki zaman ve geleceğe ilişkin beklentiler aslında zamansal olarak birbiriyle etkileşim hâlinindedir ve geçişkendir. Travmatik kayıp ise, özne, grup ya da toplulukları ıstırap dolu bir şimdiki zamanda askıda bırakır; geçmiş olan travmatik olay anlamlandırılmadığı gibi, geleceğe ilişkin de neredeyse her şey belirsizlik taşır (Thompson, 2017, s. 9). Zira toplumsal hafızaya işlerlik kazandıran, geçmiş ve gelecek arasındaki bağı kuracak olan unsurlardan biri de kaybın toplumsal bir temsile kavuşabilmesidir. Kayıp, toplumsal olarak kayıp statüsünde tanınmadığından, bu travmaya maruz kalan öznelere kadar ona tanık olanlar açısından da zaman duygusunda aşınmaya neden olur ve onları sonu bilinmeyen tehdidin belirsizliği içinde konumlar. Bu tehdit her zaman fiilen gelmek durumunda da değildir; öznenin zihinsel-ruhsal sağlığına zarar veren itibarsızlaştırma, kişisel olarak hükümsüz kılınma ve baskı ortamı, tehdidi yeniden canlı kılar ve zarar görme beklentisini çoğaltır. Toplumsal travmanın süregitmesi, topluluğun ve toplumun

geniş kesiminin geçmiş ve geleceğinin tahakküm altına alınması anlamına gelir (TİHV, 2012).

İçinde yaşadığımız bu ülkenin tarihi, süregitmekte olan ve uzun yıllara yayılan travmaların da tarihidir: Soykırımlar, katliamlar, faili meçhuller, zorla yerinde etmelerin neden olduğu toplumsal travmalar, Türkiye’de hakikat ve adalet zemininde müzakere edilebilir olmamıştır ya da siyasi aktörlerden gelen bu yöndeki adımların yarıda kalması toplumsal bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Oysaki Türkiye’de Kürt sorununa barışçıl çözümlerin geliştiril(e)mediği kırk yılı aşkın bir şiddet ortamının ardından çatışmasızlık ve müzakere süreci toplumun farklı kesimlerinde umut yaratmıştır. Ancak 7 Haziran seçimlerinden sonra tırmanan şiddet ortamında, yedi ay içinde onlarca sivil hayatını kaybetmiş ve yüzlercesi yaşam alanlarını terk etmek zorunda bırakılmıştır. Bu olaylar, 1980’lerden bu yana sürmekte olan ve sistematik olarak uygulanan şiddet ve ağır insan hakları ihlallerinin en yakıcı örneklerinden birini teşkil etmekte; hakikat ortaya çıkarılmadığı, cezasızlık hüküm sürdüğü için süregiden toplumsal travmalara eklenmektedir.

Travmanın iyileşebilmesi için, travmanın kolektif ve/veya toplumsal gruplar tarafından ne şekilde işlendiği, ne derece kaydedildiği ve anlamlandırıldığı, dolayısıyla nasıl simgeselleştirildiği önem taşımaktadır. Eğer bir toplumda travmatik olayın kendisi gruplar arasındaki diyalogla anlamlandırılabilir, tartışılır hâle getirilebiliyor ve kaybın kendisiyle yüzleşilebiliyorsa; bu toplumda travmatik etki minimuma indirilebilir (TİHV, 2012). Bu açıdan bakıldığında, Barış İçin Akademisyenlerin *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* başlıklı bildirisini, süregitmekte olan travmaya dair bir müdahale olarak ortaya çıkmıştır. Akademisyenler, bu Bildiri ile kendilerinin de bir parçası oldukları toplumun yaşadığı travmayı gördüklerini, hissettiklerini, deneyimlediklerini ifade etmiş, fakat bununla kalmayıp toplumsal travmanın mağduru değil, iyileşmesi için çaba harcayan, sorumluluk alan, bu bağlamda travmatik süreci dönüştürmeye çalışan bir irade beyanında bulunmuşlardır. Barış İçin Akademisyenler, Bildiriyi imzalayarak süregiden travmayı nasıl kaydettiklerini, anlamlandırdıklarını ve simgeleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bunun en iyi ifadelerinden biri için saha çalışması

kapsamında mülakat yapılan bir akademisyenin sözlerine başvurmak belki de yeterlidir:

“Benim insan hakları politikalarına bakışım nedeniyle [...] tekil bir vakıa değil. Yani ülkedeki genel hak ihlalleri bakımından yaşanan sıkıntıların akademiye yansımalarıydı. Genel olarak insan hak ve özgürlükleri bakımından bir gerileme olması durumunda ki özellikle 2015 Temmuzdan sonra, 20 Temmuzdan sonra yaşanan süreci düşündüğümüzde akademiye yansımalarıydı... Bizim ihracımız da Türkiye'deki kırmızı çizgi olarak görülen, hassas görülen politikalara “Hayır” dememizden kaynaklıydı.” (Katılımcı 11)

Akademisyenlerin barış çağrısı; kendileri açısından yıllar süren ve bu raporun yazıldığı zaman diliminde de devam etmekte olan ardıl bir travmatik sürece dönüşmüş, imza metni kamuoyuyla paylaşıldıktan sonra akademisyenler kolektif olarak politik şiddete maruz kalmışlardır. Akademisyenler hedef gösterilmiş, karalama, sosyal medyada linçe uğrama, tehdit ve saldırılar, idari ve cezai soruşturmalar ve ihraçlara maruz kalmışlardır. Aslında bu travmatik süreç süregelen toplumsal travmanın bir başka vechesi olarak da okunabilir. Ülkede politik şiddet devam etmektedir, bu şiddetin yarattığı travmaya eklenen bir biçimde şiddetin hedefine bu kez akademisyenler oturtulmuştur. Başka bir deyişle, Barış Bildirisiyle başlayıp OHAL sonrasındaki ihraçlarla devam eden süreç, akademisyenler açısından devletin kolektif bir gruba özgü kendi şiddet ve baskı repertuarını kullandığı/yeniden ürettiği bir politik ortam yaratmıştır. Söz konusu politik şiddet ve baskının akademiden ihraç edilmeye sonlanmadığını, ceza yargılamaları ve ifade özgürlüğünü hedef alan soruşturmalar başta olmak üzere hak ihlalleri ve onun beraberinde getirdiği kayıpların raporun yazıldığı dönemde hâlen süregittiğini belirtmek gerekmektedir.

Hak ihlallerinin neden olduğu kayıpların akademisyenlerin belleklerinde, bilinçlerinde derin izler bırakabildiğini, kimliklerini kökten ve belki de geri dönülemez biçimde değiştirme olasılığı yarattığını araştırma bulgularında görmek mümkündür. İhraç edilmiş akademisyenlerin kendi anlatılarında ortaya çıkan travmatik

etkiler, kimlik kaybında, kendilerine dair değer algılarında, sosyal sermayelerini dönüştürebilme becerilerindeki aşınmada ve tüm bunlarla birlikte belirsizliğin merkezde durduğu geleceğe yönelik kaygılarında ortaya çıkmaktadır. Öte yandan tüm bu temalar iç içedir: Üniversitedeki görevlerinden men edilmenin ötesinde akademik kimlikleriyle ilgili yaşadıkları sıkıntılar, benlik duygularındaki sorulara ve kendi değerlerini tayin ederken kimi zorlanmalara bağlanmaktadır. Benzer şekilde kimlik kaybı ve onunla değişen değer algısı, daha önce içinde buldukları kültürel ve sosyal ağın dışında kalmalarıyla birlikte çoğalmaktadır. Ekonomik, akademik ve sosyal alanda yüz yüze kaldıkları kayıpların onları güvencesiz bir yaşamın belirsizliğine sürüklemesi ise geleceğe dönük umutlarındaki kırılmalara neden olmaktadır. Tüm bunların ise aslen aidiyet duygusunun yitirilmesi riskiyle ilişkili olduğu görülebilir.

Raporun bu bölümünde önceki bölümde kapsamlı bir biçimde irdelenen hak ihlallerinin neden olduğu kayıplar dört ana başlıkta ele alınacaktır: İş kaybının tetiklediği ekonomik kayıplar ve bunun yansımaları, ihraç öncesinden başlayan akademik engellemeler, ihraç süreciyle birlikte ortaya çıkan akademik kayıplar ve etkileri, gerek ekonomik ve akademik kayıplar nedeniyle tetiklenen, gerekse doğrudan deneyimlenen sosyal kayıplar ayrı başlıklar altında tartışılacaktır. Dördüncü bölümde ise sözü edilen hak ihlalleri-travma-kayıplar sarmalının sonucunda ortaya çıkan ve akademisyenler tarafından ifade edilen sağlık etkileri/sağlık sorunları gözler önüne serilecektir.

A. İhraç Edilen Bu Suça Ortak Olmayacağız! Bildirisi İmzacılarının Yaşadığı Hak İhlallerinin Neden Olduğu Kayıplar ve Etkileri

Ekonomik Kayıplar ve Etkileri

a. İş kaybı

İşsizlik genel olarak, zorlayıcı ve stresli bir süreç olarak deneyimlenmektedir. İşsizliğin bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarına etkisi üzerine yapılan çalışmalar da açık biçimde göstermektedir ki bu süreç travmatik bir etkiye yol açmakta (Wanberg, 2012); bireylerde, şok, kayıp ve aşırı strese neden olmaktadır. İşsizliğin kimlikte kırılma ve

benliğe saldırı algısına yol açtığına dair çalışmalar mevcuttur (Waters ve Strauss, 2006). Öte yandan, bireysel etkilerinden bir adım ileri giderek, aynı anda çok sayıda kişiyi etkileyen vakaların (ekonomik kriz, pazarın çökmesi, politik sistemlerin dönüşümü sırasında yaşanan ekonomik dönüşüm gibi sebeplerle ortaya çıkan işsizlik gibi) ise, yine kitlesel travma niteliği (Sztompka, 2004) gösterdiği söylenebilir. Bu çerçevede, ihraç edilmiş kişilerin sayısı ve yaşadıkları deneyimin ortaklaşma ve paylaşılma örüntülerine bakıldığında, kitlesel bir travmadan bahsedilebilir. Ancak yine, bir adım daha öteye giderek ve işsizlik ve buna bağlı ekonomik sıkıntıların ortaya çıkma biçimi, politik söylem ve buna bağlı damgalama ve dışlama pratikleri göz önüne alındığında, kitlesel travmadan ziyade toplumsal bir travmayla karşı karşıya olduğumuzu söylemek gerekir. Aşağıda ayrıntılarıyla ortaya konulacağı üzere, geçim derdi, geçimi sağlamak için başvurulmuş baş etme yolları, beşeri, kültürel ve sosyal sermayenin ekonomik sermayeye dönüştürülmesi süreçleri ve belirleyenlerinin yanı sıra, söz konusu sürecin, toplumun geri kalan, ihraç edilmemiş kişiler üzerindeki etkileri toplumsal travma tezini güçlendirmektedir. Bu perspektifle, ihraç edilen akademisyenlerin, öncelikle ekonomik kayıplarına, sonrasında ise ekonomik kayıpların sebep olduğu ikinci döngüdeki kayıplara yer verilecektir. Bu bölümün temel amacı, aynı zamanda bir damgalama pratiği olan KHK ile ihraç etmenin, öncelikle maddi kaynaklardan yoksun bıraktığını, ikinci olarak ise yeni kaynaklara ulaşmayı engelleyecek bürokratik manevralar ve söylemle dışlamayı derinleştirdiğini göstermektir. Son olarak ise, bütün bu sürecin toplumsal travmaya giden ayak izleri takip edilecektir.

Bu araştırma kapsamında anket uygulanan ihraç edilmiş akademisyenlerin, ihraç edildikleri dönemde bağlı buldukları kurumlara bakıldığında, %94,7'sinin bir üniversitede çalıştığı ya da emekli olduğu görülmektedir. Bu da örneklemde yer alan akademisyenlerin, önemli çoğunluğunun düzenli bir geliri ve sosyal güvencesi olduğu

anlamına gelmektedir. Emekliler dışarıda tutulduğunda ise %93'ünün, tam zamanlı, süresiz ya da sözleşmeli⁹, sağlık ve sosyal güvencesi olan ve gelir düzeyi bakımından Türkiye'de 4.015 TL (Araştırma Görevlisi) – 7.349 TL (Kıdemli Profesör)¹⁰ dilimi içinde yer alan kadrolarından ihraç edildiği görülmektedir. Mülakatlar sırasında bir akademisyen ihraç edilmeyi “*hayatımız elimizden alındı*” şeklinde tarif ederken, bir başka katılımcı iş kaybını şöyle tasvir etmiştir:

“Bizim gerçekten önemli bir şey elimizden alındı. Yani resmen bir insanın hayatını tamamen etkileyen bir şey bu. Ve hani bir uçtan öbürüne savuracak bir şey hiçbir zaman artık güvenceli bir iş bulamayacağız ve öyle bir istediğimiz bir iş, benimseyerek yapabileceğiniz oradaki gibi bir iş bulamayacağız...” (Katılımcı 18)

İhraç sonrasında, hiç geliri kalmadığını ve gelirinin çok azaldığını belirtenlerin oranının %88,5 olduğu göz önüne alındığında, ihraç edilenlerin tamamının gelirinin dramatik biçimde azaldığı söylenebilir. Mülakatlar sırasında ekonomik zorluklar ihraç edilen akademisyenler tarafından yoğunlukla işsizlik, borç, maddi kayıp ve geçim derdi temaları etrafında dile getirilmiştir. Söz konusu temaların ayrıntılarına geçmeden önce, aşağıda bu dört temanın aynı anda konuşulduğu vakaların bir haritasını sunmak yerinde olacaktır (Şekil 11)¹¹.

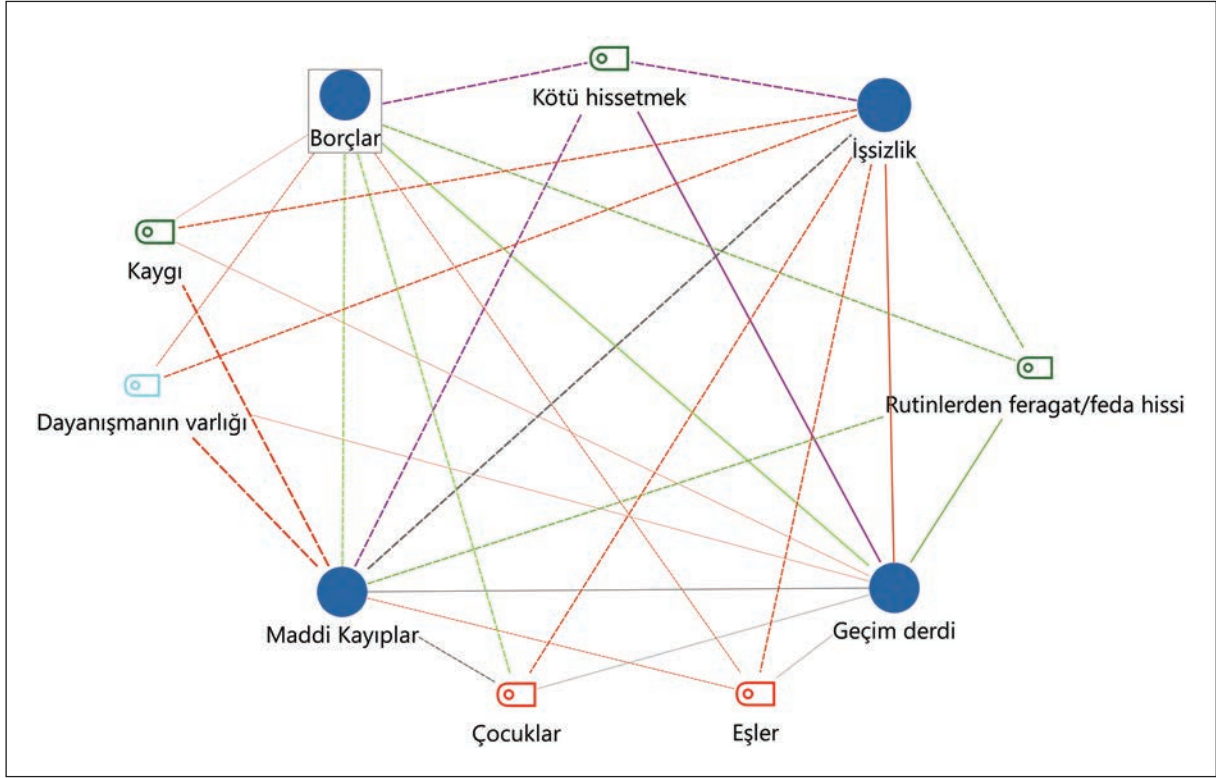
Akademisyenlerin bir kısmı, *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* metninin kamuoyuyla paylaşılmasını izleyen hedef gösterme, baskı ve ihlal ortamında çeşitli cezalar alabileceklerini öngörmüş olsalar da, OHAL döneminde KHK'lerin ihraç için bir araç olarak kullanılmaya başlamasıyla işlerini kaybetme riskinin arttığını görmüşlerdir. Elbette, söz konusu güçlü riski görmüş olmak ve yaşamı idame ettirme kaygısının ortaya çıkışı, zorunlu olarak ekonomik ya da ruhsal olarak hazırlıklı olmak anlamına gelmeyebilir; pek çok durumda da bu tür bir hazırlığı yapmak yaşam koşulları içinde

9 Sözleşme süresi en kısa olanlar Araştırma Görevlisi kadrosunda bulunanlardır ve sözleşme süreleri en azından bir yıllıktır; beklenmedik bir süreç işlemediği takdirde sözleşme her yıl yenilenmektedir.

10 Ocak 2017 maaş verilerine göre referans verilmiştir.

11 Harita, temaların dördünün birden kodlandığı konuşmaları göstermektedir. Temaların ikisi ya da üçünün aynı anda konuşulduğu durumlar, harita büyüklüğü ve görsel sebeplerle çıkarılmıştır.

Şekil 11: İşsizlik, Borç, Maddi Kayıp ve Geçim Derdi Temalarının Birlikte Konuşulduğu Temalar*

*Harita, temaların en az beş kez birlikte konuşulma sıklığını göstermektedir.

mümkün değildir. Öte yandan, süreç herhangi bir işinden olma sürecinden farklı kaygıları da içerecek seyretmiştir. Nitekim şu sözler kaygının derinliğini ve çok yönlülüğünü gösterir niteliktedir:

“İmzanın bir süre sonrasında işimi kaybetme korkusu, yaşamımı nasıl idame ederim korkusu yaşadım. Devlet denilen şeyle yüz yüze gelme ve devletin diğer yüzüyle karşılaşma söz konusuydu.” (Katılımcı 50)

Nihayetinde, pek çok kişi için ihracın ilk yıkıcı ve sarsıcı etkileri de henüz ihraçlar başlamadan önce başlayan ve yukarıdaki anlatımlarda da dile getirilen söz konusu kaygı ve korkularla ilintili şekilde ekonomik zorluklarla bağlantılı olmuştur. Bu zorluklara ilişkin başta en temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanamaması, alışık olunan yaşam tarzlarının sürdürülememesi, hayatın neredeyse alt üst olduğu anlatılmıştır.

“Her şey değişti. Tepetaklak oldu bir kere. Tepetaklak oldu çünkü ben zaten zengin bir aileden gelmiyorum. Birikimlerim de yok. Aldığı maaşla hayatı döndüren bir

adamdım. Maaştan da olunca, ondan sonra başka bir üniversitede çalışma imkanı bırakmadı, dershanede öğretmenlik bile yapamıyorsunuz. Önce tabii, müthiş bir karamsarlık ve paniğe kapılıyor insan. Bir şekilde de hayatı devam ettirmeniz gerekiyor.” (Katılımcı 46)

Gelir getirici bir işe sahip olma ve maddi kısıtlılıkların ötesinde ekonomik kayıpların neden olduğu süreç, yukarıdaki sözlerden de anlaşılacağı üzere, bir tür *hayatta kalma mücadelesi* olarak tanımlanmaktadır. Bu, kendi fiziksel varlığını sürdürmek için gerekli olan beslenme ve barınma ihtiyacının karşılanmasında da kendini göstermektedir:

“Hem beslenme, hem de alışkanlıklarım açısından daha önce farklıydı şu an... Biliyorsunuz kıt kanaat geçiniyoruz, zor” (Katılımcı 44)

Geçim derdine bağlı kaygıları ağırlaştıran en önemli etmen ise ailevi sorumluluklardır.

“Öncelikle neye uğradığımı şaşırđım. Çünkü benim ihraç olduğum KHK ilklerden biriydi... Ama yani dehşete düştüm. Ne oluyoruz. Şimdi ne olacak? Çocuğumu düşünüyorum bir yandan, kendimi düşünüyorum. Eşimi düşünüyorum. Ne olacak yani şimdi!” (Katılımcı 19)

Hayatın altüst olmasına yol açan “müthiş bir karamsarlık ve paniğe kapılıyor insan” (Katılımcı 46) biçiminde tarif edilen aniden işinden olmak, geçim derdi ve buna zaman zaman eşlik eden borç temaları, kaygı, rutinlerden feragat ve feda hisleleriyle birlikte dillendirilmiştir.

“Daha düzenli ve daha güvenceli bir durumdan düzensiz ve güvencesiz bir duruma geçtim. Tek alışkanlığım olan, tek lüksüm olan kitap almaktan vazgeçtim. İçimi acıtan şeylerden birisi olarak söyleyebileceğim ve yaşamımı değiştiren şeyler olarak bu oldu.” (Katılımcı 11)

Özel olarak lisansüstü çalışmalarına devam eden akademisyenler, genel olarak ise akademik çalışmalar yapmak isteyenler için, kaynaklara ulaşmanın ekonomik zorluklar nedeniyle güçleştiği söylenebilir. Başta da belirtildiği gibi, her kayıp bir diğerini doğurmakta ve birbirine eklenmektedir; maddi kayıplar aynı zamanda akademik kayıplara yol açmakta ve bu da akademisyenlerin yalnız ekonomik değil aynı zamanda kültürel sermayelerinde yaşanan bir erozyona ve eğitimlerini tamamlamaları önünde engele dönüşmekte; en nihayetinde bir akademisyen olarak kendilerini gerçekleştirme olanaklarının ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

“Temel ihtiyaçlar konusunda bile zorlanıyorum yani, zorlanıyorum. Bunlar hakikaten önemli. Kaynaklara keza, akademik kaynaklara ulaşma, yani kitap alamıyorum. Kirayı bile zar zor çıkarıyorum. Bakalım...” (Katılımcı 44)

Elbette rutinlerden feragat hissi, sadece kaynaklara erişimine dair değil, aynı zamanda genel olarak yaşam biçimine dairdir; bu durum, çocukların eğitimini, eşlerle alışlagelinen pratiklerin değişimini ve/veya kaybını da içermektedir. Söz konusu değişimler, ilişkiler ve bağları da etkilemiştir.

“Problem nerede var? Ev zor gidiyor, çünkü hem maddi sıkıntı var hem tabii eşimin yapmak istedikleri var, benim yapmak istediklerim var ve bunlar bazen birbirinin önüne duruyor. Çünkü ikisini aynı anda yapabilirsek mesela yani o ay evi döndüremeyiz. Ama evliliğe de yansıyor tabii...” (Katılımcı 46)

İhraç, işsizlik ve ekonomik zorluklar dizgesinin önemli etkilerinden bir tanesi de toplumsal cinsiyet rolleriyle ilintili olarak karşımıza çıkmaktadır. İhraç öncesindeki sosyal statü ve buna bağlı gündelik pratikler, zorunlu olarak değişmiştir. Kadın akademisyenler, işsiz ve/veya güvencesiz konumda olmalarının, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri derinleştirmesinden ve domestik alana itilme ihtimalinden kaynaklanan kaygılarını dile getirirken, erkek katılımcılar, “sürekli evde olmak”, “para kazanamamak” veya bu yöndeki beklentileri yerine getirememek olarak ifade ettikleri ailenin geçimini sağlayan kişi rolünü gerçekleştirilememekten kaynaklanan sıkıntıları dillendirmişlerdir.

“...ben hayatım boyunca, yani tırnak içinde söylüyorum, ben ev kadını değilim. Ev kadını değilim, ev kadını mı olacağım şimdi? Yani hep böyle bir şey... Çünkü evdekilerin beklentileri de o şekilde olmaya başladı.” (Katılımcı 29)

“Ekonomik olarak darboğaz benim evdeki ilişki mi bile etkiledi. Evdeki bu huzursuzluk, parasızlık. Bendeki bu ajite ruh hâli. Maskülenlikten, erkeklikten o kaynaklanan yük bana ağır gelmeye başladı. Yani kadın kazanıyor ben yiyorum gibi hissetmeye başladım...” (Katılımcı 6).

Gerek yakın çevre gerekse de daha geniş çevre tarafından nasıl algılanabileceğine dair kaygılar; bir yandan kişiler üzerinde toplumsal cinsiyet rolleri bakımından baskı algısına dönüşürken diğer yandan da işsizlik ve maddi kayıpların yarattığı kimlik kırılmasına evrilmektedir.

Aşağıda yer alan alıntı ise ihraçtan sonra geçen sürede, iş ve gelire ilişkin olumlu yönde bir gelişmenin olmaması üzerine söylenmiştir:

“2 senenin sonunda artık yorulmaya başladım ben de. Bu durum nasıl diyeyim sıkıcı

olmaya başladı. Hiçbir gelişme yok öyle duruyor...” (Katılımcı 25)

“Geleceğe dair. Maddi kaygılar... Hep böyle mi devam edecek? İşte hep ben işsiz mi kalacağım?” (Katılımcı 45)

Bu sözler, beraberinde geçim sıkıntılarıyla ilişkili olarak geleceğin nasıl tahayyül edildiği sorusunu gündeme getirmektedir. Tek belirleyen olmamakla birlikte, ekonomik kaygıların bu konuda önemli bir ağırlığı olduğu söylenebilir.

“Gelecek... Yani eskiden geleceğim vardı ama şimdi yokmuş gibi hissediyorum. Yani o zor oluyor biraz.” (Katılımcı 14)

“E tabii kaygı var, yani gelecek kaygısı çok belirleyiciydi.” (Katılımcı15)

“İşte bu geçim durumunu çözemiyorum!” (Katılımcı 14)

Mülakatlar esnasında gelecek kaygısı en fazla maddi kayıplarla birlikte konuşulmuştur ve görüldüğü üzere büyük oranda belirsizlik ile biçimlenmektedir.

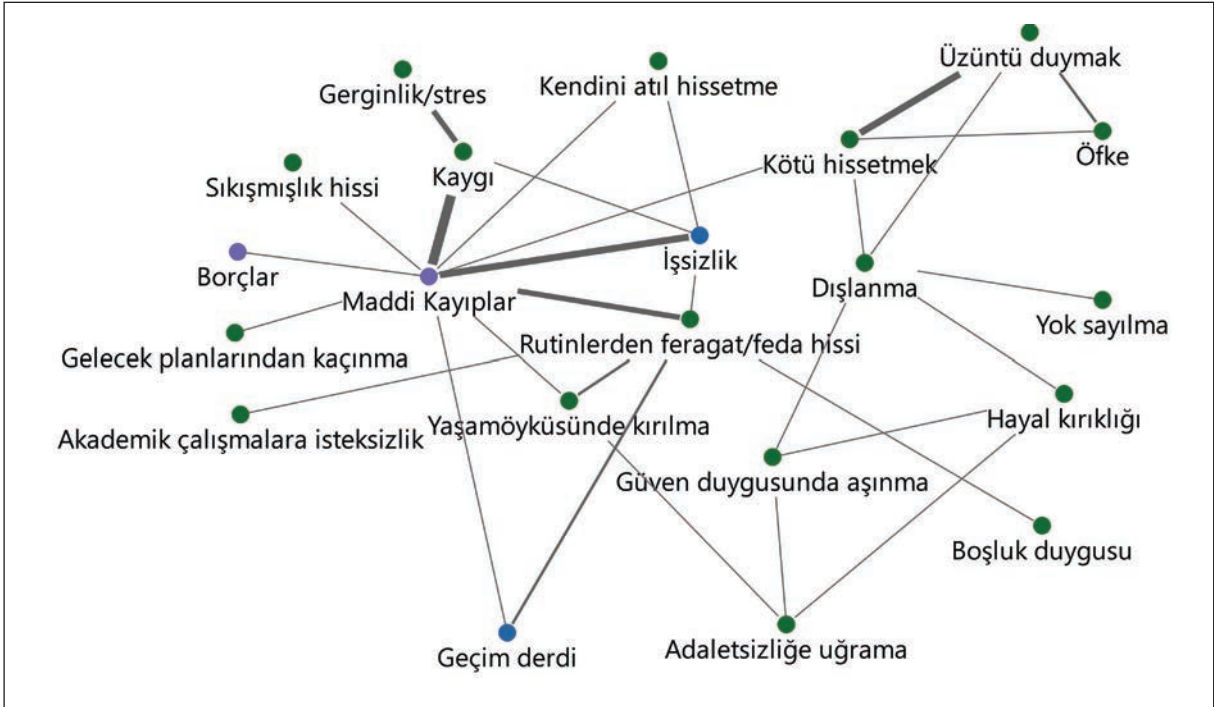
“O belirsizlik yaşamımın bir parçası oldu diyebilirim. Çünkü hiçbir planımı, programımı altı ay vadeli bile yapamıyorum. En kötüsü ne olabilir daha?” (Katılımcı 23)

İhracın beraberinde getirdiği, ekonomik kayıplar, bunalımlar, kimlik kırılmaları ve gelecek kaygısının ne tür duyguları yarattığı aşağıdaki haritada gösterilmiştir (Şekil 12).

Son olarak, belirsizliğin yarattığı ruhsal etkilenelemelere de değinmek gereklidir. İhracın bedensel ve ruhsal sağlığa etkileri raporun ilerleyen bölümlerinde ayrıntılarıyla ele alınacak olmakla birlikte, yer verilen ifadeler bunun ilk elden ipuçlarını vermektedir.

“Belirsizlik çok yoğundu. Ve belirsizliğin getirdiği kaygı, kaygı bozuklukları, depresyon, umutsuzluk, iş bulamama hâlleri, bunca yıl boşuna okudun düşüncesi, bunca yıl boşuna emek sarf ettin düşüncesi, tekrar aileme yük olma düşüncesi falan.” (Katılımcı 45)

Şekil 12: İhracın Beraberinde Getirdiği, Ekonomik Kayıplar, Bunalımlar, Kimlik Kırılmaları ve Gelecek Kaygısı Temaları*

*Harita, temaların en az beş kez birlikte konuşulma sıklığını göstermektedir.

b. İş Arama Süreçleri ve Etkileri

İş ve gelir kaybının ardından yeni iş arama sürecinin başlaması beklenmektedir. İhraç edilen akademisyenler açısından iş arama süreçleri, bir yandan kendi mesleki uzmanlık alanlarında çalışmalarının bürokratik/hukuki yollarla kapatılması, diğer yandan ise KHK ile damgalanma ve sakıncalı ilan edilmeleri nedeniyle kolay olmamıştır. Bir etiket olarak KHK ile ihraç edilmiş olmanın iş arama sürecini iki türlü etkilediği görülmektedir. İlki kişilerin, KHK ile ihraç edildikleri için işe alınmayacaklarını düşünerek iş başvurusu yapmaktan kaçınmalarınıdır. İhraç edilen akademisyenler, iş bulabileceklerine dair umutsuzluk hissetmektedirler. Ankete katılanların yaklaşık üçte biri (%29), iş başvurusu yapmaktan çekindiğini belirtmiştir.

“Çalışamayız yani iş vermezler. Ondan sonra bir dershanede bile yani açıkçasını söyleyim çalışamayız yani. Artık iş vermezler böyle yerlerde. Yani bunları yapmaya çalıştılar bizim gibi olan insanlara.” (Katılımcı 37)

“... hani başvurursam zaten şeyim olmayacak, böyle bir yargım var çok net bir şekilde, iş bulamayacağım konusunda bir yargım var.” (Katılımcı 49)

Katılımcı 37'nin “bizim gibi olan insanlara” diye tarif ettiği durumu Katılımcı 15'in sözleri açıklamaktadır:

“... bir de damgalanmışsınız falan.” (Katılımcı 15)

İkincisi ise, KHK ile ihraç edilme ve onunla birlikte gelen damgalama ve dışlama pratikleri, işe alım süreçlerinde engellemeye dönüşmektedir. Ankete katılanların yarıya yakını (%44,9) KHK ile ihraç edilmiş olduğu belirtildiği için iş başvurularına geri dönüş olmadığını, işe alınmadığını ya da işe girmekte güçlük çektiğini ifade etmiştir. İş arama sürecinde herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadığını belirtenlerin oranı sadece %17,2'dir. Rakamların ardına geçildiğinde ise, yıkıcı ve ağır etkiler göz önüne serilmektedir.

“Birkaç iş başvurusu oldu. KHK hep önümde oldu yani.” (Katılımcı 25)

“Bir dönem iş başvurusunda bulundum. İnsanların yüzlerindeki ifadeleri falan görebiliyorsun.” (Katılımcı 23)

İhraç edilmiş akademisyenlerle çalışmak konusunda kişiler, kurumlar ve hatta STK'lar üzerindeki baskılar da (SGK denetlemeleri, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) izinleri vb. gibi); çalışma hakkı ihlalinin boyutunun sosyal/toplumsal yaşam örüntüsünde nasıl genişleyebildiğini göstermektedir.

“... [STK ismi]'in yönetim kurulu anladığım kadarıyla kabul etmemiş sonradan.” (Katılımcı 30)

“... Yani kalifiye elemansınız ama kalifiye olmanızdan ziyade KHK işte bir etiket olarak, damga olarak üzerinizde duruyor ve biliyor insanlar sizi. Zaten bilinen yerlere, bilmediğim yerlere başvurmadım. Mesela [...] Gazetesi, [...] Vakfı'nın okulları, ondan sonra işte [üniversite ismi]'te bir çocuk merkezi vardı, [...] Gazetesi falan filan. Öyle bildiğim yerler, tanıdıklarım, işte oralarda tanıdıklarım falan vardı. Hiçbirinden olumlu yanıt alamadım...” (Katılımcı 2)

Çalışma ruhsatlarının ve lisanslarının iptali ise Hak İhlalleri bölümünde detaylı olarak ifade edildiği gibi, belirli meslek gruplarında ve uzmanlık alanlarında çalışmayı doğrudan engellemiştir. Burada belirtmek gerekir ki, çeşitli ruhsat ya da lisanslar üzerindeki engellerin kaldırılması, sorunsuz biçimde iş bulmayı sağlamamıştır. Örneğin, tıp fakültesinden ihraç edilen bir akademisyen kendi sürecini şöyle anlatmıştır:

“Bir de başka bir hastaneden teklif gelmişti... Ama diğer hastaneyi çok beğendiğim için önce ona başvurmuştum. İki hafta sonra kadar geldi. Olmuyor dedi. Sana kadro vermiyorlar dedi. O zaman diğerine başvurdum. Diğer de yöneticisi benim ...'den arkadaşım. O yüzden her zaman arkamda durdu yani, takdir ediyorum o açıdan. Oradan yine cevap gelmedi. Aradan 5 ay filan geçti... Şey en sonunda kendisi gitmeye karar verdi Sağlık Bakanlığına. Şey demiş, 'bizde böyle bir şey var, genelgede yayınlandı. Hani KHK ile işlerine son verilenler çalış-

şabilir özel hastanede. Bunun genelgesi var. Bu genelgeye rağmen diye, hani orada gidip konuşmuş. Niye izin verilmiyor? Niye aranmıyoruz hani. Çünkü bizim ihtiyacımız var [..]uzmanına'. Sormuşlar işte, 'FETÖ'cü mü PKK'lı mı?' diye. 'İkisi de değil'. 'Eee ne canım Barış Bildirisine imza attı, haaaa PKK'lı direk', öyle kategorize edildiğimizi anladık." (Katılımcı 10)

Özetle, Türkiye'de OHAL döneminde hakim olan baskı ve korku ortamının ihraç sonrasında iş arama süreçlerine içe kapanma, umutsuzluk, damgalanma ve dışlanma olarak yansıdığı saptanmıştır.

Öte yandan, bazı durumlarda işe girebilmek için akademisyenlerin, KHK ile ihraç edildiklerini gizleyerek, bu engeli aşmaya çalıştıkları görülmektedir:

"Yani hani aslında şey, benim çalıştığım yerlere ben KHK'li olduğumu söyleyemiyordum. Çünkü o zaman bana iş vermeyeceklerini düşünüyorum..." (Katılımcı 43)

c. Çalışma Koşulları ve Güvencesizlik

Akademisyenlerin %19,3'ü ihraç sonrası hiç çalışmadığını belirtmiştir. Çalışmayanların %42,6'sı ihraçtan önce emeklilik hakkını kazanmış olanlardır. Akademisyenlerin %80,7'si ihraç edildikten sonraki dönemde en az bir işte çalıştığını ifade etmiştir. Çalışanların %8,4'ü aynı zamanda emeklilik hakkını kazanmış olan akademisyenlerdir. İhraçtan sonra hemen çalışmaya başlayabilenlerin sayısı oldukça az olmakla birlikte, işsizlik ortalama olarak 5 ay sürmüştür.

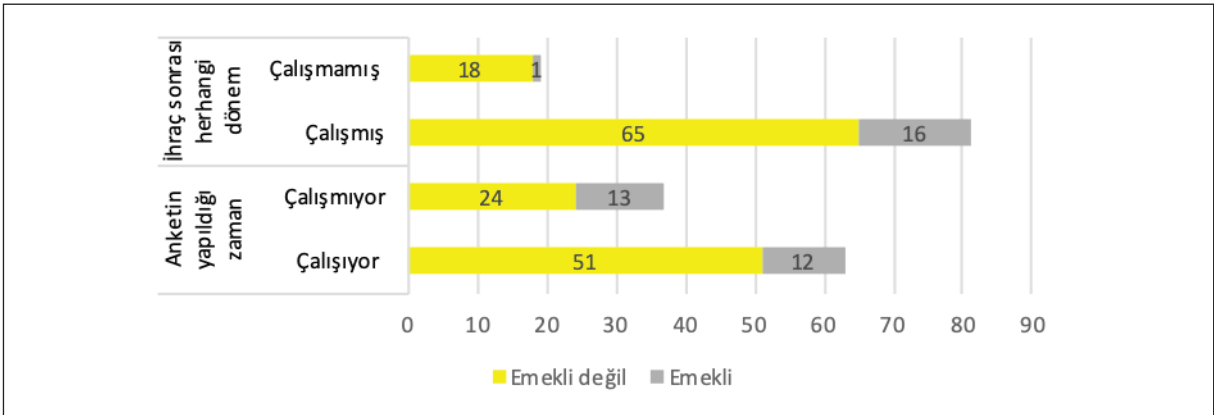
İhraçtan sonra gelir getirici işler yapanların oranı neredeyse beşte dört oranında olsa da görüşmelerin yapıldığı 2018 Ağustos-2019 Temmuz arasında, gelir getirici bir iş yapanların oranı %63,1'e düşmüştür.

Çalışma hakları ihlal edilen, en üst siyasi aktörlerden başlayarak pek çok aktör tarafından doğrudan hedef alınan Barış Akademisyenlerinin, geçimlerini sağlamak ve hayatlarını idame ettirebilmek için, birden fazla iş yapmaya zorlandığı görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı zaman diliminde çalışmakta olan akademisyenlerin %71'inin tek iş; %29'unun birden fazla iş yaptığı kaydedilmiştir.

Çalışmakta olan akademisyenlerin sadece %40,9'u tam zamanlı istihdam edildikleri bir işte çalışmakta, %38,3'ü ise sadece parça başı işlerde çalışarak geçimlerini sağlamaya uğraşmaktadır. Ek olarak, tam zamanlı çalışanların %25,4'ü ek iş yapmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Aşağıdaki sözler, parça başı çalışarak geçimin sağlanması için ne kadar çaba sarf edilmesi gerektiğine ilişkin resmi, canlı biçimde çizmektedir:

"Bir de hani, her ay belli bir miktar sıcak paraya ihtiyacımız var. Onu döndüremiyorsunuz yani. Daha doğrusu şöyle söyleyeyim hani, bir musluk var, öyle şaldır şaldır akıyor, altına kova koyup bekliyorsunuz. Arada bir damlıyor. İşte onunla birkaç fatura ödüyorsunuz. Arada bir damlıyor kirayı ödüyorsunuz. Ama bir düzeni yok. O çeşmenin insafına kalmış, başında bekliyorsunuz." (Katılımcı 46)

Şekil 13: Akademisyenlerin İhraç Sonrasında ve Görüşmenin Yapıldığı Dönemde Çalışma Durumları (%)

Aşağıda yer alan Şekil 14 yoğunlukla yapılan işleri göstermektedir. Özellikle çeviri, çözümlleme, raporlama, editörlük, ders verme gibi işler parça

Şekil 14: İhraç Sonrasında Yoğunlukla Yapılan İşler

başı yapılan işlerdir. Tablo 6'da ise yapılan işler sınıflandırılmıştır.

Birden fazla işte çalışma ve parça başı iş yapma zorluklarına ek olarak, harcanan emekle elde edilen gelirin doğru orantılı olmadığı, dolayısıyla emek sömürsünün de söz konusu olduğu görülmüştür. Örneğin parça başı çalışmayı tarif eden Katılımcı 46, ihraçtan sonra gelen bu zorlayıcı koşullarda çalışmanın ne anlama geldiğini şöyle anlatmaktadır:

“Tabii bunlar şey, çok komik paralar ve geldiği anda gidiyor. O şekilde geçinmek için her ay bir telif kitap ve bir çeviri kitap yayımlamanız falan lazım. Yani mümkün değil. Bunları hep böyle şey anlatıyorum yani, bir yıl boyunca beni hayatta tuttu. Ama boyum uzamadı ama ölmedim. Sürünmeye devam ettim.” (Katılımcı 46)

Tüm bunlar, ihraçların olağan dışı ve kendilerini yeni ve zorlayıcı çalışma koşullarına adapte olmak zorunda buldukları bir hayat sürdürmeye sürüklediklerini göstermektedir. Geçimlerini

Tablo 6: Akademisyenlerin Yaptıkları İşlerin Sınıflandırılması

Bilgi Yoğun Hizmet İşleri

- Yayıncılıkla ilgili işler (Çeviri/tercümanlık, redaksiyon, editörlük, yayıncılık, kitap telifi);
- Araştırma-geliştirme-1 (Anketörlük, deşifre, raporlama, düzeltme, istatistik)
- Araştırma-geliştirme-2 (danışmanlık, eğitim, atölye çalışmaları, proje koordinasyonu);
- Sivil toplum alanında yapılan işler (sendika, siyasi parti, meslek odası, vakıflarda yöneticilik, danışmanlık, raporlama, elçilik)
- Yaratıcı hizmetler: Medya-reklamcılık, oyunculuk (Yazı, senaristlik, reklam yazarlığı, tasarım, fiksateörlük, internet sitesi, oyunculuk, sergi düzenleme)

Diğer Hizmet İşleri

- Yönetici hizmetleri (Kiralama, sigortacılık, denetçilik, sekreterlik, dilekçe yazımı, yurt müdürlüğü)
- Emek yoğun kişisel hizmetler (Bahçe sulama, evcil hayvan bakma, bulaşıkçılık, aşçılık, garsonluk, gizli müşteri, eşya satıcılığı, mobilya montaj, bitki bakımı, bahçe çapalama, çim biçme, resepsiyonistlik, zeytin toplayıcılığı, esnafılık, takı/bıçak/keman yapımı, inşaat ameleliği, hasta bakımı)

Bilgi Yoğun Kişisel Hizmetler

- Eğitim (özel ders, eğitim kurumlarında kayıtsız eğitim)
- Sağlık hizmetleri (hekimlik, psikolojik danışmanlık merkezi)
- Hukuk (avukatlık)

Söz konusu işler, parça başı, birkaçı aynı anda ve güvenceli veya güvencesiz olarak yapılıyor olabilir.

sağlayabilmek için aynı anda birden çok iş yapmak zorunda kalmak; parça başı iş yapmanın getirdiği belirsizlik ve düzensizlik; yapılan işlerin farklılaşan nitelikleri ve her defasında bunlara uyum sağlamanın getirdiği yeni zorlanmalar, ihraç edilen akademisyenlerin yaptıkları işlerde harcadıkları zaman ve emek açısından da düzensiz ve güvencesiz bir duruma sürüklenmelerine neden olmuştur.

İhraç öncesi durumlarına göre, son derece değişkenlik gösteren bu yeni çalışma koşullarının getirdiği zorluklar ile geçimlerini sağlamaya çalışan akademisyenler için bir başka önemli zorluk ise sosyal güvencesiz çalışmadır. Ankete katılanların %44,6'sı SGK kaydı olmaksızın (güvencesiz) çalıştığını beyan etmiştir. Güvencesiz olmanın bir nedeni parça başı çalışırken, diğer nedeni ise işveren tarafından SGK kaydının yapılmamasıdır. Güvencesiz çalışma, bazı durumlarda yapılan işin karşılığını alamamaya dönüşmektedir:

“Öğrencilerimin çalıştığı bir firmaya proje yazıyordum. Bir hafta sonra işten çıkarıldım. Sigortalı çalışamayacağımı söylediler. Ama dışarıdan iş yaptım onlara sonrasında. Paramı ödemediler” (Katılımcı 35).

Çalışma koşullarının anlatılan olumsuzluklarına ek olarak, ihraç akademisyenler gelir elde edebilmek için aslında hiç yapmak istemedikleri işleri yapmaya da mecbur kaldıklarını belirtmişlerdir. Mülakatlar sırasında işlerin yapılmak istenmemesinin nedenleri olarak, işin niteliği, yapıma biçimi, sektörü ve işin yeri gösterilmiştir. Aşağıda yer alan Şekil 16 konuyla ilgili ifadeleri içermektedir.

Düzensiz, parça başı, güvencesiz, düşük ücretli işlerde çalışmak nihayetinde beraberinde diğer sorunları da getirmiştir. Şekil 15 de iş ve çalışmayla ilgili olarak aynı anda en az üç kere konuşulan temaların bir haritasını sunmaktadır. Şekilde görüldüğü üzere, parça başı çalışma en yoğun olarak geçim derdi ve güvencesizlikle birlikte konuşulmuşken, yoğun çalışma temposu, emeğinin karşılığını alamama ve akademik birikim temalarıyla ilişkilendirilmiştir.

Akademik birikim teması, akademisyen olmaktan ve disiplininin kaynaklanan becerilerin iş bulmada kullanılabilmesi anlamına gelirken,

akademik çalışma ya da akademik uzmanlık alanında çalışma anlamına gelmemektedir. Örneğin yabancı dil bilmek, araştırma yöntemleri, teknikleri ve analizi becerileri, eğitim becerisi gibi yetilerin, kitap, makale, rapor vb. çevirisinde kullanılması; STK ya da başka kurumların saha araştırmalarında anket/mülakat ve çözümlenme yapmak ve/veya raporlamak, çeşitli konularda atölye yapmak gibi akademik birikim ve becerilerini tamamen kullanmadıkları işlere erişimi işaret etmektedir. Elbette ki söz konusu işlerle ilgili olarak, akademik uzmanlığını ve yaratıcılığını tamamen kullanabilenler, bir başka deyişle kültürel sermayesini ekonomik sermayeye çevirebilenler de mevcuttur. İş ve çalışma koşullarının akademik birikime etkileri ise bu bölümün akademik kayıplara odaklanan kısmında ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Yine söz konusu çalışma koşullarının hangi duygularla konuşulduğuna bakıldığında (en az beş kesişim), neredeyse tamamen olumsuz duygularla birlikte konuşulduğu görülmektedir. Şekil 17'de yeşil daireler olumsuz duyguları gösterirken mor olanlar olumlu duyguları göstermektedir. İş ve çalışma koşulları içinde olumlu referansla kullanılan tek duygu ise *hâline şükretmektir*.

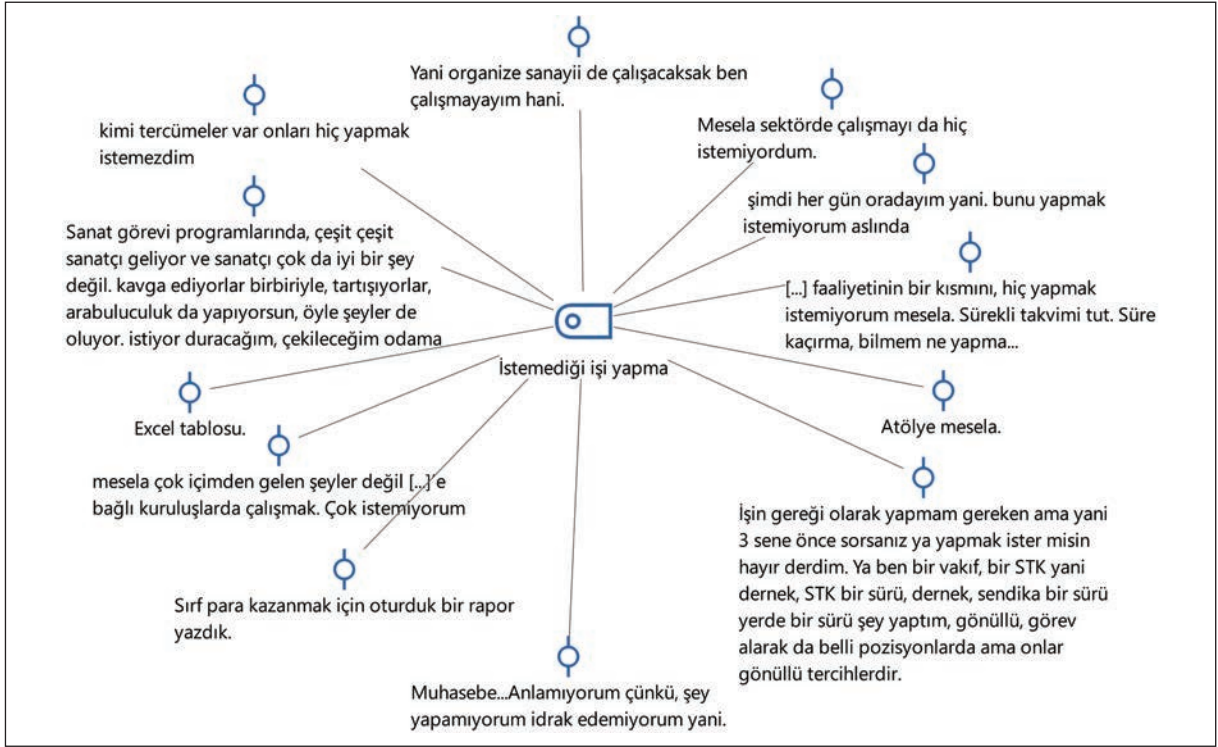
d. İş Kurma Girişimi

Maaş/ücret karşılığı bir iş bulmaya çalışanlara ek olarak, katılımcıların %15,5'i bir iş kurarak geçimini sağlamayı hedeflemiştir. Bunlardan %1,6'sı bürokratik/hukuki sorunlar nedeniyle iş kurmadığını belirtmiştir. Sayıları çok olmamakla birlikte bazı akademisyenler iş kurma girişiminde bulunmayı istediklerini ancak sermaye sıkıntısı sebebiyle kuramadıklarını belirtmişlerdir.

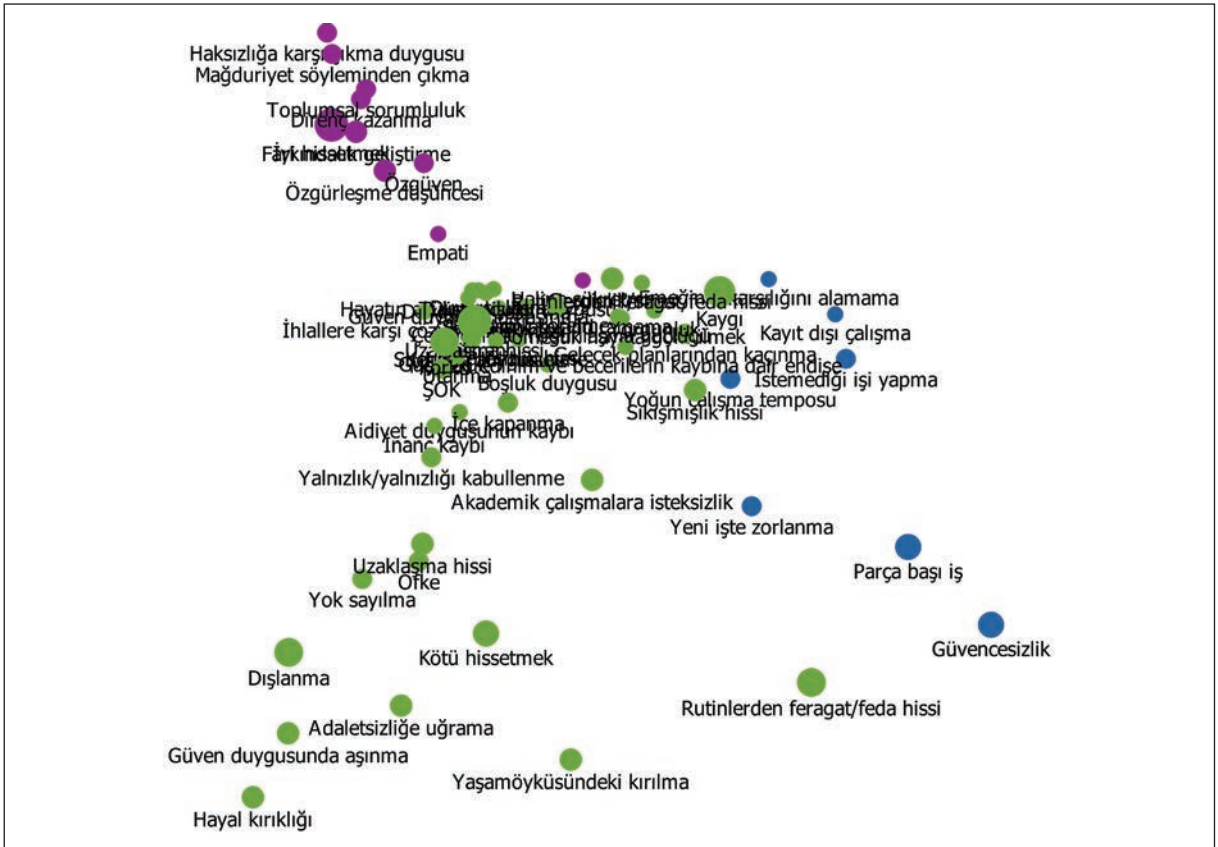
e. Taşınma

Ekonomik güçlüklerle başa çıkma konusunda başvurulan yollardan bir tanesi de taşınmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Taşınmak farklı zorluklarla başa çıkmada kullanılan bir yol olmakla birlikte, ekonomik zorluklarla ilgili olarak temelde, giderleri azaltmak ve yeni bir gelir kaynağı oluşturmak amacıyla kullanılmıştır. “Yaşadığınız yerden taşındınız mı?” sorusuna ‘Evet’ yanıtı verenler arasında, ekonomik sebepleri gösterenlerin oranı aşağıda yer alan Tablo 7'deki gibidir.

Şekil 16: İş ve Çalışmayla İlgili Olarak Aynı Anda Konuşulan Temalar

Şekil 17: Çalışma Koşullarının Birlikte İfade Edilen Duygular

Tablo 7: Ekonomik Nedenlerle Taşınma

Taşınma Nedeni	% (93 içinde)*
Aileyle/yakınlarla yaşamanın daha ekonomik olması	40,9
Yeni iş bulma ümidi	32,3
Ekonomik nedenler	11,8
Yeni iş imkanı bulmuş olmak	10,8

* Birden fazla yanıtlı soru.

f. Değerlendirme

Yukarıda sunulan iş, işsizlik ve çalışma koşullarına ilişkin veriler ve mülakatlardaki anlatılardan yola çıkarak, OHAL koşullarında ağırlaşan politik şiddet ortamında, ihraç edilen Barış İçin Akademisyenlerin ekonomik varlıklarını sürdürebilmek için geliştirdikleri stratejilerin yine politik koşullarca biçimlendiği söylenebilir. Akademisyenlerin, en yüksek politik aktörlerden akademik çevrelere kadar “terörist”, “vatan haini” “müstemele aydını” olarak adlandırılmış ve bir anlamıyla “sakıncalı” ilan edilmiş olmaları, iş bulma süreçlerini ve çalışma koşullarını son derece belirsiz, güvensiz ve zorlayıcı bir alana itmiştir. Bu koşullar altında geçimlerini sağlamak için başvurulan yollar, temelde, gelir kaynaklarını çoğaltma yönünde olmuştur. Bu tablo, “baş etme ekonomisi” (Ballentine ve Nitzchke, 2005) olarak adlandırılabilir. Olgunun ortaya çıkışına sebep olmuştur. Baş etme ekonomisi, aslında, çatışma ve savaş bölgelerinde, geleneksel, ana akım geçim kaynaklarının işlevini yitirdiği, bu işleri yapamaz hâle geldikleri koşulları açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Baş etme ekonomisi, aynı zamanda “baş etme emeği”ni de içerir: İstenmeyen, sömürüye dayanan, bir nevi prekaryalaşmış emek olarak değerlendirilebilir.

Elbette ki, savaş durumunda en yoksul olanların ve/veya yoksullaşmış olanların bulunduğu pozisyonla ihraç edilmiş akademisyenlerin pozisyonu birbirine eşitlenemez. Ancak bir kavramın, farklı koşullarda gerçekleşen benzer süreçleri açıklama gücünden yararlanarak, bir açıklama olarak kullanılması mümkündür. Bu sebeple de yapılan iş sayısını artırarak geçim kaynaklarını çoğaltma, güvencesiz ve düşük ücretle çalışmayı kabullenme, beraberinde gelen yoğun çalışma temposu ve uzmanlık alanları dışında çalışma *baş etme ekonomisinin* göstergeleridir.

Hak İhlallerinin Neden Olduğu Akademik Kayıplar

Akademik faaliyet, temel olarak iki bileşenden oluşmaktadır: Araştırma ve eğitim. İhraçla birlikte, akademisyenler akademik faaliyetin iki bileşenini de üniversite ortamında yapmaktan alıkonmuştur. İhracın akademisyenleri maruz bıraktığı hak ihlallerinden birisi, kişinin kendi seçtiği tarzla maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkının ihlalidir. Kişinin kendisini gerçekleştirme koşullarına sahip olma hakkı olarak içeriğini genişletebileceğimiz bu hakkı, akademisyen olmaya özgülediğimizde karşımıza çıkan koşul şudur: Bir akademisyenin kendisini akademisyen olarak gerçekleştirmesinin koşulu, peşinde koştuğu bilgiyi üretme, aktarma ve paylaşma olanağına sahip olmasıdır. Yani, akademinin temel iki bileşeni olarak eğitim ve araştırma faaliyetlerine erişebilir olmasıdır. Akademik özgürlüğün esas anlamı da buradadır: Akademik ilginin belirlenmemişliği ve bu ilginin gerçekleştirilebilme koşullarına engellenmeksizin sahip olunması. Üniversite, bu koşulun kendisidir. KHK kamu sektöründe çalışmayı yasaklamış olsa da vakıf üniversitelerinde çalışmaya hukuken engel değil, ne var ki ihraç akademisyenlerin vakıf üniversitelerinde çalışmaları YÖK vasıtasıyla fiilen engellenmiştir. O hâlde üniversite dışına atılma, akademisyenin kendisini gerçekleştirme koşulunun da elinden alınmasıdır. Dolayısıyla, üniversiteden ihraç edilen 6081 akademisyen için, varlıklarına, kimliklerine, bilgiyi ve kendilerini yeniden üretme olanaklarına yönelik ağır bir saldırıdan bahsedilebilir.

Bunlara ek olarak, ihraç edilen akademisyenlerin akademik ilgilerini üniversite dışında sürdürme gayretlerine ket vuran “özel” uygulamalar, yayın olanaklarının bizzat resmi yollarla kapatılması, bilgiyi paylaşmak amacıyla oluşturulan sivil ortamların suçlaştırılması, araştırma ve kaynaklara ulaşma imkanlarının ortadan kaldırılması, aslında sivil ölüme mahkum edilen akademisyenlerin seçtikleri/kurdukları kimliklerinin silikleştirilmesi anlamına gelmektedir.

İhraç edilen bütün akademisyenler için, yukarıda belirtilen şartlar geçerli olmakla birlikte, siyasi aktörlerin söylemlerinde kişi ve gruplar farklı biçimde etiketlenmişler, politik şiddet ortamında, bir bakıma, kompartımanlaştırılmışlardır. Tam

da bu kompartımanlaştırma politik şiddetin hem ürünü hem de sonucudur. Bu hâlde, Barış İçin Akademisyenler de kendi payına düşen şiddeti deneyimlemiş, ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmıştır. Barış akademisyenlerinin suçlaştırılması, idari ve adli soruşturmalara tabi tutulması, cezalandırılma süreçleri, bir yandan *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* metnini imzalamayı bir akademik özgürlük meselesine dönüştürürken diğer yandan da gerek Türkiye akademisinin gerekse de Barış İçin Akademisyenlerin kendi hafızalarında derin iz bırakmış ve muhtemel ki gelecekleri üzerinde de belirleyici bir etkiye sahip olmuştur.

Bu bölümde, doğrudan, Barış Akademisyenlerinin mesleklerinin gereği faaliyetlere yönelik engellemeler, ihraçla üniversite ortamında akademik faaliyet alanının kapatılmasıyla gerçekleşen ihlaller ve bunların yarattığı travmatik etkilere odaklanılacaktır. Silove (2007) çalışma hakkından edilmenin, bireylerin toplumsal rollerine ve kimliklerine yönelik bir tehdit olduğunu belirtmektedir. Politik şiddet sonucu ortaya çıkan sosyal tehditler, güvenlik ve emniyet işlevlerini yerine getirme, kişiler arası ve toplumsal bağları sürdürme, adalete erişim, rollerin ve kimliklerin devam ettirilmesi, siyasal, dini, manevi ve kültürel yaşamdaki sosyal tutarlılığın ve varoluşsal anlamın korunması işlevlerinde tahribat yaratmaktadır.

Bu tehditlere karşı bireyler; aidiyet ve etkin olma duygusunun yitimi, amaçsızlık, sınırda hissetme gibi normatif psikolojik yanıtlar verebilirler. Bir rol karmaşası yaşayabilir; kendilerine yeni roller, kimlikler yaratabilirler. Çok düzlemli dayanışma ve destek pratikleri şayet güçlendirmenin temellerini yaratabilirse, travmaya maruz kalan bireyler çalışmaya başlayabilir, öğrenimine devam edebilir, sosyal ve politik olarak örgütlenerek, kültürel olarak yeniden canlılık kazanabilirler. Ancak uyum yanıtları başarısız olursa yönünü kaybederek mücadele etmekten vazgeçebilir, amaçsızlığın egemen olduğu pasif bir hayat sürebilirler.

Gerek bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen verilere gerekse de Üniversitenin Olağanüstü Hâli: Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme¹² raporunun bulgularına göre, hakim politik söylem ve ortam-

dan üniversitelerin kendilerine vazife çıkarttıkları; bir üniversiteden diğerine sirayet eden uygulamalarla, yaygın, sistematik bir biçimde gerçekleşen hak ihlalleri ve onların yarattığı kayıplar görülmektedir. Derinlemesine görüşme yapılan akademisyenlerin %95,5'i akademik faaliyetleriyle ilgili engellemeler ve kayıplar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Barış Akademisyenlerine yönelik baskıların yaygınlığını, şiddetini ve kayba yol açan sonuçlarının genişliğini anlamak için sadece bu veri bile yeterlidir. Bu bölümde Barış Akademisyenlerinin maruz kaldığı politik şiddetin akademik alanı hedef alan boyutu, akademik tahribatın yarattığı travma ve kayıplarla ele alınacaktır. Akademik faaliyetin engellenmesi sadece akademisyenlerin bireysel deneyimleri ve bu deneyimlerin travmatik etkileri boyutunda kalmamaktadır. Bir yandan, söz konusu engellemeler Türkiye'de üniversite ve akademiyle kurulan bağı zedelerken, diğer yandan da cezalandırmanın sistematik, yaygın ve bir gruba yönelik olması bakımından travmanın etki alanını genişletmektedir. Barış Akademisyenleri vakası akademinin belleğinde, grup bilincinde silinmeyen izler bırakan, akademisyenlerin gelecekteki kimliklerini köklü bir biçimde değiştirecek bir olay olması bakımından kültürel travma olarak değerlendirilebilir (Alexander vd., 2004). Diğer yandan ise, cezalandırma biçimi ve ağırlığı nedeniyle bu vakanın, ihraç edilmemiş olan akademisyenler ve hatta öğrenciler ve idari personel üzerinde de etki bırakması muhtemeldir.

Akademik faaliyetin engellenmesi, baskı ve sansür süreci, ihraçtan önce, metnin kamuya okunması ve ardından politik aktörlerce "suç" ilan edilmesiyle başlamıştır. Bu sebeple, saha çalışması sırasında akademik engellemeler ihraç öncesini de kapsayacak biçimde ele alınmıştır. Raporun bu bölümünde öncelikle akademik engellemelerin hangi alanlarda ve nasıl gerçekleştiğine bakılacak, ardından yarattığı kayıplara odaklanılacaktır.

Akademik Engellemeler

Akademik engellemelerin, akademik faaliyetin bütün alanlarında geniş biçimde gerçekleştiği görülmektedir. Bu uygulamaları üniversite bünyesinde gerçekleşen baskı ve yıldırma uygulamaları

12 TIHV (2020). Üniversitenin Olağanüstü Hâli: Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme. TIHV Yayınları

ile üniversite dışındaki kurum ve kuruluşlardaki baskı ve yıldırma uygulamaları olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bir akademisyen bu süreçte çalıştığı üniversitede yaşadıklarını “*Genel olarak ihraçtan önce her işte zorluk çıktı*” sözleriyle ifade etmiştir. Bu alanlardan ilki olarak görevlendirmelerin iptaline yer verilecektir.

Akademik Görevlendirmelerin İptali

Ankete katılan akademisyenlerin %68,4’ü ihraç edilmeden önce de ihracıyla ilişkili olduğunu düşündüğü bir sebeple, akademik görevlendirmeleriyle ilgili sorun yaşadığını ifade etmiştir.

Bu döneme damgasını vuran uygulamalardan biri akademisyenlerin yurt dışındaki çalışmalarının engellenmesidir. İhraç edilmiş akademisyenlerin dörtte birinin yurt dışı görevlendirmeleri iptal edilmiştir. Yurt dışı görevlendirmelerin iptali, yalnızca ihraç öncesinde harcırah vermeyerek, kongrelere gidişlerin engellenmesiyle sınırlı olmamıştır; alınan bursların kullanımı durdurulmuş, üniversiteler gerekçe göstermeksizin görevlendirme yapmamışlardır. İhraç sonrasında ise akademisyenlerin pasaportlarının iptal edilmesiyle yurt dışına çıkışları engellenmiştir.

Çalıştığı üniversitede çeşitli sorunlar yaşadığını ifade eden akademisyenlerin en sık olarak belirttikleri sorun, yurt dışına çıkış ve görevlendirmelerle ilgilidir. Bildirinin açıklanmasını izleyen süreçte imzacı akademisyenler davetli oldukları konuşmalar, kongreler ve yaz okullarına katılım gibi yurt dışı görevlendirme taleplerinin reddedildiğini, hâlihazırda kabul edilen talep ve izinlerinin iptal edildiğini veya bu taleplerin çok geç tarihlerde onaylanması nedeniyle ilgili akademik etkinliklere katılamadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca iki akademisyen yurt dışı harcırahı için yaptığı başvurunun reddedildiğini, dört akademisyen ise yurt dışı harcırahlarının ödenmediğini, bu nedenle altı akademisyen de tüm bu yurt dışı akademik etkinlik harcamalarını kendilerinin üstlendiğini beyan etmiştir. OHAL ilanının ardından ise yeni bir düzenlemeyle, tüm memurların yurt dışına çıkarken, yurt dışına çıkmalarında bir sakınca olmadığına ilişkin çalıştıkları kurumlardan alacakları bir belgeyi sunmaları koşulu getirilmiştir. Bu düzenlemenin ardından, yıllık izin ve akademik etkinliklere katılım için yurt dışına çıkışlarının uygun olduğuna ilişkin bir belge

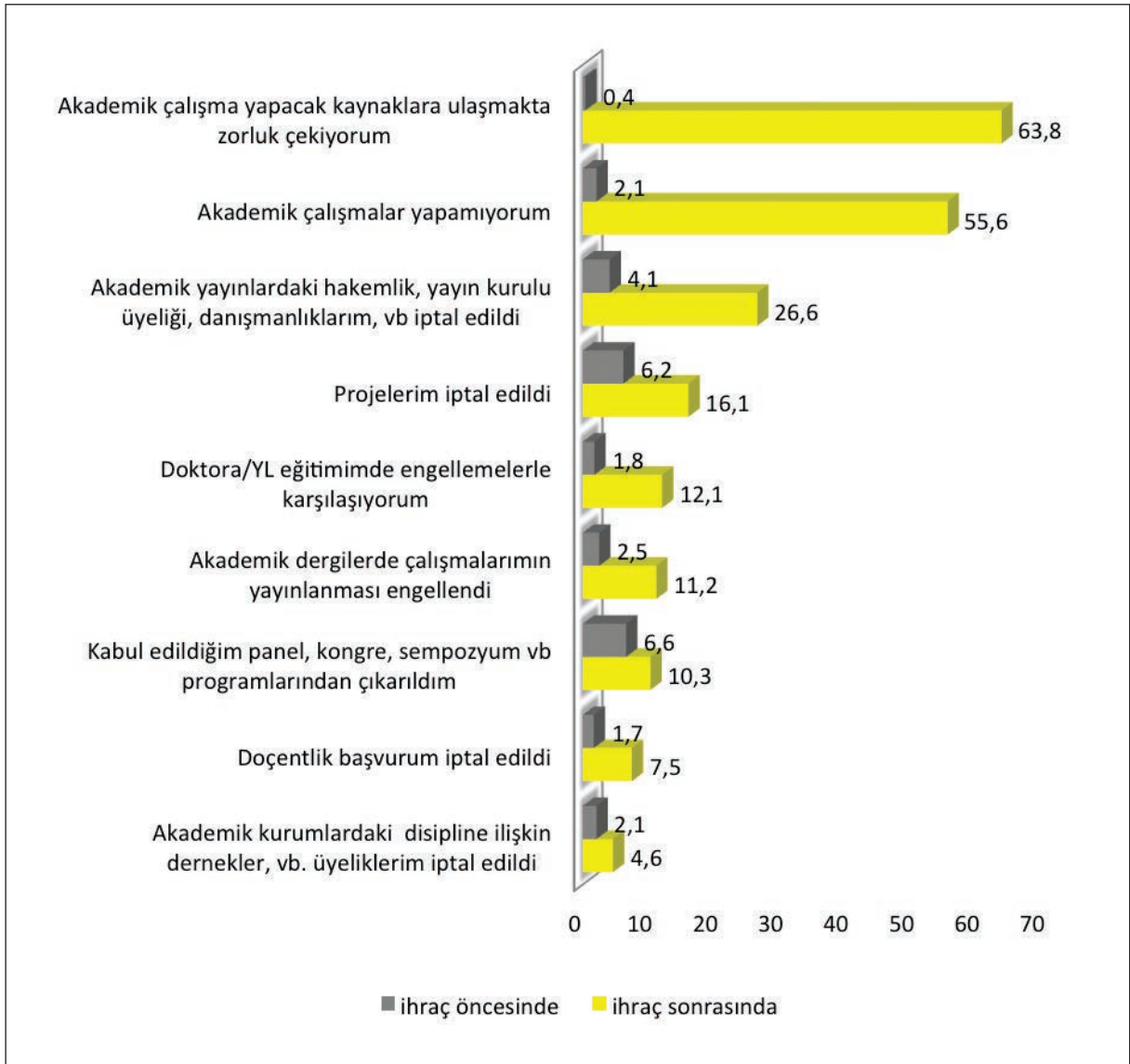
almak, imzacı akademisyenler bakımından OHAL öncesine oranla daha zorlaşmıştır. Konuyla ilgili, üç akademisyen taleplerinin kabul edilmeyeceği düşüncesiyle yurt dışı görevlendirme taleplerini iletmeğe çekindiklerini ifade etmiştir.

Katılımcı 36’nın deneyimi “verilmemiş emirlerin, konulmamış yasakların yani makbul olanın” (TİHV, 2019) yapılmasına açık bir örnek teşkil etmektedir. Henüz darbe girişimi yapılmamıştır, OHAL ilan edilmemiştir ama bir üniversite rektörü akademik bir konudaki en basit idari yetkisini kullanmamış ya da daha doğru bir ifadeyle kötüye kullanmıştır:

“Yurt dışında, [...]’daki bir üniversiteden doktora sonrası bir araştırmacı için kabul almıştık. Bu bölüm, dekanlık vs. o silsile içinde onaylandı gitti fakat rektörlükten bir türlü izin çıkmadı. Ne zaman oluyor bu 2016 Haziran. Bir türlü izin çıkmadı. Çıkmadı, çıkmadı benim uçak bileti yandı. Öyle bir şey beklemiyorduk. Araya kişi sokup ne olduğunu anlamaya çalıştık, gerek dekanlık üzerinden gerek başkaları üzerinden. Net bir cevap asla bir cevap verilmedi. Sonradan öğrendiğimiz şu oldu, [...] Üniversitesi Rektörlüğü imzacıların bu tür taleplerini olumlu bir yanıt verip veremeyeceğini anlayabilmek için İstanbul Cumhuriyet Savcılığına, imza meselesiyle ilgili savcılığa bir yazı yollamış.” (Katılımcı 36)

Akademisyenler yurt içi akademik etkinliklere katılmaları için de görevlendirilme taleplerinin reddedildiğini ifade etmişler; bu nedenle akademik toplantılara, hazırlıkları tamamlanmış eğitim ve konferanslara katılamadıklarını belirtmişlerdir. Benzer durum 35. madde görevlendirilmeleri için de geçerlidir. 21 akademisyen 35. madde kapsamındaki görevlendirmelerinin iptal edildiğini ifade ederken, bir akademisyen bu kapsamdaki başvurusunun kabul edilmeyişini imzacı olması nedeniyle çalıştığı üniversitede yaşadığı bir problem olarak ifade etmiştir. Bir akademisyen de yurt içinde yapacağı bir araştırma için izin alamadığını belirtmiştir. Akademik teşvik ödenekleri ve yayın desteklerinin verilmemesi de bu süreçte akademisyenlerin karşılaştıkları bir problemdir. Başvurduğu ve gerekli koşulları karşıladığı hâlde

Şekil 18: İhraç Öncesi ve Sonrasında Akademik Görevlendirmeler ile İlgili Hak İhlalleri/Kayıplar

akademik teşvik ödeneğinden yararlanamadığını ve kendisine yayın desteği verilmediğini ifade eden beş akademisyen bulunmaktadır.

Kurul ve Komisyonlardan Çıkarma

Anket katılımcılarından 29 akademisyen, akademik kurul ve komisyonlardan çıkartıldıklarını ifade etmiştir. Tez jürileri ve komiteleri; lisansüstü sınav jürileri; fakülte yönetim kurulu; eğitim, madde bağımlılığıyla mücadele komisyonu vb. komisyon ve araştırma merkezlerine üyelik ve yönetim kurulları; bölüm başkanlığı, anabilim dalı başkanlığı; öğrenci topluluğu akademik danışmanlıkları; Uluslararası İlişkiler Koordina-

törlüğü; Erasmus vb. öğrenci değişim programları sorumluluğu; engelli öğrencilere yönelik faaliyetlerin sorumluluğu; araştırma görevlileri temsilciliği ve hatta sınav gözetmenlikleri, görüşülen akademisyenlerin çıkarıldıklarını ifade ettikleri kurul, komisyonlar ile kendilerinden alınan görev ve sorumlulukların bir kısmını oluşturmaktadır. Kurul ve komisyonlar, akademik birikim ve deneyime dayalı liyakat ile oluşturulması beklenen ve üniversitenin idari ve akademik işleyişinde önemli yer tutan mekanizmalardır. Barış Akademisyenlerinin, liyakata bakılmaksızın kurul ve komisyonlardan çıkarılmasının, itibarsızlaştırma, değersizleştirme ve cezalandırma yolu olarak kullanıldığı

söylenebilir. Aşağıdaki alıntıdan da görüleceği üzere bazı durumlarda söz konusu engelleme resmi yazı ile de tebliğ edilmiştir.

“O yazıda da açık bir şekilde şey yazıyor, diyorlar ki işte, Barış Bildirisini imzalamış olmanızdan dolayı sizi temsilcilikten ahyo-ruz.” (Katılımcı 38)

Ders İptali

Anketi yanıtlayan 17, derinlemesine görüşme yapılan 7 akademisyen derslerinin iptal edildiğini ya da açılmadığını belirtmiştir. Derslerin iptali, fakülte kurulunda önerilen dersin rektörlük tarafından iptal edilmesi; programda yer alan dersin programdan çıkarılması; aynı üniversitenin farklı bir fakültesinde verilen dersin iptali; bir başka üniversitede ihraç öncesinde de verilen dersin rektörlükçe onaylanmaması; yarı-zamanlı olarak verilen dersin iptali gibi farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. İki akademisyen ders iptalini, *“Bütün lisans ve lisansüstü derslerim fakülte kurulu kararıyla üstümden alındı.”* şeklinde ifade ederken, herhangi bir resmi karar olmaksızın derslerin fiili olarak açılmaması da söz konusu olmuştur. Derslerin açılmayacağına bilgisi yazılı ya da sözlü olarak iletilmiştir. Derslerin kapatılması, zaman zaman, sadece akademisyenlere değil aynı zamanda öğrencilere de kayıp yaşatacak biçimde gerçekleşmiştir.

“Fakültede verdiğim derslerden, başka hoca bulduklarına dair, beni hocalık görevinden men ettiler. Sonra başka fakültede verdiğim derslerden, oranın dekanlığına da gelen yazılar oldu. Başka hoca bulunmuştur bu ders için. Aslında bu dersi verebilecek, ‘... [...]’ta bu derslere verebilecek başka bir hoca yokken, böyle bir gereksiz bahane ile beni görevden men ettiler.” (Katılımcı 38)

Tedbir uygulaması olarak derslerin açılmaması, akademik işleyiş ve teamüllere uygun olmayan biçimde gerçekleşmiştir. Akademik faaliyetin temel bileşenlerinden birisi olan eğitim ayağı, hem akademisyenler hem de öğrenciler bakımından sekteye uğratılmıştır. Henüz idari ve adli sürecin

dahi başlamadığı bir dönemde derslerin iptali, Barış Akademisyenlerini suçlulaştırma ve değersizleştirmenin yöntemi olarak kullanılmıştır.

İdari Soruşturmalar

Barış İçin Akademisyenler, *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* başlıklı bildirisinin kamuoyuyla paylaşılmasının hemen ardından baskı, engelleme ve ihlallere maruz kalmış olmakla birlikte, üniversitelerin tutumlarına bağlı olarak, bu süreç her bir üniversitede farklılaşan uygulamalara neden olmuştur¹³. İvedilikle soruşturma açan ve uzaklaştırma kararı alan üniversiteler olduğu gibi, herhangi bir soruşturma ya da idari işlem yapmadan ihraç listesine akademisyenleri ekleyen üniversiteler de olmuştur.

Bu saha çalışması kapsamında yapılan ankette yer alan, *“İhracınızla ilişkili olduğunu düşündüğünüz bir sebeple idari soruşturma geçirdiniz mi?”* sorusuna cevaben, katılımcıların 17’si hiç soruşturma geçirmediklerini belirtirken, 227’si idari soruşturma geçirdiklerini ifade etmiştir. Söz konusu 227 akademisyenin 180’ine bir idari soruşturma açılmış olmakla birlikte, bir akademisyene açılan en fazla soruşturma sayısı 6’dır.

Soruşturmaların seyrinin de yine birbirinden farklılaştığı ankete verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır: ÖYP kapsamında çalışan akademisyenlerin bazılarının hem o dönem çalıştıkları kurum, hem de kadrolarının bulunduğu kurumlar tarafından idari soruşturmalar açılmış; görevden el çektilerikten sonra tekrar soruşturma olduğunu öğrenenler olmuştur, hatta ihraçtan sonra idari soruşturma açıldığı durumlara dahi tanık olunmuştur.

Haklarında idari soruşturma yürütülmüş olan akademisyenlere, idari soruşturmanın neticesini bilip bilmedikleri sorulmuştur. Sadece 58 akademisyen sonucu bildiklerini ifade etmiştir. Bunun sebebi ise, üniversitelerin birçoğunun idari soruşturmaların neticesini ilgili kişilere tebliğ etmeden, bu akademisyenlerin isimlerini doğrudan YÖK’e ihraç istemiyle göndermesidir. Bazı akademisyenler, isimlerinin ihraç istemiyle YÖK’e gönderildiğini şifahi olarak öğrendiklerini belirtmişlerdir.

13 Sürecin gelişimi için Bkz. TİHV (2019). *Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi: 11 Ocak 2016-11 Ocak 2019* (<https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>). Öte yandan üniversitelerin değişen tutumuna ilişkin bu raporun Üniversitenin Olağanüstü Hâli başlıklı birinci cildine bakınız.

Soruşturma sonucunun tebliğ edilmemesine ek olarak, idari soruşturma başlatıldığı veya görevden el çektirme tedbir kararı verildiği durumlarda dahi, ilgili akademisyene bu kararın günlerce tebliğ edilmediği durumlar olmuştur.

“11 Ocak Pazartesi günü, açıklandığı gün yani ben üniversiteye girerken personel kartımın okunmadığını fark ettim. Hani çok da önemsemedim. O gün bana uzaklaştırma verilmiş.. Pazartesiden çarşamba gününe kadar ben ..devam ettim ama uzaklaştırma almışım ve hiçbir şekilde haberim yok, tebliğ edilmedi.” (Katılımcı 23)

İmzacı akademisyenlerin, imzalarını çekmeleri yönünde üniversite idari kadrosunda bulunan ve/veya akran meslektaşları tarafından “uyarıldıkları” anlaşılmaktadır. Anket katılımcılarından birisi, doğrudan rektörün, imzasını çektiği takdirde işlem yapmayacaklarını söylediğini ifade ederken; mülakata katılan bir akademisyen, kampüste kendisinin katılmadığı etkinlikler sebep gösterilerek ek soruşturmalar açıldığını ve bunların Barış İçin Akademisyenleri baskılamak için yapıldığını ifade etmiştir.

“Normal şartlar altında tabii üniversiteler dekanlık önce bizi bir çağırır aslında. Böyle bir odada toplandık. Ya işte böyle bir süreç var. Hani sanki vazgeçin gibi bir şey, hani imzamızı isterseniz geri alabilirsiniz falan hani, böyle bir süreç yaşandı.” (Katılımcı 13)

Benzer biçimde, soruşturma komisyonu üyeleri tarafından soruşturma sırasında “pişmanlık” da sorgulanmıştır. Aşağıdaki sözler ikinci kez soruşturma geçiren bir akademisyene aittir:

“...Yine aynı komisyon, bir değişiklik vardı ve şey bu sefer sorular biraz daha şeydi, pişman mısınız gibi..” (Katılımcı 16)

Öte yandan, soruşturma tebliği eline ulaşan ve savunma istenen akademisyenler, gelen tebliğ belgesinde suç istinadı olmaksızın sadece *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* bildiri metninin olduğunu ve hangi suçlamaya karşı savunma vereceklerini bilemediklerini ifade etmişlerdir.

Soruşturma sırasında, savunma verecek kişinin avukatla birlikte soruşturmanın yapıldığı

salona girmesinin engellendiği ve ifadenin yalnız alındığı da olmuştur.

Bildirinin kamuoyuyla paylaşılmasının ardından, bazı üniversiteler resmi web sayfalarından açıklama yayınlarken, Rektörlerin basına sözlü olarak beyanda bulunduğu da görülmüştür. Öte yandan “...karşı bildiri” başlıklı, doğrudan *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* bildirisi ve imzacılarına karşı yayınlanmış olan bildirinin imzacılarının soruşturma komisyonlarında yer aldığı vakalar da bilinmektedir. Mülakata katılanlardan bir akademisyen, “karşı bildiriye imzalayan” kişilerin soruşturma komisyonunda olmasına itiraz ettiklerini ancak, onların “imzalarını çektiler” diyerek komisyondan çıkarılmadıklarını ifade etmiştir.

Nihayetinde, idari soruşturmaların açılması, idari soruşturma süreci ve neticelendirilmesi aşamalarının her birinde, yaygın biçimde usulsüzlük ve ihlallerin gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Görevden El Çektirme (Açığa Alma)

Anketi yanıtlayan 22 akademisyen ihraç öncesi görevden el çektirildiğini ifade etmiştir. Üniversitelerin olağan işleyiş yapısının, mevzuatının bile işletilmediği, hukuksuz uygulamalar konusunda adeta birbiriyle yarıştığı, hukuksuzluğun norm hâline getirildiği izlenmektedir. Görevden el çektirme işleminin, hemen Bildiri metninin okunduğu 11 Ocak 2016 tarihinin ertesi günü uygulandığı dahi olmuştur. Ayrıca işlemin tebliğ edilmemesi sebebiyle işlemde habersiz olup üniversitede olağan akışıyla çalışmaya devam edenler, görevden el çektirme işlemini rektörün basın açıklamasından öğrenenler de olmuştur. Bu örnekler, görevden el çektirme işleminin “ivedilikle” ve idari işlem prosedürünün dışında gerçekleştirildiğini göstermektedir. Öte yandan görevden el çektirme işleminin birkaç kez uzatıldığı veya farklı dönemlerde aynı işlemin birden fazla uygulandığı durumlar da gerçekleşmiştir.

Kadro ve Atamaların Engellenmesi

Kadro konusu üniversitelerin her dönemde tartışmalı konularından biri olmakla birlikte, Bildirinin açıklanmasının ardından, imzacı akademisyenlere kadro verilmemesi önemli bir baskı ve yıldırma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. İmzacı olmaları nedeniyle, iki akademisyen profesörlük kadrosunun verilmediğini, bir akademis-

yen profesörlük kadrosu için başvurusunun geri çekilmiş sayıldığını, bir akademisyen profesörlük dosyasındaki raporların tamamının olumlu olmasına rağmen bu kadroya atanmayarak dosyasının ikinci kez jüriye gönderildiğini; iki akademisyen doçentlik unvanını almış olmalarına rağmen doçentlik kadrolarının verilmediğini; bir akademisyen kadrosu geldiği hâlde kendisine soruşturma açılacağı gerekçesiyle doçentlik atamasının yapılmadığını; iki akademisyen yardımcı doçentlik atamasının yapılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca iki akademisyen bu uygulamanın yalnızca kendileri ile sınırlı kalmadığını belirtmiştir. İmzacı olmaları nedeniyle, kendileriyle ilişkili olan kişilere kadro verilmediğini belirten iki akademisyenden birinin asistanına diğersinin ise eşine kadro verilmemiştir.

Sözleşmenin Yenilenmemesi

Doçentliğe kadar olan akademik kadrolar için sözleşme, yenilemeye tabidir ve sözleşmelerin yenilenmesi, akademik ve idari görevlerin yerine getirilmesine bağlıdır. Vakıf üniversiteleri de dahil olmak üzere bazı üniversiteler, Barış Bildirisini imzalayan akademisyenlerin görevlerine sözleşme yenilememe yoluyla son vermişlerdir. Bazı örneklerde imzacı olmak doğrudan sözleşmenin yenilenmemesine sebep olarak gösterilmiştir.

Akademik Etkinlik ve Yayınlardan Çıkarılma

Akademik yaşamın temel bileşenlerinden biri de akademisyenlerin alanlarındaki gelişmeleri izledikleri, kendi çalışmalarını, görüşlerini paylaştıkları bilimsel etkinliklere katılımdır. Bu sebeple kongre, panel, konferans gibi akademik faaliyetlerden çıkarılma, akademisyenler için doğrudan mesleklerinin icrasına yönelik engellemelerdir. Ankete katılanların %6,6'sı ihraçtan önce %10,3'ü ise ihraçtan sonra, panel sempozyum gibi etkinliklerden çıkarıldığını bildirmiştir. Söz konusu engellemeler, akran akademisyenler ve başka üniversitelerin yöneticileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Akademik etkinliklerden çıkarılma ve katılımın engellenmesinin yanı sıra, birçok durumda bunun yapılma biçimi, akademik etik ve teamüllerin yerle bir olduğu örnekleri içermektedir. Başkanlığı olduğu araştırma derneğinin toplantısına hazırlanırken ihraç edilen bir akademisyenin yaşadıkları ise, söz konusu yıkımı tüm açıklığıyla göz önüne sermektedir:

“Her şeyimi hazırlamışım, aynı zamanda toplantının başkanayım. Bana gelme dediler. İstemiyorsanız gelmem yani ben... Böyle bir konuşma oldu ki bu telefonu açan kişi derneğin genel başkanı... Ama aradan yarım saat bile geçmeden bu sefer yönetim kurulundan bir başka kişi aradı. Genç bir doçent... Aradı, dedi ki ya işte hafta sonu gelmeyecekmisiniz, işte üzüldük falan filan tabii. Bunlar klasik laflar. İşte ondan sonra, ya slaytları göndersen de ben anlatsam dedi senin konuşmanı. Bu kadar ahlaksız bir teklifle ben hayatımda karşılaşmadım dedim.” (Katılımcı 10)

Öte yandan, doğrudan Barış Bildirisi imzacısı olmaları nedeniyle üniversite bünyesinde yapılan etkinliklerden bütün imzacıların çıkarılması, üniversitenin ortak iştirakçi olduğu faaliyetlerden, imzacılara kürsü verilmesi sebebiyle çekilmesi gibi vakalar da gerçekleşmiştir.

Ayrıca, ankete katılan akademisyenlerin %4,1'i ihraçtan önce, %26,6'sı ise ihraçtan sonra, akademik yayınlardaki kurul üyeliği, danışmanlık, hakemlik gibi görevlerinin iptal edildiğini ifade etmişlerdir. Ek olarak, %2,5'u ihraçtan önce %11,2'si ise ihraçtan sonra akademik çalışmalarının yayınlanmasının engellendiğini söylemiştir. Nihayetinde YÖK'ün resmi yazısına istinaden ihraç edilen akademisyenlerin bilimsel yayınlardaki her türlü varlığı engellenmiştir. Bu yayınları çıkaran kurum ve kurullar ise söz konusu “yazının gereğini” ifa etmekte ne akademik özgürlükler ne de etik bakımdan beis görmemişlerdir. Öte yandan eserler yayınlanırken makale ya da bölümlerin çıkarıldığı veya ilgili bölüm ya da makale çıkarılmasa da, sadece ihraç edilmiş yazarın isminin çıkarıldığı örnekler de olmuştur. Bu durum anket yapılan akademisyenler tarafından özellikle Açık Öğretim kitapları bakımından dile getirilen bir uygulamadır.

Söz konusu uygulamalar, bir yandan Türkiye üniversitelerindeki akademik ve etik erozyonu gösterirken diğer yandan da, bilimsel ölçütlerin yerini güvenlikçi yaklaşımların aldığını göstermektedir. Ayrıca, bu uygulamalar Barış Bildirisi imzacılarının damgalanma ve dışlanma süreçlerini de işaret etmektedir.

Proje İptali

Akademisyenlerin %6,2'si ihraçtan önce %16,1'i ihraçtan sonra Bilimsel Araştırma Projelerinin (BAP) iptal edildiğini beyan etmiştir. Kendisinin imzacı olması sebebiyle öğrencilerinin projelerinin de iptal edildiğini belirtenler olmuştur. İptal edilen projeler yoğunlukla TÜBİTAK ve üniversiteler tarafından fonlanan BAP'tır. İhraçtan önce TÜBİTAK'a proje başvurusu olan bir akademisyen ise maruz kaldığı süreci şöyle anlatmaktadır:

"[TÜBİTAK'a] Başvurduk, [sonuçlar] açıklandı, bizimki açıklanmadı. Ben de TÜBİTAK'ı telefonla aradım... Oradaki bayan dedi ki hocam sizin proje başkanlığın masasında beklemede ve size hiçbir açıklama yapamam. ...Sonra tabii dilekçe yazdım... Dilekçeme hiç cevap vermediler. Dilekçeme ne zaman cevap verdiler biliyor musunuz? İhraç edildikten sonra... TÜBİTAK... Onu bekliyorlarmış yani." (Katılımcı 13)

Doçentlik Başvurularının İptali

OHAL döneminde Üniversitelerarası Kurul Başkanlığına yapılmış olan ancak tüm süreçleri neticelenmemiş bütün doçentlik başvuruları askıya alınmıştır. Daha sonra 683 numaralı KHK'nin Doçentlik Başvurusu başlıklı dördüncü maddesinde, "Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olması ya da değerlendirilmesi sebebiyle görevden uzaklaştırılan veya haklarında adli soruşturma ya da kovuşturma yapılan doçent adaylarının, görevden uzakta geçirdikleri süre boyunca veya adli soruşturma ya da kovuşturma sonuçlanıncaya kadar doçentlik başvurularına ilişkin işlemler durdurulur. Bunlardan haklarında kamu görevinden çıkarılma veya mahkumiyet kararı verilenlerin doçentlik başvuruları iptal edilir." ibaresi yer almıştır.

Akademik bir derece olarak doçentlik sadece üniversite akademik personeline değil, bilimsel kriterleri yerine getiren herkese açıktır. Akademik liyakatin ilgasının beyanı olarak okunabilecek bu düzenleme, soruşturma geçiren ve/veya ihraç edilmiş herkes için hak kaybına yol açmıştır.

Anketi yanıtlayan ve doçentlik aşamasında olan üç kişinin sınav başvuruları ilk önce gerekçe gösterilmeden durdurulmuş, sonrasında iptal edilmiştir. Bir akademisyen jüri aşamasını geçtiği, kendisine sınav tarihi verildiği hâlde, sınavın ev sahibi Anabilim Dalı Başkanının itirazıyla sınava alınmamıştır. Görüşme yapılan Katılımcı 33'ün deneyimi de çarpıcıdır:

"Onun haricinde doçentliğim engellendi. Çünkü başvuru yapmıştım. Daha doğrusu imza sonrası başvurumu yaptım ben, yani biraz da inadına. Nisan 2016'da yaptım. Çok uzun bir süre hiç cevap gelmedi, sonra jürim açıklandı. Tam jüri açıklandı ben şimdi dosyayı hazırlayayım göndereyim derken, jüri buhar oldu. O buharlaşma üzerine hiç açıklama gelmedi, gelmedi, gelmedi, ondan sonra zaten KHK geldi." (Katılımcı 33)

Danışmanlıkların İptali

İhraç öncesinde başlayan engellemelerden bir tanesi de lisansüstü tez danışmanlıklarının iptal edilmesidir. Bu engellemeler akademisyenlerin öğrencileriyle sürdürdükleri danışmanlık ilişkisine ket vurmuş, bu alanda verdikleri emeğe el konulmuştur.

"Benim en ağrıma giden de, bir tane yüksek lisans tezi bitirebilecek aşamaya gelmişim ben ilk defa. Ama o arada ihraç edildim. ... Tek üzüldüğüm şey, mesela ben o tezi dışarıda bekledim. İçeride değildim. Çıktığında ilk ben tebrik edemedim. Aşağıda bekledim. Bir de o tezin üzerinde adım yazmayacak mesela hiçbir zaman. O tezin üzerinde öbür arkadaşın adı yazacak..." (Katılımcı 46)

Bu uygulamaların aynı zamanda öğrenciler üzerinde de olumsuz etkileri olmuştur. Tez çalışmaları, akademinin temellerinden birisidir ve akademik danışmanın tezin konusu ve metodolojisindeki uzmanlığı elzemdir. İhraç edilen akademisyenlerin öğrencilerine yeni danışmanlar atanırken bu türden akademik kaygılar gözetilmediği anlaşılmaktadır. Kendisi de Barış akademisyeni olan ve ihraç edilen Katılımcı 35 bu öğrencilerden birisidir.

"Ben o dönemde dedim ki "ihraç edilen hocaların öğrencileri olarak, asistanlar vs.

olarak hiçbirimiz bunu yapmayalım.” [yeni danışman belirlemeyen]Zaten bir ben kalmıştım... Gittik öyle bir tane fahri danışman koyduk...[tezimle] zaten ilgilenecek bir şey yok ortada. Zaten onun uzmanlığı değil, bölümden bir tane pozitivist hoca atadılar.” (Katılımcı 35)

Diğer Engellemeler

Doğrudan üniversite yönetimleri ve akademisyenlerden kaynaklanan engellemelerin yanı sıra, üniversite dışındaki kurum ve kuruluşlardan da engellemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu baskı ve yıldırma uygulamaları üniversite bünyesindeki uygulamalarla benzerlik göstermekle birlikte; kurum ve kuruluşların oldukça çeşitli olduğu görülmektedir.

Üç akademisyen ÖSYM bünyesindeki temsilcilik, soru yazımı gibi liste ve komisyonlardan çıkartıldıklarını belirtmiştir. Ek olarak, birer akademisyen şu durumlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir: Bir devlet kurumu tarafından sürdürülen bir projeden çıkarılma, diğer imzacı akademisyenlerle birlikte Açık Öğretimle ilgili soru ve içerik hazırlanan bir çalışma grubundan çıkarılma, Stratejik Araştırmalar Merkezi yönetim kurulundan, akademik alanıyla ilgili bir derneğin yönetim kurulundan çıkarılma. Ayrıca bu akademisyenlerden birisi dernek bünyesinde, alana ilişkin mesleki eğitim kursları eğiticiği görevinin de iptal edildiğini ifade etmiştir. Üniversitenin adıyla kurulan bir sağlık derneğinin yönetim kurulundan istifaya zorlandığını ifade eden bir akademisyen de bulunmaktadır.

İmzacı akademisyenler bu süreçte hem kendi doçentlik süreçleriyle ilgili hem de içinde buldukları doçentlik jürileriyle ilgili problemler yaşamışlardır. Üç akademisyen raporunu yazdıkları doçentlik jürilerinden sözlü aşamasında çıkarıldıklarını ifade ederken, iki akademisyen doçentlik sürecinin durdurulduğunu belirtmiş; bir akademisyen ise eser inceleme aşamasını geçmiş olmasına rağmen doçentlik başvurusunun iptal edildiğini beyan etmiştir.

Engellemelerden Kayıplara

Mülakatların açık kodlanması sırasında akademik kayıplar teması ortaya çıkmıştır. Akademik kayıpların en sık hangi temalarla birlikte konu-

şulduğuna bakıldığında Şekil 19 oluşmaktadır. Akademik kayıplar, çok daha fazla temayla konuşulmuş olmasına karşın, burada yalnızca en sık vurgulanan konular şekle dahil edilmiştir.

Kaynaklara Erişememe

Şekil 19’da akademik kayıplarla birlikte en sık konuşulan temanın kaynaklara ulaşamama olduğu görülmektedir. Mesleğini icra etme ve kendini gerçekleştirmenin önündeki en önemli engellerden bir tanesi olarak kaynaklara erişememe, aşağıdaki sözlerde tüm ağırlığıyla dillendirilmiştir:

“Akademik çalışmalara devam edemiyorum maalesef. Hayatımdan en çok sevdiğim şey. Bizi biz yapan değerlerden. Onun için bazen biri sorduğunda diyorum çok oksijensiz kaldık, hakikaten oksijensiz.” (Katılımcı 13)

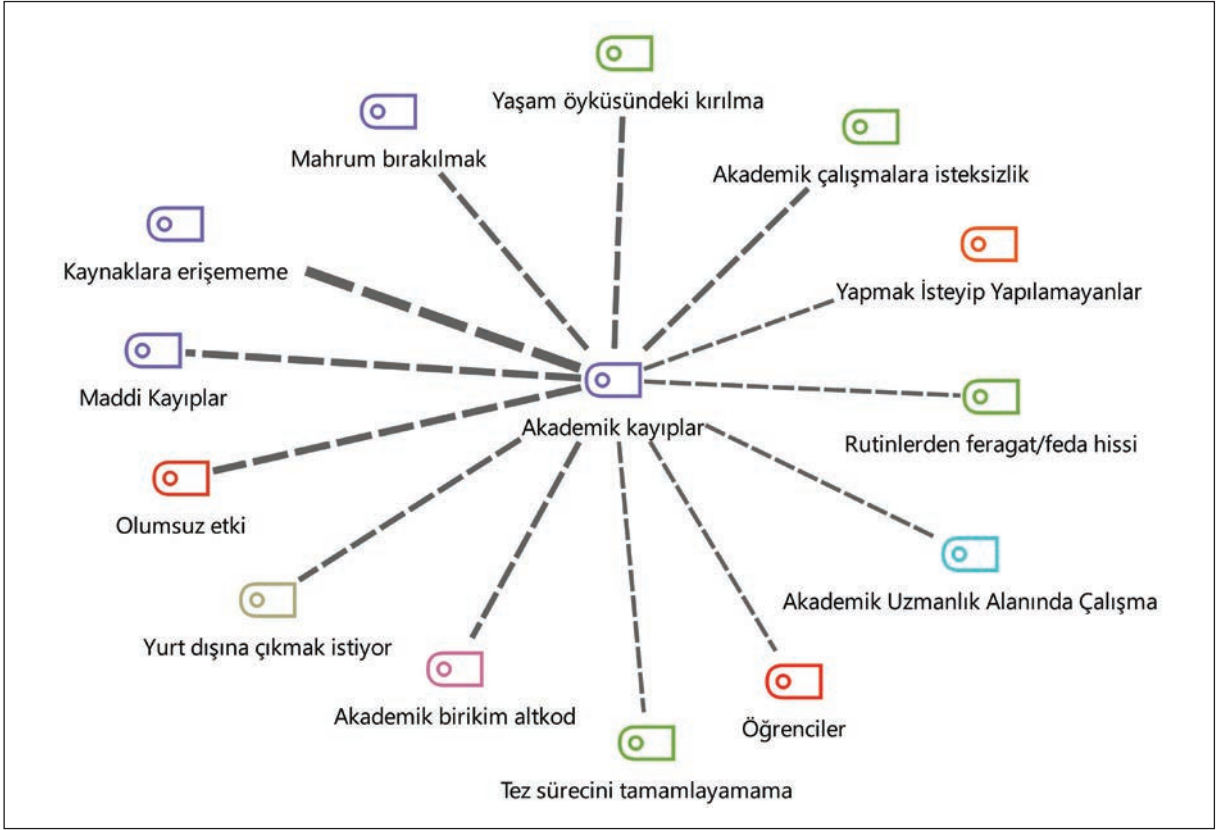
Üniversiteyle ilişkisi kesilen akademisyenlerin bilimsel çalışmalarına devam etmeleri olanaksız hâle gelmese de bilimsel çalışmalara devam edebilmek konusunda akademisyenlerin önemli güçlükler yaşadıkları görülmektedir. Ankete katılanların %63,8’i akademik çalışma yapabilmek için ihtiyacı olan kaynaklara ulaşmakta zorluk çektiğini bildirmiştir. Akademik kaynaklar bir yandan basılı yayınları ve veri tabanlarını içerdiği kadar, elbette farklı disiplinlerin alana has ihtiyaçlarını da içermektedir. Örneğin temel bilimlerde laboratuvar, klinik tıp alanı için hastalara erişim, sanat alanı için düzenli olarak pratik yapabilmek alan için elzem olabilmektedir.

“...arttırdığım zamanda oturacağım bir şey değil [...], başından zaman zaman kalktığım bir şey. Yani ben ondan ayrılmadığım için oturmuyorum aslında, çünkü gün gün her gün bir çiçeği sulamak gibi bir şey olması gerekiyor.” (Katılımcı 14).

“ben deneysel çalışan bir insandım dolayısıyla fiziksel bazı şeylere ihtiyacım var. Çok donanımlı bir laboratuvar kurduk biz. Alet edevat, ekipmana ihtiyacım var. Bunların hiçbirisi yok, dolayısıyla ben bir iş yapmam” (Katılımcı 26).

Öte yandan akademik etkinlikler için laboratuvar, ekip ve malzemenin şart olduğu ve bunun kişisel olarak yurt içinde tedarik edilmesinin

Şekil 19: Akademik Kayıpların En Sık Birlikte Konuşulduğu Temalar

mümkün olmadığı alanlarda, pasaport tahditleri, mesleği icra etmek için yurt dışı kaynaklara erişimin de engellenmesi anlamına gelmektedir.

Akademik faaliyetin üniversite ortamında yapılmasının engellenmesi, sadece doğrudan materyal kaynaklardan yoksun bırakılma değil aynı zamanda bilgiyi etkileşimli ve birlikte üretmenin imkanlarının da büyük oranda sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Aşağıda görüleceği üzere, birçok akademisyen ihraçtan çok önce başlayan, akademik faaliyetin, birçok alanda ve farklı yollarla engellenmesine maruz kalmıştır. İhraçtan sonra ise üniversite ortamından tamamen dışlanmalarıyla bilgi üretimi için önemli koşullardan bir tanesi olan, diğer akademisyenlerle bir araya gelme ve tartışma olanağından da yoksun bırakılmışlardır.

“Olumsuz diyebileceğim şeyler, araştırma imkanlarımın elimden alınmış olması. Kütüphanenin gitmiş olması, Konuşabileceğim insanların gitmiş olması.” (Katılımcı 22)

“[...] alanında benim de özellikle çalışmak istediğim alanda teori ve pratik birlikte ilerliyor. Pratik bir şey olmasa bile üzerinde çalışacağım tezi, onu akademik bir ortamda öğrencilerle ya da meslektaşlarla paylaşabiliyor olmak sizi çok [etkiliyor].” (Katılımcı 3)

Kamuda çalışmanın engellenmesi, aynı zamanda hem üniversiteler aracılığıyla erişilebilir olan hem de sadece kamu sektörüne açık olan maddi araştırma kaynaklarına da erişimin engellenmesi anlamına gelmektedir.

“...şimdi mesela o kürsüde öğrencilerle buluşamıyor olmak veya biriktirdiklerimi, donanımlarımı üniversite kurumsallaşmasının getirdiği imkanlarla birlikte kongre, konferans, neyse, yurt dışına gitmek, işte ders vermek, proje yazmak, çeşitli kamu kurumlarından, TÜBİTAK’tan, şuradan buradan fonlar alarak o projeleri hayata geçiremeyecek olmak meselesi...” (Katılımcı 42)

Kişinin mesleki becerisini, kültürel sermayesini kullanmasının engellenmesi, kendini gerçekleştirme koşullarının ağır biçimde sekteye uğratılması, beraberinde çeşitli duygusal zorlukları da getirmektedir.

“Şöyle bir değer yitimi yaşadığımı düşünüyorum. Ya araştırma fonlarından, kamu fonlarından yararlanamıyorum artık mesela. Yani, yapmak istediğim araştırmalar zaten güçtü, şimdi hiç imkanı kalmadı. Yani, komple değersizleşti.” (Katılımcı 42)

Akademik Çalışmalara İlişkin Motivasyon Düşüklüğü

İhraçla birlikte akademisyenler, Barış Bildirisinin kamuyla paylaşılmasıyla başlayan engellemelerin yarattığı etkilerin çok ötesine geçen bir cezalandırma ile karşı karşıya kalmıştır. Elbette buradaki en önemli etkilerden birisi, akademisyenlerin mesleki çalışmalarında yaşadıkları kayıplardır.

İhraç öncesi ve sonrasında baskı, engelleme ve dışlamaya maruz kalan akademisyenler için akademik faaliyetin kendisi olmasa bile akademik faaliyetlerin gerçekleştirildiği sosyo-politik mekan ve gerçekleştirilme koşulları değişmiş veya tümüyle ortadan kalkmıştır. Kurum olarak üniversiteye ilişkin düşünce ve tutumlarda ciddi değişimler olduğu, bunların akademik faaliyetlere ilişkin motivasyon kaybına yol açtığı gözlenmektedir. Nihayetinde akademik faaliyetlere yönelik motivasyon düşüklüğü, en yoğun biçimde kurum olarak üniversite ve akademik kayıplar temalarıyla birlikte konuşulmuştur.

Katılımcı 25 ve 26 damgalanma ve dışlanma sonrası ortaya çıkan yön kaybı ile amaçsızlığı (Silove, 2007) çok net bir biçimde ifade etmektedir.

“Hiçbir şey öğrenmek, kendimi geliştirmek istemiyorum yani. Bir doktora almışım. Bu ülkede çöp olmuş. 5 dil bilsem ne olacak?” (Katılımcı 25)

“Böyle bir isteğim, motivasyonum da yok. Buradaki en büyük hikaye bu. Yani ben yaptığım çalışmalara devam edecek ne gücü, ne anlamı buluyorum bu saatten sonra. Zaten zor ayakta duruyordum hani onları yapabilmek için.” (Katılımcı 26)

Öte yandan, Türkiye'nin içinde bulunduğu politik ortam ve özeldir belirsizlik ortamı, yine motivasyonun düşme sebeplerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

“Çünkü her gün başka bir şeyle, her gün bir gündemle, bizi kişisel olarak ilgilendirmesinin önemi yok, ama tüm Türkiye'nin içinde yer aldığı konjonktürle ilgili olarak orada zorlanıyorum. O çalışma düzenini oluşturup motivasyonu sağlamakta zorlanıyorum.” (Katılımcı 4)

Anketi yanıtlayan akademisyenlerin ihraç öncesinde ve sonrasında akademik çalışmaları ile ilgili nasıl bir değişim yaşadıkları sorusuna verdikleri yanıtlar bunu işaret etmektedir. Ankete katılanların neredeyse tamamı, ihraç öncesinde akademik etkinliklere katılım, yayınları sürdürme ve diğer akademisyenlerle ortak çalışmalar yapmakla ilgili problem yaşamadığını belirtmektedir. İhraç sonrasında ise akademisyenlerin sayılan başlıklardaki çalışmalara katılım oranlarının düştüğü saptanmıştır (Şekil 20).

Akademik kayıplar, siyasal iktidarın, üniversite yönetimlerinin, hocaların, meslektaşların, akran akademisyenlerin işbirliği içinde yürüttükleri hak ihlallerinden kaynaklanmaktadır. Bu ihlaller ve yarattıkları kayıplara bütünlüklü olarak bakıldığında; bunların ihraç edilen akademisyenleri akademik yaşamdan, akademik üretimden soyutlamayı, akademik kimliğini elinden almayı, yalnızlaştırmayı, yoksullaştırmayı, sivil ölümle yok etmeyi hedefleyen bir sistematığe sahip olduğu görülmektedir.

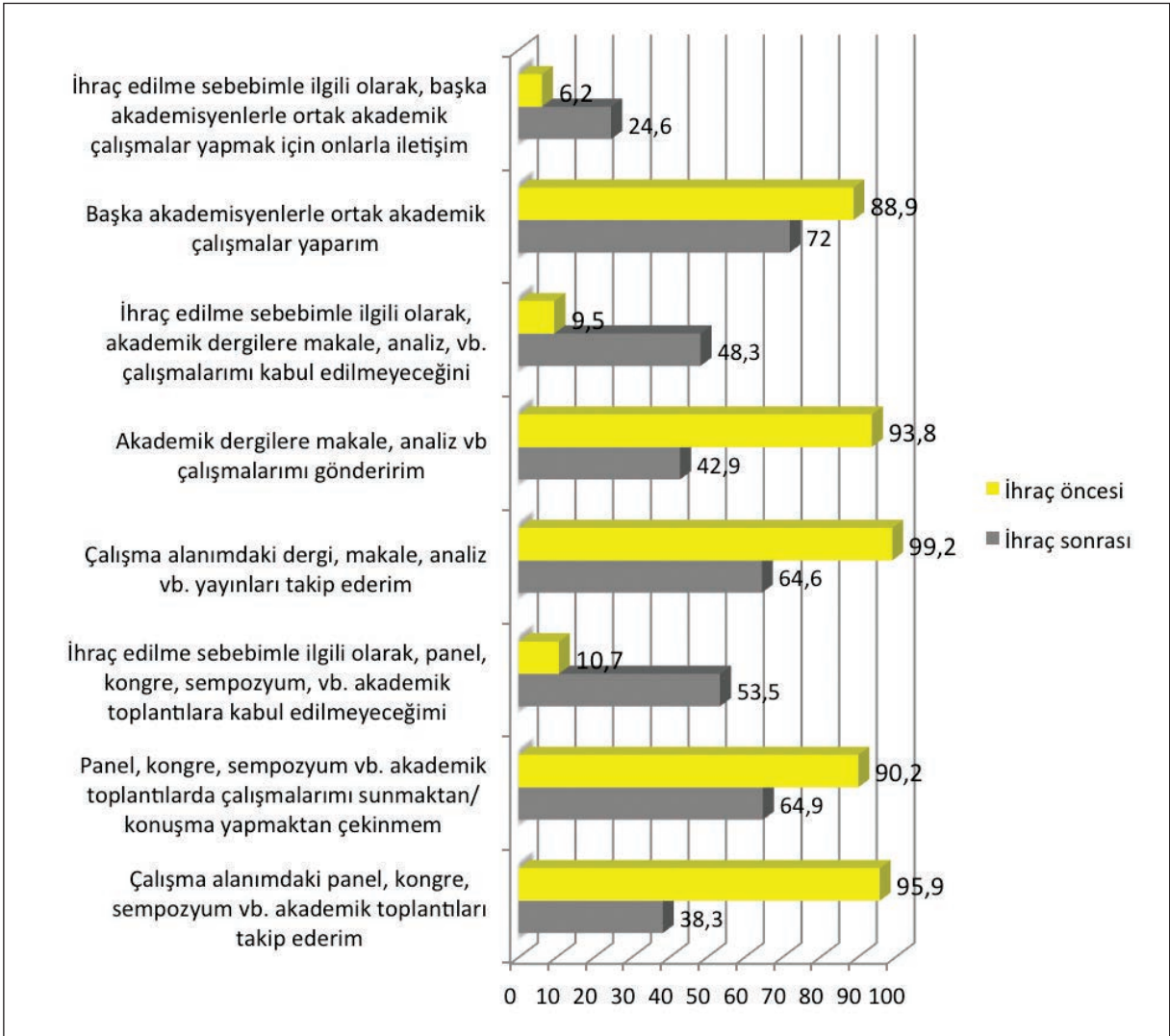
Hak İhlallerinin Neden Olduğu Sosyal Kayıplar

a. Taşınma

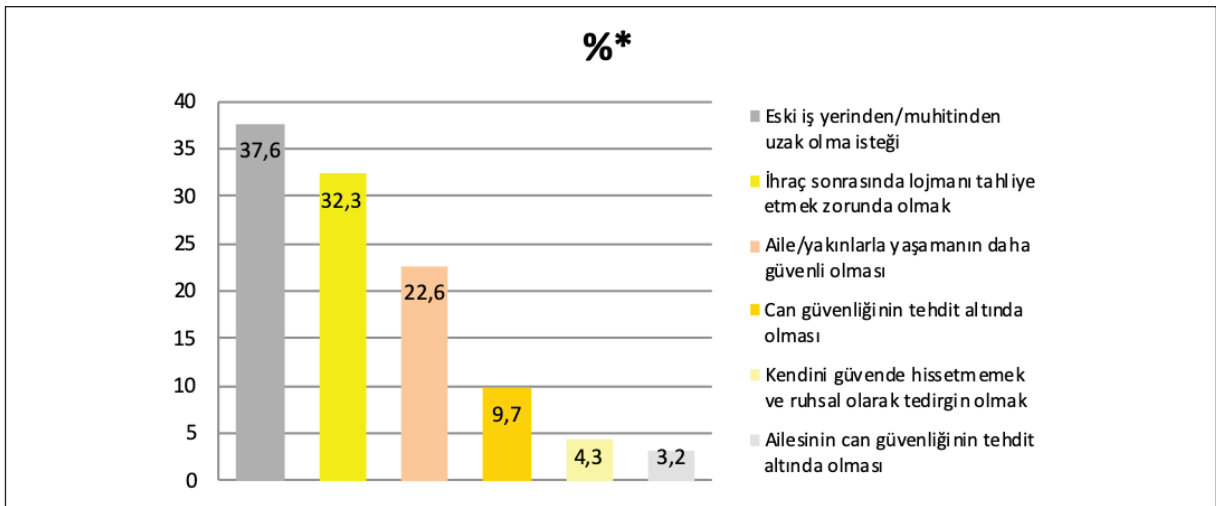
Görüşülen akademisyenlerin %37,3'ü ihraç sebebiyle ilgili bir nedenle yaşadığı yerden taşınmak durumunda kalmıştır. Taşınan akademisyenlerin %57'si tek başına, %37,6'sı ailesiyle birlikte; %75,3'ü başka ile %7,5'i başka ilçeye, diğerleri ise başka mahalle ya da sokağa taşınmışlardır.

Taşınma nedenlerinin başında aileyle, yakınlarla yaşamının daha ekonomik olması, eski iş yerinden ve çevresinden uzak olma isteği, yeni iş bulma ümidi ya da bulmuş olmak, aileyle, yakınlarla yaşamının daha güvenli olması ve ekonomik

Şekil 20: İhraç Öncesinde ve Sonrasında Akademik Çalışma Yapma Konusunda Değişim

Şekil 21: Taşınma Nedenleri

*Birden fazla yanıtı soru.

nedenler gelmektedir. Her 10 akademisyenden birinin kendi can güvenliğinin tehdit altında olduğunu, %4,3'ünün kendini güvende hissetmediğini, %3,2'sinin ailelerinin can güvenliğinin tehdit altında olduğunu bildirmiş olması son derece kaygı verici verilerdir.

Barış Akademisyenleri ile yapılan mülakatlarda, taşınma, yoğunluklu olarak “zorunlu yer değiştirme” bağlamında ele alınmıştır. Görüşmelerde en fazla tekrarlanan temalar sırasıyla, başka şehre taşınmak, aile yanına dönmek, yurt dışına çıkmak, güvenlik nedeniyle taşınmak ve lojmandan çıkarılmaktır. Bu zorunluluk, anket verisiyle benzer şekilde ekonomik nedenlerle gerçekleşmiş görülmekte ve “istenmeyen ayrılıklar” olarak tarif edilmektedir. Görüşmelerde taşınma konusu, hem ayrıldıkları kentten uzaklaşma veya kopuş hem de yeni mekana ve onun getirdiği sosyal ilişkilere uyumlanma bağlamında ele alınmaktadır; dolayısıyla taşınmanın, sosyal ilişkilerdeki kayıplarla ve yerleşikliğe ilişkin duygu ve düşüncelerle birlikte aktarıldığı gözlenmektedir.

Yapılan görüşmelerde, taşınmanın o güne kadar güven duyulan sosyal ilişkileri terk etmek zorunda kalmak ve “bağların çözülmesi kaygısı” ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Nitel verilere bakıldığında, başka şehre taşınmakla ilgili duyguların başında kaygı gelmektedir; onunla birlikte yoğun olarak “öfke, üzüntü duymak, rutinlerden verilen feragat ya da feda hissi, kötü hissetmek, adaletsizliğe uğrama, hayal kırıklığı ve güven duygusunda aşınma” konuşulmuştur.

İmza süreci ve sonrasındaki ihraçların neden olduğu taşınma, daha önce kurulmuş ilişkilerin sürdürülememesi, kendi sosyal ağına adapte olamama, sosyal birikimlerin erozyona uğramasına dair kaygılarla dile getirilmiştir; ama bu kaygılar eş zamanlı olarak başka bir yerleşikliğe geçme ve yeni yere uyum sağlamaya da eşlik eder. Katılımcı 32 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Şehir değiştirdiğinde o bağlar, çok büyük oranda zayıfladı. Açıkçası buradaki Barış İmzacıları ve Eğitim-Sen’le de çok kayda değer bir bağ kuramadım. Çok da organik bir bağım olmadı burada. Tabii arayıp sormalar da yavaş yavaş kesildi. Tamamen kesildi unuttular diyemem, ama çok büyük oranda insanların hayatından çıkmış oluyorsunuz.” (Katılımcı 32)

Aynı zamanda mekan, psiko-sosyal dayanakları nedeniyle, her zaman ortak deneyimleri, rutinleri, ritüelleri, kolektif anlamlandırmaları ve hafızayı içermektedir. Bu nedenle de mekan, birbirini besleyen ve iç içe geçen varoluş tarzı olarak, öznel ve sosyal yerleşikliği sağlar. Bu anlamdaki yerleşiklikten kopuş, aynı travmatik olayın benzer şekilde deneyimlenmesinin ve duygudaşlıkla gelen yalnızlığı aşmanın önüne geçebilmektedir. Dolayısıyla yaşanan kentten beklenmedik kopuş, ilişkilenen mekanın ötesinde, ortak kabul edilen bir anlatıya yerleşmekteki zorluklara, mesafe ve uzaklaşmalara neden olabilmektedir. Bunu aşağıdaki ifadeler açıklıkla göstermektedir.

“Bir yandan da yalnız bir dönem... Eski dostlarımla çok mekansal olarak yakın olmamanın getirdiği veya aynı deneyimden geçmemenin getirdiği bir uzaklaşma.” (Katılımcı 33)

Sosyal bağlar, çoğu zaman sınırları tanımlı bir uzamda gerçekleştiğinden, bunun kendisi yaşam öyküsündeki istikrar ve tutarlılığı sağlayan payandalar, sürdürülen hayata dair tutunma noktaları olduğundan, mekana dair beklenmedik ayrılıklar travmatik etkiler yaratır. Bu nedenle taşınmaya bağlı olarak gelişen sosyal bağları ve yakın ilişkileri kaybetmeye dair endişe, kimi zaman yaşam standartlarını değiştirecek düzeyde kendini göstermektedir.

“Bir hafta önce oradan çok yakın iki arkadaşım geldi ve onlar gittikten sonra çok bariz bir, o yataktan kalkamama, yemek yiyememe durumu tekrar oldu; çünkü onları ne kadar özlediğimi, ben de konfor alanımı korumak için unutmaya çalışmışım. Çok özledim onları. Onlarsız yaşayıp gidiyorum yani. İnsan kıymeti hayatta mal mülk falan değil, ilişkiler, nasıl hissettiğimiz, böyle candan kucaklayacağım birisi olsun yakımda, beni seven insanlar olsun. O yüzden moralim bozuk.” (Katılımcı 14)

b. Sosyal İlişkiler

Aile ile Sosyal İlişkilerin Değişimi

Akademisyenlerin önemli bir bölümü eş/sevgili (%49,3), ebeveynler (%59,9), çocuk (%63,7) ve kardeşleriyle (%60,1) ilişkilerinin değişmediğini, yaklaşık dörtte biri ise bu kişilerle ilişkilerinin

olumlu yönde değiştiğini ifade etmiştir. Yakın arkadaşlar, dostlarla ilişki her üç katılımcının ikisinde değişmemiş ya da olumlu yönde değişmiştir. Ancak görüşülen akademisyenlerin %29,5'i arkadaş ve dostlarla ilişkilerin olumsuz yönde değiştiğini ifade etmiştir, bunu %23,9 ile eş/sevgiliyle ilişkinin olumsuz yönde değişmesi izlemektedir.

Ebeveynler ve Kardeşler

İhraç edilen akademisyenler hem anket hem de mülakatlarda ağırlıklı olarak aile ilişkilerinde destek gördüklerinden bahsetmişlerdir. Destek en çok ebeveynler ve kardeşlerden gelmekte, onu eşler ve çocuklar izlemektedir. Şekil 23'te görüldüğü üzere, ebeveyn ve kardeşlerle ilişkiler olumlu yönde ve manevi dayanışma biçiminde seyretmiştir.

Az sayıda da olsa ebeveyn ve kardeşlerinden tepki gören ve destek almadıklarını belirten akademisyenler buna neden olarak, "benzer siyasi fikirlere sahip olmama"yı, "imzayı kabullenememe"yi, bunun yanı sıra ihracın kendilerini de doğrudan etkileme ihtimalinin bulunmasını dile getirmişlerdir.

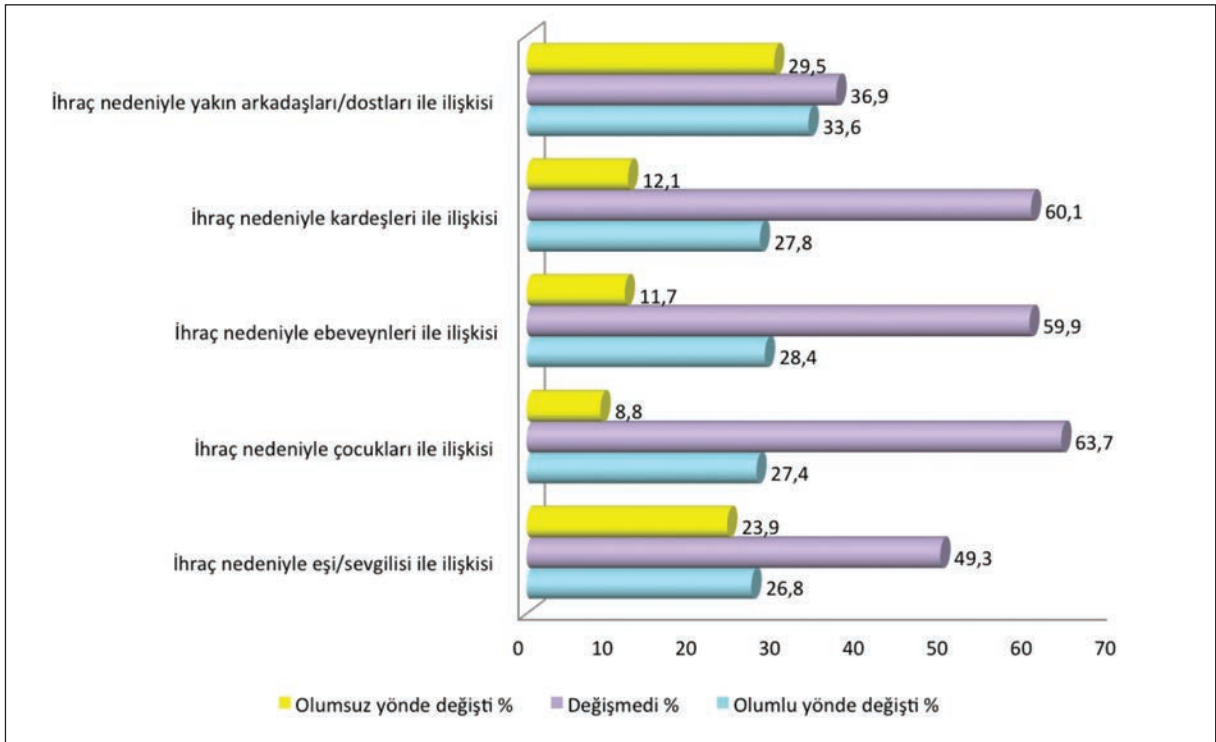
Öte yandan destek almadıklarını beyan edenler, imza süreci ve ardından gelen ihraçların öncelikli olarak ebeveynlerle ilişkilerinde kayıplara neden olduğunu, bunun daha çok uzaklaşma ve kendini geri çekme şeklinde yaşandığını belirtmişlerdir. Aileyle ilişkilerin bozulmasında Katılımcı 39, bu durumu şu sözlerle belirtmektedir:

"Memlekete gitmemde ayaklarımın geriye gitmesinin ilk nedeni olarak, abimin gösterdiği tepkinin annemin yaşadığı krizden kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Sen ne hakla böyle bir şey yaşattırısın? Sen kimsin memleketi mi kurtaracaksın, ne yaptığının farkında mısın gibi." (Katılımcı 39)

Bu tarz keskin karşılaşmalar, farklı siyasi görüşe mensup ailelerde daha sık yaşanmaktadır. Kimi zaman bu farklılık, aileyle kopuş noktalarına varmış, en yakın varsayılan bağlara dair bir hayal kırıklığı yaratmıştır.

"Aile ile ilişkiler diyorum da ailenin de kamplaşmaya çok müsait zemini varmış siyasi erkle birlikte. O yüzden bunu görmek, bu hep bildiğimiz, içinde olduğumuz bir şeydi. Bunun böylece somut bir şeyini

Şekil 22: Aile ve Arkadaşlarla Sosyal İlişkilerin Değişimi

yaşamış oldum aslında. Böylece artık süreç tamamlanmış oldu. Sanırım dersimi verdim. Bundan sonra ne kalıyor geriye?” (Katılımcı 39)

Bir başka katılımcının, bağlardaki kopuşu çok daha sert deneyimlediğini anlattığı sözleri, aynı zamanda sosyal çevresinden dışlanmayı da çarpıcı biçimde artırmaktadır,

“Aile çevrelerinde aranan, sorulan insan olmaktan çıktım.” (Katılımcı 22)

Ebeveyn ve kardeşlerle ilişki sadece doğrudan destek alıp almamakla sınırlı kalmamakta, ilişkiler tamamen kopmasa da olumsuz yönde etkilenmektedir. Aileyle ilgili yaşanan uzaklaşma, “aileyi üzme kaygısı” üzerinden de yaşanmakta ve bu da yalnızlık duygusunu aktarmaktadır.

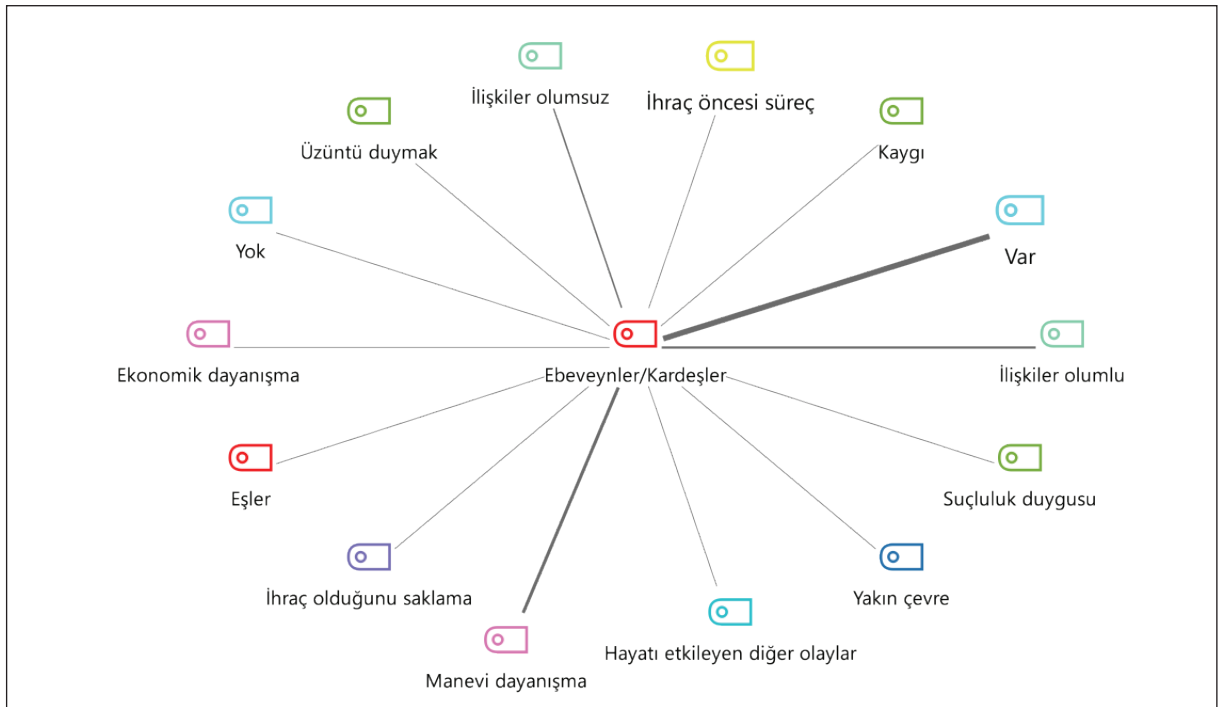
“Şu sizi ikincil olarak üzüyor. Yani sizi seven insanların size üzülməsi. Sizi üzüyor. Aileme bu süreci çok yansıtmamaya çalıştım. Bu beni daha da yalnızlaştırdı aslında. Hani çünkü yardım istemiyorum, çünkü bana üzülmelerini diye. Ama bu durumda tek başınıza mücadele ediyorsunuz.” (Katılımcı 25)

Aile ilişkilerindeki kaygının bir başka nedeni, maddi destek almaktan duyulan sıkıntıdır. Ailenin ekonomik desteğine ihtiyaç duymak, ailenin ilişkilene tarzından bağımsız olarak zorlayıcı olmaktadır.

“Benim açımdan sarsıcı olan belli bir yaşta sonra aileden maddi destek almak durumunda kalmaktı. Ailemin beni yıpratıcı bir tarzı olmadı bu desteği sağlarken ama bu ilişkiyi kurmak, bu duruma düşmenin kendisi başlı başına yıpratıcı oldu benim açımdan.” (Katılımcı 32)

Öte yandan aileyle ilgili kaygılar, diğer sosyal ilişkileri de etkileyebilecek düzeydedir. Bunun belirgin örneklerinden biri, ihracın akademisyen ya da ailesi tarafından gizlenmesidir. Kayıp, bu noktada “konuşulamayan” bir statüdedir ve henüz ifşa olmamıştır, bu nedenle sonuçları da öngörülemezdir. Nihayetinde ailesine ihraç olduğunu söyleyenler arasında, ailenin bunu sosyal çevreyle paylaşmaktan kaçındığı durumlar yaşanabilmektedir. Bir katılımcı, bir yandan bir damgalanma pratiği olarak ihracın etki alanını, diğer yandan ise ihracın dile getirilmemesinin yarattığı yalnızlık, uzaklaşma ve sıkışmışlık duygusunu şöyle ifade etmektedir:

Şekil 23: Ebeveyn ve Kardeşlerle İlişkiler

“Ailenin yanına gittiğinde şeyi fark ediyorsun hani gizlemek istiyorlar bu durumu. Kötü bir şey yapmışız diğer insanlardan gizlemek istiyor gibi bir şeyleri oluyor. Bu da rahatsız edici oluyor. Bu anlamda da yani hani ailenin yanına gidişlerim azaldı.” (Katılımcı 48)

Son olarak, aile ilişkilerindeki olumsuz duygulara ilişkin en çarpıcı örneklerden biri, ailede yaşanan bambaşka bir kaybın imza ya da ihraç süreciyle ilişkilendirilmesi ve bundan duyulan suçluluk duygusudur.

“Daha büyük şey, benim babam o dönemde hastalandı. Sonra da zaten kaybettim babamı ...o süreçte bunları babama hiç hissettirmeme kısmı çok tuhaf bir yandan babanın hastalığına çok üzülüyorsun, elinden geleni yapmaya çalışıyorsun ama bir yandan da iyi ki diyorsun kavrayamıyor. Çünkü benim babam çok üzülürdü... Çocuğunu yetiştirmiş onunla gurur duyuyor. Birdenbire çocuğu hani ihraç ediliyor. Çok yıkılırdı babam.” (Katılımcı 31)

Eşler ve Çocuklar

Aile ile ilgili ilişkilerde olumsuz yaşanan duygulara bakıldığında, görüşmeciler tarafından en fazla dile getirilen, üzüntü duymak, kötü hissetmek, kaygı ve suçluluk duygusudur; bunları gerginlik ve stres altında olma izlemektedir. Tüm bu duygular özellikle eşler ve çocuklar söz konusu olduğunda gelecek kaygısıyla da birleşmektedir. Bu kaygı kimi zaman çocukların geleceği ve ülkedeki koşullarla ilgiliyken, kimi zaman da ekonomik kayıplara ilişkindir:

“Orta sınıf olmaya çabalayan bir aile olarak sosyo-ekonomik durum bakımından planladığımız, diyelim ki ev kredisi veya çocukların eğitimi için harcayacağımız paralar gibi konularda büyük kısıntılara gittik.” (Katılımcı 11)

İhraç sonrasında yaşanan ekonomik zorlukların toplumsal cinsiyet ilişkilerine etkilerine ekonomik kayıplarda değinilmişti. Bu etkilerin, eşler ile ilişkilere de olumsuz yansımaları olmuştur. Ekonomik kayıplarda yer verilen ifadelerde, kadın akademisyenlerin domestik alana sıkışma korkusu ve erkek akademisyenlerin “erkeklik rollerini”

yerine getirememeye kaygısı öne çıkmaktadır. Bu durumun aile içi ilişkilere etkisini ve yarattığı iç çelişkileri Katılımcı 47'nin sözleri ortaya koymaktadır.

“Bir maaşım olsun istiyor. Yani benden bu bekleniyor, ama birileri de diyor ki senin kocan var. Sürekli bir çatışma var. Ya da sana en ufak bir hoş bakmayışı: başka bir şeye sinirlenmiş belki ama öfkelenmesi, sesinin yükselmesi, her şey hep iki katı dönüyor bana. Gerçekten harçlığa ihtiyacım oluşu, çıkacaksın cüzdanında beş kuruş para yok. Kaç yaşında insansın yani. Şunu kendime söyledim zaman zaman; hadi başka bir şey yap. Git gerçekten maaşla bir yere gir, işte garsonluk yap. Ama yapamıyorum.” (Katılımcı 47)

Öte yandan uğranılan hak ihlali ve kayıpların, yalnızca ihraç edilmiş akademisyenler için değil, ona tanık olan eşler ve çocuklar açısından da travmatik etkileri olduğu özellikle belirtilmiştir.

“Eşim bu süreçte depresyona girdi. Bunu kaldırması ağır oldu. Antidepresan kullanmak zorunda kaldı. Atlatması çok zor oldu. Çünkü o süreçte korku yaşadı. Bir şey olacak mı diye, çocuklar küçük, kaldırması zor oldu.” (Katılımcı 10)

İş Arkadaşlarıyla Sosyal İlişkilerin Değişimi

Sosyal ilişkilerdeki değişim bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde, ihraç edilen akademisyenlerin ciddi bir sosyal sermaye kaybı yaşadığı ifade edilebilir. Somasundaram “sosyal destek ve toplum ağları arasındaki güçlü ilişkiler tarafından sağlanan bir topluluk duygusunun, kolektif travmaya maruz kalan bireyler ve aileler için hayati bir koruyucu faktör olarak etkili olduğunu ve travmaya maruz kalanların iyileşmelerine yardımcı olduğunu” (Somasundaram, 2014) belirtmiştir. İlişkiler ve ağların, güvenin, toplumsal katılımın, ortak etkinlik ve uyumun yeniden inşa edilemediği durumlarda travmatik etkinin süreceği öngörülebilir.

Anket ve mülakatlardaki değerlendirmelerde, ihraç edilen Barış Akademisyenlerinin iş arkadaşlarından büyük oranda destek görmediği ve iş arkadaşlarıyla ilişkilerini olumsuz olarak nitelendirdikleri anlaşılmaktadır. Mülakatlardan elde

edilen verilere göre, Şekil 24, iş arkadaşlarıyla ilgili en az beş kez tematize edilmiş duyguları göstermektedir. Şekilde de görüleceği üzere, ihraç süreci Barış İçin Akademisyenlerin ilişkilerinde büyük oranda olumsuz duygulara yol açacak biçimde gerçekleşmiştir. Ek olarak, mülakat katılımcılarından 19'u iş arkadaşları tarafından dışlandığını belirtmiştir.

İhraç edilen akademisyenlerin iş arkadaşlarıyla ilişkilerinin ne yönde geliştiğini anlayabilmek için, konuyu ihraç öncesi süreci de kapsayacak biçimde ele almak yerinde olacaktır.

Bazı akademisyenlerin iş arkadaşları tarafından dışlanma ve yıldırma pratiklerine maruz kalmaya başlamaları, Bildirinin ilanından hemen sonra başlamıştır.

“...belli bir saygı çerçevesinde ilişkimiz vardı ya da ben öyle düşünüyordum. Fakat imzadan sonra ve Cumhurbaşkanının beyanından sonra onlar da gayet bu bakış açısıyla konuştular. ‘Yıllarca biz koynumuzda terörist beslemişiz’ gibi şeyler söylediler.” (Katılımcı 23)

Bu süreçte pek çok akademisyen, iş arkadaşlarının karşılaştıklarında kendilerini görmezden geldiklerini, yollarını değiştirdiklerini, kafalarını çevirdiklerini, telefon mesajıyla ilişkilerini sonlandırdıklarını, kendilerine neredeyse “ölüymüş

gibi” davrandıklarını; yanı sıra gerek akran akademisyenler gerekse de idari kadronun çeşitli mertebelerindeki idari amirleri tarafından imzalarını çekmek yönünde baskıya maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. İhraç edilen akademisyenler bu durumun, uzun yıllara dayanan çalışma arkadaşlığının tahribine ek olarak, akademik ilkelerle de ters düştüğünü vurgulamışlardır.

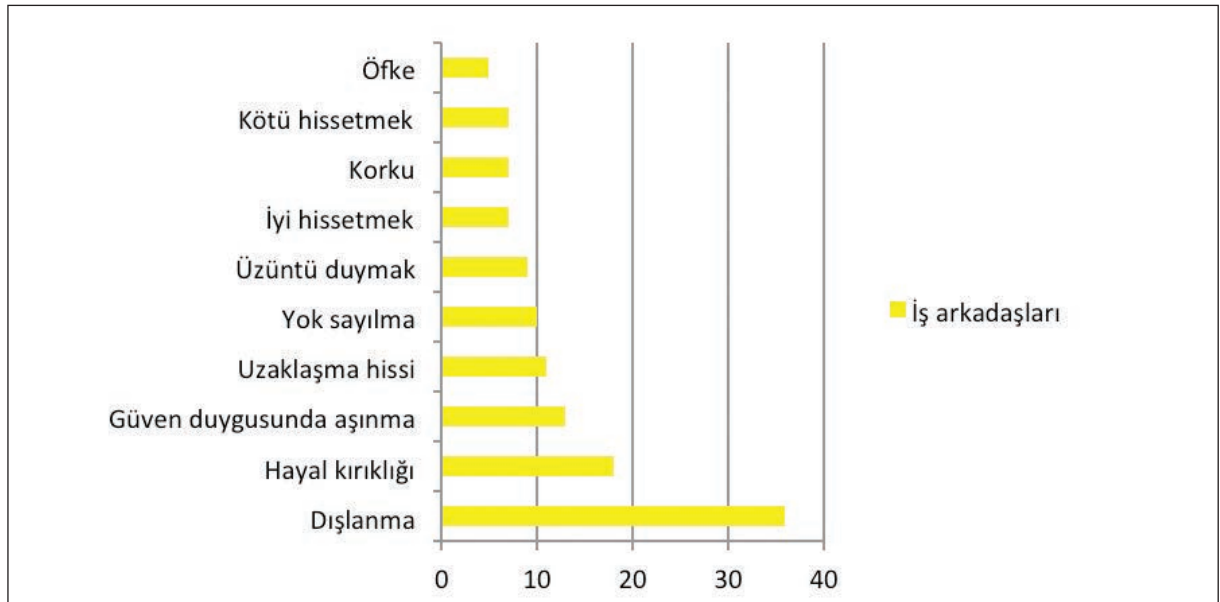
“Herkes kendi içerisinde çözümleyip ya konuşmadı ya da olmamış gibi davranmadı. Ya da yönetime bıraktı, kararlara bıraktı. Böyle aslında akademiye hiç de uygun olmayan bir ortam ortaya çıktı.” (Katılımcı 39)

Akademisyenler, kendi akademik çevreleriyle ilişkilerinde siyasi baskı ortamının etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bunu aynı zamanda 2015'te sokağa çıkma yasaklarıyla başlayan ve OHAL sonrasına uzanan politik şiddetin, baskı ve zor koşullarının üniversitelere ve akademisyenlere yansımaları olarak da okumak mümkündür.

Kendi yaşadıkları sosyal kayıpları, genel olarak toplumun, özel olarak üniversitelerin üzerindeki siyasi baskının oluşturduğu korku iklimine bağlayan akademisyenlerden Katılımcı 44, bunu şöyle ifade etmektedir:

“Üniversitenin ekseriyeti zaten korku içinde yaşıyor, bu yüzden bana sırt çevirdiler. Yani

Şekil 24: İş Arkadaşlarıyla İlişkili İfade Edilen Duygular

arayıp bir geçmiş olsun bile demeyen çoğu hocam oldu.” (Katılımcı 44)

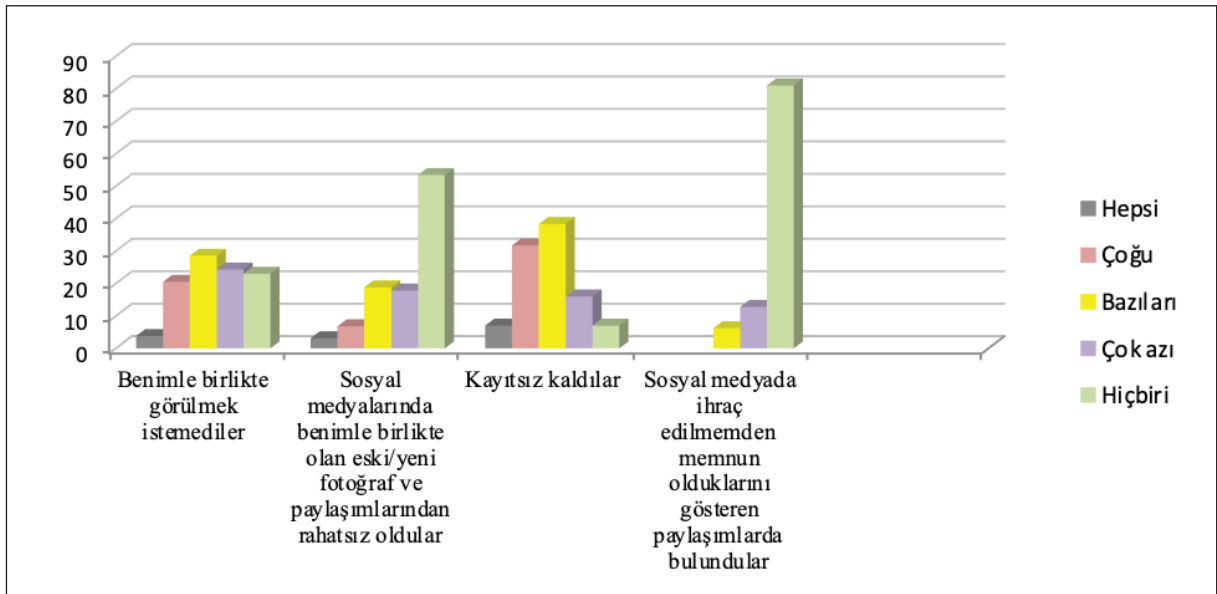
Barış Bildirisinin kamuoyuyla paylaşılmasının ardından hedef gösterme, karalama, taciz ve tehditlerle başlayan, idari ve adli soruşturmalarda devam eden ve ihraçlarla ivme kazanan bu sürecin (önceki bölümlerde bahsedildiği üzere ekonomik ve akademik kayıplarla beraber) iş arkadaşlarıyla kurulan bağları etkilediği görülmektedir. Yapılan anketlerde imza süreciyle başlayan ve ihraçla devam eden süreçte akademisyenlerin %75,4’ü en az bir iş arkadaşlarının kendileriyle görülmek istemediğini, %46,6’sı iş arkadaşlarının sosyal medyalarında kendileriyle birlikte olan eski/yeni fotoğraf ve paylaşımlarından rahatsız olduğunu, %76,6’sı arkadaşlarının yaşanan sürece kayıtsız kaldığını dile getirmiştir. İhraç edilen akademisyenlerin, iş arkadaşlarından %17,6’sının sosyal medyada ihraç edilmelerinden memnun olduklarını gösteren paylaşımlarda bulduklarını belirtmeleri çarpıcıdır.

Destek görmediklerini belirtenler, bunu en çok “dışlanma” pratiği ile açıklamışlardır. Dışlanma süreci, sırasıyla en çok sosyal, akademik ve ekonomik kayıplarla birlikte anılmış olup ihraç edilen akademisyenlerin beyanlarında, “kaynaklara erişememe, mahrum bırakılma, muhatapsızlık, önyargı ve damgalanma” gibi pratiklerle kesişmektedir. Söz konusu ihlal ve kayıp döngüsünün bir

bileşeni olan dışlama ve önyargı, katı eşitsizliklere ve ayrımcılığa neden olabilecek şekilde toplumsal ilişki ve etkileşimlerin dışında bırakan, kültürel, sosyal, ekonomik kaynaklara erişimin kesilmesiyle birlikte giden bir tür “yoksunlaştırma” süreci olarak da okunabilir.

Daha önce içinde yer aldıkları toplumsal ağına dışına çıkarılan ya da bu konuda kısıtlılıklarla yüz yüze kalan ihraç edilen akademisyenler, mahrum bırakılmayı kendi akademik, ekonomik ve sosyal kapasitelerinin olumsuz yönde etkilenmesi, akademik alanlarında çalışma yapamamaları, akademik çalışmalara isteksizlik duyma ya da akademik körelme, rutinlerden feragat etme zorunluluğu ve feda hissi temalarıyla tarif etmişlerdir. Anket çalışması ihraç edilen akademisyenlerin %94,2’sinin ailesinden, %90,5’inin ise yakın çevresinden dışlanmadığını gösterirken; aksine, %52,8’inin üniversitedeki iş arkadaşları, %50,8’inin ise meslektaşları tarafından dışlandıkları sonucunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde mülakatlardaki verilerde de iş arkadaşlarıyla birlikte olumsuz duygular matrisi oluşturulduğunda, en sık tekrarlanan tema dışlamadır. Bunu ağırlıklı olarak hayal kırıklığı, güven duygusunda aşınma, üzüntü duyma, kötü hissetme, uzaklaşma hissi, yok sayılma, boşluk duygusuna kapılma, şok ve kaygı izlemektedir.

Şekil 25: İş Arkadaşlarıyla Sosyal İlişkilerin Değişimi (%)

İhraç edilen akademisyenler, iş arkadaşlarıyla ilgili dışlanma pratiklerini bir tür geri çekilme, görünmez kılınma, tanınmama süreci olarak tarif etmektedirler. Mülakatlardaki katılımcıların birçoğu, iş arkadaşlarının kendilerinden uzaklaşmasını ve görmezden gelen davranışlarını, akademi ve genel olarak toplumdaki konformist eğilimle açıklamakta, bu durum da yukarıda belirttiğimiz siyasi baskı ortamına işaret etmektedir.

“Mutlu olmak ve güzel yaşamak istiyorlar. Yapması gerekenleri yaptığında zaten dönecek, ben de onu seviyorum deyip, böyle paket gibi bir yere kaldırıldım ben... Ya da sorunun tam olarak ne olduğunu tanımlayamıyorlar. Bilmiyorlar çünkü. Çünkü bilmek istemiyorlar. Anlattığında aynı kişi, üç ay sonra tekrar soruyor, çünkü unutuyor. Hemen unutmaya çalışıyor, çünkü rahat etmek istiyor.” (Katılımcı 14)

Utandırma, bu noktada ihraç edilen akademisyenlerin kendi durumlarını adlandırırken değil, kendi iş arkadaşlarının duydukları bir hissin tahayyülü/beklentisi için başvurdukları bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

“En yakınınızda bile bir çekilme hissettim ben. Yani aslında bir utanç duygusu, yani biz arayıp ne diyeceğiz şimdi bunlara?” (Katılımcı 6)

Öte yandan sosyal kayıplar, üniversitede artık çalışmamanın ve akademik çevreden uzaklaşmanın bir sonucu olarak da deneyimlenmektedir. Anket çalışmasında görüşülen akademisyenlerin %93,8’inin, iş arkadaşlarıyla çalışma ortamı dışında bir araya gelemedikleri için görüşme sıklıklarının azaldığı saptanmıştır.

Burada ilginç olan uzaklaşmanın her iki tarafın tercihi olarak dillendirilmesidir; bu noktada uzaklaşma sanki “doğal bir sürecin parçası” olarak betimlenmektedir.

Ne var ki bu, öznenin, travmayla bir baş etme yöntemi olarak kendini kötü hissettiren etkilerden, kendisine üzüntü veren olayı hatırlatacak ortam ve mekanlardan kaçınması şeklinde bir uzak kalma hâli olarak da yorumlanabilir. Katılımcı 25 bu durumun önemli emarelerini sunmaktadır:

“Çevrem de değişti tabii. Eski akademik çevredeki insanlarla görüşmüyorum. Üniversiteye dair bir şeyler sinirimi bozuyor.” (Katılımcı 25)

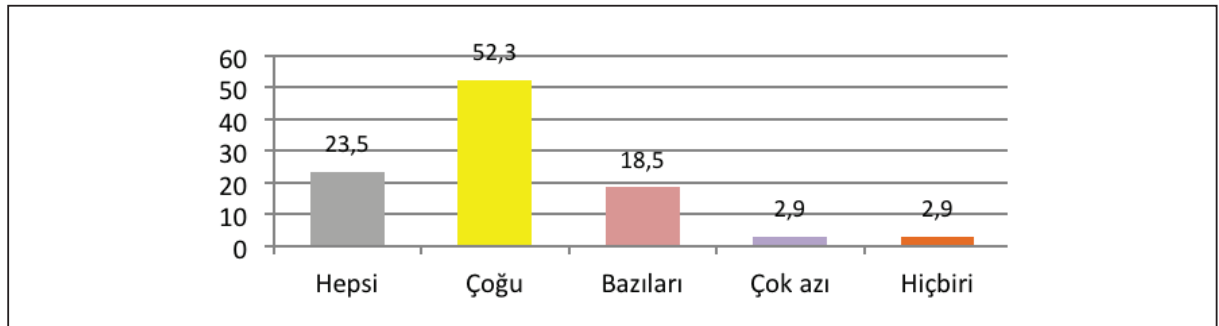
Kaldı ki bu tarz bir uzaklaşmanın hem akademik hem de sosyal açıdan bir içe kapanma riski taşıdığı nitel verilerde de görülebilmektedir:

“Mesleki çevre olarak sosyal çevreye bakarsak şimdi, tamamen çıkardım hayatımdan. İşte kongrelere katılmıyorum, gitmiyorum. Buradaki meslektaşlarımın hiçbirisiyle görüşmüyorum, buradakilerle görüşüyorum ama çok sık değil.” (Katılımcı 10)

c. Kimlik Kaybı

Dışlayıcı mekanizmalar kimlik kaybıyla ilişkilendirilerek de açıklanmıştır. Kimlik, bireyin özsel bir niteliği olmayıp her zaman sosyal bağın içinden geldiği için, ötekilerin varlığına ihtiyaç duyar; bu nedenle ister istemez anlamlandırılmayla, toplumsal olarak paylaşılan ortak anlam evrenine referansla kurulur. Özne her zaman sahip olduğu kimliklerden fazlasıdır, zira hiç kimse salt kadın-erkek, anne, akademisyen, eş, baba vs. kimliklerinden ibaret ve/veya onlara özdeş değildir. Ne var ki, toplumsal kimlikler tanınmayı,

Şekil 26: İhraç Sonrasında İş Arkadaşlarıyla Görüşme Sıklığı (%)

aidiyeti, yaşam öyküsündeki düğüm noktalarını belirlerler; özneler çoğunlukla onlar vasıtasıyla ortak bir anlatıya angaje olurlar.

Dahası her kimlik, kendinde bir anlam taşımayıp ona içerik kazandıran normlarla, ilkelerle, sosyal beklentilerle ve değer sistemiyle birlikte kurulduğundan özneleri basit bir tanımlamadan çok, kişilerin sosyal hayatta “kim olduklarına dair algı, imgelem ve düşünceleri”ne dair bir kerteriz noktası sağlar. Başka deyişle toplumsal kimlikler, kişilerin kavramsal çerçevelerini belirleyen bir etkiye sahiptir; zihinsel ve ruhsal tutarlılıkta önemli rol oynarlar. Alexander ve diğerleri, tam da bu noktada travmanın, bilhassa belirli bir kolektife ait öznelerin kendi kimlik algısını etkilemesinin sonucu olduğunu belirtmektedirler: Kolektif aktörlerin bu sosyal acıyı kendilerine, kim olduklarına, nereden geldiklerine ve nereye gideceklerine yönelik köklü bir tehdit olarak algıladıklarını ve temsil ettiklerini ifade ederler (Alexander vd., 2012).

Travmaya bağlı gelişen kimlik kaybı, bireylerin o güne kadar kendilerine istikrar kazandıran koordinatlarından (örneğin geçmiş, şimdi ve gelecek algılarından), zihinsel ve ruhsal tutarlılık veren yaşam biçiminden kopmaları ya da onu askıya almaları şeklinde gelişebilmektedir.

“Üniversitede olmak yani akademisyen olmak, hoca olmak sadece benim için bir meslek değildi. Biraz kişilik meselesi, hayat biçimi meselesiydi. Tabii o paramparça oluyor.” (Katılımcı 15)

Aynı görüşmeci, mülakatın bir başka bölümünde bu durumun yalnızca bir yaşam biçiminden kopma olmadığını belirtmekte, aynı zamanda kendi yaşam öyküsünde yarattığı tahribata da yer vermekte ve bunu ruhsal bir kayıp olarak tanımlamaktadır:

“Bazen bazı şeyler hatırlıyorsunuz yani aslında kimdiniz, ne yapıyordunuz. Yani burada zor bir iş gününde istemediğiniz tipte şeyler yaptığımızda, krizlerle uğraştığımızda, insanlarla, işlerle, şeylerle uğraştığımızda tabii vuruyor. Dolayısıyla o yönünüzü yani sizin kişiliğinizin o koca bölümü yitiyor gidiyor.” (Katılımcı 15)

Öte yandan toplumsal kimlikler, özneleri toplumsal hayatta diğer kimlik biçimleriyle ilişkilendiren ve onları temsil eden adlandırmalardır. Yapılan görüşmelerde, ihraç edilen akademisyenlerin kimlik kaybı, toplumsal ilişkilerde kendilerini ne şekilde adlandıracakları (kendilerini nasıl temsil edecekleri) konusunda yaşadıkları kaygılarda, buna dair sorgulama ve duraksamalarda gözlemlenebilmektedir. Bunu en açık şekilde ihraç edilen akademisyenlerin gündelik yaşamda kendilerini nasıl tanıtacaklarına dair sorularla baş başa kaldıklarında görmek mümkündür: Örneğin Katılımcı 16'nın beyanı, buna yönelik ipuçları sunmaktadır:

“Hani siz ne iş yapıyorsunuz? Yani insanları tanımanın birinci sorusu. Ne iş yapıyorsunuz, mesleğiniz. Ben iyi bir insanım. Yok. Yani siz mesleğinizi söyleyince ilk bir perde açılıyor size dair. Toplumsal hiyerarşiyi de kuruyor bir yandan. Beni tanımlayan şey orada aldığım işte aylık ücret değil. Ben akademisyenliği hissediyorum, yaşıyorum, bakıyorum. Hayata öyle bakıyorum. Duvarların ötesinde bir şey ama maalesef ilk başta öyle hissetmiyorsunuz. Çok şaşırılmışım mesela, ne desem acaba diye.” (Katılımcı 15)

Kimlik kaybına ilişkin açığa çıkan bir başka bir durum, ihraç sonrasında hayatın idamesi adına yapmak zorunda kalınan işleri icra edenlerin beyanlarında görülmektedir. Artık akademisyen sıfatıyla ya da kendi akademik alanında çalışmayan ihraç edilen akademisyenlerin anlatılarında kimlik kaybının, ekonomik, akademik ve sosyal kayıplarla iç içe geçtiği görülebilmektedir. Akademisyen kimliğinin artık görünür ve kabul edilir olmadığı bir noktada, öznelerin kendilerini salt gelir elde etmek için yapılan iş ve uğraşlar üzerinden tanımlama/indirgeme riski taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda Katılımcı 28'in ifadeleri, bir kimlikten diğerine keskin geçişin, ihraç edilen akademisyenlerin tüm bu kayıplarla beraber kendilerine dair tanımlarını ve sosyal ilişkilenmelerini nasıl değiştiğini işaret eden tınılara sahiptir:

“Şu anda daha farklı bir alanda bir iş yapmaya çalışıyorsunuz ve artık farklı bir kimliktesiniz. Akademisyen kimliği ile insanlarla konuşmuyorsunuz. Siz orada

kasanın arkasında, bankonun arkasındaki insansınız.” (Katılımcı 28)

Kimlik kaybının bir başka vechesi ise “kesişimsellik” noktasında kristalize olmaktadır. Toplumsal kimliklerin donuk ve yeknesak olmayıp toplumsal yaşamda birbirine eklemelendiğini, geçişken olduğunu belirten kesişimsellik, Crenshaw’un belirttiği üzere, dışlanma, yok sayılma ve değersizleştirme söz konusu olduğunda etnisitenin, toplumsal cinsiyetin ve sınıfsal konumun bir arada katmanlaştığı bir yapıya sahiptir (Crenshaw, 1991). Bu nedenle kimlik kaybı ve onunla gelen “ben kimim” sorusu, kaybedilen akademisyen sıfatıyla birlikte, bilhassa toplumsal cinsiyet meselesine bağlanmaktadır. Hâlen kendisini aynı kimliğin içinden tanımlasa bile, onu icra etme koşulları elinden alınan, toplumsal yaşama eskisi gibi katılamayan ve işini evde sürdürmek zorunda kalan kadın akademisyenler için beyan edilen kimlik kaybı, toplumsal cinsiyet rolleri ve kodlarına göre hane içi yaşamda da travmatik sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlardan birisi doğrudan güven duygusuna ilişkindir; örneğin kadın görüşmecilerden biri kendi kimlik duygusuna ilişkin tahayyülde “özgüveni yitirmek”ten bahsetmektedir:

“Kendime güvenim azaldı belki. Çünkü parıl parıl parlarken öyle birden bire kimim diyorum. Ev kadımı mısın, işsiz misin, şu musun, bu musun?” (Katılımcı 25)

d. Değer Kaybı

Barış Bildirisinin kamuoyuyla paylaşılmasının ardından siyasi iktidarın hedef gösteren ve itibarsızlaştıran söyleminin farklı aktörlerin icrasıyla örgütlendiği bu dışlama süreci, aynı zamanda toplumsal normlar uyarınca makbul ya da kabul edilebilir kategorisinin dışında bırakılma ve bu anlamda toplumsal standartlara uymayacak, hatta tehdit algısını yükseltecek sıfatlarla (“terörist”, “karanlık”, “müstemleke aydınları” gibi) etiketlenerek damgalanma pratiğini de beraberinde getirmiştir. Damgalanma, varsayılan ve fiilen yerine getirilen toplumsal kimlik arasındaki keskin uzlaşmazlığa delalet edip, kişinin artık dahil olduğu varsayılan kategoriye haiz olmadığına ve onun dışında yeniden sınıflandırılmasına dayanır (Goffman, 2018). Burada kimlik kaybı, bireyler açısından yalnızca belirli bir adlandırmadan düş-

me değil, makbul sayılanın dışında -ona eşlik eden kötücül anlamlarla birlikte- yeniden adlandırılmasıdır. Ancak ihraç edilen akademisyenler söz konusu olduğunda, bu yeniden adlandırmanın kendisi, doğrudan siyasi iktidar ve onu besleyen aktör ve mekanizmalardan gelmektedir. Burada kimlik kaybı, salt akademisyenin konumuna dair değil, aynı zamanda hedef alınan kişinin varoluşuna dair bir yok saymaya, hesaptan düşme ve sembolik sistemden silinmeye kadar uzanmaktadır.

Bu nedenle dışlanma ve kimlik kaybı, aynı zamanda değer kaybına ilişkin duygu ve düşüncelerle birlikte ilerlemektedir. Her şeyden önce unutulmaması gereken, ihracın kendisinin başlı başına bir “damgalanma” olduğudur. Aşağıdaki sözler bunu özetleyerek ifade edenlerden birine aittir:

“15 sene barındığımız işte kendinizi var ettiğiniz bir kurumdan bir günde atılıyorsunuz ve siliniyorsunuz Yani adınız siliniyor, sanınız siliniyor, öğrencilerle bağınız kopuyor... Sanki hiç olmamışsınız gibi.” (Katılımcı 6)

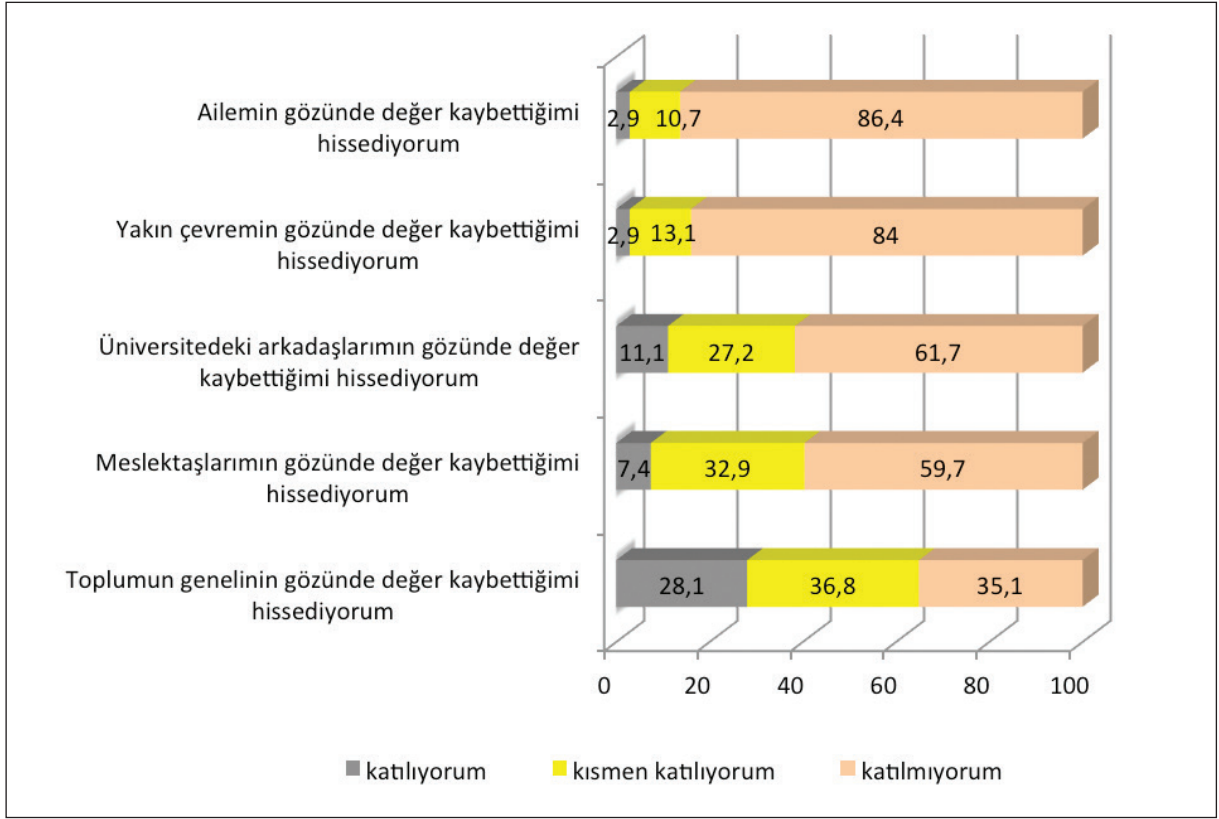
İhraç edilme, kimlik kaybıyla birlikte okundığında sembolik evrenin ve ortak anlam alanının kendisinden bir “atma” girişimidir: Yasanın “tanındığı” alandan çıkarılma, hem haklardan mahrum kılınma ve muhatapsızlık bağlamında doğrudan şiddet, hem de sosyal, kültürel ve ruhsal sonuçları bakımından sembolik bir şiddettir. Katılımcı 40 böylesi bir sosyal dışlanmayı, politik şiddetin bir versiyonu olarak damgalanma ve ihraç bağlamına yerleştirmektedir:

“Oturup konuşurken bile insanlar bir tık mesafeli duruyorlar size. Siz devletin kenara koyduğu insansınız.” (Katılımcı 40)

Anket verilerine göre akademisyenlerin %13,6’sı ailelerinin, %16,0’sı yakın çevrelerinin, %38,3’ü üniversitedeki arkadaşlarının, %40,3’ü meslektaşlarının, %64,9’u toplumun genelinin gözünde değer kaybettiklerini hissettiklerini ifade etmiştir. Şekil 24’te bunun ayrıntılarını görmek mümkündür.

Yakın çevreden toplumun geneline yayılan değer kaybı söz konusu olduğunda, süregiden travmalar üzerine hâlen en önemli referanslardan birini sunan Herman’ın düşünceleri akla gelmektedir. Bu noktada bir uyarı yapmak gerekir:

Şekil 27: Görüşülen Akademisyenlerin Değer Kaybı Algıları (%)

Kişilerin kendi travmalarını onarmasına izin verilmeksizin sürekli, tekrarlara sahip (burada bahsedilen ihlal ve kayıp döngüsü hatırlanabilir) şiddet ve tehdit içinde kalmaları, travmaya maruz kalanların, olayı faillerin bakış açısından görme ve kendilerini onların atıfları içinden tanımlama riskini doğurmaktadır. Herman'ın deyişiyle süregiden travma, ona maruz kalanların faillerin anlatısı içinde "tutsak" kalmalarına, kendilerini değersiz ve yetersiz hissetmelerine neden olabilmektedir (Herman, 1992).

Yapılan mülakatlarda travmaya maruz kalanlar ve faillerin ilişkisi açısından Herman'ın bahsettiği gibi bir travmatik etki ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte, kimi ifadelerde akademisyenler, siyasi iktidarca uygulanan politik şiddetin yarattığı değer kaybını, faillerin onlarda hissettirdiği nesneleştirme üzerinden tarif etmektedir.

"O dönemde artık o kadar her şey tozu dumana kattılar ki, biz oranın küçük bir parçasıyız zaten, hani gerçekten bunu da atın denilebilen, basit, yani o basitlikte davranılan bir şeyiz." (Katılımcı 18)

Kimlik ve değer kaybının kesiştiği noktalardan biri, olumsuz bir duygu olarak tasvir edilen "yaşam öyküsündeki kırılma"dır. Buradaki kırılma, ihracın akademisyenlerin kendi kişisel tarihlerinde bir kesintiye neden olması, o güne kadar harcadıkları emeklerin boşa gittiği duygusu ve bunun sonucunda gelişen hassasiyet-kırılma ile birlikte ele alınmaktadır:

"Hassaslaşıyorsunuz. Çünkü insanlara daha bir bağımlıyız. Kaybolduğunuz bir alan var. Akademisyen kimliğinizi kaybetmişsiniz. Doktoranızı kaybetmişsiniz. 15-20 senelik emeklerinizi kaybetmişsiniz. Başka bir alan var ediyorsunuz. O alandaki en ufak bir görmezden gelinme sizi daha çok yaralıyor." (Katılımcı 25)

Özellikle travmanın yaşam öyküsünde kişilere teminat veren ve güven duyulan, aynı zamanda kolektifi bir arada tutan düğümlerin (toplumsal konumlanmayı sağlayan bağların, ahlaki çerçevenin) çözünebilir ve kırılma olduğu duygusuyla ilişkisi göz önünde tutulduğunda, bunun yalnızca travmaya maruz kalanlar açısından değil, toplum

genelinde sonuçları olduğu öne sürülebilir. Katılımcı 6 uğradığı şiddet ile yaşam öyküsündeki kırılma arasındaki bağlantıyı şu şekilde dile getirmektedir:

“İşinizden oluyorsunuz, maaşınızdan oluyorsunuz, itibarımız devlet tarafından sürekli yerlerde çığneniyor. Ve tabii, öğrencilerle, ondan sonra içinde bulunduğunuz mekanla, tarihle bağınız kopuyor. En yakın arkadaşlarınızla görüşmüyorsunuz, görüşmüyorsunuz. Ondan sonra, tabii bu hak ihlali midir bilmiyorum ama hak ihlali yarattığı toplumsal sonuçlar var.” (Katılımcı 6)

Öte yandan üzerinde uzlaşmış düğümler, öznelerin kendi yaşamlarını kurgular, amaç ve hedefleri doğrultusunda plan yaparken, toplumsal yaşamda karşılaştıkları her türden durum ve koşulu değerlendirir-anlamlandırırken başvurdukları referanslardır. Başka bir deyişle, bu düğüm noktaları öznelerin ötekilerle ilişkilmesinde, içsel ve dışsal süreçleri konumlandırmalarındaki sabitelerdir. Sabitelerin yokluğu ise, travmatik bir etkiye sahiptir, zira özneyi “anlamsızlık duygusu” ile baş başa bırakır. Katılımcı 6 böylesi bir duygunun değer kaybıyla ilişkisini kurmaktadır:

“Anlamsızlığın içerisinde kaybolmak istiyordum aslında biraz. Çünkü böyle bir sürü sabit içerisinden bir sabitsizlik içerisine giriyorsunuz ve sabit olan her şey size değersiz geliyor.” (Katılımcı 6)

Son olarak değer kaybı, kimlik kaybına da eşlik eden “saygınlığını yitirme” temasıyla birlikte ele alınmıştır. Bu, gerek aile ilişkilerinde gerek akademik çevrede gerekse daha geniş toplumsal kesimlerde hissettikleri bir itibarsızlaşma hâli olarak dile getirilmektedir. İhraç sonrasındaki sürece adaptasyonda karşılaşılan zorluklardan biri olarak da ortaya çıkan bu durum, Katılımcı 23 tarafından, aile içi ilişkilerde kendi sözünün kıymetsiz hâle gelişi ve kendisinin eski konumunu yitirmesiyle ifade edilmiştir:

“Ailemin uğraştığı işleri, ticareti çok beceremediğim için genel olarak beceriksiz bir yerde duruyorum. Daha önce yeğenlerimin üzerinde söz söyleyebiliyordum. Şimdi ise onlara bir öneride bulunduğumda onların

kafalarından şöyle bir şey geçtiğini tahmin ediyorum. Hani bu zaten başarısız bir örnek, niye dinleyelim ki?” (Katılımcı 23)

Katılımcı 32 ise ihracın kendisinin toplum nezdinde yaşanan bir itibarsızlaştırma olduğunu ifade etmektedir:

“İnsan olarak değerimin azalması, sonuçta işten atılıyorsunuz, zor bir duruma düşüyorsunuz, sonrasında toparlayamadığınızda, bir alternatif üretmediğinizde, bunu telafi edemediğinizde insanların gözünde evet saygınlığımız azalıyor.” (Katılımcı 32)

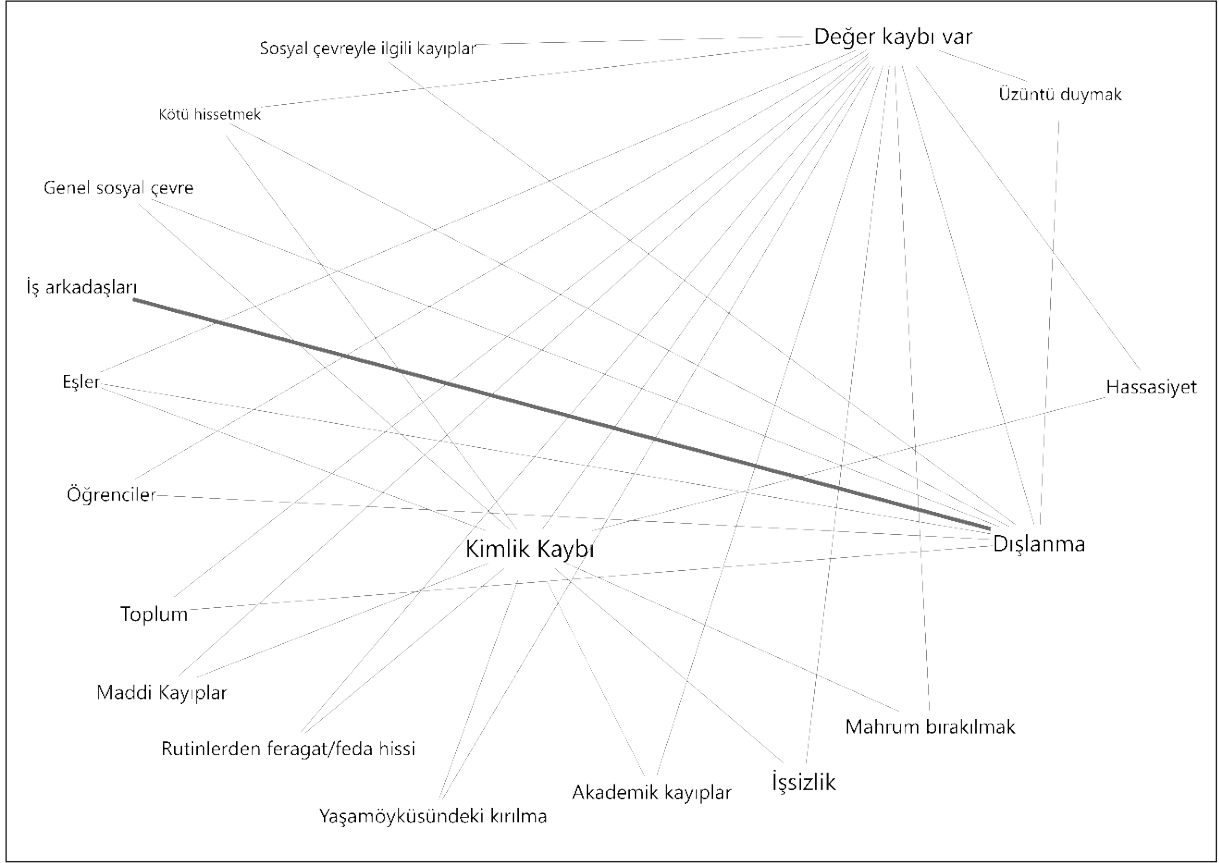
Tüm bu anlatılanları, Şekil 28’de görmek mümkündür.

e. Güvenlik ve Gelecek Algısı

Somasundaram (2014) olaylara atfedilen anlamın, tarihsel ve sosyal bağlamın yanı sıra toplumun travmayla baş etme stratejilerinin de travmanın etkilerini ve sonuçlarını belirleyeceğini bildirmektedir. Sözünü ettiğimiz kayıplarla birlikte gelişen kimlik ve değer kaybında referans noktasını oluşturan sabitelerin kırılmalılığı, aynı zamanda ihraç edilen akademisyenlerin bu sürecin bireyler, gruplar ve genel olarak toplumda ne şekilde karşılandığına, orada ne şekilde alımlandığına ilişkin yorumlarında da görülebilir. Zira travmatik etkinin aşılmasında önemli aşamalardan biri olan “dile gelme, anlamlandırılma ve bir anlatıya yerleştirilebilme”, bu etkiyi yaratan olayın kayba neden olduğunun kolektif ve toplumsal olarak tanınmasına bağlıdır. Dolayısıyla toplumun sosyal ve kültürel değerler, inançlar ve algılara referansla cevap verme şekli, travmanın sürdürülmesinde ya da onarımında etkili rol oynar. Toplumun travmatik olaya yaklaşımı; kaybın simgeselleştirilmesi, toplumsal olarak “konuşulur, müzakere edilebilir” bir statü kazanması ve böylelikle adaletin yeniden tesis edilebilmesi açısından son derece önemlidir. Travmatik olay temsil edilebilir bir statü kazanmadığı takdirde, bu genel olarak topluma yönelik bir güven kaybına neden olur ve uzun vadede toplumsal bir çözülmeye varabilir.

Bu açıdan ihraç edilen akademisyenlerin sosyal çevreleri tarafından ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları ve kendilerini güvende hissedip hissetmediklerine ilişkin veriler çok çarpıcıdır. Görüşülen akademisyenlerin tamamı devlet tara-

Şekil 28: Dışlanmaya Birlikte Konuşulan Temalar

findan fişlendiğini ve Türkiye’de hukuki bakımdan güvende hissetmediğini dile getirmiş, %97,1’i ise genel olarak kendilerini güvende hissetmediğini ifade etmiştir. Akademisyenlerin %93’ü Türkiye’de ayrımcılığa uğradığını, %92,6’sı işine dönse bile yıldırma veya baskılara maruz kalacağını, %91,3’ü kendisine karşı önyargıların olduğunu, %83,6’sı toplum nezdinde tehdit olarak görüldüğünü düşündüğünü, %42,8’i ise toplum nezdinde bir daha eski değerini kazanamayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

İhraç edilen akademisyenler uğradıkları ayrımcılığı, genel olarak toplumsal bağları zayıflatması, birbirine güven duygusunu azaltması ve kutuplaştırmayı artırma riskine sahip olduğu yönünde yorumlamaktadırlar. Katılımcı 39, ayrımcılığa uğrama nedenini, “çok bariz şekilde ayrımcılığa uğruyorsunuz. Çünkü tabiri caizse karşı kamptan birisiniz” şeklinde açıklarken, Katılımcı 15 bu süreci yine benzer bir yerden kutuplaştırıcı etkisiyle birlikte ele almaktadır:

“Bu uygulama tabii ki net bir ayrımcılık. Bu büyük bir tasfiye aslında, bu iktidarın kendisi gibi olmayanları bir çuvalın içine atarak tasfiye etme süreci.”

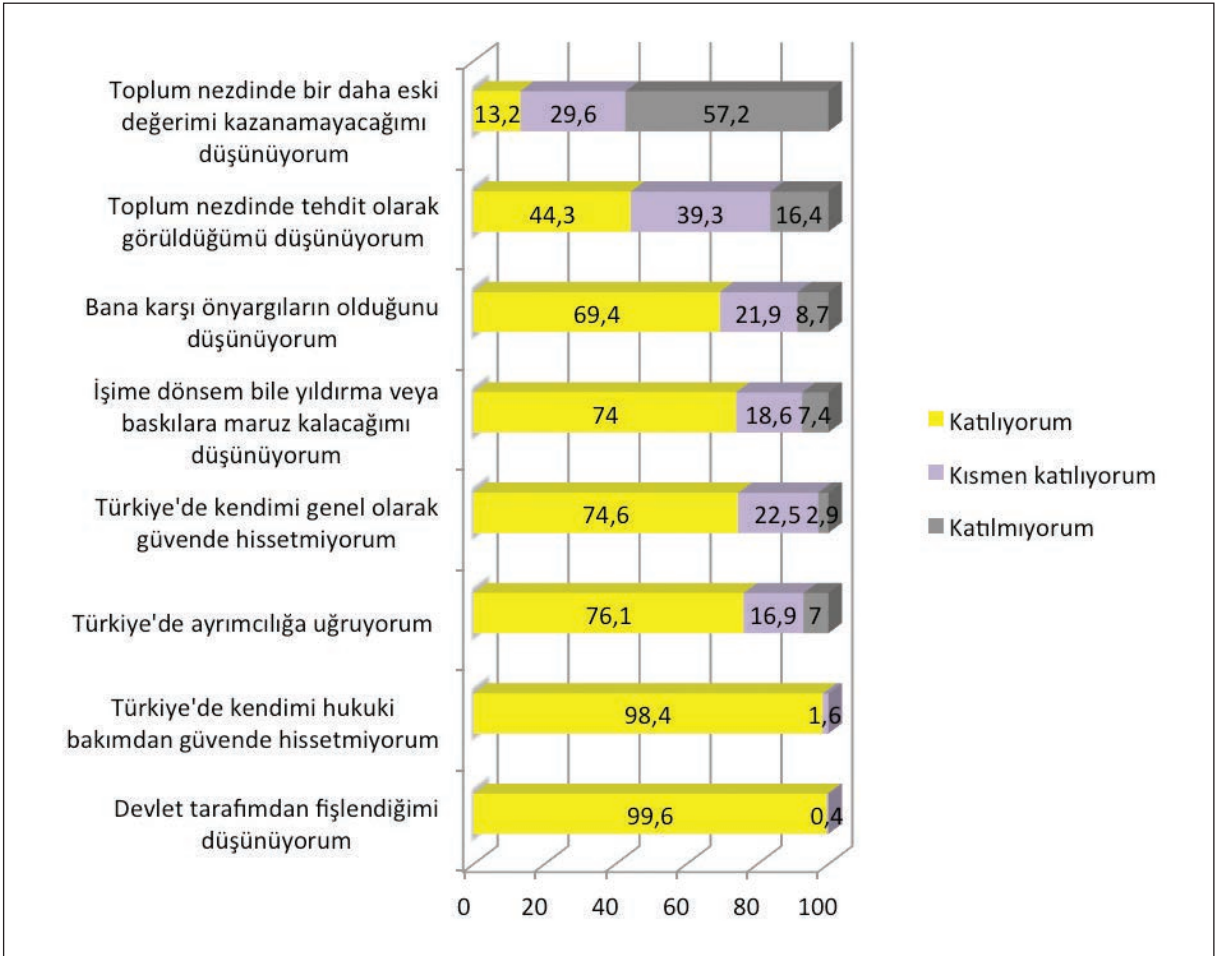
Bir başka katılımcı ise bunu toplumsal olarak şüphe ve korku duyulma temalarıyla aktarmaktadır:

“Toplumun geneli içerisinde tabii ki şey de var tabii, sen bir şey yapmışsındır, sen bu devlete karşı gelmişsen, devlet seni barındırmak zorunda değil, gibi bir yargı olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 17)

“Bu ayrımcılık çok bariz, kesinlikle çok bariz. Yani ihraç, KHK’lı artık korkunç kelimeler olarak algılanıyor.” (Katılımcı 44)

Toplum genelinde fişlenme, damgalanma, ayrımcılığa uğrama, yapılan görüşmelerde sürekli bir tehdit altında olma, can güvenliğinden endişe duyma, korku ve kendini kötüye hazırlama temalarıyla ilerlemektedir.

Şekil 29: Ayrımcılığa Uğrama Tehditler ve Güvenlik Algısı

“Herkesten aynı tepkiyi alınca “acaba?” sorusu gelmeye başlıyor ve yavaş yavaş “gerçekten yanlış bir şey yaptım ben, kötü bir şey yaptım” hissine girmeye başlamıştım ordayken. Bildiğiniz insanlar üzerinizde baskı kuruyor ve her an ölümün korkusunu ensenizde hissetmenin ne demek olduğunu ben orada yaşadım. Sürekli arkama bakmak zorunda kalıyordum. Emniyete gittiğim zaman tek başıma yürüyemiyordum. Biri beni her an öldürebilir şeyindeydim. Çok kötü bir hissiyat bu.” (Katılımcı 23)

Fiilen yaşanan ya da varsayılan tehdit ise ihraç edilen akademisyenlerin güven ve geleceğe yönelik duygu ve düşüncelerini şekillendirmektedir. Örneğin Katılımcı 14, ihraçın kendisinde neden olduğu kaybı, güven duygusundaki sarsılma olarak dile getirmektedir:

“Güvenim sarsıldı yani güven hani en önemli şey hayatta. Güven ve bu bütün süreç, hayata olan ve insanlara olan güvenime saldırı. En büyük yarayı açan ben de o. Yani adımımı boşa basıyormuşum gibi geliyor.” (Katılımcı 14)

Öte yandan güvendeki zedelenmenin, ihracın neden olduğu zarar ortadan kalksa bile gelecek algısını belirlediği gözlemlenebilmektedir.

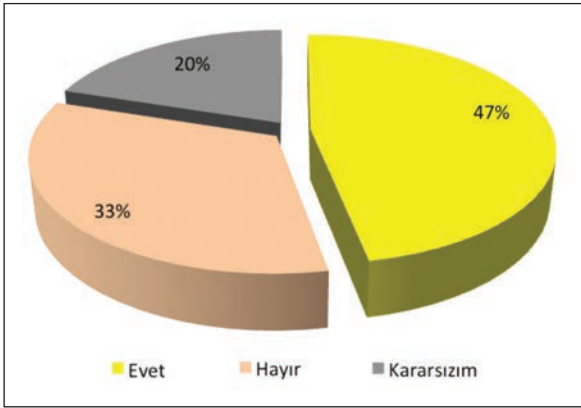
“Şimdi okula dönsek, ne yapacaklar ki bize. 3 gün sonra yeniden atarlar. Bu düzen devam ederse.” (Katılımcı 20)

Yaşanılan toplum ve devlete yönelik güven duygusunun kaybı ile aidiyet duygusundaki zedelenme de birbirine eşgüdümlü gitmektedir. Mülakata katılan akademisyenlerden biri bunu, adaletsizliğe uğramanın da eşlik ettiği aidiyet ve güven duygusunda azalma olarak dile getirmektedir:

“Yani kendi namıma aslında çok yaralanmadım ama şu beni yaraladı: Bir devletin yurttaşları olarak bir devletin bu kadar böyle sorgusuz sualsiz bir şekilde insanları, hani yargılama gereği dahi hissetmeden cezalandırma yöntemi, bu ülkenin bir vatandaşı olarak ve bu ülkenin vatandaşları adına beni çok fazla yaraladı. Yani beni umutsuzluğa sürükledi. Eskiden insanlara hani burada kalıp burada bir şekilde bir şeyler üretmelerini salık veriyorken, bu son süreçlerden sonra insanlara, aslında burada onları bekleyen iyi bir geleceğin olmadığını söylemeye başladım.” (Katılımcı 1)

Bu durum ihraç edilen akademisyenlerin özellikle yurt dışına çıkmakla ilgili düşüncelerinde görülebilir. Şekil 30, bu yöndeki anket verilerinin sonuçlarını göstermektedir.

Şekil 30: Yurt Dışına Gitme Düşüncesi (%)

Yurt dışına çıkmak isteyen ya da bu konuda kararsızlık yaşayan ihraç edilen akademisyenlerin oranı, anket örnekleminin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Mülakatlarda yurt dışına çıkmak istediğini söyleyenler, yurt dışına çıkmayı düşünmediğini belirtenlerin 10 kat fazlasını oluşturmaktadır. Yurt dışına çıkma arzusu, aynı zamanda “umutlu olmaktan kaçınma, umutsuzluk, belirsizlik, hukuki sürece ilişkin karamsarlık, akademik çalışmalara devam etme isteği, normalleşme beklentisi” temalarıyla birlikte konuşulmuştur.

Silove (2007), istikrarlı toplumlarda bireylerin ve toplulukların sosyal ve psikolojik olarak dengeli ve kendilerini gerçekleştirebildikleri bir yaşam sürmelerinin temelinde, beş temel alandaki

gereksinimlerin sağlanmasının yattığını belirtir. Bunlar güvenlik ve emniyet işlevlerinin yerine getirilmesi, kişiler arası ve toplumsal bağların sürdürülmesi, adalete erişim, rollerin ve kimliklerin devam ettirilmesi, siyasal, dini, manevi ve kültürel yaşamdaki sosyal tutarlılığın ve varoluşsal anlamın korunmasıdır. İhraç edilen akademisyenlerin yeni bir denge oluşturabilmeleri, yeniden kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir yaşam kurabilmeleri çok önemlidir. Akademisyenlerin ihlaller, kayıplar ve travma ile baş etme ve dayanıklılık inşa süreçleri raporun ilerleyen bölümlerinde irdelenecektir.

Hak İhlallerinin Neden Olduğu Sağlık Etkileri ve Kayıplar

Raporun bu bölümünde, ihraç edilen Barış İçin Akademisyenlerin uğradığı hak ihlalleri nedeniyle ortaya çıkan travmanın bireysel sağlık sonuçları ele alınmaktadır. Politik şiddete doğrudan maruz kalmak ve/veya politik şiddet ortamının sonucu olarak ekonomik, sosyal, kültürel kaynaklara erişimin engellenmesi, özgürlüğün kısıtlanması gibi tecrübeler; bireyin yakın iş, sosyal, kültürel çevresiyle bağlarını zedeleyerek ruhsal etkilenmelere neden olur. Söz konusu etkilenmeler, müdahale edilmediği takdirde bireysel düzeyde hem fiziksel hem ruhsal sağlık sorunlarına yol açabilir. Bireysel sağlık sonuçları tartışılırken travma, sosyo-politik bir olay, psiko-fizyolojik bir süreç, fiziksel ve duygusal bir deneyim olarak bireysel ve sosyal acının açıklanmasında önemli bir tema olarak ele alınmalıdır. Bunun önemli bir nedeni, politik şiddet ortadan kalkmadan, adalet ve onarım mekanizmaları işletilmeden, sadece klinik tanımlara yönelik müdahalelerin özellikle ruhsal sağlık sorunlarının iyileşme süreçlerine çok sınırlı faydalar sağlamasıdır (Smeulers ve Grünfeld, 2011). Burada unutulmaması gereken bir nokta da sağlık sorunları ile sosyal travmanın doğrusal değil döngüsel bir biçimde birbirini yeniden üreterek devam etmesidir (Silove, 2007). Örneğin politik şiddet nedeniyle çalışma hakkı elinden alındığı için depresyona giren bir kişi, uygun tedavi imkanı sunulmadığında, bir süre sonra depresyon nedeniyle de iş bulamama riskiyle karşılaşır. Bu döngünün kırılması hem toplumsal müdahaleler ile adalet ve onarım mekanizmalarını gören bir yerden hem de uygun sağlık hizmetlerine erişimin sağlanmasıyla gerçekleşebilir.

Bu çerçevede, önceki bölümlerin bir özeti yapmak pahasına, Barış İçin Akademisyenlerin yaşadıklarının gözden geçirilmesi, sağlık etkilenmelerinin çerçevesinin netleştirilmesi için uygun olacaktır. Akademisyenlerin kendilerini içinde buldukları durum şudur: Ev baskınları; gözaltılar ve tutuklamalarla özgürlüklerinin kısıtlanması; toplumda terörist olarak hedef gösterilme; herhangi bir şekilde yargılanmadan gelecekte yeni iş bulmaları da engellenecek biçimde işlerinin ellerinden alınması; ciddi akademik kayıplar ve hukuki açıdan ciddi ihlaller. Ocak 2016'dan bu yana üç yılı aşkın süredir Barış İçin Akademisyenlerin deneyimledikleri politik şiddet, sonlanmamış olup hâlen devam etmektedir. Böylece akademisyenlerin yaşamları öngörülemez şekilde etkilenmiş, gelecekle ilgili plan yapma olanakları sınırlanmıştır. Politik şiddet, akademisyenlerin sosyal, politik, hukuki ve ekonomik güvenlikleri ile ilgili önemli bir stres kaynağı olarak varlığını sürdürmektedir. Güvenlik, barınma, beslenme vb. temel gereksinimlerle ilgili tehditlerin ruh sağlığı üzerinde akut ve kronik etkileri bulunmaktadır. İlk dönemde korku, kaygı, tetikte olma, üzüntü, şüphe vb. duygularla ortaya çıkan ruhsal yanıt, travma süregelen hâle geldiğinde çok yönlü ve farklı düzeyde müdahaleler gerektiren ruhsal hastalıklara dönüşür. Silove (2007), sosyo-politik olayların oluşturduğu psikolojik etkileri, ilk dönem iyileştirici uyum mekanizmaları ve çok düzeyli

toplumsal müdahaleler gerçekleşmezse ortaya çıkacak ruhsal hastalıkları da içerecek şekilde beş başlıkta sınıflar: 1. güvenlik, 2. kişilerarası ve toplulukla olan bağlar, 3. adalet, 4. rol ve kimliklerin korunması ile 5. siyasal, dini, manevi ve kültürel alanlarda sosyal tutarlılığın ve varoluşsal anlamın korunması (Tablo 8). Ayrıca Silove, travma sonrası stresi, toplumun ve ailenin destek mekanizmalarının sağlanmadığı durumda öğrenilmiş hayatta kalma reaksiyonlarını tetikleme için tasarlanmış normal bir yanıt olarak kabul etmektedir.

Silove (2007), iyileşme için de sadece tedaviye değil, toplumsal destek ve değişime de işaret eder. Kayıplar yerine konmadan tam iyileşme mümkün değildir. Silove, ayrıca, işkence, kötü muamele ve kitlesel olayların, sosyal, kültürel, tarihi ve politik olarak etkilerinin her bir bireyin psikolojik yanıtlarını şekillendirdiğini savunur. Örneğin, dine veya siyasi bir düşünceye bağlılık, bireylerin işkence ve diğer travmaların, travma sonrası stres bozukluğuna (TSSB)'ye dönüşme riskini hafifletebilir.

İlerleyen bölümlerde görüleceği gibi, Barış İçin Akademisyenler örneğinde de 2016'da başlayan sürecin ruh sağlığında oluşturduğu şikayet ve hastalıklar, Silove'nin bize sunduğu olanak çerçevesinde sosyal travmayla ilişkilendirilerek sunulacaktır (Şekil 31).

Şekil 31: Şiddet, Kayıplar, Travma ve Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Arasındaki İlişki

Tablo 8: Zulum ve Travma Sonrası Genel Adaptasyon ve Gelişim Modeli (Silove, 2007, s. 245)

Sistem	Tehdit: geçmiş, şimdi ve gelecek	Normatif psikolojik yanıtlar	Normatif uyum yanıtları	Çok düzeyli destek tipleri	Adaptasyon yanıtı
Güvenlik ve Güvence	Devam eden şiddet ve tehditler, zorla geri dönüş, yoksulluk, yiyecek yetersizliği, tıbbi bakımın yokluğu, zihinsel hastalıkları olanların kontrolsüz davranışları	Korku, kaygı, panik, tetikte olma hâli, güvensizlik	Güvenlik arayışı, korunma ihtiyacı	Sosyal ve bireysel güvenliği destekleyen koşullar	Anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon
Bağlar: Aile ve Sosyal Ağlar	Aileden sosyal çevreden ayrılmaya zorlanma, kayıplar, kaybolmalar (kaçırılma vb.)	Üzüntü, izolasyon, intihar düşünceleri, yas ve ayrılık anksiyetesi	Ebeveyn koruması, ailelerin ve ağların onarımına dikkat edilmesi	Ailelerin bulunması ve bir araya getirilmesi; yas tutmanın ve hatırlamanın teşviki	Komplike yas reaksiyonu, patolojik ayrılık anksiyetesi
Adalet ve İnsan Hakları	Ayrımcılık, ırkçılık, aşağılanma, hor görme, reddedilme, hapsedilme, insanlıktan çıkarma	Haksızlık duygusu, şüphe, yetkililere güvensizlik, kızgınlık, öfke, ahlaki yaralanma,	Adalet duyarlılık, evrenselcilik, insan haklarının tesisi ve talep edilmesi,	Sosyal adalet ilkelerini bütün müdahalelere uygulamak	Patolojik öfke, güven kaybı, paranoya
Roller ve kimlik	Yoksun bırakma, kayıplar, çalışma, ikamet etme ve kendi kendine yeterlik geçinme hakkının alınması	Hayal kırıklığı, amaçsızlık, kafa karışıklığı, üzüntü, ait olma ve yararlılık duygusunun kaybı, uyum sorunları	Rol karmaşası, yeni veya hibrit rol ve kimliklerin yeniden yaratılması	Güçlendirme için temellerin oluşturulması: iş, çalışma, sosyal ve politik örgütlenme, kültürel canlanma	Depresyon, uyum bozuklukları, tarafını/yönünü kaybetme, vazgeçme, dirençli amaçsızlık ve eylemsizlik
Değerler / Anlam	İbadet yerlerinin imha edilmesi, dini pratiklerin yasaklanması, manevi, politik ve kültürel değer ve uygulamaların baskılanması	Duygusal boşluk, üzüntü intihar düşünceleri, tutarlılık bağlam kaybı, kuralsızlık, kültürel parçalanma	Kültür ve dinin yeniden yapılandırılması veya rejenerasyonu; sosyal ve politik nedenlerin ortaya konması	Dini, siyasi, kültürel ve diğer pratiklere saygı gösterilmesi ve kurumların inşası; sürecin tarihsel olarak belgelenmesi	Depresyon, distimi, izolasyon, politik inancında savrulma, süreksizlik, parçalanma, tutarlılık kaybı

Travma oluşturduğu stres, kaygı bozuklukları ve depresyon ile hem doğrudan hem de neden olduğu riskli kabul edilen (sigara, alkol, yeme, risk alma vb) davranış değişiklikleri nedeniyle fiziksel sağlığı olumsuz etkiler. Bu etkileme hem akut hem de uzun dönemde farklı biçimlerde seyrederek (McFarlane, 2010).

Stres kısa süreli olduğunda organizmanın kendini korumasını sağladığı için yararlı olmakla birlikte, süregelenliği takdirde sinir sistemi sürekli aktif hâle geçer ve bu vücudun tüm sistemlerini olumsuz etkiler. Stres sonucu salgılanan kortizol, bağışıklık sistemini baskılar; enfeksiyonlara ve romatolojik hastalıklara yatkınlık oluşur. Vücutun kendini korumak için yanıtı olan kas gerilmeleri, uzun süreli streste kronikleşerek özellikle omuzlarda, boyun ve kafada yaygın ağrılara neden olur.

Stres sinyalleri sürekli hâle geldiğinde stres hormonlarını etkileyerek endokrin sistemi etkiler ve bu durum kan şekerinin yükselmesine neden olabilir. Kronik streste sindirim sistemi de olumsuz etkilenir. Hem yeme alışkanlıklarında meydana getirdiği değişikliklerle hem de doğrudan yollarla mide asiditesini artırır; gastrit, reflü gibi hastalıklar ile bağırsaklardan alınan gıdaların emiliminin bozulması sonucunda da karın ağrısı, şişme, bulantı, ishal ya da kabızlık şikayetleri ortaya çıkabilir. Üreme sağlığı üzerindeki etkileri ise erkeklerde ereksiyon bozukluğu, kadınlarda ise menstrüel döngüde değişimler ve premenstrüel semptomların artması olarak sıralanabilir.

Ayrıca travmaya uzun süreli maruz kalma sonucu ortaya çıkan depresyon, anksiyete ve stres bozukluklarının yüksek tansiyona, kardiyovasküler hastalıklara hem doğrudan yarattığı biyolojik yanıtlarıyla hem de neden olduğu, sigara, alkol, hareketsizlik gibi davranış değişiklikleriyle yol açtığı birçok araştırmada gösterilmiştir (Cohen vd., 2015; Kibler vd., 2009; Kinzie vd., 2008). Travma var olan bir kalp hastalığının ya da diyabetin daha ağırlaşmasına da neden olabilir (Nicholson vd., 2006).

Sağlık Sorunları

Bu araştırma kapsamında yapılan anket çalışmasında, Barış İçin Akademisyenlerin hem sağlık şikayetleri hem de doktor tarafından tanı konmuş hastalıkları değerlendirilmiştir. Mülakatlarda ifa-

de edilen sağlık sorunları da Silove (2007) tarafından önerilen travma alanlarıyla ilişkilendirilerek sunulmuştur.

Akademisyenlerin yaklaşık yarısı, ihraç sürecinin etkilediğini ya da sebep olduğunu düşündüğü, şu an iyileşmiş bile olsa, fiziksel; üçte ikisi de ruhsal sağlık sorunu yaşadığını ifade etmiştir. En sık bildirilen ruhsal sağlık sorunları; uyku sorunları (%62,8), yoğunlaşma ve dikkat güçlükleri (%61,9), duygusal olarak uzaklaşma ya da çökkünlük (%58,3), kolayca öfkelenme (%49,0) iken; psikosomatik kökenli olan fiziksel sağlık sorunları ise çarpıntı (%23,1), nefes darlığı (17,4), göğüs ağrısı (%11,6), tansiyon yükselmesidir (%9,5). Sadece akademisyenleri değil, tüm KHK ile ihraç edilen çalışanları kapsayan 2019 OHAL'in Toplumsal Maliyeti araştırmasında da katılımcıların %84,6'sı ruhsal sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir (Mağdurlar için Adalet Topluluğu, 2019).

Aşağıdaki anlatı ankete katılan bir akademisyenin sağlık sorularına ilişkin verdiği yanıtın bir alıntısıdır ve travma, stres, fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklar arasındaki ilişkinin karmaşıklığını ortaya koyar niteliktedir.

“Psikolojik olarak beni çok etkiledi. Ciddi sağlık problemleri yaşadım. Baş dönmesi atakları gibi, daha önce bir vertigo hikayem vardı, geri döndü. Vertigo atakları yaşadım, sonra aşırı hassasiyet, nefret hissi. Bunlar tabii kendi içime yönelikti. Bana zarar verdi. Bu çevreden bir psikolog arkadaşına gittim. Sosyal yaşantımı güçlendirmem konusunda o da çalıştı. Ama baktım olmadı, sonunda antidepresan kullanmaya başladım. Sorunlarım psikosomatik, yani vücudumda öyle bir sorun yok, nedeni psikolojik ama ben bütün sorunları bedenimde yaşadım. Tansiyon sorunları oldu. Hayatımı bozacak şekilde ataklar yaşadım.”

Silove (2007) şiddet ve tehditlerin süregelen olduğu koşullarda ilk dönemde korku, kaygı ve tetikte olma hâlinin bireyin tehlikelere karşı kendini koruması için gerekli olduğundan; ancak şiddet ya da tehdit süregelenliğinde ve uygun müdahaleler yapılmadığında, sağlık üzerine olumsuz etkilerinin şiddetlendiğinden bahseder. Bu raporun ihlaller kısmında ayrıntılarıyla sunulduğu üzere, akademisyenler ihraçlar öncesi dönemi de kap-

sayan bir süreçte iktidar tarafından sosyal medya gibi kamusal mecralarda sürekli hedef gösterilmiş, sonrasında gözaltı, ev araması, vb. ihlallere maruz kalmışlardır. Bu durum ve yaşadıkları ekonomik, akademik, sosyal kayıplar, Barış İçin Akademisyenlerin hem kendilerinin hem de ailelerinin can güvenliği ile ilgili ciddi kaygılar yaşamasına neden olmuştur. Kaygının en önemli semptomlarından biri de uyku sorunlarıdır. Akademisyen grubunda da en sık belirtilen sağlık sorunu uyku bozukluğudur (%62,8). Bir akademisyen bu sorunu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“İmzadan sonra bir süre uyku düzenim bozuldu. Yani işte tedirginlik, korku, kendim için değil eşim ve kızım için. Eşim çünkü kriz geçirdi. Neler olabileceğini tahmin edemediği için. Ya işte hapse girebilirsin, seni öldürebilirler, bize ne olacak bilmem ne falan bunları yaşadık. Böyle bir, birkaç haftalık böyle bir şey oldu yani. Sonra biraz düzeldik.” (Katılımcı 2)

Akademisyenler, akademik faaliyetlerini sürdürmek isteseler bile yoğunlaşma ve dikkat güçlükleri nedeniyle zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorun ankete katılanların %61,9’u tarafından dile getirilmiştir.

“Okuyamıyorum. Bir şeyleri elime alıyorum, bir saat diyelim ki odaklandım sonra kayboluyor ya da okuduğumu anlama kısmında sıkıntı yaşıyorum. Sadece bir defa seminer verdim. Orada da şeyi fark ettim. Daha önce hazırcevap olduğumu düşünüyordum ama orada hafızam ile ilgili problemler olduğumu gördüm. Özellikle kısa dönemli hafızada. İnsanların adını unutmak, verdiğim sözleri unutmak ya da işte bir şeyler yapacaktık, onları unutmak gibi...” (Katılımcı 23)

En sık ifade edilen sağlık sorunlarından biri de duygusal olarak uzaklaşma ya da çökkünlüktür (%58,3). Bu durum günlük yaşam aktivitelerini etkileyecek şekilde ihraç edilen akademisyenlerin sağlıklarını olumsuz etkilemiştir. Bir akademisyen iş kaybının doğurduğu boşluğun neden olduğu çöküntüyü şu şekilde ifade etmiştir.

“Mesela sabah niye uyanayım hissi ile yatıyordum. Ne yapacağım yani ben kalkıp

şimdi? Yani çünkü psikolojik olarak bir şeyi yazma çizme ruh hâli içerisinde değildim. Gerçekten, ilk üç ay için söylüyorum, ciddi bir çöküntü yaşadım...” (Katılımcı 6)

Haksızlığa uğrama duygusunun ortaya çıktığı öfke ise hem anket uygulaması hem de mülakatlarda çok sık ifade edilmiştir. Anket bulgularına göre grubun yarısı bir dönem öfke sorunları olduğunu bildirmiştir.

“Aslında benim kendimi kötü hissettirme sebep olacak gerekçeleri dayanıştığım insanlar ortadan kaldırmadı. Ben hâlâ öfkeliyim. Yani o sınırlılık hâli, yani vebalı olma hâli hâlâ beni öfkeliyor ve bu dayanışma ile falan aşılabilecek bir şey değil. Çünkü benimle dayanışabilecek insanlar bunun bir tarafı değil...” (Katılımcı 1)

Bir başka akademisyen kontrol edemediği bu öfkeyi, çok şiddetli olduğuna ve daha önce deneyimlemeye vurgu yaparak aktarmıştır.

“Hani vurmak ya da savaşmak istiyorum. İçimde çok büyük bir şiddet var ve ben aslında şiddet dolu bir insan değilim. Onun muhatabı yok yani, kime neye, ne tepkisini göstereceğim, gösterirsem hapse girebilirim. Böyle hani suda dövüşmeye çalışmak gibi bir şey. Böyle her hareketimin gücünü alıyor ve hiçbir şey içini ferahlatmıyor.” (Katılımcı 14)

Doktor Tarafından Tanı Konulan Hastalıklar

Ankete katılan akademisyenler arasında sağlık kurumlarına başvuranların %47,4’ü depresyon, %31’i anksiyete bozukluğu, %20,7’si ise travma sonrası stres bozukluğu, %12,1’i kas iskelet sistemi hastalıkları, %9,5’i hipertansiyon tanısı almıştır. Tüm örneklem içinde de depresyon sıklığı %22,5; anksiyete bozukluğu %14,8; TSSB %9,8; kas iskelet sistemi hastalıkları %5,7, hipertansiyon %4,5’dir. Herhangi bir ruhsal hastalık sıklığı sağlık kurumlarına başvuranlarda %64,4, tüm örneklemde %30,3; herhangi bir fiziksel hastalığa sahip olma başvuranlarda %44,4, tüm örneklemde %20,9’dur. Bu yüksek oranları karşılaştırabilmek için bu araştırmadaki gibi beyana dayalı olarak doktor tarafından tanı konmuş hastalık verilerinin toplandığı araştırmalar öncelikle kıyaslamada kullanılmıştır.

2011 yılında tüm illerden 18.477 erişkinin dahil edildiği Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışmasına (Kalaça, 2013) göre, doktor tarafından tanı konmuş herhangi bir ruhsal hastalık sıklığı %17,2, depresyon sıklığı %9, somatizasyon bozukluğu %5, panik bozukluk sıklığı ise %2'dir. Steel vd. (2009) işkence ve kötü muameleyle ruh sağlığı sorunları arasındaki ilişkiyi değerlendiren, 81.866 bireyin dahil edildiği 161 araştırmanın meta analizini yapmış ve bu grupta TSSB sıklığı %30,6; depresyon sıklığı ise %30,8 bulunmuştur. Araştırmalar arasındaki varyasyon düzeltildikten sonra ise sıklık sırasıyla %12,9 ve %27,2'dir (Steel vd., 2009). Dünya Sağlık Örgütü'nün meta analizine göre çatışmalardan sonra herhangi bir zamanda yapılan çalışmalarda toplumun % 22'sinde (95% GA 18-8-25-7) herhangi bir ruhsal hastalık (depresyon, anksiyete bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu veya şizofreni) görüldüğü bildirilmektedir. Yaşa standardize edildikten sonra travma sonrası stres bozukluğu sıklığı %15,8 (9-9-23-5) olarak hesaplanmıştır (Charlson, 2019).

"Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu"nda Türkiye'de nüfusun %18'inin yaşam boyu bir ruhsal hastalık geçirdiği bildirilmektedir (Erol, Kılıç ve Ulusoy, 1998). Kocaeli depreminden 14 ay sonra yapılan bir araştırmada da TSSB katılımcıların %23'ünde, depresyon ise %16'sında saptanmıştır (Başoğlu vd., 2004).

2019 OHAL'in Toplumsal Maliyeti araştırmasında da katılımcıların %45,3'ü yeni sağlık sorunları yaşamışlar veya var olan hastalıkları nüksetmiştir (Mağdurlar için Adalet Topluluğu, 2019).

Akademisyenlerde depresyon sıklığı, işkence ve kötü muamele görenlerle benzer düzeydedir, TSSB sıklığı ise daha düşük düzeyde saptanmıştır. Bununla birlikte her üç kişiden biri anksiyete bozukluğu tanısı almıştır. Görüldüğü gibi akademisyenlere doktor tarafından tanı konan hastalıkların sıklığı Türkiye toplumunda benzer yaş grubunda görülen sıklıkların çok üstünde; daha çok kitlesel travma deneyimi olanlarda, işkence ve kötü muamele mağdurlarında görülen düzeylerde seyretmektedir. Travmanın süregelen olması, sürekli yeni ve beklenmedik bir şiddet türüyle karşılaşma ihtimali, belirsizlik ve öngörülemezlik sağlık sorunlarının bu derece yüksek olmasını açıklayabilir.

Kalp hastalıkları hem depresyon hem de TSSB sonrası ortaya çıkabilmekte ya da var olan durumu ağırlaştırabilmektedir. Daha önce herhangi bir sağlık sorunu olmamasına rağmen ihracından iki yıl sonra kalp krizi geçirdiğini ifade eden bir akademisyenin yaşadığı sağlık sorunu bu duruma bir örnek oluşturabilir.

Anket çalışmasında doğrudan sorulan ruhsal rahatsızlıklar, mülakata katılanlar tarafından da sıkça ifade edilmiştir. Bir akademisyen deneyimlediği kaygı atağını şöyle ifade etmiştir:

"Şeyde seçim günü Binali Yıldırım iki saat sonra falan açıklama yaptı ya ben panik atak geçirdim, ölüyorum zannettim. Kendime telkinde bulunarak ve odadayım ve hani düşsem kalsam, uyustu her tarafım, kalbim o kadar hızla atıyor ki, yine yapacaklar yine haksızlık yapacaklar, zaten bütün haksızlıklar birbirine bağlanıyor. Böyle yere oturdum, bir yoga pozisyonunda, 'seninle ilgili değil seninle ilgili değil' baya yüz kere kendime bu telkinde bulundum. Bu yüzden başına bir şey gelmesin, yamulup kalma yani ciddi bir şey oldu, bir şey olacak zannettim." (Katılımcı 14)

Mülakatlarda, depresyon, anksiyete bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu, panik bozukluk gibi tanısı belirtilmiş hastalıklar, ruhsal hastalıklar olarak sınıflanmıştır. Şekil 32'de ruhsal hastalıklarla ilişkili olan temalar sunulmaktadır.

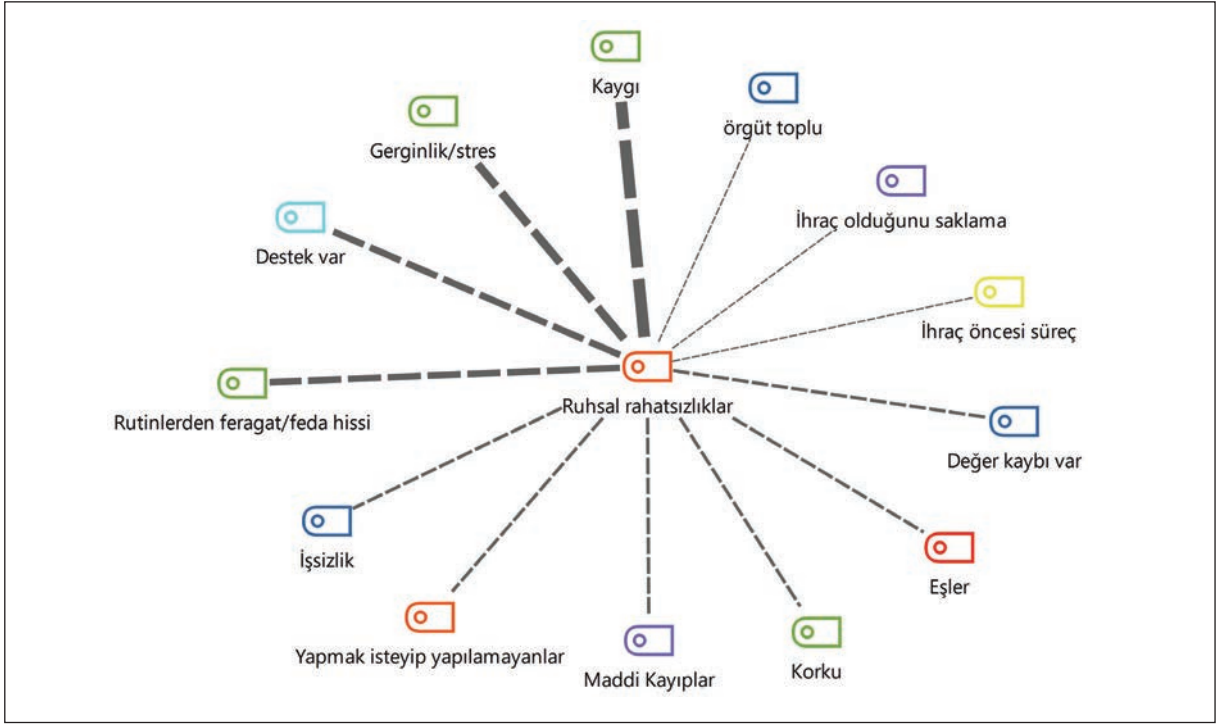
Aşağıda ruhsal rahatsızlarla ilgili temalar Silove'nin uyum modeli kapsamında değerlendirilecek, her bir sistem için akademisyenler tarafından ifade edilen normatif psikolojik yanıtlar ve onarıcı müdahalelerin olmadığı koşullarda ortaya çıkan olumsuz sonuçlar sunulacaktır.

Güvenlik ve Güvence

Şekil 32'de görüldüğü üzere kaygı, gerginlik/stres, değer kaybı, rutinlerden feragat hissi ve korku, katılımcılar tarafından ruhsal rahatsızlıklara en fazla eşlik ettiği bildirilen duygu durumlarıdır.

Silove, şiddet ve tehditlerin süregelen olduğu, güvenlik algısının zedelendiği; aynı zamanda beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları belirleyen ekonomik güncenin ortadan kalktığı durumlarda, korku, kaygı ve tetikte olma hâlinin sık

Şekil 32: Mülakatlarda Saptanan Ruhsal Hastalıklarla İlişkili Temalar

görüldüğünden ve müdahale edilmedikçe de şiddetlenerek depresyon, TSSB ve anksiyete bozukluklarına neden olabileceğinden bahsetmektedir.

Akademisyenlerin, yaşam hakkı başta olmak üzere, temel insan hakları alanının pek çok başka haklarına ilişkin ihlallere maruz kaldığı görülmektedir. Bununla uyumlu şekilde araştırmada, ruhsal rahatsızlıklara eşlik eden kaygı en sık adaletsizliğe uğrama, güven duygusu ve rutinlerden feragatle birlikte anılmıştır. Kaygı ve korkuyla birlikte ifade edilen temalar da Şekil 33'de sunulmuştur.

Akademisyenler kaygıyı en çok ihraç öncesi süreç, maddi kayıplar, belirsizlik, gerginlik stres temalarıyla birlikte ifade etmişlerdir. Aktör olarak da çocuklar başta olmak üzere eş ve ebeveynler öne çıkmaktadır. Mahkemeler, hedef gösterilme, akademik kayıplar ve güvencesizlik de vurgulanan başlıklardandır. Bu bulgular da tanı almış anksiyete, TSSB ve depresyon gelişme sürecinde ekonomik, hukuki, sosyal kayıpların önemine işaret etmektedir.

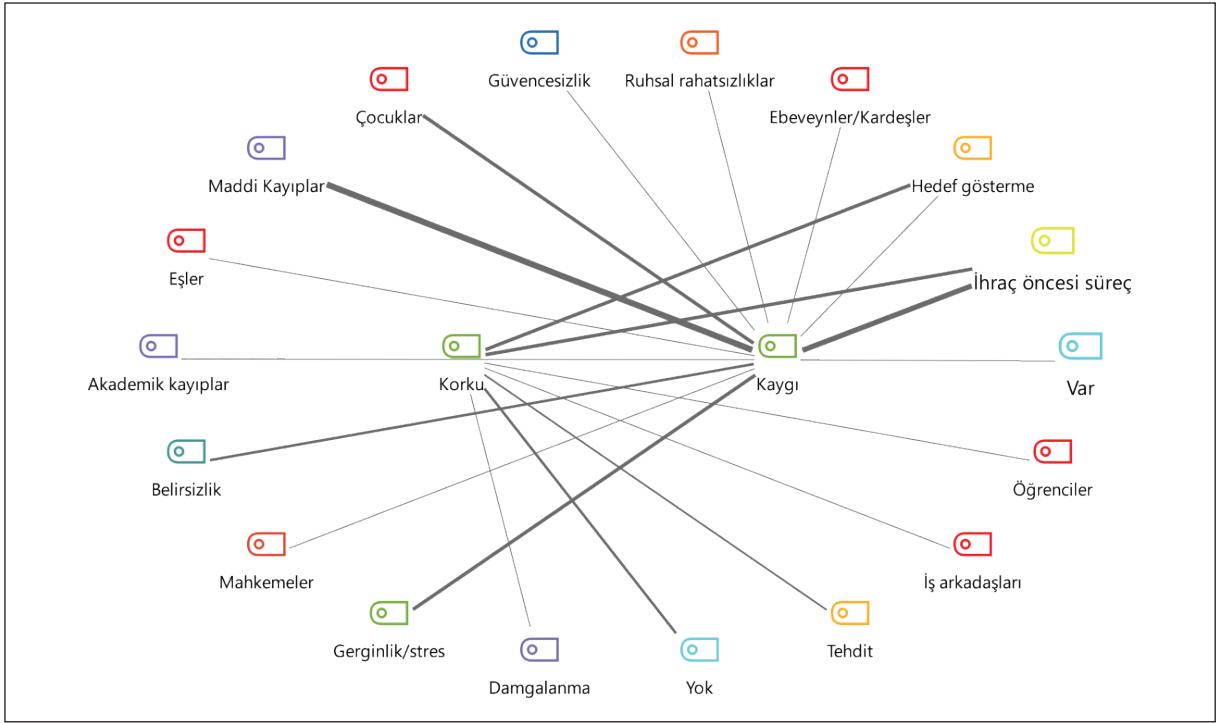
Korkuyla birlikte en sık ifade edilen temalar hedef gösterilme, ihraç öncesi süreç, tehdit ve damgalanmadır. Burada karşımıza en sık çıkan aktörler de öğrenciler ve iş arkadaşlarıdır.

Bu bulgularla uyumlu şekilde evden gözüaltına alınma, mahkemelerden hapis cezalarının çıkması, araştırmada en sık birlikte ifade edilen duygular olan kaygı ve korkuyla birlikte anılmıştır. İmza sonrasında ihraç, tutuklama, gözaltı gibi birçok ihlal her akademisyene uygulanmamış ya da uygulananların tümü de aynı zaman diliminde gerçekleşmemiştir. Sürecin her bir aşaması belirsizlik içinde geçmiştir, geçmektedir. *Bu Suçta Ortak Olmayacağız!* başlıklı metnin kamuoyuyla paylaşılmasından itibaren, her bir akademisyen, her aşamada ertesi gün işten atılıp atılmayacağı, gözüaltına alınıp alınmayacağı, hapse girip girmeyeceği gibi çok temel güvenlik alanlarında endişe yaşamıştır. Şekil 33'de de etkisi görülen belirsizlik, bir akademisyen tarafından aşağıdaki gibi ifade edilmiştir. Bu belirsizlik görüşmelerde aynı zamanda gerginlik ve stres kaynağı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

“Şey kaygısı kaçınılmaz olarak vardı, herkeste olduğu gibi: ‘Acaba sabahleyin gelecekler mi eve? Böyle bir ek kaygı oldu.’ (Katılımcı 14)

Bir başka akademisyen can güvenliğiyle ilgili yaşadığı kaygı ve korkuyu şöyle aktarmıştır.

Şekil 33: Kaygı ve Korku Temalarının En Az Beş Kez Eş Zamanlı Konuşulması

“Açıkçası çok spekülasyon olacak ama belinde silah taşıyan öğrenciler var ve bunlar çeşitli mihrakların şeyi; güven kaygısı yaşıyor ancak kampüs içinde olan bir şey. Bu pankart meselesi mesela biraz daha güvenli ortamdayım diyorsun ama sokaktan gelecek tepki daha korkutucu gelmişti o dönemde.” (Katılımcı 39)

Silove'nin (2007) de vurguladığı gibi temel ihtiyaçların sağlanması için gerekli olan ekonomik stabilite, ihraç sonrası tüm akademisyenler için zarar görmüştür. Bununla uyumlu bir şekilde anket çalışmasında ihraç sonrası emeklilik hakkı olmayanlarda ($p=0,015$); anketin uygulandığı zaman gelir getirici işi olmayanlarda ($p=0,013$); asgari ücret altında geliri olanlarda ($p=0,033$); ihraç öncesine göre ortalama hane geliri azalanlarda ($p=0,041$); iş arama sürecinde sorun yaşayanlarda ($p=0,037$) ve sosyal güvencesi olmayanlarda ($p=0,025$) doktor tarafından konmuş fiziksel veya ruhsal tanı alma sıklığı daha yüksektir.

Adalet ve İnsan Hakları

Silove (2007) adaletsizlik ve insan hakları ihlallerinin ayrımcılık, ırkçılık, aşağılanma, reddedilme, hapsedilme, insanlıktan çıkarma

gibi tehditler nedeniyle ortaya çıkan haksızlık duygusu, şüphe, yetkililere güvensizlik, kızgınlık, öfke, ahlaki yaralanma gibi ilk dönem sonuçlarına vurgu yapar.

Basında hedef gösterilme, sosyal medya paylaşımları nedeniyle tutuklamalar, ihbar mekanizmalarıyla iş kayıpları ya da tutuklamalar ve bunların kamuoyunu sindirme ve yıldırma amaçlı olarak kullanımı gibi yaygınlaşmış baskı araçlarının doğurduğu dışlanma, ayrımcılık, reddedilme, kapatılma/hapse atılma gibi pratikler ihraç edilen akademisyenlerde topluma karşı şüphe ve güvensizlik yaratmıştır. Bu kaygı da ruhsal hastalıklarla birlikte ifade edilen temalardan biri olmuştur. Mülakata katılan akademisyenlerden ikisi yaşadığı dışlanmışlığı aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

“...ama toplumun biliyorsunuz yani toplum statülerine önem verir, düşene yani biliyorsunuz... Dostları şey yapmıyorum, tenzih ediyorum ama yani düşenin durumu Türkiye gibi ülkelerde biliyorsunuz yani siz de yaşamışsınızdır. Nasıl damgaladığımız Türkiye’de, KHK’lıların nasıl bir etiketle... Hakikaten bu korkunç bir şey. Yaftalanmış gibi hissetmek, yani kendim de hissediy-

rum ama artık bunu umursamıyorum.”
(Katılımcı 44)

“İnsanlara karşı daha güvensizim. Mesela yeni tanıştığım insanlarla sonradan konuşalım gibi muhabbetlere hiç girmiyorum. Hatta ilk zamanlar epey de kaygılanıyordum. Hani insanlar hocam numarayı ver bir şey yapalım dediğinde hani ne yapacaklar ki benim numaramı, ne diyecekler ki diye düşünüyordum.” (Katılımcı 23)

Bağlar: Aile ve Sosyal Ağlar

Silove (2007) geçmiş, şimdi ya da gelecekte zorla ayrılma, kaçırılma, kaybedilme gibi travmalara maruz kalmış, yaşanan yerin terkedilmek zorunda kalındığı ortamlarda aile bütünlüğünün önemine vurgu yapmaktadır.

Kaygı, kod haritasında da görüldüğü üzere, en çok çocuklarla birlikte ifade edilmiştir ve ruhsal hastalıklara en sık eşlik ettiği ifade edilen duygudur. Çocuğunun güvenliğiyle ilgili kaygılarını bir akademisyen şu şekilde ifade etmiştir.

“Onun için hani neyle karşılaşacağız açıkçası bilmiyorum, hapishaneye girmek beni tek başıma şey yapmıyor, hatta belki iyi bile olur diye düşünmediğim de olmuyor değil yani (gülüşmeler). Tabii o yaşamadığımız bir şey, istediğim bir şey değil yani olursa da ruhsal olarak altından kalkabileceğim bir şey ama diğer taraftan aileyi düşününce bu beni şey yapıyor hani kaygılandırıyor bir şekilde. Yani çocuk için, küçük için bazı adımlar atmamız lazım.” (Katılımcı 49)

Anket çalışmasında da aile ($p=0,035$) ve yakın çevreden dışlandığını ($p=0,036$), eş/sevgili, ebeveyn ve kardeşleri ile ilişkilerinde olumsuz değişim olduğunu ifade edenler ve ailesinin gözünde değer kaybettiğini düşünenlerde hem fiziksel hem de ruhsal hastalık sıklığı fazla görülmüştür ($p<0,05$).

Akademisyenlerin eşleri ve çocukları da yaşadıkları travmadan etkilenmiş, aralarında kaygı bozukluğu yaşayanlar olduğu bildirilmiştir. Travmanın kuşaklar arasında aktarılabilirdiği ve bu durumun uzun süreli sağlık sorunlarına neden olduğuyla ilgili çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda çocuklara özel onarıcı faaliyetlerin planlama zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

“Tabii çok çaktırmamaya çalışıyorsunuz çocuklar etkilenir diye. Ama tabii ki etkilendi yani, o da bir kaygı bozukluğu yaşıyor tabii. Yani ülkeye dair yaşıyor. Bu da eklendi yani.” (Katılımcı 21)

Roller ve Kimlik

Silove (2007) kendini geçindirme hakkının, aile ve toplumdaki rollerin yerine getirilmesindeki sıkıntılarının, üretim alanlarındaki hasarın ciddi üzüntüye ve müdahale edilmezse depresyona neden olabileceğinden bahseder. Bu çalışmada da ihraç edilen akademisyenlerde aile içindeki rolünü gerçekleştiremeyeceği, aileye ve eşe zarar verdiği düşüncesi suçluluk duygusuna neden olmuş, kaygı düzeyini arttıran etmenlerden biri olmuş ve bir akademisyen tarafından şöyle dillendirilmiştir:

“Oğlum arada bir böyle şeyler söylüyor hani işte sen kariyerini mahvettin bir imzayla şu bu falan ama bunu da şey amaçla söylemiyor. Üzüntüyle değil ama biraz kırgınlıkla diyelim. Aslında ben onlar için daha çok kaygılanıyorum. Bu durum için. Çünkü bir baba olarak yapabileceğim, yapmam gereken ve aslında geldiğim pozisyonda da yapıyor olduğum birçok şey için.” (Katılımcı 49)

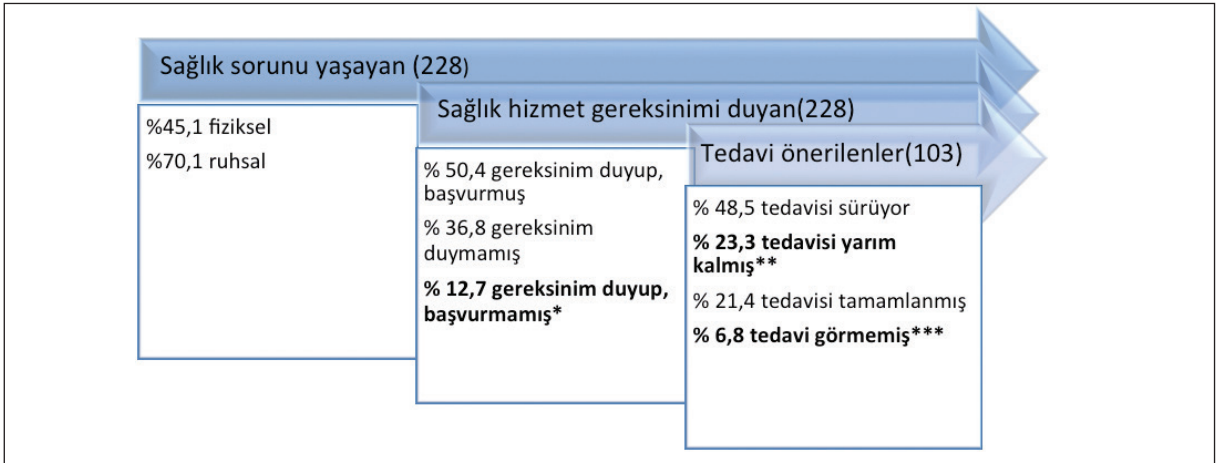
İş kaybı üniversiteden ihraç edilmiş bir akademisyen olarak gündelik yaşamın nasıl organize edileceğiyle de ilgili birçok soruna neden olmuştur. Ruhsal hastalıklarla birlikte sık ifade edilen temalardan biri olan rutinini kaybetme, akademisyenleri ruhsal olarak zorlamış ve görüşmelerde aşağıdaki gibi dile getirilmiştir:

“Önce belli bir rutinim vardı. Sabah 8.00’da kalkıp, 9.00’da işe gidiyordum. Her gün gidiyordum. Sonra KHK’dan birkaç ay sonra, bir gün uyandım ve ‘ben bugün ne yapacağım’ dedim, yani ‘bugün nasıl geçecek’ dedim. O çok ağırdı benim için, bunu hissettiğim zaman.” (Katılımcı 45)

Sağlık Hizmet Kullanımı

Sağlık güvencesinin dönemsel olarak kaybı, katkı paylarının yüksekliği, psikoterapi gibi bazı hizmetleri özel sağlık hizmet sunucularından alma zorunluluğu, ayrımcılığa uğrama endişesi gibi birçok nedenle akademisyenler sağlık hizmet-

Şekil 34: Sağlık Gereksinimi, Sağlık Hizmet Talebi, Tanı ve Tedavi Süreçleri

*Gereksinim duyduğu hâlde başvuramayanlar; gerekçe olarak sağlık güvencesini kaybetmiş olmayı, ekonomik nedenleri ve zaman bulamadıklarını belirtmişlerdir.

**Tedaviyi yarım bırakanlar; gerekçe olarak ekonomik yetersizlikleri ve sağlık güvencesizliğini bildirmişlerdir.

***Tedavi görmeyenler; gerekçe olarak istenen tahlilleri KHK ile ihraç edilmiş olduğunu söylemekten çekindikleri için gidip yaptıramadıklarını, şehir değiştirdikleri için zorlandıklarını, buldukları şehirde gereksinimlere cevap verebilecek dayanışma ortamının olmamasını belirtmişlerdir.

lerinden yararlanmamışlardır. 228 akademisyen bu dönem içinde en az bir sağlık sorunu yaşadığını ifade etse de %12,7'si gereksinim duyduğu hâlde bir sağlık kurumuna başvurmadığını bildirmiştir. Karşılanmayan gereksinim gerekçesi olarak sağlık güvencesini kaybetmiş olmayı, ekonomik nedenleri ve zaman bulamadıklarını belirtmişlerdir. 2019 OHAL'in Toplumsal Maliyeti araştırmasında da benzer şekilde katılımcıların %53,6'sı psikolojik ya da fiziksel açıdan tıbbi gereksinim duyduğunu bildirmiştir; %30,1'inin bu gereksinimi karşılanırken %17,4'ü sağlık güvencesizliği nedeniyle hizmet alamadığını ifade etmiştir (Mağdurlar için Adalet Topluluğu, 2019). Avrupa genelinde yürütülen bir araştırmada bu oran %6,8'dir. Avrupada da karşılanmayan sağlık gereksiniminin en önemli nedenleri, ekonomik nedenler, bekleme listeleri ve hastaların bekle ve gör stratejileri olarak saptanmıştır (Chaupain-Guillot, 2015).

Ekonomik kayıpların akademisyenlerin sağlık gereksinimlerini etkilediği diğer bir boyut ise hem kendilerinin hem çocuklarının tedavilerinin yarıda bırakılmak zorunda kalmasıdır.

"[Çocuğum] O dönem altı yaşındaydı. Psikolojik sorunlar yaşadığını tahmin ediyorduk tabii. Çocuk psikiyatristi bir arkadaşımız vardı. Benim hemşerimdir. Onu aradık. Böyle böyle bir şey var, getirmeye

gerek var mı? Tabii kesin getirin dedi, neyse götürdük. Depresyonda, dedi. Depresyonda ilaç verdi. Depresyon tedavisi görmeye başladı. Devam ettirelim, dedi. Bir KHK, iki KHK sonra çocuk da ihraç edildi, arkadaş da gitti. Sonradan telefonla tedavisini devam ettirmeye çalıştı, bilmem ne yaptı ama pek profesyonel düzeyde olmadı. En çok zoruma gidenler onlar." (Katılımcı 19)

KHK'yle ihraç edilmiş olmak nedeniyle yaşanan dışlanmışlık ve hedef gösterilme de akademisyenlerin sağlık hizmetlerine başvuruda bulunmalarına engel olmuştur. Bir akademisyen, dayanışma ağı aracılığıyla özel sağlık kurumunda çalışan bir hekime başvurmuş ama muayenesi sonrasında istenen tahlilleri KHK ile ihraç edilmiş olması nedeniyle tepki görmekten korktuğu için yaptıramamış ve sonuç olarak tedavisi düzenlenmemiştir.

Karşılanamayan hizmet gereksiniminde belirtilen diğer önemli bir neden de birden çok işte çalışma zorunluluğu nedeniyle zamansızlıktan sağlık hizmeti almak üzere başvuramamaktır.

Akademisyenlerin maruz kaldığı, politik şiddet sonucu ortaya çıkan TSSB gibi sağlık sorunlarında ilaçla tedaviden çok, uzun süreli travma odaklı bilişsel terapi gibi yöntemler etkili olmak-

tadır. Türkiye genelinde işkence, kötü muamele ve kitlesel travmalar sonrası psikolojik müdahaleler için gönüllü psikiyatrist ve psikologlardan oluşan Psikososyal Dayanışma Ağı¹⁴ kapsamında bu tür destekler sağlansa da daha çok özel sağlık hizmetleri kapsamında sunulan bu tedaviye erişim sınırlanmıştır.

Sağlık Güvencesi

Sağlık güvencesine sahip olma sağlığa erişim hakkının önemli bir bileşenidir ve aynı zamanda sağlık hizmetlerine erişim için kilit bir önem taşıdığından sağlıklılığın en önemli belirleyenlerinden biridir. Yapılan çalışmalar sürekli ya da aralıklı da olsa sağlık güvencesi olmayanların, acil durumlarda bile sağlık hizmetlerine erişiminin daha zor olduğunu; koruyucu sağlık hizmetlerinden daha az faydalandığını, daha fazla hasta olduğu ve daha erken öldüğünü kanıtlamaktadır (McWilliams, 2009; Sabik, 2012; IOM, 2009). Sigortasızlığın kendisi de sağlık hizmetlerinde ayrımcılığa uğramaya, engellenmişliğe yol açarak kimi zaman travmaya neden olabilmektedir (IOM, 2009). Tüm dünyadaki sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesiyle artan sağlık harcamaları nedeniyle ortaya çıkan yoksullaşma oranları birçok ülkede izlenmektedir (McIntyre vd., 2006). Travma çalışmalarında, ekonomik kayıpların ve sağlık güvencesizliğinin gerekli desteğe erişimi güçleştirdiği ve sonuçların ağırlaşmasına neden olduğu gözlenmektedir.

51 akademisyen (%73'ü erkek) sağlık güvencesinin olmadığı dönemler olduğunu; 124 akademisyen (%64'ü kadın) bir dönem de olsa aile veya eşinin üzerinden sigortalandığını; 52 akademisyen bir dönem de olsa sağlık sigortası primi (%69 erkek) ödediğini bildirmiştir. Veriler uzun bir dönemde toplandığından anlık sigortasızlık oranını vermek mümkün olmamakla birlikte, araştırmanın yürütüldüğü dönemde 14'ü araştırma görevlisi olmak üzere toplam 22 kişinin (%9) sağlık güvencesi yoktur. Sigortası olmayanların 17'si ise (%77,3) erkektir. 22 kişi sağlıkla ilgili herhangi bir problemi olduğunda sağlık hizmetine, tüm bedelini kendisi karşılamak koşuluyla erişmek zorunda kalacaktır.

Türkiye'de sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi ve ticarileştirilmesi uygulamaları sonucu hem kamu hastanelerinde hem de özel sağlık kuruluşlarında ek ödemelerin artması ve sağlık sigortasından mahrum kalmanın kendisi bir kaygı kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir akademisyen yaşadığı sorunları şöyle ifade etmiştir.

“Onu düşünüyorsun tabii de ama diyorsun kamu hastanelerinin geldiği hâl de belli. Bir şekilde öyle çözülemeyecek bir sorun olsa ve çok yüklü para isteyen bir şey olsa, belli bir miktara kadar karşılayabiliyorsun zaten özelde olsa da tabii onu da çok düşünerek. Ama yapıyorsun fakat hani çok şey olsa, hiç aklına gelmeyen yaşın aklına geliyor o zaman. Biz de giderek bir süre sonra hastalıklarımız çıkar ne yapacağız gibi. Galiba bana en şey gelen ilk önce sağlık güvencesi idi... Ama kişisel olarak o bana zor geldi. Şey oluyor yani, hastalanmamalıyım ama çok ciddi bir şey olursa o zaman ne yapacağız. Tabii çok açıkta kalmazsın tabii ama veya çocuğuma çok ciddi bir şey olursa” (Katılımcı 31)

Geçmiş sağlık sorunları olan başka bir akademisyen sigortasızlığın yarattığı baskıyla yaşadığı ruhsal sorunları anket çalışmasında vurgulama gereksinimi duymuştur.

“Daha önce fon aldığım kurum yeni bir fon daha açtı. Eğer olursa hem kendim hem de eşim için onu kullanacağım. Kulakta problem var. Yüzde 60'tan fazla işitme kaybım var. Belki kulak ameliyatı olurum. Belki psikolojik bir şey de olabilir, ben farkında olmayabilirim ama bir şeyler etkilemiş olabilir. Çünkü şey hissediyorum, sinirlerimde bir bozukluk var, bir şeylere çok daha ani öfkeler, patlamalar yaşıyıp hemen arkasından pişman olma şeyleri çok daha fazla yoğunlaştı.” (Katılımcı 23)

Sadece hastalığın ve sakatlığın olmaması değil, tam bir bedensel, ruhsal, sosyal ve siyasi iyilik

14 Ağ ile ilgili ayrıntılı bilgiye *Zor Koşullar Altında İnsan Hakları Aktivistleri Olarak Akademisyenleri Desteklemek* başlıklı bu proje kapsamında, psikiyatristler tarafından hazırlanan ve *politik şiddet, travma ve sağlık* arasındaki ilişkiyi konu alan Travma Rehberinden ulaşılabilir. <https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/11/PSDA-Rehberi-1.pdf>

hâli olan sağlık, temel insan haklarından biridir. Görüldüğü gibi akademisyenlerin maruz kaldıkları süregelen politik şiddet sadece sosyal travmaya değil, bireysel düzeyde de, kitlesel travmaya ya da ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmış insanlarda görülene yakın düzeyde hem fiziksel hem de ruhsal yaralanmalara neden olmuştur. Devam etmekte olan bu süreç, akademisyenlerin sadece sağlıklı olma haklarını değil, akademisyenleri güvencesiz çalışma koşullarına mahkum ederek sağlığa erişim haklarını da engellemektedir. Silo-ve'nin zulüm ve travma sonrası uyum modelinde işaret ettiği gibi, akademisyenlerin kendileri ve yakınlarının sağlıklarıyla ilgili kayıplar ve etkilerinin azaltılması, ancak yaşadıkları adaletsizliğin toplumsal ve resmi olarak kabulüyle; bireysel ve sosyal güvenliklerini destekleyen ekonomik, sosyal ve akademik kayıplarını onarıcı müdahalelerle mümkündür.

B. İmza Dışı Gerekçelerle İhraç Edilen Akademisyenlerin Yaşadığı Hak İhlallerinin Neden Olduğu Kayıplar ve Etkileri

Ekonomik Kayıplar

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 25. Maddesi kişilerin ve ailelerinin insan onuruna uygun yaşam koşullarını sağlama hakkına vurgu yapar: Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkanlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hâllerde güvenliğe hakkı vardır. Öte yandan, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 6. Maddesinde de sözleşmeye taraf devletler¹⁵ için “Herkesin serbestçe çalıştığı ya da kabul ettiği bir işte çalışarak hayatını kazanma

fırsatı veren çalışma hakkını tanırlar ve bu hakkın korunması için gerekli tedbirleri alırlar” ifadesi yer almaktadır. Söz konusu ifadelerde işaret edilen haklar, literatürde çoğunlukla yapısal eşitsizlik ve yoksulluk ilişkisi içinde tartışılmıştır¹⁶. Bu raporda ise, söz konusu maddelerde belirtilen haklar, kişilerin fiziksel, ruhsal, toplumsal ve kültürel varlıklarını sürdürmek için gerekli ekonomik geçim kaynaklarına erişimleri bakımından ele alınmaktadır. Bir başka ifadeyle, KHK ile ihraç edilmekle birlikte ortaya çıkan suçlulaştırma, damgalama ve ayrımcılığın aynı zamanda yoksullaştırma mekanizması olarak işlediği ve bunun da doğrudan temel hakların ihlali olduğu ileri sürülmektedir.

OHAL KHK'leriyle kamu kurumlarından ihraç edilmenin, aleni suçlulaştırma ve damgalamayla birlikte gerçekleşmesi ve siyasi aktörlerin, kamudan ihraç edilenlerin varlıklarını sürdürmek için gerekli kaynaklara ulaşmalarının önünde engel yaratacak açıklamalarda bulunmaları, ihraç edilenlerin ekonomik güvencelerinin ve yukarıda belirtilen sözleşmelerle garanti altına alınması gereken haklarının ihlal edilmesi tabloyu daha da ağırlaştırmıştır. “Sivil ölüm” ve “[kamudan ihraç edilenler] ağaç kökü yesin”¹⁷ sözleri, kişilerin insanlık onuruna uygun koşullarda yaşamalarının olanaklarını ortadan kaldırmaya yol açacak sözlerdir. Künnemann'ın (1995) belirttiği üzere, insan hakları, devletlerin kırılğan bireyleri ve grupları zulme karşı korumasını talep eder. “Zulüm, devlet gücünün aşırı kötüye kullanımı ve zulmeden çıkar gruplarıyla devlet mekanizmasının iç içe geçmesini içerir” (Künnemann 1995: 323). Bu perspektifle, suçlulaştırma ve damgalamayla birlikte, ihraç edilmiş kişilerin ekonomik kaynaklara erişiminin kesilmesi yönündeki çağrı ve uygulamalar, doğrudan temel hakların ihlali anlamına gelir.

Damgalama ve ayrımcılık yasağının ihlali ile geçimlerini sürdürmek için gerekli iş olanaklarına doğrudan ve/veya dolaylı olarak erişimin engel-

15 “Türkiye Sözleşme’yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme’nin onaylanması 4 Haziran 2003 tarihli ve 4867 sayılı Kanunla uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulu 10 Temmuz 2003 tarih ve 2003/5923 sayılı kararıyla Sözleşme’yi onaylamıştır. Bakanlar Kurulu kararı ve Sözleşme’nin resmi Türkçe çevirisi 11 Ağustos tarih ve 25196 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Türkiye, onay belgelerini 23 Eylül 2003 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği’ne tevdi etmiş ve 27. madde uyarınca, Sözleşme Türkiye bakımından 23 Aralık 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir”. <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/>

16 Konuya ilişkin geniş bir tartışma için Bkz. Pogge, T. (Edt.). (2007). *Freedom from poverty as a human right: Who owes what to the very poor?* UNESCO ve Oxford University Press

17 (<https://t24.com.tr/haber/akp-il-baskani-kamudan-ihrac-edilenler-agac-koku-yesin,363705>)

lenmesi, bir ihlal olarak yoksullaştırmayı ortaya çıkarmaktadır. Bu bölüm, imza dışı sebeplerle kamudan ihraç edilen akademisyenler özelinde, ekonomik hak ihlalleri ve engellemelere ve bunların etkilerine odaklanmaktadır.

İşsizlik, İş Arama, İşe Başvurma Süreçleri ve Etkileri

Ekonomik varlıklara ilişkin kısıtlamalar ve engellemelerin ötesinde, kişilerin hayatlarını sağlamaları için en önemli ihtiyaçları, ücretli çalışabilecekleri bir iş bulabilmektir. Bu nedenle, işsizlik durumunun hangi konularla ilişkilendirildiğini görmek önemlidir. Şekil 35'te mülakatlarda işsizliğin en yoğun olarak beraber konuşulduğu tema ve duygular gösterilmektedir.

Aşağıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere, işsizlik temel olarak KHK ile ihraç edilmiş olduğu için işe alınmama ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla yoksullaştırma, iş ve çalışma olanaklarının damgalanma ile engellenmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Mülakatlarda, en güçlü ifade edilen temalardan olan KHK ile ihraç edilmiş olmak sebebiyle işe alınmama, maddi kayıplar, iş arama süreci ve iş kuramamanın ortaklaştığı temanın damgalanma olduğu Şekil 36'dan anlaşılmaktadır.

Ücretli işe erişememe ve damgalanma arasındaki ilişkiyi aşağıda yer alan sözler açıkça dile getirmektedir:

“Ama hocam şu an alnımızda bir sürü plaka var bizim. KHK plakası var, işten atılma plakası var, işsizlik plakası var...” (Katılımcı 72)

Bu süreç aynı zamanda, kişiler için beklenmedik olaylarla karşı karşıya kalmanın yarattığı zorlukları da beraberinde getirmiştir.

“Tabi birden işsiz kalıyorsunuz. Şok geçiriyorsunuz. Aynı zamanda bir terörist oluyorsunuz. Hem işsiz kalıyorsunuz hem de terörist oluyorsunuz... Yani hiç aklımızın ucundan geçmeyen şeyler yaşadık yani. Hiç beklemediğimiz şeyler yaşadık.” (Katılımcı 55)

İhraç edilmiş kişilerle hiç temas kurmama veya “özel” biçimde ilişkilenebilirliğin siyasi söylem, kişilerin ücretli işe erişimlerinin dolaylı olarak engellenmesi sonucunu doğurmuştur.

“Parasal hiçbir konu gündeme gelmemesine rağmen bu işyerlerinden bana geri dönüş olmadı. Hatta çok ilginçtir, bazı işyerleri sizi burada başlatırsak, bu bir süre sonra durumunuz anlaşılır ve bize de sıkıntı olur, baskılar gelir dedi. Böylece toplumun korku iklimine maruz kaldığını görmüş olduk. Üzücü bir şey tabii.” (Katılımcı 57)

Yukarıdaki alıntı, KHK ile damgalanmanın, kamu kurumları dışında yarattığı korku, sindirme, uzak durma, kaçınma gibi süreçleri işleten örtük cezalandırma araçlarını kullanan politik şiddetin, aslında bir bütün olarak toplumsal alanda yarattığı tahribatı vurgulamaktadır.

Yine aşağıdaki alıntı bu sürece bir örnektir:

“İster istemez aile geçindiriyoruz, paraya ihtiyacımız var. İş aramaya başladık. İş aramak için müracaat ettiğimizde, daha önceden bizi ayakta karşılayanlar yüzümüze bile bakmıyordu, ihraç olduğumuz için. [...]da ben iş bulamadım. Başka 4-5 hastaneye başvurmuş olmama rağmen, “ihraç çalıştırmıyoruz” dedi ihtiyacı olanlar, ihtiyacı olmayanlar da “ihtiyacımız” yok dedi... Üçüncüsü iş bulmaya filan gittiğinizde insanların o bakışı, insanı çok kötü yönde etkiliyor...” (Katılımcı 67).

Nitekim OHAL KHK'leri ile işsiz kalmakla başlayan ve hem bireyi hem yakın çevresini hızla bir ihlaller çemberinin içine alan bu süreç, toplumsal aidiyet duygusunun aşınması, yalnız ve savunmasız kalma, çaresizlik gibi yıkıcı olumsuz duygularla anlatılmıştır.

“Yani paranız yok, diplomanız, aldığımız o etiketler, sosyal olarak çevreniz ve size sahip çıkacak bir aileniz yok. Ve bakmak zorunda olduğunuz iki de küçük çocuğunuz var. Böyle hissettim. Hiçbir şekilde savunmasız, ülkeye dahi ait olmayan bir birey düşünün.” (Katılımcı 57)

Maddi bir cezalandırma, yoksullaştırma aracı olarak KHK ile ihraç ve eşlikçisi ayrımcı pratikler, ihraç edilenlerde özgüven sorunu, ne yapacağını bilememek, sıkışmışlık hissi gibi olumsuz duygulara da neden olmuştur.

“Yok ben çalışmıyorum. Çalışsam ne yapar-

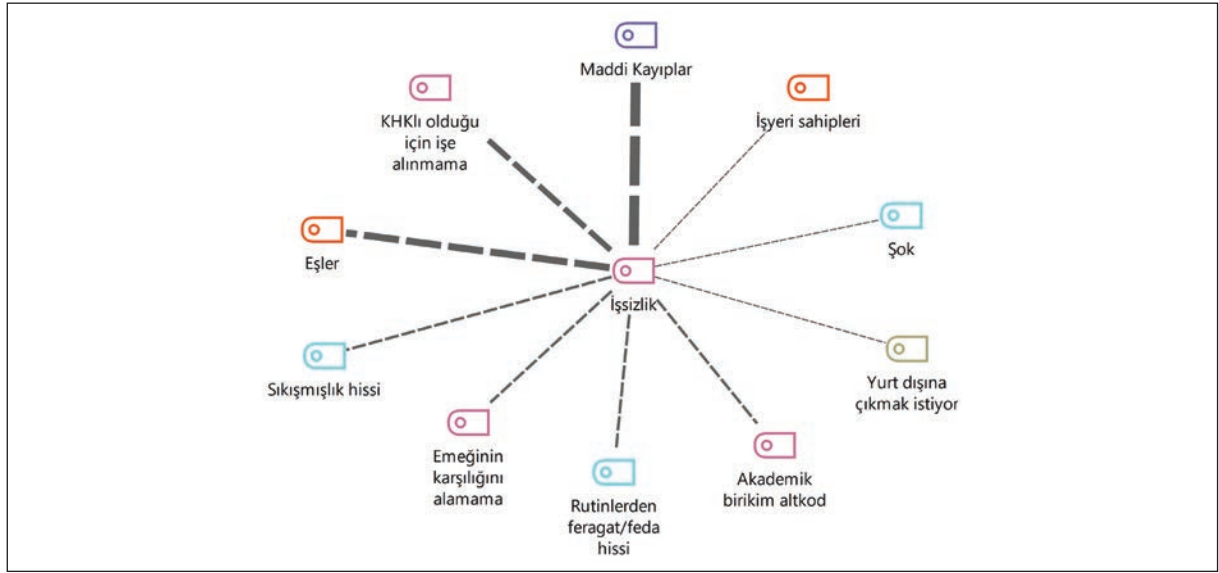
çağımı bilmiyorum. Ayrıca içimde herhangi bir çalışma isteği de yok. Öyle bir kötü duygular içindeyim... Çıkmak lazım, aramak lazım belki, ama cesaret edip..." (Katılımcı 82)

Yapılan İşler, Çalışma Koşulları ve Etkileri

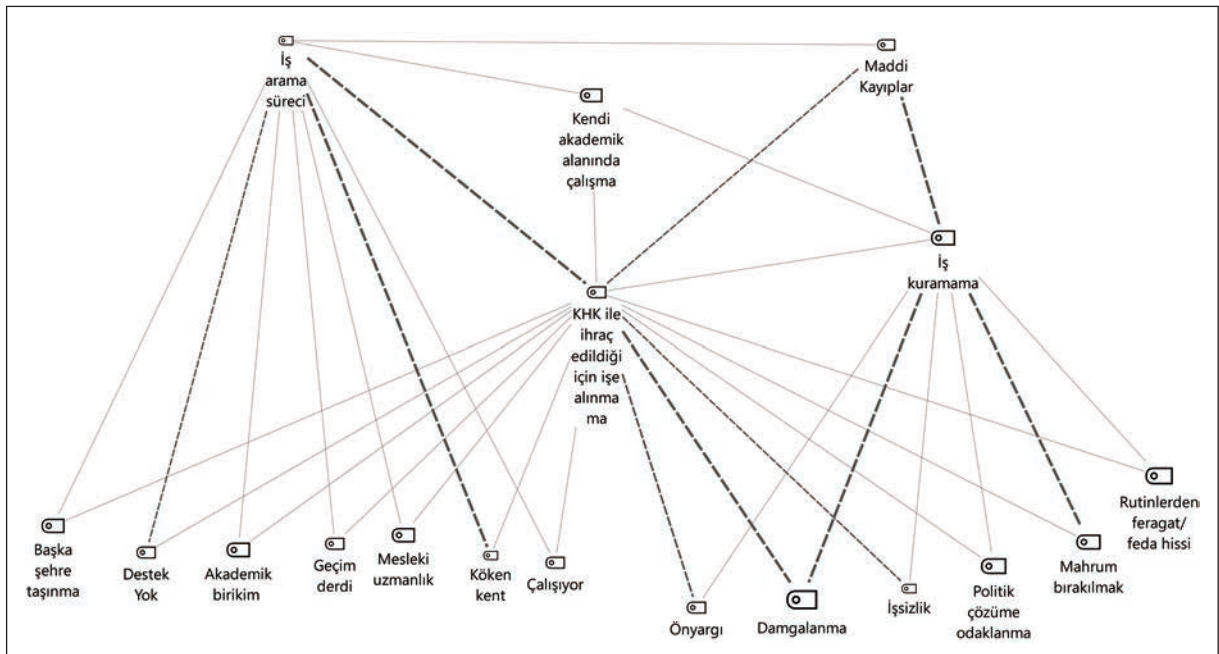
İhraç sonrasında akademisyenlerin çalıştıkları işlere bakıldığında, Barış İçin Akademisyenlere

benzer biçimde, akademik uzmanlık alanlarıyla ilişkili olmayan işler yapmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Mülakatlarda, katılımcılar esnaftan, dersane öğretmenliğine kadar geniş yelpazede yeni işler yaptıklarını anlatmışlardır. Katılımcı 60, normal koşullarda tercih etmeyeceği, yapmaya isteksiz olduğu ancak mecbur kaldığı için yaptığı işi "ayak işleri yapıyorum" biçiminde tarif etmektedir.

Şekil 35: İşsizlikle Beraber Konuşulan Temalar

Şekil 36: KHK ile İhraç Edilmiş Olmak Sebebiyle İşe Alınmama ile Birlikte Konuşulan Temalar

“Para kazanmak için istemediğim şeyler yapıyorum. Mesela ben avukatlığı zaten tercih etmediğim için avukatlıkla ilgili çok fazla şey yapmamıştım...Ruhsatımla ilgili, ruhsata başvurmadım, sadece stajımı bitirmiştim. Ama avukatlık, o süreç benim için tamamen... Açığa alındım, zaten kuzenime bazen destek oluyordum, yine yanına gitmeye başladım. Açığa alındığımda, ihraç edilmeden yanında çalışmaya başladım ve 15 Eylülde bana, şey olamayayım diye, ilk maaşımı verdi mesela... zaten hiç sevmiyordum, ama benim burnumda sürekli bitiyor; avukatlık benim için öyle bir durum.” (Katılımcı 60)

Geçimlerini sağlayacak geliri elde etme amacının yanı sıra, bir iş yapabilme kaygısı ile belli bir dönem, ihraç öncesi süreçten bambaşka işler yapıldığını, örneğin Katılımcı 85 şöyle anlatmıştır:

“...aylarca bir işe girmedim örneğin mesela. Kalorifer kazanında çalıştım, kendi apartmanımızın kaloriferini yaptım. Böyle bir şey yani. Yılların profesörü değil mi, gidiyor orada kalorifer kazanında kalorifer yapıyor, kömür koyuyor, kazan temizliği yapıyor. Gidiyor efendim, zeytin silkeliyor, zeytin topluyor tarlada, ee bu biraz anormal olabilir yani bilmiyorum da.” (Katılımcı 85)

İstemediği işi yapmak zorunda kalma, ihraç edilmiş akademisyenlerin, akademik uzmanlık alanlarıyla kurdukları bağı yıpratmanın yanı sıra; yeni iş koşullarına uyum güçlükleri ve yorgunluk gibi olumsuz etkilere de neden olmuştur. Örneğin, para kazanmak için piyasa koşullarına göre düşük ücretle İngilizce dersleri vermek zorunda kalan katılımcı bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Akademik çalışma yapmak istiyorum. İngilizceyi de araç olarak kullanmak istiyordum. O birdenbire hayatın merkezine oturdu.” (Katılımcı 63)

Geçim sıkıntısı ile baş etmek için akademik çalışma alanının çok dışında iş kurmak zorunda kalan bir katılımcı aynı zamanda iş yükününün yarattığı baskıya da değinmiştir. OHAL KHK’leriyle ihraç edilenler, bir anda hayat akışlarında kırılma yaşayarak, neredeyse sıfırdan başlamak zorunda kalmalarının yarattığı olası güçlükler vurgu yapmaktadır:

“Esnaflık kolay bir iş değil. Bir de hele ki siz elli yaşından sonra esnaflığa başlarsanız. Hiç kolay bir iş değil... Açıkçası bu kadar yoğun çalışmak istemezdim.” (Katılımcı 84)

İşsizlik ve geçim derdi ile baş etmek için başvurulan zorunlu taşınmalar, yaşadığı yerden uzakta iş bulanlar açısından, aile bağlarını olumsuz etkilediği gibi, yer yer izole bir yaşama sürüklenmeye de neden olmuştur.

“Şimdi uzak yerde çalıştığım için akrabalarım da yok çocuklarım da yok eşim de yok yanımda, işte arada tatillerde geliyorlar yani. İzole yaşıyorum yani.” (Katılımcı 85)

Mülakatlarda, katılımcıların normal koşullarda özel sektörde çalışmayı prensip olarak reddetmelerine rağmen, içine sürüklendikleri işsizlik ve geçim derdi nedeniyle özel sektörde çalışmaya mecbur kaldıkları gözlenmiştir.

“Hiçbir zaman ben özelde çalışmayı düşünmedim ama mecburiyetten, mesleği unutmamak için, işte depresyon olmasın... Öyle bir şey, çünkü gelirim giderimi dengeliyor.” (Katılımcı 85)

Damgalanma ve işsizlik, tıpkı Barış İçin Akademisyenler örneğinde olduğu gibi, baş etme ekonomisinin ortaya çıkışının işaretlerini vermektedir. Kötü koşullarda ve düşük ücretle çalışmaya mecbur bırakılma sıkça dile getirilmiştir. Bu raporun hak ihlalleri bölümünde de dile getirildiği gibi, adil gelir hakkı ihlal edilmektedir.

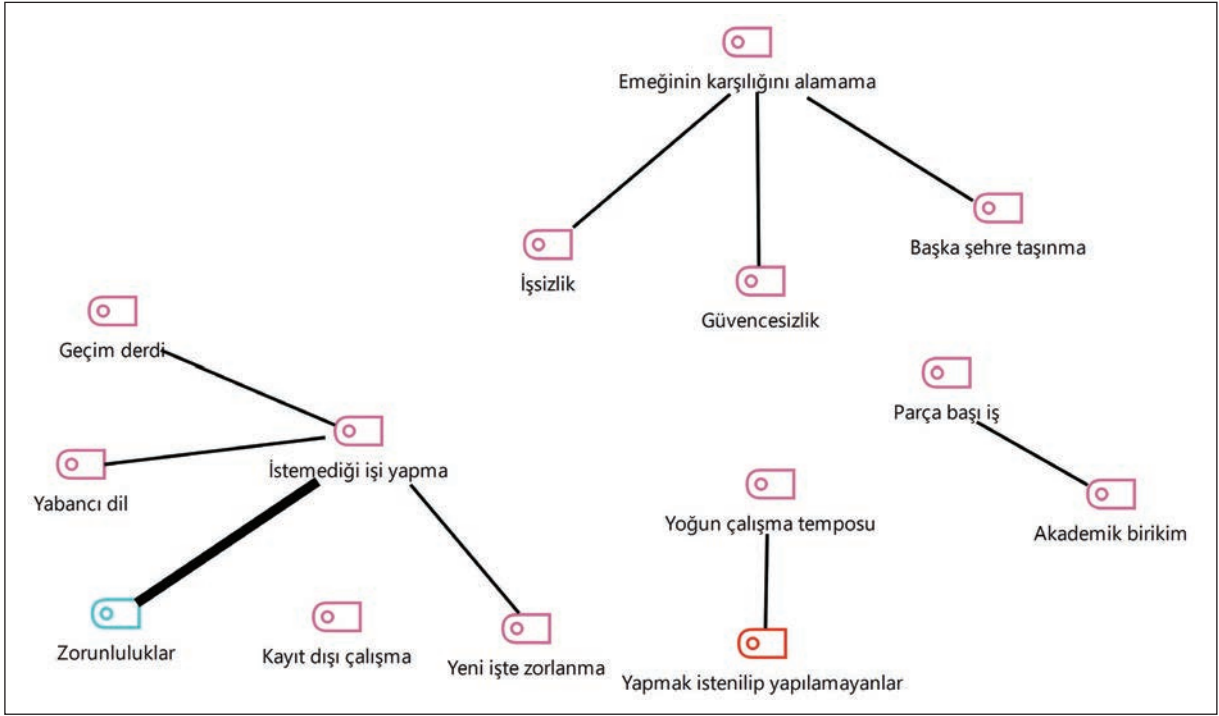
Şekil 37’de ihraç sonrası süreçte yapılan işlerin ve çalışma koşullarının birlikte konuşulduğu ve olumsuz etkiler olarak dile getirilen temalar, aralarındaki bağlantılarla bir bütün olarak görülmektedir.

Söz konusu süreç, kayıt dışı çalışma koşullarına, dolayısıyla güvencesiz çalışmaya razı olma mecburiyetini de getirmektedir.

“Tabii çok ciddi işsiz kaldığım bir süre var hocam. Kimse iş vermedi. Hatta 11,5 ay kaçak, yani kayıt dışı bir yerde çalışmak durumunda kaldım, şarküteri firmasında.” (Katılımcı 59)

Muhreçlerin kayıt dışı çalışma koşullarına mecbur bırakılmalarının ardındaki sebepleri anlamak için aşağıdaki alıntı açıklayıcı olacaktır.

Şekil 37: İhraç Sonrası Yapılan İşler ve Çalışma Koşullarının Birlikte Konuşulduğu Olumsuz Temalar

İşverenlerin ihraç edilmiş kişileri çalıştırmaktan korktukları ifade edilirken, özellikle yaygınlaşan korku ikliminin etkisi ile ihraç edilen akademisyenlerin yeniden işlerinden olma kaygısı ile çalıştıkları dikkat çekmektedir:

“Şu anki çalıştığım iş yerinin altı aylık bir geçmişi var. İş yerinin kurulmasıyla birlikte biz başlamış olduk. Sigortada bir girişim yok. SGK'dan korkuyorlar zaten. Birisi gelip sorduğunda da beni danışman olarak tanıtıyorlar. Durumumu kimseye söylemiyorum. Sadece sahipleri biliyorlar. Söylersem kısa sürede yayılacak. Ortaya başarılı, güzel işler koymaya başladıkça rakip firmalarda kıskançlık, vs belki birilerinin dikkatini çekecektir...” (Katılımcı 57)

KHK ile damgalama ve sakıncalı ilan etme, yer yer bir fırsatçılık / yozlaşma ortamının oluşmasına da neden olmuştur. Katılımcı 55, mecbur bırakıldıkları bu durumu, aşağıda yer alan sözlerinde sömürü olarak tarif etmiştir:

“Bir ara çalıştım hani, çevirmenlik yaptım. Onlar epey vakit alıyor ama. Sonra biraz insanlar sizi sömürüyor bu konuda. Duru-

munuzu bildiği için çok ucuza. Bedava işçi bulmuş gibi sizi çalıştırıyorlar...” (Katılımcı 55)

İhraç edilmiş akademisyenlerin mesleki niteliklerini ekonomik bir değere dönüştürmekte zorluk yaşadıkları görülmektedir. Birikim, bilgi ve deneyimlerinin emek piyasasında bir değeri olsa da, ihraç edilmiş olmak bunun ücret ve güvence anlamındaki karşılığını engellemekte ya da kısıtlamaktadır. Bu noktada yoksullaştırma mekanizmasının nasıl işlediği net olarak görülebilir:

“İlk çalıştığım yer KHK’li mağdurlara sahip çıkıyorum gibi gösterip aslında KHK’lilerin durumundan sonuna kadar faydalanmaya çalışan bir yer oldu. Kendisi henüz resmi olarak başvurmamış, ruhsatını almamış, bir tane bile sigorta girdisi olmamış, aynı zamanda senin de kaliteni bildiği için seni kuruma yönetici olarak atıyor, işte kurumun idari bütün görevlerini sana veriyor, sabah sekiz buçuk akşam sekiz, 1750 TL’ye çalıştığımı biliyorum. Önceden dört bin, beş bin TL kazanç sağlarken, 1750 TL’lik çalışma gibi oldu” (Katılımcı 58).

Bir başka katılımcı ise, içine sürüklenen bu emek sömürsü alanını, adeta köleleştirmenin meşrulaştırılması biçiminde anlatmıştır:

“Yalnızca bir tane firmayla görüşmeye gittim. O da köle koşullarını bana vaat etti. Ben de çekmek istemedim. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim...Bu süreçte bizden faydalanmak isteyen, yani çok düşük imkanlarda bizi köle gibi kullanmak isteyen insanlar da oldu. Adam diyor ki gel şunu yap bin lira sana diyor. Böyle bir şey yok.” (Katılımcı 75)

Gelir Düzeyindeki Değişim ve Etkileri

İhraç sonrası maddi kayıplar ve işsizlikle ortaya çıkan gelir düzeyindeki düşüşün yarattığı olumsuz etkileri anlatan mülakat alıntılarında geçmeden önce; geçim derdi, işsizlik ve hane gelirinin hiç kalmaması ile birlikte konuşulan tema ve duygular, Şekil 38’de bir bütün olarak sunulmaktadır.

Örneğin Katılımcı 68, ekonomik kayıplarla gelen geçim sıkıntısının neden olduğu dar boğaz etkisini, gündelik yaşam rutinlerindeki kökten değişim, yoğun belirsizlik, kaygı ve stres duygularıyla birlikte şöyle anlatmıştır:

“İhraç sonrası da bunun tam zıttı bir gündelik yaşantı başladı. Sürekli stres altındayız, sürekli gerilim altındayız ve sürekli olarak işte ihtiyaçlarımızı parayı, ekonomik olarak nereden tedarik edebiliriz, nasıl bulabiliriz,

ne yapabiliriz de para kazanabiliriz telaşını yaşamaya başlamışız.” (Katılımcı 68)

Mülakatlarda, gelir düzeyindeki azalma ile doğrudan bağlantılı bir diğer önemli sıkıntı olarak borçların ödenmesinde yaşanan zorluklar ve yeni borçlanmalar dile getirilmiştir. İçinde olduğu borç sıkıntısını, Katılımcı 66 “Üç yüz milyara yakın borcum oldu” sözleri ile dile getirmiştir. Bir başka katılımcı ise, birikmiş ev kirası borçlarını ödeyemediği için, kışın ortasında taşınmak zorunda kaldığını anlatmıştır:

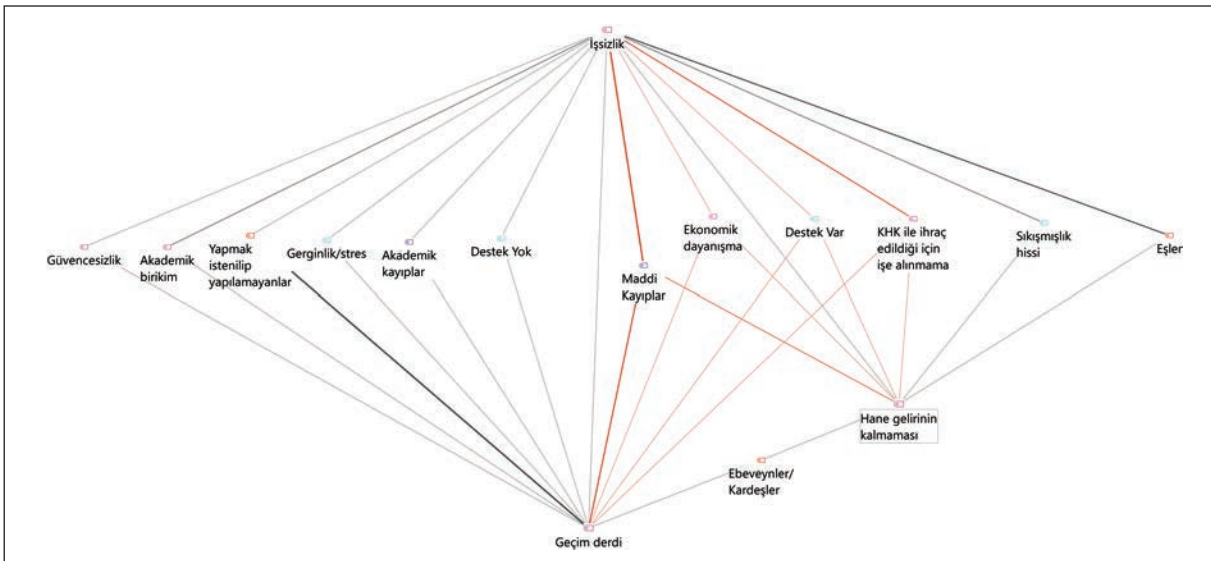
“...bir de ev değiştirmek zorunda kaldım, ev sahibi beni çıkardı, böyle kışın ortasında taşınmak gibi bir zorluk yaşadık, parasal sebeplerden dolayı.” (Katılımcı 68)

İşsizlik, güvencesizlik, düşük ücretle çalışmak zorunda kalmak gibi zorluklara ek olarak borçların getirdiği sıkışmışlığın, adeta günlük olarak hayatta kalabilmeye odaklı bir yaşama sürüklenmeye ve belirgin bir yoksullaşmaya neden olduğu gözlenmiştir.

“Günü kurtarma, ayı kurtarma, bina aidatı ödemişsem, servise parasını ödemişsem o ayı kurtarmış sayıyorum yani.” (Katılımcı 62)

İhraç öncesi gelir düzeylerine göre gerek bireysel gerek toplam hane bütçesinde yaşanan ciddi azalmanın, aile yaşamındaki olumsuz etkileri en

Şekil 38: Geçim Derdi, İşsizlik ve Hane Gelirinin Hiç Kalmaması İle Birlikte Konuşulan Tema ve Duygular

çok çocuklarla ilgili olarak dile getirilmiştir. İhraç edilmesi nedeniyle yaşadığı ekonomik kayıpları, ‘sıfırlanma’ olarak tarif eden Katılımcı 70, ihraç öncesi durumuna göre hayatında nelerin değiştiği sorusunu, öncelikle çocuklara yansıyan olumsuz etkilerle şöyle anlatmıştır:

“Çok şey, yani sıfırlandı hayatım. Yani burada maddi olarak... Kaç senedir buradayım, yedi sekiz senedir, maddi olarak bir şeyim vardı. Artık hayatı ona göre yaşıyorduk. Geçen yine çocuklardan örnek verdik. Vallahi şeye bakıyorum, fotoğraflara bakıyor, eski fotoğraflara, biz eskiden ne kadar dışarıda yemek yermişiz diyor ya da ne kadar dışarıda gezermişiz diyor. Ya çocuklar onun farkında. Ya ben bisiklet istediğinde mesela, büyüğe, en iyisini almıştık o imkanlarla. Çocuğa imkanlar sunuyoruz. Ya şu an istiyor mesela aynısını, yok. Çünkü ekonomik olarak beni budadı.” (Katılımcı 70)

Aşağıdaki alıntıda ise geçim sıkıntısı ve maddi kayıplar nedeniyle, aile bağları açısından önemli olan rutinlerin artık yerine getirilememesinin yarattığı güçlükler ifade edilmektedir.

“Çünkü ekonomik kaygılarım var. Bir yere gittiğim zaman... Bayram tatilinde memleketeye gittiğim zaman ciddi anlamda masrafım oluyor. Ben bunları düşünmek zorunda kalıyorum. Eskiden olsa ben bunları hiç düşünmezdim. Ekonomik kaygım yoktu. Ama şu an mecburum.” (Katılımcı 57)

İhraç sonrası yaşanan tüm bu ekonomik kayıplar nedeniyle ortaya çıkan yoksullaşmanın, ihraç edilen akademisyenleri domestik hayata sıkıştırdığı gözlenmiştir.

“Yani şu an on beş on altı bin lira yok ortada. Kayınvalideden üç bin lira civarı bir para alıyoruz. Ciddi bir yoksullaşma var yani. Şükür yine de ben şey yapmıyorum. Dolayısıyla çok da para harcamamak için evden de çıkmıyoruz.” (Katılımcı 87)

KHK ihraçlarıyla gelen işsizliğin peşi sıra yaşanan domestik hayata sürüklenmenin, özellikle kadın akademisyenlerde yarattığı olumsuz duyguları ise Katılımcı 60 şu sözlerle dile getirmiştir.

“Zaten kadın olarak üretmenin zor olduğu bir toplumda; ki üretmeyle var olan özellikle... Ben kendimi üretmeyle ya da nasıl tanımlasam; beynim iyi çalışırdı. Şu an beynimin çalışmadığını düşünüyorum. Beyinsiz moduyla yaşıyor gibiyim.” (Katılımcı 60)

Özellikle kadınların işlerinden edilmeleri ve güvencesiz konuma itilmeleri, hâli hazırda var olan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri derinleştirmekte ve kadınları güçsüz/kırılğan bir pozisyona sıkıştırabilmektedir. Kadın akademisyenler açısından yıllarca sürdürdükleri emek ve zaman yoğun çabalarının üzerine kurdukları ve geleneksel algının üstüne çıkan yaşam pratikleri ve rutinlerinin aniden bertaraf edilerek domestik alana doğru sürüklenmeleri, ihraçla beraber gelen ekonomik kayıpların peşi sıra yaşanmıştır. Aslında bu durum, OHAL KHK’leri aracılığıyla devam ettirilen politik şiddetin, toplumsal yaşam üzerindeki katmanlı etki alanlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Hak İhlallerinin Neden Olduğu Akademik Kayıplar

OHAL KHK’leriyle ihraç edilen akademisyenlerin, sadece kamu üniversitelerinde değil vakıf üniversitelerinde de sürekli ya da geçici istihdamları yasaklanmıştır. Bu yasak, daha önce değinildiği üzere kişilerin kendilerini gerçekleştirme ve geliştirme haklarının ihlali; kişilerin emeklerinin yok sayılması ve reddi; yaşam planlarının altüst oluşu anlamına gelmektedir. Öte yandan, kişilerin herhangi bir sebepten ötürü, bir bütün olarak, Türkiye üniversiteleri bünyesinde gerçekleştirilen eğitim ve araştırma faaliyetlerinden yasaklanmaları, bilgiyi üretme, yayma ve tartışma mecralarından ve süreçlerinden dışlanmaları, aynı zamanda akademik özgürlüğün de ihlali anlamına gelir.

Bir kamu kurumu olarak üniversitede istihdam koşulları ve kriterleri tartışması, doğrudan akademik özgürlük ve üniversitelerin özerkliği tartışması ve gerilimiyle ilişkili olmakla birlikte, burada söz konusu tartışmaya girilmeyecektir. Ne var ki, akademik faaliyetin gerçekleştirildiği mecra olarak üniversitede akademik özgürlüğün istihdamdan öte bir anlamı ve kapsayıcılığı vardır. Zira, akademik faaliyetler (eğitim ve araştırmayla ilişkili her türlü faaliyet), kişilerin hukuki veya

politik pozisyonlarına, statülerine bakılmaksızın, akademik ve etik ilkeler ve liyakat temelinde herkese açık olmalıdır. Diğer bir deyişle, kurum olarak üniversitelerde istihdam ile akademik bir ihlal ve/veya suça iştirak etmemiş herkes, akademik liyakat ve ilkeler temelinde, özgürce akademik faaliyete ve akademik ortama katılabilir.

Akademik faaliyet ve ortama katılımın, üniversitede istihdam edilmekten doğan hakların kullanımının engellenmesi, ihraç öncesi süreci de kapsamaktadır. Barış İçin akademisyenler için imza metninin kamuoyuyla paylaşılmasıyla başlayan baskı ve engelleme süreçlerinin, imza dışı sebeplerle ihraç edilen akademisyenler için, politik oryantasyonları ne olursa olsun, 15 Temmuz darbe girişimi ile birlikte belirginlik kazandığı görülmektedir.

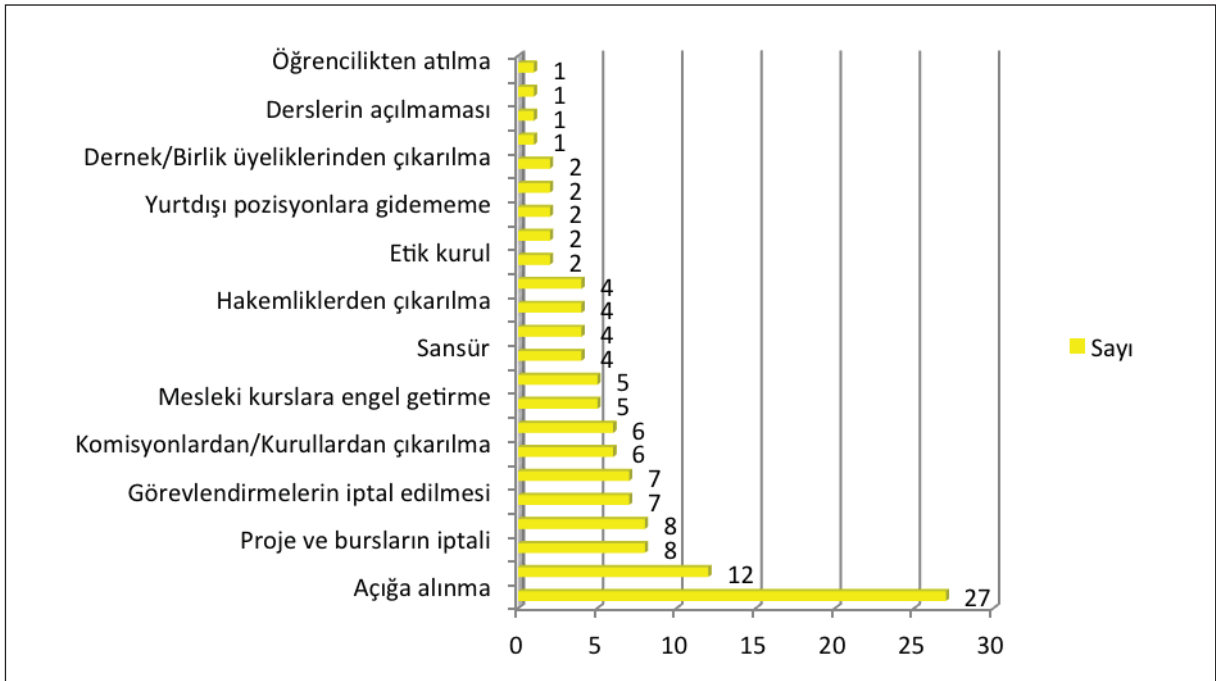
Hukuki hakların ihlali, akademik faaliyetlerin engellenmesi yoluyla cezalandırma, akademik niteliğin yok sayılması, hatta akademik teamüllerin hiçleştirilmesinin, ihlal ve engellemeye maruz kalan akademisyenlerin kendileri kadar, buna tanıklık edenler yani akademik çevre, öğrenciler, idari personel ve elbette yakın sosyal çevre üzerinde de travmatik etkiler bırakması muhtemeldir. Bu anlamda, aşağıda yer alan sözler, mül-

kata katılan bir akademisyenin bir yandan yıllara yayılan emeğine yapılan haksızlığa, bir yandan da akademiden ihracın akademi dışı kriterlerce belirlenmesine ilişkin tepkisine örnek olabilir:

“Hani nasıl beni akademisyen olmaktan alıkoyarlar diye. Bunca yıl emek verdik. Çünkü hani bizi sadece bir akademisyen anlayabilir. O yüksek lisans yazma süreci, doktora yazma süreci, o dönemde asistan olup hani büyük hocalarımızın bize tabii ki kattığı deneyimler ama bir yandan da çektirdikleri ve sonra bıçak gibi bir şeyin kesilmesi. Bir o çok canımı yaktı. Evet, herkese bir sürü şey yapılıyor, bir sürü haksızlık yapılıyor. İhraç olduğumda. YÖK’e çok önceden liste gitmiş zaten. Bir de hani utanmadan ‘biz elimizde olmadan mecbur şeyi mi yaptık’ ne demiş ‘adli yol açık’ gibi bir şey kullanmış hani aklı sıra bana yol gösteriyor. Yani sen kimsin ki benim akademisyenliğimi elimden alıyorsun gibi bir isyanda bulundum.” (Katılımcı 51)

Aşağıda yer alan Şekil 39’da görüldüğü üzere, kendileriyle mülakat yapılan imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin maruz kaldıkları akademik engellemeler sayısal olarak sunulmuş-

Şekil 39: Akademik Engellemeler – İmza Dışı Sebeplerle İhraç Edilen Akademisyenler

tur. Bu çalışma kapsamında mülakat yapılan akademisyenlerin %97,6'sı akademide engellemelere maruz kaldıklarını bildirmiştir.

Raporun yöntem bölümünde açıklandığı üzere, imza dışı sebeplerle ihraç edilen akademisyenlerle kısıtlı sayıda mülakat gerçekleştirilebilmiştir. Dolayısıyla, akademik engelleme ve ihlallere ilişkin veri, sistematik değildir, ancak ihlal ve engellemelerin bir kere dahi yaşanmış olması, bireysel ve akademik hak ve özgürlüklerin tahribatı anlamına gelmektedir; bunların dökümünün yapılması yerinde olacaktır.

Akademik Engellemeler

Akademik engellemeler, daha önce de belirtildiği üzere üniversitenin yanı sıra üniversite dışı kurumlar tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Akademik niteliğin bir kriter olmaktan çıkarılması ve teamüllerin yok sayılması ise bu dönemde sıradanlaşmış görülmektedir. Görevlendirmelerin yapılmaması ve/veya iptal edilmesi, ihraç sürecinde sık karşılaşılan engellemelerden bir tanesidir:

“..idare sizinle görüşme noktasında size problem yaşıyor. İzinler noktasında mesela. Sempozyum vardı, toplantı vardı mesela. Bunlar hep akademik toplantılar. Normalde görevlendirilmeniz lazım ama görevlendirmediler.” (Katılımcı 70)

Görevlendirmelerin iptali, bir yandan hayat planlarını ve akademik gelişimi engellerken; bir yandan da özellikle şehir değiştirme gibi durumlarda aile bireylerine genişleyen olumsuz etkilere neden olabilmektedir:

“...açığa alınmadan bir yıl önce ben [...] Üniversitesi'nden [...] Üniversitesine Çocuk Kardiyolojisini öğrenmek için kendi isteğimle gittim...Maddi olarak aldığım miktarın üçte birini alacak şekilde, bunu da kendim rıza göstererek gittim. [...]teyken, biz [...]te yaşarken darbe vs. olaylar olunca, evimiz oradayken birden bire bırakıp gelip burada başka birinin evinde kalmak zorunda kaldık. Görevlendirmemiz iptal oldu ve bir an önce göreve çağırıldık. Yaklaşık bir 2-3 hafta bu şekilde oldu. Başkasının evinde kalırken işe gidip gelmek zorunda kaldım. Daha sonra açığa alınınca gidip evi getirdik. Tekrar yeni bir ev tuttuk. Evi

taşıdık vs. gibi. Yani hayatımız tamamıyla allak bullak olmuş oldu. (Katılımcı 62)

Komisyonlardan/Kurullardan çıkarılma

Mülakat yapılan akademisyenlerin altısı komisyonlardan ve kurullardan çıkarıldığını ifade etmiştir. Mülakat katılımcıları, dış ilişkiler, AB ilişkileri, öğrenci disiplin yönetimi, öğrenci koordinatörlüğü, açıköğretim öğretim görevlisi temsilciliği, döner sermaye komisyonu, doçentlik jürisi, sempozyum düzenleme kurulu, bakanlık komisyonları gibi kurum ve komisyonlardan çıkarıldıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcı 63 ihraç öncesinde üniversitedeki kurullardan çıkartıldığını ifade etmiştir:

“Bizim de o koordinatörlükte olan herkesi şeye kaydırdılar, görevleri aldılar bizden, derse girdik çıktık sadece yani. Yani bütün AB ilişkileri, dış ilişkilerden sorumlu birimlerin hepsinde, şeyleri lağvettiler.” (Katılımcı 63)

Katılımcı 84 de benzer bir deneyim aktarmaktadır:

“Yurt dışı yasağımız açığa alınmamızla beraber başladı. Ondan sonra beni bütün komisyonlardan, dergilerden çıkarttılar. Anabilim Dalı başkanlığım vardı, Anabilim Dalı başkanlığımı elimden aldılar.” (Katılımcı 84)

Katılımcı 87, ihraç edildikten sonra, diğer pek çok engellenenin yanı sıra, kuruluşunda emek verdiği ve kendi uzmanlık alanıyla ilgili araştırma merkezinden de çıkarıldığını ifade etmiştir:

“...Üniversitede idari sorumluluğum vardı. [...]Merkezi kurmuştum. Oradan da çıkarıldım.” (Katılımcı 87)

Katılımcı 81 ise önce idari sorumluluklarının alındığını daha sonra ise kendisi kongredeyken odasının kaldırıldığını anlatmıştır:

“Sonra idari sorumluluğum alındıktan sonra, altıncı kattaki servisin başında hâlâ klinik şefiyim. Orada odam var yine benim. Yine bir gün kongredeyim, Mart'ın, ya Mart'ın ilk haftası ya yine Şubat'ın son haftasıydı. Bir döndüm, odamı kaldırmışlardı yani, haberim yok.” (Katılımcı 81)

Ders İptali

Mülakata katılan yalnızca bir akademisyen derslerinin iptal edildiğini ifade etmiştir. Katılımcı 70 bir hafta gözaltında kalmış, adli bir işlem yapılmadığı hâlde, döndüğünde tüm derslerinin alındığını ifade etmiştir:

“Daha komiği oldu, mesela ben göz altına alındım, çıktım. Sabah derse gittik, herhangi bir işlem yapılmamıştı. Benim dersler alınmış, normalde işte bir haftalık bir gözaltı süreci var. Adli işlem yok ama geri geliyorum bütün dersleriniz alınmış, size ders verilmemiş. Yani sizi yok sayıyorlar. Hatta insanlar şey yapıyor, ya bunun ne işi var burada. Bir de öyle bir dışlama...”(Katılımcı 70)

İdari Soruşturmalar

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenler için idari soruşturmaların yine 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminden sonra başladığı görülmektedir. İdari soruşturmaların açılma zamanları farklılaşmakla birlikte, soruşturmalarla birlikte gerçekleşen tedbir uygulamaları ve yaptırımlar da farklılaşmaktadır. Uzun zaman önce açılmış ve tamamlanmış soruşturmaların darbe girişiminden sonra yeniden açıldığı durumlar olmakla birlikte, gözaltı işlemi sonrasında soruşturma açıldığı durumlar da olmuştur:

“Ama bahane olarak, benim ihracımda bahane olarak, öyle görünüyor ki Eğitim-Sen’in 2015, 31 Aralık 2015 tarihinde yaptığı greve katılmış olmam görünüyor. Yani, ona ben katıldım. Soruşturma açıldı. Soruşturma tamamlandı, sözlü uyarı aldım, bitti. Aradan bir yıl geçti. Aynı soruşturma aynı sebeple bir daha açıldı. Bu sefer uzaklaştırma aldım üç ay. Ardından da ihraç.” (Katılımcı 76)

“Gözaltına alındıktan sonra üniversitede kurulan komisyon bizden savunma istedi. Matbu sorular var 20 30 tane. Orda savunmamızı yazdık”. (Katılımcı 67)

İdari soruşturmalarda ilginç örneklerden biri de ihraçtan sonra açılan idari soruşturmalardır:

Maalesef, zaten biz şöyle. İhraç olduk, daha sonra bize bir yazı gönderdiler. Üniversite diyor ki, falan tarihte gelin, idari soruşturmanız olacak. Önce ihraç ettiler sonra idari soruşturmaya çağırdılar. (Katılımcı 65)

İdari soruşturmaların cezaya gerek görülmeden neticelendiği durumlarda da yine ihraç işlemi uygulandığı görülmektedir:

İki kez disiplin soruşturması yedim, birinde ceza aldım, idare mahkemesi tarafından iptal edildi. Diğerinde soruşturma açıldı, sonra öyle bir kapatmak zorunda kaldılar ki dosyayı, yani herkesin güleceği şekilde dosya kapandı. Diğer, 15 Temmuz süreci sonrasında ise benim hakkımda ne bir soruşturma ne bir... Ne disiplin soruşturması yürütüldü hakkımda, ne de ceza bir faal... (Katılımcı 73)

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen mülakata katılan akademisyenlerin 24’ü idari soruşturma geçirdiğini belirtmiştir. Katılımcıların ifadelerine göre, idari soruşturma sebepleri arasında ihbar, banka hesabı ve bunun üzerinden terör örgütüne üyelik, protesto ve gösterilere katılmak, çocukların çeşitli okullara devam etmiş/ediyor olması, cep telefonunda uygulama bulunması ve/veya uygulamayı öğrencilerin telefonuna kurmak, TSK’ye öğrenci seçmek, terör örgütü üyeliği, terör örgütü propogandası, Eğitim-Sen’in gerçekleştirdiği 31 Aralık 2015 tarihli greve katılmak, BİMER şikayetleri yer almaktadır:

“Bir dolu terör örgütü saymışlar. Bütün sol terör örgütleri; PKK, KCK, DHKPC, MLKP şu bu... Bütün bunlara “Üyelüğünüz, iltisakınız var mı?” diye sorulardan oluşuyor. Zaten standartlaşmış sorulardı bunlar. Benim için hepsine yanıt, çok kısa, sadece ‘Hayır’dan ibaretti benim için. (Katılımcı 54)

Öte yandan hiçbir idari soruşturma geçirmeyen ihraç edilenler de olmuştur:

“Doğrudan ihraç olduk yani bizden hiç savunma almadılar. Hiç bir şey yapmadılar, hiç idari işlem yapmadılar. Direkt isimler anladığımız kadarıyla rektörlükten YÖKe gönderilmiş”. (Katılımcı 55)

Mülakata katılan akademisyenler idari soruşturma sürecinde, usulsüzlük olarak değerlendirdikleri uygulamalara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Aşağıdaki sözler, ifade vermek için üniversiteye giden bir akademisyenin maruz kaldığı süreci anlatmaktadır:

“Soruşturma başladı, ifade vereceğim gündün bir gün önce açığa alındım. Dolarıyla çok eş zamanlı oldu, ifade vermeme bile beklemediler. İfade vereceğim yerden, üniversiteden atmaya çalışıyor ama ifade vermeye gitmem lazım. Bilgisayarın IP’si için falan çağırıyor, bunun için tutanaklar tutulacak, hukuki prosedürler, çağrıldığımda kapıda güvenlik görevlileri bekliyor, “Sizi dışarı atacağız” diye. (Katılımcı 54)

Bir başka akademisyenin ise mensubu olduğu üniversitede ifadeye vermeye gitme sürecini anlattığı sözleri, idari ve adli soruşturmanın nasıl iç geçtiğine örnek niteliktedir:

“Zaten [...]da şöyle işliyordu: Soruşturma için fakülte binasına, rektörlüğe ifade vermeye gittiğimde orada polis bekliyormuş, sonradan öğrendim. Orada herhangi bir şey olursa zaten polisler sizi oradan alıp götürüyorlarmış. Öyle bir şey olmadı ben de.” (Katılımcı 60)

Bir başka akademisyen ise idari soruşturma kapsamında verdiği ifade sırasında sorulan soruların kapsamıyla ilgili şu sözleri dile getirmiştir:

“Bana sorulan soru, bankaya para yatırmışsın, çocuğunu falan okula göndermişsin. Bir üniversitenin benim yaşam tarzımla hiç alakası olmaması gereken konularda bilgisi var” (Katılımcı 62)

İhraç edildikten sonra hakkında üniversite tarafından idari soruşturma başlatılan bir başka akademisyenin tanıklığı da benzer yöndedir:

“Tabi biz o soruşturmanın ne olduğunu bilmiyorduk. Emniyetteki soruşturmanın hemen hemen aynısı gibi. Biraz değiştirmişler. 20-25 soruluk bir soruşturmaydı. Orada tabi ki bir şey çıkmayacağını biliyorduk. Çok anlamsız bir şey. Yani soruşturmanın usulü, adabı vardır.” (Katılımcı 65)

Öte yandan, çeşitli kanallarla yapılan şikayet ve ihbarlar sonucu açılan idari soruşturmalarda, bu soruşturmanın ceza davalarında da kullanıldığı anlaşılmaktadır:

“Bu komedi yani. Hiç isim yok, bu FETÖcü diyen kim? Bu kişiler kim? FETÖcü diyenlerin ismi yok. Mahkemede hakim ‘aka-

demisyen hocamızın ihraç sebebi bu mu?’ dedi. Güliyor hakim. İdari soruşturma güya yapmışlar. İddianamede bu var. Yani biz araştırma yöntemini biliriz, ankettir, mülakattır. Ama sözüne güvenilir kişi raporunu koyup da sen kişi ihraç edemezsin. Bir tane sebebi bu. İdari soruşturma güya yapmışlar, iddianamede bu var.” (Katılımcı 65)

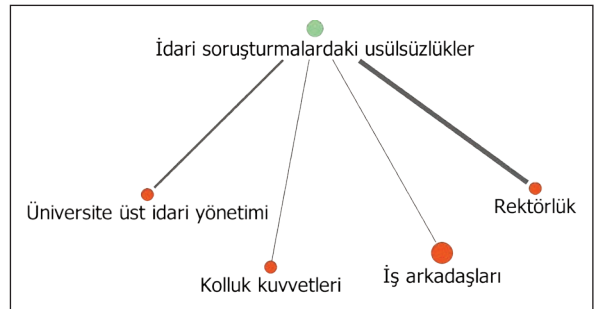
İdari soruşturmalardan ihraca uzanan zincir içerisinde kişiler hakkında yapılan suçlamalar kadar bu suçlamalara ilişkin gösterilen delillerde de sorun olduğu dile getirilmiştir:

“...rektörle konuşurken rektör ne dedi biliyor musunuz? ‘Vali geldi hocam atın bunları diyor’ dedi ‘atın dedi bunları Sayın valim neye göre atacağız elimizde delil yok bir şey yok’ ‘ya hocam siz atın dediler sonra delil gelir’ demiş vali. Bu süreçte bize yaptıkları şey ne biliyor musunuz? Yani ya sen ben hukukçu değilim ama ahmak da değilim. Adamın hesap hareketlerine bakarım eğer şüpheli bir şey arıyorsam eğer para gönderdiği suçlu birini bulursam. Derim ki sen şu adama şu kadar para göndermişsin sen bu parayı bu adama niye gönderdin. Böyle bir hukuk olur mu Allah aşkına. Benim öz yeğenime kız kardeşimin kızına gönderdiğim paranın bana hesabını soruyor. (Katılımcı 84)

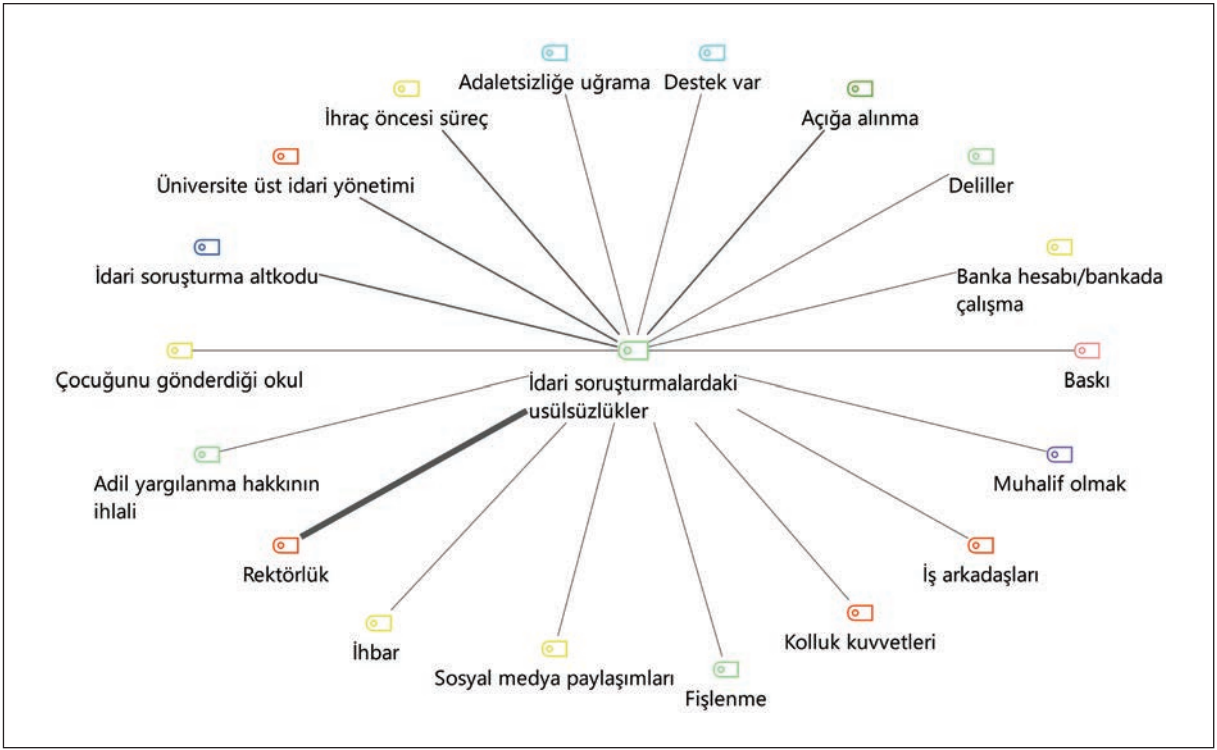
İdari soruşturmalardaki usulsüzlüklerle birlikte ifade edilen kişi ve kurumlar ise aşağıda yer alan Şekil 40’te ortaya çıkmaktadır.

Yine, husumetli olunan kişilerin soruşturma komisyonunda olması, ifade sırasında aile üyelerinin meslekleri ile ilgili yorumlar, birlikte akademik

Şekil 40: İdari Soruşturmalardaki Usulsüzlüklerle İlişkilendirilen Kişi ve Kurumlar

Şekil 41: İdari Soruşturmalarda İlişkilendirilen Temalar

çalışma yapılan diğer akademisyenler hakkında ve onlarla neden birlikte çalışıldığına ilişkin sorular, soruşturma dosyası ve içeriğinin gösterilmemesi, savunma alınmadan önce ihraç istemiyle YÖK'e isimlerin gönderilmesi ifade edilen diğer usulsüz uygulamalardır.

Son olarak, aşağıda yer alan Şekil 41'de idari soruşturmalarda yaşanan usulsüzlüklerle birlikte konuşulan temalar gösterilmektedir.

Görevden El Çektirme (Açığa Alma)

Açığa alma ihraç öncesinde sıklıkla başvuru- lan bir tedbir uygulamasıdır. 657 sayılı kanununun 137-145 maddeleriyle düzenlenmiştir. Görevden uzaklaştırma, "devlet kamu hizmetlerinin gerektirdiği hâllerde, görevi başında kalmasında sakınca görülecek devlet memurları hakkında" alınan ihtiyati bir tedbirdir.

Buna göre açığa alınma soruşturmanın herhangi bir safhasında, soruşturmanın selameti ve kamu hizmetinin aksamaması için uygulanabilir. 657 numaralı yasanın 140. Maddesinde haklarında ceza kovuşturması yapılan kamu personelinin görevden uzaklaştırılabileceği belirtilir. Öte yandan görevden el çektirme işlemi başladıktan sonra

10 gün içinde soruşturma açılmalıdır. Ancak 675 sayılı KHK ile OHAL süresince 10 günlük süre kısıtlaması kaldırılmıştır. Ayrıca, yine 657 sayılı kanununun 145. Maddesine göre görevden uzaklaştırma, bir disiplin kovuşturması icabından olduğu takdirde en çok 3 ay devam edebilir. Bu süre sonunda "hakkında bir karar verilmediği takdirde memur görevine başlatılır" ifadesi yer alır. Ancak 675 numaralı KHK ile üç aylık süre kısıtının OHAL dönemi boyunca uygulanmayacağı ifadesi yer almıştır.

Mülakat yapılan akademisyenlerin 27'si ihraç öncesinde açığa alındığını ifade etmiştir. Açığa alınma süresi bir hafta ile on bir ay arasında farklılık göstermiştir. Ancak, idari soruşturma olmaksızın açığa alınan akademisyenlerin ihraç edilmesi, üniversitelerin ihraç mekanizmasını nasıl işlettiği- ne dair soruları da gündeme getirmektedir.

"[d]arbeden ondan sonra açığa alındık. Yaklaşık bir 15-20 gün sonra açığa alındık. Sonra işte tam soruşturma falan beklerken biz, bir baktık ihraç olmuşuz. 1 ay sonra falan açığa alındıktan sonra. Herhangi bir idari soruşturma olmadan ihraç olduk". (Katılımcı 55)

Öte yandan üniversitelerin gerçekleştirdiği görevden uzaklaştırma işlemini diğer kamu ve özel kurumlara tebliğ ettiği durumlar da olmuştur:

Üniversite. O zamanki personel daire başkanımız tüm kurumlara, üşenmemişler, emniyet buna dahil, bankalar buna dahil.. Temasta olduğumuz tüm kurumlara yazılarını yazmışlar... 'bu adamları açığa kaldık, gerekli tedbirin alınması' diye. Bunu bir özel bankada çalışan öğrencimin hanımı söyledi. (Katılımcı 72)

Açığa alınma süresince akademisyenlerin üniversitenin kaynaklarına erişiminin devam etmesi beklenir. Ancak, aşağıdaki örnek, bu süreçte de engellemelerin yaşandığını göstermektedir:

"Normalde kurumsal bir mailimiz vardı. Açığa alındığımızda mailimize direkt bloke kondu bizim." (Katılımcı 72)

Yukarıdaki sözler lisansüstü eğitimine devam etmekte olan bir akademisyene ait. E-posta adresi bloke olması sebebiyle, veritabanlarına erişemediği için aynı zamanda eğitim süreci de sekteye uğramıştır. Öte yandan görevden uzaklaştırma kararıyla birlikte, akademik diğer engellemeler de ortaya çıkmıştır:

"O açığa alındığım süre içinde... Orada bir yayın yapacaktık, yani şu an mesela bu açığa alınmamdan dolayı o yayını yapamayacaklarını söylemeleri... İşte çok şaşırmıştım, hâlâ şaşırıyorum zaten" (Katılımcı 68)

Açığa alınma akademideki diğer görevlerden de alınmayı beraberinde getirmektedir:

"Hocam, zaten biz açığa alındığımızda bütün kurumlara sağolsunlar, aynı gün bana tebliğ geldi. Şimdi ben şeydeydim hocam. Öğrenci disiplin yönetimindeydim, çıkarıldım. Öğrenci koordinatörlüğünü yapıyordum, çıkarıldım. Açıköğretimde öğretim görevlisi temsilcisiydim, çıkarıldım. Anında. Henüz daha bir şey [ceza] olmamışken." (Katılımcı 72)

Açığa alınma aynı zamanda damgalanmanın da başlangıcıdır. Üstelik Katılımcı 84'ün deneyiminde nedensellik tersine işlemiş, açığa alındığı için hakkında şüphe oluşmuştur:

"Açığa alınmasından dolayı hakkında

FETÖ şüphesi oluşmuştur yazıyor. Yurt dışı yaşadığımız açığa alınmamızla beraber başladı. Ondan sonra beni bütün komisyonlardan, dergilerden çıkarttılar. Ana bilim dalı başkanlığım vardı, ana bilim dalı başkanlığımla elimden aldılar." (Katılımcı 84)

Açığa alma sonrası sözleşme yenilememe de tedbir uygulamaları arasında yer almaktadır. Katılımcı 72 deneyimini şöyle ifade etmiştir:

"Açığa alındım, sözleşmem iptal oldu. Üniversite yönetim kurulu artık senle çalışmayacağız dedi." (Katılımcı 72)

Akademik Etkinlik ve Yayınlardan Çıkarılma

Çok yaygın uygulanan ayrımcı pratiklerden biri, ihraç edilen akademisyenlerin emek verdikleri bilimsel çalışmaların yayınlanacağı makalelerden, yıllardır birlikte çalıştığı ekip arkadaşları tarafından çıkartılmalarıdır. Mülakat yapılan akademisyenlerin 12'si yayınlardan çıkartılma deneyimlerini paylaşmışlardır. Katılımcı 61 bu alanda yaşadığı deneyimi şöyle aktarmaktadır:

"Tabii. Ben makalelerden çıkartıldım. Kendi tamamen yürütücü olduğum klinik, bilimsel çalışmalarda, kendi on beş yıllık ekibim tarafından, bırakın şeyi, on beş yıllık ekibim tarafından makaleden çıkarıldım. Onun hakkında da dergiye ve... [...] Derneği'nin bir yayın organıydı, oraya şikâyette bulundum ama YÖK'e başvurmadım. YÖK'e başvurursanız ne olacak? Hiçbir şey olmayacak." (Katılımcı 61)

Katılımcı 70 damgalanma ve dışlanmanın akademik yaşamdaki yansımalarını çok açık bir biçimde ifade ederek bu durumu sivil ölüm olarak nitelendirmektedir:

"Genel olarak ya bir sivil bir ölüme mahkum oluyorsunuz bir anda hayatınız sıfırlanıyor. Bu insani boyutuyla zaten tamamen sıfırlanıyor. Yani önce kendi mesleki yönüyle akademisyenlikle ilgili olarak başlarsam, yani camiada bir kere deşifre oluyorsunuz. Yani deşifre derken, herkes sizi ilgili ilgisiz etiketlediği için bütün iletişimi kesiyor. Ortak yayını yaptığımız ya da yapmayı düşündüğünüz herkes iletişimi kesiyor. Bir de benim başıma şey geldi, ihraç

olmadan önce bir ay önce bir sempozyuma katıldım. Tebliğ sundum kabul edildiği için, ben sonradan öğrendim, bu adamın burada ne işi var gibi söylemler. Yani hiç tahmin etmiyorsunuz. Belki de aklınızdan bile geçmiyor. Daha komiği, ihraç olduk, bir ay sonra yayın basıldı. Tabi merakla bakıyorsunuz, nasıl yayınlanmış? Yayınlamamışlar, şeyi çıkarmışlar. Arıyorsunuz arkadaşları, sebep ihraç olduğu için yani. Sizi böyle uluslararası bir sempozyumda tebliğde görmek istemiyoruz.” (Katılımcı 70)

Yayınlardan çıkartılma bazen açık bazen üstü örtülü bir biçimde gerçekleşmiştir:

“[...]’ye makale göndermiştim. Dediler, süreç işledi, hakemlere gönderdik. Ondan sonra hiç ses vermediler. Sonra ben aradım ne oldu diye. Hiç ses vermediler. Aynı benim bölümdeki bir arkadaş ta bir kitap bölümü olacaktı. Aynı şeyi ona da yaptılar yani. Şeyi diyemiyorlar, siz ihraçsınız, o nedenle söyleyemiyorlar. Sebep onun olduğu belli yani.” (Katılımcı 65)

Katılımcı 84 adını yayından çıkartma konusunda görüşüne başvurduklarını ifade etmiştir:

“Teklif edenler oldu hocam böyle böyle bir durum var. Ne yapalım dediler. Ben de dedim ki benim adımları çıkartın. Kimisi ben biliyorum bazıları iyi niyetliydi hakikaten iyi niyetliydi. Çünkü öyle bir şey var ki bize bulaşanı yapıyorlar.” (Katılımcı 84)

Benzer bir deneyim yaşayan Katılımcı 78 bu “ahlaksız teklifin” yapılma sürecini ve kendisinde yarattığı duyguları çok çarpıcı bir biçimde dile getiriyor:

“Mesela kızdığım şeylerden biri şu oldu bir arkadaş aradı, hem de çok sevdiğim hiçbir şüphem olan bir arkadaş değil, böyle şeylerle alakam olduğuna da inanmayacak birisi, ya dedi abi dedi işte şimdi merkezin yayını vardı dedi, o yayını dedi, biz dedi senin oradan adını çıkarsak dedi çünkü dedi şey dedi.. SC kapsamında ama Türkiye’de çıkan bir dergi ama şey yapmıyor dergi...Yayınlamak istemiyor. Kız da doçentliğe girecek hani onun yayını olsun diye. Ya dedim hani

bunu ben hani duymamış olayım, senden geldiğine çok üzülüm yani o da çok şaşırıyor tepki göstermeme. Şöyle tabii o düz mantık şöyle düşünüyor, dışarıdan yaşamayan birisi olunca ne kadar kırılan olduğunuz farkında değil, yani ne olacak abi yani zaten yüzlerce yayını var hani bir yayını da hani kızcağızın işini görür, hani iyi bir insan abi, yani anlayış gösterir şeysiyle bakıyor.” (Katılımcı 78)

Makalelerin yayınlanmaması bir yana, akademisyenlerin ihraç edilmiş akademisyenlerden alıntı yapmaktan çekindiklerini, yazdıkları kaynakları dipnot olarak göstermediklerini, kendilerine referans verilmediğini belirtmişlerdir. Bu yaklaşım ihraç edilmiş akademisyenlerin geçmiş birikimlerinin de yok sayılması, akademinin hafızasından mümkünse tamamen silinmeleri çabasını işaret etmektedir. Katılımcı 84 böylesi bir deneyimi paylaşmaktadır:

“Mesela ben daha önce makale yazdım fakat ihraç oldum benim makalemi orda görmek istemiyorlar. Yani olmayacak. Aman başımıza iş açmayalım diye. Kaynakçada. Mesela siz diyelim ki tıpta bir yöntem keşfettiniz bütün dünya o yöntemi kullanıyor. Ama bizim Türkiye’deki hocalar sizin adınızı o kaynakçada vermeye korkuyorlar.” (Katılımcı 84)

Katılımcı 70 de kendi çalışmalarına referans verilmediğini aktarmaktadır:

“Daha şeyi, mesela akademikle ilgili şeyleri hâlâ takip ediyorum, yayınları. İşimiz bu, akademisyenliğimizi alamazlar. Bakıyorsunuz, yayınlarınıza dipnot vermiyorlar yani... Yok sayılıyorsunuz. Sadece benim için değil, bilmiyorum bizim fakülteden atılanlara bakıyorum, çalışmalara bakıyorum.” (Katılımcı 70)

Öte yandan ULAKBİM TR Dizin veri tabanları tarafından taranan, inceleme sürecinde olan tüm dergilere ve ULAKBİM DergiPark hizmetinden yararlanan tüm dergilere, dergide editör, yazar, hakem vb konumlarda ihraç edilmiş akademisyenlerin çıkarılmasına dair gönderilen yazı sonrasında, pek çok akademik dergi yayın politikalarını bu yönde düzenlemiştir. Bu nedenle

ihraç edilmiş akademisyenlerden biri, kabul edilmeyecek/yayınlanmayacak makaleyi yazmanın gereksizliğini belirterek akademiye inancının kalmadığını ifade etmiştir:

“Yani şu anda akademiye karşı zerre kadar bir şeyim yok, inancım da yok. Çünkü makalelerimi reddeden [...] gibi bu ülkenin en akademik şeyi yüksek olan dergiler. Bilimsel camia dediğimiz yayın yaptığımız insanlar sırtını dönmüş. Hiçbir şekilde bilimle bağdaşmayan, adaletle bağdaşmaya tavır sergilemiş, sözde tırnak içinde öğretim üyeleri. Şimdi bu öğretim üyelerinin olduğu, bu YÖK’ün olduğu, bu dergilerin olduğu bir yerde hangi bilimden bahsederez? Bahsedemeyiz. Yurt dışı yaşam olmasaydı ne yapardım? Yurt dışında bir üniversiteye başvururdum. Gider orada akademisyenliğimi yapmaya devam ederdim.” (Katılımcı 81)

Mülakat yapılan dört akademisyen hakemlikten çıkartıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 66 Dergiparktan çıkartılma deneyimini şöyle ifade etmektedir:

“KHK ile ihraç edildiğim için beni Dergiparktan da attılar. Ama benim dergim ISSN numaralı. 6 yıllık bir dergi.” (Katılımcı 66)

Yukarıdaki örneklerden hareketle, yayınlardan konusundaki engellemelerin bir yandan diğer akademisyenler bir yandan da üniversite dışındaki akademik kurumlar tarafından gerçekleştirildiği söylenebilir.

Konferans Kongre Panellerden Çıkarılma

Mülakat yapılan dört akademisyen bilimsel etkinliklerin programlarından çıkartıldıklarını, bildirilerinin reddedildiğini ifade etmiştir. Bunlardan biri de Katılımcı 65’tir. KHK ile ihraç edildikleri için bazı meslektaşları ile birlikte bir Sempozyumun bilim kurulundan çıkartıldıklarını belirtmiştir:

“Ama kendi isminizi gene çıkaramıyorsunuz, kendi isminizi, mesela bilim kuruluna yazdırmıştık. Yaklaşık sekiz tane hoca şeyi aramış, sempozyum düzenleme kurulunu. Hocam demişler, şeyde, sempozyum bilim kurulunda şu şu şu hocalarımız var, bunlar

KHK ile ihraç. Nasıl bunları çalıştırıyorsunuz? Bunu duyunca otomatikman isimlerimiz silindi oradan, orada da isimlerimiz yok şu an gözükmüyor ama, bir şekilde o şeyi çalışmaya başlıyoruz yani şu anda. Öyle söyleyeyim.” (Katılımcı 65)

Katılımcı 68 açığa alınması nedeniyle kabul edilmiş tebliğinin sunulamayacağını söylemesini ayrımcılık olarak deneyimlediğini ifade etmektedir:

“..ayrımcılık hissini ilk defa bir kongre nedeniyle Muğla’ya gitmiştik [...] kongresi vardı. Orada bir yayın yapacaktık, yani şu an mesela bu açığa alınmamdan dolayı o yayını yapamayacaklarını söylemeleri ilk mesela akademik anlamda.” (Katılımcı 68)

Katılımcı 55’in doktora öğrencisi dosyadan hocasının ismini çıkartmayı kabul etmediği için ilgili pozisyona başvuru yapmamıştır:

“İhraç olduktan sonra veya açığa alındıktan sonra mı hatırlamıyorum. Doktora öğrencim vardı o bir yere başvurmuştu. Dosyadan bizim isimlerimizi çıkarmamız söylemişler mesela. Başvurmadı çocuk.” (Katılımcı 55)

Projelerin İptali

Mülakat yapılan sekiz akademisyen projelerinin iptal edildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcı 51 hem projeden çıkartılmış hem de tez çalışması elinden alınmıştır:

“Bir tane projem vardı. Ben [...]tezi yazmıştım. Sözlü tarih çalışmıştım. Onun için [...]’nın sözlü iletişim tarihi gibi bir şey yapmaya çalıştılar. Ben tek sözlü tarihçi olduğum için burada, mecburen benim tezimden faydalandılar. O projede de dekanımız proje yöneticisiydi. Zaten onun yönetici olmaması imkansız. Beni yönetici yardımcılığından çıkardılar. Hâli hazırda başka bir asistanı yerime koydular. “O benim tezimdi” dedim ama çok bir şey ifade etmedi.” (Katılımcı 51)

Farklı fonlardan kaynak aktarılan projelerde benzer deneyimler yaşanmıştır. Katılımcı 70’in BAP projesinin işlemlerini yürütürken gecikmeler

yaşanmış, neden sonra dilekçelerinin işleme konmadığı anlaşılmıştır:

“Mesela benim BAP projem vardı. Bizim fakülteden ilk ihraçlardan biraz sonra ihraç edildim. O süreçte BAP projem var, devam ediyor. Dilekçe veriyorsunuz, bir şeyler almam lazım, kitaplar satın almam lazım. Gerçi kitapları almıştım ama işte ölçeği geliştirdik mesela. Ölçeği uygulamak için ilgili kuruma yazı yazdık. Ben dilekçeyi verdim, gittiğini sandım. Kaç ay sonra, dört ay sonra cevap gelmeyince araştırıyorum, benim dilekçe verilmemiş. Hatta fakülteden bile çıkmamış.” (Katılımcı 70)

Katılımcı 75 ise TÜBİTAK ve AB projelerinden çıkartılmıştır:

“İhraç edilmeden önce TÜBİTAK projem de vardı, çok güzel bir proje yapmıştım. O projem de KHK’lı olmamdan dolayı reddedildi. Bir AB projesinde çalışıyordum, AB projesinden çıkarıldım. TÜBİTAK projesinden çıkarıldım.” (Katılımcı 75)

Benzer biçimde Katılımcı 84 de açığa alındıktan sonra emek verdiği Engellilik Destek Projesinden (EDES) çıkartılmıştır.

“Zaten açığa alındıktan sonra benim hazırlamakta olduğum projem vardı. Projeden beni direkt çıkarttılar. Projenin sorumlusu yürütücüsü bendim. Projeden beni çıkarttılar. Ama en çok üzüldüğüm o proje oldu. Çok uğraşmıştım, çok emek vermiştim. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan aldığımız bir EDES projesiydi bu. Her şeyini hazırladık. Projeyi aldık, eğitim programlarını hazırladık tam başlayacağız, beni projeden çıkarttılar.” (Katılımcı 84)

Doçentlik Başvurularının İptali

Raporun önceki kısmında belirtildiği üzere, doçentlik akademik bir unvan olmasına ve sadece üniversitede akademik kadroda çalışanlara değil herkese açık olmasına karşın, 683 numaralı KHK’nin 4. Maddesinde yapılan bir düzenleme ile KHK ile ihraç edilmiş kişilere kapatılmıştır. Mülakat yapılan dört akademisyen doçentlik süreçlerinin kapatıldığını belirtmiştir. Katılımcı 71 de bunlardan biridir ve deneyimini şöyle ifade etmiştir:

“Yani şöyle insan aslında eli, kolu, kanadı kesiliyor gibi bir şey ve en basit örneği mesela benim doçentlik dosyam vardı. Doçentliğe başvurmuştum. Sınava girecektim. Sonradan iptal edildiği için giremedim doçentliğe” (Katılımcı 71)

Danışmanlıkların İptali

Akademisyenlerin önemli işlevlerinden biri de kendi alanlarında yetişmekte olan akademisyenlere çalışmalarında yol göstermek, danışmanlık yapmaktır. Bu ilişki iyi olduğunda öğrenci açısından geliştirici, öğretim üyesi açısından olgunlaştırıcı bir süreçtir. Bu bağın akademik veya etik nedenler dışında herhangi bir nedenle kopartılması, hem danışmanlık veren hem de alan için kuşkusuz çok zarar verici olmaktadır. Katılımcı 57’nin hem danışmanlık verdiği öğrencileri, hem yürüttüğü tezler elinden alınmış, hem de bilgisayarına el konulduğu için yarım kalan bilimsel çalışmalarını tamamlayamamıştır:

“Üzerimdeki öğrenciler hemen alındı hızlı bir şekilde. Yarım kalan tez çalışmaları başkalarına aktarıldı. Bunlar bilimsel ahlaka aykırıdır, sizin başlattığınız bir tez çalışmasının başkasının yürütmesi. Bunlar oldu ne yazık ki. Tabi yarım kalan bilimsel yayınlar falan vardı. Onların bir kısmını gönderdik yayınlandı ama devamını getiremedik. Çünkü iş yerindeki bilgisayarlarımıza erişimimiz engellendiği için. Onların hardiskleri de savcılığa verilmiş. Bütün bilgilerimiz, bilimsel verilerimiz bilgisayarlarda kayıtlı olduğundan dolayısıyla çalışmalarımız da yarıda kaldı. Yapamadık.” (Katılımcı 57)

Katılımcı 84 ise sadece tez danışmanlıklarının değil, doçentlik jürisindeki görevinin de iptal edildiğini belirtmiştir.

“Mesela benim üzerimdeki bütün danışmanlıkları aldılar. [Şehir ismi]’de mesela tez savunmasına gittiğim ve süre verdiğimiz birisi vardı, ondan da aldılar. Hatta süreç içerisinde doçentlik jürisinde olduğum şeyler de vardı onları da iptal ettiler. Yarıya getirdiğim doktora, yüksek lisans öğrencilerim hepsini aldılar elimizden.” (Katılımcı 84)

Diğer İhlaller

• Yurtdışı pozisyonlara gidememe

Yurtdışına çıkışın engellenmesi akademisyenlerin akademik yaşamlarında kayıp yaşamalarına neden olmuştur. Katılımcı 73 kongrelere katılmamanın yarattığı hayal kırıklığını şöyle ifade etmiştir

“yurt dışına gidiş haklarının kısıtlanması, yani elimizde pasaportların iptal edilmiş olması meselesi. Seyahat özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelir bu. Türkiye içinde istediğiniz kadar dolaşabilirsiniz ama... Ha, diyebilirsiniz ki “Hocam Skype var, şu var, bu var. Yani yurt dışındaki şeylere katılım sağlayabilirsiniz”. Doğrudur bir yanıyla ama hiçbir zaman Skype’la kurduğunuz ilişki, uluslararası kongreye vs. gitmeyle kıyas... Orada oturup çalışma vs. ya da bir ruh hâlindeki şeyin rahatlığını ona taşıma..” (Katılımcı 73)

Katılımcı 60 ise yurtdışı yaşağı nedeniyle kazandığı doktora bursunu kullanmadığını ifade etmiştir.

“Evet. [Yurt dışında üniversite] Üniversitesinde burs, doktora kazanmıştım.” (Katılımcı 60)

• Dernek/Birlik üyeliklerinden çıkarılma

Bu bağlamda meslekle ilgili derneklerin, çeşitli Bakanlıklardaki komisyonların, sempozyum-kongre düzenleme kurullarının da benzer tedbir uygulamaları gerçekleştirdikleri belirtilmiştir. Katılımcı 61:

“Bütün derneklerden çıkarıldım, bütün -bakanlıkta komisyonlarım vardı- bakanlıktaki komisyonların hepsinden çıkarıldım.” (Katılımcı 61)

Katılımcı 81 ise yaşadığı şehirde yer alan, akademik uzmanlık alanıyla ilgili üyesi olduğu birçok dernekten çıkarıldığını anlatmaktadır.

“Tabi %60’ı, 70’i bitti. Tüm tabi görevlerim bitti. Derneklerde başkanlığım vardı. Yani [...] Derneğin başkanımıydım, [...] derneğinin, onlar çıkardılar. MYK üyeliğim vardı, [...] grubu, [...] Araştırmaları Derneği, [...] derneği. Bunlar hep çıkardılar.” (Katılımcı 81)

• Kampüse Alınmama

Mülakat yapılan akademisyenlerin sekizi kampüse girişlerinin engellendiğini belirtmiştir. Katılımcı 73 kendisine yaşatılan karmaşayı çarpıcı bir biçimde dile getirmiştir:

“Kampüse almıyor, oraya almıyor yani, [...]’taki ana kampüsümüze almıyor beni. Bütün güvenlik tanıyor zaten, eskiden de tanıyorlardı. Ama [...] Fakültesi’ne ‘Hocam nasılsınız?’ diyorlar, öyle giriyorum yani. Zaten atıldıktan bir yıl sonra mı, bir buçuk yıl sonra mı, bir kongreye başvurdum. Bizim kürsümüzün yaptığı bir konferans, kongre gibi bir şeydi, oraya şey yaptım. Orada da bunu söyledim. Dedim ki... -Kongre Merkezi de [...] Fakültesi’yle merkez kampüsün arasında- Dedim “Yüz metre ileride teröristim, yüz metre geride öğrenciyim, burada da hocayım”. (Katılımcı 73)

Engellemelerden Kayıplara

İhraç öncesi ve sonrasında yaşanan bütün engellemeler, ihraç edilen akademisyenler için pek çok farklı kayba yol açmıştır. Şekil 42’de mülakatlar sırasında en az on kez akademik kayıplarla ilişkili ifade edilen temalar yer almaktadır.

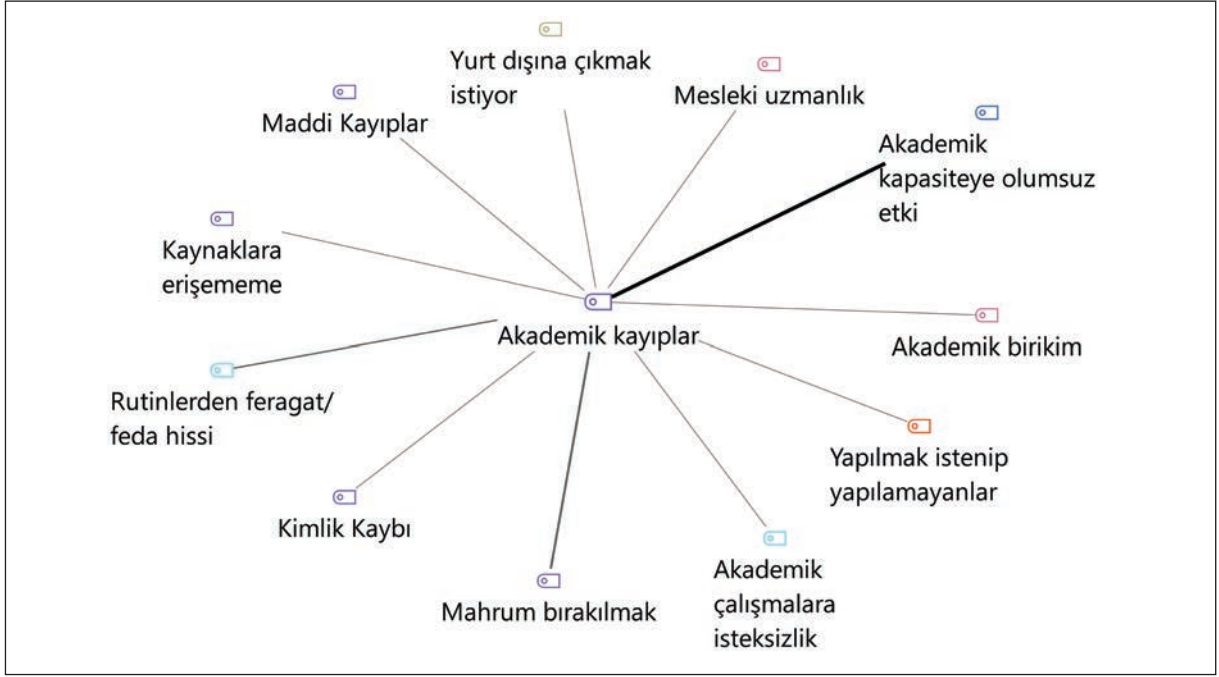
Akademik Kapasitenin Olumsuz Etkilenmesi ve Mahrum Bırakılma

Mülakatlarda akademik kayıplarla ilgili en sık dile getirilen iki tema akademik kapasitenin olumsuz etkilenmesi ve mahrum bırakılma olmuştur. Her iki tema da uzun yıllardır emek verilen bir alandan dışlanmayla ilişkili olarak dile getirilmiştir.

“Şu an zaten bilimsel olarak çalışabileceğim bir ortam yok. Onunla ilgili yapabileceğim işler aradım. ARGE birimleri olan, bilimsel çalışmaya yönelik üretimi olan işler aradım. Aslında tam onların aradığı bilim insanı olmama rağmen maalesef ki hiçbirinden dönüş olmadı. Korkularından dolayı yaklaşmadılar” (Katılımcı 57)

Mahrum bırakılma, hayatın pek çok farklı alanıyla ilgili olarak dillendirilmiştir. Katılımcı 64 ihraçla birlikte sadece akademik çevreden değil, uzmanlık alanıyla ilgili diğer mecralardan da mahrum bırakıldığını ifade etmiştir:

Şekil 42: Akademik Kayıplarla İlişkili İfade Edilen Temalar

“Yıllarca [...] üzerine, Türkiye’de [...] yayıldığını ilk söyleyen insanlardan birisiniz. Amerika’nın Sesi, mesela Reuters, Amerika’ya mülakat vermişim, bir sürü yere mülakat vermişim. Ama işte bir sürü yazıyorsunuz, çiziyorsunuz. Bunları yayınlayacak yer yok. Sizinle mülakat yapmaya insanlar çekiniyor... Akademik anlamda yazacaksanız nereye yazacaksınız? Nasıl yazacaksınız? Yazamıyorsunuz.” (Katılımcı 64)

Bir başka akademisyen ise, çalışmalarına devam etmek istese dahi ihraç edilmiş olması sebebiyle engellemelere maruz kalacağını düşünmektedir:

“Şöyle; Etik kurullar sıkıntı şu an için ben-ce. Şimdi burada ihraç olduğumuzu herkes biliyor, tanınan biriyiz neticede doktor camiasında. Bir çalışma... Elimizde mesela hastalarımın dosyaları da var, oradan da çalışma yapabilirim ama etik kurul başvurusunda geçmeyeceğini düşünüyorum.” (-Katılımcı 69)

Bir başka katılımcı ise ancak üniversitede gerçekleştirilebilecek olan derslere ilişkin engellemeyi şöyle anlatmaktadır:

“Ben hani sonuçta sizler de öyle, bizler üniversitede akademisyendik. Akademisyenin bir görevi öğrencilere ders anlatmak. Mesela ben bunu çok isterdim. Asistan yetiştirmek, kongrelere gitmek, kongrelerde görev almak. Hâlâ mesela biz yurtdışına gidemiyoruz, oradaki kongrelere gitmek isterdim. Mesleki açıdan, öyle görevlerimiz falan da oluyordu. Bunları yapmak isterdim.” (Katılımcı 67)

Yine bir başka katılımcı mahrum bırakılmayı uzmanlık alanında çalışma yapmasının engellenmesi ile anlatmaktadır:

“Çok hevesliydim ...İşte hani feminist psikolojinin şeyi olmak, yani böyle belki öyle bir enstitü, o çalışmalarını yapmak istiyorum, onun böyle bir, öyle bir sürü hayalim vardı yani akademiyle ilgili.” (Katılımcı 74)

“Çünkü öyle ya da böyle [...]’nde okudum. Sonra fakülte biter bitmez asistan oldum, e orda emeğim. Hem mesai harcadım, akademik olarak da çalışmalarım bence Türkiye standartlarının... böyle insanın kendi şey yapması.... Hakikaten bir şeydi, iyi işler yapıyordum akademik anlamda da. Bunların haricinde tutuldum.” (Katılımcı 77)

Bir diğer katılımcı ise ihracın yarattığı kaybı akademide toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirmiştir.

“Üretmek... Üretemek daha doğrusu... Zaten bir kadın olarak, biliyorsunuz bu akademik camiada... Daha doğrusu benim yaşadığım ortamlarda... kadın olarak var olmak kendini duyuruyor olmak zor. Biraz daha belki daha farklı yerlerde çalışsaydım daha farklı deneyimleyebilirdim ama benim deneyimlediğim ortamda da kadın ‘Siz durun siz odanızda oturun’ anlayışı çok...Zaten kadın olarak üretmenin zor olduğu bir toplumda... Ben kendimi üretmeyle ya da nasıl tanımlasam; beynim iyi çalışırdı. Şu an beynimin çalışmadığını düşünüyorum” (Katılımcı 60)

Akademik Geleceğe Dair Tahayyüller

Yukarıda ayrıntılarıyla ele alındığı üzere, ihraç edilmiş akademisyenler, ihraç öncesinden başlayarak, üç yılı aşkın bir süredir meslekleriyle ilgili engellemelere maruz kalmışlardır. Pek çok kurum ve kişinin yer aldığı ihlal ve engelleme süreci, kaçınılmaz olarak akademik geleceğe dair tahayyülleri de biçimlendirmiştir. Mülakatlarda OHAL döneminde yaşanan akademik tahribat, Türkiye üniversiteleriyle ilişkinin kopması kadar üniversiteye geri dönme ve döndükten sonra yapılması hayal edilenler de dile getirilmiştir.

Görüşülen akademisyenlerden üçü akademiye geri dönmeyi umut ettiğini ifade etmiştir. Bunlardan 83 bu isteği şöyle dile getirmiştir:

“Ben mesleğime geri dönmek istiyorum, yapmak istiyorum, ya burada ya da başka yerde yani ve özgürce yapmak istiyorum. Belki burada özgürce yapamayacağım bilmiyorum da. Ya bunu da yapacağıma inanıyorum günün birinde.” (Katılımcı 83)

Meslekleriyle bağlarını ve mesleklerini icra etme isteklerini koruyan akademisyenlerden bazıları, ülke ile bağlarının zedelenmiş olmasından ötürü yurt dışına gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Bunlardan Katılımcı 66, mesleğini icra edebildiği sürece, akademik statüsünün altında pozisyonlarda çalışmayı sorun olarak görmemektedir.

“Bu ülkeden gideceksiniz, bütün her şeyinizi satıp savurup gideceksiniz, hani bütün birikiminizi bir kenara bırakıp gidip sıfırdan Amerika’da lecturer olmaya razıyım ben. Normalde burada profesörlüğüm gelmiş. Yedi yıllık doçentim ben ama umurumda bile değil. Bazen bir iş çıkıyor, diyorlar hocam ayıp olur, senin doktoran var, o kadar düşme yani. Ya diyorum ne olacak ki? Bir yayına ortak olacağım, araştırma yapacağım, istatistik yapacağım, kongreye gideceğim.” (Katılımcı 66)

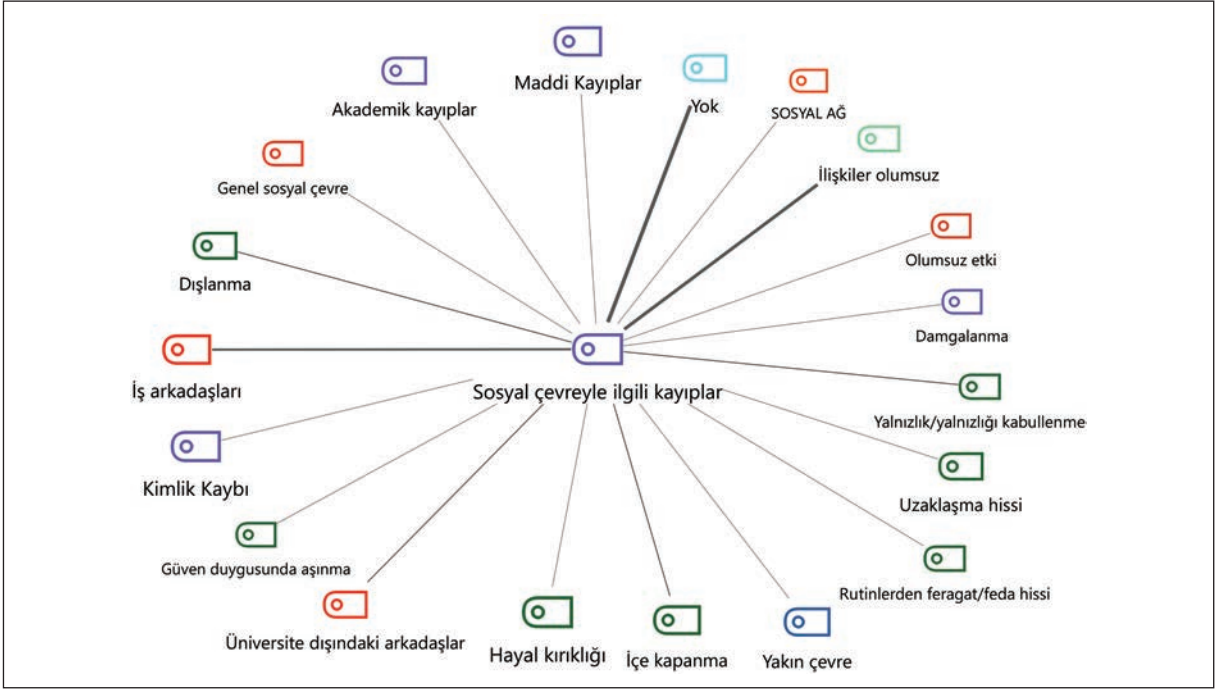
Öte yandan akademisyenlerin akademik tahribata ilişkin görüşlerini sadece OHAL dönemi etkilememektedir. Tüm dünyada üniversitelerde yaşanan neo-liberalleşme sürecinin Türkiye’de de etkilerini göstermesi, bir kurum olarak üniversitenin piyasalaşması da yine akademik tahribatın nedenleri olarak görülmektedir. Görüşülen akademisyenlerden ikisi farklı boyutlarıyla akademideki neoliberal tahribata vurgu yaparken Katılımcı 54 neo-liberalleşmenin etkilerini, OHAL döneminde akademinin sessizleşmesi ve geri çekilmesi üzerinden okumaktadır:

“Üniversitelerin, akademinin neoliberal tahribatı bence bu süreçte bir kez daha ortaya çıktı. Böyle bir akademinin aslında nasıl hiçbir işe yaramadığını da görmüş olduk. Çünkü gerçekten bütün bu toplumsal olaylara tepki veremeyen bir akademinin üreteceği bilginin de çok toplumun dışında bir bilgi olacağını düşünüyorum ve bu benim en azından toplumsal ve politik görüşlerimin hiçbirine uygun düşmüyor.” (Katılımcı 54)

Sosyal Kayıplar

İmza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin anlatıları analiz edildiğinde, genel olarak yaşadıkları sosyal kayıplar, aile ve iş arkadaşları başta olmak üzere, akrabaları, üniversite dışındaki arkadaşları, dünya görüşüne yakın olduğunu bildirdikleri kişiler, akademik ortam ve genel çevre ile birlikte ifade edilmiştir. Bu kayıpların kendilerinde yarattığı olumsuz duyguların başında dışlanma gelmektedir. Aşağıdaki grafik, sosyal kayıpların genel olarak hangi temalarla birlikte konuşulduğunu göstermektedir (Şekil 43).

Şekil 43: Sosyal Kayıpların Birlikte Konuşulduğu Temalar

Sosyal kayıplar söz konusu olduğunda, imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler, genel olarak destek alamadıklarını ve yukarıda zikredilen aktörlerle ilişkilerini olumsuz olarak ifade etmişlerdir. Bu süreçte en yoğun olarak yaşadıkları duygusal zorluğu dışlanma pratiği ile açıkladıkları ve dışlanmaya en çok iş arkadaşları tarafından maruz kaldıkları görülmektedir. Sosyal çevreyle ilgili kayıpların kendilerinde yarattığı diğer olumsuz duygular ise, sırasıyla “içer kapanma”, “yalnızlık/yalnızlığı kabullenme”, “rutinlerden feragat etme/feda hissi”, “uzaklaşma hissi”, “hayal kırıklığı”, “güven duygusunda aşınma” ve “adaletsizliğe uğrama” olarak tarif edilmektedir. Bununla birlikte sosyal çevreyle ilgili kayıplar, maddi ve akademik kayıplarla birlikte anılmakta, bu noktada damgalanma mekanizmalarına ağırlık verilmekte ve bir bütün olarak bu sürecin kendilerinde kimlik ve değer kaybına yol açtığından bahsetmektedirler.

Bu bölüm, sosyal kayıplarla ilgili anılan aktörlerin farklılığı gözetilerek, çalışmanın konuyla ilgili bir önceki bölümünde olduğu gibi “taşınma, aile ve arkadaşlıklar, damgalanma, kimlik ve değer kaybı, gelecek algısı ve belirsizlik” başlıklarıyla sürecin travmatik etkilerini aktarmaya çalışacaktır.

Taşınma

Mülakatlara katılan imza dışı nedenlerle ihraç edilmiş akademisyenlerin yaklaşık dörtte birinin ekonomik nedenlerle kendi yaşadıkları şehri terk etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Bir tür zorunlu göç olarak da deneyimlenen bu süreçte akademisyenlerin çekirdek aile olarak başka şehre taşınmalarının yoğunlukla “ebeveynlerin evine dönme” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Özellikle bunu imza dışı nedenlerle aynı aileden birden fazla kişinin ihraç edildiği ve hane gelirinin hiç kalmadığı durumlarda görmek mümkündür. Öte yandan ekonomik sıkıntılarla birlikte gelişen bir zorunluluk olarak taşınmanın ancak ebeveynlerden gelen desteğin yaşandığı durumlarda gerçekleştiği belirtilmiştir. Aşağıdaki grafik, taşınma sürecinin ne şekilde gerçekleştiğini göstermektedir (Şekil 44).

Bununla birlikte söz konusu muhreç akademisyenlerin beyanlarında taşınma, salt ekonomik kayıplarla değil, akademik ve sosyal çevreye ilişkin kayıplarla birlikte dile getirilmektedir; bir bakıma taşınma tüm kayıpların içi içe geçtiği ve her birinin hem neden hem de sonuç olduğu girift bir süreçtir. Kayıpların bütünlüğünü açığa çıkaran temel noktalardan biri, yine dışlanmadır. Ekono-

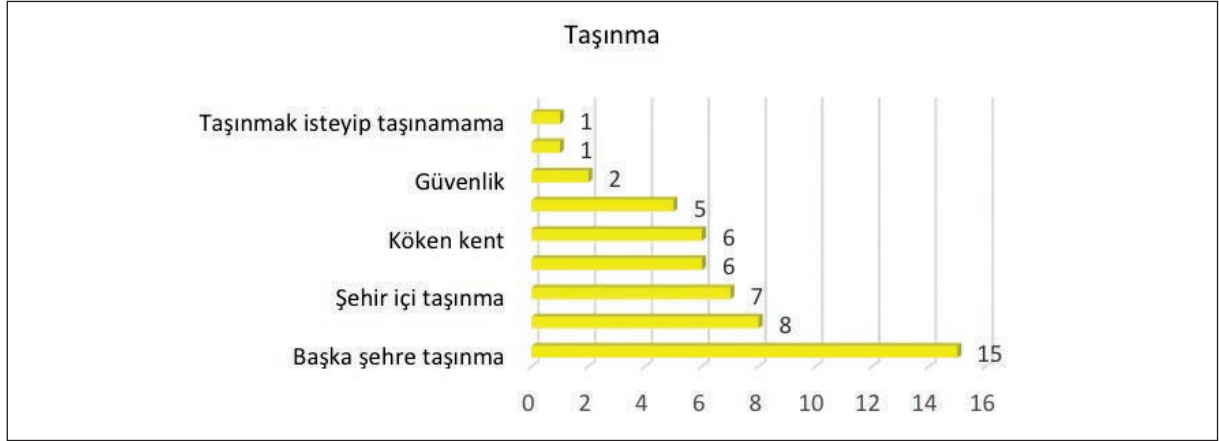
mik, akademik ve sosyal kayıpların bir aradalığını ortaya koyan dışlanma, Katılımcı 72'nin aktarımında şu şekilde ortaya konulmaktadır:

“Benim tüm çevrem üniversiteymiş. İşimize son verilince herkes sırtını döndü. Yani ne kadar çok eşim, dostum, arkadaşım, akrabam falan varsa herkes sırtımı döndü. Ve

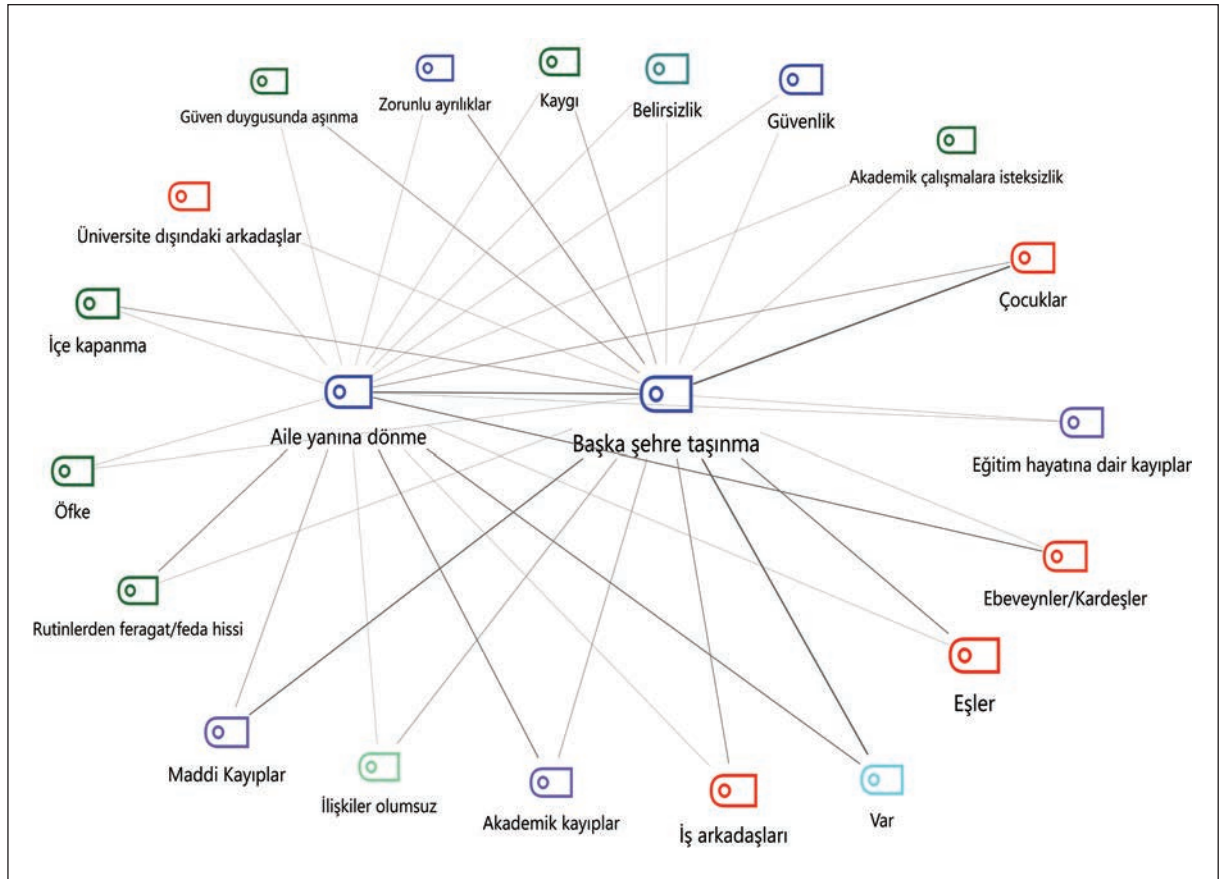
tabii oturduğum ortam üniversite ortamı, zaten lojmanın içindesin. O ara işimize son verildi. Kimse yüzümüze bakmıyor. Artık bir an önce evi taşдық.” (Katılımcı 72)

Aşağıdaki şekil, başka şehre taşınmanın ve aile yanına dönmenin imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler açısından hangi temalarla

Şekil 44: Taşınma Süreci

Şekil 45: Taşınmanın Birlikte Konuşulduğu Temalar

birlikte konuşulduğunu göstermektedir. Dışlanma söz konusu olduğunda sadece aile bireyleri değil, iş arkadaşları gibi farklı aktörlerin de dahil olduğu bu süreç diğer kayıplarla da ilişkilidir ve kayıpların yarattığı ruhsal etkilerin anlaşılması açısından çarpıcıdır.

Taşınma, bir yandan ekonomik nedenlerle zorunlu ayrılıklar olarak ailelerin birlikteliğini sekteye uğratar ve aile ilişkilerini olumsuz etkilerken, diğer yandan ailenin yanına taşınılan durumlarda ağırlıklı olarak rutinlerden feragat ve akademik çalışmalara isteksizlik ile anılmaktadır. Örneğin Katılımcı 56 kendi akademik alışkanlıklarından verdiği ödünü şu şekilde aktarmaktadır:

“Şimdi anne baba yanında birinin rahatsızlığı ya da birinin gezme isteği karşısında, kendi ilgilerimi her zaman ikinci planda tutuyorum. Bu da işte çok daha az okumak ve çok daha az düşünmekle sonuçlanıyor.” (Katılımcı 56)

Yine ekonomik nedenlerle çocuklarının eğitim hayatındaki kayıplarını telafi etmek, taşınmanın bir başka gerekçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı 86 bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“[ç]ocuğun okulu daha iyi daha iyi bir eğitim alsın diye. Zaten temel kırılma noktamız buydu. Yani oğlumun okulu içindi yoksa başka bir şey için değil.” (Katılımcı 86)

Mülakatlardan taşınmaya dair elde edilen bulgular içerisinde en can alıcı noktalardan biri ise, bu sürecin imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler açısından yeni kente adaptasyonda yaşanan zorluklarla ilişkilendirilmesidir. Bunun nedenlerinden bir tanesi, yine ekonomik gerekçelerle birden fazla şehir değiştirmek zorunda kalınması ve yerleşik hayata belirli bir süre geçilememesidir. Katılımcı 90'ın “*il değiştirdik, birkaç kere il değiştirdik iş bulabilmek için. Dolayısıyla sosyal ortam da değişti*” ifadesi, sosyal bağın ancak yerleşiklikle birlikte gelişebileceğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Diğer yandan adaptasyon yalnızca yeni mekana bir uyumlanma problemi olarak da kendini göstermemektedir; taşınma çoğu zaman dışlanmayla gelen izolasyonun katmanlaşmasına da neden olmaktadır. Zira dışlanmayla birlikte gelişen toplumsal ilişkilerden

uzaklaşma hissi, aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere, ihraç edilen akademisyenleri desteğin tek hissedildiği yer olan aileyle sınırlı kılmıştır. Bu nedenle aile birlikteliğinin dağıldığı taşınma süreçleri, ihraç edilen akademisyenlerin toplumsal izolasyonlarının-dışlanmanın bir tür yalnızlaşma olarak kabulünün - kendilerince de onayına sebep olmuştur.

Öte yandan tüm bu süreç, ailenin tüm fertleri, bilhassa çocuklar açısından daha travmatik sonuçlara gebedir. Katılımcı 91, ihraçla birlikte gelen zorunlu taşınmanın çocuklar üzerindeki etkisini şöyle ifade etmektedir:

“[..kent ismi]’e taşındık. Üç ay kayıvalıdemlerin evinde kaldık. Çocukları devlet okuluna yazdırdık. Çok adaptasyon problemi oldu. Sekiz yaşında çocuk gastrit atağı yaşadı. Büyük çocuğum o zaman on iki yaşındaydı. Bir şey demedik ama anladı tabii. [...kent ismi] taşınırken “geri geleme-yecek miyiz?” dedi. “Yok, geri geleceğiz, tatile gidiyoruz” dedim. Ama tabii (diğer şehre) taşındıktan sonra geri dönmeyeceğimizi söyledik. “Biliyordum zaten, anlamıştım ben” dedi.” (Katılımcı 91)

Taşınmanın bir yönü de yaşanılan yerden ayrılma isteğine rağmen taşınamamaktır. Bu durum muhreç akademisyenlerin beyanlarında yaşanılan ve terk edilemeyen kente ve orada kurulan ilişkilere dair hayal kırıklığı ve güven duygusunda aşınma olarak ele alınmaktadır. Katılımcı 62'nin ifadeleri bunu ortaya koyan niteliktedir:

“Ben burada doğdum, burada büyüdüm, ilk orta lise üniversite eğitimimin hepsi burada. Benim hayat tarzım her şeyim ortada. Kiminle evlendiğim, nasıl yaşadığım her şey ortada benim ne olduğumu herkes biliyor. Buna rağmen sessiz kalmış olmaları, sırtımı sıvazlamaları. Kardeşim bu da geçer, bu yapılan bir haksızlıktır, cümlesini kimseden duymamış oldum.” (Katılımcı 62)

Aile ve Sosyal İlişkilerin Değişimi

İmza dışı nedenlerle ihraç edilmiş akademisyenlerin anlatılarına bakıldığında, genel olarak bir içe kapanma öyküsü aktarılmaktadır. Ebeveynler, kardeşler, eşler ve çocukların bu süreçte çoğunlukla destek verdiği, ilişkilerinin olumlu

olduğu; özellikle ebeveynler ve eşler söz konusu olduğunda yoğunluklu olarak manevi ve maddi dayanışmanın önem taşıdığı görülmektedir. Öte yandan ilişkilerin olumlu olduğunu beyan edenler dahi, ihraç sonrasında yaşadıkları süreçte bir tek ailelerinden destek geldiğini söyleyerek aslında sosyal yaşamdaki kayıplarını dile getirmektedirler. Katılımcı 91'in sözleri, olumlu aile ilişkilerini anarken ortaya çıkan içe kapanma ve yalnızlaşmanın karakteristik örneğini oluşturmaktadır:

"Ailem her konuda destek oldu. Bir onlar vardı zaten. Şimdi de sadece ailemle görüşüyorum. Böyle mutluyuz." (Katılımcı 91)

İçe kapanmanın bir başka göstergesi ise, özellikle işsizlikle birlikte ortaya çıkan domestik hayata gömülme ve rutinlerden feragattir. Bu aynı zamanda söz konusu akademisyenler için kamusal alandan çekilme, özel alana sıkışma ve daha önceki rutinlerin ikamesini evle sınırlı bir alanda tutma şeklinde yaşanmaktadır. Başka bir ifadeyle kamusal ve özel alan arasındaki ayırım son derece keskinleşmekte, domestik alandaki faaliyetlerin kısıtlılığı giderek normalize olmaya başlamaktadır. Örneğin, Katılımcı 82, kendisinin bir gününü şu şekilde betimlemektedir:

"9'da filan kalkıyoruz, anneciğimle beraber kendimize bir kahvaltı yapmaya çalışıyoruz. Sonra annemin sabah programları var, kaçırılanlar öldürülenler falan, onlara bakıyor. Ben de ister istemez kahvaltı esnasında öğrendim hepsini, takip ediyorum. İşte kim kimi öldürmüş, yakmış. Sonra pek bir tanıdığım olmadığım için, dışarı çıkmaya bazen dolaşmaya çıkıyorum, tur atmaya. İnternet haberlerine filan bakıyorum. O arada işte ekmek al, şunu yap, yahut ne olabilir bahçeden maydonoz topla. Küçük, minik bir bahçemiz var. İşte çamaşır makinesi su kaçırmış, ona bak. Öyle şeylerle geçip gidiyor." (Katılımcı 82)

Akademik rutinlerinden kopuşla birlikte özel alana sıkışıp kalma, aynı zamanda ihraç edilmiş akademisyenlerin aile içindeki konumlarına olumsuz etkisiyle, özellikle kendini atıl hissetme ve toplumsal cinsiyete ilişkin geleneksel kalıplara geri dönme duygusuyla birlikte konuşulmuştur. Erkek akademisyen Katılımcı 72, içine düştüğü boşluk hissini şu şekilde tarif etmektedir:

"Noldu, ben bi boşa düştüm. Çünkü sabahleyin kalktığımda gideceğim bir yer yok. Evde daha fazla zaman geçirmeye başladım. Evde zaman geçirince bu sefer rahatsız oluyor ev ahalisi. Düşünsene köşe kır lent gibi bir adam oturuyor orada." (Katılımcı 72)

Kadın akademisyen Katılımcı 86 ise, bu durumu şu şekilde değerlendirmektedir:

"Çok domestik bir kadın oldum. Eskiden pek çok şeye yetişmeye çalışıyordum. Şimdi artık çocuk da yok; anneme bakıyorum. İşte oğlan geldi. Televizyon seyrediyorum. Resmen uyutuyor biliyor musunuz?... İşimi özliyorum, işimi seviyorum." (Katılımcı 86)

Buna ek olarak, ebeveynlerinden ekonomik dayanışma gören muhreç akademisyenler, aldıkları maddi destekten de rahatsız olduklarını, bu sürecin bir tür "ekonomik bağımlılık" yarattığını belirtmektedirler. Katılımcı 80 bunu şu şekilde ifade etmektedir:

"Biz bu anlamda dışarıya bağımlıyız, yani sevdiğimizimize, anne babalarımıza ya da çevreden alacağım insanlardan borçla çocuklarımızı gene bu sene okutacağız gibi görünüyor." (Katılımcı 80)

Şekil 46'daki harita, ebeveynler, kardeşler, eşler ve çocukların hangi temalarla birlikte konuşulduğunu göstermektedir. Genel olarak bakıldığında, mülakata katılan akademisyenlerin önemli bir bölümü aileleriyle birlikte yaşadıkları bu süreci doğrudan "travma" olarak adlandırmaktadırlar. Dolayısıyla bu süreç, alınan desteğin ötesinde aile yaşamında iz bırakan, olumsuz travmatik etkilerle birlikte anılmaktadır; bilhassa bu durum 15 Temmuz darbe girişiminin ardından gözaltı ve tutuklama gibi ağır hak ihlallerine maruz kalmış akademisyenlerin anlatılarında yoğun olarak gözlemlenmektedir. Örneğin, Katılımcı 81 bu süreçte yaşadığı en sarsıcı olayı "bir camının arkasından oğlumla telefonda konuşmak" olarak dile getirirken, Katılımcı 63 tutuklanmanın aile ilişkilerine yansımalarını şu şekilde aktarmaktadır:

"Benden ayrılması, böyle anneden ayrılıp gitmiş gibi oldu. Çok büyük bir travma oldu onun için, küçük çocuğum için özellikle"

Benzer şekilde Katılımcı 61 bu sürecin ev içi yaşamda, özellikle çocuklar üzerinde yarattığı korku ve irkilmeyi şöyle özetlemektedir:

“Çocuklarımın şu an polis korkusu var. Her sabahleyin kapı zili çalığında “Ne oluyoruz?” (Katılımcı 61)

Çekirdek aile ve birincil derece akrabalarından destek alamadığını bildiren muhreç akademisyenlerin anlatılarında ise, yaşanan zorluk ve sıkıntıların başında dışlanma ve yok sayılma gelmekte, buna eşlik eden duygular ağırlıklı olarak hayal kırıklığı, öfke, üzüntü duyma, güven duygusunda aşınma ve içe kapanma ile birlikte anılmaktadır. Örneğin, Katılımcı 53, kendisi açısından bu sürecin en büyük zorluğunu aile ilişkilerinde yaşadığı kırgınlıkla tarif etmektedir:

“Bu süreçte beni en çok, en çok yaralayan kendi yakın akraba, kendi yakın ailemin duyarsızlığıydı doğrusu. Şöyle dediler, ‘Yahu devletin bildiği vardır, sabret geçer’. Eyvalah da ben işimden edilmişim, onurumdan edilmişim, bir bakıma bütün yaşamım altüst edilmiş. Ailemden bunu beklemezdim ben, kendi kardeşlerimden, ondan bahsediyorum. Başkalarından zaten, önemli değil beklentim olmadığı için. Onlardan da elbette beklenirdi ama... En çok galiba beni üzen bu olmuştur diyelim, ailemin bana istediğim seviyede en azından bireysel değil de bu zulmü, haksızlıkları yapan insanlara cephe almamaları, ‘Sen iyisin bir yanlışın yok ama sabret’ demeleri”. (Katılımcı 53)

Bununla birlikte, imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin anlatılarında dikkat çekici noktalardan biri, yok sayılmayı “görmezden gelme”nin ötesinde bir tür “tanıklığın sorumluluğunu almama”, “hak ihlallerine göz yumma ve hatta buna eşlik etme” şeklinde tanımlamalarıdır. Buradaki yok sayılma ve onun yarattığı hayal kırıklığının muhatabı, daha çok siyasi iktidarın söylemini paylaşan ve/veya taraftarı olan ailelerdir. Yok sayılmanın aynı zamanda devam etmekte olan politik şiddet ortamına yönelik sorgulamalardan kaçınma anlamına geldiği, Katılımcı 84’ün ifadesinde açıkça karşılığını bulmaktadır:

“Çok afedersiniz bize tecavüz ediyorlar, benim ailem dediğim insanlar, kardeşlerim,

yakınım bunları alkışlıyor, bunlara destek veriyor. İster istemez bir kırgınlık oluşmaya başlıyor. O kadar mahkeme süreci yaşadım bir gün arayıp da ‘nasıl geçti mahkemen’ demediler. Çünkü deseler Türkiye’deki hukuksuzlukları görecekler. Bunları görmeye tahammül edemedikleri için diyemediler.” (Katılımcı 84)

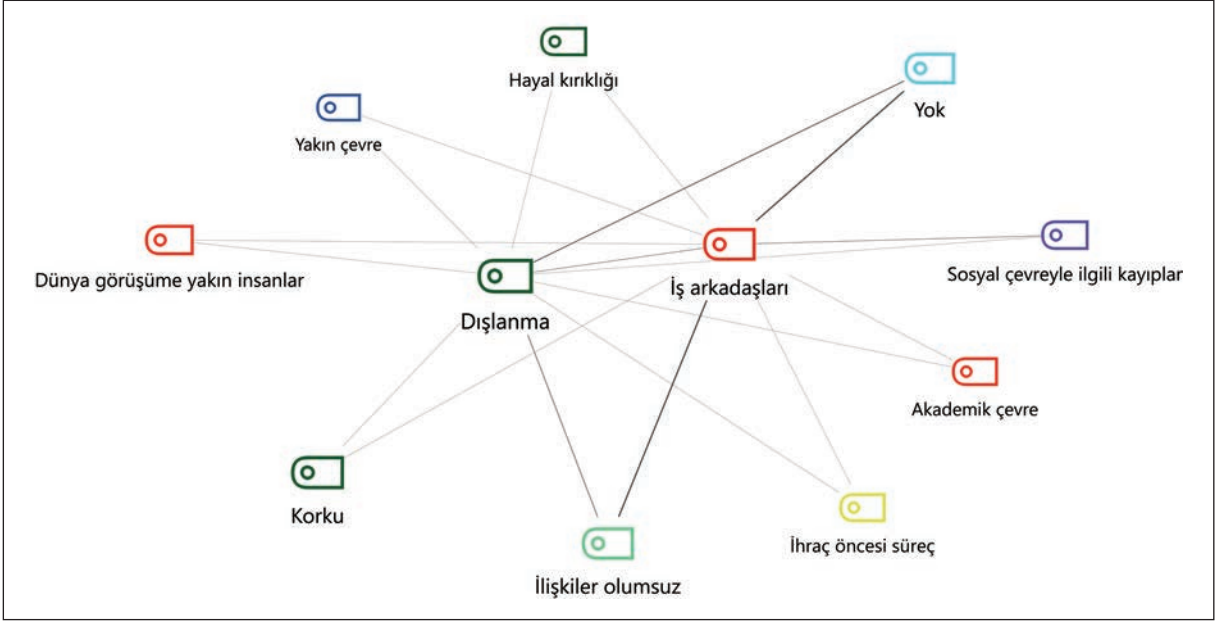
Kimi zaman ihraç öncesinde başlayan ve ihraçlarla beraber yoğunlaşan etkilerin en çarpıcı olanı ise, damgalanmanın daha en başta aile ilişkilerinde ortaya çıkmasıdır. Öznelerin yaşamında en temel güven duygusunun inşa edildiği bir kurum olarak aileden, destek alamadığını belirten bu akademisyenlerin ifadeleri, toplumsal ötekileştirmenin uzamını ortaya koyması açısından da önem teşkil etmektedir. Damgalanma mekanizmasını yeniden üreten aile kurumu, politik şiddetin eriminin ve neden olduğu ihlal-kayıp döngüsünün mikro alandaki tezahürünü oluşturmaktadır. Örneğin Katılımcı 65, kendi ailesi ile ilişkilerinde yaşadığı zorlukları doğrudan damgalanmaya bağlamaktadır:

“Biz onlara göre vatan haini, din düşmanı, darbeciyiz, hâlâ o nazarla görüyor onlar. Ben de tamam dediğiniz gibi olsun, ama ben de senin kardeşimim, ister kabul et ister etme. Beni de darbeci olarak kabul et diyor gülüp geçiyorum. Yani çok tartıştık, saatlerce tartıştık. Bir şey varsa doğrudur, hakkınızda bir şey söylemişse doğrudur, devlet kesin biliyordur. Devlet yanlış yapmaz. Özellikle Cumhurbaşkanı düşündüğünüz zaman, böyle bir insanı siz nasıl karşınıza alırsınız? Ne yaparsanız yapın siz ötekisiniz. Damgalanma, ayırıştırma sırtınızda var. Kolay kolay atma şansınız şu an için gözüküyor.” (Katılımcı 65)

Öte yandan damgalanma pratiği, ailelerde tanık olunan ihlallerin içselleştirildiği ve bizzat hak ihlallerine ortak olduğu bir sürece de evrilmiştir. Katılımcı 59 bunun doğrudan şiddete varan son derece travmatik boyutlarını şu şekilde dile getirmektedir:

“En yakın ağabeyim, 35 yıllık kardeşine 10-15 yıllık siyasi iktidar uğruna şiddete başvurarak dövdü beni, yalan değil bu. 17 Temmuz günü oldu, iki gün sonra dar-

Şekil 47: Dışlanmanın Birlikte Konuşulduğu Temalar

beden. Yani, bu benim hayatım boyunca, nasıl diyeyim, kapanmayacak bir yara açtı gönlümde". (Katılımcı 59)

İhracın Yakın Sosyal İlişkilerdeki Olumsuz Etkileri

İmza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler, sosyal ilişkilerinde yine çoğunlukla dışlanmaya maruz kaldıkları, bu pratiklerin ise en çok iş arkadaşları ve dünya görüşlerine yakın buldukları insanlar tarafından geldiğini bildirmişlerdir. Dışlanma süreci sosyal çevrelerine karşı hayal kırıklığı, öfke, adaletsizliğe uğrama, güven duygusunda aşınma duygularıyla birlikte deneyimlenmiştir. O güne kadar içine yerleştikleri, bağ kurdukları ve kendilerini tanımladıkları yakın ilişkilerden keskin bir kopuş süreci, travmatik bir etki yaratarak çoğu zaman içe kapanmaya, değerlerin kökten bir şekilde sarsılmasına ve hatta inanç kaybına sebebiyet vermektedir. Örneğin sosyal bağların kopuşuna ve onun yarattığı travmaya dair katılımcıların ortak kullandığı metaforun bir tür kıyamet i ma etmesi dikkat çekicidir. Katılımcı 85, arkadaşlık ilişkilerinde yaşadığı sarsıntının yoğunluğunu benzer bir yerden tanımlamaktadır:

"Bu bir şey gibi, kıyamet olmuş, herkes kendi başının çaresine bakıyor. Yani en yakın arkadaşlarım bile herkes kendi kovuşuna çekildi, irtibat azaldı" (Katılımcı 85)

Dışlanma süreci, desteğin gelmediği aile ilişkilerinde olduğu gibi, yoksayılma ile birlikte ilerlemektedir. Bu yoksayılma, yokmuş gibi davranma, muhreç akademisyenler açısından sürecin görünmez kılınması anlamına da gelmektedir. Dahası böylesi bir dışlanma, ihraç öncesi süreçte de gözlenmektedir. Katılımcı 67, bu bağlamda dışlanmanın ona hissettirdiği duyguları şöyle açıklamaktadır:

"... ilk soruşturmalar başladığında fakülte-de selam vermeyen, yemekhaneye giderken hani transparanmışsınız da arkanızdan başka bir manzaraya bakıyormuş gibi, sizi görmezden gelenler falan, gerçekten insanı olumsuz etkiliyor." (Katılımcı 67)

Dışlanmaya maruz kalan imza dışı nedenlerle ihraç olan akademisyenlerin, bu pratikleri açıklarken referans noktaları, politik şiddet ortamının yarattığı baskı ve ondan kaynaklanan korku iklimidir. Örneğin, hayatında bilhassa dışlanma merkezli sosyal kayıpların neden yaşandığını Katılımcı 52 şu açıklamayı getirmektedir:

"Benim öğrenebildiğim kadarıyla, gözlemleyebildiğim kadarıyla korku oldu, yani kendi işleri kaybetme riskleri oldu açıkça söyleyeyim. Yani, gene metafizik bir tabirle bunu söyleyeyim, dünyalık menfaatlerini kurtarmak adına aslında fedakarlık, vefa,

ahlak gibi unsurlardan kendilerinden ödün vermiş oldular. Bence bu çok daha büyük bir yıkım.” (Katılımcı 52)

Katılımcı 62'nin ifadesi ise toplumsal korku ve şüphenin boyutlarına dair çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir:

“Böyle farklı arkadaşlık gruplarından, çok az insan destek verdi. Gerisi selam sabahı kestiler. Korkuyorlar, selam vermekle ihraç edileceklerini düşünüyorlar... onlarla görünmekle, selam vermekle.” (Katılımcı 62)

Aşağıdaki Şekil 47'den anlaşılabilir gibi, iş arkadaşları aynı zamanda muhreç akademisyenlerin hem akademik çevresini hem de üniversite dışındaki zamanlarını birlikte geçirdikleri ve aralarında aynı dünya görüşünü paylaştıkları sosyal çevrelerini oluşturmaktadır. Bu noktada ortaya konulan anlatılarda, en yıpratıcı olan mekanizmalardan biri kendileri hakkında yapılan ihbarlar ve onların yarattığı travmatik etkilerdir. Örneğin Katılımcı 70, kendi fakültesindeki ihbar sürecini şöyle aktarmaktadır:

“İşte bizim bir arkadaş, benden önce atılan bir arkadaş, asistandı, araştırma görevlisi. Sigara içiyordu. Sigara içerken benim odada içiyor ve kapıyı kitliyordum ben. İçeride konuşuyoruz, alanlarımız birbirine yakın, akademik kitap teatisi yapıyoruz. Neler yapılabilir, neler çalışılabilir, ben ne çalışayım, o ne çalışıyor, bunları konuşuyoruz. Çay yapıyoruz filan. Sonra şeyi öğrendik. Başka bir araştırma görevlisi, bunlar örgütsel faaliyet yapıyor, projeler geliştiriyor diye bizi CİMER'e şikayet etmiş. İhbar etmiş.” (Katılımcı 70)

Katılımcı 65 ise, ihbarların sosyal medyadaki hedef göstermelerle birlikte ilerlediğini söylemektedir:

“Kendi üniversitemizden bazı akademisyenlerin instagramda, facebookta hedef göstermesi oldu.” (Katılımcı 65)

Muhreç akademisyenler tarafından güven duydukları bağların aşınması olarak tanımlanan ihbar, başta adaletsizliğe uğramanın getirdiği şok ve hayal kırıklığı duygularıyla, öfke, korku, aidiyet hissindeki tahribat ve inanç kaybıyla birlikte

anılmaktadır. Katılımcı 70, ihbarın kendisindeki etkisini şu şekilde dile getirmektedir:

“Küstük topluma, küstük akademiye, küstük. Şöyle değerlendirin. Ben tekrar üniversiteye gittiğimde o insanlarla nasıl mutlu olacağım? Tamam bireysel çalışacağım ama idari bir yer olması itibarıyla aynı yemekhaneyi kullanma, aynı koridoru kullanma, yani bu hep şey olacak, her zaman onlara karşı bir önyargı olacak ya da bir yere kadar kin olacak. Bana bunu yaşattı, yani asılsız ihbar. Öyle bir ortamda çalışmaktansa yeni bir ortamda çalışmak daha mantıklı.” (Katılımcı 70)

Benzer şekilde, kendi dünya görüşüne yakın tabir ettikleri kişiler tarafından dışlanmaya maruz kaldıklarını bildiren -bilhassa kendisini müteleyen olarak tanımlayan- muhreç akademisyenler, bu süreci yoğun hayal kırıklığı ve inanç kaybı duygularıyla birlikte açıklamaktadırlar. Katılımcı 59, “mesela dindar arkadaşlarımın inanç açısından farklı olan bir arkadaşına çok daha farklı anlamda eğreti gözle, dille yaklaştığını gördüm” derken, Katılımcı 66 yaşadığı hayal kırıklığının yoğunluğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Benim adımları verenler hepsi namaz kılan adamlar tamam mı? Yani benim adımları veren insanlar muhafazakarlar. Bir Kürt milliyetçisi yok, bir sosyal demokrat yok, bir CHP'li yok. Hepsi bizim mahallenin insanları. Artık ben bu mahallede yaşamak istemiyorum.” (Katılımcı 66)

Daha önce sosyal bağı kuran kolektif değerlere ve normlara duyulan inancın sarsılması, Katılımcı 61'in ifadelerinde “muhafazakar bir çevreden geldiğim için 'almı secdeye değiyorsa iyidir' dediğim sözleri mesela geri almak isterdim. Aldım zaten geriye ama hiç söylememek isterdim” şeklinde yansırken, Katılımcı 66 bunu topluma atfettiği değerlere ilişkin radikal bir inanç kaybı olarak tarif etmektedir:

“Radikal değişikliklerin birincisi mesela bu ülkenin ben artık necip olduğuna inanmıyorum. Bir bölümünün necip olduğuna inanmıyorum. Bu zulme sessiz kalanlar necip olamaz. İkincisi; artık ben muhafazakarların temiz olduğuna da inanmıyorum. Hani doğruluk, adalet?” (Katılımcı 66)

Sosyal çevre tarafından dışlanmanın getirdiği hayal kırıklığı ve inanç kaybı söz konusu olduğunda, burada dikkat çekici olan iki önemli nokta bulunmaktadır: Birincisi bahsi geçen tüm kayıplar, imza dışı nedenlerle ihraç edilmiş olan akademisyenlerde içe kapanma ve yalnızlaşma ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu kimi zaman Katılımcı 68'in "sadece benzer süreçleri yaşadığımız birkaç kişi ile görüşüyorum, onun dışında hiç kimse ile görüşmüyorum ve o kuruma da gitmek, işte o arkadaşlarla görüşmek gibi bir niyetim de yok" ifadesindeki gibi, akademik çevreden kopma şeklinde gerçekleşmektedir. Kimi zaman da içe kapanma, doğrudan doğruya daha önceki sosyal ilişkilerinden kendini izole etme, yalnızlığı kabul etme ve yakın çevreyi yeniden tanımlama şeklinde gerçekleşmektedir. Katılımcı 59 bu süreci bir tür "değerli yalnızlık" olarak tanımladığı ifadesi bu noktada dikkat çekicidir:

"Değerli yalnızlık diyorum, değerli yalnızlık dediğim hani o zamanda sadece akademik mecburiyetten kaynaklanarak bir araya geldiğim insanlarla şu an tamamen bağımlı koparttım. Akrabalarımın yarısından fazlası ile şu an bağımlı koparttım ya da onlar kopartmak durumunda kaldılar. Çok steril bir hayat yaşıyoruz o anlamda." (Katılımcı 59)

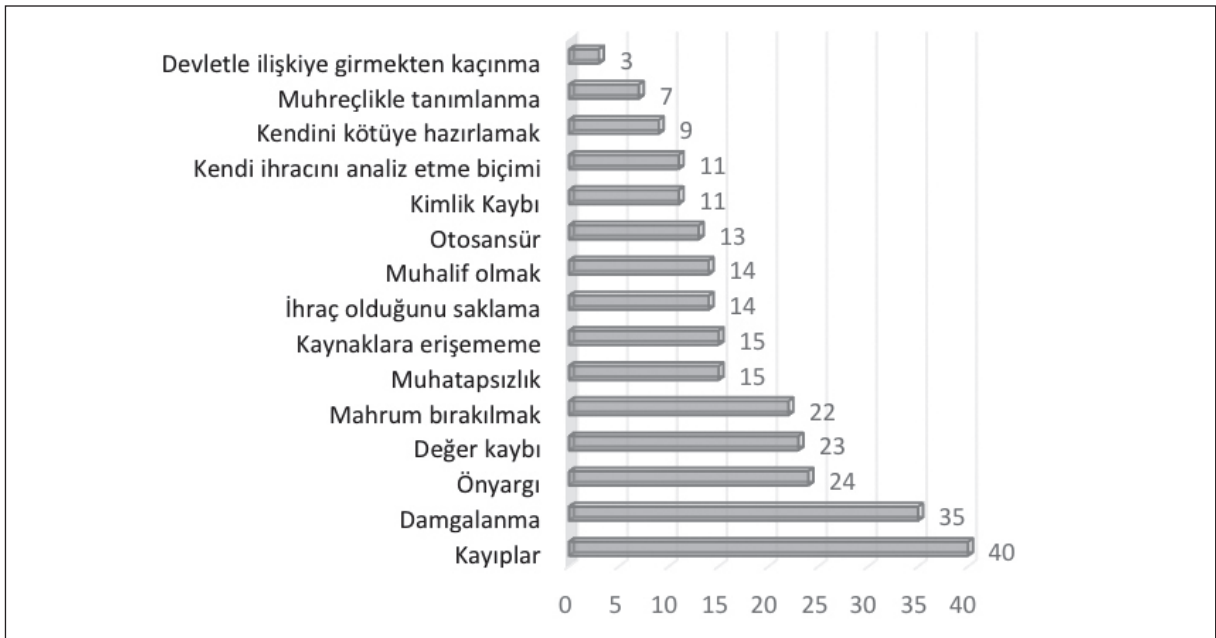
Damgalanma

İmza dışında farklı gerekçelerle ihraç edilen akademisyenlerin yarısından fazlası, "muhreç olma"ya ilişkin deneyimlerini "damgalanma" ile birlikte açıklarken, yarıya yakını kendilerine gerek çevrelerinden gerekse de toplum tarafından önyargı ile yaklaşıldığını bildirmektedir. Aşağıdaki tablo, "muhreçlik"le ilgili hangi temaların yoğunluklu olarak konuşulduğunu ortaya koymaktadır.

Söz konusu akademisyenlerin beyanlarına bakıldığında damgalanma, yalnızca ihraçlarla gelişen toplumsal bir pratik değil, OHAL sonrasında ivme kazanan politik şiddet ortamı ve onun uzamında yer alan hak ihlalleriyle birlikte gelişmiştir: Üniversitedeki odalarına ve yerleşkedeki lojmanlara yapılan polis baskınları, öğrencilerinin ve iş arkadaşlarının gözü önünde gerçekleşen gözaltılar, damgalanma sürecinin başlangıç noktası olarak ifade edilmektedir. Katılımcı 70'nin damgalanmaya ilişkin cevabı bunu ortaya koymaktadır:

"Gözaltına alınma. Çalışırken gözaltına alındım. Sonra çalışmaya devam ettim. Yani bütün öğrenciler sizi biliyor. Fakülte işyeri araması yapıldı. İşyeri aramasına zırhlı polis aracı ile geldiniz ve fakülte bir tek ben vardım. Parmakla gösterili-

Şekil 48: Muhreçlikle İlgili Yoğunluklu Olarak Konuşulan Temalar

yorsunuz. Bu adamın burada ne işi var?”
(Katılımcı 70)

İmza dışı nedenlerle ihraç edilmiş akademisyenler açısından damgalanma, doğrudan siyasi iktidarın söylemlerini kaynak almıştır, ama burada dikkat çekici olan noktalardan biri bu sürecin toplumsal olarak yaygınlaşan bir ölçekte ilerlemesidir. Katılımcı 84’ün beyanı, bir tür yeniden adlandırma olarak damgalanmanın doğrudan siyasi iktidar tarafından gerçekleştirildiğini, bu retorikğin toplumsal algıyı ne şekilde belirlediğini ifade etmektedir:

“Maalesef biliyorsunuz Cumhurbaşkanı çıktı ‘Bunların hepsi teröristtir, bunlara acımayın’ dedi. Öyle değil mi? Yani tamamen sen hiç mahkeme olmamışsın, hiç soruşturma geçirmemişsin, fakat çok rahat bir şekilde çıkıp bunlar terörist, bunlara acımayın, bunlara merhamet etmeyin, bunlar acından ölsün diyebilecek bir şeye sokulduk.” (Katılımcı 84)

Benzer şekilde Katılımcı 52, ihraçla birlikte gelişen damgalanmayla birlikte siyasi söylemin bu yöndeki etkisinin beraat koşullarında dahi devam ettiğini belirtmektedir:

“En başta stigmatizasyon var, damgalama yani, damgalıyor, bak bu FETÖcü diyor, damgayı basıyor ve ben o damgayı senelerdir çıkartmaya çalışıyorum. Çıkartabildim mi çıkartamadım mı da ne oldu bilmiyorum yani, beraat ettim ama beraat kararını falan da kimse ciddiye almıyor, kimse takmıyor.” (Katılımcı 52)

Öte yandan söz konusu akademisyenler, bu süreçte yalnızca kendilerinin değil, ailelerin de damgalandığını belirtmektedirler. Bu durum kimi zaman ailelerin ihracı saklama yoluna gitmelerine yol açmıştır. Katılımcı 54 damgalanmanın aile üzerindeki etkisini şu şekilde belirtmektedir:

“Benim için dış dünya bakımından bir ilişkilene problemim olmadı ama anne babam üzerinden düşündüğümde; taşrada yaşıyorlar, taşrada yaşanan o deneyimi insanlarla paylaşma, çocuklarının ihraç edildiğini insanlara söyleme, bunun gerekçesini insanlara söyleme ve arkadaşlıklarını, akraba ilişkilerini sürdürme meselele-

rinin her birisi gerçekten çok ciddi krizlere gebe.” (Katılımcı 54)

Öte yandan damgalanmanın aile üzerindeki etkisinin özellikle çocukların yaşadıkları deneyimlerde ortaya koyulduğu gözlemlenmektedir. Örneğin Katılımcı 85 bunu şu şekilde diler getirmektedir:

“Kızım evlenme çağında, birisi ile evlenme durumu oldu mesela, birkaç defa oldu. Sonra benim KHK’lı olduğumu öğrenince, vazgeçtiler.” (Katılımcı 85)

Katılımcı 57 ise damgalanmanın çocuklar üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmektedir:

“Çocuklar her şeyin farkında, her şeyin bilincindeydi. Özellikle büyük çocuğum bizimle bire bir aynı şeyleri yaşıyor. Okulda anne babasının ne iş yaptığını söyleyemiyor. Çok fazla iletişime geçmemek için arkadaş da edinmiyor. Mesafe koyuyor çocuklara. Mesela şu anda sınıfta yalnızca bir tane arkadaşı var. Diğerleriyle neredeyse hiç konuşmuyor. Çünkü konuştukça yanlış yapmaktan, onlara farklı şeyler söyleme korkusu yaşıyor. Çocuk arkadaş edinemiyor. O da bizim yüzümüzden izole edilmiş bir durumda.” (Katılımcı 57)

Bununla birlikte ihracın etkilerinin gündelik yaşama nasıl yansıdığı, damgalanmanın toplumsal uzamının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Katılımcı 57’nin beyanları, imza dışı nedenlerle ihraç edilmiş akademisyenlerde KHK etiketinin ne anlama geldiğini gösteren bir örnektir:

“Bir ara evimi satmaya çalıştım; satamadım. Arabamı satmaya çalıştım; satamadım. Müşteri geliyor durumu öğreniyor vazgeçiyor. Garip bir şeydi. Oysaki fiyatı da uygundu. Ama insanlarda öyle bir korku var.” (Katılımcı 57)

Aynı katılımcı bunun gündelik hayatındaki etkisini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Aynı apartmanda uzun süredir yaşadığımız komşularımız bile biz kapımızı açtığımızda kapılarını kapatıyorlardı. Oysa ki her gün sabah neredeyse eş zamanlı apartmandan çıktığımız arkadaşlarımız

vardı. Komşularımızla hoş sohbetle geçirdi. Günaydın falan derlerdi en azından. 15 Temmuz'dan sonra bizim kapımızın sesini duyanlar kapılarını kapattılar. Karşılaşmak istemediler. Apartmanın bahçesinde bizi uzaktan görenler hemen çabucak ortalıktan kayboluyordu. Korkunç şeyler yaşadık. Sonra ben bu insanlara ne yaptım, biz bu olayların neresindeyiz diye düşünmeye başladım uzun süre. Bunları düşünmekten kafayı yiyecektim” (Katılımcı 57)

Kimlik ve Değer Kaybı

Mülakatlara katılan imza dışı nedenlerle ihraç edilmiş akademisyenlerin yarısına yakını gerek yakın çevrelerinde gerekse de toplum nezdinde değer kaybına uğradıklarını belirtmiştir. Değer kaybıyla ilgili çakışan temalara bakıldığında, onun en yoğun şekilde kimlik kaybıyla birlikte anıldığı görülmektedir. Benzer şekilde muhreç akademisyenlerin beşte biri kimlik kaybı yaşadığından söz etmektedir.

İmza dışı nedenlerle ihraç edilmiş akademisyenler, diğer bireylerle, akademik ve sosyal çevreleriyle kurdukları ilişkilerde kendilerini temsil eden kimliklerinin sistematik bir şekilde “ellerinden alındığını”, statülerini ve konumlarını kaybettiklerini ve bunun önemli bir hak ihlali olduğunu belirtmektedirler. Katılımcı 73, bir ihlal biçimi olarak kimlik kaybının kendisi üzerindeki etkisini şu şekilde dile getirmektedir:

“Şöyle başlıyorsunuz konuşmaya, “Ben bir akademisyendim” ifadesini kullanıyorsunuz. Şimdi “-dim” dediğiniz zaman karşı tarafın kafasında zaten bir devlet makamında karşı karşıyayız sorusu gelmeye başlıyor. “-dim” diyorsunuz çünkü. Bunun yüzünden de, nasıl diyeyim, kendinizi rahatsız his[sediyorsunuz]. Bu aslında benim iç sürecimle alakalı daha çok sıkıntı. Yani, bir hak ihlali olarak bunu... Hukuki anlamda bakarsanız bir hak ihlali olarak göremezsiniz, değildir çünkü. Ama sonuçta psikolojik olarak size yansıyan bir süreç” (Katılımcı 73)

Mülakatlarda kimlik kaybının etkisinin gözlemlendiği bir diğer nokta, katılımcıların sosyal yaşamda kendilerini tanımlarken hissettikleri

güçlüktür, bu kimi zaman damgalanmanın öznelere kendini tanımlama ve adlandırma araçlarından mahrum bırakması ve toplum içinde nasıl karşılanacaklarına dair hissettikleri kaygılarla birleşmektedir. Katılımcı 54, yaşadığı kimlik kaybının onu daha sınırlı ilişkiler kurmak mecburiyetinde bıraktığını söylerken, aynı zamanda söz konusu kaygının emarelerini sunmaktadır:

“İnsanlarla konuşurken “Ne yapıyorsun, ne iş yapıyorsun?” sorusuna ya da o deneyime ilişkin hikayemi hemen anlatmamanın kendisi bile bence çok büyük bir güven kaybının neticesi. Çünkü şeyden çok emin olamıyorum: Konuştuğumun insanın nasıl tepki vereceğine... Bireysel tepkiden bahsetmiyorum ama bu tepkinin hangi hukuki ya da politik, siyasi biçimleriyle bana döneceğini gerçekten çok kestiremediğim için... Mesela böyle yaşamak ya da böyle şeyler kurmak, böyle filtreli ilişkiler kurmaktan dolayı mutsuzum.” (Katılımcı 54)

Diğer yandan kimlik kaybı, en temelde “ben kimim?” sorusunu peşi sıra getirmektedir; bu durum söz konusu akademisyenlerin anlatılarında kendi yaşam öykülerindeki bir kırılma noktası olarak tarif edilmektedir. Kimlik duygusu, öznelere toplumsal yaşamda diğer öznelere ilişkilenmede bir kerteriz noktası sağlar, dolayısıyla kimlik aynı zamanda mekansal-zamansal tutarlılığı da sağlayan sabitedir. Katılımcı 57, kendi kimliğine ilişkin sorgulamasını buradan hareketle sorgularken, vardığı noktanın aidiyet duygusu olması dikkat çekicidir:

“İhraçtan önce bir konumunuz, etiketiniz ve ünvanınız vardı. Onunla toplumda bir yeriniz vardı. Belli bir gelir düzeyiniz vardı, toplumda statünüz yüksekti. Ama ihraçtan sonra sanki o hayatınız hiç olmamış gibi, hayata yeni gelmiş gibi, 18 yaşında bir delikanlı gibi ne yapacağımı bilmeyen bir durumda hissettim.” (Katılımcı 57)

Katılımcı 84 ise kimlik kaybının toplumsal ilişkilere etkisini ve onunla içe kapanma arasında ki bağı kurmaktadır:

“Bir gün üniversitede ders veriyorsunuz profesörsünüz, öğretim üyesisiniz, bir gün sonra bakıyorsunuz ki elinizden bütün

haklarımızı, bütün kimliklerinizi, her şeylerinizi almışlar. Kimseye de bir şey anlatamıyorsunuz. Kimseye de bir şey söyleyemiyorsunuz. Öyle bir izole hayata sokuyorlar ki sizi, evden dışarı çıkmayın, kimseye bir şey anlatmayın, kimseyle konuşmayın havasına sokuyorlar.” (Katılımcı 84)

Kimlik kaybıyla ilgili anlatılardaki ortak temalardan biri, onun tam da değer kaybıyla ilişkilendiği noktada kristalize olmaktadır: katılımcılar bu sürecin kendilerini bir “hiç gibi” hissettirdiğini, hiçliğe dönüştürdüklerini aktarmaktadırlar. Örneğin Katılımcı 66 bunu “*düşünebiliyor musunuz siz iyi bir doçentken sonra hiç oluyorsunuz*” sözleriyle ifade ederken, Katılımcı 70 sivil ölümlerle ilişkilendirerek açıklamaktadır:

“İnsanların sokakta yüzünüze bakarken, işte komşularınızın bakışından, işte bu adam hiç gerçekten sivil bir ölüm, ölümün de ötesinde bir soykırım yaşıyorsunuz. Yine akademik noktada bir çevre vardı yani. İnsanlar sizi yok sayıyor. Aramıyor, sormuyor.” (Katılımcı 70)

Burada önemli hususlardan bir diğeri ise, yukarıda, travma bölümünde bahsettiğimiz gibi, Herman’ın işaret ettiği “travmaya maruz kalanın kendisini failin anlatısında kalarak tanımlaması”dır. Bu duruma ilişkin Katılımcı 86’nın sözleri önemli ipuçları sunmaktadır:

“Devlet benimle çalışmak istemiyorsa beni oyalamasın. Yoksun desin. Sahiden yokum” (Katılımcı 86)

Gelecek Algısı ve Aidiyet Duygusu

İmza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerden geleceğe ilişkin beyanlarda bulunanların neredeyse hepsi, kendi yaşadıkları süreçleri değerlendirirken genel olarak “umut” (neyle ilgili olarak umutlu oldukları ve olmadıkları) temasında ortaklaşmışlardır. Gelecekle ilgili olarak tekrarlanan umutlu olma ve olmama (buna umutlu olmaktan kaçınma davranışı da dahildir), söz konusu anlatılarda birbirlerine yakın değerlere sahiptir. En sık tekrarlanan temalardan biri olarak karşımıza çıkan “ihraç edildiği işe geri dönmek” konusunda ise, akademisyenlerin ağırlıklı olarak akademisyenliğe dönme konusundaki istekleri ortaya çıkmaktadır. Öte yandan geleceğe

ilişkin anlatılarda gerek araştırmanın yapıldığı süreçte gerekse de geleceğe ilişkin öngörülerinde “belirsizlik” öne çıkan temalardan bir diğeridir. Belirsizlik yoğunluklu olarak, hukuki sürecin işleyişi ve politik ortama dair düşüncelerde paylaşılmıştır. Hukuki sürecin tutarsızlığıyla birlikte gelişen karamsarlık, ihraca ilişkin herhangi bir yasal muhatap bulamamak ve en temelde ülkedeki politik şiddet, belirsizlik duygusunun bileşenleri olarak ortaya konulmaktadır.

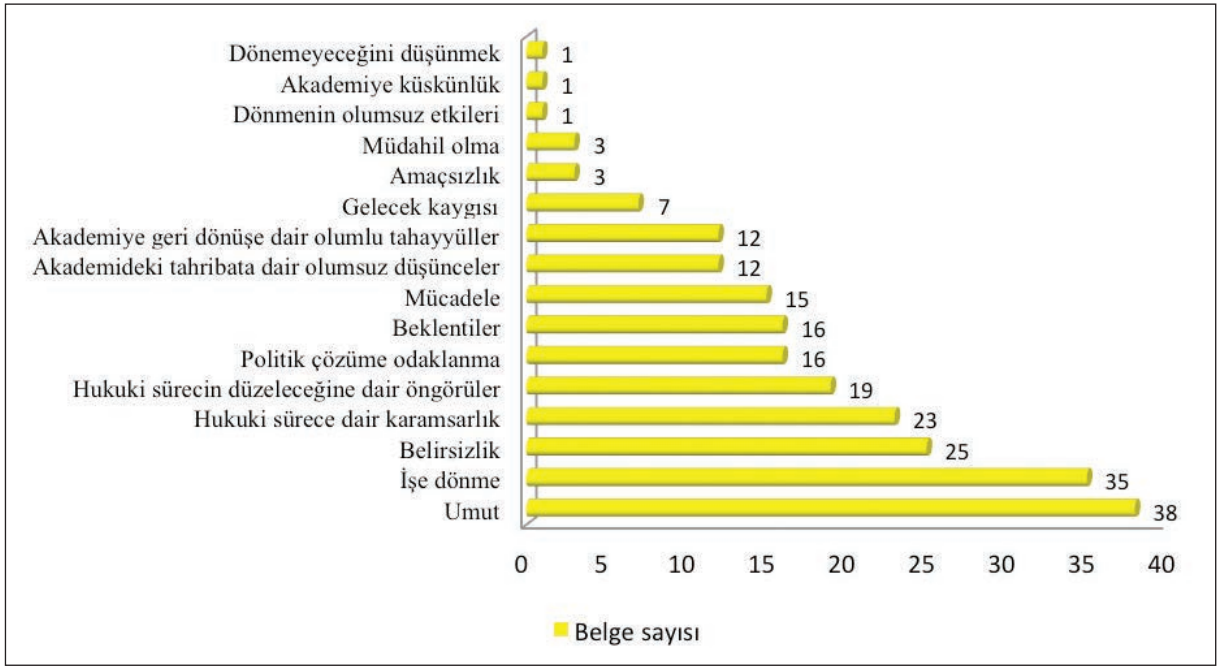
Yargı aşamasında olanlar dahil katılımcıların büyük bir bölümü, hukuki sürecin siyasal ortama bağlı olduğunu, konjonktüre göre yol aldığını belirtmekte, bunun da belirsizliğin temel motifi olduğu görülmektedir. Öte yandan güvencesiz bir ortamda çalışma ve kısa vadede geleceğe yönelik bir öngöründe bulunamamak; Katılımcı 53’ün tabiriyle “arafta olmak” belirsizlik duygusunun katmanlaşmasına yol açmaktadır. Örneğin Katılımcı 65, yaşadığı bu sürece ilişkin duygularını şu şekilde ifade etmektedir:

“...ileride ne olacağımı şu anda öngöremiyorsunuz. Yani mesela ben 5 sene sonra neredeyim onu düşünmüyorum, 5 sene sonra ne olacak onu düşünmüyorum.” (Katılımcı 65)

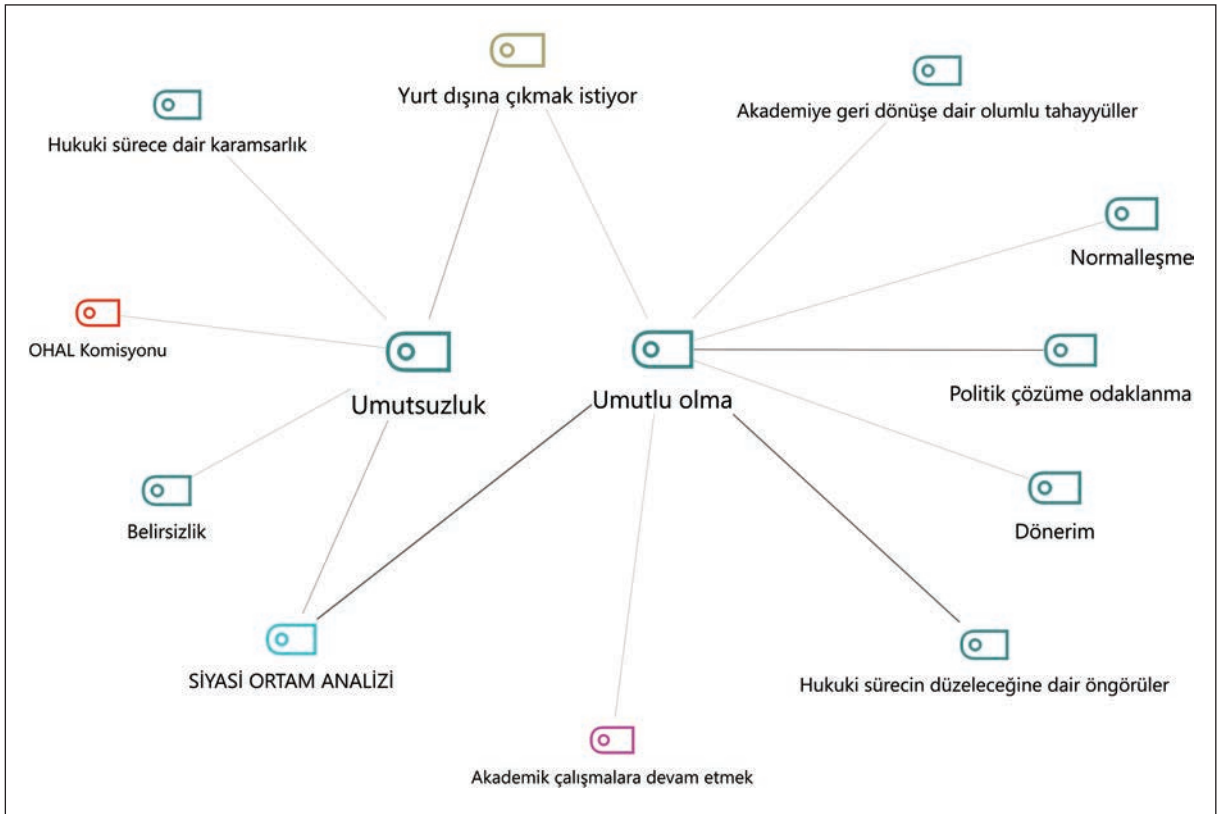
Şekil 49’daki grafik, umutlu-umutsuz olmayla kesişen temaları göstermektedir; burada dikkat çekici olan, her ikisinin de siyasal ortama ilişkin analizlerle birlikte anılması ve politik çözüme odaklanılmasıdır. Bu aynı zamanda bahsedilen belirsizliğin bir yansıması olarak da okunabilir. Diğer yandan geleceğe ilişkin umudunu ve umutsuzluğunu dile getirmiş olanların bir başka kesişen noktası yurt dışına çıkma-orada yaşama isteğidir. Aşağıdaki Şekil 51, genel olarak imza dışı sebeplerle ihraç edilmiş akademisyenlerin yurt dışına çıkma isteklerini ortaya koymaktadır.

Umutlu olduğunu belirten muhreç akademisyenler, aynı zamanda gittikleri yerde akademik çalışmalarını sürdürebileceklerini düşünmektedirler. Hem kendilerine hem de ülkenin ahvaline ilişkin gelecek öngörülerinde umutsuzluğu dile getirmiş olanların ise yurt dışına çıkma isteği, çoğunlukla aidiyet duygusunun sarsılmasıyla ilgili olarak ortaya konulmaktadır. Bu ifadelerde temel yurttaşlık kriterlerinin kendileri açısından geçerli olmadığını düşündükleri, topluma güven duygu-

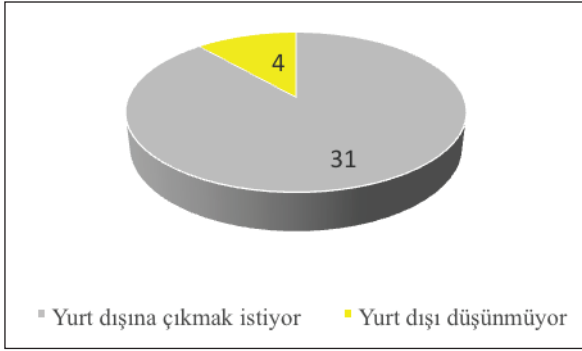
Şekil 49: Umut ile İlişkilendirilen Temalar

Şekil 50: Umutlu / Umutsuz Olma ile Kesişen Temalar

Şekil 51: Akademisyenlerin Yurt Dışına Çıkma İstekleri*

*Mülakat yapılan 41 akademisyenden 35'i bu konuda görüş bildirmiştir.

larının yoğun bir şekilde sarsıldığı ve tahayyülünün olumsuz etkilendiği gözlemlenebilmektedir. Örneğin Katılımcı 57, bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Kötü şeyler bunlar. Telafisi olacak şey değil. Bizi ileride görevimize iade etseler bile bunlar geçmeyecek. Bunların yaşattıkları bu acılar geçmeyecek. Biz bundan sonra ne düşünüyoruz? Bizim gibi mağdur olan insanları, topluluk olarak - bireysel değil de- bir torbanın içerisine atıldık; bir çukura itildik; bu toplumda yok edildik. Üzerimizde üç yıldır tepiniyorlar işte. Bütün bir toplum tepiniyor. Sadece bir kesim ya da siyasi bir grup olarak bakmıyorum. Bütün bir toplum üzerimizde tepiniyor. Bizi, bizim dışımızda yargılamışlar; karar vermişler. Ve ona göre bizi cezalandırıyorlar. Bizi hiç dinlemiyorlar.” (Katılımcı 57)

Katılımcı 66 ise topluma yönelik güven duygusunun aşınmasını, toplumsal olarak etik ilkelere topyekün iflasa uğramasının bir sonucu olarak yansıtmaktadır:

“Ben bu memlekette niye durayım? Karılarımız, kızlarımız helalmiş. Meriç'te iki çocuk boğuluyor, diyorlar ki fetöcüdür, ölsün. Çocuğun fetöcüsü mü olur, çocuk darbe mi yapmış? Anası suda boğuluyor, babası suda boğuluyor. Türkiye aklını kaybettiği için, bu akıl da zor gelecek gibi.” (Katılımcı 66)

Aynı katılımcının daha sonraki ifadeleri, aidi-

yet duygusunun ne şekilde sarsıldığını görmek açısından önem arz etmektedir:

“Ben bu memleketten gitmek istiyorum, ben cesedimin bile burada olmasını istemiyorum artık. Ben burada duygusal bir kopuşa girdim. Çocuklarım da öyle, ben de öyle, eşim de öyle.” (Katılımcı 66)

Tüm bu anlatılarda gözlemlenen sonuç, toplumsal barışın yeniden sağlanması için hakikat ve adaletin onarıcı bir şekilde temin edilmesi gerektiğidir. İmza dışı sebeplerle ihraç edilmiş akademisyenlerin anlatılarında da ortaya çıkan, işe dönmenin tek başına yeterli olmayacağı, bunun ancak toplumsal olarak yeniden tanınma ve yapılanma ile birlikte gerçekleşebileceğidir. Burada politik şiddete maruz kalan, ekonomik, akademik ve sosyal kayıplara maruz kalan tüm akademisyenler açısından aidiyet duygusunun temininin hakikat ve adalet ile olan bağı dile getirilmiştir.

Hak İhlallerinin Neden Olduğu Sağlık Etkileri ve Kayıplar

Bu bölümde imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin maruz kaldığı hak ihalleriyle yaşadıkları sağlık sorunları birlikte ele alınacaktır. Sağlık sorunları mülakatlarda ayrı bir başlık olarak ele alınmamakla birlikte akademisyenler tarafından ifade edildiği için değerlendirilmiştir. Bir önceki bölümde olduğu gibi Silove tarafından önerilen Zulüm ve Travma Sonrası Genel Adaptasyon ve Gelişim Modeli çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır (Silove, 2007, s. 245). Önce psikolojik sonra ise fiziksel sağlık sorunlarına değinilecektir.

Yaşanılan politik şiddetin sonucunda ortaya çıkan kayıplardan biri de sağlık kayıplarıdır. Görüşmelerde akademisyenler tarafından çok sayıda olumsuz duygulanım ifade edilmiştir. Akademisyenler tarafından ifade edilen olumsuz duygulanımlar; “gerginlik/stres”, “kaygı”, “öfke”, “şok”, “tükenmişlik”, “utanma”, “adaletsizliğe uğrama hissi”, “aidiyet duygusu kaybı”, “motivasyonsuzluk (akademik çalışmalara ilgisizlik)”, “akademik körelme”, “çaresizlik hissi”, “çekingenlik”, “dışlanma”, “domestik hayata gömülme”, “duyarsızlaşma”, “duygularını bastırma”, “güçsüzlük”, “hayal kırıklığı”, “aşırı hassasiyet”, “hayatın alt üst olduğu duygusu”, “içe kapanma”, “inanç kaybı”, “kendini

atıl hissetme”, “kötü hissetme”, “mesleki edinim ve becerilerin kaybına dair endişe”, “suçluluk duygusu”, “sıkışmışlık duygusu”, “süreci anlamlandırma”, “üzüntü, yalnızlık/yalnızlığı kabullenme”, “yaşam öyküsündeki kırılma”, “yoğunlaşma güçlüğü”, “yorgunluk” ve “yok sayılma”dır. Araştırmada katılımcılar tarafından ifade edilen psikiyatrik hastalıklar ise depresyon, panik atak ve anksiyete bozukluklarıdır.

İkinci Yılında OHAL’in Toplumsal Maliyetleri Raporu’nda da KHK’lerle ihraç edilenler için, yakınlarının ifade ettikleri sorunlarda üçüncü sırada psikolojik (%84,6) sıkıntılar gelmektedir. Söz konusu raporda da bu çalışmanın bulgularına benzer şekilde en sık ifade edilen psikolojik durumlar; “her an başlarına daha kötü şeyler gelecek diye hep bir endişe içerisinde, “diken üstünde yaşamak” (73.3%), “görünür gelecek için de hayatlarında yeni bir beklentileri veya ümitlerinin de kalmaması” (69.7%), “sık ve yoğun, ani duygu değişimleri” (66.3%), “yaşadıklarını, kendine dahi ifade etme güçlüğü çekmek” (60.6%), “uykuya dalma, uykuda kalma ya da fazla uyuma problemleri yaşamak” (49.2%) olarak sıralanmıştır (Mağdurlar için Adalet Topluluğu, 2019).

İfade edilen duygu durumları ve ruhsal sağlık sorunları Silove (2007) tarafından önerilen travma alanlarıyla ilişkilendirilerek aşağıda beş başlıkta sunulmuştur.

Güvenlik ve Güvence

Birçok raporda KHK’lerle ihraç edilen akademisyenlerin yaşadıkları durum “sivil ölüm” olarak tanımlanmaktadır. İkinci Yılında OHAL’in Toplumsal Maliyetleri Raporu’nda ve kamuoyuna da yansıyan KHK sonrası gözaltı ve cezaevi sürecini yaşayanların işkence ve kötü muamele gördüklerine dair ifadeleri; hukuki süreçlerin gecikmesi nedeniyle ne olacağının bilinmemesi yaşamsal bir tehdit olarak algılanmış korku, kaygı gibi başta korunmaya yönelik sağkalım tepkilerine neden olmuş olabilir (Mağdurlar için Adalet Topluluğu, 2019). Cezaevi tecrübesi olmasa dahi akademisyenler sadece işsizlikle değil, yukarıda belirttiği üzere, ihraç sonrasında yaşadıkları damgalanma nedeniyle iş bulma açısından da sıkıntı yaşamışlardır. Maslow’un (1943) ihtiyaçlar teorisinde en temel insani gereksinimler kabul edilen barınma, beslenme, uyku gibi fizyolojik olanlar ve hemen

üzerinde yer alan kendini, aileni ve toplumu tehlikeden uzak tutma olarak tanımlanan güvenlik ihtiyaçları ciddi anlamda zarar görmüştür. Akademisyenler daha önce tecrübe etmedikleri ev basını, gözaltı, mahkeme ve tutukluluk süreçleriyle karşılaşmışlardır. Bu mahkemelerin sonucunun ne olacağı ya da yeni bir dava daha açılıp açılmayacağıyla ilgili süreç her bir akademisyen için farklı geliştiğinden ağır bir bilinmezlik, belirsizlik süreci yaşanmaktadır. Kitlesel travma ya da ağır insan hakları ihlallerinin yarattığı travmanın tamiri için adalet ve onarım mekanizmaları gerçekleşmediğinde, devam eden şiddet ve sonucunda oluşan kayıplar, normatif olarak ortaya çıkan korku, kaygı, panik, tetikte olma hâli, güvensizlik gibi duyguların, anksiyete bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon gibi istenmeyen sonuçlara dönüşmesine neden olabilir (Silove, 2007).

Akademisyenlerin yaşadığı travma ciddi korku ve kaygıyla açığa vurulmaktadır. Kendi ülkesinde kendini güvende hissedemediğini, rahat uyku dahi uyuyamadığını bir akademisyen şu şekilde ifade etmiştir:

“Ülkemde yaşamının mutluluğu yok. Hatta fırsatım olsa yurtdışına gitme ihtimalim olsa giderim. Çünkü rahat uyumak istiyorum. Çünkü herhangi birisi çıkıp da benim hakkımda bir şey söylerse hemen emniyet güçleri harekete geçiyor. Herkes için geçerli bu, açıp bir isimsiz ihbarda da bulunsanız emniyet harekete geçiyor. Gelecek garantisi yok.” (Katılımcı 62)

Aynı akademisyenin, “Gelecek garantisi yok. Bu kaygıyla sürekli yaşayamaz insan” (Katılımcı 62) olarak belirttiği gibi kaygı sürekli hâle geldiğinde dayanılmaz bir acıya dönüşebilmekte ve çok ciddi sağlık sorunlarına da yol açabilmektedir.

Akademisyenlerin yaşadıkları travmanın ağırlığı, bir dönem de olsa yaşadığını ifade ettiği özkıyım düşüncesine birkaç kez vurgu yapan bir akademisyen tarafından aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

“...Herhalde rahatlamış, idamı bekler gibi mi oldu, ne oldu bilmiyorum, öyle bir şey olabilir (gülüyor). Demiştin ya kendimi damdan atma hisleri, yok oldu. Garip bir şekilde. Hayat hâlâ anlamsız da, bu herkese

anlamsız aslında. Yani Afrika'da insanlar aç yaşıyorlar, niye herkes vurmuyor kendini. Bu duygusal bir şey. O duygularım azaldı galiba. Pozitif olan bu.” (Katılımcı 82)

OHAL'in Toplumsal Maliyetleri Raporu'nda KHK ile atılanlar ve ailelerinde intihar girişimi oranının %6,1 olarak saptandığı göz önünde bulundurulduğunda (Mağdurlar için Adalet Platformu, 2019, s. 86); sadece atılmakla kalmayıp, yeni bir yaşam kurma hakkının da engellenmesine neden olan tüm ihlallerin durdurulması ve onarım mekanizmalarının hayata geçirilmesinin yaşamsal önemi ortaya çıkmaktadır. Hukuki süreçlerdeki belirsizlik başka bir akademisyen tarafından, aşağıda, mahkeme sürecinin ne olursa olsun bitmesinin önemine vurgu yapılarak ifade edilmiştir. Hukuki karar çok olumsuz olsa dahi belirsizliğin sonlanmasının hissedilen acıyı sonlandıracağına dair bir umudu ifade etmektedir:

“Yani artık ne olacaksa olsun ve belirsizliğim bitsin. Mahkemede ne olacaksa olsun, bitsin. Bitsin!” (Katılımcı 86).

Maddi kaygılar akademisyenler tarafından birçok kez dile getirilmiştir. Akademisyenler, güvenceli ve Türkiye koşullarına göre iyi bir geliri kaybetmelerinin ardından bazıları işsiz kalmış bazıları da güvencesiz, daha düşük gelirli koşullarda çalışmaya başlamışlardır. İşsizlik, kaygı, korku ve hastalıklarla bir arada aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

“Bir sefer ben mesela psikiyatriye gittim. Dedim ki yani ben işten atıldım ve şu an herhangi bir işim yok. Kafam yerinde değil. Testler falan yapıldı bir korku böyle. Korku düzeyi, endişe düzeyi yüksek çıkmıştı...” (Katılımcı 68)

Güvencesizliğin bir boyutu da sağlık güvencesizliği olmuştur. Türkiyede ekonomik ve sosyal güvence açısından iyi koşullar sağlayan devlet memurluğundan bir anda güvencesiz konuma geçişin yarattığı şoku eşi hamile ve kronik hasta olan bir akademisyen şöyle ifade etmiştir:

“Sağlık güvencem de yoktu, olmayacaktı. Hem de şöyle söyleyeyim, bu şeyden sonra, bu kritik dönemden sonra, daha doğrusu kapıma tebliğ geldikten sonra.. Çünkü ben o güne kadar öyle bir şey görmedim. Kapı-

mızı çaldılar, direkt sarı zarfı bize elden teslim ettiler.” (Katılımcı 72)

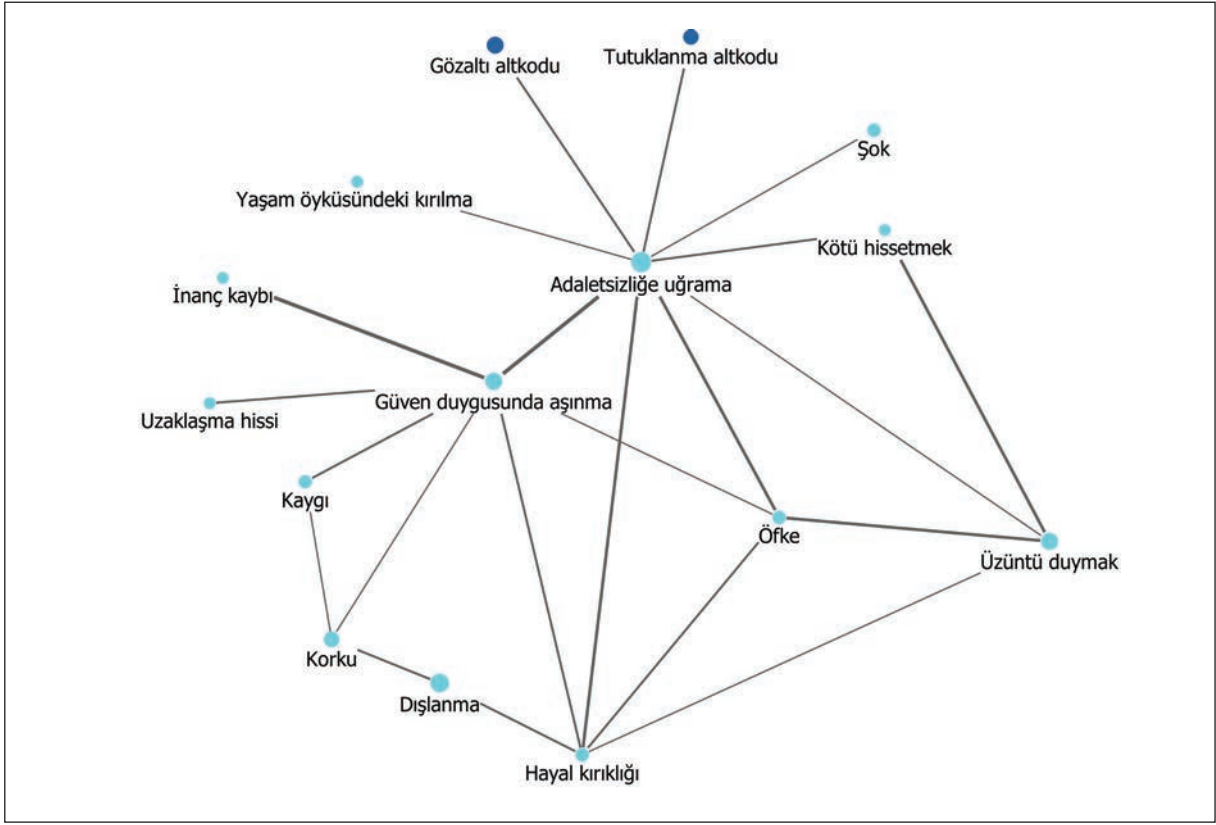
Sağlık güvencesizliğinin kendisi bir ihlal olduğu gibi, maruz kaldıkları politik şiddet nedeniyle sağlıkları bozulmuş muhreç akademisyenler ve aile üyelerinin yaşadıkları sağlık sorunlarına uygun müdahalelerin yapılmasının önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu durum, sağlık sorunlarının kronikleşmesine neden olduğu için sağlık hakkının bir kez daha ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Yine OHAL'in Toplumsal Maliyetleri Raporu'nda belirtildiği gibi “gördükleri kötü muamelelerden dolayı ‘tıbbi’ ve/veya ‘psikolojik’ destek alabilen veya destek almak istedikleri hâlde sağlık güvencelerinin olmaması nedeniyle ihtiyaç duydukları destekleri alamayanların oranı %74,9’dur” (Mağdurlar için Adalet Platformu, 2019, s. 382).

Adaletsizlik ve İnsan Hakları İhlalleri

Bu raporun birinci bölümünde ihraç edilen akademisyenlerin maruz kaldığı hak ihlalleri ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Toplum nezdinde “terörist”, “vatan haini” olarak damgalanmış ve sakıncalı ilan edilmiş, iddianame olmaksızın ve hüküm giymeden tutuklu yargılanmışlardır. Ayrımcılık, ırkçılık, aşağılanma, hor görülme, reddedilme, hapsedilme gibi insan hakları ihlallerine maruz kalmanın haksızlık duygusu, şüphe, yetkililere güvensizlik, kızgınlık, öfke, ahlaki yaralanmalara neden olabileceğine, insan haklarının yeniden talebe dönüşmemesi ve tesis edilmemesinin ise patolojik öfke, paranoya gibi daha derin sorunlara yol açabileceğine yukarıda değinilmişti (Silove, 2007). Akademisyenler adaletsizliğe uğradıklarından birçok kez bahsetmiştir. Adaletsizliğe uğramanın sık anıldığı temalardan ikisi, gözaltı ve tutuklanmadır. Öfke, güven duygusunda aşınma, hayal kırıklığı ve üzüntü en sık eşlik eden duygular olmuştur (Şekil 52). Yasal hakkı olan gözaltına alınma nedeninin bildirilmemesinin yarattığı tedirginliği bir akademisyen şöyle ifade etmiştir:

“İlk başta tabi çok şey yaşamadık. Birkaç kişi içlerinden, ne bileyim, konuşmayın, gezmeyin, şunu yapmayın bunu yapmayın tarzında. Asıl sıkıntı, psikolojik baskı tabi. Ne olacağımız belli değil, bekliyorsunuz, niye gözaltındasınız bilmiyorsunuz.” (Katılımcı 65)

Şekil 52: Gözaltı ve Hapsedilme Süreçlerinin Birlikte Dile Getirildiği Temalar

Gözaltı ve hapsedilme süreçlerine ilişkin dile getirilen hak ihlalleri, temel olarak adaletsizliğe uğrama ve onunla ilişkili olarak da güven duygusunda aşınma, şok, yaşam öyküsünde kırılma ve şok temalarıyla birlikte dile getirilmektedir.

“Ben yaşayabileceğim bence en zor şeyi yaşadım, bir kere özgürlükle sınıandım yani ve adaletin, adaletin yoksunluğuyla yani öyle bir sınıandım ki bunu size tarif edemem dedim...” (Katılımcı 83)

Öfke sağkalım için de gerekli bir savunma mekanizmasıyken, süregelenleştğinde patolojik hâle gelir ve agresyona neden olabilir. Kişi iç dünyasında suçluluk, utanma duyguları yaşayabilir, dış dünyada ise sosyal ilişkilerinde kayba neden olabilecek ilişki bozuklukları yaşayabilir, hatta kendine veya çevresine bunu şiddet olarak yansıtabilir.

Damgalanma sonucu yaşanan öfke, *“Çünkü ilk zamanlar tabii nefret, kin, kızgınlık, öfke bir seviyeleri var ya, aşamaları. E bir zaman sonra kabulleniyor insan. Terörist.. Demek ki herkese*

terörist diyorlar” (Katılımcı 82) olarak ifade edilmiş, bir başkası da bu öfkenin kendine zarar verebilecek düzeyinden duyduğu endişeyi *“.. Neticede haksız bir yerde bulunduğunuzu biliyorsunuz. Öfkeyi önlemek için, kendinize zarar verecek bir öfkeyi önlemek için bu konuyu kapatmayı tercih ediyorsunuz, bahsetmektense.”* (Katılımcı 77) şeklinde ifade etmiştir.

İmza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin görüşmelerinde ifade edilen ve sağlıkları açısından önemli olan bir diğer başlık cezaevi koşullarıdır. Cezaevinde sağlık hakkının ulusal ve uluslararası mevzuatta çerçevesi çizilmiş ve sağlanması gereken koşullar ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Cezaevinde sağlık çok geniş bir yelpazede değerlendirilir ve sadece özgürlüğün kısıtlanmasının kendisi dahi ruhsal hastalıklar açısından önemli bir risk etmenidir. Bununla birlikte işkence ve kötü muamelenin olmadığı güvenli bir ortam, yaşanan çevre (nüfus/meکان büyüklüğü, havalandırma, aydınlatma vb), yakınlarla düzenli iletişim, temiz su ve yeterli, nitelikli beslenme, kitap, gazete, hobiler, gibi sosyalleşme hakları,

koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerine erişim gibi başlıklar da cezaevlerinde sağlık hakkı başlığında değerlendirilir.

OHAL döneminde Türkiye’de cezaevleri, daha önce görülmemiş oranda kalabalıklaşmış ve bu durum kötü muamele olarak kabul edilecek boyutlara ulaşmıştır. Bu durum ise, hem ruhsal hem de fiziksel sağlık açısından birçok riskin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aşağıdaki ifade ise, kalabalığın ve fiziki koşulların kişinin psikolojisine olan etkilerini göstermektedir.

“Ve o süre içerisinde zaten herkesin psikolojisi berbat bir durumda herkes çünkü 15 kişilik koğuş 32 kişi yatıyoruz. Ranza normalde iki katlı biz üç katlı bir ranzada yatıyoruz. Üç katlı ranzalar ve ben yerde yattım 4 ay boyunca, şeyde yatmadım ranzada, ranzalarda yer yoktu. Ve yani bunu söylemem ne kadar şey ama 32 insanın bir, tek bir tuvaleti, lavaboyu kullanması ne kadar insancıldır diye düşündüğümüzde ...”
(Katılımcı 83)

Cezaevinde yaşanan önemli ihlallerden biri de sağlık hakkı ihlalidir. Bir akademisyen cezaevinde asker nezaretinde, kelepçeli bir şekilde anamnez alındığını, muayene edilmediğini ve belirttiği psikolojik şiddet ve ilişkili bulguların İstanbul Protokolüne uygun biçimde kaydedilmediğini ifade etmiştir (Katılımcı 81). Aynı akademisyen yaşadığı öfke nöbetini, kendine zarar verme isteğini ve anksiyete sorunlarını da ifade etmiştir.

Hapishane sürecinin çoklu ihlallerle deneyimlenmesi var olan hastalıklarda da alevlenmeler neden olmuştur. Daha önce panik atak tanısı olan bir akademisyen *“Ben hapisteyken birkaç defa panik atak geçirdim”* (Katılımcı 66) şeklinde yaşadıklarını ifade etmiştir.

Bağlar: Aile ve Sosyal Ağlar

Silove (2007), geçmiş, bugün ya da gelecekte yaşanan ya da yaşanabilecek olan aileden, sosyal çevreden ayrılmaya zorlanma, kayıplar, kaybolmalar (kaçırılma vb) gibi tehditlerin, yaşayanlarda üzüntü, izolasyon, intihar düşünceleri, yas ve ayrılık anksiyetesi gibi yanıtlar oluşturduğunu ve toplumsal olarak hem aile hem de sosyal ağların onarılmasına önem verilmediği, uygun yas tutma olanaklarının olmadığı durumlarda ruhsal yanıtın kronikleşebileceğinden bahseder (Silove, 2007).

Stresli olaylarla başa çıkmada kullanılan en önemli yanıtlardan biri sosyal ağlardan destek aramaktır. Olumlu sosyal desteğin ileri dönemde ruh sağlığı sorunlarından koruduğunu, olumsuzun da daha kötü sonuçlarla ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Bryant, 2016). 148 çalışmada 308.849 bireyin dahil edildiği bir meta analizde, sosyal ağları zayıf olan bireylerin güçlü olanlara göre sağ kalımlarının yaş, cinsiyet, başlangıçtaki hastalık ve izlem durumu standardize edildikten sonra bile %50 düştüğü gösterilmiştir (OR=1,5 (%95GA 1.42-1,59)) (Holt-Lunstad, Smith, Layton, 2010). Yine aynı çalışmada toplumsal ilişkilerin ölüm oranına etkisinin büyüklüğünün, sigarayı bırakma ile karşılaştırılabilir olduğu ve obezite, yüksek tansiyon ve fiziksel hareketsizlik durumundakinden daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Akademisyenlerin yaşadığı ihraç ve beraberinde gelen ihlaller, hem aile hem de sosyal ağlarını son derece olumsuz etkilemiştir.

İhraç ve ihlaller akademisyenlerin aile bağlarını, aile bağlarını zedelemiş, aile tarafından suçlanmanın ise yalnızlaşma, içe kapanma gibi sonuçları olmuştur:

“..Aile çevresinden de hâlâ bana değil de öbür tarafa daha çok destekler görünce kırılıyorsun. Hiç böyle gidip de şeye girmeye gerek görmüyorsun. Sosyal hayatım evde oturup dizi izle, haber izle geçiyor.”
(Katılımcı 84).

Aile ve yakın çevreden destek alamamanın, hatta ailenin parçalanmasının ruhsal sorunların derinleşmesine neden olacak etkilere neden olduğu araştırmanın bulgularındandır:

“Bende de, dediğim gibi, boşanma süreci, annemin hastalığı, ihraç aşaması zaten, bir güvensizlik, içine kapanma “Zaten dışarı çıksam ne yapacağım?”” (Katılımcı 60)

Bu araştırmanın bulgularına göre, ihraç ve sonrası süreçten aile bağlarının iki şekilde etkilediği görülmektedir: Birincisi, ihraç sebebiyle aile ve akrabalar tarafından dışlanmayken, ikincisi, kendileri ihraç edildiği için aile üyelerinin hak ihlallerine maruz kalmasından kaynaklı suçluluk duygusudur. Muhreç akademisyenler, hak ihlallerinin neden olduğu travmatik etkilenmelerle baş etmeye çalışırken, bir yandan da kendileri nede-

niyle damgalanmış, dışlanmış bakmakla yükümlü olduklarını düşündükleri aile bireylerinin sorunlarıyla da karşı karşıya kalmışlardır. Ailesinin yaşamını olumsuz etkilediğini düşünme ve bunun oluşturduğu suçluluk duygusu da mülakatlar sırasında birçok kez dile getirilmiştir.

Benzer biçimde bir başka akademisyenin ise annesinin hastalığıyla kendi durumunu ilişkilendirmesi de suçluluk duygusunun ağırlığının örneklerindedir:

*“Benim annem mesela bu sürece çok üzül-
dü. Beyin kanaması geçirdi ama birebir
bunun da etkisi olmadığını biliyorum ama
gözünü açtığında ‘Allahım, kızım işine dön-
dü mü acaba?’ diye sordu. Onların üzülü-
yor olması üzüyor” (Katılımcı 60)*

Hüküm giymese bile bazı akademisyenlerin uzun dönemli gözaltı ya da tutuklanma tecrübeleri de aile bağlarının etkilenmesine, aile üyelerinde de sağlık sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur. Çocukların evden kopma aşamasına geldikleri, damgalanan akademisyenlerin aile içinde bu duruma müdahale etme, çocuklarına yardım etme olanaklarının da güçleştiği görülmektedir.

*“Ailem tabii, eşim, çok, memlekette olması,
duyulması, mahkeme nasıl olacak falan.
Bir hafta depresyon gibi bir şey yaşamış.
Büyük çocuk, o da ayrı bir şey işte. Eve geç
geliyor, eve gelmiyor. İşte babam terörist
olmuş, darbeci olmuş. ...” (Katılımcı 65)*

*“Psikolojimin bozulduğunu düşünmüyorum
ben yani psikolojim etkilenmedi de,
ailemin etkilenmesi tabi beni üzdü. Oğlum
ve kızım psikolojik olarak bundan olumsuz
etkilenenler onlar.” (Katılımcı 85)*

Roller ve kimlik

Silove (2007), bu başlıkta geçmiş, bugün ve gelecekte yaşanan kayıpların, çalışma, ikamet etme ve kendi kendine yeterek geçinme haklarının ihlalinin, yaşayanlarda ilk önce hayal kırıklığı, amaçsızlık, kafa karışıklığı, üzüntü, ait olma ve yararlılık duygusunun kaybı ile uyum sorunlarına neden olduğunu belirtir. Yeni veya hibrit rol ve kimliklerin yeniden oluşturulması için çalışmaya başlama, sosyal ve politik örgütlenmeler ve kültürel değişim gereklidir. Bunun gerçekleşmediği

durumlarda ise depresyon, uyum bozuklukları, yönünü kaybetme, vazgeçme, dirençli amaçsızlık ve eylemsizlik gibi sonuçlar ortaya çıkabilir.

“Akademisyenler ihraç sonrasında sadece işlerini kaybetmemiş sosyal ve aile çevresindeki rolleri de oldukça değişmiştir. Artan sayıda araştırma sosyal kimliklerin zedelenmesinin fiziksel ve ruhsal sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini göstermektedir” (Jette, Haslam ve Haslam, 2012).

Yalnız aileler değil mahalle, çalışma arkadaşları ve diğer birçok sosyal grubu içeren sosyal çevre, sadece bireysel davranışlara etki eden dışsal bir özellik değil, bireyin sosyal kimliğinin bir parçası olarak kapasitesini ve psikolojisini etkiler. Gruplar bireylere bir anlam, amaç ve aidiyet duygusu sağlarsa (yani olumlu bir sosyal kimlik duygusu), olumlu psikolojik sonuçlara yol açabilir. Bir başka deyişle, sosyal çevre bir anlam, amaç ve aidiyet duygusu sağladığı ölçüde olumlu ruhsal sonuçlar ortaya çıkar. Tersine ise travmatik sonuçlar oluşturabilir (Haslam vd., 2009).

Toplumsal rollerle ilgili çoklu kayıp, muhreç akademisyenlerle yapılan mülakatlarda doğrudan duygularla birlikte ifade edilmiş, ağır duygusal bir yıkımla birlikte anılmıştır. Bir akademisyen, sosyal çevresindeki değişimin kendinde yarattığı ağır etkiyi aşağıdaki sözlerle tanımlamıştır:

“Şöyle küçük bir dünyam vardı benim, o küçük dünyamda mutluydum. Ailemi mutlu etmeye çalışıyordum. Nispeten bir gelirim var diyorum ya, küçük bir dünyam vardı. Ya o küçük dünyam bir anda yok edildi. Az önce söylediğim o güvenlik görevlisi bana acıyor. Bana tavsiyede bulunuyor. Her geçtiğimde, abi bugün de işsiz, aylak aylak geziyor. Ya o travmayı yaşamak yetiyor. Bunu bir kere söyledi ya, her gün, her gün oradan geçerken ya da o insanların sokakta yüzünüze bakarken, işte komşularınızın bakışından, işte bu adam hiç gerçekten sivil bir ölüm, ölümün de ötesinde bir soykırım yaşıyorsunuz. Yine akademik noktada bir çevre vardı yani. İnsanlar sizi yok sayıyor. Aramıyor, sormuyor.” (Katılımcı 70)

Ev içindeki rol kaybı başka bir akademisyen tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Kendi kiramı kendim yatırırım, yani evin maddi sorumluluğu, evlilik aşamasında da bendeydi. O aşama ona geçince, belki ben yaptım bilmiyorum, işte ezildim...” (Katılımcı 60)

Bir başkası ise çocuğuyla ilgili yaşadığı rolünü yerine getirememenin yarattığı baskının yaşamını tehdit eder boyuta geldiğini belirtmektedir:

“Hatta zaman zaman ben olmasam da hayat oğlum için daha kolay olabilir diye de düşünüyorum.” (Katılımcı 86)

Yaşanan iş kaybı sadece gelirle ilgili değil, akademisyen kimliklerinin yok olacağı kaygısıyla birleşmiştir:

“Benim mesela bu süreçteki belki de en büyük kaybım, konuşma değil belki ama yazmayı kaybettim; yazamıyorum. Başka bir şeyler yazıyorum ama kendimle alakalı, kendi duygularımı ifadeyle ya da akademik anlamda bir şey yazamıyorum. Böyle bir kaygım var mesela” (Katılımcı 60)

Yaşamdaki rolleriyle ilgili yaşadıkları tüm bu kayıplar ve herhangi onarıcı olumlu gelişme olmaması akademisyenlerin ruh sağlığını oldukça kötü etkilemiştir:

“Eşim geliyor daha sonra. O saatten sonra ben dışarı çıkıyorum, yani genelde çünkü evde bunalıyorum, aşırı derecede bunalıyorum ve kafayı yemek, bazen neredeyse kafayı yiyecek dereceye geliyorum çünkü düşündükçe sıkıntı yaşıyorum sonra kendime biraz moral vermeye çalışıyorum.” (Katılımcı 83)

Bir akademisyen yaşadıklarının etkisini ise aşağıdaki gibi tarif etmiştir:

“Depresyon... Bendeki sosyal etkisi depresyon” (Katılımcı 60).

Değerler /Anlam

Varoluşsal anlamla ilgili teorisini Nazi toplama kampındaki ailesiyle birlikte yaşadığı tutsaklık tecrübesine dayanarak oluşturmaya başlayan Frankl’a göre yaşamın anlamı kişinin dünya görüşüne tutarlılık kazandıran ruhsal iyilik hâli için kritik bir unsurdur. Ona göre yaşam acı çekerken bile anlamlandırılabilir (Zika ve Chamberlain, 1992, s. 133)

İnsanın anlam arayışının engellendiği ya da anlam duygusunun zedelendiği durumlarda er ya da geç psikolojik olarak zarar göreceğini belirtir (Frankl 1973’den akt. Kleffaras, 2012: 337). “Anlam arayışı bloke olduğunda varoluşsal nöroz adı verilen bilişsel, duyuşsal ve davranışsal sonuçlar ortaya çıkar... [Bu s]endrom bireylerde hayatının anlamsız olduğu inancı, apati, can sıkıntısı ve eylemlerde seçiciliğin olmaması ile karakterize edilir... [v]aroluşsal nevrozdan muzdarip bir kişi benliğine ve topluma yabancılaşma yaşar” (Maddi 1967’den akt. Zika ve Chamberlain, 1992, sf. 133).

Silove (2007) de varoluşsal anlam ve tutarlılığı, kitlesel travma ve zulüm sonucunda ortaya çıkan travmanın bileşeni olarak ele alınması gereken bir diğer yapı olarak tarif eder. Politik ve sosyal katılım, gelenekler, din ve maneviyattan, varoluşsal anlam ve tutarlılık kazandıran toplumsal kurumlar olarak bahseder. Bu sistemde görülen manevi, politik ve kültürel değer ve uygulamaların baskılanması, ibadet yerlerinin imha edilmesi, dini pratiklerin yasaklanması gibi tehditler insanda duygusal olarak boşluğa düşme, üzüntü, intihar düşünceleri, tutarlılık ve bağlam kaybı, kuralsızlık, kültürel parçalanma gibi normatif psikolojik yanıtlara neden olur. İhlallerle ilgili süreç toplumsal ve tarihsel olarak belgelenip, ihlallerin varlığı kabullenilmediği ve bu yapılar tekrar inşa edilmediği takdirde depresyon, distimi, iç kapanma, politik inancında sivrulma, süresizlik, parçalanma, tutarlılık kaybı gibi sonuçlar uzun dönemde ortaya çıkabilecektir.

Türkiye’de OHAL sonrası dönemde neredeyse bir cadı avı şeklinde sürdürülen akademisyen ihraçlarının akademisyenler üzerinde varoluşsal anlam ve değerlerini sarsan etkileri olmuştur. Akademisyenlerin yaşadığı şiddetin, inanç ve ideolojilerinde ciddi kırılmalar ve dönüşümler oluşturduğu araştırmanın önemli bulgularındandır:

“Değer kaybı yaşadım tabii. İnanç sistemim sarsıntı geçirdi, ideolojik sistemim sarsıntı geçirdi, hayat görüşüm değişti. Yani hayatla ilgili şeylerim değişti benim.” (Katılımcı 87)

Sadece kendilerinde değil ailelerinde de bu sarsıntının etkilerinin psikiyatrik destek gerektirecek kadar ağır yaşandığını gösteren bulgular mevcuttur:

“Büyük çocuğum 17 yaşında. Zaten bu yaşananlardan sonra bunu yapan bir muhafazakar çevre olduğu için benim çocuğum şu an ateist durumda. 17 yaşında, hiçbir şekilde inanmıyor. Kızım epey bir kendine gelememi, psikiyatrik destek falan aldık bir yıl boyunca.” (Katılımcı 61)

Aidiyet duygusunun önemi, fiziksel ve zihinsel sağlıktan ayrı düşünülemez. Ait olma hissine eşlik eden sosyal bağlar, stresi yönetmeye yardımcı koruyucu bir faktördür. Desteğin varlığı ve yalnız olmadığı hissedildiğinde, yaşamdaki zorluklarla daha verimli başa çıkılabilir. Sıkıntılarla iyi başa çıkmak, söz konusu sıkıntılarının ve zorluklarının, fiziksel ve zihinsel etkisini azaltır. Aidiyet duygusundaki aşırı zedelenme bir akademisyen tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Ben kendimi Türkiye Cumhuriyeti vatan-daşı olarak bile görmüyorum. Çünkü içimizden bu hissi aldılar. Bizi haksız yere hain, terörist diye ilan edip bizim bütün temel haklarımızdan mahrum bıraktıktan sonra ben bu ülkeye ait hissedemem” (Katılımcı 57)

Aidiyet duygusunun kaybıyla ortaya çıkan duygusal kopuş depresyona, anksiyeteye ve intihara neden olabilir (Fisher vd., 2015). Aşağıda yer alan alıntı, bir akademisyenin KHK ile ihraç haberini ilk aldığı andaki düşüncesi, bu tespit doğrultusunda okunabilir:

“Mesela ismimi gördüğümde eşime deniz kıyısında intihar edelim...” (Katılımcı 86)

Eş ve Çocuklardaki Ruhsal Sorunlar

Araştırmanın diğer önemli bulgularından biri de KHK eliyle gerçekleşen bu şiddetin sadece akademisyenleri değil eşleri, çocukları, ebeveynleri kapsayacak şekilde bütün bir aileyi ruhsal olarak çok olumsuz etkilemiş olmasıdır. Mülakata katılan üç akademisyen, eşlerinin depresyona girdiğini ve bazılarının tedavi başladığını belirtmiştir.

Akademisyenlerin bir kısmı sabahın çok erken saatlerinde evlerinden, çocuklarının önünde gözüne alınmışlardır. Bir akademisyen ev baskını sonrası çocuklarında gelişen kaygı bozukluğunu şu şekilde ifade etmiştir.

“Çocuklarımın şu an polis korkusu var. Her sabahleyin kapı zili çalışında “Ne oluyoruz?” (Katılımcı 61)

Psikiyatrik destek almasına rağmen çocuklarda görülen sorunlarda iyileşmenin kolay sağlanmadığı araştırmada belirtilmiştir.

“Ondan sonra çocuklar çocuk psikiyatrisine çok gidip geldiler, travmaları var. 12 yaşında bir oğlum var altını ıslatıyor. Tırnaklarını yemeğe devam ediyor. Kızda duygusal yeme başladı, obeziteye doğru gidişi var. Çocuklarla ilgili sıkıntılarım var yani.” (Katılımcı 62)

Psikosomatik ya da Fiziksel Rahatsızlıklar

Travma, oluşturduğu stres, kaygı bozuklukları ve depresyon ile hem doğrudan ruh sağlığını hem de neden olduğu davranış değişiklikleri nedeniyle fiziksel sağlığı olumsuz etkiler. Bu etkileme hem akut hem de uzun dönemde farklı biçimlerde seyreder (McFarlane, 2010).

Yüksek tansiyon ve kalp hastalıklarının uzamış stresle ilişkisi bilinmektedir. Bu nedenle de aşağıda yer alan alıntıda sağlık sorununun ihraç sonrası travmatik süreçle ilişkili olduğu kuvvetle muhtemeldir.

“Ben bypass oldum işten atıldıktan sonra. Ben açık kalp ameliyatı oldum atıldıktan sonra. Geçen sene ben açık kalp ameliyatı oldum.” (Katılımcı 22)

Bir akademisyen de ilk dönemlerde yaşadığı yürüme problemini “Benim de oldu. İlk zamanlar, üzüntüye bağlı olarak, diz kapaklarımdan aşağısından kısmi felç yaşadım. Ayağa kalktığımda duramama, adım atamama gibi” (Katılımcı 57) şeklinde ifade ederken bir diğeri de bu süreçte “Mesela ilk sene, 2017’nin Aralık-Ocak ayında iki kulağımda da % 30-40 oranında duyma kaybı yaşadım” (Katılımcı 86) demektedir.

Bir akademisyen bağımsızlık sisteminin çökmesine bağlı Hepatit B geçirdiğini ve karaciğer yetmezliği yaşadığını belirtmiştir (Katılımcı 70). Yine bir başka muhreç akademisyen, stres sebebiyle, iki hafta hastanede tedavi görmesini gerektirecek kadar ağır idrar yolları enfeksiyonu geçirdiğini ifade etmiştir.

Yine, kaygıya bağlı uyku bozukluğu, çarpıntı gibi sağlık sorunları, kilo alma ve cezaevinde kilo kaybı bildirilen şikayetlerdendir. Bir akademisyen çok ciddi yorgunluk sorunu yaşadığını ama bunun fiziksel hiçbir sorunla ilişkilendirilemediğini belirtmiştir.

“(Şehir ismi veriyor) küçük bir yer, yürüdüğüm mesafe büyük bir mesafe değil. Yoruluyorum, oturuyorum banka. Yaşlı nineler dedeler gibi, dinlenip tekrar devam ediyorum, saçma bir şey. Doktora gittim, hiçbir şey yok. Bütün kan tahlili, ciğer, saçma sapan şeyleri yaptılar, ultrason... Hiçbir organımızda bir şey yok. Şeker yok, tansiyon yok.” (Katılımcı 82)

Bazı akademisyenler yakınlarının yaşadığı bazı fiziksel sağlık sorunlarını ve ciddi hastalıkları hatta kayıpları da kendi süreçleriyle ilişkilendirerek ifade etmişlerdir. *“Eşimin annesi kanserden rahatsızlandı; vefat etti...Üzüntüden. Tamamen üzüntüden bu süreçte. Hiçbir rahatsızlığı yoktu...” (Katılımcı 57)*. Bir akademisyen de annesinin kendisi cezaevindeyken lösemi olduğunu belirtmiştir (Katılımcı 61).

Deneyimlenen fiziksel sağlık sorunları çok çeşitli olabilmektedir. Bir akademisyen yukarıda travmayla ilişkisi ayrıntılı olarak sunulan kaygı, konsantrasyon bozukluğu, dalgınlık gibi sonuçlar nedeniyle deneyimlediği uzun kaybıyla sonuçlanan yaralanmasından aşağıdaki gibi bahsetmiştir:

“... Kanser yani. Bu psikolojiyi yaşadık. Çevremizde, şey diyorsunuz, ölenler var, intihar edenler var, kanser olanlar var. Bunun sebebi stres. İster istemez stres yaşıyorsunuz. Benim şeyler yok, bunu belirtmezsiniz belki ama, ben parmaklarımı kaybettim. Ya bir anlık sinir, bir anlık dalgınlık. Bıçağı saplamaya çalışırken elimi doğradım.” (Katılımcı 70)

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi yaşanan hak ihlalleri, akademisyenlerin, güvenliklerini, ekonomik kaynaklarını, sosyal, akademik, aile içindeki rol ve kimliklerini olumsuz etkilemiş, anlam ve değer dünyalarında bir kırılma yaratmış, bu süreçte hem kendileri hem de ailelerinin fiziksel ve ruhsal sağlıkları olumsuz etkilenmiştir.

HAK İHLALLERİ, KAYIPLAR VE TRAVMAYLA BAŞ ETME SÜREÇLERİ

Şimdiye kadar aktarılanlardan da anlaşılacağı gibi, akademisyenlere yönelik sistematik baskı ve tehdit ne zaman sona ereceği belli olmaksızın sürüp giden bir “kriz” ortamı yaratmakla kalmamış, aynı zamanda her an kendilerini etkileyecek bir gelişmeye, tehdit ve baskıya karşı “tetikte olma/teyakkuz durumu” yaratmıştır. Bu, öngörülemezlik ve belirsizliğin süregelenleşmesi anlamına gelmekte olup ihraç edilen akademisyenler açısından son derece geniş kapsamlı ve birbirine eklenerek katlanan bir “ihlal ve kayıp döngüsüne” yol açmıştır. Bu durumun ihraç edilen Barış Akademisyenleri açısından önemli bir sonucu, fiziksel ve ruhsal bütünlüğün sarsılması ve buna eşlik eden şok, üzüntü, çaresizlik gibi olumsuz duygularla nitelenen “travma”ya maruz kalmak olmuştur.

Öte yandan, şiddete maruz kalan diğer topluluklar gibi ihraç edilen akademisyenler de salt ağır hak ihlallerine ve bunların travmatik etkilerine uğrayan, önemli kayıplar yaşayan bir topluluk değildir. Aynı zamanda süregelenleşen öngörüle-

mezlikle baş edebilmelerini, her an kendilerini etkileyebilecek gelişmelere tepki vermelerini, kendilerine yönelik sistematik baskı, tehdit ve ihlallerin etkilerini önlemelerini, kayıpların ve bunların travmatik etkilerinin üstesinden gelebilmelerini ve kendilerini koruyarak hayata devam etmelerini kolaylaştıracak etkili çözümler üretmek için de çabalayan bir topluluktur. Bu bağlamda, Devereux’un (1980) ve Thompson’un (2017) travma tanımlarını hatırlamak gerekirse: “*Travmanın ayırt ediciliği, yalnızca olayın yarattığı olumsuz duygular değil, olayın neden olduğu kayıp ve tahribin “baş edilemez” olarak deneyimlenmesidir.*” Bu tanım, ihraç edilen akademisyenlere yönelik süreci, yapılanların etkileri açısından olduğu kadar, akademisyenlerin ağır insan hakları ihlalleri, kayıplar ve bunların travmatik etkileriyle baş etme süreçleri açısından da tahlil etmenin gerekliliğine işaret etmektedir. İhraç edilen akademisyenler özelinde yürütülen araştırmanın bulgularına dayanarak yapılacak bu tahlile geçmeden önce, travmayla baş etme süreçleri üzerinde durmak gerekir.

■ Travmanın Onarımı

Önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde tartışıldığı gibi travmanın bir başka boyutu, travmatik deneyimi paylaşan kişilerin ortak bir desteğe, kendini güvende duymaya ve kalıcı duygusal bağlara duydukları ihtiyaçtır. Bu anlamda kolektivite, kişilerin travmayla başa çıkmalarına imkan tanır: Başkalarının da benzer acılar yaşadığını ve yalnız olmadığını bilmek güven duygusunu yeniden inşa etmeye yardımcı olur. Travmanın eşlik ettiği öfke, utanç, yalnızlık, korku gibi duyguların dışa vurulduğu kolektife özgü araçlar-yöntemler gelişir. Birlikte olmak, travmatik olaya yönelik cevaplar üretebilme/eyleme geçebilme kapasitesini artırır.

Somasundaram’ın (2014) da gösterdiği gibi ilişkilerin, ağların, güvenin, toplumsal katılımın, ortak etkinlik ve uyumun yeniden inşa edilmesiyle kolektivite güçlendirilebilir. Sosyal destek mekanizmaları, güven ilişkileri ve toplumsal ağların güçlendirilmesi, kolektif kimliğin gelişmesini sağlayarak travmaya maruz kalanlar için hem koruyucu hem de iyileştirici rol oynayabilir.

Dayanışma, özellikle ortak bir bilişsel temeli olmayan bireyler arasında kolektif kimlik gelişmesinin gerekli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Adger, 2003; Veerman ve Ganzevoort,

2001). Diğer bir deyişle, kolektif kimliğin inşası, dayanışmaya dayalı ağ ilişkilerini ve bu ilişkileri oluşturan birey ve gruplar arasında aidiyet duygusunu, güven ve saygıyı oluşturacak bir paylaşımı gerektirmektedir. Shalhoub-Kevorkian (2006), çatışma koşullarında Filistinli kadınlar arasında gelişen dayanışma ilişkilerinin kolektif kimlik oluşumundaki rolünü ortaya koymuştur. Bu araştırmanın konusu çerçevesinde, akademisyenlerin kendi aralarında oluşturdukları dayanışma ağları önemlidir. Bu ağların, riskleri algılama, beklentiler ve ortaya çıkan olanakları sezme konusunda önemli katkıları olmaktadır.

Dayanışma ilişkileri ve kolektif kimlik, topluluğun zorluklarla baş etmek için nasıl harekete geçtiğini belirlemektedir (Messer vd., 2015; Leap ve Thompson, 2018). Güven ilişkileri ve topluluk üyelerinin birbirlerine karşı saygısı, dayanışma ilişkilerinden ve topluluk kimliğinden doğmakta ve zor koşullara birlikte yanıt üretmeyi kolaylaştırmaktadır. Kolektif kimlik aynı zamanda sorunların ve bunlara yönelik yanıtların ne şekilde algılandığı konusunda ortaklaşmayı da sağlamaktadır (Shriver vd., 2000). Bu konuda pek çok çalışma, toplumların savaş koşullarının neden olduğu travmanın üstesinden gelmelerinde kolektif kimliğin rolünü ortaya koymuştur.

Buna karşılık, dayanışma ilişkisinin gelişmediği durumlarda kolektif kimliğin oluşması mümkün olmamaktadır. Aidiyet duygusu ve dayanışma ilişkileri çözüldüğünde de topluluk kimliği aşınmakta, zorluklara kolektif yanıtlar üretmek göğüs germek mümkün olmamaktadır. Leap ve Thompson'un (2018, s. 3) da altını çizdiği gibi grup aidiyetleri çözüldüğünde, topluluk içindeki dayanışma ortadan kalktığında, zorluklara karşı iş birliğine dayalı yanıtların üretilmesinde sorun çıkmakta, baş etme süreci zorlaşmaktadır. Örneğin, Appalachia'da maden işletmelerinin kapatılması sürecinden olumsuz etkilenen topluluk üyeleri arasında dayanışma ilişkilerinin yoksunluğu, topluluğun bu sürecin olumsuz etkilerinin üstesinden gelecek kolektif yanıtlar geliştirmelerini engellemiştir (Bell, 2016).

Kolektif kimlik gibi "kolektif umut" da dayanıklılık kazanma sürecini kolaylaştıran önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Sousa vd.'nin (2013) de altını çizdiği gibi özellikle

politik şiddetin neden olduğu travmayla baş etme sürecinde geleceğe yönelik umudu canlı tutmak, buna yönelik kolektif eylemliliği harekete geçirmeyi kolaylaştırmaktadır.

Toplumların travmayla baş etme süreçlerinin belirleyicilerinden bir diğeri, travmaya neden olan politik şiddetin hafızasını oluşturmaya yönelik eylemler olmaktadır. Guatemaladaki toplu katliamları, kadın idamlarını ve suikastları gözler önüne sermek amacıyla 20 yerli kadının hikaye ve fotoğraf albümü hazırlamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Lykes vd.'nin (2007) çalışmasında aktarılan bu örnek, kadınların kolektif bir topluluk olarak güçlerini, saygılarını ve onurlarını geri kazanma çağrısının bir yolu olmuş, hem kolektif kimliğin inşasında önemli bir rol oynamış hem de bu kimliğin geliştirilmesine katkı sağlayan diğer eylemlerin temelini oluşturmuştur. Zorlukları yaşayanların bir arada durma iradesi göstererek zorluklarla baş etme yollarını birlikte geliştirmesinin örnekleri başka bağlamlarda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, sivil savaştan kaçmak için zorunlu olarak Norveç'e göç eden Tamil göçmenleri de bir araya gelerek yaşadıkları travmanın etkilerini azaltmak, daha iyi bir gelecek kurmak için etkin tutum almışlardır. Yeni bir amaç tanımlamak, kaynakları biriktirmek ve paylaşmak, yeni bağlar kurmak ve zorluklarla başa çıkmalarını kolaylaştıracak örgütlenmeler kurmak bu örneklerin ortak özelliğini oluşturmaktadır.

Değinilmesi gereken son nokta, topluluk bilincinin ve kolektif kimliğin inşasında örgütlerin ve sivil toplumun rolü ile ilgilidir. Kolektif kimliğin gelişiminde sosyal destek ve dayanışma önemli bir yer tutmakta; örgütlerin ve sivil toplumun toplulukların baskı ve değişimlerden daha az etkilenerek, kendilerini koruyarak varlıklarını sürdürebilmelerindeki rolü vurgulanmaktadır (Norris vd., 2007; Cretney, 2014). Leap ve Thompson'un (2018) Nueva Helveciada yürüttüğü saha çalışması bu konuda çarpıcı bulgular sunmaktadır. Ekolojik tahribatın yerel kırsal nüfus üzerinde yarattığı yıkım ve tahribat karşısında yerel sivil toplum örgütleri ile geliştirilen dayanışma, farklı etnik kökene sahip topluluk üyeleri arasında güven ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmuş, ortak amaç etrafında bir araya gelmelerini kolaylaştırarak aidiyet duygusunun ve kolektif kimliğin inşasında önemli rol oynamıştır.

Öte yandan, aidiyet duygusunun ve dayanışmanın zorlukların üstesinden gelmeyi zorlaştırdığı durumlar da bulunmaktadır. Belirli topluluklara ve bu topluluğa aidiyete yönelik dışlama, baş etme süreçlerinde dayanışma ilişkilerinin harekete geçirilmesini ve kolektif eylemliliği zorlaştırabilmekte veya engelleyebilmektedir. Kellezi ve Reicher'in (2012) Kosova Savaşından kurtulan Kosovalılar üzerine yaptığı araştırmanın bulguları bu savı desteklemektedir. Bir topluluğa aidiyetleri nedeniyle dışlanan ve ayrımcılığa uğrayan topluluklar, bu nedenle topluluk üyelerinden destek alamadığında, başkalarının desteği baş etme süreçlerine yardımcı olmaktadır. Wulfhorst'un (2000, s. 275) da vurguladığı gibi bir topluluğa yönelik tehditler ve olumsuz algı topluluk aidiyetinin de sorgulanması anlamına gelmekte, dayanışma ilişkilerinin gelişmesine ve birlikte hareket etmeye engel oluşturabilmektedir. Leap ve Thomson'un (2018, s. 14) da belirttiği gibi "olumlu algılarla ilişkilenen kolektif kimlik karşılaşılan zorluklarla birlikte baş etmeyi mümkün kılarken", kolektif kimlik ya da bir gruba aidiyet olumsuz algılarla ilişkilendirildiğinde, bu dışlanmaya maruz kalanların baş etme süreçlerinde kolektif çabalarını engelleyebilir ya da böyle bir çaba içinde olmak kişileri daha da etkileştirebilir. Bu durum, Messer vd.'nin (2015) de ortaya koyduğu gibi dayanışma ve grup aidiyetinin zorluklarla baş etme sürecinde birlikte hareket etmeyi, kolektif çabayı harekete geçirmeyebileceğine işaret etmektedir. Öte yandan, dayanışma ve kolektif kimlik durağan özellikler olmayıp, etkileşimle inşa ve yeniden inşa edilir (Polletta ve Jasper, 2001; Hunt ve Benford, 2004; Leap ve Thompson, 2018; Wulfhorst, 2000). Wulfhorst'un (2000) da belirttiği gibi değişime yönelik algı, topluluk üyeleri arasındaki ilişkiyi değiştirdiği ölçüde kolektif kimlik de değişir.

Bu saptamalar, travmatik etkilerle baş etme süreçlerinde ihraç edilen akademisyenlerin birbirleriyle ve toplumun farklı kesimleriyle geliştirdikleri ilişkileri ve bunun baş etme süreçlerine katkısını değerlendirmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Araştırma bulguları bu konuda önemli ipuçları sunmaktadır.

A. İhraç Edilen Barış Akademisyenlerinin Hak İhlalleri, Kayıplar ve Travmayla Baş Etme Süreçleri

Travmatik deneyimi paylaşan kişiler, Veerman ve Ganzevoort'un (2001) da vurguladıkları gibi destek ve güven arayışıyla kendiliğinden bir araya gelebilmekte ve aralarında sığ bir bilişsel temel olsa da yaşadıkları travma üzerinden duygusal bağlar geliştirebilmektedirler. Yine Vertzberger'in (1997) açıkladığı gibi travmatik olay sonucunda dünyaları değişen bireyler, diğerlerinin de benzer dönüşümü geçirdiğini; öfke, utanç, çaresizlik, acı, tehdit gibi duygularda ortaklaştıklarını ve yalnız olmadıklarını fark ederek benzer acıyı ve kaderi paylaşmayanların ortak olamayacağı bir birliktelik oluştururlar. Kendilerine ve yoldaşlarına attıkları değerler, durumun gerçekliği hakkında yeni bir iç görüş oluşturmalarını sağlayarak ortaklık hissini güçlendirir. Diğer bir deyişle, süregiden durumu anlamlandırma, bu durum karşısında kendini yeniden konumlandırma ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkan kolektif kimlik, travmanın bireyler üzerindeki etkisiyle baş etmeyi kolaylaştırır. Bu durum ihraç edilen Barış İçin Akademisyenler açısından da geçerlidir.

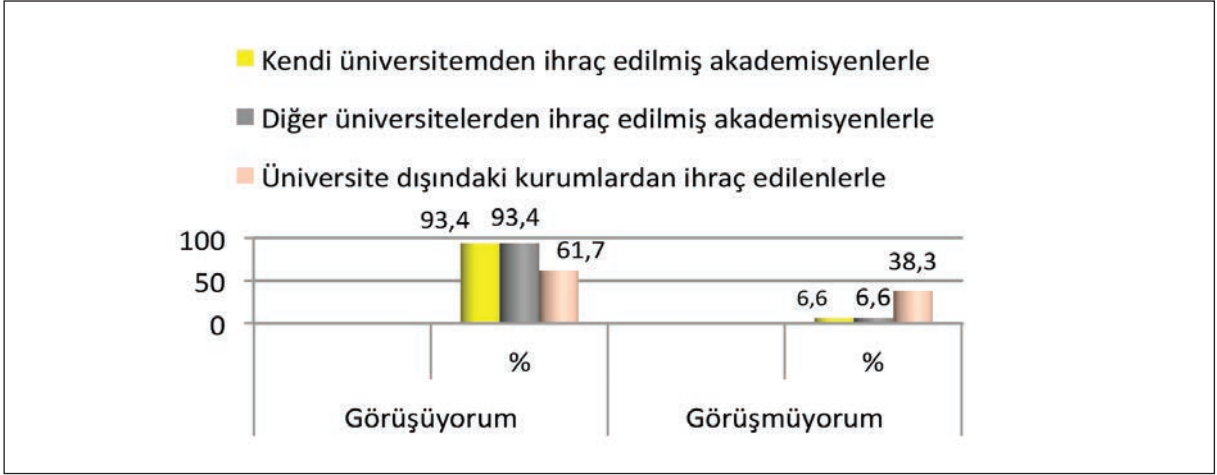
Zorluklar Karşısında Bir Arada Durma İradesi

Araştırma kapsamında görüşülen ihraç edilmiş akademisyenlerin %93,4'ü hem kendi üniversitesinden hem de diğer üniversitelerden ihraç edilmiş akademisyenlerle, %61,7'si ise üniversite dışındaki kurumlardan ihraç edilenlerle görüştüğünü belirtmiştir. Üniversite dışındaki akademisyenlerle görüşmediğini belirten akademisyenlerin oranı %38'3'tür (Şekil 53).

Akademisyenlerin anlatılarından, duygularındaki ve eylemlerindeki ortaklaşmanın bir sonucu olarak bir araya geldikleri anlaşılmaktadır. Katılımcı 27, bu süreci şöyle tanımlamaktadır:

"Benim için bir kere, görüştüğüm arkadaş, sıklıkla görüştüğüm arkadaşlarım değişti... O toplantı hâli, hadi bir şey yapalım, bir şey örgütleyelim çabası ister istemez benim arkadaş çevremi, görüştüğüm insanları değiştirdi. Ve bu hâlin içinde olan, yani ihraç edilmiş olan ya da ihraç edilecek olan

Şekil 53: İhraç Edilen Kişi ve Gruplarla Görüşme

veya ona kendini daha yakın gören veya hani siyaseten daha aktif olan insanlarla daha sık görüşmeye başladım. Öyle olunca benim de pratiklerim değişti. Hayatı yaşayış biçimim değişti.” (Katılımcı 27)

Bir başka katılımcı ise, ihraç edilen akademisyenlerle buluşturucu etkenin “imza” ve “ihraç edilme” olduğunu belirtmiştir:

“Farklı akademideki arkadaşlarla, diyelim ki Eskişehir’de, İzmir’de, İstanbul’da, Ankara’da, Mersin’deki arkadaşlarla tanışmak, yeni bir akademik camiayla bir alan genişletti. Kesinlikle öyle... Yani salt akademik boyuttaki ilişkim kesildi, akademideki diğer arkadaşlarla yine akademik sohbetler etmekle birlikte, tanışıklık sebebimiz bu imza ve ihraç ortak keseninde buluşuyoruz. Kesişme noktası olarak. Onlarla da çok iyi ilişkilerimiz oldu.” (Katılımcı 11)

Katılımcı 47 ise bu süreci şu şekilde tanımlamıştır:

“Durup baktığımda, düşündüğümde... Hiçbir zaman birbirine değme imkanı olmayan insanlar birbirine değdi ve değmeye devam ediyor. Mesela bu herhalde gerçekten tarihte az. Bize söylüyorlar bazen bunu, dışarıdan görülüyor. Olabilecek iş değildi.” (Katılımcı 47)

İhraç edilen akademisyenlerle görüşmek, arkadaşlığın yanı sıra hukuki süreçleri paylaşma-

yı, dayanışmayı ve politik mücadele yürütmeyi de kapsamaktadır. Akademisyenlerin %64,4’ü, politik mücadele yürütmeyi bu ilişkinin bir unsuru olarak ifade etmişlerdir. Bu ilişki, hukuki süreçleri paylaşmaya (%88,1) da yardımcı olmaktadır (Şekil 54). Akademisyenlerin %92,8’i bu ilişkiyi dayanışma olarak, %96,2’si ise arkadaşlık olarak tanımlamıştır.

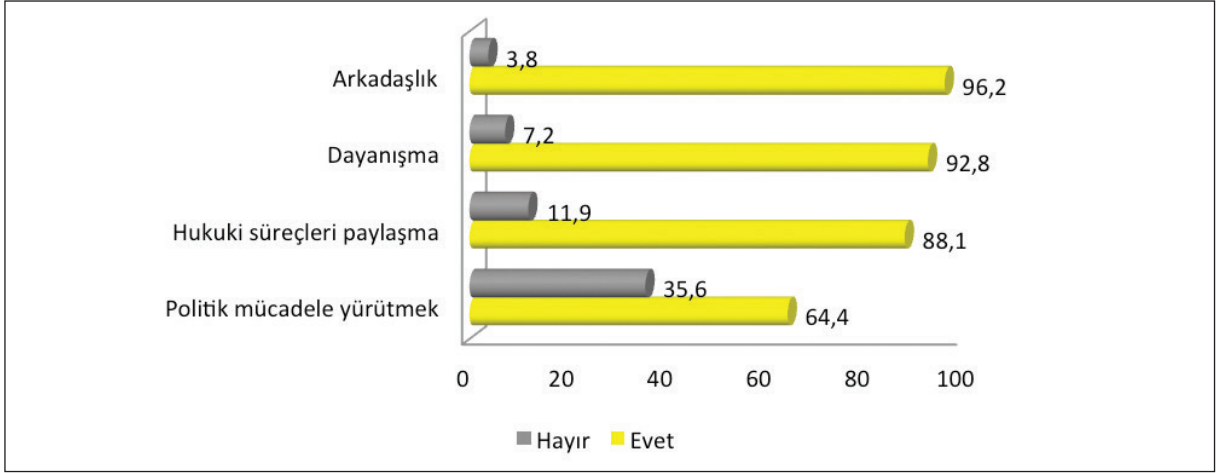
Yeni Sosyal Ağlar, Sosyal Ağların Genişlemesi, Sosyal Çevrenin Değişmesi

Bu birliktelik ihraç edilen Barış Akademisyenleri için yeni sosyal ağlar oluşması, sosyal ağların genişlemesi ve sosyal çevrenin değişmesi anlamına gelmektedir. Bu konu ile ilgili Katılımcı 31 şunları paylaşmıştır:

“Dediğim gibi, mesela daha yerelden baktığımda önceden beri böyle arada bir araya geldiğim ya da işte beraber eylemde yan yana durduğum insanların bir sürüsü ile daha yakın oldum. Daha başka ilişkiler gelişti. O anlamda mesela önceden de biliyordum ama her gün görüştüğüm falan değil. Bir sürü fuzuli meslektaşla daha çok vakit geçiriyordum herhalde. Onlarla değil de, onlarla. Şey de oldu tabii, hem ihraç akademisyenlerle, Barış Akademisyenleriyle tabii hem de diğer KESK’lilikten ihraç edilen insanlardan oluşan bir çevren oluyor.” (Katılımcı 31)

Katılımcı 7 ve 11 sosyal çevrelerinin genişlemesini şu şekilde anlatmışlardır:

Şekil 54: Akademisyenlerin Görüştikleri Kişilerle İlişkilerini Tanımlayan Unsurlar

“Bilmiyorum ama genişledi. Artık birçok kişiyi tanıyorum, ihraçlardan tabii, kalanlardan ziyade ihraçlardan. Bu bir, o şekilde çevrem çok değişti ihraç bağlantısıyla. İkincisi ihraçların yaptığı işlere ben dahil olmaya çalıştım, onlar benim yaptığım şeylere dahil olmaya çalıştı. Garip bir şekilde [Kent ismi]’da etkinlikler de çok arttı. O yüzden daha sık karşılaşır olduk ve aynı kişiler, yani çok da olsa aynı kişiler, bu arkadaşlığı geliştiren bir şey ya da çevreyi hani. Buna çok sıcak, yakıcı arkadaşlık diyemem ama öyle insanlar da oldu tabii. Onun dışında vakıf bana bambaşka bir çevre yaptı.” (Katılımcı 7)

“Akademide bu kadar çok kişi tanıımıyordum. Kendi bölümüm dışında, örnek olsun işte Kocaeli Üniversitesi’nden Van’a, Mersin Üniversitesi’nden Artvin’e, İstanbul Üniversitesi’nden Ankara Üniversitesi’ne bu kadar geniş bir networkte insan tanıımıyordum. O yüzden o giden arkadaşlarımı yeni gelenlerle ikame ettim, yerlerine ikame ettiğim için.” (Katılımcı 11)

Aşağıdaki anlatı ise, ihraç sonrasında sosyal çevrenin değişimine işaret etmektedir:

“Evet benim çevrem genel anlamda politik bir çevre olarak bir nevi kapandı ama bir başka anlamda da açıldı. Hem bir kapanım hem de açılım oldu yani.” (Katılımcı 22)

Değer Verilen, Bağlılık Geliştirilen Sosyal İlişkiler

Akademisyenlerin anlatıları bu ilişkilerin yüzeysel ilişkiler olmadığını, aksine aralarındaki ilişkinin değer verilen, bağlılık geliştirilen ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim akademisyenlerin anlatılarında rastlanan “beraber yürüdüğüm insanlar”, “benzer kaderi paylaşmak”, “birbirine değmek”, “tek başına kalmamak”, “aile gibi olmak”, “çözülmeye mahal vermemek” gibi ifadeler bu ilişkilere verilen değeri ve duyulan bağlılığı göstermektedir.

“Ben ailemle uğraşırken, arkadaşlarım ve yoldaşlarım diyeceğim... -ama, ben tekrar tanımlıyorum- beraber yürüdüğüm insanlar diyeyim, fikriyatına nerede durduğuna bakılmaksızın kötülükten, adaletsizlikten rahatsız olan ve bunu ortadan kaldırmak isteyen, fiili aktivizm içerisinde olan insanların yardımıyla açıkçası ayakta kaldım... Ben de ihracım dediğimde sanki onunla aynı evde büyümüşsün gibi bir sohbe başlıyorsun.” (Katılımcı 39)

“Bir rekabet sonrası böyle bir kazanç bize çok iyi geldi hakikaten. E o yüzden de işte aynı insanlarla oturuyoruz, kalkıyoruz, yiyoruz, içiyoruz. Bir şey olduğunda birbirimizi arıyoruz. Yani bir over ilişkilene de var tabii. O biraz yoruyor insanı. Normal şartlarda oturup iki kelime sohbet etmeyeceğiniz insanla aslında benzer kaderi yaşadığımız için konuşacak bir sürü şeyiniz

oluşturdu. Hatta bir kadın arkadaş şey dedi. Seni hiç sevmezdim ben, ay gıcık adam falan derdim, şimdi aile gibi.” (Katılımcı 6)

“Bu süreçte de en önemli olan şey, ben bizim birbirimizi kaybetmememiz olduğunu düşünüyorum. Yani çözülmeye mahal vermemek, yani hiç kimse tek başına takılmasın. Yani daha sıkı bir ağ kurabilmek bence önemli bu noktada.” (Katılımcı 29)

Dayanışma

Değer verilen, bağlılık geliştirilen ilişkiler temelini dayanışmadan almaktadır. Nitekim mülakatlar esnasında muhreç akademisyenler, ihraç edilmiş olsun ya da olmasın imzacı akademisyenleri, bu akademisyenlerle dayanışma ilişkisine giren kişi ve kurumları ve bu süreçte birbirleriyle geliştirdikleri ilişkileri “dayanışmanın varlığı”, “manevi dayanışma”, “akademik dayanışma” bağlamında ve olumlu duygu ve düşüncelerle (olumlu etki, ilişkiler olumlu) vurgulamışlardır (Şekil 55).

Akademisyenlerin zor koşulların üstesinden gelmelerini, sosyal ilişkilerine hakim olan “daya-

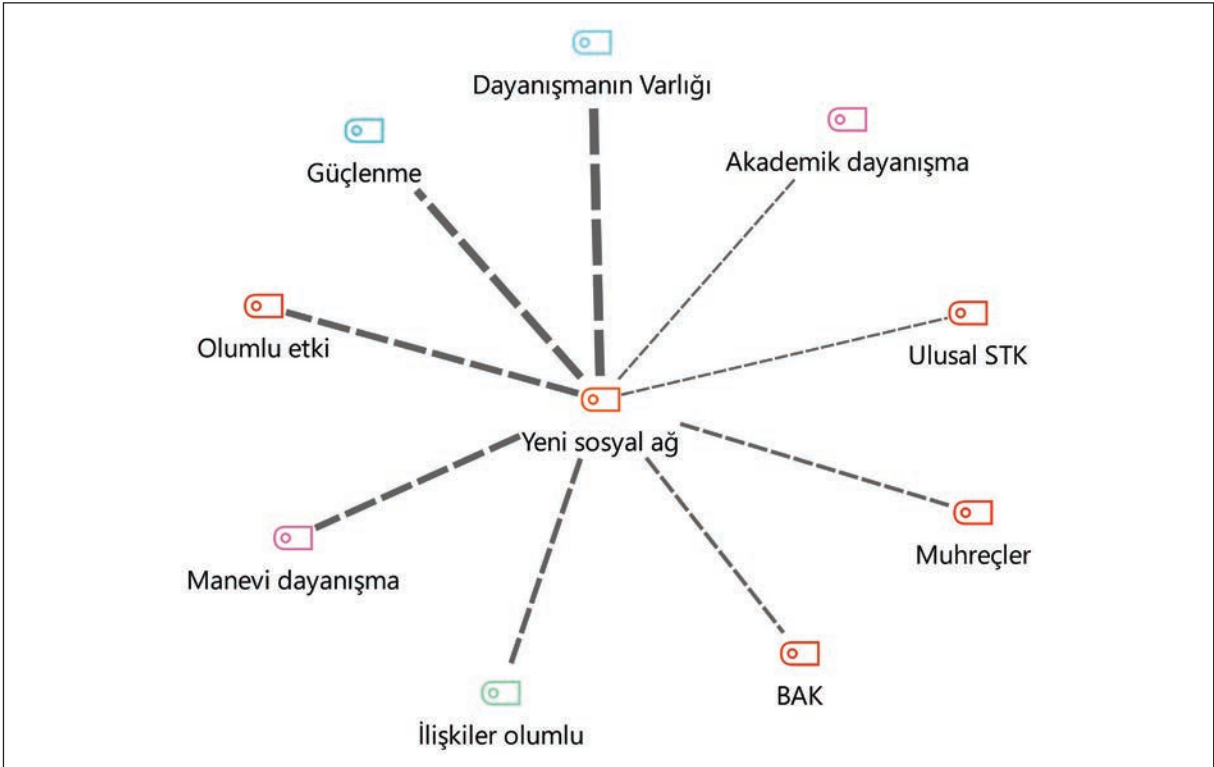
nışma” kolaylaştırmıştır. Aşağıdaki ifadeler, dayanışmanın hem akademik hem de siyasi yönüne vurgu yapmaktadır.

“Belirli ilişki ağlarının dışında yeni ilişki ağları da ortaya çıkıyor... Bu dayanışmanın diyelim ki akademik, siyasi yönüyle birleştiği şeyler de oldu... Ben atılmadan önce o kadar gezen, konferans panel falan veren birisi değildim. Yani seçici de davranırdım hani... Atıldıktan sonra bana gelen taleplerin hepsini karşıladım birbirleriyle çakışmadığı sürece. Dolayısıyla o zamanlarda da yeni insanlar tanıdım. Yani işte Türkiye'nin pek çok yerinde bu gibi konferans vs. paneller falan oldu. Yani biliyorum onlar hem benimle dayanışmak içindi hem de onlar orada görüş alışverişinde...” (Katılımcı 4)

Aidiyet Duygusunun Yeniden İnşası

İhraç edilen akademisyenler arasında gelişen dayanışma, akademisyenler arasında yeni bir aidiyet duygusu inşa etmiş, bir “biz” duygusu oluşturmuştur. Bu durum, Katılımcı 31'in anlatısının işaret ettiği gibi, akademisyenlerin direncini artırmıştır:

Şekil 55: Yeni Sosyal Ağ'la Birlikte İfade Edilen Temalar

“Orada da bizden şöyle ihraç edilmiş bir arkadaş var, öğretmen arkadaş ya da işte hemşire arkadaş, onunla şey yaparsınız gibi. O müthiş bir şey aslında, bunlar çok olduğundan değil ama olduğunda da güzel geldi hep. Kendimi hiç sahipsiz hissetmedim, diyeyim özetle.” (Katılımcı 31)

“Hani bir yerde, bir bakıyorsun bir Ayşe ile tanışyorsun yani. Bir yerde bir bakıyorsun bir Mehmet’le tanışyorsun. İşte aynı yolun yolcusuyumuz yani. Ben bu güzel insanlarla nerede tanışacaktım? Bu, benim için en büyük kazanım bu olayda. Çok büyük bir dayanışma oldu. Bu benim içimi şey yapıyor yani. İçimi sıcak tutuyor, dirençli tutuyor.” (Katılımcı 37)

Katılımcı 23, yaşananlar karşısında bir arada durmanın geleceğe yönelik “umudu” canlandırdığını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Barış İçin Akademisyenler oluşumunun kendisi. Çok güzel insanlarla tanıştım. Çok güzel ilişkiler kurdum ve sadece akademi anlamında değil, ülkeden de beklentimi canlandıran bir şey oldu. Yoksa yurt dışı gibi bir ihtimal vardı. Onu ara ara düşünüyordum. Ben biraz politik bir tutum olarak da çıkmaktan imtina ettim. Barış Akademisyenleri ile kurduğum ilişki olumlu yanlarından biriydi bu sürecin.” (Katılımcı 23)

Kurumsal Dayanışma ve Destek Pratikleri

Öte yandan, dayanışma sadece muhreçler ve

imzacı akademisyenler ile değil, aynı zamanda toplumun farklı kesimleriyle, özellikle de sivil toplum örgütleri ile geliştirilen ilişkilerin de temeli oluşturmaktadır. Nitekim bu ilişkiler, aynı zamanda ulusal sivil toplum örgütleriyle birlikte anılmaktadır (Şekil 56).

İhraç edilen akademisyenlerle gelişen ilişkilerin yanında kurumların da sosyal destek mekanizmalarının, güven ilişkilerinin, toplumsal ağların güçlenmesinde etkili rol oynadığı, araştırma çerçevesinde görüşülen akademisyenlerin anlatılarında da yer almaktadır.

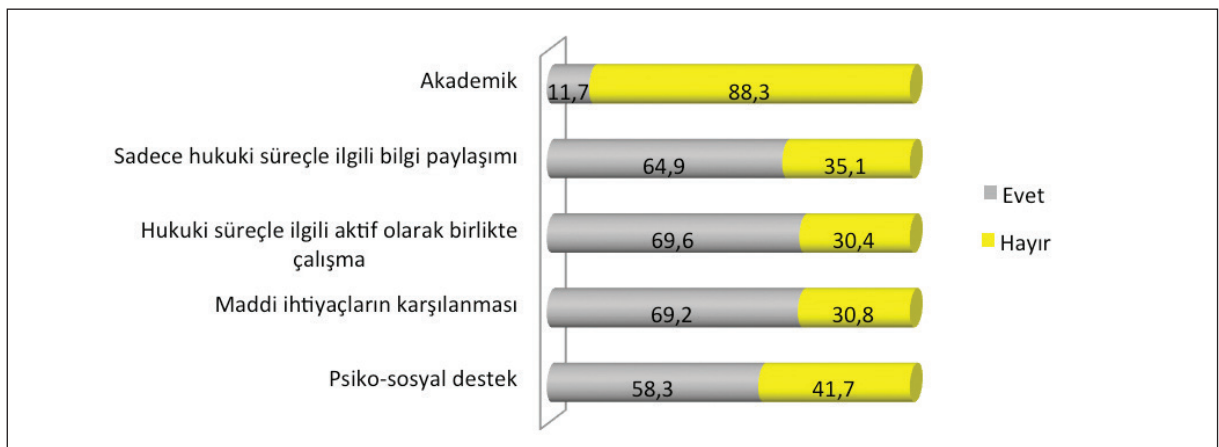
“Gelenler daha çok sendika çevresinden doğru, daha önce tanıdığım veya tanımadığım insanlar. İhraç edilen, benim gibi akademisyenler vesaire. Onlarla daha sık görüşmeye başladım. Daha çok şey paylaşmaya başladık. Ama genel olarak bu süreç bende bir sosyal olarak genişlemeye sebep oldu yani. Sosyal ilişkilerde bir genişleme oldu bende.” (Katılımcı 27)

Nitekim akademisyenlerin %99’u, ihraç sırasında ve sonrasında bir grup/topluluk/kurumla dayanışma amaçlı iletişim içinde olduklarını belirtmiştir. Dayanışma ağlarından sağlanan destek, ekonomik destekten iş arama ve kurma süreçlerinde ve hukuki süreçlerde desteğe kadar çeşitlenmektedir (Şekil 56).

Ekonomik Destek

Bu süreçte maddi ihtiyaçların karşılanmasında, bu ilişkilerin çok önemli olduğu görül-

Şekil 56: Dayanışma Amaçlı İletişimin İçeriği (%)

* Birden fazla yanıtı soru.

mektedir. Nitekim akademisyenlerin %87,7'si ihraç edildikten sonra ekonomik destek aldığını belirtmiştir. Desteğe ihtiyaç duymayan akademisyenlerin oranı sadece %8,2 olup akademisyenlerin %4,1'i destek teklifini kabul etmemiş ya da desteğe ihtiyacı olduğunu söylememiştir (Şekil 57).

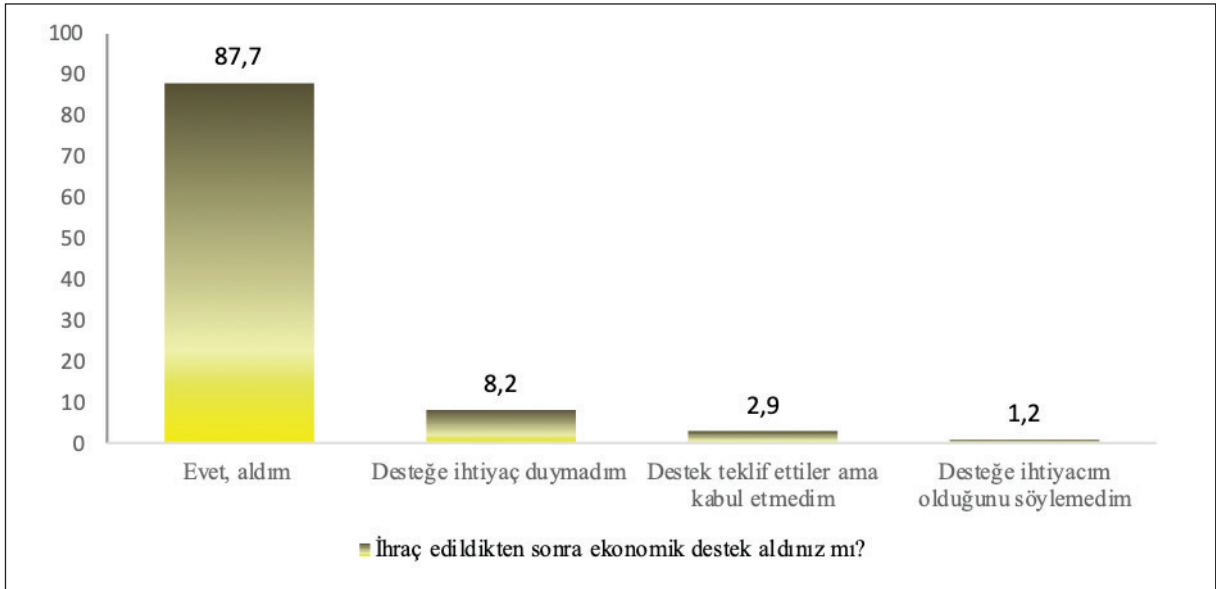
Bu süreçte ekonomik bunalımların üstesinden gelmede ailenin (%64,8), akrabaların (%11,8) ve arkadaşların (%31) sağladığı maddi destekler kadar, üniversitedeki meslektaşların (%53,1) ve benzer dünya görüşüne sahip kişilerin (%27,7) sağladığı destekler de oldukça önemli olmuştur.

Bu yardımların yetersiz kalması durumunda akademisyenlerin faydalandıkları ekonomik destek kaynaklarından en önemlisi, ihraçları desteklemek amacıyla kurulan fonlar olmuştur (%95,3). Uluslararası kurumların sunduğu destek ve burslar da (%14,1) bu açıdan önemlidir (Şekil 58).

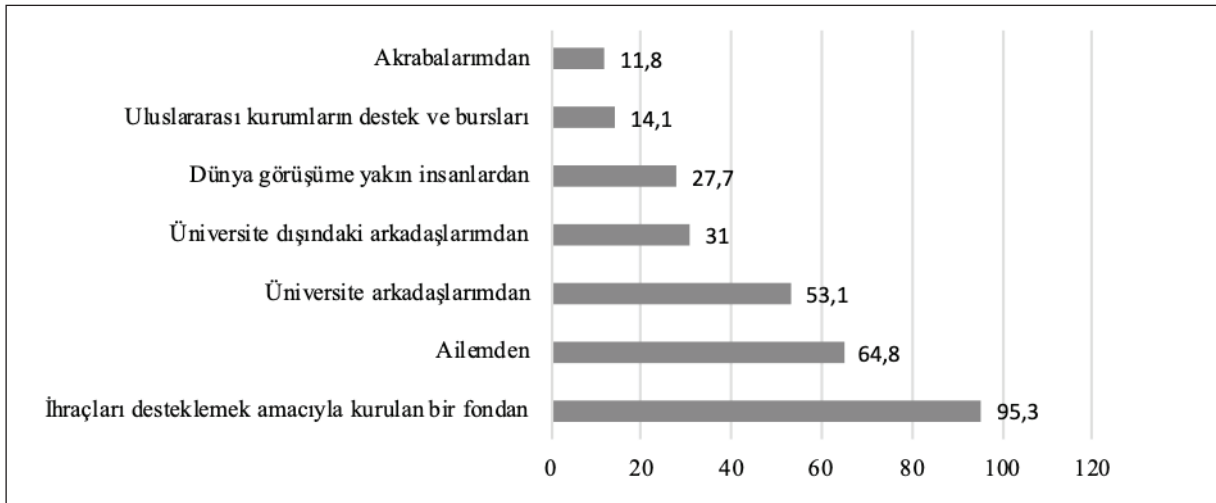
- *İş Arama ve Kurma Süreçlerine Destek*

Araştırma kapsamında görüşülen akademisyenlerin verdikleri yanıtlar, akademisyenlerin ihraç sonrasındaki iş arama ve iş kurma süreçlerinde dayanışma ağlarının önemine işaret

Şekil 57: İhraç Sonrası Ekonomik Destekten Faydalanma

Şekil 58: Ekonomik Destek Kaynakları (%)

*Çok yanıtli soru

etmektedir. Bu bağlamda akademisyenlerin, beklenebileceği gibi ailelerinden (%36,9), yakın çevrelerinden (%42,4) ve meslektaşlarından (%48,8) destek aldıkları görülmektedir. Burada, iş arama ve kurma süreçlerinde dünya görüşüne yakın insanların (%47) ve meslek örgütü/sendikanın (%32,7) sağladığı desteklerin altını çizmek gerekmektedir (Şekil 59).

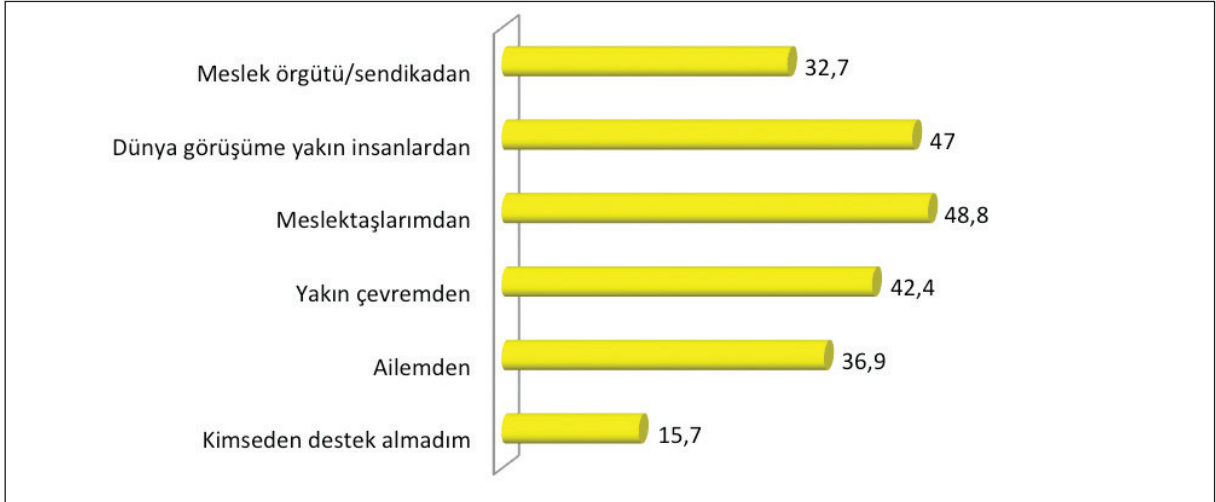
Hukuki Destek

Dayanışma ilişkisinde maddi ihtiyaçların karşılanması kadar, hukuki süreçlerle ilgili bilgi paylaşımı ve bu konuda birlikte çalışma da öne çıkmaktadır. Akademisyenlerin %96'sı hukuki süreçlerle ilgili olarak hukuki danışmanlık aldığını

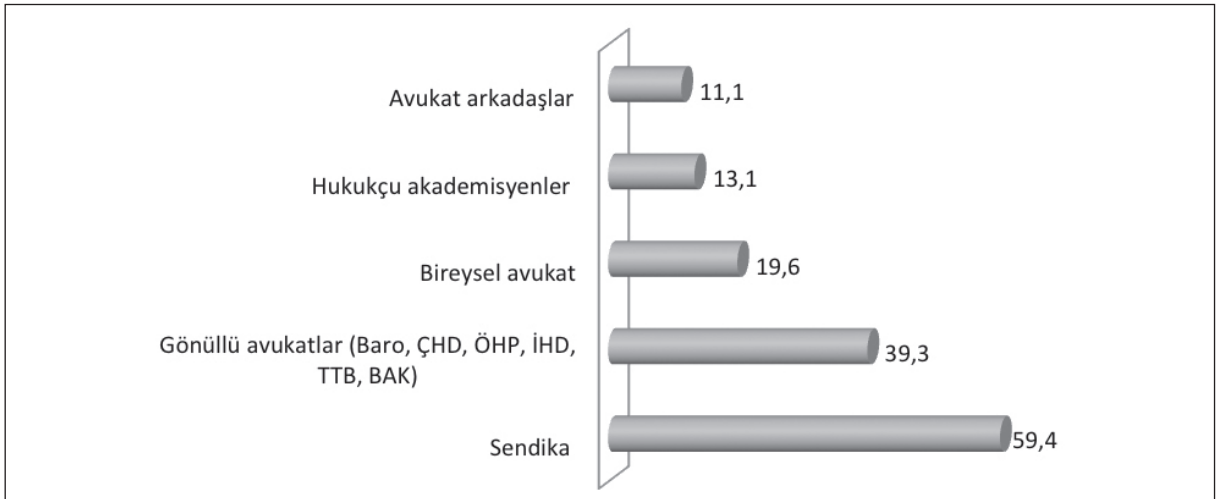
ifade etmiştir. Hukuki danışmanlık alınan gruplar arasında sendika (%59,43), Baro, Çağdaş Hukukçular Derneği, İnsan Hakları Derneği (İHD), Özgürlükçü Hukukçular Platformu (ÖHP), Türk Tabipleri Birliği (TTB) gibi kurumların ve BAK-Dayanışma'nın gönüllü avukatları (%39,34) bulunmaktadır. Bu süreçte hukukçu akademisyenlerin (%13,11) destekleri de vurgulanmıştır. Akademisyenlerin %19,67'si bireysel avukatlarından, %11,07'si avukat arkadaşlarından, %2'si ise aile avukatlarından hukuki destek aldıklarını ifade etmiştir (Şekil 60).

Akademisyenler ihraç sonrasında dayanışma içinde oldukları bu grupların, yanlarında ve kendilerine destek olduklarını hissettiklerini

Şekil 59: İş Arama ve Kurma Süreçlerinde Sağlanan Destek (%)

Şekil 60: Hukuki Destek Alınan Kaynaklar (%)

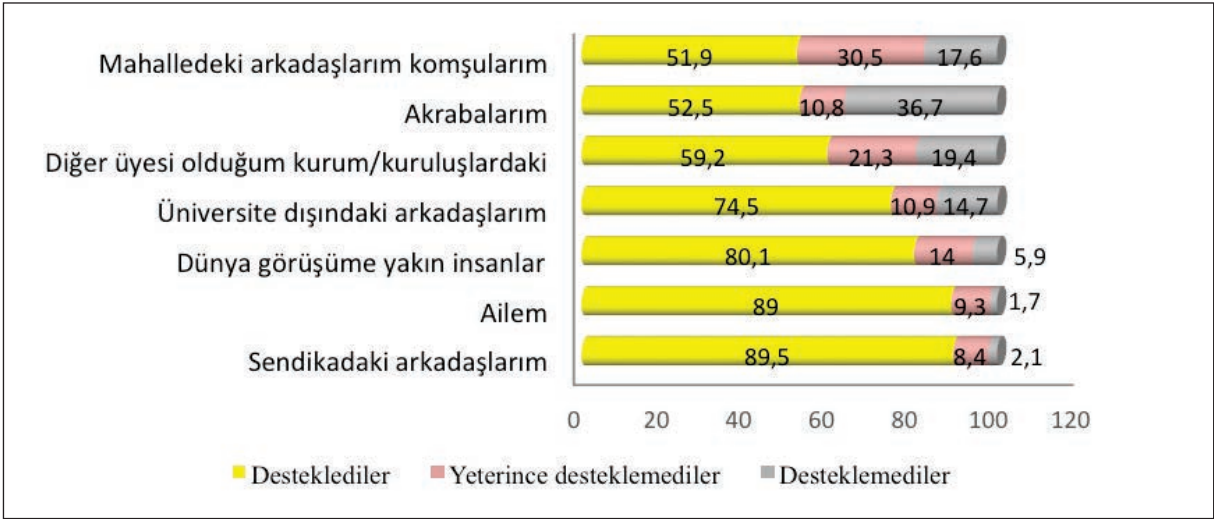

belirtmişlerdir. İhraç sonrasında desteği hissedilen gruplar arasında sendikadaki arkadaşlar (%94) öne çıkmakta, bunu aile (%89,5) ve dünya görüşüne yakın insanlar (%89), üniversite dışındaki arkadaşlar (%80) ve üyesi olunan diğer kurum/kuruluşlardaki arkadaşlar (%74,5) takip etmektedir. Bu süreçte akrabaların, komşuların ve mahalle arkadaşlarının ve özellikle de üniversite dışındaki arkadaş ve meslektaşların destekleri sınırlı olmuştur. Örneğin, akademisyenlerin %30'dan fazlası üniversite arkadaşlarının ve meslektaşlarının, %20'den fazlası da akrabalarının bu süreçte kendilerine yeterince destek olmadıklarını belirt-

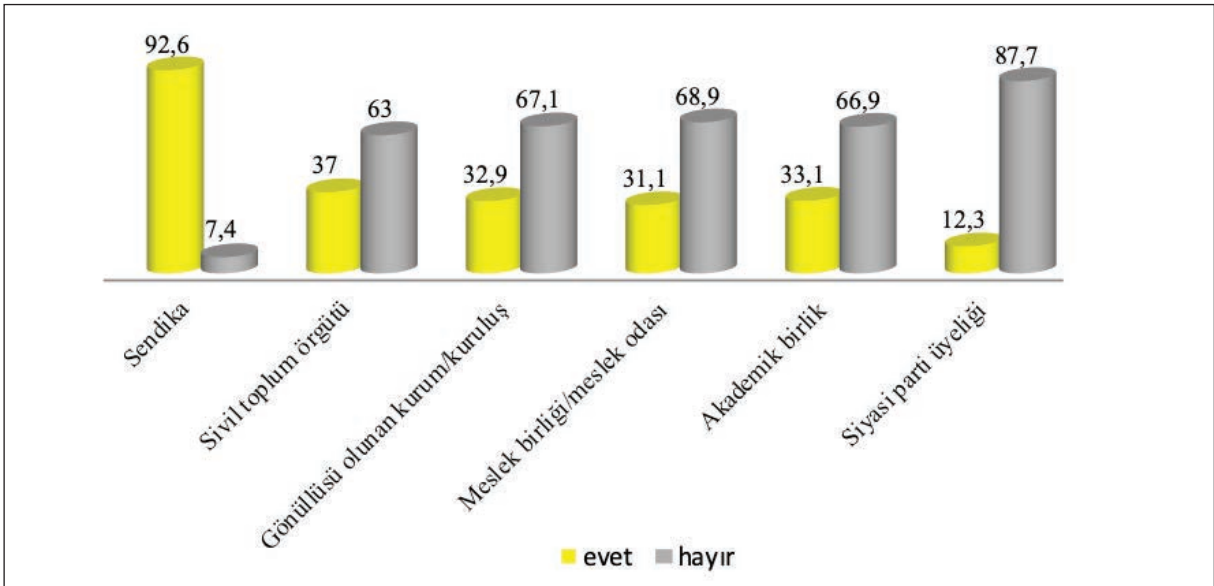
miştir. Aynı grupların desteklemediğini belirten akademisyenlerin oranı ise sırasıyla %18 ve %19 olmuştur (Şekil 61).

Araştırma kapsamında görüşülen akademisyenlerin %92,6'sı, sendika üyesi olduğunu belirtmiştir (Şekil 62). Bunların %98,7'si, sendikanın ihraç sürecinde destek olduğunu (Şekil 63); bu dayanışmanın maddi destek, sosyal/manevi destek, basın açıklaması ve benzeri siyasi destek şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Akademisyenlerin %37'si sivil toplum örgütlerine üyedir. Bunların %76,7'si ihraç sonrasında üyesi oldukları sivil

Şekil 61: İhraç Edildikten Sonra, Kişi veya Grupların Desteğini Hissetme (%)

Şekil 62: İhraç Edilen Barış Akademisyenlerinin Örgütlülük Durumları (%)

toplum örgütünün desteğini belirtmiştir. Bu desteğin büyük ölçüde sosyal/manevi destek şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bir kurumla ilişkisini gönüllüsü olarak sürdüren akademisyenlerin oranı %32,9'dur. Bunların %88'i ihraç sonrasında söz konusu kurumların kendilerini desteklediklerini belirtmiştir. Bu destek sosyal/manevi desteğin yanı sıra basın açıklaması yapmayı da kapsayan siyasi desteği içermektedir. Araştırma kapsamında görüşülen akademisyenlerin %31'i meslek birliği/meslek odasına; %33,1'i akademik birliğe üyelikleri olduğunu belirtmiştir (Şekil 62).

Araştırma kapsamında, akademisyenlerin üye oldukları mesleki ve akademik kurumların ihraçtan sonraki tutumları da sorulmuştur. Akademisyenlerin sırasıyla %70,3'ü ve %43'ü bu kurumların ihraçtan sonra kendilerini desteklediklerini ifade etmiştir. Bu desteklerin ağırlıklı olarak sosyal/manevi destek olduğu görülmekte, bunu basın açıklaması ve benzeri siyasi destekler ile hukuki destek takip etmektedir (Şekil 63).

Kurumlara İlişkin Güven Duygusu

Bu noktada, özellikle politik şiddetle ilişkili olan travmanın, topluma ve kurumlara ilişkin hayal kırıklığı ve güven duygusunda aşınma yarattığını, tahrip edici olduğunu vurgulamak gerekir. Buna karşılık, örgütsel dayanışmanın bu kırılmayı tamir edici rol oynadığı görülmektedir. Nitekim akademisyenlerin %76,9'u örgütlerin sağladığı

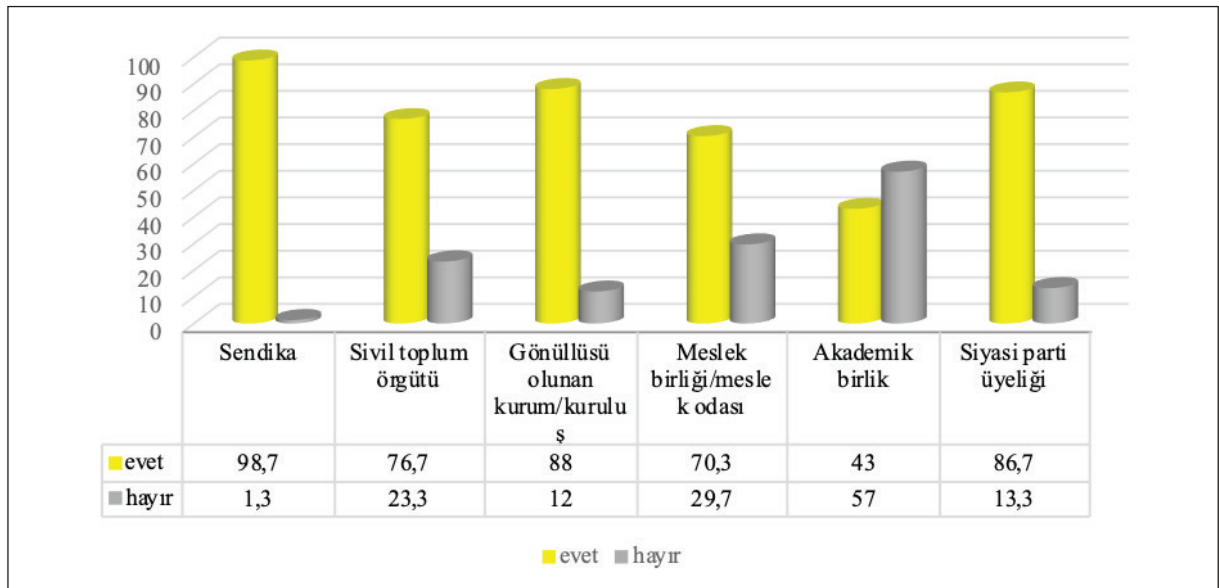
dayanışma ve desteğin bu süreçte beklentilerini karşıladığını, üyesi oldukları kurumlara (%83,8) ve bu kurumların temsil ettiği değerleri taşıdığına güven duymaya (%82,5) devam ettiklerini belirtmiştir. Bu desteklerin kurumsal dayanışmaya güveni artırdığını ifade eden akademisyenlerin oranı %70,4'tür (Şekil 64).

Bu dayanışmanın psiko-sosyal destek açısından da önemli olduğu görülmektedir. Araştırma sırasında görüşülen akademisyenler, dayanışmanın psiko-sosyal açıdan katkısını şu şekilde ifade etmişlerdir:

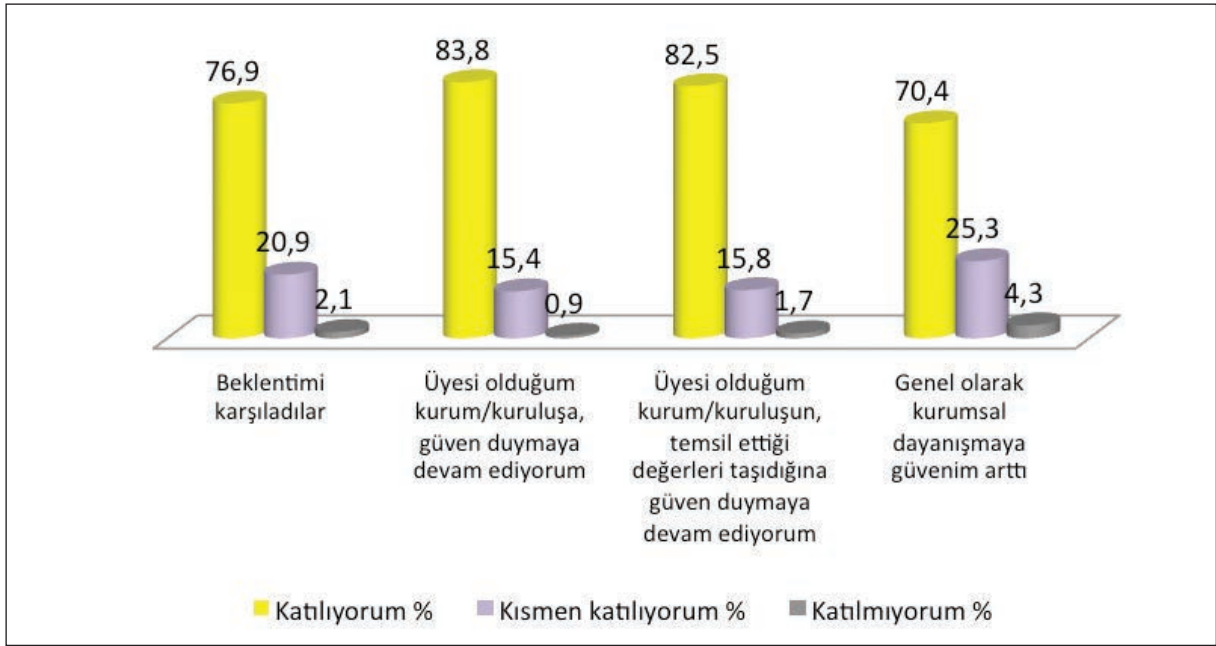
“Bir sürü dayanışma, destek ağının içine girmek beni çok güçlendirdi. İyi hissettirdi, güçlenmeden kastım o. Hani iyi hissettiren şeyler arasındaydı. İşte uluslararası ve ulusal insan hakları ve sivil toplum alanından gelen destek ve dayanışma çok iyi hissettirdi, güçlü hissettirdi.” (Katılımcı 42)

“Bir kere dayanışma ağı çok mutlu ediyor beni...Emek ve demokrasi güçlerinin bizimle gösterdiği dayanışma en mutlu eden şeydi, yani tanımadığımız insanlar bile yaptığımız anda derslere geldiler, sendikaya geldiğimizde sonuna kadar kapılar açıldı her seferinde, hep onların yani içten, yürekten desteklerini yanımda hissetmek beni çok mutlu etti.” (Katılımcı 9)

Şekil 63: Üyesi Olunan Örgütlerin İmza Süreci ve İhraç Sonrası Destekleri (%)

Şekil 64: İmza Süreci ve İhraç Sonrası Destek Veren Örgütlere İlişkin Değerlendirme (%)

Değerlendirme

Bariş İçin Akademisyenlerin ihraç sonrası pratiklerine ilişkin yukarıda sunulan bulgular, ihraç edilen akademisyenler arasında *değer verdikleri sosyal ilişkiler* geliştiğini, akademisyenlerin hem bu ilişkilere hem de belirli değerlere *bağlılık* geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, imzacı akademisyenler arasında dünyayı algılamada, duygularında ve eylemlerindeki ortaklaşmanın bir sonucu olarak bir “topluluk” oluştuğuna işaret etmektedir (Hunt ve Benford, 2004; Poletta ve Jesper, 2001). Bu topluluk, ihraç edilen akademisyenlerin olup bitenleri anlamlandırdıkları bir alan oluşturmakta, ihraç edilen akademisyenler kendilerini bu topluluğun üyesi olarak görmektedirler. Bu aynı zamanda, temelini dayanışmadan alan bir “kolektif kimlik” inşa edildiği anlamına da gelmektedir. Aidiyet duygusu, güven ve bir arada olmaya duyulan saygı, akademisyenlerin farklılıklarını aşarak ortak sorunlara birlikte çözüm üretmelerini kolaylaştırmış, kendilerini yeniden düzenleyerek var olabilmelerini mümkün kılmıştır (Leap ve Thompson, 2018).

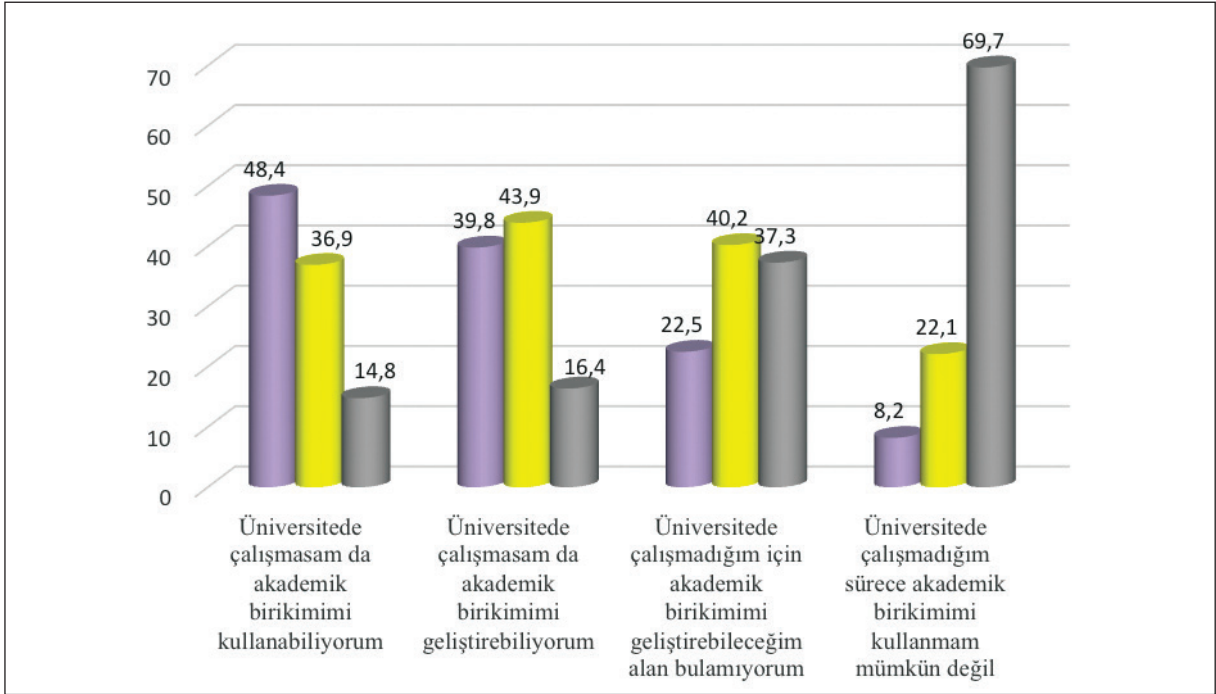
Akademisyen Olma İddiasını Sürdürme

İhraç edilen Bariş Akademisyenleri, bu süreçte oluşan kolektif kimliğin içinde ve onun desteğiyle akademik varlıklarını sürdürmenin yollarını

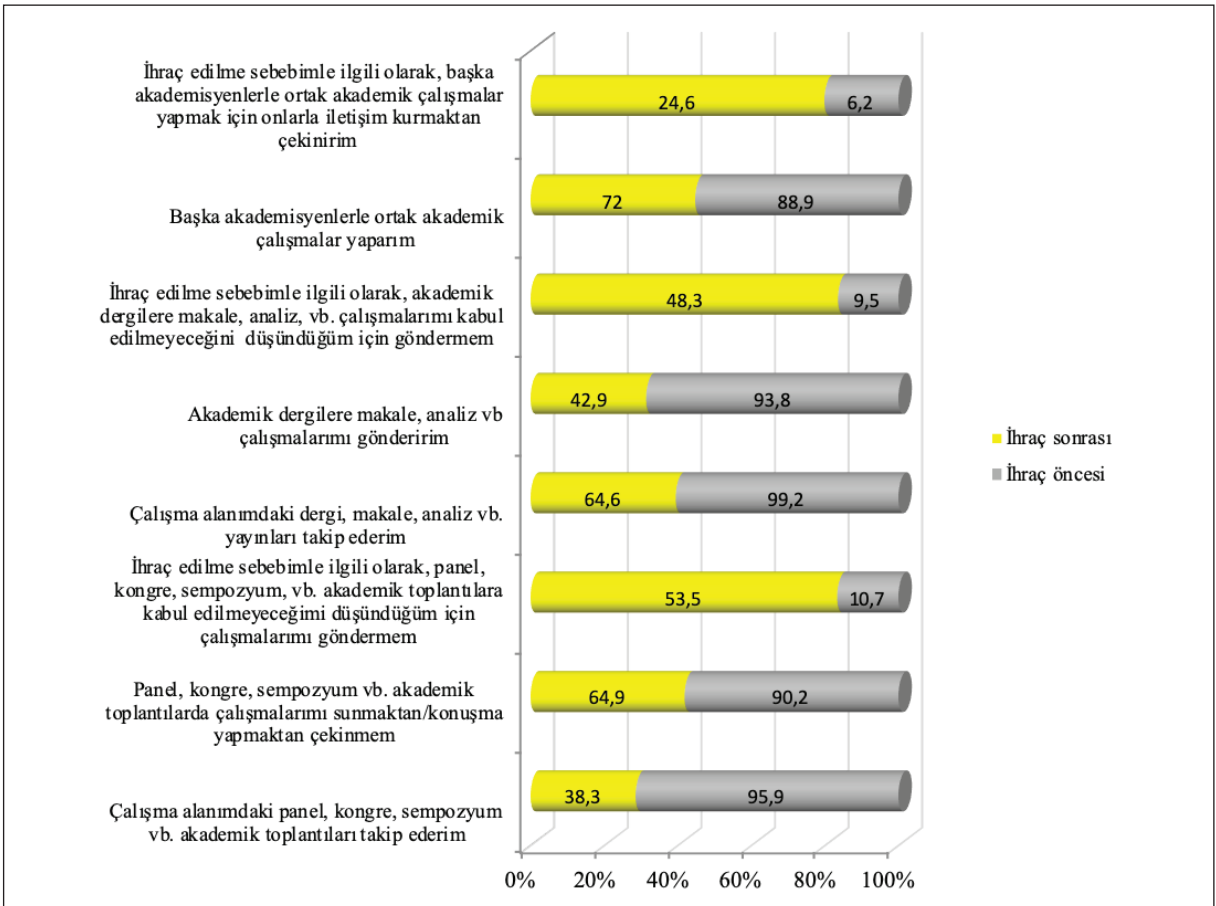
aramaktadırlar. Bu süreç, ihraç edilen akademisyenleri akademik üretim için gerekli maddi ve entelektüel koşullardan yoksun bırakmış olsa da akademisyenlerin akademik birikimlerini hayatın farklı alanlarına tercüme etmeye ve geliştirmeye çalıştıkları izlenmektedir. Akademisyenlerin %22,5’i üniversitede çalışmadığı için akademik birikimini geliştirebileceği alan bulamadığını, %40,2’si ise bunun kısmen mümkün olduğunu belirtmiştir. Bu ifadeye katılmayan akademisyenlerin oranı ise %37,3’tür. Araştırma kapsamında görüşülen akademisyenlerin %80’den fazlası tüm zorluklara ve kısıtlara rağmen üniversitede çalışmasa da akademik birikimini kullanabildiğini ve geliştirebildiğini belirtmiştir. Üniversitede çalışmadığı sürece akademik birikimini kullanmanın mümkün olmadığı şeklindeki ifadeye katılmayan akademisyenlerin oranı %69,7’dir (Şekil 65).

Akademik çalışmalarını sürdürmek konusunda zorluklar ve gerilemeler yaşasalar da akademisyenlerin önemli bir bölümünün akademik faaliyetlerini sürdürdükleri gözlenmektedir. Akademisyenlerin %72’si başka akademisyenlerle ortak akademik çalışmalar yaptığını, %42,9’u akademik dergilere makale, analiz vb. çalışmalarını gönderdiğini, %64,6’sı çalışma alanındaki yayınları takip ettiğini belirtmiştir (Şekil 66).

Şekil 65: İhraç Edilen Barış Akademisyenlerinin Akademik Birikime İlişkin Değerlendirmeleri

Şekil 66: İhraç Öncesinde ve Sonrasında Akademik Çalışma Yapma Konusunda Değişim (%)

“İnadına Yazmak”

Akademisyenlerin anlatılarına bakıldığında, akademik faaliyetleri sürdürmenin zorluklarla baş etmenin en önemli yolu olduğu anlaşılmaktadır:

“Ben fena hâlde çalışmaya verdim kendimi. Sanki doçentliğe hazırlanıyormuşum gibi. Doçentlik için bir boşluk, doçentlik hazırlığı yapabilmek için boşluk bulduğumu hissettim. En başından beri. Ders verme sürecinde, o hengame içinde okuyamadığım bir sürü şey vardı. Onları okumaya başladım. Yazma işini hayatımın gerçekten bir parçası yapma kararını vermek için çabalayıp duruyordum. O kararı verdim. Yazmaya çalışıyorum şimdi elimden geldiği kadar. Çeviri yapıyorum çok yoğun bir biçimde... Yazmayla çizmeyle geçirdim [vaktimi]” (Katılımcı 22)

Bu dönemi akademik olarak en üretken dönemi olarak tanımlayan Katılımcı 6, akademik üretime verdiği değerini ayakta tutan en önemli etken olduğunu belirtmektedir:

“Ben şimdi hiç olmadığım kadar üretken bir dönemde kendimi hissediyorum. Beni ayakta tutan yegane şeylerden birisi de, normal şartlardan daha fazla akademik üretime değer vermeye başlamam.” (Katılımcı 6)

İhraç edildikten sonraki süreçte yurt dışında ders vermek, araştırmalar yapmak, makale yazmak, sunum yapmak, kendi alanıyla ilgili araştırma merkezi kurmak gibi işlerle uğraştığını belirten Katılımcı 36, bunu “*gayet akademik bir hayat sürüyorum*” şeklinde ifade etmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde akademik üretimi sürdürmek *direnmenin bir yolu* olarak da vurgulanmıştır. Katılımcı 31 ve Katılımcı 44, direnmenin bir yolu olarak akademik üretime devam ettiklerini şu ifadelerle anlatmışlardır:

“Tabii ki çok ciddi akademik çalışma yapamıyorsun. Onun için gerçekten daha dört başı mamur koşullar lazım. Sadece bizlerin ve bizi destekleyen insanların çabalarıyla daha sınırlı oluyor hâliyle. Fakat o inadın sürmesi güzel. Hani ‘biz yapacağız kardeşim’ inadı güzel bence orada.” (Katılımcı 31)

“...buna rağmen direniyorum, yazmaya çizmeye devam ediyorum.” (Katılımcı 44)

Bu konuda Katılımcı 19 şunları aktarmıştır:

“Şu slogan çok önemli: biz ihraç olduğumuzda söyleniyordu, sonradan bırakıldı, Barış imzacıları arasında ‘bize maaş verdiğiniz için biz akademisyen değiliz’. Ben bunu çok telaffuz ediyorum. O zaman da çok telaffuz ediyordum, şimdi de. Az önce arkadaşlarla beraber toplantıydık, bizim imzacı arkadaşlarla. Orada da aynısını söyledim, bize maaş verdikleri için biz akademisyen olmadık. Akademisyenin iki görevi vardır, temelde: Biri üretmek, diğeri paylaşmak. Üretmiyorsak paylaşalım. Çıkalım insanlara bilimi anlatalım yani... Şeyi çok önemli görüyorum, bize maaş verdiğiniz için biz akademisyen değiliz. Bu yüzden o makaleyi yazmak beni çok mutlu etti. Adres olarak da Eğitim-Sen’i yazdım.” (Katılımcı 19)

Yaşananları Belgeleme, Gelecek Nesillere Aktarma

Bu inadın bir ayağını yaşananları belgeleme ve gelecek nesillere aktarma oluşturmaktadır. Bu konuda Katılımcı 6’nın aktardıkları çarpıcıdır:

“...yazdığım, ..., o makale süreci beni iyi hissettirdi. Çünkü ben o makalede bunları yazdım. Yani bunlar daha önce Türkiye’de nasıl yaşanmış, şimdi nasıl yaşanıyor. Yani bu akademik üretimin kendisi benim için bir dayanak olmaya başladı.” (Katılımcı 6)

Yaşananları belgelemenin ayakta kalmanın bir yolu olması Katılımcı 22’nin anlatısında da yer bulmaktadır:

“Hayatımda ilk kez kitap yazmaya başladım. Yani hiç hayal bile edemiyordum kitap yazacağımı. Yazılar yazarım, şunu yaparım bunu yaparım, doçentliğimi alırım. Ondan sonra da bakarız kitap mitap diyordum. Şimdi ben kitap yazmak istiyorum. Uzun uzun söyleyeceğim bir şeyler var. Özgürlükle ilgili bir kitap yazıyorum mesela. Ve bu sürecin sonucudur bu. Yani bu sürecin sonucunda olan bir inanç.” (Katılımcı 22)

Akademi İçinde Yer Alma İmkânı Yaratan Ortamların Önemi

İmzacı akademisyenleri üniversitelerin dışına iten uygulamalar, Türkiye üniversitelerinde çalışmalarına izin verilmeyen akademisyenleri, akademik üretimi üniversitelerin dışında geliştirme yolları aramaya zorlamıştır. Bu noktada, akademik faaliyetleri sürdürme imkânı yaratan ortamların, özellikle de sivil toplumun örgütlü kesimlerinin sağladığı olanakların önemini vurgulamak gerekir. Katılımcı 42'nin anlatısı bu süreci çarpıcı bir şekilde özetlemektedir:

“Akademi büyük yara aldı, ciddi kurumsal gelenekler yara aldı, nitelikli hocalar sürüldü falan ama bu insanlar akademinin bir takım yani devlet tarafından, iktidar tarafından veya rektörler tarafından verilen bir kürsüden ibaret olmadığını, onların verdiği maaşla yapılacak bir işten ibaret olmadığını güçlü bir şekilde hatırlattılar bence. Gösterdiler pratikleriyle. Bütün bu hocalar çok çeşitli biçimlerde akademik çalışmalarını sürdürmeye, yayınlarını yapmaya, araştırmalarını yapmaya gayret ettiler. Şüphesiz daha kısıtlı olanaklarla yaptılar, yapıyorlar. Ama gene de onlar etrafında uluslararası ve ulusal, yerel ölçeklerde oluşan dayanışma ağlarının da katkılarıyla ve kendi bireysel mücadele azimleri ve çabalarıyla da... Yani akademiden ihraç edilemeyeceğimizi, bizi akademiden ihraç etmek isteyen zihniyete karşı güçlü bir şekilde gösterdiler. Belki de daha önce hiç olmadığı kadar güçlü bir akademi fikri ortaya çıktı.”(Katılımcı 42)

Örgütlerin bu konuda sağladığı dayanışma ve destek Katılımcı 9 tarafından da vurgulanmıştır:

“Bu süreçlerin dışında kalmak üzdü gerçekten ama akademik çalışmalarında bir aksama oldu mu, hayır. Yazıp çizmeye devam ediyorum ben yine. Ne sayesinde? Meslek örgütümün sayesinde büyük ölçüde ve bizimle dayanışma içinde olan, örneğin emek ve dayanışma güçleri, sendikalar, onların destekleri, pek çok programda bize yer açmaları, onun dışında kendimizin hemen kurduğu [Kent ismi] Dayanışma Akademisi. Bunlar akademik faaliyetlerimizi sürdürmemize yol açtı.”(Katılımcı 9)

Akademisyen Kimliğini Kolektif Olarak Sürdürme Çabası

Kurumsal Akademiyi Sorgulama

“Evrensel akademik değerlerin Türkiye üniversitelerindeki temellerini tahrip eden ve akademisyenleri bu kurumların dışına iten uygulamaların” (TİHV, 2019: 7), ihraç edilen akademisyenleri Türkiye üniversitelerinde yerleşik olan kurumsal akademik yapıyı sorgulamaya zorladığı da izlenmektedir. Bu konuda Katılımcı 48'in paylaştıkları çarpıcıdır:

“... yani aslında akademinin ne olduğunu ben biraz da atıldıktan sonra anladım. Üniversitede çok da anlaşılacak bir ortam yokmuş zaten. Yani [..]DA'da, oradaki tartışmalarda, yeni tanıştığım hocaların akademiye nasıl baktığından, birlikte konuştuklarımızdan da çıkardım akademinin biraz ne olduğunu. Aslında şu an kafam daha net akademinin ne olduğu konusunda üniversitede olduğum süreçten. Atılmamın akademi anlamada faydası oldu. Yoksa [..] fakültesinde hiçbir şekilde anlayamazsınız.”(Katılımcı 48)

Türkiye üniversitelerindeki piyasalaşmış, özerkliğini kaybetmiş kurumsal yapıyı vurgulayan Katılımcı 23, bu konudaki görüşünü şu şekilde dile getirmiştir:

“Türkiye özelinde kısa vadede akademi olumlu hiçbir şey görmüyorum. Hatta Türkiye’de köklü bir değişim olsa bile kısa sürede düzelmeyecek bu durum. Zaten uzun zamandır piyasalaşmış, Bologna süreci ile özerkliğini kaybetmiş bir yapı. Bunun üzerine hükümetin politikaları üzerinden şekillenen bir ağ içerisinde. Daha bugün düşündüm. [..] Üniversitesindeyim. Sigaramı içiyorum. Dedim ki kendi kendime, buradan bir teklif gelse ister miyim, yok dedim istemem yani burada çalışmak istemem ben. Hani o şey kırıldı. [alanımdan] kopmadım. [Alanım] ile ilişkim devam ediyor ama kurumsal düzeyde akademik yapıdan bir umudum kalmadı.”(Katılımcı 23)

Entelektüel Faaliyet Yürütme ve Paylaşmanın Yeni Mecraları

Bu durumlar karşısında ihraç edilen Barış

Akademisyenlerinin etkin tutum aldıkları ve akademik faaliyetlerini üniversitenin dışında sürdürme arayışının bir sonucu olarak yeni mecralar oluşturmaya çalıştıkları izlenmektedir. Bu konuda Katılımcı 42 şunları paylaşmıştır:

“Fakat bu süreçte akademisyenliği üniversite kurumu dışında da yapabileceğimize dönük bir şeyle çıktım. Hatta belki, en azından ... Üniversitesinin koşullarına kıyasla daha iyi yapabileceğim, çeşitli imkanlar da yaratabileceğim inancıyla çıktım.” (Katılımcı 42)

Bu arayış aşağıdaki sözlerde de açıkça görülmektedir:

“Bir yandan bu ihraçtan dolayı yapmadığım bir şeyden çok ihraçtan dolayı edindiğim bir fikir: bağımsız bir akademi oluşturabilir miyiz? Yani, üniversite dışı bir akademi nasıl mümkün olur? Şu anda onun üzerine biraz kafa yoruyorum.” (Katılımcı 12)

Akademisyenlerin akademik üretimi üniversitelerin dışında geliştirme yolları aramak konusundaki motivasyonlarını Katılımcı 20 şöyle anlatmaktadır:

“Ne yapalım? Yaptığımız işi devam ettirelim. Yani biz vazgeçmiyoruz, siz bizi atsanız da, biz bir yerden çıkacağız. Yani o aslında direnme şeyi gibi. Hem de böyle bir şey kurarsak bir sürü insana faydamız olur, yapmak istediğimiz şeyi de yaparız. Ne yapalım, dışarıda yaparız eğer bunu kazanırsak, bu fonu alırsak. Benim için hâlâ öyle, politik bir direniş aynı zamanda.” (Katılımcı 20)

Nitekim akademik faaliyetleri sürdürme amacıyla dernek, vakıf, kooperatif gibi tüzel kişilikler kurulmuştur. Söz konusu tüzel yapıların önemli bir kısmının, üniversiteden ihraçlar karşısında dayanışma oluşturmak amacıyla oluşturulan Dayanışma Akademilerini temel aldığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre akademisyenlerin yaklaşık %30'u ihraç sonrasında dernek, vakıf, kooperatif ve/veya birlik kurma girişiminde bulunduğunu belirtmiştir. Bu oran, tüzel kişiliğin oluşum sürecinde aktif rol alanları göstermekte olup, kendisi tüzel kişilik oluşturma sürecinin

içinde doğrudan bulunmasa da kurulan örgütler etrafında çok sayıda akademisyenin toplandığı bilinmektedir.

Bu mecraların, akademisyenlerin ihraç sonrası süreci atlatmalarında önemli rolü olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı 11 ve 24, bu rolü şu şekilde dile getirmiştir:

“Bu süreçte ihraç edildikten sonra birçok etkinliğe gittim ama beni herhalde en iyi hissettiren etkinlik, siz de [kent ismi]den geliyorsunuz, o yüzden söylüyorum, [kent ismi] Dayanışma Akademisi'nde tezimle ilgili yaptığım sunumdu. Yani hani orada mıydınız bilmiyorum ama ben yaptığım sunumdan çok keyif aldım. Hâlâ akademinin içerisinde yer alabilme imkanı yaratan bu oluşumların kendisi çok kıymetli.” (Katılımcı 11)

“[kent ismi] Okulu kapsamında biz çok etkinlik yaptık. En son siyaset psikoloji isimli konferans yaptık. Bu öyle kolayca yapılabilecek bir şey değildi ve akademik olarak da çok nitelikli bir çalışmaydı. Yani hâlâ akademik çalışmalar yapılabiliyor. Bu da en iyi göstergelerden biri.” (Katılımcı 24)

Katılımcı 31'in anlatısından, bu mecralarda biriken deneyimin kolektif kimlik inşasına katkıda bulunduğu, Katılımcı 18'in anlatısından ise güven, aidiyet duygusu yarattığı, bir arada olmaya ilişkin değer duygusunu geliştirdiği anlaşılmaktadır.

“Mesela bazen onu kendime de hatırlatıyorum. Bu çok kıymetli bir şeydi, bunun içindesin şeyini hatırlatıyorum. Okuldaki dersliğin sınırları içinde yapamadığım bazı tartışmaları, bambaşka ortamlarda başka başka insanlarla daha farklı gruplarla birlikte yapabilmek.” (Katılımcı 31)

“Direnc pratikleri üretebildiğini görmek de hani insanın kendine özgüvenini getiren bir şey ve bunun sosyal bir karşılığı olması, tek başıma da değil bir grup insanla birlikte de yapabiliyorsun. O mesela çok güçlendirici oldu. Bu ne anlamda güçlendirici oldu? Atıyorum, belli noktalarda kendini ifade edebilme, fikrini ortaya koyma. Çünkü orada özgür hissediyorum kendimi, güvenli bir alanda hissediyorum,” (Katılımcı 18)

Bu araştırma kapsamında görüşülen akademisyenler, bu mecralarda yeni, farklı türde akademik deneyimler biriktirildiğine işaret etmişlerdir. Bu deneyimlerin, akademisyenlerin kendisini de dönüştürdüğü izlenmektedir. Araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen görüşmelerde akademisyenler, bu deneyimlerin toplum sorunlarıyla ilişkili, eşitlik ve dayanışma ilkelerine dayalı bir entelektüel faaliyet yürütme ve paylaşma deneyimleri olduğunu vurgulamıştır:

“(Bu mecralardan birinin ismini veriyor)’de ben çocuklara [...] dersi falan verdim. İlk kez hani şeyi fark ettim bir yani öyle şeyler yapayım ki hem de aynı zamanda toplumsal olarak direnişin bir parçası olsun. Sadece felsefe yapıp geçmeyeyim artık.” (Katılımcı 22)

“Hani bir arada olabilmek, şehirde barınabilmek. Çünkü şehirde çok etkinlik yaptık. Ve hani o etkinliklerin yapılabilmesi için sorumluluk çok aldım. Almaya da devam ediyorum. Bu süreci değerli görüyorum çünkü. Hani ayakta kalma çabasını, Dayanışma Akademilerini değerli görüyorum. O anlamda daha sosyal bir insan hâline geldim. Nasıl diyeyim? Dışarıda hareket eden şehirle ilişkilenen bir insan hâline geldim.” (Katılımcı 26)

“İşte insanlar ya sansüre boyun eğiyorlar ya da otosansür yapıyorlar. Bunu nasıl aşabileceğim üzerine kafa yorardım. İkincisi; bilgi toplumun lehine nasıl gelişebilir? Üniversiteler teknokentlerle, ‘bilim-sanayi ortaklığı’ adı altında tamamen... Üniversite dediğiniz kamu kaynağıdır ve kamu kaynağı, sermayeye peşkeş çekmektedir; başka adı yoktur bunun. Üniversite-holding işbirliği oluyor, o üniversite holding için bilgi üretiyor. Holding hiçbir şey vermiyor, hiçbir katkıda bulunmuyor. Üniversite toplum için ne üretebilir? Bugün kontrol ettim, tezin verilerinden ötürü. Diyelim ki yüzde 6,5 okuma yazma bilmeyen 15 yaş üstü kadın var Türkiyede. Düşünsenize, 100 kadından 6’sı okuma yazma bilmiyor. Ve siz ülkede 100, 150 tane üniversitenizin olmasıyla övünüyorsunuz...” (Katılımcı 12)

“... Üniversite bilgi üretirken bilgiyi sadece makalelerde kalan bir şey olarak nasıl

tutmayabiliriz? Nasıl o bilgiyi toplumun geneline yayabiliriz? Bunun üzerine kafa yorardım...” (Katılımcı 12)

Pek çok katılımcı, bu deneyimin kolektif olarak yaşanmasının ve üniversite dışında akademi olanağını ortaya koymanın güçlendirici yönünü vurgulamıştır. Örneğin Katılımcı 30, bu deneyimlerin yoldaşlık hukukunun gelişimine katkısını şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok iyi hissettirdi. Yani [üniversite ismi]’de bu hiç görmediğim bir şey, [üniversite ismi]’de öğrenci-hoca ilişkisi böyle çok katıdır, yani en azından bizim dönemimizde öyleydi. Biz burada içli-dışlı olduk, yani bir tür işte yoldaşlık hukuku gelişti, kendimi çok daha iyi hissettim. Üniversitede çalışırken kendimi böyle iyi hissetmiyordum.” (Katılımcı 30)

Katılımcı 33 bu konuda şunları paylaşmıştır:

“İnsanların bir araya geldiği, sohbet ettiği, bir şeyler ürettiği ve bunu kolektif yapabildiği bir şeyler yapıyor olmak bana umut veren şeyler, bunlar yani.” (Katılımcı 33)

Değerlendirme: Mağduriyet Söyleminden Özneleşmeye

Görüldüğü gibi, zorluklarla birlikte mücadele etme iradesini kırmaya yönelik sert müdahalelerin de olduğu bir zamanda ihraç edilen Barış Akademisyenleri bir arada durma iradesi göstererek ve birlikte hareket ederek baskı ve tehditlerin neden olduğu kırılmayı tamir etme ve geleceklerini yeniden kurma mücadelesi vermektedirler. Bu mücadele, mesleki becerilerin yok olmaması için yeni yollar arama çabasını da kapsamaktadır. Araştırma bulguları, akademisyen kimliklerini kolektif olarak sürdürmenin yollarını arayan ve yaratan bir süreci inşa etmeye başladıklarını ortaya koymaktadır. İhraç edilen Barış Akademisyenlerine özgü süreç, bunun dayanışma, örgütlülük ve inadı gerektirdiğini göstermektedir.

Öte yandan, maruz kaldıkları hak ihlalleriyle ve kayıplarla baş etme sürecinde, ihraç edilen Barış Akademisyenleri kendilerini etkileyebilecek gelişmelerin esiri olmamayı, değişimi yönlendirebilmek için bu gelişmelere direnmeyi, geleceği yönlendirebilmek için etkin tutum almayı, müdahâle alanı açma iradesini de göstermişlerdir. Tam da bu

nedenle, ihraç edilen Barış Akademisyenlerinin bu sürecin mağduru olmaktan çıkıp öznesi hâline geldiklerini söylemek mümkündür. Özneleşme dünyaya kendi mağduriyetinden hareketle değil, mağduriyet yaratmanın imkansız olacağı bir dünya arzusuyla bakmayı, bu çerçevede bir adalet ve hak talebiyle ilişkilenmeyi gerektirmektedir. Barış, adalet ve hak talebinin bir sonucu olarak bir araya gelen Barış İçin Akademisyenlerin bu süreçte kendilerini içinde buldukları mücadele, kendi mağduriyetlerinin giderilmesi değil, haklarının ve adaletin temin edilmesi olmuştur. Bu talep, ihraç edilen Barış Akademisyenlerini özneleştirmekte ve güçlendirmektedir.

B. İmza Dışı Gerekçelerle İhraç Edilen Akademisyenlerin Hak İhlalleri, Kayıplar ve Travmayla Başetme Süreçleri

Raporun bu bölümünde, *Bu Suça Ortak Olmayacağız!* başlıklı kamuoyunda Barış Bildirisi olarak da bilinen Bildiriye imza atmamak dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin, yaşadıkları hak ihlalleri, kayıplar ve bunların travmatik etkileriyle baş etme süreçleri betimlenecektir.

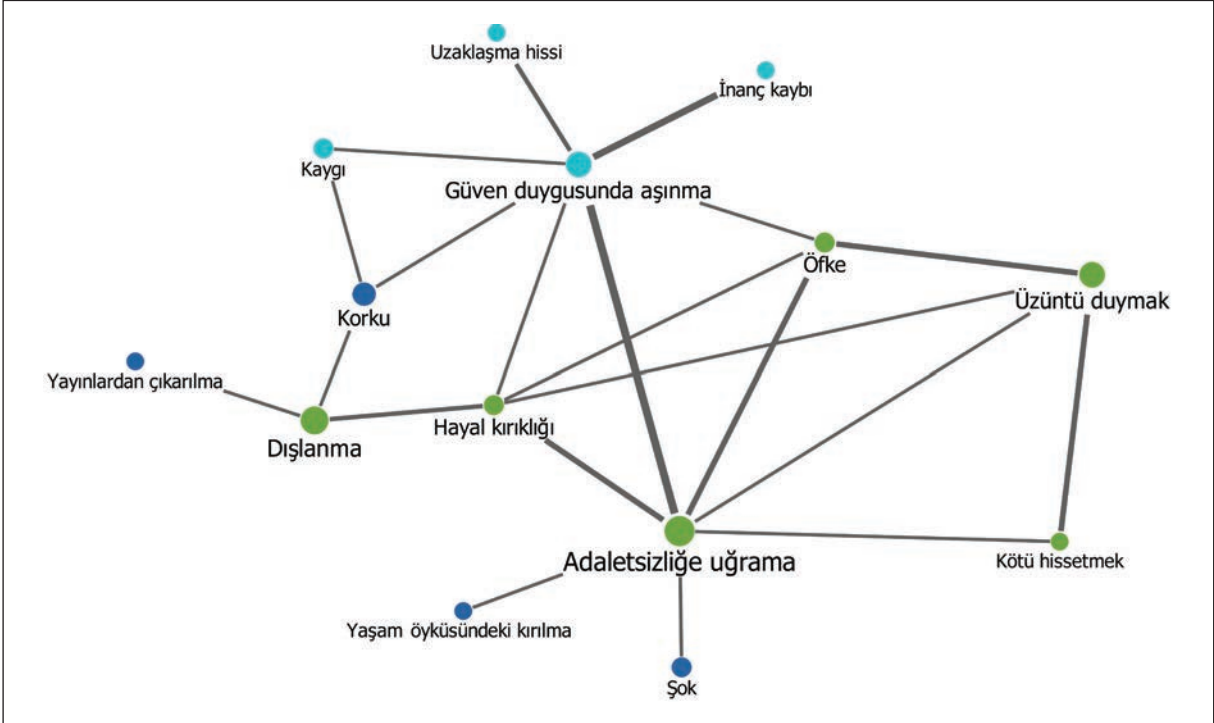
İhraç öncesinde var olan ilişkilerin ve anlam dünyasının ihraç sürecinde nasıl şekillendiğine ve yeni ortaya çıkan ilişkilerin oluş biçiminin baş etme ve güçlenme süreçlerine etkisine odaklanılacaktır.

İhraç Sürecinin Etkileri

Travmatik olay sonucunda bireylerin dünyalarının değiştiğine; öfke, utanç, çaresizlik, acı, tehdit gibi duygular yaşadıklarına raporun daha önceki bölümlerinde değinilmişti. Şekil 67 bu durumun imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenler için de geçerli olduğunu tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır. İmza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler, maruz kaldıkları akademik engellemeler hakkında konuşurken adaletsizliğe uğradıklarından söz etmişler; bunu öfke, hayal kırıklığı, dışlanma, üzüntü ve kötü hissetme gibi duygularla birlikte ifade etmişlerdir. Adaletsizliğe uğrama, aynı zamanda güven duygusunda aşınmayla ilişkilendirilmiş; inanç kaybı, korku, uzaklaşma hissi ve kaygı gibi olumsuz duygularla birlikte konuşulmuştur.

Şekil 67'de izlenebilen ihraç sonrası duygular ve yarattığı kırılmalar karşısında, hangi tür destek

Şekil 67: Akademik Engelleme ve Olumsuz Duyguların Birlikte Konuşulması*

*Harita, temaların en az beş kez birlikte konuşulma sıklığını göstermektedir

mekanizmalarının geliştirildiği aşağıda sunulmuştur.

Geleneksel Dayanışma Ağları

Temel hakların ihlal edildiği, damgalama ve dışlama yoluyla, hayatta kalmanın ve anlamlı ve tatmin edici toplumsal ilişkiler kurmanın zorlaştığı durumlarda, duygusal, sosyal ve ekonomik destek mekanizmaları hayati önem taşır. Aile ve yakın çevre, kriz dönemlerinde “doğal” destek sağlayıcı aktörler olarak görülür. İmza dışı sebeplerle ihraç edilmiş akademisyenlerin anlatılarında, Şekil 68’den da izlenebileceği gibi, ihraç sürecinde alınan destekler arasında en önemlisi aile bireylerinin desteğidir.

Elbette ki her türlü destek ve dayanışma mekanizması gibi aile, akrabalık ve yakın çevreyi içine alan geleneksel dayanışma mekanizmaları da güven üzerine inşa olur. Katılımcı 71 ailesinin desteğini, “güven” faktörüne işaret ederek şu şekilde tarif etmektedir:

“Aile tamamen destek verdi. Çünkü aile diyor ki ‘[.kendi ismi..] yaptığımız bir şey yok, ortada bir suç yok.’ Kimsenin malını çalmamışız, kimseye silah çekmemişiz, ne bileyim kimsenin hakkını gasp edip biz bir yere yerleşmemişiz. Tamamen yaptığımız her şey kendi çabalarımızla olan şeyleri... Aile de bunu yakinen bildiği için, her zorlu-

ğu takip ettikleri için ailenin tamamı destek. Maddi, manevi, telefonla, geliş gidişlerle, ziyaretlerle... Yani o akut travmayı aileyle beraber aslında çok travmatize etmeden atlattık.” (Katılımcı 71)

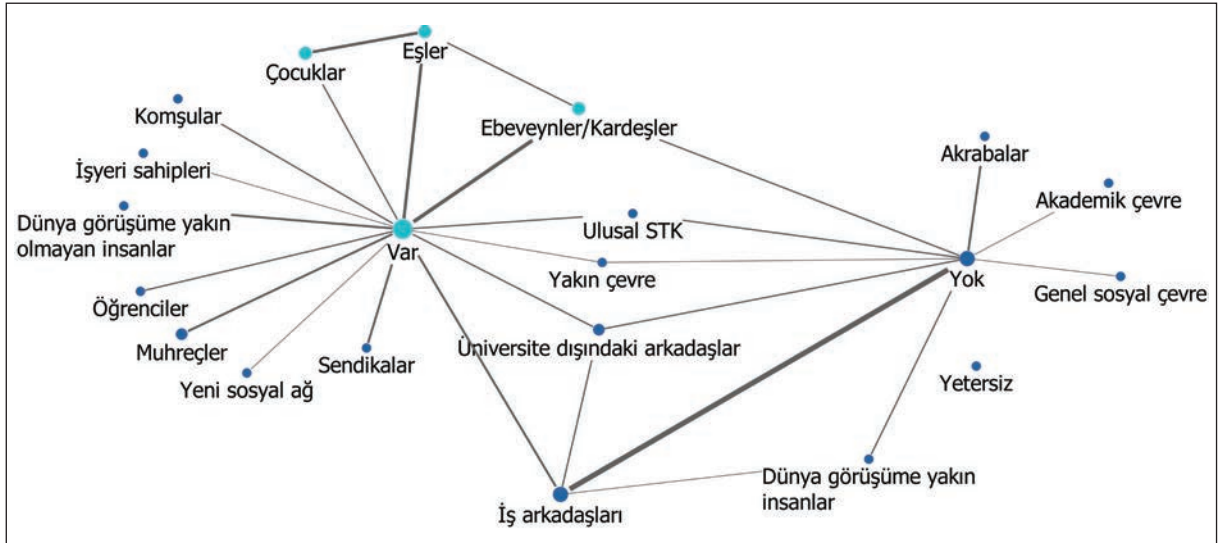
Katılımcı 67 de aile ve yakın çevrenin desteğinin bu süreçte kendisini güçlendirdiğini ifade etmekte, yanı sıra benzer haksızlıklara uğrayanları görmenin yalnızlık hissini azalttığını belirtmektedir:

“Öncelikle, ailem ve yakın çevrem. Onların destek olmuş olması önemli. Eşim, çocuklarım. Sonra yalnız değilsiniz mesela, benzer haksızlığa uğramış insanları görünce insan kendini güçlü hissediyor.” (Katılımcı 67)

Aile ve yakın çevrenin güçlenme süreçlerine yardımı Katılımcı 74 tarafından da vurgulanmıştır. Bu destek aile ile ilişkilerin geçmişe kıyasla daha da güçlenmesine de katkıda bulunmuştur:

“Biraz bilmiyorum, özel alanın politikası gibi olacak şimdi ama, o dönem mesela daha son işte bir yıl falan, biraz daha böyle aileci diyeceğim, yani aileden güçlenmeye çalıştığımı fark ettim. Aile yani eşimin ailesi, kendi ailem. Normalde o kadar aileci filan değilimdir yani. Sonra bir noktada bunun bana iyi gelmediğini hissetmeye başladım. Mesela işte her pazar eşimin ailesine

Şekil 68: Aktörler ve Destek

*Harita, temaların en az on kez birlikte konuşulma sıklığını göstermektedir

aile yemeğine gidiyoruz, gidiyorduk yani. E yani sonuç olarak yine orada işte bütün bu mevzular konuşulabiliyor, rahat insanlar falan ama böyle bir kaygı, mesela onların kaygısını hissediyorum. İşte sordukları sorularda, hatta yaptıkları yorumlarda.” (Katılımcı 74)

Aile ve yakın çevrenin katkısı manevi destekle sınırlı kalmamakta, maddi desteği de kapsamaktadır. Çalışarak ailenin geçimini sağlama, geçimi sağlamayı kolaylaştıracak maddi olanakları yaratma, kalacak yer sağlama akademisyenlerin anlatılarında vurgulanan başlıca desteklerdir. Katılımcı 52, eşinin geçim sağlamak konusundaki katkısını şu şekilde paylaşmıştır:

“Eşim de hakikaten dimdik durdu ve bana bütünüyle o bakıyor, yani bütün maddi şeyimi [eşinin ismi] karşılıyor.” (Katılımcı 52)

Ebeveynlerin, kardeşlerin ve yakın çevrenin sağladığı maddi desteğin yaşanan süreçte ayakta kalmayı sağladığı çok sayıda akademisyen tarafından vurgulanmıştır:

“Maddi destek, birinci derecede ailemden, annem babam ya da kardeşlerim, kayınvalide, kayınpederden gördüm. Onun dışında maddi destek görmedik çok da. Şükür ihtiyacımız yok, inşallah olmaz bundan sonra da.” (Katılımcı 70)

Aileler, sahip oldukları birikimleri de muhreç akademisyenlere maddi destek sağlamak amacıyla paylaşmıştır:

“Sonra Allah’tan ailemin desteği ile normalde miras bizim buralarda ölürken verilir ama annem hakkımızı hayattayken verdi, biraz rahat ettik.” (Katılımcı 66)

Şekil 68’de de görüldüğü gibi imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler, yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmede arkadaşlarının desteğini de vurgulamıştır. Manevi desteğin yanı sıra maddi olanaklar yaratmak da arkadaşların sağladığı destekler arasında vurgulanmıştır:

“O anlamda arkadaşlarımın dediğim gibi, benim mesela üç ay boyunca kiramı onlar ödediler. Bu benim için çok büyük fedakarlıktır yani. Karşı yoldan gelip boynuma

sarılan arkadaşlarım oldu...O yüzden maddi ve manevi destekleri çok ciddi çıkar açtı iç dünyamda fedakârlık anlamında yani” (Katılımcı 59)

İmza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler arkadaşlık ilişkilerini, iş bulmak ve yapılan işin sürdürülmesi ve manevi destek çerçevesinde de gündeme getirmiştir:

“Ben başvurduğum, sağ olsun bazı arkadaşlarım da hani kendilerine dert edindiler, ediniyor çünkü onlar buldular yani bu süreçte bir arkadaşın aracılığıyla iş bulduk.” (Katılımcı 90)

“Sonra işte bilimsel anlamda destek oldu, ekonomik olarak iş vererek, fasulyelerimden alarak destek oldu. Sürekli beni her gün arayıp soran, benimle dayanışmaya giren, sohbet eden, nasılsın diyen, hâlâ arıyor arkadaşlar. Okula girdiğimde kampüste sohbet edenler oluyor. Her türlü maddi, psikolojik, sosyolojik, bilimsel, politik her türlü destek oldu.” (Katılımcı 75)

Özellikle ihraç sonrasında şehir değiştirmek zorunda kalan akademisyenler açısından, komşuluk dahil olmak üzere, genel sosyal çevrenin tutumu önemli olmuştur. Bu konuda, imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerle yapılan mülakatlar sırasında, yaşanan şehrin genel atmosferi, kentte ayrımcılık ve dışlama pratiklerinin yaygın olup olmaması, manevi ve politik dayanışmanın varlığı konularına vurgu yapılmıştır. Örneğin Diyarbakır’a taşınan Katılımcı 70, taşındığı şehre özgü toplumsal ilişkilerin bu süreçteki rolünü ayrımcılık, dışlama ve kötü muamelelerin neden olacağı travmadan uzak kalmak şeklinde açıklamıştır:

“Diyarbakır’da olmak, yani bu süreçte bize iyi hissettirdi. Hem komşuluk yönüyle hem insanların tavrı yönüyle dışlanmadık. Şöyle, buradan gitmek istemedik. Birincisi, acaba kendi memleketimde olsam bu kadar rahat edebilir miydim? Kesinlikle edemezdim. İnsanlar sizi bir şekilde fişleyecek ve size ona göre bir tavır alacaktı. Onu en yakınından görmek daha yaralayıcı olacaktı. En azından öyle bir travmadan, öyle bir kötü muameleden uzak kaldık. Bu şehri seviyoruz.” (Katılımcı 70)

Muhreç akademisyenlerin yaşadıkları şehirlerin yapısının ve ilgili şehirle olan ilişkilerinin biçiminin ve derinliğinin, ihraç sürecinin deneyimlenme biçimini doğrudan etkilediği, hem imzacı akademisyenler hem de imza dışı sebeplerle ihraç edilen akademisyenler örneğinde belirgindir. Bazı kentler, politik yapıları nedeniyle muhreçlerin terk etmek zorunda kaldıkları şehirler olurken, bazıları da politik yapıları ve büyük kent olmaları dolayısıyla hem bir tür anonimlik kazanma hem de iş bulma imkanı sunmaları sebebiyle göç edilecek hedef kent hâline gelebilmektedir. Diyarbakır ise mülakatlar sırasında, politik yapısı, kentin politik ve sosyal deneyimi, toplumsal ilişkilerin biçimi gibi sebeplerle genellikle olumlu atıflar yapılarak anılan bir kent olarak belirmiştir. Örneğin, Katılımcı 69, damgalama ve dayanışma pratikleri bakımından, taşındığı şehir olan Diyarbakır'ı diğer şehirlerle karşılaştırarak farklılığını işaret etmiştir:

“Yani, Diyarbakır'da bulunduğum sürece çok bir sıkıntı yaşamadım açıkçası. Diyarbakır'a has olduğunu düşünüyorum. Hatta komşularımız sağ olsunlar, geldiler, ‘Maddi manevi bir şeye ihtiyacınız var mı?’... Ama şehir dışına toplantılara, kurslara vs. gittiğim zaman tabii ki sıkıntı yaşı... Yanında oturuyor insanlar ve aleyhinde atıp tutuyor. Benim ihraç olduğumu bilmeden ‘Bu ihraç olanlar şöyle, bunlara da şöyle yapılması lazım, bak bu da böyleymiş...’ diye; olayın iç yüzünü bilsinler bilmesinler, bu şekilde konuşuyorlar” (Katılımcı 69)

Diyarbakır'a taşınan başka akademisyenler de burada damgalamaya, ötekileştirmeye ve ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmiş, komşularının bu süreçteki desteğini şöyle anlatmışlardır:

“[Biz] Diyarbakır'da olma hesabıyla sosyal olarak, çevre olarak destek gördük. Yani komşular geldi geçmiş olsuna... Zaten burada mağdur insan çok olduğu için yani açıkçası. Artı Doğu ve Güneydoğu zaten onlarca yıldır ötekileştirilen bir coğrafya. Hani biz, yani biz az çok görüyorduk ama insanlar genelde medya gözüyle burayı değerlendiriyor. Yani insanlar, devlet bu suçludur dedikleri bir kişinin suçlu olma-yacağını düşünüyorlar. Gerçekten suçlu mu

diye sorguluyorlar. Bu açıdan bizim Doğu ve Güneydoğu'da o bahsettiğiniz hiçbir şey yaşamadık. Tepki, ötekileştirme, arkadaşlıkların kesilmesi, ziyaret edilmemesi. Hatta bizim mesela hoca var. Aradı ya dedi ‘maddi ne istiyorsan ben sana destek verebilirim’ dedim. Teşekkür ettim yani.” (Katılımcı 71)

“Ama gözaltından çıktıktan sonra komşular geldi. Diyarbakır'ın bir güzelliği bu. Bütün komşular geldi. Batı'da olsa kimse kapını açmazdı korkudan. Ama burada bizim komşularla kurduğumuz diyalogdan da dolayı herkes geldi. Apartmandan hemen hemen herkes geldi, geçmiş olsuna geldi.” (Katılımcı 70).

Yaşanan süreçte hem ekonomik hem de sosyal olarak ayakta kalmayı kolaylaştırıcı etmenlerden en önemlilerinden birisinin, hakim damgalama ve dışlama pratiklerine yakın çevrenin katılmaması, “güven” üzerinden inşa olan dayanışmanın ortaya çıkışı olduğu anlaşılmaktadır.

Kurumsal Dayanışma ve Destek Pratikleri

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmeleri için sağlanan destekler, aynı zamanda ulusal sivil toplum örgütleri ve sendikalar ile birlikte anılmaktadır (Şekil 68). Akademisyenlerden bazılarının anlatılarından, Barış Akademisyenleri ile ortak kurumsal dayanışma ağında oldukları anlaşılmaktadır. Bu akademisyenler tarafından geçmiş mücadele deneyimi, geçmişte geliştirilen örgütlenme pratikleri, geliştirilen ilişkiler vurgulanmakta, bunların akademisyenlerin zorlukların üstesinden gelmelerini kolaylaştıracak şekilde harekete geçirildiği anlaşılmaktadır. Örneğin Katılımcı 77, bu konuda şunları paylaşmıştır:

“Bu Eğitim-Sen, bu dediğim üzere, mücadele eden gelen birikmiş insan ve çevre ilişkileri. Bunların daha lise zamanından üniversite zamanından arkadaşlıklar vs. Bunların her şeyin iyi olacağına dair bir temennisi şeklinde bir dayanışma.” (Katılımcı 77)

Yukarıdaki alıntıda da olduğu gibi görüşmelerde kurumsal destekler konusunda en çok vurgulanan kurum sendika olmuştur. Sendikaların desteğini Katılımcı 73 de vurgulamıştır:

“Sendikanın yerini ayrı tutarım. Ben her tutumunu doğru olarak kabul etmiyorum, o ayrı ama dayanışmayla ilgili Eğitim-Sen’in, KESK’in hareketini olumlu olarak görüyorum. Ama dayanışmayı da şey anlamında söylüyorum, hem kişisel anlamda ilgilenme vs.” (Katılımcı 73)

Katılımcı 76 ise bu süreçte sendikaların tutumlarını “tarihe geçecek bir örnek” olarak nitelemiştir:

“Bir kere Eğitim-Sen iki yıldır düzenli olarak bize bir ödeme yapıyor. Eşim, ikimiz aldığımız için o bizim bütün mutfak masraflarını, faturayı hepsini çıkartıyor. O çok, yani gerçek bir sendikacılık örneği. Ben şey duymuştum, Avrupalı sendikacılar dahi şaşırıyorlarmış... Hani o sendikacılığın tarihini Avrupalılar yazmıştır gibi görünür ama bence Türkiye, Eğitim-Sen daha doğrusu, KESK bu konuda müthiş bir tarihe geçecek bir örnek sergiledi. O çok önemli.” (Katılımcı 76)

Kurumsal destek mekanizmalarının manevi desteğin yanı sıra maddi ve hukuki desteği de kapsadığı aşağıda yer alan alıntılardan anlaşılmaktadır:

“Tabii her ay bize hâlâ 1000 lira para yatırıyorlar. Bir yıl oldu hâlâ para yatırıyorlar. Yani ilk başlarda bir de arayıp sordular ya da işte yapılması gereken adli bir şey varsa onun hakkında bilgi verdiler. Sendika avukatı OHAL komisyonuna nasıl başvuracağız, nasıl yapacağız onları anlattı” (Katılımcı 51)

“Eğitim- Sen’den sağ olsun, gönüllülük esasına dayalı bir avukat bize destek oldu. O dava açmamıza, bir takım işte OHAL Komisyonu’na başvurumuz sürecinde teknik detaylar konusunda bize destek verdiler.” (Katılımcı 59)

Desteklerin gündelik hayatın sürdürülmesini kolaylaştırdığı da vurgulanmıştır:

“İhraçtan sonra sendikanın desteği de vardı. Gündelik hayatımı sürdürürken kolaylaştırdı. Gündelik ritmi yürütmemde yardımcı oldu.” (Katılımcı 54)

Kurumsal destekler konusunda sendikaların yanı sıra lise örgütleri de yer almıştır.

“[Lise ismi] diyelim, bu lise şeyi, sağ olsunlar bana şey yaptılar, bir 10 aylık süreliğine bana bursumsu bir şey ödediler, sağ olsunlar. Onun dışında çok yardımcı oldular belirli yerlere ulaşmamda vs. de çok yardımcı oldular.” (Katılımcı 73)

Öte yandan, imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerden bazıları ise üyesi oldukları sendikaların, ihraç edilenleri damgaladıklarını belirtmişlerdir. Sendikasının ihraç edilenleri “terörist”, “vatan haini” şeklinde damgaladığını aktaran bir katılımcı, bu kurumların tutumlarını ihraç edilenleri “gözden çıkarmak” olarak tanımlamıştır:

“Kısa süreli üyesi olduğum Memur-Sen, Eğitim-Bir-Sen onlar zaten sürecin başından beri görüşmeyi reddettiler. Sonra şimdi birkaç kişi görüşme istediler. Ben reddettim. Zor zamanlarımda bana sahip çıkmayan insanları ben bugün hiç istemiyorum. Çünkü aynı sakızla devam ediyorlar. Yani, bütün ihraçları terörist vatan haini olarak görüyorlar. Hâlâ sendikanın büyük bir kısmı aynı kafada, aynı düşüncede. Değişen bir şey yok onlar açısından. Onlar bizi gözden çıkarmışlar.” (Katılımcı 57)

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen bir başka akademisyen, ihracı sonrasında sendikasının tutumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Hocam, ben Eğitim-Bir-Senliydim. Benim sendikam Eğitim-Bir-Sen’di. Ben ilk açığa alındığımda, dedim ‘kardeşim benim iş hakkım elimden alınıyor. Sen benim sendikamsın’. Sendika başkanına sordum bunu. ‘Sen benim sendikamsın. Ne oluyor?’ Dedi-ler ‘biz bu konuda tarafız’. Dedim ‘lanet olsun, neyin tarafı, benim işim elimden alınıyor!’ Sonra, bizim bir kurum avukatımız varmış, yani bir sendika avukatımız varmış. Sendika avukatımız bizi temsil etmek yerine bizleri kapıdan kovdu. Hani sivil toplum olarak söylüyorum.” (Katılımcı 72)

Bu akademisyenler açısından kurumsal destek ve dayanışma ihraç sürecinde ve sonrasında yaşa-

dıkları zorluklarla baş etme sürecinde katkısı olan, kolaylaştıran bir unsur olamamıştır. Aşağıda yer alan ifadelerden de anlaşılacağı gibi bu kurumlar ihraç sonrasında akademisyenlerle iletişime geçmemiş, onları bir nevi yok saymışlardır:

“Tabi ki, Eğitim-Bir-Sen’liydim maalesef. O da ilginç yani. Eğitim-Bir-Sen, arkadaşlar üye noktasında çok uğraşıyorlardı. Ben 3-4 yıldan beri Eğitim-Bir-Sen üyesiyim. Bir Allah’ın kulu aramadı yani siz ne yapıyorsunuz, ne ediyorsunuz?” (Katılımcı 65)

“Ben Memur-Sen üyesiydim. Şimdi Memur-Sen üyeliği bir avantaj olsa gerek çünkü iktidara yakın bir sendika olduğundan dosyama koyarım, beraat ederim geri dönerim diye, Memur-Sen üyesi olduğumu dahi bana belge verin diye, gittim Memur-Sen’e onu bile vermek istemediler, zorluk çıkardılar. Onlara da bulaşır diye. Korkularından bana, dokuz yıllık üyeydim ben orada o belgeyi zor aldım. Yani sendikanın bir faydasını görmedim bu süreçte.” (Katılımcı 85)

Katılımcı 68 ihraç sürecinde ve sonrasında hiçbir kurum, örgüt, sivil toplum kuruluşunun kendisiyle dayanışma içinde olmadığını vurgularken şunları söylemiştir:

“Kurum, örgüt, sivil toplum kuruluşu... Yok kesinlikle hayır, hiçbir örgüt, hiçbir kurum, kuruluş, dernek kapımı çalıp da bana ne yapıyorsun diye sormadı.” (Katılımcı 68)

Katılımcı 81 ise kurumsal dayanışma ve destek konusunda “aile” ve İnsan Hakları Derneği’ni saymıştır:

“İnsan Hakları Derneği var en başta, aile kurumu var kurum olarak sayarsak. Başka da güvendiğim yok.” (Katılımcı 81)

Üyesi oldukları kurumlar tarafından ayrımcılık ve damgalanmaya maruz kalan bu akademisyenler açısından, ihraç edilenlerle dayanışma ve destek pratikleri geliştiren meslek örgütü ve sendikaların, kendilerini de kapsayan tutumları kıymetli bir dayanışma olarak nitelendirilmektedir. Örneğin, Katılımcı 71 kimi meslek örgütlerinin ihraç edilenlerin çalışma ruhsatlarının iptal edilmesi konusundaki tutumunu ayrımcılık,

damgalanma ve dayanışma çerçevesinde şöyle değerlendirmiştir:

“Şimdi zaten diğer meslek gruplarını çok mağdur ettiler. Yani hukukçu avukatlık yapamıyor, öğretmen öğretmenlik yapamıyor, polis hamallık yapıyor, sadece çiğ köftecilik yapıyor. Bunu zaten hepimiz biliyoruz. Allah’tan bir hekim açığı var. Hekim açığı da olduğu için, hekimler özel hastanede çalışır hâle geldiler ama bir tane akli bozuk, zihni bozuk, karanlık zihinli bir insan böyle bir şey ortaya çıkarttı ve buna sarıldılar. Madde 5’te. Şimdi Madde 5’te, Türk Tabipler Birliği, mesleki grup olarak ilk defa sağlam durduğunu gördüm ben. Sağlam durdu. İnsanları ayırmadı, bu FETÖ’cü, bu KCK’cı, bu Barış Akademisyeni gibi bir şey ayırmadı, herkese sahip çıkmaya çalıştı, herkesi kendi bünyesinde toparlamaya çalıştı.”(Katılımcı 71)

“Mağdurun Yanında Durmak”: Acıyı Paylaşmaktan Destek ve Yardımlaşmaya

Raporun daha önceki bölümlerinde de vurgulandığı gibi travmayla baş etme sürecinde, travmatik deneyimi paylaşan kişiler destek ve güven arayışıyla ve kalıcı duygusal bağlara duydukları ihtiyaçla bir araya gelebilirler. Böylece yaşadıkları travma ve buna eşlik eden öfke, utanç, yalnızlık, korku gibi duygular üzerinden duygusal bağlar geliştirebilirler (Veerman ve Ganzevoort, 2001) ve yaşadıkları acılara ve sıkıntılara birlikte çözüm üretebilirler. İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin de benzer süreçleri yaşamış olan kişilerle bir araya geldiği, ortaklaştığı görülmektedir. Örneğin, Katılımcı 68 ihraç sonrasında görüştüğü kişilerin benzer süreci yaşamış olan kişilerle sınırlı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Sadece benzer süreçleri yaşadığımız birkaç kişi ile görüşüyorum...” (Katılımcı 68)

İhraç edilmiş olmak ve sonrasında maruz kalınan süreçlerin benzerliği, kişilerin siyasi ve politik artalanlarını önemsizleştirmiş, maruz kalınan süreçte ortaklaşma öne çıkmıştır. Katılımcı 66’nın anlatısı da bu yöndedir:

“Benim gibi işten atılmış, hapse girmiş insanlarla görüşüyorum bazen. KCK’dan atılan var, Eğitim Sen’den atılanlar var...”

Ben ihraç edilen insanların arasında, tabii üç beş kişiyiz, çok da değiliz, kendimi çok daha rahat ve mutlu hissediyorum” (Katılımcı 66)

Bu tür bir araya gelme hâli, bir yandan yaşananlara eşlik eden duyguları dışa vurarak paylaşmayı sağlarken diğer yandan da bir deneyim paylaşımını mümkün kılmakta, zorlukların üstesinden gelmek için geliştirilen araçlar ve yöntemlerin kişiler arasında aktarılmasını sağlamaktadır. Aşağıda yer alan sözler, benzer sıkıntıları yaşamış olanlarla bir araya gelmenin, ortaklaşmanın ne tür hisler uyandırdığını tarif etmektedir:

“Tabii hani derler ya, ‘damdan düşenin hâlini damdan düşen anlar.’ Bu süreçte KHK’lılarla görüşmek, konuşmak insana iyi hissettiriyor ya da bir mağduriyet var, sen onu düzeltebiliyorsan, sağlık ya da maddi olarak, bu seni iyi hissettiriyor. Hoşuna gidiyor.” (Katılımcı 71)

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin anlatılarından bir araya gelmenin, sürecin başından bu yana örgütlenen bir dayanışmadan çok, zaman içinde gelişen ve süreçten etkilenenlerin birbirine destek sağlaması şeklinde nitelenen ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Bu ilişkilerin “örgütlü” bir dayanışma ilişkisi olmadığını vurgulayan Katılımcı 90, muhreçlerle görüşmelerini “dertleşmek” olarak, Katılımcı 68 ise “deneyim paylaşımı” olarak nitelemiştir:

“...örgütlü olarak değil ama kendi kurumumuzda bu sıkıntıları yaşamış hani bu çileyi çekmiş kim varsa onlarla dertleşiyoruz, böyle aktivitemiz oluyor. Yani sadece kurum içinde oturuyoruz, çay içiyoruz, yemek yiyoruz, planlı değil böyle bir şeyimiz var.” (Katılımcı 90)

“Bana kendimi iyi hissettiren mutlaka tabii aynı süreçleri yaşayan arkadaşların birlikte olma düşünceleri vardı, birbirimize destek olduk, onu söyleyebilirim o güzel bir şeydi çünkü herkes bir şeylerden deneyim kazanmış onları paylaşmak istiyor ya da işte ben bu durumu yaşadım, sen şöyle yap. Önerilerde bulunuyor, o güzeldi.” (Katılımcı 68)

Katılımcı 68’in de ifade ettiği gibi, benzer süreci yaşayanlar arasında ihtiyaç temelli gelişen

bu ağ, akademisyenler tarafından ‘sosyal destek’ olarak da tarif edilmektedir: Diğer bir deyişle, acı ve deneyim paylaşımı, ‘destek’ olarak tarif edilen dayanışmaya doğru genişlemektedir.

“Şu an, iş bulduktan sonraki sürecimizin yine de çok rahat olmasa da düzene girdiğini düşünüyorum. Yani şu anki evet belli bir gelirimiz var, az çok okuldaki arkadaşlarla artık bir sosyal ağ oluşturmuşuz, telefonlarımız var ve ihtiyacımız olduğunda sosyal destek alacağımız kişiler var artık yavaş yavaş” (Katılımcı 68)

“Sosyal destek” ve yardımlaşma benzer süreçleri yaşayanlarla sınırlı kalmamakta, bu süreçten etkilenen aile bireylerine desteği de kapsamaktadır:

“Yani ben öyle insanlar biliyorum eşi cezaevinde, kadınlar tek başına ne çalışabiliyorlar ne bir şey yapabiliyorlar. Ve bu geldiği zaman ben elimden gelse bir sağlık açısından, doktor olduğum için, yani onun ne ihtiyacı varsa sağlık açısından çocuğu ile ilgili olarak onları giderebiliyorum. En azından muayenesini yapabiliyorum herhangi bir ücret almadan, giriş yapmadan. Bazen ilaçlarını ayarlayabiliyorum. Bu insanı iyi hissettiriyor.” (Katılımcı 71)

Katılımcı 81 ve Katılımcı 79 da benzer süreçleri yaşayanların ailelerine desteklerini ve bunun sonucunda hissettiklerini şu şekilde paylaşmıştır:

“Ben içeriden çıktıktan sonra içerdekilerin tek tek hepsinin eşini aradım. Evimi sattıktan sonra. Dedim ki elimde 30 bin lira para kaldı. Neci olduğunuz zerre umurunda değil. Ama ben yaşanan süreci kendim gördüm. Bu telefonların dinlendiğini de biliyorum, kendi telefonum dahil. 30 bin lira, ne zaman ihtiyacımız olursa, istediğiniz zaman arayın. Gelirim, maddi manevi yanınızda olduğumu bilin diye de hepsini telefonla aradım.” (Katılımcı 81)

“Avukat parası olmayan kişilere burda edindiğim tecrübelerle savunmalarına yardımcı oldum. Böylelikle bir kaç kişinin beratına sebebiyet yani zaten beraat edeceklerdi öyle kişilerdi. Ama hukuki bir sisteme soktum onların savunmalarını. 20 sayfa savunma

yapmışlar biz dört sayfaya indirdim. Çünkü babamla birlikte çalıştığımız için savunma kısa olsun iddianameye odaklansın. Yani pratik şeyler. Başka insanlara yardım ettim. Bunlar mesela bana mutluluk verdi.” (Katılımcı 79)

Yaşanan zorluklar, benzer süreci deneyimleyenlere yönelik empati duygusunu güçlendirmiş, daha geniş bir çevrede benzer zorlukları yaşayanların da yaşamını kolaylaştırmaya yönelik destekleri harekete geçirmiş ve ilişkilerin güçlenmesine katkı yapmıştır. Katılımcı 71 ve Katılımcı 58 bunu söyle aktarmıştır:

“Hekimlerle, öğretmenlerle... açıkçası benim şöyle bir uygulamam var. Özel hastaneye biri geldiği zaman, sonuçta bir maddi külfeti var. Eğer KHK’lı ise ben elimden gelen her şeyi, bazen giriş yapmadan da yapıyorum. Çünkü durumlarımı biliyorum, maddi olarak zor durumda olduklarını biliyorum. O durumda tabii, ben bunu insani bir vazife olarak yapıyorum ama insanlara tabii ekstra bir şey oluyor bir memnuniyet oluyor. Sonradan da sosyal olarak da artık bir şekilde arkadaşlık başlıyor yani o anlamda.” (Katılımcı 71)

“Bu süreçte çok mağdur olmuş insanlar içinde çok kaliteli insanlar tanıdım. İster bu grubun, dışlanan grubun içinden olsun isterse dışından olsun, bu belki görev hayatımda olduğum takdirde tanımayacağım güzellikte insanlar tanımış oldum. Onlarla bir dayanışmam gerçekleşmiş oldu. Örneğin bir peynir alacaksam, dışarıda ihraç bir KHK’lı gördüğümde ondan peynir almayı tercih ediyorum. İşte mesela bir süt alacaksam dışarıda bir ihraç KHK’lı bu sütü satıyorsa günlük sütü, fiyatı iki üç lira fazla olsa bile bir KHK’lıdan almayı tercih ediyorum.” (Katılımcı 58)

Nitekim, araştırma kapsamında görüşülen akademisyenler dayanışmanın önemini vurgulamıştır:

“Ya çok güzel bir şey aslında şey, hem yani yıkılmamak dayanışmayı güçlendiriyor dayanışma olduğu için de yıkılmıyorsun sanki böyle... İki taraflı bir şey, bana öyle geliyor. Ağlayacağım hiç bir durum yok. İşe

bir de hayata böyle, hani biz zaten geliri yüksek ailelerin çocukları değiliz yani. Yani öyle çok refah içinde bir çocukluk geçirmedim ben. Araştırma görevlisi olduğum zaman hakkaten hani böyle para harcamayı öğrendim.” (Katılımcı 76)

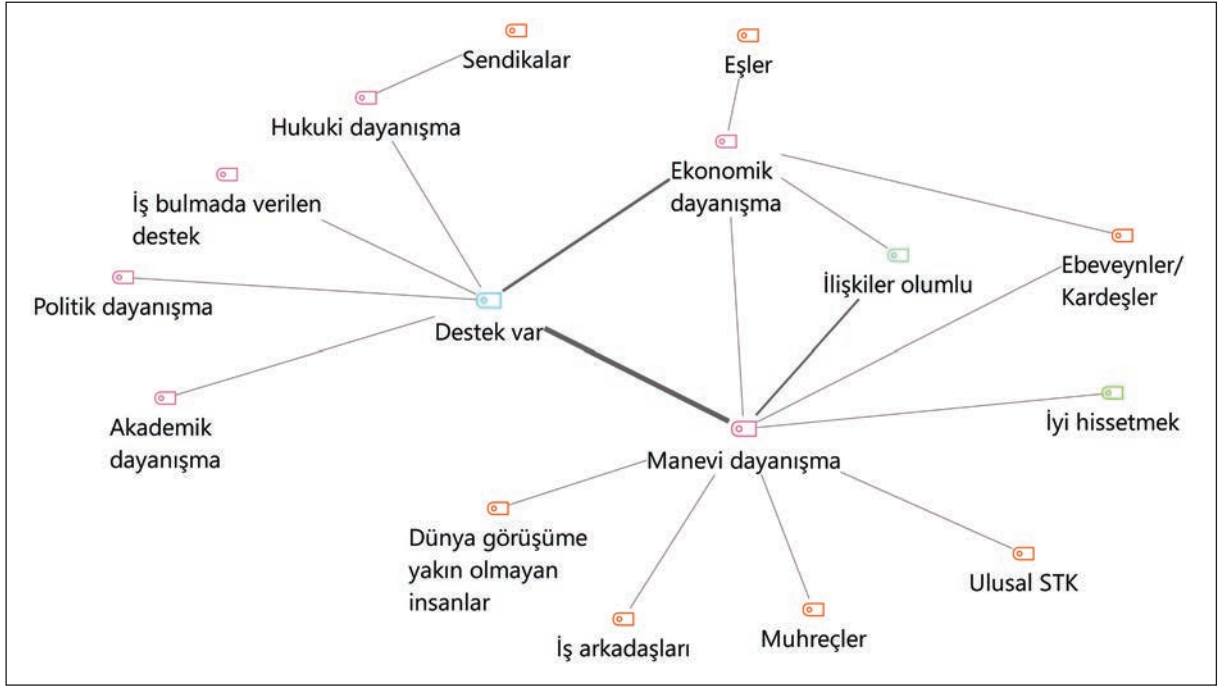
Şekil 69, “dayanışma” konusunun hangi temalarla birlikte konuşulduğunu göstermekte ve şimdiye kadar anlatılanları özetlemektedir. Buna göre eşler, ebeveynler, kardeşler ve arkadaşların oluşturduğu geleneksel dayanışma ağları imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler tarafından ekonomik dayanışmanın yanı sıra manevi dayanışma çerçevesinde konuşulmuştur. Hukuki, akademik, siyasi konularda ve iş bulma konusundaki destekler manevi dayanışma olarak nitelenmekte, bu konu iş arkadaşları ve sivil toplumun örgütlü kesimlerinin yanı sıra muhreçlere atıfla konuşulmaktadır.

Öte yandan, yaşanan süreç pek çok akademisyeni dayanışma konusundaki görüşlerini ve geçmiş pratiklerini sorgulamaya da zorlamıştır. Bu konuda Katılımcı 87 şunları paylaşmıştır:

“Hayatta dayanışmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum ama ne yazık ki bu yaşa kadar da yanlış bir dayanışma anlamında gitmiş olduğumu da görmüş oldum. Hani susma sustukça sıra sana gelecek şeyini çok ciddi şekilde yaşadık bizler. Ama sıranın sana gelmemesi için çok ciddi bir dayanışma ilişkisinde olman lazım geldiğini de gördüm.” (Katılımcı 87)

Bununla birlikte, araştırma kapsamında yapılan görüşmeler imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin “dayanışma” konusundaki algılarının farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Farklı sosyal ve siyasal artalanlardan gelen bu akademisyenlerin anlatılarından, “mağduriyet kimliği”nin benimsendiği, dayanışmanın “mağdurla dayanışma” olarak ifade edildiği ve bu dayanışmanın destek ve yardımlaşma pratikleri üzerinden algılandığı gözlenmektedir. Bu süreçteki beklentisini “acıyı paylaşmak”, “derdi paylaşmak” olarak açıklayan Katılımcı 79, üniversitelerde yaşananları “baskıda” ve “kötülükle” dayanışma olarak tarif etmiş, ihraç edildikten sonraki deneyimini ise “haksızlığa uğrayan insanların”, “mağdurların” yanında durmak şeklinde tanımlamıştır:

Şekil 69: Dayanışmanın Birlikte Konuşulduğu Konular*

* Harita, temaların en az on kez birlikte konuşulma sıklığını göstermektedir.

“En azından insan şunu bekliyor. Bir şey yapmasınlar gösteri yapmasınlar. Bir telefon mesajı, bir e-posta, bir telefonla aramak gibi. ya da birisi ile haber göndermek ya ben şey yapamıyorum. Acıyı paylaşmak, derdi paylaşmak. Çok insana iyiliğim oldu. Bir gün tesadüfen karşılaştık profesör, karı koca profesör olan akademisyenler, arkadaşım. (Anlaşılmıyor 24:07) sonunda karşılaştık. Şunu söyledi, sen dedi etrafına yaptığım iyiliklerin kurbanı oldun. Maalesef üniversiteler, dayanışma, kötülükle dayanışma değil ..., baskıda dayanışma değil. Haksızlığa uğrayan insanların, mağdur olan insanların, yanında durmak şekilde bir davranış” (Katılımcı 79)

Katılımcı 65, bu süreçte muhreçler arasında gelişen destek ve yardımlaşmayı “işleyen bir dayanışma” olarak tarif etmiş, bunu “mağdurun yanına koşmak” olarak nitelemiştir:

“Çok sağa sola borcumuz olmayınca avukat parasını ödemiş olduk ama parası olmayanlara kısmen dayanışmayla, kendi aramızda üç beş neyse avukata çok fazla para şey olmadığı için bir destek şeyi oldu.

Yani kendi aramızda, yine dayanışma, yoksa bir sendikadan para alma veya da kurumdan para alma şeyi olmadı. O da bir şeyi sağladı, bir dayanışmanın olması gerektiğini, aile ziyaretleri olması, çocuklu aileler var, eşi cezaevinde. Onları cezaevine götürme getirmedi, eşinin ihtiyacı varsa sormadır. Bu tarz bir şey. Platform aşlında, biraz şey mekanizma demeyeyim ama işleyen bir dayanışma demek lazım. Üç beş kişi olsa, [isim veriyor] Hoca da dahil, birkaç kişiyle beraber. Buna başladık. Bu da biraz şeyimizi artırdı, kendi aşkımızı, şevkimizi, mağduriyetimizi unutma adına. Mağdurun yanına koşma asıl şeyi artırıyor, o şeyden çıkıyorsunuz artık. Birisine yardım etme, mutlu olduğunu görme bize yetiyor o noktada.” (Katılımcı 65)

Dayanışmanın durağan bir özellik olmadığını ortaya koyan bu bulgular, dayanışmanın ihraç sürecinde etkileşimle yeniden inşa edildiğini göstermektedir. İhraç süreci imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin birbirleriyle, diğer muhreçlerle ve toplumun farklı kesimleriyle ilişkilerini değiştirmiş, bu değişime eşlik eden

karşılaşmalarla, yeni etkileşimlerle “dayanışma” yeniden tarif ve inşa edilmiştir. Diğer bir deyişle, dayanışma, ortak deneyim ve benzer zorluklara maruz kalma üzerinden oluşan gevşek bir “biz” üzerinden çoğunlukla “yardımlaşma” olarak tarif edilen bir dayanışma olarak belirmektedir.

Nitekim Şekil 70’de de görüldüğü gibi, dayanışma konusu imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin anlatılarında “dünya görüşüne yakın olmayan insanlar” ile ilişkili olarak da yer almıştır. Araştırmanın imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlere özgü bulguları bu konuda önemli ipuçları sunmaktadır.

Yeni Sosyal Ağlar, Sosyal Ağların Genişlemesi, Sosyal Çevrenin Değişmesi

Öncelikle ihraç edilmek ve sonrasında yaşanan zorluklar karşısında gelişen destek, yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri, imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler için de yeni sosyal ağlar, sosyal ağların genişlemesi ve sosyal çevrenin değişmesi anlamına gelmektedir. Şekil 70’den de izlenebileceği gibi “yeni sosyal ağlar” en çok “desteğin varlığı”, “manevi dayanışma” ve “olumlu ilişkiler” çerçevesinde konuşulmuştur. Bu konuda

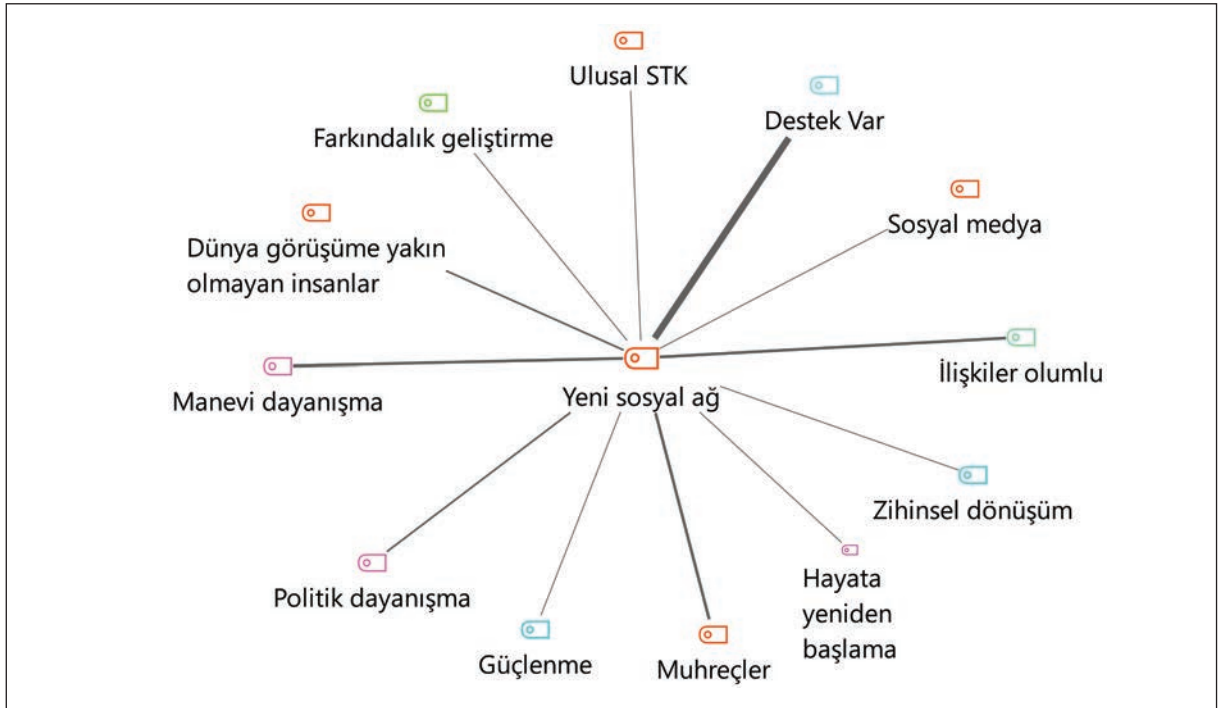
“muhreçler”in yanı sıra “dünya görüşüne yakın olmayan insanlar” öne çıkan gruplardır.

“Diğerleri” ile “Karşılaşma”

İhraç ve sonrasında yaşanan süreç, benzer sosyal ve politik artalana sahip olmayan kişilerin çeşitli mekan ve koşullarda karşılaşmalarını da beraberinde getirmiştir. İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenler açısından bu inanç, siyasi görüş ve etnik köken açısından kendisine benzemediğini düşündükleri kişilerle, diğer bir deyişle, “diğerleri” ile “karşılaşma” anlamına gelmektedir. Bu karşılaşmalar, benzeşik olmayan ancak benzer süreçlerden geçen, zor koşullar altında karşılaşanlar arasında, yanında olma ve destek duygusu uyandıran yeni bir etkileşime işaret etmektedir. Örneğin Katılımcı 61, inanç, siyasi görüş ve etnik köken açısından kendisine benzemediğini düşündüğü arkadaşlarının desteği konusunda şunları paylaşmıştır:

“Bütün sol olarak, sosyal demokrat olarak, sosyalist olarak, ateist olarak bilinen, dini inanç bakımından, tüm arkadaşlarım bana sahip çıktılar. Hiçbir şey olmasa aradılar... Bir tanesi hiç ben şey yapmadan hesap

Şekil 70: “Yeni Sosyal Ağlar”ın Birlikte Konuşulduğu Temalar*

* Harita, temaların en az üç kez birlikte konuşulma sıklığını göstermektedir.

numaramı bulmuş, hesap numarama para gönderdi. Eşime para göndermiş. En ufak bir beklenti olmadan...” (Katılımcı 61)

Aynı katılımcı, dünya görüşüne yakın olmayı “muhafazakar çevre”, “sosyal demokrat ve sosyalist çevre” ayrımı üzerinden tanımlarken, “diğeri”nin desteği konusunda şunları paylaşmıştır:

“Yayın konusunda, muhafazakar çevredeki arkadaşlarım beni yayından çıkartırken sosyal demokrat ve sosyalist çevredeki arkadaşlarımla beraber yaptığımız yayınların hiçbirinden benim ismimi çıkartmadılar. Yani her türlü desteği gördüm onlardan. [İşyerinin ismi]’a başlamamda da son kez bir arkadaşına sordular, Hematoloji camiasından sosyal demokrat bir arkadaşına sordular, ‘Hiç tereddüt etmeyin, sözleşmeyi yapın, çok şey kazanırsınız’ dedi. Ve şu anda da beraber çalışıyoruz o arkadaşla, o da [İşyerinin ismi]’a geldi çünkü sonra.” (Katılımcı 61)

Kendisi ile “inanç açısından çok farklı olan” arkadaşını “diğerkam” olarak niteleyen Katılımcı 59 ise bu arkadaşının desteğini şöyle aktarmıştır:

“Sağ olsun üniversiteden bir arkadaşım, yani diğerkamı olan bir arkadaşım, hatta inanç açısından çok farklı olan bir arkadaşım bana destek oldu o anlamda. Yani ben de onun desteği ile hukuksal olarak birtakım haklarımı öğrenmiş oldum. Başvurumuzu yaptık. Ekonomik boyut bu şekilde gerçekleşti.” (Katılımcı 59)

Dünya görüşüne yakın olmamayı mezhep aidiyetine referansla konuşan Katılımcı 64 ise bunu siyasi ve ideolojik görüşle ilişkilendirmiş, ancak bu şekilde tanımladığı “diğeri” ile etkileşimini olumsuzlamıştır:

“Ben işte tutuklandım. Hapishanede işlemlerimizin yapıldığı bir banko var. İşte orası tabiri caizse merkez gibi. Orada hapishanenin cezaevi öğretmeni geldi. Onunla biz daha önceden tanışıyoruz, cezaevindeki sınavlardan. Geldi bana bir sarıldı. Bu Alevi bir arkadaş. Yani benimle siyasi, ideolojik görüşleri ters olan bir arkadaş. Geldi bir sarıldı. Ya hocam dedi, ama bizim onunla

diyaloğumuz, arkadaşlığımız çok iyiydi. Bir şey olmaz dedim. Birkaç ay yatar çıkarız yav.” (Katılımcı 64)

Empati, Zihinsel Dönüşüm ve “Diğeri”nden Öğrenme

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin dünya görüşlerine yakın olmayanlarla karşılaşmaları ve aralarında gelişen etkileşim “diğeri”ne yönelik empati duygusunun gelişmesine katkıda bulunmuştur. KHK ile ihraç edilmek, imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler açısından kendilerini damgalanan, ötekileştirilen, ayrımcılığa uğrayan “diğerleri” ile aynı pozisyonda bulmak, onlarla empati kurmak, onların damgalanmalarını, ötekileştirilmelerini fark etmek anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, zulme uğramanın neden olduğu bu karşılaşma, imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin diğerlerinin uğradığı zulmü fark etmesini sağlamıştır. Örneğin Batman’da yaşanan çatışmalardan söz eden Katılımcı 88, yaşadıkları sonrasında duyduğu empatiyi bir kazanç olarak nitelemiştir:

“Ama Batman’da falan daha şey gördüm, hemen yakın ilçelerinde filan o zamanlar olaylar oluyordu yani. Şimdi yani bu atılmış olmak bu empatiyi sağladı bana yani. Kazanç var, bir kazanç var.” (Katılımcı 88)

Katılımcı 55’in paylaşımı, hem kendisini siyasi görüş açısından farklı konumlandığı çevreye, hem de inanç açısından kendisine benzediğini düşündüğü çevreye bakışının nasıl değiştiğini ortaya koymaktadır. Damgalanma ve ötekileştirilmede aynı pozisyonda olmak, “diğerleri”ne ilişkin kendi önyargılarını, damgalayıcı ve ötekileştirici bakışlarını fark etmeyi de sağlamıştır:

“Şunu gördüm ki Türkiye’de terörist olmak çok kolaymış. Yani her vatandaş her an terörist olabilir. O yüzden şimdi terörist diye bildiğim insanlara artık daha farklı bakıyorum. Yani onların açısından bakabiliyorum yani. Önceden düşünmüyordum yani. Misal bir doğulu vatandaş kesin teröristtir diye düşünürdüm. Baştan eğer hani mevcut siyasi şeyleri desteklerse HDP’yi falan destekliyorsa terörist gözüyle bakıyordum ama şimdi bakmıyorum. Yanlış yaptığımı fark ettim yani. Onlara bakış açımın çok

yanlış olduğunu gördüm...Sonra ben de o duruma düşünce bunun böyle olamayacağını bunun devlet hatası olduğunu gördüm yani” (Katılımcı 55)

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin “diğerleri” ile karşılaşması ve onların uğradığı zulmü fark etmesi aynı zamanda kendilerine benzer ve yakın konumlandıkları çevreyi anlama ve anlamlandırmalarında da bir kırılma yaratmıştır. Kendisine benzemediğini düşündükleriyle karşılaşma ve ihraç sürecinde aralarında gelişen etkileşimin yarattığı dönüşümü bir akademisyen şu sözlerle ifade etmiştir:

“Kimler yanımda oldu? Az önce söylediğim gibi yani benim gibi düşünen, yani sonuçta kendimi muhafazakar aileden gelen bir kişi olarak addediyor idim, yani zamanında ama bu sürecin artık yeniden yapıldığını gördüm hocam...Yani, önyargısızlık anlamında ciddi anlamda kodlarım gevşedi. Artık çok daha böyle toleranslı yaklaşıyorum çoğu meselelere. Sonuçta herkesin inancı kendisine bağlıdır. Ama ben zamanında bu hatayı yapmışım kendime göre, ötekileştirmiştim. Benim için bu sürecin en büyük şeyi o oldu.” (Katılımcı 59)

Katılımcı 84, bu dönüşümü “hayata yeni başlamak” olarak nitelemektedir:

“Evet, kendimi değiştirdim. Hatta siyasi görüş olarak da. Hayata yeni başladık yani. Elli küsur yaşından sonra hayata yeni başladık.” (Katılımcı 84)

Siyasi görüş ve inanç açısından aileleri ile farklı görüşlere sahip akademisyenlerin ailelerinin olup bitenleri ve dünyayı anlamlandırmalarında ki dönüşüm de bu sürecin bir parçasıdır. Görüş farklılıkları nedeniyle aile bireyleriyle aralarındaki gerilimlerden söz eden Katılımcı 54, ailesinin de bu süreçte siyasi görüş açısından geçirdiği değişimi “kendi yaşam dünyalarında kırılma” olarak nitelemiştir:

“İşin ilginç yanı, annemle babam milliyetçi muhafazakar bir politik background'dan gelen insanlar. Dolayısıyla ben de böyle bir ailenin çocuğuyum. Onlar için bu süreci anlamlandırmak... Çünkü Eğitim-sen sol bir sendika, zaten süreç içerisinde buna

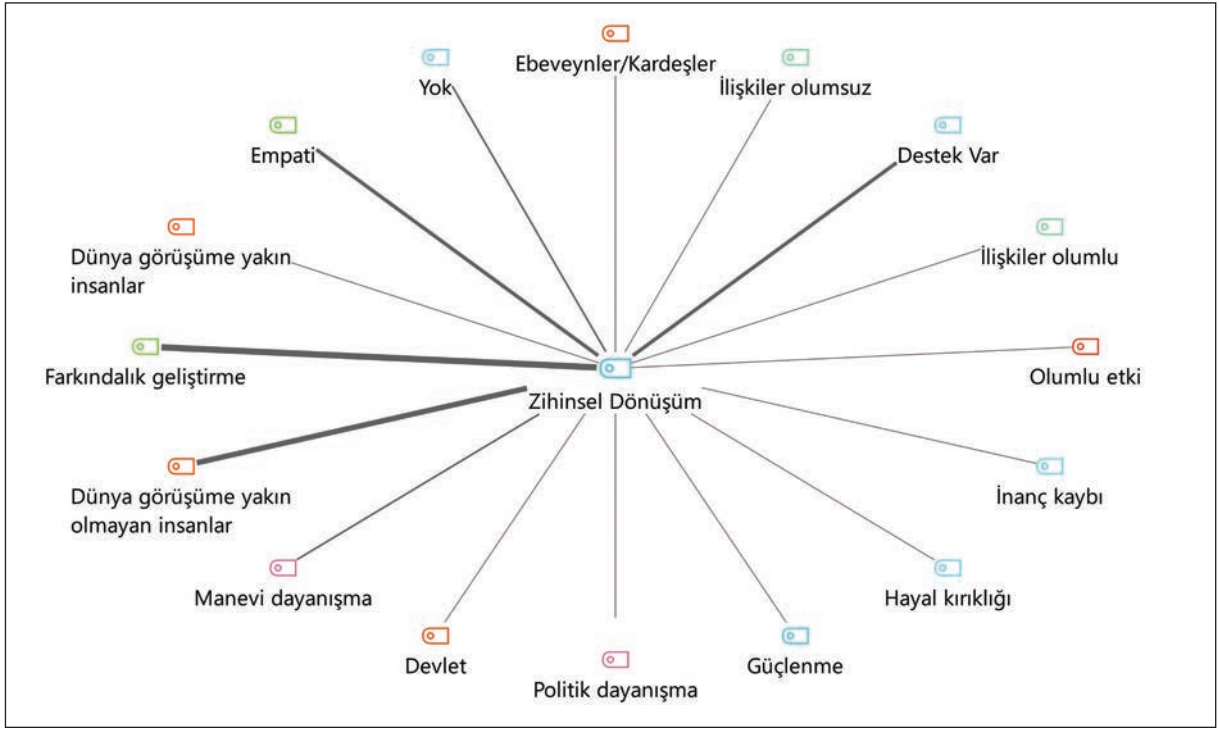
ilişkin zaman zaman gerilimler yaşanabiliyordu aramızda, özellikle babamla. Ama işin ilginç yanı, bu süreçle beraber anne ve babamın da politik olarak farklılaştığını gördüm.... Bence bu süreçte her ikisinin deneyimi, bu yakıcı, kendi çocuklarına ilişkin bir gerçekleşmiş olması onların kendi politik süreçlerinde, kendi yaşam dünyalarında belki yarattığı bir kırılma da oldu.” (Katılımcı 54)

Zihinsel dönüşüm konusunun birlikte konuşulduğu temaları gösteren Şekil 71'den de izlenebileceği gibi imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler açısından zihinsel dönüşümün bir yanını “devlet”, yaşadıkları “hayal kırıklığı” ve “inanç kaybı” oluşturmaktadır. Zihinsel dönüşümün diğer yanını oluşturan unsurlar ise “dünya görüşüne yakın olmayan insanlar”, “empati”, farkındalık geliştirme”, “manevi dayanışma” ve “politik dayanışma”dır. Nitekim “yeni sosyal ağlar”ın birlikte konuşulduğu konulardan biri “dünya görüşüne yakın olmayan insanlar” iken diğeri de “zihinsel dönüşüm” olmuştur (Şekil 70). Devlet şiddeti ve bunun neden olduğu hak ihlalleri ve kayıplar, imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin siyasi görüş, inanç ve etnik kimlik açısından kendilerine benzemediğini düşündükleri “diğerleri” ile karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu karşılaşma, imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenler açısından kendilerini damgalanan, ötekileştirilen, ayrımcılığa uğrayan “diğerleri” ile aynı pozisyonda bulmak, onlarla empati kurmak, onların damgalanmalarını, ötekileştirilmelerini fark etmek anlamına gelmektedir. Bu karşılaşma aynı zamanda kendi inancında ve kendisine inanç açısından benzer ve yakın olarak konumlandığı çevreye bakışında kırılma ve dönüşüm anlamına gelmektedir.

Öte yandan, imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin “diğeri” ile etkileşimi için yeni bir alan açan bu karşılaşma, akademisyenler açısından uzak durduğu, “ötekileştirdiği” ile yakınlaşma anlamına gelmektedir. Örneğin Katılımcı 66, daha önce birbirini “ötekileştiren”lerin bu süreçte yakınlaştıklarından söz ederken şunları söylemiştir:

“Ben ihraç edilen insanların arasında, tabii üç beş kişiyiz, çok da değiliz, kendimi çok

Şekil 71: Zihinsel Dönüşümün Birlikte Konuşulduğu Temalar

daha rahat ve mutlu hissediyorum. Mesela bu olay olmadan önce biz onları öteliyorduk, onlar bizi öteliyordu. Ama şimdi gelin tanış olalım.” (Katılımcı 66)

Katılımcı 61 ise bu yakınlaşmayla birlikte geçirdiği değişimi vurgulamıştır:

“Değişti, yenilendi... Eskiden uzak durduğum arkadaşlarla şimdi çok daha yakınız. Her seferinde özür diliyorum onlardan. Öyle yani... Bir değişim yaptılar. Bana bir evrim geçirtti bu süreç, bence iyi bir evrim oldu, öyle söyleyeyim.” (Katılımcı 61)

İnanç ve siyasi görüş açısından kendisini “İslamcı” kesimden ayıran Katılımcı 76 da bu süreçte farklı toplumsal ve siyasi artalanlardan gelenlerin yakınlaştığından ve birbirlerini anladıklarından söz ederken, bu yakınlaşmanın ümitlendirdiğini belirtmiştir. Bu yakınlaşmanın daha önceki anlatılarda söz edilen “destek ve yanında olma” niteliğini aşarak “toplantılarda bir araya gelme”yi de içeren başka bir nitelik kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır.

“Ha bu arada şeyler anti-kapitalist Müslümanlarla daha bir yakınlaştık. Bazen onla-

rın derneklerine gidiyoruz. Ben her zaman için, yani İslamcı kesime karşı hiçbir zaman önyargılı olmadım bu arada, öyle bir geçmişim de yok. Ama o kesimi daha iyi anladım. Yani o kesimden bazı insanlarla daha bir yakınlaştık. Bu çok önemli bir kazanım oldu benim için. Çok iyi hissediyorum kendimi, biz şey, artık gittiğimiz toplantılarda İslamcıları da görmeye başladık bu arada. Bu çok ümitlendiriyor, bunu belirtiyim yani.” (Katılımcı 76)

“Destek ve Yardımlaşma”dan “Hak Temelli Dayanışma ve Mücadele”ye

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin “diğerleri” ile karşılaşması ve etkileşimi kendi “mağduriyetleri”nin ve “içe kapanma”larının yanı sıra “diğerleri”nin farklılıklarını öğrendikleri bir alan da yaratmıştır. Kendisini “muhafazakar”, “dindar” çevrelerin yanında konumlandıran Katılımcı 53, bu süreçte “sol kesim” olarak nitelediği “diğer” çevrelerle karşılaşmalarını ve yakınlaşmalarını, “tanışıp barışmak” olarak tarif etmiş ve bu süreçte “hak arayışı” ve “örgütlü olma”nın “güçlenmek” açısından önemini onlardan öğrendiğini vurgulamıştır.

“Bu süreç bize aslında bir zamanlar şaşı baktığımız insanlarla barışmamızı, tanışmamızı da öğretti. Ben bazen şaka yaparım yanlış anlamayın, diyelim şöyle, şaka söylerdir yani: Ben eskiden KESK’in önünden gölgesinden geçmezdim, HDP’nin gölgesinden geçmezdim anlıyorsunuz değil mi? Alevilerin gölgesinden geçmezdim. Öyle bir derdim yok da sırf şaka olsun diye söylüyorum. Ama şimdi bu süreçte Alevilerin ne kadar güzel insanlar olduğu, insan haklarına duyarlı oldukları, HDP’nin neden, efendim şimdi şeycilere baksanız bizim bu muhafazakar, dindar kesimlere baksanız ya bir tane bile oy almaması gereken parti. Hayır, HDP’nin neden bitmeyeceğini, neden her geçen gün güç kazandığını, bu süreçlerde onları öğrendim. Sol kesimin hak arayışının, örgütlü yapısının, örgütlü olmasının ne kadar değerli olduğunu öğrendim.” (Katılımcı 53)

Araştırma kapsamında görüşülen imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerden bir diğeri ise “içe kapanmaları”nı “haklarının savunulmasında seslerinin çıkmaması” olarak ifade etmiş, hak savunusunda “öteki olmama”nın yolunun “birlikte yürümek” olduğunu vurgulamıştır:

“Barış Akademisyenleri’nin hakları savunulurken diğer akademisyenlerin haklarının savunulmasında, -eksiklik belki bizim çok sesimizi çıkartmıyor olmamızdan kaynaklıyor ama, öteki olmamak gerektiğini ve beraber yürüyebileceğimizi de düşünüyorum.” (Katılımcı 60)

Politik şiddetin neden olduğu hak ihlalleri ve kayıplar nedeniyle farklı sosyal ve siyasal artalanlardan gelenlerin karşılaşmasını, “dertte ortaklaşmak” olarak tarif eden Katılımcı 63, hak mücadelesini “hukuk”la ilişkilendirmiş ve bunun farklı kesimler arasındaki “dayanışma” ile olacağını vurgulamıştır:

“İnşallah ülkemize hukuk gelir. Geleceğine de inanıyorum ben. Ya bu dayanışmayla olur. Bu sürecin farklı kesimleri bir araya getirip belki ortak bir şeyde buluşturdu-

ğuna da inanıyorum ben yani insanların birbirlerinin dertlerini çok.” (Katılımcı 63)

Bu anlatılar, politik şiddetin neden olduğu hak ihlalleri ve kayıplarda ortaklaşan farklı toplumsal ve siyasal artalanlardan gelen kesimler arasında “hak temelli bir dayanışma” arayışına işaret etmektedir. İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin anlatılarından akademisyenlerin bu mücadelenin parçası olmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Özellikle “muhafazakar” çevreden ihraç edilenlerin yaşadıkları hak ihlalleri ve kayıplar konusunda kurumsal dayanışma ve mücadele sürdüren örgütlerin mücadelesini vurgulayan Katılımcı 53, hem bu örgütlenmenin bir parçası olma dileğini belirtmiş hem de siyasal mücadelesinin bir parçası olarak yaptıkları konusunda şunları paylaşmıştır:

“...eğer bu süreç biterse KESK’e üye olacağım demiştim. Niye KESK’e üye olacağımı da söyleyeyim. Bu ilan ediyorum, sıkıntı yok, gizli saklı da bir şey yok. Çünkü bu süreçte evet belki KESK genel hatlarıyla çok güzel bir sınav vermedi ama KESK’in içerisindeki insanlardı ki öyle veya böyle mağdurların sesini yükselttiler, duyulur hâle getirdiler. Sırf o insanların hatırıma, o insanlara duyduğum sevgi, saygı, güven sebebiyle o insanların dahil olduğu örgütlenmeye dahil olmak istiyorum.... Bu süreç içerisinde ben daha önce siyasetle ilgilenmiyordum mesela, siyasete de girdim, siyasi partilere de üye oldum, efendim şu seçimlerde sandık kurulu üyeliği bile yaptım. Ee niçin yaptım? Biz siyasetle ilgilenmeyince, erdemli insanlar siyasetle ilgilenmeyince maalesef erdemsizler, ahlak yoksunları o alanı işgal ediyorlar.” (Katılımcı 53)

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilmiş akademisyenlerin mücadelelerini daha örgütlü sürdürme arayışları aşağıdaki alıntıdan da izlenebilir. Adalet, özgürlük, hak ve hukuk arayışının bir sonucu olarak, Türkiye örgütlü mücadelesinin önemli bileşenlerinden olan KESK ve İHD’nin insiyatifi ile sürdürülen bu mücadele, KHK Mağdurları isimli oluşumla hayata geçmiş olup¹⁸, Katılımcı 52’nin de üniversiteye geri dönme mücadelesini

bu örgütlenmenin bir parçası olarak sürdürdüğü anlaşılmaktadır:

“Bu saatten sonra üniversiteye bir gün geri dönersem ki ben hepimizin günün birinde geri döneceğimize inanıyorum. Özellikle de bunun için mücadele ediyorum, Adana’da mesela KHK Mağdurları diye bir grup kurduk belki izliyorsunuzdur. İlk Adana’da kuruldu bu sonra İstanbul’a gitti yani İHD ve KESK bileşenleri merkezini kuruyoruz” (Katılımcı 52)

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin dayanışma içinde, bir arada olma pratikleriyle öğrenilen ve deneyimlenen bir dayanışma türü içine girdiklerini ve hak ve adalet arayışlarını gösteren bir diğer oluşum “Mağdurlar için Adalet Platformu”dur¹⁹. Bu hak temelli dayanışma ve mücadelenin, imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenler için yeni bir alan açtığı izlenmektedir. Bu oluşumlarda, yaşananları belgelemek ve gelecek nesillere aktarmak için yürütülen araştırma faaliyetlerine nasıl dahil olduğunu Katılımcı 53 şöyle anlatmıştır:

“Oradan başladık ve de Hak ve Adalet Platformu’ndan birileriyle bizi tanıştırdı ve ... Neyse en azından onların ne yapabileceği, hangi konulara ilgi duydukları vesaire bilgilerini topladıktan sonra... Bazı konuları belki birinci yılda, ne demem lazım, es geçtik, belki dikkate alamadık çünkü mağduriyetlerin ne olduğunu bilmiyorduk detaylı bir şekilde. Ama birinci yıl raporumuzdan elde ettiğimiz veriler çerçevesinde ikinci yıl raporumuz çok daha kaliteli, çok daha çerçeveli oldu.” (Katılımcı 53)

Katılımcı 53’ün anlatısından da izlenebileceği gibi bu yeni dayanışma ve mücadele türü, imza dışında nedenlerle ihraç edilen akademisyenler açısından hem akademik faaliyetlerini sürdürmenin hem de yaşadıkları süreci anlamlandırmanın bir yolu olmuştur.

“Bu süreç, bu yaptığım çalışmalar sayesinde büyük resmi görerek bu işler benim başıma, bu milletin başına niye geldi? Aslında bir bakıma kendi başıma gelen olayları anla-

ma, sorgulama süreciydi benim için bu rapor çalışması da öyleydi...velhasıl şunu anladım ki aslında bu KHK’larla başımıza gelen olay iktidarın Türkiye’deki kendisine karşı oluşacak bütün muhalefeti yok ederek, baskılayarak kendi zihin algılarına uygun bir rejim yaratmak istediğini, benim de bu yüzden kurban edildiğimi en azından bunu anladım” (Katılımcı 53)

Hak temelli dayanışma ve mücadeleyi Diyarbakır’da sürdüren Katılımcı 64, bu mücadelenin imza dışındaki nedenlerle ihraç edilenlerin “içe kapanma”sını anlamak ve bunu aşmak için sunduğu olanaklardan söz etmiştir. Bu süreçte oluşan diğer oluşumlar arasında örülecek dayanışmayı, “öteki” olarak tarif ettiği demokratik sol çevrelerin örgütlenme deneyimlerinden öğrendiklerini vurgularken, yaşananların belgelenecek unutulmamasını hak temelli mücadelenin önemli bir unsuru olarak tarif etmiştir:

“Planımız ilk önce Diyarbakır’daki bir envanteri çıkarmak. Kaç kurumdan kaç kişi atıldı. Şu anda onunla ilgili iki arkadaş çalışma yapıyor. Kaç kurum kapatıldı: medya, dernek, vakıf. Bunlarla pikniği planlıyoruz. Dayanışma iftari olur mu bilmiyorum tez zamanda bir tane. Envanter çıkarmak lazım. Bunu raporlaştırmak... Çünkü bu çok önemli bir şey. İşte biz bunu önce Diyarbakır’da yapmak istiyoruz. Sonra işte bu insanlara olabildiğince ulaşmak, nerede bu insanlar yani, nasıl kabuklarına çekilmişler? Niye çekilmişler? Yani bir şekilde onları oradan çıkarmak. Sonraki süreçlerde de diğer platformlarla ortak dayanışma. Yani Eğitim-Sen’lilerle ki benim önemsedğim şeylerden birisidir bu ve bunu bir fırsata çevirme. İnsanlar ötekini anlayabilme, çünkü Eğitim-Sen’liler çoğu zaman öteki zaten. Biz bunu burada ilk defa deneyimliyoruz. Bu muhtemelen geçince %90’ımız bunu unutacak. Unutmasın, bir şeyler öğrensin. Burada ideolojik olarak biraz bir şeyler bulaşsın. Yani benim hedeflerimden birisi bu. Yarın öbür gün şu ezikliği yaşamak istemiyorum ki, şu ana

19 <https://magdurlar.myfreesites.net/hakk%C4%B1m%C4%B1zda>

kadar ben yaptıklarımın bunu yaşayacağıma inanmıyorum. Ulan kendi hakkınızı bile savunamadınız yani. Tayyip Erdoğan perişan ediyordu sizi, gıkınız çıkmıyordu. Benim çıkıyordu.” (Katılımcı 64)

Güçlenme

Şekil 72, buraya kadar anlatılanların dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin güçlenme süreçleri kapsamındaki önemini ortaya koymaktadır. Güçlenmenin en önemli ayağını, muhreçler arasında geliştirilen ilişkiler, farklı dünya görüşüne sahip muhreçlere yönelik empati, farkındalık geliştirme, zihinsel dönüşüm, mağduriyet söyleminden çıkma ve hak temelli dayanışma ve mücadele türü oluşturmaktadır.

Güçlenme aynı zamanda “suçsuzluğuna duyulan inanç” ve “özgüven” ile ilişkili olarak konuşulmakta; “haksızlığa karşı çıkma” ve “mücadele” yine güçlenmenin önemli unsurları olarak öne çıkmaktadır. Hak ve adalet temelli dayanışma Katılımcı 70’in paylaşımında da vurgulanmıştır:

“6 bin kişi var benim gibi, yani bunu hadi şimdi şeyler oluyor, muhabbetler oluyor, doktorlarla ilgili, özellikle tıpçılar halkla daha içli dışlı olduğu için sağlık noktasında aranan insanlar. Yav bu insanı bile atmışlar, çok iyiydi. Ya da fakültede öğrenci diyor ya, ‘şunu bile atmışlar’. Ona şeyi soruyorsun, yav atılıp da kötü olan insan var mı? Yani %99 yok. Yani böyle bir süreçte yalnız olmadığımız için güçlendiriyor, haksız olmadığımız için ya da kendi anlamımda bir adaletsizliğe sebep olmadığım için.” (Katılımcı 70)

“Çünkü ben bir hak savunucusuyum. Benim durduğum nokta buydu” (Katılımcı 52)

İmza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin güçlenme süreçlerinin üçüncü ayağını ise akademik faaliyetlerini sürdürme ve hayatın farklı alanlarında beceriler kazanma oluşturmaktadır. Akademisyenlerin anlatıları incelendiğinde, akademik faaliyetleri sürdürmenin zorluklarla baş etmenin en önemli yolu olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı 75 bu dönemde akademik üretiminin arttığını belirtmiş, bu konuda meslektaşlarının desteğini vurgulamıştır:

“Hem bilimsel üretimim devam etti, ihraç edilmeden önce daha az yapıyordum, ihraç edildikten sonra çok daha fazla makale yazmaya başladım. Çok iyi dergilerde çok saygın dergilerde yayınlarım çıktı. Ondan sonra hem ulusal dergilere hem uluslararası dergilere, citation’i, impact factor’u yüksek dergilere. Uluslararası kitaplara editörlük yapmaya başladım. Bilimsel üretim açısından çok daha iyi oldu onu söyleyebilirim. Çok daha fazla okumaya başladım hem normal kitap... çünkü daha çok akademik kitaplar okuyordum. Şimdi biraz daha onu kırdım hem de akademik anlamda okumalarım da arttı. O konuda sıkıntım yok.” (Katılımcı 75)

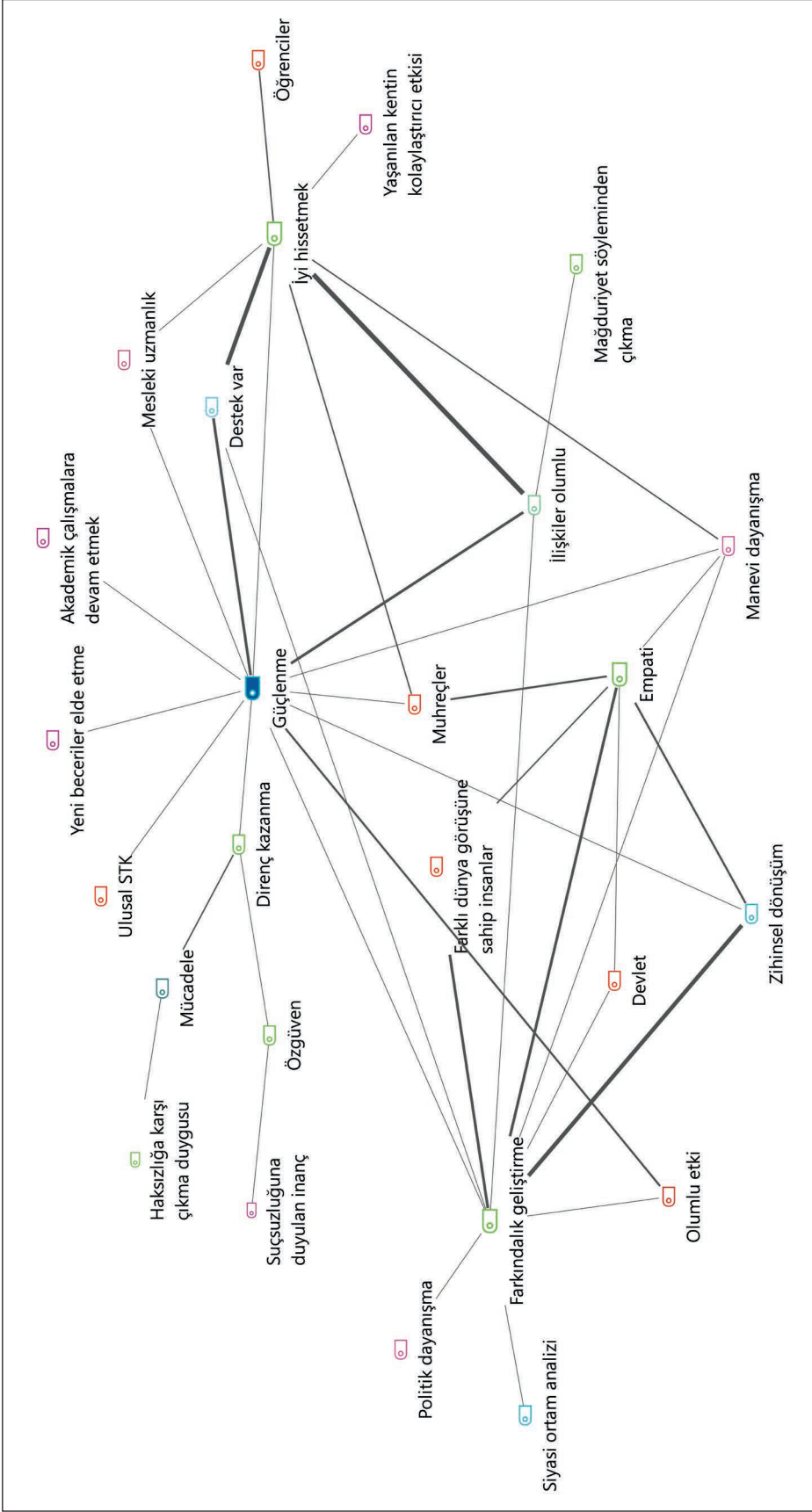
İhraç edildikten sonraki süreç pek çok akademisyen için hayatın farklı alanlarında beceri kazanmak ve kariyeri inşa etmek anlamına gelmektedir. Bu konuda Katılımcı 54 şunları paylaşmıştır:

“Çünkü birden şeyde kalıyorsunuz, geldiğinizde, boşluk... Ben her şeyden önce bir disiplin; dedim ki ‘Sabah erken uyanmalıyım, ne olursa olsun o gün için yapacak bir şeyler bulmam gerekiyor.’ Akademisyen olmanın böyle bir avantajı var çünkü zaten okuyabiliyorsunuz ve gerçekten özellikle açıkta olduğum süre boyunca neredeyse bütünüyle kütüphanede geçirdim. Çok yönlü okudum, çok akademik üretime dönük okumalar yapmadım ama hem genel okumalar yapabildim hem de daha sonra yeni bir kariyer inşası için mesela hukuk süreçlerine falan hazırlıklar yapabildim.” (Katılımcı 54)

Katılımcı 69 da kariyerini hayatın başka alanlarında inşa etmeye çalıştığını ifade etmektedir:

“.. yapabileceğim şeylere yöneldim ben de. Tamamlayıcı tıpla ilgileniyorum, daha özel sektörde yolu açık olan, devlet hastanelerinde çok fazla yapılmayan, özelde insanların yaptırmaya daha alışkın olduğu farklı bir alana yöneldim. Madem hekimim, bunca yıllık bir birikimim var, Allaha şükür yeni bir şeyler de öğrenip çalışabilecek, yeni bir ihtisas yapabilecek kapasiteye de sahibim, kendimi o tarafa yönlendireyim dedim.

Şekil 72: Güçlenmenin Birlikte Konuşulduğu Konular*

* Harita, temaların en az beş kez birlikte konuşulma sıklığını göstermektedir.

Evde oturup hayıflanmaktansa böyle bir kapı açılmış olur belki dedim.” (Katılımcı 69)

Bu inşa süreci, yeni şeyler öğrenmeyi ve kendini yeni alanlarda geliştirmeyi de kapsamaktadır. Katılımcı 55 ve Katılımcı 69, ihraç sonrasında yaptıklarını yeni şeyler öğrenmek, kendini geliştirmek olarak tarif etmektedir.

“Şikayet edip bir köşeye çekilmektense bir şeyler yapmaya çalışıyorsunuz. mesela yeni bir programlama dili öğrenmeye çalıştım kendi kendime. İşime yarayacak şeyler. Proje var kafamda. Onu hayata geçirmek için onu öğrenmem lazım. Yavaş yavaş onlara başladım.” (Katılımcı 55)

“Ondan sonra da şimdi farklı alanlarda kurslara giderek, yine tıpla ilgili, yeni bir ihtisas yapıyor gibiyim. İşte bu kurslar, sertifikalar; onlarla ilgileniyorum şimdi.” (Katılımcı 69)

Akademisyenleri üniversitelerin dışına iten uygulamaların, Türkiye üniversitelerinde çalışmalarına izin verilmeyen Barış Akademisyenlerini akademik üretimi üniversitelerin dışında sürdürmenin yollarını aramaya zorladığından raporun önceki bölümlerinde söz edilmişti. Bu noktada, Barış Akademisyenleri'nin entelektüel faaliyetlerini sürdürmek için farklı şehirlerde kurdukları mecraların, imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenler açısından da önemini vurgulamak gerekir. Bu konuda Katılımcı 76, şunları paylaşmıştır:

“Kültürhane, yine ihraç akademisyenlerin kurduğu bir kafe, eğitim merkezi. [eşim] Orada derslere girdi vs. Sonra, altı aydır da İstanbuldayız. Burada da yine

ihraç arkadaşlarla sürekli görüşüyoruz. Dernekler var, KODA, Birarada Derneği, oralara gidiyoruz. Neler yapabiliriz, nasıl katkı sunabiliriz diye üzerine konuşuyoruz, düşünüyoruz. Keza KODA'da derslere gireceğiz. Kendim atölye açacağım bir tane. Ben çok mutsuz oldum, çok büyük yıkımlar yaşadım diyemeyeceğim. Şöyle bir şey oldu, maddi anlamda çok fazla sıkıntı tabii ki yaşadık, ama bu yani bu sefer de manevi açıdan çok tatmin olduğum bir sürece girdim. Birarada Derneği... Sosyal Araştırmalar Vakfında yapılan panel. Bu arada atılan akademisyenler de hani bir kısmı yerinde saymıyor, çok güzel konuşmalar, toplantılar, paneller, konferanslar. İstanbul'da bulunmak bu anlamda çok iyi geldi bana. Bunlar çok mutlu ediyor. Gerçekten çok güzel insanlarla tanıştım, çok güzel dostluklar kurdum” (Katılımcı 76)

Sivil toplumun örgütlü kesimlerinin bu konuda sağladığı dayanışma ve desteğin de imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin ihraç sonrasındaki süreci atlatmalarında önemli rolü olduğu anlaşılmaktadır.

“Bir tek [Dernek ismi] var, [...] Hekimleri Derneği, onlar bir kongrelerine konuşmacı olarak davet ettiler.” (Katılımcı 81)

Araştırmanın imza dışındaki nedenlerle ihraç edilen akademisyenlere özgü bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, hak ve adalet temelli bir dayanışma ve mücadelenin, politik şiddetin neden olduğu hak ihlalleri, kayıplar ve travmayla baş etmenin kurucu unsuru olduğu görülmektedir. Güçlenme, mağduriyet söyleminden çıkıp hak ve adalet talebiyle ilişkilenmeyi, bunun için dayanışmayı ve mücadele etmeyi gerektirmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma OHAL döneminde KHK'lerle gerçekleştirilen akademisyen ihraçlarını konu almıştır. Bu süreçte maruz kalınan hak ihlalleri, bunların travmatik etkileri ve baş etme ve güçlenme süreçleri ayrıntılı olarak raporlanmıştır. Saha çalışmasına dayanarak raporlanan süreçle ilişkin araştırma bulguları, bu süreçte yaşananların omurgasını suçlulaştırma ve damgalama pratikleri ve bunlarla iç içe geçen hak ihlalleri, engellemeler ve ayrımcılığı oluşturduğunu göstermektedir.

OHAL döneminde KHK ile mekanizmasının bizatihi kendisi, oluş biçimi bakımından ihlallerine sebep olmasının yanı sıra, siyasi atmosfer ve siyasetçilerin söylemleriyle birlikte, ihraç sonrasındaki sürece dair bulgular muhreçler açısından süregiden bir ihlal ve kayıp döngüsü yaşanmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Hak ihlalleri, temel insan hakları ve uluslararası sözleşmelerce düzenlenen haklara kadar uzanan geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. İhraç öncesinden başlayan damgalama söylem ve pratiği ise, OHAL resmi olarak sona erdikten sonra dahi muhreçler için engelleme ve kayıplara neden olmaya devam etmektedir. Bu engelleme ve kayıplar, gerek bizatihi ihraç edilen kişilerin kendisi gerekse de aile ve yakınları üzerinde, toplumsal ve ruhsal kırılmalara, kopuşlara ve dönüşümlere yol açmıştır. Geline nokta, araştırma bulgularının gösterdiği birkaç noktanın altını çizmek gereklidir.

Hukukun Üstünlüğü İlkesinin ve Hukuk Güvenliğinin İhlali

Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar, Travma ve Güçlenme Süreçleri raporu kapsamında yapılan araştırmalar göstermektedir ki, Türkiye'de hukukun üstünlüğü ilkesinin temel gereklerinden biri olan hukuk güvenliği ihlal edilmektedir.

Hukukun üstünlüğü, kamu yönetiminin hukuka bağlılığını; idare edilenlere hukuk güven-

liği sağlayan devlet düzenini ifade etmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesine göre, devlet, yalnızca hukuku belirleyen değil, aynı zamanda belirlediği hukukla da bağlı olan bir yapıdır. Ülkede egemen olan hukukun, idare edilenlere, devlete karşı hukuk güvenliği sağlamadığı koşullarda hukukun üstünlüğü ilkesinin herhangi bir anlamı kalmamaktadır (Gözübüyük ve Tan, 2007: 38).

Hukuk güvenliği doktrinde (Akyılmaz vd., 2009, sf. 130-131) ve Anayasa Mahkemesinin bu konuyla ilgili 7 Nisan 2016 tarihli kararına göre²⁰, devlet eylemlerinin öngörülebilir ve keyfilikten uzak olması gerekliliğini; *belirlilik* ise kanun düzenlemelerinin açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması ve kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu tedbirler içermesi gerekliliğini ifade etmektedir. Bu gereklilikler, bireylerin somut eylemleri sonucunda hangi hukuki yaptırım ve sonuçlarla karşılaşacaklarını öngörebilmelerini ve davranışlarını buna göre şekillendirebilmelerini mümkün kılmaktadır. Düzenlemelerin ve sonuçların öngörülemediği hâllerde ise bireylerin devlete güven duyması mümkün değildir. Anayasa Mahkemesinin ilgili kararındaki ifadeyle hukuk güvenliği, “devletin de yasal düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar.”

Öte yandan OHAL KHK'lerine ve özel olarak bu KHK'ler ile gerçekleştirilen ihraçlara bakıldığında, kamu görevlilerinin ihraç edilmelerine gerekçe oluşturulabilecek bir durumun, yukarıda ifade edildiği şekilde öngörülebilir ve belirli olmadığı görülmektedir. Kamu görevinden ihraç edilenler için “terör örgütü ile bağlantısı bulunmak” veya “ulusal güvenliğe tehdit oluşturmak” gibi muğlak ve genel ifadeler gerekçe gösterilmiş olsa da ihraç edilenlerin hangi eylemlerinin bu bağlamda değerlendirildiği, pek çok durumda kendilerine belirtilmemiştir. Devamla, kendileri-

20 Anayasa Mahkemesi 7.4.2016 gün ve Esas No:2015/94, Karar No:2016/27 sayılı kararı.

ne gerekçe gösterilenler bakımından ise bir bildiri imzalamış olmaları, bazı okullara çocuklarını göndermeleri ve/veya bazı bankalara paralarını yatırmaları gibi gerekçeler öne sürülebilmektedir. Bir kişinin, içeriğinden bağımsız olarak, bir bildiriye imzasının bulunması gerekçesiyle ömür boyu kamu görevinden mahrum bırakılması, cezanın öngörülebilirliği bakımından kabul edilemez. Keza, OHAL KHK'leri ile kapatılıncaya dek Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) denetiminde faaliyet gösteren okullara çocuklarını gönderdikleri, yasal olarak faaliyet gösteren bankalara paralarını yatırdıkları gerekçesiyle, kişilerin kamu görevinden ömür boyu mahrum bırakılması yine cezanın öngörülebilirliği çerçevesinde açıklanamaz.

Öngörülemezlik ve belirsizlik hâli, ihraç sonrası süreçlerde ve hatta OHAL sonrasında da kendini göstermiştir. Yürütmenin yetki kullanımı sınırsız bir hâl alırken, pek çok konuda takdir yetkisi, keyfi uygulamalara dönüşmüştür. Bu bağlamda KHK'lerin hukuki denetimi imkansızlaşmış, KHK'lerle yapılan işlemlere itiraz yolları kapanmıştır. OHAL'in ilerleyen dönemlerinde itiraz mekanizması olarak oluşturulan OHAL Komisyonu ise, etkin bir itiraz mekanizması olma niteliği taşımamaktadır.

Nihayetinde, düzenlemelerin hukuki yönünden çok, siyasi yönünün ağır bastığı görülmektedir. Bu nedenle bundan sonraki dönemde de benzer kanuni düzenlemelerin siyasi konjonktüre göre farklılık gösterebileceği öngörülebilmektedir; ancak hukuk güvenliğinden söz edilebilmesi için "hukukun herhangi bir sınıf egemenliğinin aracı olmaması, demokratik toplumun gereklerine cevap vermesi gerekmektedir" (Gözübüyük ve Tan, 2007, sf. 38). Mevcut koşullarda ise öngörülemeyen, belirli olmayan düzenleme ve eylemlerin sonucunda kişilerin hukuk güvenliğinin ihlal edildiği, bu durumun hukukun üstünlüğü ilkesine zarar verdiği ortadadır.

KHK ile ihracın kendisinin beraberinde birçok başka hak ihlalinin de sistematikleşmesi, bir başka deyişle "ihlallerin döngüsellığı", bir ağır insan hakları ihlalleri tablosu oluşturmaktadır. Bir cezalandırma pratiği olarak ihraç, beraberinde sağlık hakkı ve eğitim hakkı gibi diğer hakların ihlaline de yol açmıştır. Aynı zamanda ihraç etme ve yol açtığı ihlalleri meşrulaştırıcı söylemler ve

suçlulaştırma, damgalama ve sistematik ayrımcılık pratiklerini doğurmuş ve bu ortam, örneğin zaten oldukça kısıtlanmış olan çalışma ve geçimini sağlama hakkının, sağlığa erişim hakkının daha köklü bir biçimde ihlaline neden olmuştur.

Bu çalışmada raporlanan ihlaller ve engellemelerin kendisi, bunlara maruz kalan bireyler bakımından, ivedilikle tazmin edilmesi, adalet ve onarım süreçlerinin işletilmesini gerektiren ihlallerdir. Açık ki hem bireysel hem de toplumsal içerik ve sonuçları bakımından da OHAL döneminde KHK ile ihraçlar, sadece ihlal ve engellemelerin raporlanması ile sınırlı kalmamalıdır. Raporlanan ihlallerin kişilerin hayatlarını idame ettirme ve kendilerini gerçekleştirme süreçlerine etkisinin ve bunların imkanlarının ortadan kalkmasının sebeplerinin hak temelli bir okumasının yapılması zorunludur. Bu tür bir okuma, yaşanan süreci anlama ihlallerin çeşitliliği ve yaygınlığı nedeniyle oluşan sis bulutunu dağıtma ve yeniden bir toplumsallık inşa etme bakımından önemlidir. Çünkü ancak hakikat ve adalet ilkelerine dayanan bu tür bir okuma ile ihlallerin kaynakları ve sonuçları, bu ihlallerin bir daha olmasını engelleyecek yeni bir toplumsallık inşasının temelleri açığa vurulabilir.

Hak İhlalleri ve Kayıplar

Hak ihlallerinin yarattığı kayıplar ise bireysel ve sosyal varlıklar olarak insanların "yapma" ve "olma" olanak ve kapasitelerinin kısıtlanması anlamına gelmektedir. İkinci kuşak insan hakları olarak sosyal ve ekonomik haklar, belgeler ve sözleşmelerle garanti altına alınmış haklar olmakla birlikte, çoğunlukla küresel ve ulusal yapısal eşitsizliklere ya da "geçiş dönemi hukuku/adaleti"ne ilişkin tartışmalar içerisinde, devletlerin rolü ve sorumlulukları bağlamında tartışılmaktadır. İhracın yol açtığı sosyal ve ekonomik kayıpların, küresel kapitalizmin yol açtığı eşitsizliklere indirgenerek tartışılmasının, ihlale uğrayanlar bakımından yaşamsal olan kimi ihlalleri görünmez kılma riski söz konusudur. KHK ile ihraç ve sonrasında yaygınlaşan "sivil ölüm" söylemiyle işaret edilen uygulamalar ve hak ihlalleri, sadece eşitsizlik dinamiği içinde değerlendirilemez. İhraç edilenleri yaşam kaynaklarından ederek yoksullaştırma, seçtikleri ve anlamlı bir toplumsal katımdan mahrum etme anlamına da gelir. Ayrıca,

kendi kimliğini nasıl kuracağına dair verilen bir kararın hayata geçirilmesi için verilen emek ve çabaları yok sayan bir biçimde kişilerin mesleki ve entelektüel becerilerini kullanmalarının engellenmesi, bir kimlik yıkımı, hatta kimliksizleştirme olarak adlandırabileceğimiz ağır bir ihlal olarak okunabilir. Rapor da ortaya konulmaya çalışıldığı üzere, bu kimliksizleştirmenin sosyal ve ekonomik sonucu, kişinin vasıfsız bir iş gücüne dönüştürülmesi olmuştur. Nihayetinde, KHK ile ihraç edilmek, ihraç edilenler için toplumsal varoluşun yıkımı, bir başka deyişle toplumsal varlık olmaktan çıkarılmaları anlamına gelmektedir.

İnsan hakları temel olarak “insan onuru” nosyonuna dayanır. İnsan onuru, her bir kişinin diğeriyle özgür olmak bakımından eşit olduğunun kabulünü talep eden, bu nedenle esasında insan olmak bakımından taşınan değer, özgürlük ve eşitlik ilkelerine dayanılarak ifade edildiği bir nosyondur. İnsan onuru, kişinin hak taşıyıcısı olmaktan çıkarılmayacağını buyuran kurucu bir değer olduğu için sosyal varlıklar olarak insanların “yapabilirlikler”ini de belirlemektedir. Nussbaum “Hiçbir etkisi olmadığında hak ve özgürlükler kağıt üstünde kalmaya mahkumdur: devlet, engel olmak bir yana, insanların yapabilirliklerini etkin bir şekilde desteklemelidir” (2018, sf. 82) demektedir. Yani, hak sahibi olarak tanınan kişiler ancak bu haklarını gerçekleştirmek için gerekli olanaklara erişebildiğinde hak sahibi olabilir. Dolayısıyla, devletler, “engellemek bir yana”, “sorumluluk”ları sebebiyle de kişilerin kendilerini gerçekleştirme olanaklarına yönelik düzenlemeler yapmalıdır; bu olanaklardan, damgalama ve dışlama söylemi yaratarak mahrum etme, kişiyi hak taşıyıcılığından çıkarma anlamına gelir. Diğer bir deyişle, devletler sadece negatif sorumlulukları (insan haklarına saygı) değil, aynı zamanda pozitif sorumlulukları (insan haklarını korumak ve gerçekleşmesini sağlamak) zemininde hareket etmelidir.

Bu çerçevede, bu çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde raporlanan ihlal ve engellemeler devletin negatif sorumluluklarını yerine getirmediğini göstermektedir. Devlet ayrıca KHK düzenlemelerini ve yaptırımlarını hâlâ sürdürerek bizatihi ihlalin başlatıcısı ve sürdürücüsü konumundadır. İkinci bölümde raporlanan ihlaller sonucu yaşanan kayıplar ve bunların travmatik etkileri ise devletin pozitif sorumluluklarını yeri-

ne getirmediğini açıkça belgelemektedir. Üstelik ihraç edilen akademisyenlerin insan onuru, eşitlik ve özgürlükten kaynaklanan temel haklarının ve kendini gerçekleştirebilme ve yapabilirliklerinin doğrudan devlet mekanizması tarafından ve/veya yaratılan söylem ve atmosfer dolayısıyla engellendiği görülmektedir. Bu türden bir engellemenin açık bir biçimde şiddet olarak görülmesi gerekir. Çünkü kişinin yapabilirliğinin engellenmesi bir şiddettir ve bu şiddetin yarattığı zor ortamı şiddetin sistematikleşmesine yol açmaktadır.

Nihayetinde, araştırma bulguları gerek ihraç edilmiş Barış İçin Akademisyenler gerekse de imza dışı sebeplerle ihraç edilmiş akademisyenler arasında, Türkiye’de eşit yurttaş olarak görülmedikleri, damgalama ve fişlemeye maruz kaldıkları ve hâlihazırdaki koşullar devam ettikçe kendileri ve aileleri için burada güvenli ve eşit bir yaşam kuramayacakları düşüncesinin yaygınlığını ortaya koymaktadır. Hayatını ve/veya akademik çalışmalarını devam ettirebilmek için yurtdışına gitme isteği ve gerekliliği sıkça ifade edilmektedir. Güven ve eşitlik temelinde bir toplumsallık fikri ortadan kalktığı gibi, bunun gerçekleşebileceğine dair umudun da ancak politik koşulların değişimi ile mümkün olabileceğine dair düşüncenin yaygınlığı, Türkiye’de yeniden bir toplumsallık inşası için, önümüzdeki süreçte tazmin ve onarım süreçlerinin işletilmesinin önemini göstermektedir.

Biraradalık, Direnme ve Güçlenme

Türkiye’de 2015 yazından bu yana dalgalar hâlinde gelen, sürekli kaygılı bir bekleyişe yol açan, öngörülemezliğin egemen olduğu ağır bir politik atmosfer vardır. Bu atmosfer Türkiye’de yaşayan çoğu insan gibi, akademisyenleri de olumsuz etkilemekte, çaresizlik ve umutsuzluğa itmektedir. Bu çerçevede akademisyenlerin baş etme ve güçlenme süreçlerini anlamak önemlidir. Elbette söz konusu süreç, homojen ve sürekli değildir; kişilere göre farklılaşmakta, zaman içinde değişim göstermektedir. Diğer bütün şok ve olumsuz olaylar karşısında gözlemlendiği gibi, ihraç edilmiş akademisyenler vakasında da bu süreç kırılmaları ve geri düşüşleri de içinde barındıran bir süreçtir.

Bu raporun üçüncü bölümünde gösterildiği üzere, baş etme ve güçlenme bir yandan günlük hayatı düzenleme ve sürdürme gayretini kapsarken diğer yandan da gelecek için çeşitli yollar

aramayı ve pozisyon almayı içerir. Elbette ki çok katmanlı, karmaşık ve dinamik olan bu süreç, yakın çevreyle bireysel ilişkilerden, benzer süreci yaşayanlar arasında gelişen ilişkilere, kurumlarla ilişkiler ve politik eyleme kadar farklı düzeylerde gerçekleşmektedir.

Bu araştırmanın bulguları, Barış İçin Akademisyenler ve diğer sebeplerle ihraç edilen akademisyenlerin baş etme ve güçlenme biçimleri bakımından, örtüşme ve kesişmelerin yanı sıra önemli farklılıklar da gösterdiğini ortaya koymuştur. Her iki grup için de ortak olan, zor koşullar altında farklı düzeylerde oluşturulan dayanışmadır. Ancak dayanışmanın içeriği, bileşenleri ve örülme biçimi farklılıklar sergilemektedir.

Dayanışma terimi günlük dilde yardımlaşma, destek, sempati, vb. farklı anlamlarda kullanılabilir. Ancak bu kullanımların her birisi farklı içerik ve biçimlerde ortaklaşmayı ya da ortak eylemi referans verir. Dayanışmanın kaynakları, içeriği ve biçimleri ise geniş bir tartışma alanına yayılmaktadır.

Dayanışma, “sosyal gruplar arasındaki bağ”, “ortak kimliğin bir ürünü”, “güçlülük karşılıklı olanlarla kaynakları paylaşmaya hazır olma” (Einwohner vd. 2016, sf. 3) gibi anlamlarının yanı sıra, bir toplumsal hareket içinde karşılıklı ilişkilene, biz duygusunun ortaya çıkışı gibi kaynaklardan da doğabilir (a.g.e. 2016, sf. 4). Ancak bu ortaklık, dayanışmanın kendisine aktif katılım (aktif dayanışma) veya hareketi ya da dayanışmayı onaylama şeklinde olabileceği gibi, harekete önem verme ama doğrudan içinde bulunmama (pasif dayanışma) biçiminde de olabilir (a.g.e. 2016, sf. 4). Öte yandan Sawyer (2008) dayanışmayı “genellikle politik bir bilinçle, bir konuda sosyal adaleti sağlamaya yönelmiş kolektif eylemi destekleme” (2008, sf. 246) olarak tanımlar. Scholz (2008) ise dayanışmayı tekil kullanmak yerine dayanışmalar biçimiyle çoğul kullanmanın yerinde olduğunu ileri sürerek, politik, sosyal ve yurttaşlık alanında ortaya çıkan dayanışma arasında ayırım yapar. Yine de, ne türden olursa olsun dayanışmanın başlıca özelliklerini şöyle sıralar: İlk olarak dayanışma, birey ve topluluk arasında aracılık eder; onların karışımını sağlar. Dayanışma içinde olan topluluk, daha geniş ya da farklı bir sosyal gruba karşı ya da muhalif olmakla tanımlanabilir. Daya-

nışan kolektivite, bireylerin toplamıdır ne var ki bu üyelerin katılımıyla, onların kimlik ve hayatlarında daha geniş bir anlam kazanır. İkinci olarak, dayanışma, bir birliktir. Her bir birliğin motivasyon kaynakları farklılaşsa da önemli olan tanımlanabilir bir grubun, insanları bir araya getiren bir bağın var oluşudur. Üçüncü olarak ise dayanışma pozitif moral yükümlülükler getirir. Scholz, pozitif moral yükümlülükleri tanımlamanın, her bir dayanışmanın motivasyonu ve biçiminin farklılık göstermesi nedeniyle, neredeyse imkansız olduğunu belirtir. Bazı dayanışma örneklerinde bağlar moral yükümlülükler getirirken, bazılarında ise yükümlülükler bağları doğurabilir (Scholz, 2008, sf. 18-20).

Barış İçin Akademisyenler vakasına bakıldığında, Bildirinin kamuoyuyla paylaşıldığı ilk günde başlayan imzacıların suçlaştırılması pratiğiyle eş zamanlı olarak politik dayanışmanın da örülmeye başladığı görülür. Politik dayanışma, belirli bir tür adaletsizlik, baskı, toplumsal hassasiyet ve zorbalığa karşı bireylerin bilinçli bir biçimde bir amaç etrafında bir araya gelmeleri; söz konusu duruma cevap vermeleridir (Scholz, 2018, sf. 51). Akademisyenleri bir araya getiren başlıca unsur ise gayri hukuki uygulamalara, başta siyasal iktidar olmak üzere ihlallerde dahil olan aktörlerin suçlaştıran söylemlerine, baskı ve adaletsizliğe karşı çıkmaktaki ısrarlarıdır. Bu inat hem dayanışmanın aracı hem de amacı hâline gelmiştir (Bayertz, 1999). Söylem ve eylemin bir arada örülmesiyle bir “biz”; bir “kolektivite” ortaya çıkmıştır.

Bu kolektivite, dayanışmayı, imzacı akademisyenlerin aile ve yakınları, ulusal ve uluslararası destek imzaları, emek ve demokrasi güçleri, ulusal ve uluslararası akademik kurumlar, basın yayın organları gibi imzacıların dışına taşan ve imza eylemini paylaşan ve üstlenen kişi ve kurumlarla birlikte örmüştür. Ek olarak, KHK ile ihraçların başlamasıyla birlikte, Dayanışma Akademileri etrafında “akademisyen olma inadı”yla dayanışma güçlendirilmiştir.

Elbette ki, imzacı akademisyenler arasında bilgi ve deneyim paylaşımına dayalı bir ağ olan BAK Dayanışmanın bileşeni BAK Dava Koordinasyonunun, ceza davalarının başlamasıyla birlikte gönüllülük ve özveri temelinde gerçekleştirdiği takip, duyurma ve paylaşma süreci, dayanışma-

nın en önemli parçalarından birisidir. Bildiri ve imzacılarının suçlaştırıldığı, ihraç ile başlayan cezalandırma silsilesinin ceza davalarıyla ağırlaştırıldığı bir ortamda, yalnız bırakmama, izleme, raporlama ve duyurmanın kendisi doğrudan bir mücadele olarak ortaya çıkmıştır.

Barış İçin Akademisyenler, suçlaştırma ve damgalama pratiklerine karşı yazılı ve görsel basında hem bireysel düzlemde yaşadıklarını dilelendirmiş hem de bu kanallarla, isnat edilen suç kabullenmediklerini, adaletsizliği gördüklerini ve adaletin peşinde olduklarını ifade etmiş ve süreçte dair bir anlatı oluşturmuşlardır²¹. Bu nedenle, Barış İçin Akademisyenler arasında ve onların etrafında örülen dayanışmanın merkezinde “haklılık” iddiası yatmaktadır. Haklılıklarına dair güçlü bir duyguyla hareket ettikleri için ve önemlisi haklılıkları toplumun bir kesiminde de olsa tanındığı için meşru devam etme ısrar ve gücüne sahip olmuşlardır.

Alexander (2016), ister küçük gruplar isterse toplum ölçeğinde olsun, acı çeken kolektivitelerin sadece materyal ağlarda oluşmadığını ileri sürer. Ona göre, kolektiviteler travmanın üstesinden gelmek için sembolik bir inşa ve çerçeveleme, hikaye ve karakter oluşturma yoluyla; diğer bir deyişle anlatı ve kodlama yoluyla bir “Biz” inşa edebilmektedir. “Eğer travmalar yeniden tahayyül edilir, yeniden-sunulursa, dayanışma genişler” (Alexander 2016, sf. 14). Alexander’ın çerçevesinden bakıldığında Barış İçin Akademisyenlerin “Biz”i oluşturan anlatıları, travmanın onarımı ve dayanışmanın genişlemesi için de olanak sağlamaktadır.

Dolayısıyla, Barış İçin Akademisyenler vaka-sında, ortak bir dil ve eylemlilik üretme tarzında açığa vurulan dayanışmanın, aynı zamanda bir mücadele ve politik müdahale olarak örüldüğü görülmektedir.

İmza dışı sebeplerle ihraç edilmiş akademisyenler ise ihraç süreci ve biçimi bakımından büyük oranda heterojen olan bir grup olarak, güçlenme süreçlerinde de farklılıklar göstermektedir.

Baş etme ve güçlenme süreçlerindeki farklılıklar, kişilerin sosyal ve politik artalanlarından beslenmektedir.

İmza dışı sebeplerle ihraç edilen akademisyenler arasında, geleneksel dayanışma ağları ve kurumsal dayanışma öne çıkmakla birlikte, söz konusu bireysel ve kurumsal ilişkilerden dışlananlar da bulunmaktadır.

İmza dışı sebeplerle ihraç edilen yaklaşık altı bin akademisyen, ihraç öncesinde herhangi bir bütünlük göstermediği gibi ihraçtan sonra da ortaklaşılacak tek şeyin ihraç edilmiş olmak olduğu söylenebilir. Bu nedenle Barış Akademisyenlerinde olduğu gibi, bir “biz” duygusunun ve kolektif eylemliliğin güçlü ve kapsayıcı biçimde ortaya çıkması anlaşılabilir. Ancak, ihraç sürecinin, sosyolojik anlamıyla iç grup-dış grup ayırımına zemin hazırlayan kalıpyargı ve önyargıları, en azından bu araştırma kapsamında görüşülen akademisyenler için yerinden oynattığı anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, özellikle kendisini muhafazakar olarak tanımlayan ihraç edilmiş akademisyenler, suçlaştırma, damgalama ve dışlama pratiklerinin, kendilerini “makbul” kategorisinden çıkarmasıyla neticelenen süreçte, yeni bir dayanışma zeminini oluşturmaya başlamışlardır. Bu zemin, -söz ve eylem olarak- egemen dilin suçlu ve sakıncalı olarak damgalanmasının şüpheli karşılanmasını, tersine bu dilin yarattığı mağduriyet ve acıyı görek dayanışmayı örmeyi sağlamıştır.

“sosyal dayanışma”, “mağdurun yanında durmak” biçiminde ifade edilen bu dayanışma, doğrudan politik müdahale ve direnme biçiminde gerçekleşmemiş olmakla birlikte, yeni bir toplumsallık imkanının ümidini içinde barındırmaktadır. İhraç sonrasındaki süreçte farklı olanlarla karşılaşılması ve yardımlaşma üzerinden de olsa dayanışma gösterilmesinin, en azından moral yükümlülükler açısından, kendisi gibi olmayana uzanan bir toplumsallığa işaret ettiği söylenebilir. Nihayetinde, imza dışı sebeplerle ihraç edilen ve kendisini muhafazakar olarak tanımlayan pek çok akademisyenin dile getirdiği zihinsel dönüşüm buna işaret etmektedir.

21 İhraç edilen akademisyenlerin anlatılarını içeren yayınlardan birkaç tanesi şunlardır: Lordoğlu, K.(Haz.). (2018). *KHK öyküleri*. Notabene Yayınları; Kolektif. (2018). *İmza ve ötesi*. Ütopya Yayınevi; İnal, K., Beşler, E., Talu, R.B. (Edt.). (2018). *OHALde hayat*. Belge Yayınları. Ayrıca, bu projenin bir parçası olarak Eylem Şen tarafından çekilen “Buluştuğumuz Yer: Hakikat Bahçeleri” belgeseli de bu dönemde imzacı akademisyenlerin anlatılarını içeren bir yapımdır.

İmza dışı sebeplerle ihraç edilen akademisyenler arasında, ihraç öncesi sendikal mücadele, sol politika ve insan hakları hareketi içinde yer alan ve hak temelli mücadelede geniş biçimde yer almış akademisyenler olduğu gibi, bu tür bir deneyimi olmayan ve kendisini, ihraç öncesinde sosyal ve politik pozisyonu itibarıyla bu hareketlere uzak tanımlayan akademisyenler de mevcuttur. İkinci grup akademisyenlerin tutumlarının, destek ve yardımlaşma olarak tarif ettikleri dayanışmanın, bu süreçte ve zaman içerisinde hak temelli dayanışma ve mücadeleye doğru evrilmeye başladığı söylenebilir.

Ağır damgalanma ve dışlanma pratiklerine maruz kalan kişilerin yaşadığı travmanın en belirgin göstergesi olan içine kapanma, görünmez olma isteği gibi bir tür sosyal ve politik geri çekilmeyi yaşayan ihraç edilmiş kişilerin, bu kapanmayı aşabilmeleri, onların haksızlığa uğradıklarına dair bir toplumsal kabulü sağlamaya yönelik çabaların görünür olmaya, müdahil olmaya başlamasıyla mümkün olabilirdi. Nitekim imza dışı nedenlerle ihraç edilen akademisyenlerin, her türlü biraradalık ağlarını kaybetmiş ya da bu örgütlenmelerden dışlanmış olanlarının kendilerini ifade etmeye başlamaları, örneğin Mağdurlar İçin Adalet Platformunun, onların yaşadığı hak ihlallerini tespit

etme, raporlama ve görünür kılma çabalarıyla mümkün olmaya başlamıştır. Bu platform, doğrudan açığa çıkmadan yaşadıklarını ifade etme ortamı sunduğu, görünür olmama kaygısını da gözetken bir tarzda ihraç edilenlerin yaşadığı hak ihlallerini tespit etmeye yöneldiği için, söz konusu kişilerin yaşadıklarını bir hak ihlali olarak tanımalarını sağlaması bakımından önemli bir etki yaratmıştır. Bu etkinin en önemli sonucu, birkaç politik aktör, sendika ve hak örgütleri sayesinde kurulan ve 2019 yılında önemli eylemlilikleri gerçekleştirmiş olan KHK'lılar Platformunda, uzun süre sessiz kalmış akademisyenlerin artık kendi hikayelerini kendileri anlatan öznelerle dönüşmeye başlamalarında görülebilir. Haksızlığı görme ve ilan etme çabalarının, haksızlığa uğrayanların mağdur konumuna sıkışmaktan kurtulup, adalet talep eden öznelerle dönüşme sürecinde son derece önemli olduğu bu örneklerden de açıkça anlaşılmaktadır.

Farklı nedenlerle ihraç edilmiş olanların karşılaşması, birbirlerini tanıması, yeni bir ortaklık tesis etmelerini de mümkün kılan bu eylemlilikler, hem direnme ve güçlenme zeminlerini genişletecek olması bakımından ve hem de farklılıklar arası bir ortak adalet ilkesine referansla yeni bir biraradalık imkanını taşıması bakımından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Adger, W.N. (2000). Social and ecological resilience: are they related? *Progress in Human Geography*, 24 (3): 347-364
- Agmon, I. (2019). *On the civil struggle of academics in Turkey: the peace petition signers*. <http://dx.doi.org/10.17613/3pbt-kk41>
- Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2009). *Türk İdare Hukuku*, Seçkin Yayıncılık
- Alexander, J.C. (2004). Toward a Theory of Cultural Trauma. İçinde Jeffrey C. Alexander Ron Eyerman Bernhard Giesen Neil J. Smelser Piotr Sztompka (Edt.). *Cultural Trauma and Collective Identity*. (sf. 1-30): University of California Press
- Alexander, J. (2012). *Trauma: A social theory*, Cambridge: Polity Press
- Alexander, J. C. (2016). Culture trauma, morality and solidarity: The social construction of ‘Holocaust’ and other mass murders. *Thesis Eleven*, 132(1), 3-16
- Altıparmak, K. (2016, 6 Eylül). OHAL KHK’leri “Sivil Ölüm” mü Demek?. *Bianet*. www.bianet.org-siyaset-1784
- Altıparmak, K. Demirkent, D. ve Sevinç, M. (2018). Atipik KHK’ler ve Daimi Hukuksuzluk: OHAL KHK’si ile erkeği kadın, kadını erkek yapamazsınız!”, *Olağanüstü Hal ve Uygulamaları Bilgi Notu 2/2018*. http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/Atipik-OHAL-KHKleri_II-1.pdf
- Ballentine, K., ve Nitzschke, H. (2005). The political economy of civil war and conflict transformation. *Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, Berlin*. http://www.berghof-handbook.net/articles/BHDS3_BallentineNitzschke230305.pdf
- Başoğlu, M., Kiliç, C., Şalcioğlu, E., ve Livanou, M. (2004). Prevalence of posttraumatic stress disorder and comorbid depression in earthquake survivors in Turkey: an epidemiological study. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*. 17(2), 133-141
- Bayertz, K. (1999). Four uses of “solidarity”. içinde K. Bayerts (Edt). *Solidarity*. Dordrecht: Springer, 3-28
- Bell, S.E. (2016). *Fighting King Coal*. MIT Press
- BM Genel Kurul. (2006). Ağır uluslararası insan hakları hukuku ihlalleri ve ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlalleri mağdurlarının çözüm ve tazminat hakkına dair temel prensipler ve kurallar. *60/147, A/60/509/Add.1*, 21 Mart 2006
- Bosi, L., Chares, D., ve Malthaner, S. (2014). Dynamics of political violence: A process-oriented perspective on radicalization and the escalation of political conflict, Ashgate
- Bufacchi, V. (2018). *Şiddetin iki kavramı*, <http://ayrintidergi.com.tr/siddetin-iki-kavrami/>
- Butler, J. (2013). Kırılğan hayat: Yasın ve şiddetin gücü, Metis
- Bryant, R. A. (2016). Social attachments and traumatic stress. *European Journal of Psychotraumatology*, 7(1), 29065.)
- Charlson F, van Ommeren M, Flaxman A, Cornett J, Whiteford H, Saxena S. (2019). New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: a systematic review and meta-analysis. *Lancet*: 394(10194):240–248. doi:10.1016/S0140-6736(19)30934-1
- Chapain-Guillot S, Guillot, O. (2015). Health system characteristics and unmet care needs in Europe: an analysis based on EU-SILC data. *The European Journal of Health Economics*;16(7), 781-96.
- Cohen, Beth E., Donald Edmondson, ve Kronish, I.M. (2015). State of the art review: depression, stress, anxiety, and cardiovascular disease. *American Journal of Hypertension*. 28.(11), 1295-1302.
- Courtois, C. A.(2008). Complex Trauma, Complex Reactions, and Treatment Approaches. *Psychological Trauma Theory Research Practice and Policy*, (1):86-100.
- Crenshaw, K. W. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299
- Cretney, R. (2014). Resilience for whom? Emerging critical geographies of socio-ecological resilience. *Geography Compass*, 8(9), 627-640.
- Devereux, G. (1980). *Basic Problems of Ethnopsychiatry*. University of Chicago

- Doğanay, Ü. (2018). Ayrımcılık, Söylem ve Medya. İçinde Ülkü Doğanay (Ed.). *Ayrımcılığın Yüzleri, Kapasite Geliştirme Derneği Yayını*
- Dünya İnsan Hakları Konferansı. (1993). *Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı*, Paragraf 30, Haziran. 25.1993
- Einwohner, R., Kaire, J., Sinclair-Chapman, V., Subramanian, M., Tormos, F., Weldon, L., ve Wu, C. (2016, March). Active solidarity: Strategies for transnational political cooperation in contexts of difference, Domination, and Distrust. içinde *SPSA Annual Conference*, San Juan, PR.
- Freud, S.. (2014). *Yas ve melankoli* (Aslı Emirsoy, çev.). Telos
- Erol, N., Kılıç, C. ve Ulusoy, M. (1998). *Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu*. Eksen Tanıtım Ltd.Şti.
- Fisher, L., B., Overholser, J.C., Ridley, J., Braden, A. ve Rosoff, C. (2015). From the Outside Looking In: Sense of Belonging, Depression, and Suicide Risk, *Psychiatry*, 78:1, 29-41, DOI: 10.1080/00332747.2015.1015867
- Goffman, E. (2018). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (Levent Ünsaldı, çev.). Heretik Yayınları
- Gözbüyük, Ş. ve Tan, T. (2007). *İdare Hukuku, Cilt 1*, Turhan Kitabevi
- Günday, M. (2007). OHAL, ihraç KHK'leri ve hukuki durum, *Ankara Barosu Dergisi*, 2007(1), 29-38.
- Haslam, SA., Jetten, J., Postmes, T., Haslam, C. (2009). Social Identity, Health and Well-Being: An Emerging Agenda for Applied Psychology Applied Psychology. *An International Review*, 58 (1), 1-23 doi: 10.1111/j.1464-0597.2008.00379.x
- Herman, J. (2019). *Travma ve iyileşme* (Tamer Tosun, çev.). Literatür Yayınları
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., ve Layton, J. B. (2010). Social relationships and mortality risk: a meta-analytic review. *PLoS medicine*, 7(7), e1000316.
- Hunt, S.A. ve Benford, R.D. (2004). Collective Identity, Solidarity, and Commitment". içinde David A. Snow, Sarah A. Soule and Hanspeter Kriesi (Ed.), *The Blackwell Companion to Social Movements* (433-457). Malden: Blackwell Publishing Ltd.
- IOM. (2009). America's uninsured crisis: consequences for health and health care. National Academies Press.
- İnsan Hakları Ortak Platformu. (Nisan 2018). *21 Temmuz 2016 - 20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları, Güncellenmiş Durum Raporu*. http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/Ola%C4%9Fan%C3%BCst%C3%BC-Hal_17042018.pdf
- Kalaça, S. (2013). Ruh sağlığı Sorunları-kısa anketi. içinde B. Ünal, G. Ergör (Edt.). *Türkiye kronik hastalıklar ve risk faktörleri sıklığı çalışması*. Ankara: SB Yayın No, 9235-247.
- Kellezi, B. and Reicher, S. (2012). Social cure of social curse? The psychological impact of extreme events during the Kosovo conflict. İçinde Jetten, J.; Haslam C. and Haslam, S.A. (Edt.). *The Social Cure: Identity, Health and Well-Being*. (s.217-234).Psychology Presspp.
- Karimova, T. (2014). *What amounts to a serious violation of international human rights law? An Analysis of Practice and Expert Opinion for the Purpose of 2013 Arms Trade Treaty*. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights (Geneva Academy).
- Kibler, J. L., Kavita, J. ve Ma, M. (2009). Hypertension in relation to posttraumatic stress disorder and depression in the US National Comorbidity Survey. *Behavioral Medicine*. 34(4), 125-132.
- Kinzie, J.D.,v.d. (2008). High prevalence rates of diabetes and hypertension among refugee psychiatric patients. *The Journal of nervous and mental disease*. 196(2), 108-112.
- Kleftaras, G. (2012). Meaning in Life, Psychological Well-Being and Depressive Symptomatology: A Comparative Study. *Psychology*, Vol.3, No.4, 337-345
- Künnemann, R. (1995). A coherent approach to human rights. *Human Rights Quarterly*,17, s.323-342
- Landsman, I. S. (2002). Crises of Meaning in trauma and Loss. İçinde Kauffman (Edt). *Loss of the assumptive world: a theory of traumatic loss*. New York: Routledge
- Leap, B. ve Thompson, D. (2018). Social solidarity, collective identity, resilient communities: Two case studies from the rural U.S. and Uruguay, *Social Sciences*, 7, 250, 1-19.
- Lykes, M.B., Beristain, C.M. ve Perez-Armioan, M.L.C. (2007). Political violence, impunity, and emotional climate in Maya communities, *Journal of Social Issues*, 63, 369-385.
- Mağdurlar için Adalet Topluluğu. (2019). *İkinci Yılında OHAL'in Toplumsal Maliyetleri Raporu*. Ankara. <https://www.raporlar.org/ikinci-yilinda-ohalin-toplumsal-maliyetleri-raporu/>
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50 (4): 370-396.
- McFarlane, A. C. (2010). The long-term costs of traumatic stress: intertwined physical and psychological consequences. *World Psychiatry*. 9(1), 3-10.

- McWilliams, A. J. (2009). Health consequences of uninsurance among adults in the United States: Recent evidence and implications. *Milbank Quarterly*, Jun 87(2), 443–494
- McIntyre, D., Thiede, M., Dahlgren, G. ve Whitehead, M. (2006). What are the economic consequences for households of illness and of paying for health care in low- and middle-income country contexts?, *Social Science and Medicine*, 62(4), 858-65.
- Messer, Chris M., Shriver T. E., ve Adams A.E. (2015). Collective identity and memory: A comparative analysis of community response to environmental hazards. *Rural Sociology*, 80, 314–39.
- Nicholson, A., Hannah, K. ve Hemingway, H. (2006). Depression as an aetiologic and prognostic factor in coronary heart disease: a meta-analysis of 6362 events among 146 538 participants in 54 observational studies. *European Heart Journal*, 27.23, 2763-2774.
- Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F. ve Pfefferbaum, R.L. (2007). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness, *American Journal of Community Psychology*, 41 (1-2), 127-150.
- Nussbaum, M. (2018). Yapabilirlikler yaratmak. İnsani Gelişmişlik Yaklaşımı. (Çev. Selda Somuncuoğlu). İletişim Yayınları
- Polletta, F. ve Jasper, J.M. (2001). Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 27, 283–305.
- Sabik, L. M. (2012). The effect of community uninsurance rates on access to health care. *Health Services Research*. Jun; 47(3 Pt 1), 897–918.
- Sabuncu, Y. (2006). *Anayasaya giriş (12. Basım)*. İmaj Yayınevi
- Sawyer, L. (2008). 12 Voices of migrants: Solidarity and resistance. *Identity, Belonging and Migration*, 17, 241-260
- Scholz, S. J. (2007). Political solidarity and violent resistance. *Journal of Social Philosophy*. 38(1), 38–52
- Scholz, S. J. (2008). *Political solidarity*. Penn State Press
- Shalhoub-Kevorkian, N. (2006). Counter-spaces as resistance in conflict zones: The Palestinian Israeli case, *International Journal of Behavioral Development*, 32, 322-336.
- Shriver, T.E., Cable, S., Norris, L., ve Hastings, D.W. (2000). The role of collective identity in inhibiting mobilization: solidarity and suppression in Oak Ridge, *Sociological Spectrum*, 20, 21-64.
- Silove, D. (2007). Adaptation, Ecosocial Safety Signals, and the Trajectory of PTSD. İçinde Laurence J. Kirmayer, R. Lemelson, M. Barad (Edt.). *Understanding Trauma Integrating Biological, Clinical, and Cultural Perspectives*. (sf. 242-258). Cambridge University Press
- Smeulders, A., Grünfeld, F. (2011). Chapter seven. Conformism, group behaviour and collective identities. İçinde *International crimes and other gross human rights violations*. (sf. 243-266). Brill Nijhoff Publishing
- Smith C. P. ve Freyd, J. J., (2014). Institutional betrayal, *American Psychologist*, 69(6), 575-587. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.660.9888&rep=rep1&type=pdf>
- Somasundaram, D. (2014). Addressing collective trauma: conceptualisations and interventions. *Intervention*, 12 (1), 43-60.
- Sousa, C.A., Haj-Yahia, M.M., Feldman, G. ve Lee, J. (2013). Individual and Collective Dimensions of Resilience within Political Violence. *Trauma, Violence and Abuse*. 14(3), 235-254.
- Steel, Z., Chey, T., Silove, D., Marnane, C., Bryant, R. A., ve Van Ommeren, M. (2009). Association of torture and other potentially traumatic events with mental health outcomes among populations exposed to mass conflict and displacement: a systematic review and meta-analysis. *JAMA*. 302(5), 537-549.
- Sztompka, P. (2004). The trauma of social change. İçinde J. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. J. Smelser ve P. Sztompka (Edt.). *Cultural Trauma and Collective Identity*. (sf. 155-197). California University Press.
- Thompson, N. (2017). Traumatic grief: An existentialist perspective. İçinde Thompson, N., Cox, G. R., Stevenson R. G. (Edt). *Handbook of Traumatic Loss*. Routledge
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı. (2008). *Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi - Cezaevi İzleme Kılavuzu*, Hülya Üçpınar ve Nergiz Tuba Ataş (Haz.). Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları: 54
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı. (2012). *Türkiye’de sürmekte olan toplumsal travma ile başetmede ilk adımlar*. http://www.tihv.org.tr/wp-content/uploads/2015/03/Toplumsal_travma.pdf
- Türkiye İnsan hakları Vakfı. (2019). Türkiye’de akademisyen aktivizminin bir örneği olarak barış akademisyenleri, *İnsan Hakları için Akademisyenler Bülteni*, Sayı 4, Nisan 2019, sf. 1-9.

- Uluslararası Af Örgütü. (2017). *Gelecek karanlık: Türkiye'de ihraç edilen kamu çalışanlarına yönelik sonu gelmeyen baskılar*. <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4462722017TURKISH.PDF>
- Uluslararası Af Örgütü. (2018). *Dönüşü olmayan ihraçlar? Türkiye'de kamudan ihraç edilenler için etkin çözüm yok*. https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Dismissals%20report_TR%20version%281%29.pdf
- Veerman, A.L. and Ganzevoort, R.R. (2001). Communities coping with collective trauma. *Paper presented at the 2001 conference of the International Association for the Psychology of Religion*, Soesterberg, The NL
- Vertzberger, Y.Y.I. (1997). The Antinomies of Collective Political Trauma: A Pre-Theory. *Political Psychology*, 18(4), 863-876
- Wanberg, C. R. (2012). The individual experience of unemployment, *Annual Review of Psychology*. 63, 369-396.
- Waters, L. ve Strauss, G. (2016). A qualitative examination of distress and positive transformation, *Journal of Wellbeing*. 6(1) 117-141. doi:10.5502/ijw.v6i1.441,
- Wolterstoff, E. (2012). *Social trauma*. <https://relationalimplicit.com/zug/transcripts/Wolterstoff-2012-02.pdf>
- Wulfhorst, J.D. (2000). Collective Identity and hazardous waste management, *Rural Sociology*, 65 (2): 275-294.
- Zika, S. ve Chamberlain K. (1992). On the relation between meaning in life and psychological well-being. *British Journal of Psychology*, (1992), 83, 133-145
- Zara, A. (2018). Kolektif Travma döngüsü: Kolektif travmalarda uzlaşma, bağışlama ve onarıcı adaletin iyileştirici rolü, *Klinik Psikiyatri*. 21(3), 301-311

EKLER

EK 1: DISİPLİNLERİN KATEGORİZASYONU			
Temel Bilimler	Sosyal Bilimler	Uygulamalı Bilimler	Spor/Sanat Alanları
1. Doğa Bilimleri Fizik Kimya Jeoloji Meteoroloji	1. Toplumsal Bilimler Siyaset Sosyoloji Psikoloji Coğrafya Sosyal Hizmetler Antropoloji Etnoloji Arkeoloji İletişim	1. Mühendislik Bilimleri Bütün Mühendislikler Zirai Alanlar Tarım Su Ürünleri Ormancılık	1. Tiyatro Müzik Dans Sinema Halk Sanatları Moda Tasarım Grafik Tekstil (GSF)
2. Yaşam Bilimleri Biyoloji Moleküler Biyoloji Biyokimya	2. İdari Bilimler İktisat İşletme Maliye Uluslararası İlişkiler Kamu Turizm Yönetim Özel Mülkiyet Koruma Bilgi ve Belge Yönetimi Politikbilim	2. Operasyonel Bilimler Elektrik/ Elektronik Endüstriyel/tasarım Nükleer Maden Yazılım/donanım/Web Enformatik Havacılık ve Uzay Metalurji ve Malzeme Bilimi bölümü	2. Spor Alanı
3. Formel Bilimler Matematik İstatistik	3. Eğitim Bilimleri Bütün eğitim fakülteleri ve eğitim bölümleri Çocuk Gelişimi	3. Sağlık Bilimleri A: Bakım Alanları Veterinerlik Diş hekimliği Tıp Ebelik Eczacılık Hemşirelik Odyoloji B: Teknik&İdari Alanlar Tıbbi Hizmetler ve Dök. Sağlık İdaresi/Yönetimi Tıbbi Hizmetler ve Teknik.	

EK 1: DİSİPLİNLERİN KATEGORİZASYONU			
Temel Bilimler	Sosyal Bilimler	Uygulamalı Bilimler	Spor/Sanat Alanları
	4. Beşeri Bilimler Felsefe İlahiyat Tarih Sanat Tarihi Dil ve Kültür Bölümleri Coğrafya Edebiyat ve Karşılaştırmalı Edebiyat Yabancı Diller YO Türkiyat çalışmaları	4. Mimarlık Şehir Bölge Planlama İç Mimarlık Peyzaj Mimarlığı	
	5.Hukuk		

EK 2: KATILIMCI LİSTESİ			
Katılımcı	Unvan	Alan	Cinsiyet
Katılımcı 1	Araştırma Görevlisi	Temel Bilimler	Erkek
Katılımcı 2	Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 3	Araştırma Görevlisi	Spor/Sanat	Kadın
Katılımcı 4	Profesör	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 5	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 6	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 7	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 8	Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 9	Yardımcı Doçent	Uygulamalı Bilimler	Kadın
Katılımcı 10	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 11	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 12	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 13	Profesör	Temel Bilimler	Erkek
Katılımcı 14	Öğretim Görevlisi	Spor/Sanat	Kadın
Katılımcı 15	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 16	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 17	Araştırma Görevlisi	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 18	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 19	Yardımcı Doçent	Temel Bilimler	Erkek
Katılımcı 20	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 21	Araştırma Görevlisi	Spor/Sanat	Kadın
Katılımcı 22	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 23	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 24	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 25	Uzman	Uygulamalı Bilimler	Kadın
Katılımcı 26	Doçent	Temel Bilimler	Erkek
Katılımcı 27	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 28	Uzman	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 29	Doçent	Spor/Sanat	Kadın
Katılımcı 30	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 31	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 32	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 33	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 34	Doçent	Uygulamalı Bilimler	Kadın
Katılımcı 35	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 36	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek

EK 2: KATILIMCI LİSTESİ			
Katılımcı	Unvan	Alan	Cinsiyet
Katılımcı 37	Öğretim Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 38	Yardımcı Doçent	Spor/Sanat	Kadın
Katılımcı 39	Öğretim Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 40	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 41	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 42	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 43	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 44	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 45	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 46	Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 47	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 48	Araştırma Görevlisi	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 49	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 50	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 51	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 52	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 53	Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 54	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 55	Profesör	Temel Bilimler	Erkek
Katılımcı 56	Profesör	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 57	Profesör	Temel Bilimler	Erkek
Katılımcı 58	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 59	Araştırma Görevlisi	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 60	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 61	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 62	Doçent	Uygulamalı Bilimler	Kadın
Katılımcı 63	Okutman	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 64	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 65	Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 66	Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 67	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 68	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 69	Uzman	Uygulamalı Bilimler	Kadın
Katılımcı 70	Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 71	Yardımcı Doçent	Uygulamalı Bilimler	Erkek

EK 2: KATILIMCI LİSTESİ			
Katılımcı	Unvan	Alan	Cinsiyet
Katılımcı 72	Öğretim Görevlisi	Temel Bilimler	Erkek
Katılımcı 73	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 74	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 75	Yardımcı Doçent	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 76	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 77	Araştırma Görevlisi	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 78	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 79	Profesör	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 80	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 81	Doçent	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 82	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 83	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 84	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 85	Profesör	Uygulamalı Bilimler	Erkek
Katılımcı 86	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Kadın
Katılımcı 87	Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 88	Doçent	Temel Bilimler	Erkek
Katılımcı 89	Yardımcı Doçent	Toplumsal Bilimler	Erkek
Katılımcı 90	Yardımcı Doçent	Uygulamalı Bilimler	Kadın
Katılımcı 91	Doçent	Uygulamalı Bilimler	Erkek

TİHV GENEL MERKEZİ

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/ANKARA

Tel/Faks: (312) 310 66 36 • +90(312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

TİHV DİYARBAKIR TEMSİLCİLİĞİ

Lise Caddesi Eyyüp Eser Apartmanı No: 11/12 Yenişehir/DİYARBAKIR

Tel/Faks: (412) 228 26 61 • 228 24 76

E-posta: diyarbakir@tihv.org.tr

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ

Bozkurt Mah. Türkbeyi Sokak Ferah Ap. No:113/6 Kurtuluş-Şişli/İSTANBUL

Tel: (212) 249 30 92 • 293 43 33

E-posta: istanbul@tihv.org.tr

TİHV İZMİR TEMSİLCİLİĞİ

1471 Sokak No: 1/1-210 Alsancak/İZMİR

Tel/Faks: (232) 463 46 46 • 463 91 47

E-posta: izmir@tihv.org.tr

TİHV CİZRE REFERANS MERKEZİ

Dicle Mahallesi, Nurullah Caddesi No 63 / 1 Cizre/ŞIRNAK

Tel/Faks: (486) 616 86 07 • 616 86 10

E-posta: cizre@tihv.org.tr

TİHV VAN REFERANS MERKEZİ

Şerefiye Mahallesi, Santral 6. Sokak Haydaroğlu İş Merkezi

B – Blok No: 13 İpekyolu/VAN

Tel/Faks: (432) 214 11 37 • 215 12 61

E-posta: van@tihv.org.tr

ISBN: 978-605-9880-22-0